HISTORIA CRITICA
SCHOLIASTARUM ET COMMENTATORUM
GREGORII NAZIANZENI

MELETEMATA PATRISTICA. I.

HISTORIA CRITICA
SCHOLIASTARUM ET COMMENTATORUM GREGORII NAZIANZENI

SCRIPSIT

IOANNES SAJDAK

PARS PRIMA

DE CODICIBUS SCHOLIASTARUM ET COMMENTATORUM GREGORII NAZIANZENI.
ACCEDIT APPENDIX DE PSEUDOGREGORIANIS ET GREGORII ENCOMIIS.

CRACOVIAE
SUMPTIBUS ACADEMIAE LITTERARUM
APUD BIBLIOP. G. GEBETHNER ET S. CRACOVIAE, GEBETHNER ET WOLFF VARSOVIAE.
1914.

TYPIS UNIVERSITATIS IAGELLONICAE, PROVISORE IOSEPHO FILIPOWSKI.

Propositum est mihi singulis aliquot dissertationibus orationum Gregorii Nazianzeni scholiastarum et commentatorum saec. VI—XIV (Nonnus — Nicephorus Callisti Xanthopulus) fontes primum exponere, ex quibus in scholiis componendis hauserint, deinde rationes, quae inter singulos commentatores et scholiastas intercedant, explicare, tum vim illustrare et auctoritatem, quam in studiis Gregorianis et litterarum historia habeant. Attamen cum omnia scholia eis (fragmentis maximam partem), quae Graece Richardus Montagu[1]), Christ. Fridericus Matthaei[2]), Fridericus Creuzer[3]), I. Franciscus Boissonade[4]), Ludovicus de Sinner[5]), Angelus Mai[6]), Fran-

[1]) S. Gregorii Nazianzeni in Iulianum invectivae duae cum scholiis Graecis nunc primum editis, omnia ex bibliotheca clariss. viri D. Henrici Savilii edidit... Etonae 1610. Sunt Nonni qui dicitur historiae in oratt. 4. 5. quae repetitae sunt in P. G. vol. 36 col. 985—1058. (Nonnullas historias protulit A. Westermann, Mythographi Graeci. Brunsvigae 1843, p. 359—389 passim). In libro exhibentur etiam Anonymi (Georgii Moceni? Cf. infra) commentarii in oratt. 4 et 5 (= P. G. vol. 36 col. 1205—1256 ***).

[2]) S. Gregorii Nazianzeni orationes binae (oratt. 1 et 11) Graece et Latine, varias lectiones, commentarium duplicem et scholia numquam antea edita ex codd. mss. Mosquensibus adiecit... Mosquae 1780. Exstant in libro commentarii Nicetae Heracleensis in oratt. 1 et 11, qui denuo typis expressi sunt in P. G. vol. 36 col. 943—984.

[3]) Meletemata e disciplina antiquitatis... pars I (Lipsiae 1817) p. 60—97. Publicantur viginti historiae in or. 43 ex codicibus Monacensibus Gr. 131 saec. XVI et 163 saec. XVI.

[4]) Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque du Roi et autres bibliothèques vol. XI, 2 (Paris. 1827) p. 55—156 (= P. G. 36 col. 1073—1180). Sunt commentarii Basilii Minimi in oratt. 4, 5, 25 sumpti ex cod. Paris. Gr. 573 saec. XI. Ex eodem codice fragmenta e commentariis Basilii proposuit idem Boissonade in adnotationibus ad Cynicorum epistulas, ad Nicetam Eugenianum, ad Herodianum, ad Eunapium, in Anecdotis Graecis, tum Fr. Iac. Bast in editione Gregorii Corinthii (De dialectis linguae Graecae...) confecta a Godofr. Henr. Schaefero (Lipsiae 1811).

ciscus Oehler [1], Albertus Iahn [2], Aeneas Piccolomini [3], Victorius Puntoni [4], Eduardus Norden [5], Augustus Heisenberg [6].

---

[5]) S. Gregorii Nazianzeni Theologi in Caesarium fratrem oratio funebris... Parisiis 1836, p. 35—52, ubi expromuntur commentarii Basilii Minimi in or. 7 ad fidem cod. Paris. Gr. 573 saec. XI (= P. G. vol. 36 col. 1181—1206).

[6]) Spicilegium Romanum vol. II (Romae 1839) p. 374 sqq. Codicibus Vaticanis usus emisit in lucem auctor editione Friderici Creuzeri neglecta tredecim historias in or. 43 totidemque in or. 39 omissis eis, quae in commentariis Cosmae Hierosolymitani in unico codice Vaticano Gr. 1260 asservatis (cf. A. Mai, Spicileg. Roman. II = P. G. 38, 339—680) leguntur. Cf. P. G. 36, 1057—1072.

[1]) S. Patris nostri Maximi Confessoris de variis difficilibus locis SS. PP. Dionysii et Gregorii ad Thomam... (Anecdota Graeca tom. I) Halis 1857 (= P. G. vol. 91 col. 1027—1418). Luce donantur expositiones ambiguorum aliquot locorum in orationibus S. Dionysii et Gregorii Nazianzeni (oratt. 7, 14, 21, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 34, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, epist. 101, carm. II, 2), quae expositiones in cod. Gudiano Gr. 39 saec. XIII inveniuntur.

[2]) Eliae metropolitae Cretae commentarii in S. Gregorii Nazianzeni orationes XIX e cod. ms. Basileensi excerpsit et annotationem cum in Eliae commentarios tum in S. Gregorii orationes XIX adiecit... Accedunt Basilii aliorumque scholia in S. Gregorii orationes e codicibus Monacensibus excerpta, Bernae Helvetiorum 1858. Libellus, qui et separatim prodiit et in P. G. vol. 36 col. 737—932 repetitus est, exhibet Eliae Cretensis commentarii fragmenta tantummodo exigua ex cod. Basil. Gr. A. N. I. 8 saec. XII—XIII sumpta in oratt. 27, 28, 20, 29, 30, 31, 32, 6, 23, 22, 33, 26, 36, 3, 9, 13, 12, 17, 10. Praeterea occurrunt scholia Basilii Minimi ex cod. Monac. Gr. 34 saec. XVI (a. 1551), Nicetae Heracleensis ex cod. Monac. Gr. 216 saec. XIV (a. 1348), Anonymi ex codd. Monacc. Gr. 204 saec. XIII et 499 saec. XIII excerpta.

[3]) Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno. Estratti inediti dai codici greci della biblioteca Mediceo-Laurenziana. Annali delle Università Toscane, vol. XVI, 1 (Pisae 1879), pag. I—XLII et 229—275. Proferuntur excerpta scholiorum in Gregorii orationes 2, 4, 5, 9, 10, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 43 anonymorum, quae in margine cod. Laurent. VII, 8 saec. XI comparent maiusculis litteris scripta. Nonnulla scholia ex eodem codice apographo Piccolominii usus publicavit A. Kirchhoff, Zu Demosthenes Kranzrede § 289 sq. Herm. vol. 6 (1872) p. 487—493.

[4]) Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno. Studi di filologia greca pubblicati da E. Piccolomini vol. I (Torino 1886) p. 133—180 et p. 207—246. Leguntur ibidem excerpta ex scholiis Basilii Minimi et Georgii Moceni, quae in codd. Laurent. IV, 13 saec. X nec non in Vatic. Gr. 436 saec. X et Vatic. Gr. 437 saec. X extant (in codd. Vaticc. tantummodo scholia

Thaddaeus Sinko 1), Ioannes Sajdak 2) — Latine Iohannes Leunclavius 3), Iacobus Billius 4) — Armenie Agop Manandian 5)

Basilii Minimi leguntur) in oratt. 15, 19, 21, 24, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45.

5) Scholia in Gregorii Nazianzeni orationes inedita. Hermes vol. 27 (1892) p. 612—642. Publicavit illic vir doctus fragmenta scholiorum, quae leguntur in codd. Monac. Gr. 34 saec. XVI (a. 1551) [Basilius Minimus], Monac. Gr. 204 saec. XIII (scholia anonyma scripta in margine), Monac. Gr. 499 saec. XIII (scholia anonyma exarata in margine), Oxoniens. Colleg. B. Mariae Magdalenae num. 5 saec. XI, Laurent. VII, 8 saec. XI, Laurent IV, 13 saec. X. Excerpta, quae ad philosophiam, mythologiam, litteras, varia spectant, pertinent ad oratt. 2, 8, 15, 18, 19, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 38, 39, 41, 42, 43. Scholia autem, quibus res theologicae in orationibus 21, 29, 30, 31, 42 explicantur, deprompsit Edu. Norden (Unedirte Scholien zu den Reden Gregors von Nazianz) in Zeitschrift für wissenschaftl. Theologie vol. 36 (1893) p. 441—447.

6) Georgii Acropolitae opera. Vol. II (Lipsiae 1903) p. 70—80: *Τοῦ ϲοφωτάτου μεγάλου λογοθέτου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου ἑρμηνεία τῶν θεολογικῶν ῥητῶν τοῦ τε ‛ἔϲτι γὰρ καὶ τὸ ἓν ϲταϲιάζον πρὸϲ ἑαυτὸ πολλὰ γίνεϲθαι’ καὶ τοῦ ‛μονὰϲ εἰϲ δυάδα κινηθεῖϲα μέχρι τριάδοϲ ἔϲτη.’* Explanat Georgius sententias ex oratione 29 depromptas (cap. 2. P. G. 36, 76 B).

1) Studia Nazianzenica. Pars I: De collationis apud Gregorium Nazianzenum usu et de Terrae et Maris contentione quadam Pseudogregoriana (Seorsum impressum e t. XLI Dissertationum [Rozprawy...] philologicae Classis Academiae Litter. Cracoviensis), Cracoviae 1906, p. 61—64: *[Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου] Δικαιολόγοϲ τῆϲ Γῆϲ καὶ τῆϲ Θαλάϲϲηϲ εἰϲ ἔλεγξιν καὶ μάχην.* Qui dialogus explicationis vice fungi potest eorum, quae in orat. 43 c. 42 (P. G. 36, 577 B) leguntur: *ὥϲπερ δὲ γῆ καὶ θάλαϲϲα, τὰ παρ’ ἑαυτῶν ἀλλήλοιϲ ἀντιδιδόντεϲ, εἰϲ μίαν δόξαν Θεοῦ ϲυντρέχωϲι.*

2) De codicibus Graecis in Monte Casino (Seorsum impressum e t. L Dissert. philol. Cl. Acad. Litt. Cracov.), Cracoviae 1912, p. 50—53. Proferuntur anonyma scholia marginalia ex cod. Casin. G. 432 saec. X—XI sumpta ad oratt. 21, 38, 39, 40, 44.

3) In editionis Basileensis Operum Gregorii Nazianzeni (a. 1571 ex officina Hervagiana) parte prima, ubi publici iuris fiunt integri fere Eliae Cretensis commentarii ex cod. Basil. Gr. A. N. I. 8 saec. XII—XIII in Latinum versi ab Iohanne Leunclavio.

4) Commentarios Eliae Cretensis in oratt. 2, 4, 5, 7, 18, 25, 34, epist. 101, 102, qui desunt in cod. Basil. Gr. A. N. I. 8, Latine ex cod. Vatic. Gr. 1219 saec. XIII ex. publicavit Iac. Billius in editione Parisina operum Gregorii Nazianzeni a. 1583 confecta. Praeter haec scholia vulgavit Iac. Billius in editionibus suis fragmenta (et integras expositiones in oratt. 38, 39, 40, 41, 44, 45, quae nunc optime in P. G. vol. 127 col. 1177—1480 leguntur) Nicetae Heracleensis expositionis, cui immixta sunt excerpta ex in-

publici iuris fecerunt, exceptis inedita [1]) adhuc in diversis bibliothecis delitescant, libello hoc, accurate quantum possim examinare codices eorumque auctoritatem recensere, tum quae cuiusque generis scholia composuerint illi scholiastae, quo statu et loco corrupta an integra hodie conserventur, exponere exemplisque aptis demonstrare constitui.

Quae fundamenta ubi posita sunt, tum demum reliquae historiae partes de fontibus scholiastarum eorumque auctoritate facilius exstrui et magis perspicue proponi possunt.

Quaestionibus de vita, scriptis, fontibus, auctoritate scholiastarum in proximas partes historiae dilatis hic tantummodo ea propono, quae ad scholia illustranda maxime sunt necessaria, praesertim cum tractetur de auctoribus, de quibus A. Ehrhard-C. Krumbacher (Geschichte der byzantinischen Litteratur [2]. München 1897) pluribus agunt [2]). Cum autem de scholiastis, de quibus apud illic pauca vel nulla sunt dicta, agitur, quae gravioris sunt momenti iam nunc proferenda putavi [3]).

Scholiorum auctores ordine temporis, quo floruerunt, servato tractavi, codices autem litterarum ordine disposui perspicuitatis causa.

Ut quam plurima — omnia dicere non audeo —, quae ad studia Gregoriana pertinent, uno loco congerantur, in Appendice

---

terpretatione Michaelis Pselli. In Leunclavii editione Basileensi interpretationis Pselli fragmentum exstat pag. 1067—1089).

[5] Die Scholien zu fünf Reden des Gregor von Nazianz. Zeitschrift für armenische Philologie vol. I (1902) p. 220—302. In libro et separatim publicato sub eodem titulo (Marpurgae 1903) edidit Manandian Armeniaca scholia mythologica in oratt. 39, 43, 4, 5, 24, quae in codicibus Davidi Anhałt', Armenio philosopho, adscripta ex eodem fonte atque scholia Nonni sunt hausta. Cf. o. l. p. 220 sq.

[1]) Me semper scholia tantummodo ad orationes pertinentia in animo habere semel moneo.

[2]) De Gregorii Nazianzeni scholiastis in universum tractant Ehrhard-Krumbacher p. 138, 679 sq., O. Bardenhewer, Patrologie [3], Friburgae Br. 1910, p. 253., Geschichte der altkirchlichen Literatur, vol. III, ibid. 1912, p. 178 sq., Aen. Piccolomini l. l. p. VI sqq., V. Puntoni l. l. p. 135 sqq., Ed. Norden l. l. p. 606 sq.

[3]) Nonnulla de Gregorii Nazianzeni scholiis eorumque auctoribus disserui in Bulletin de l'Académie des Sciences de Cracovie, Juillet-Octobre 1912.

tum de scriptis, quae vulgo Gregorio adscribuntur, dissero, tum encomia, quibus auctores Byzantini Gregorium eiusque scripta laudabant, commemoro.

I.

Vetustissimis scholiis ad orationes Gregorii Nazianzeni attribuuntur historiae, quarum auctor, qui vulgo **Nonnus**[1]) vocatur, operam dedit, ut res in orationibus 4, 5 (Invectivae in Iulianum imperatorem), 39 (In S. Lumina), 43 (In laudem Basilii Magni) ad Graecorum antiquitatem spectantes explicaret atque enarraret. Historiae in plurimis exstant codicibus saepissime sine auctoris nomine (*Συναγωγὴ καὶ ἐξήγηϲιϲ ὧν ἐμνήϲθη ἱϲτοριῶν ὁ ἐν ἁγίοιϲ πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριοϲ ὁ θεολόγοϲ ἐν τῷ...*); in septem tantummodo libris manu scriptis mihi notis nomen auctoris est traditum. In cod. Mosquensi Synod. 149 $\binom{54}{\text{LV}}$ saec. XI fol. 152 manus saec. XV adnotavit ad historias: *Οὐκ ἔϲτιν αὕτη ἡ ἐξήγηϲιϲ τοῦ ἁγίου· ἀλλὰ Νώννου τοῦ ἀββᾶ*[2]). In cod. Vindobonensi theol. Gr. 120 Ness. saec. XI fol. 96 manus saec. XVI inscripsit historias: „*ΝΟΝΝΌΥ ΜΟΝΑΧΌΥ τινοϲ ἔοικέν τιϲιν* || et praeterea Billius ita prodidit“ [3]). Utriusque codicis inscriptio gravioris momenti esse non potest utpote manu posteriore apposita. Si rem persequimur, historiarum auctoris nomen apparet in cod. Parisino Gr. 522 saec. XV (a. 1443) scripto, ubi fol. 406 et alibi historiae in singulas orationes (43, 39, 4, 5) ita inscribuntur: *Τοῦ ἀββᾶ Νόννου ϲυναγωγὴ καὶ ἐξήγηϲιϲ τῶν Ἑλληνικῶν ἱϲτοριῶν, ὧν ἐμνήϲθη ὁ πάνϲοφοϲ καὶ ἐν ἁγίοιϲ μέγαϲ Γρηγόριοϲ ὁ θεολόγοϲ εἰϲ τὸν ἐπιτάφιον... κτλ.*, aut (or. 39): *Τοῦ αὐτοῦ μοναχοῦ Νόννου ἐξήγηϲιϲ... κτλ.* Codex Mediolanensis AD. XV. 5 [Bibl. nazion. di Brera]

---

[1]) De nonnullis historiarum codicibus, de scriptoribus, qui usi sunt Nonni commentariis, de Nonno eiusque aetate disseruit Edvinus Patzig, De Nonnianis in IV orationes Gregorii Nazianzeni commentariis, Lipsiae 1890 (Jahresbericht der Thomasschule in Leipzig über das Schuljahr 1889/1890). Cf. Piccolomini l. l. p. XII—XVI.

[2]) P. G. 36, 938 A. Patzig l. l. p. 25.

[3]) Patzig l. l. p. 25.

saec. XV fol. 172 tradidit nomen auctoris ita: *Τοῦ ἀββᾶ Νόνου συναγωγὴ καὶ ἐξήγησις... κτλ.* In cod. Parisino Gr. 2551 saec. XV—XVI fol. 180—203 exstant historiae in or. 43 inscriptae ita: *Τοῦ ἀββᾶ Νόννου συναγωγὴ καὶ ἐξήγησις... κτλ.* Codex autem Lugdunensis Batav. XVIII. 16. H* saec. XVII (a. 1652) conservavit lemma fol. 1: *Τοῦ ἀββᾶ Νόννου συναγωγὴ καὶ ἐξήγησις... κτλ.* Si aetatem codicum spectamus, necesse est et hos tres codices in quaestione solvenda minime valere censeamus; statui enim potest Nonni nomen renascentibus saec. XV litterarum studiis in codices invasisse. Restat tamen codex Londiniensis Brit. Mus. Addit. 18231 saec. X (a. 972) scriptus, qui in quaestione, de qua agitur, maximi sit momenti. Historiae, quae in codice post orationes Gregorii leguntur (fol. 318—323), adscribuntur Nonno. Ed. Patzig, cum ante hos viginti tres annos historiarum editionem criticam praepararet, etiam in codice Londiniensi Nonni nomen recentiore tempore additum esse suspicatus E. M. Thompsonum, Londiniensi bibliothecae praefectum, per litteras interrogavit, nonne a recentiore manu auctoris nomen adscriptum esse videretur. E. M. Thompson respondit haec: „The title in 18231 fol. 318 is written thus

+ Τ̆ ʼΑΒΒᾹ ΝΌΝΟΥ
ΣΥΝΑΓΩΓῊ Κ\ ʼΕΞΉΓΗΣΙΣ...

You will thus see that the name of Nonnos is an addition but it seems to be of the same time as the title, if not be the same hand. It is the same ink, and I see no reason against its being by the same hand“ [1]). Etiam G. Przychocki, qui a. 1911 codicem in manibus habuit, certiorem me fecit lemma prima manu esse exaratum. Necesse est igitur pro certo ponere nomen auctoris iam ante a. 972 exstitisse. Quae cum ita sint, mirum videri potest, cur posteriores scholiorum auctores (Cosmas Hierosolymitanus, Basilius Minimus, Elias Cretensis, Nicetas Heracleensis), qui ex Nonni quae feruntur historiis tamquam ex fonte hauserunt, historias et collectionem historiarum [2]), nusquam

[1]) Patzig l. l. p. 25

[2]) Ex. gr. *Τὰς ἔξωθεν ἱστορίας...* Cosmas Hierosol. P. G. 38, 345 et 619. *Ἱστορίαι ἐν τοῖς ῥητορικοῖς ἐμφερόμεναι...* 619 sq. *Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν ʼμελαίνεις*

earum auctorem laudaverint[1]). Saec. XII autem Ioannes Tzetzes historias sibi haud minime notas, de quibus nunc agitur, Maximo cuidam in Chiliad. IX hist. 291 (p. 357 Kiessling) attribuit [2]). Quibus comparatis coniciendum est historiarum auctorem collectionem suam utpote anonymum opus edidisse. Sed qua sententia scriba vel scribae ducti historias Nonno aut Maximo adscripserunt? Interrogantibus quae respondit Patzig p. 26 a me probata liceat mihi hoc loco proferre: „Byzantii litterarum studiis vel inde a decimo saeculo efflorescentibus cum multi hos commentarios describerent, alii in fontium numero haberent, quaeri coeptum est, a quo scriptore qua aetate confecti esse viderentur; tum vetustate eorum librorum, qui circumferebantur, suadente ab aliis Nonno Panopolitano, qui maiorem quam pro monachorum ignorantia habuisse putaretur antiquitatis notitiam, ab aliis Maximo illi Confessori, quem ineunte septimo saeculo Gregorii orationes commentatum esse cognoverant, tributi sunt". Proprietate sermonis tamen, qui cum barbarismis Ioannis Malalae Antiocheni (saec. VI) miram similitudinem habet [3]), et enarrandi genere [4]) quaesitis perpensisque

---

τὸν χάρτην' τῆς ἐκ τῶν ἔξωθεν συγγραφῆς ἐστιν ἱστορία..., 468. *Τὰς δὲ λοιπὰς τῶν ἱστοριῶν πλατύτερον ἐκτεθειμένας εὑρήσεις ἄλλοθι καὶ περίεργον λοιπὸν πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἀδολεσχεῖν*... Basilii Minimi scholion in or. 4. P. G. 36, 1105 D. *Περὶ τῶν ἄλλων ἱστοριῶν εἴρηται πολλάκις*... Basil. Min. schol. in or. 4. P. G. 36, 1116 C. *Περὶ Ὀρφέως... καὶ ἐν ταῖς φερομέναις ἱστορίαις πλατύτερον εὑρήσεις*... Basil. Minim. schol. in or. 5. P. G. 36, 1145 A. *Ἴσιδες καὶ Ἄπιδες καὶ Μενδήσιοι. Αἰγύπτιοι καὶ οὗτοι οἱ θεοί, περὶ ὧν ἐλέχθη*. Basil. Minim. schol. in or. 5. P. G. 36, 1148 A.

[1]) Eos, qui Nonnum Gregorii commentatorem eundem atque Nonnum Panopolitanum esse putabant, docuit Ricardus Bentley (Dissertation upon the Epistles of Phalaris etc. ed. G. Wagner, Berol. 1874, p. 89 sqq.) inter utrumque Nonnum nullam posse rationem intercedere. Cf. Patzig o. l. p. 26.

[2]) Coniectura Vold. Ribbeckii (Rich. Bentley's Abhandlungen über die Briefe des Phalaris... Lipsiae 1857, adnotationes p. 598 sq.), qui putat Maximum hunc esse eundem atque Maximum illum Cynicum, primo amicum Gregorii Naz. tum eius adversarium, mihi non arridet, ut quae nullo testimonio fulciri possit. Cf. Sajdak, Quaest. Nazianz. I: Quae ratio inter Gregorium Naz. et Maximum Cynicum intercedat. Eos vol. XV (1909) p. 18 sqq.

[3]) Exempla videas apud Patzigium p. 28 sq. Cf. ibidem p. 26 sq.

[4]) Insulas, oppida, montes etc., quae in Italia, Graecia, Asia Minore fuerunt, uberioribus verbis describit auctor ita, ut et ipsi et eis, quorum in usum historias conscripserit, ignota esse videantur. Ex. gr.: *Σικελία νῆσός ἐστι μεγίστη διακειμένη περὶ Ἰταλίαν. Ἐν ταύτῃ ἐστὶ πόλις Κατάνη οὕτω καλουμένη. Ὑπεράνω*

statuit Patzigius commentariorum auctorem verum in Syria vel Palaestina vixisse et historias saec. VI ineunte conscripsisse.

Historias primum Graece edidit Richardus Montagu (= P. G. 36, 985—1058)), postea Fridericus Creuzer [1]) et Angelus Mai (= P. G. 36, 1057—1072) [2]); Latine publicavit historias in or. 4 et 5 aliquotiens Iacobus Billius in suis editionibus operum Gregorii Nazianzeni [3]).

Paucissimis, quam potui, de historiis earumque auctore praemissis nunc de codicibus disserendum est. Exhibentur igitur historiae in libris manu scriptis, qui sequuntur:

Codex Atheniensis 1077 chartac. ff. 300 (mm. 220 × 160) saec. XV (a. 1465) scriptus num. 7 continet historias in or. 39 [4]).

Athous 789 [87 *Ξενοφῶντος*] chartac. in 8⁰ saec. XVIII; num. 4 sunt historiae in or. 4 [5]).

Athous 1019 [154 *Σταυρονικήτα*] chartac. ff. 206 in 8⁰; num. 2 historiae in or. 4 [6]).

Athous 1038 [4 *Παντοκράτορος*] membran. saec. XIV. In fine codicis exstant historiae in or. 4 [7]).

δὲ τῆς Κατάνης ἐςτὶν ὄρος... Hist. in or. 4. P. G. 36, 1009 C. *Πάταρα πόλις ἐςτὶ τῆς Λυκίας. Λέγεται δέ, ὅτι ἐν ταύτῃ ἐςτὶν ὄρος*... Hist. in or. 4. P. G. 36, 1012 C. *Φωκὶς χώρα ἐςτὶν ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ἐν ταύτῃ ἐςτὶ πόλις καλουμένη Δελφοί*... Hist. in or. 5 P. G. 36, 1045 A. De Tyro autem (*Ἐν Τύρῳ παρὰ τὴν αἰγιαλὸν κύων ποιμενικὴ πορευομένη*... Hist. in or. 4 P. G. 36, 1020 A), et de Antiochia (*Ἔςτι πηγὴ περὶ τὴν Ἀντιόχειαν, ἐν ᾗ ὁ Ἀπόλλων ἐφεδρεύει*... Hist. in or. 39 P. G. 36, 1069 D) nulla profert; Gades describens ait esse eas „maris terminum et quasi seiunctionem nostri maris a mari Atlantico": *Γάδειρα τόπος ἐςτὶ περὶ τὰ Ἑςπέρια μέρη· ὁ τόπος δὲ οὗτος ἀποτελεύτηςίς ἐςτι θαλάςςης καὶ οἱονεὶ ἔκκριςις ἀπὸ τῆς ὡς πρὸς ἡμᾶς θαλάςςης ἐπὶ τὴν Ἀτλαντίδα θάλαςςαν*... Hist. in or. 43. P. G. 36, 1064 AB.

1) Meletemata e disciplina antiquitatis... pars I (Lipsiae 1817) p. 60—97. Publicantur illic historiae viginti in or. 43 ex codd. Monacc. Gr. 131 saec. XVI et 163 saec. XVI.

2) Spicilegium Romanum vol. II (Romae 1839) p. 374 sqq. Codicibus Vaticanis usus edidit Ang. Mai tredecim historias in or. 43 totidemque in or. 39 commentario a Cosma Hierosolymitano ad Gregorii carmina condito adiunctas.

3) Primum in editione Parisiis a. 1569 confecta.

4) *Ἰ. καὶ Ἀ. Ἰ. Σακκελίων, Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις* 1892, p. 192.

5) *Σπ. Π. Λάμπρος, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγίου ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων*, vol. I (Cantabrigiae 1895), p. 71.

6) Catal. l. p. 89. 7) Cat. l. p. 92.

Athous 1783 [20 *Φιλοθέου*] membran. in 4° saec. XIII. Post Gregorii Nazianzeni orationes 16 (*οἱ ἀναγινωσκόμενοι λόγοι*) leguntur historiae in oratt. 43 et 39 [1]).

Athous 2777 [103 *Δοχειαρίου*] chartac. in 8° saec. XV. Initio codicis exstant historiae in oratt. 4 et 5 [2]).

Athous 2788 [114 *Δοχειαρίου*] chartac. in 8° saec. XVI; num. 12 historiae in orationes Gregorii Nazianzeni [3]).

Athous 3725 [191 *Διονυσίου*] chartac. in 8° saec. XV; num. 3 historiae in or. 43 [4]).

Athous 3783 [249 *Διονυσίου*] chartac. in 8° saec. XVII; num. 7 historiae in or. 4 [5]).

Athous 4147 [27 *Ἰβήρων*] membran. ff. 438 saec. XI. In fine codicis exstant historiae in oratt. 4 et 5 [6]).

Athous 4215 [95 *Ἰβήρων*] chartac. in 16° saec. XVIII; fol. 197—221 sunt historiae in or. 39 [7]).

Bernensis Gr. 449 chartac. ff. 80 (mm. 228 × 165) saec. XVI [8]); fol. 58—59 leguntur historiae in singula dicta sumpta ex oratione 15 (L. *Ἱστορίαι τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου, ὧν ἐμνήσθη ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τοὺς Μακκαβαίους. Ἡ μασθοὺς παρεδείκνυ καὶ τροφῆς ἀνεμίμνησκε.* Or. 15 c. 4. P. G. 35, 916 C) et 24 (L. *Ἐκ τοῦ εἰς τὸν Κυπριανὸν λόγου· Οὐ κότινος οὐλυμπιακοῦ οὔτε μῆλα δελφικὰ παίγνια οὔτε ἰσθμικὴ πίτυς.* Or. 24 c. 19. P. G. 35, 1193 A).

Berolinensis Gr. quart. 46 chartac. ff. 442 saec. XVI. *Βιβλίου πέμπτου* cap. *ϲα´* sqq. sunt historiae in or. 43 [9]).

---

[1]) Cat. l. p. 152.

[2]) Cat. l. p. 246.

[3]) Cat. l. p. 249.

[4]) Cat. l. p. 357.

[5]) Cat. l. p. 383.

[6]) Cat. l. vol. II (1900), p. 4.

[7]) Cat. l. II p. 18.

[8]) I. Sajdak, Rękopisy dzieł św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach szwajcarskich. Eos vol. XVII (1911) p. 196 sq. Cf. I. Dräseke, Über die Handschriften des Gregor von Nazianz in den Bibliotheken der Schweiz. Wochenschr. f. klass. Philol. vol. 29 (1912) col. 861. P. Marc, Byz. Zeitschr. vol. 21 (1912) p. 605.

[9]) Die Handschriften-Verzeichnisse der königl. Bibliothek zu Berlin, Bd. XI: Verzeichniss der griechischen Handschriften... von W. Studemund-L. Cohn et C. Boor (Berol. 1890 et 1897), p. 200 sq.

Berolinensis Gr. Phillipp. 1611 [= 350 Meerm. 391 C Clar.] chartac. ff. 15 (mm. 207 × 143) saec. XV; fol. 8—9 excerpta historiarum in or. 4 [1]).

Bononiensis Gr. A. I. 13 [Bibl. comunale] chartac. ff. 196 saec. XV; fol. 117—124 historiae in or. 4 usque ad verba: ...*παραδίδοτο δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο τὸ αἴνιγμα· κυ* . Cf. P. G. 36, 993 C [2]).

Bruxellensis Gr. 11385 [Bibl. regia] chartac. ff. 145 (mm. 208 × 145) saec. XVI continet historias in orationes 4 (fol. 1—80), 5 (fol. 80—112), 43 (fol. 112—129), 39 (fol. 129—fin.) [3]).

Bucarestensis Gr. 676 [187] chartac. ff. 398 (mm. 240 × 170) saec. XVIII. Fol. 136—161ᵛ leguntur historiae in or. 4. fol. 161ᵛ—184 historiae in or. 5 [4]).

Bucarestensis Gr. 724 [496] chartac. pagg. 406 (mm. 210 × 160) saec. XVIII. Pagg. 205—264 insunt historiae in oratt. 4 (pag. 205—233), 5 (pag. 234—246), 43 (pag. 246—253). 39 (pag. 253—260) [5]).

Caesenatensis Gr. XXVIII, 5 membran. ff. 280 (mm. 282 × 222) saec. XI—XII in. [6]). Post Basilii Minimi et Georgii scholia in orationes Gregorii Nazianzeni continentur codice historiae in orationes 39 (fol. 256—259), 43 (fol. 259—262ᵛ), 4 (fol. 262ᵛ—275ᵛ), 5 (fol. 275ᵛ—280).

Caesenatensis Gr. XXIX, 1 membran. ff. 449 (mm. 435 × 315) saec. XII manu *Ἰωακεὶμ* cuiusdam exaratus [7]) continet in fine historias in orationes 43 (fol. 436—438ᵛ), 4 (fol. 438ᵛ—445ᵛ), 5 (fol. 445ᵛ—447ᵛ), 39 (fol. 447ᵛ—448).

---

[1]) Cat. l. p. 90.

[2]) A. Olivieri-N. Festa, Indice de' codici greci Bolognesi. Studi ital. di filol. class. vol. 3 (1895) p. 476.

[3]) H. Omont, Catalogue des manuscrits grecs de la bibliothèque royale de Bruxelles et des autres bibl. publ. de Belgique. Revue de l'instruct. publ. en Belgique vol. XXVII—XXVIII p. 12. Cf. Catalogue des manuscrits de la bibl. royale des ducs de Burgogne... tome I (Bruxell. et Lipsiae 1842) p. 228.

[4]) C. Litzica, Catalogul manuscriptelor greceşti, Bucureşti 1909, p. 408.

[5]) Cat. l. p. 472.

[6]) I. M. Muccioli, Catalogus codd. mss. Malatestianae Caesenatis Bibliothecae, vol. I (Caesenae 1780) p. 103.

[7]) Cat. l. vol. I p. 106. Cf. M. Vogel-V. Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance (XXXIII. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen), Lipsiae 1909, p. 166.

Caesenatensis Gr. XXIX. 4 membran. ff. 270 (mm. 270 × 200) saec. XI exaratus est. Post Basilii Minimi commentarios in orationes Gregorii Nazianzeni exhibentur in codice historiae in orationes 4 (fol. 264—268ᵛ; post fol. 266 desunt aliquot folia) et 43 (fol. 268ᵛ—269ᵛ) [1].

Cantabrigiensis [Trinity College] 209 membran. ff. 358 (mm. 334 × 243) saec. XI. Post orationes Gregorii Nazianzeni leguntur historiae in oratt. 39 (fol. 327ᵛ—331), 4 (fol. 331—350), 5 (fol. 350—fin.) [2].

Cantabrigiensis [Univ. Libr.] Dd. XI. 54 chartac. pagg. 292 in 8⁰ saec. XV. Continentur in codice etiam historiae in orationes 4 (pag. 197—219), 43 (pag. 219—225), 39 (pag. 225—229) [3].

Cantabrigiensis [Univ. Libr.] Gg. I. 2 chartac. ff. 326 saec. XV. Fol. 295—301 leguntur historiae in or. 43 [4].

Havniensis Gr. Anc. Fonds 2140 chartac. pagg. 128 saec. XVII. Pag. 1—102 exstant historiae in quattuor orationes Gregorii Nazianzeni [5].

Dresdensis Gr. A. 144 [Matthaei num. 60] chartac. ff. 7 in 4⁰ saec. XVIII manu Matthaei scriptus continet in fine historias in or. 39 descriptas ex cod. quodam Mosquensi Bibl. Synodalis [6].

Dresdensis Gr. A. 148 [Matthaei num. 43] chartac. ff. 36. in 4⁰ saec. XVI scriptus complectitur historias in oratt. 43 (fol. 1—29) et 39 (fol. 29—fin.) [7].

Dresdensis Gr. A. 150 [Matthaei num. 61] chartac. ff. 7 in 4⁰ saec. XVIII scriptus manu Matthaei exhibet historias in or. 43 ex cod. Mosquensi Bibl. Synodalis 55 descriptas [8].

---

[1]) Cat. l. vol. I p. 107.

[2]) M. Rh. James, The Western Manuscripts in the library of Trinity College, vol. I (Cantabrig. 1900) p. 277.

[3]) Catalogue of the Manuscripts preserved in the Library of the University of Cambridge, vol. I (Cantabrig. 1856) p. 453 sq.

[4]) Cat. l. vol. III (Cantabrig. 1858) p. 13.

[5]) Ch. Graux, Notices sommaires des manuscrits grecs de la Grande bibliothèque Royale de Copenhague, Paris 1879 (= Archiv. des miss. scientif. III sér. t. 6 p. 133 sqq.), p. 77.

[6]) Fr. Schnorr von Carolsfeld, Katalog der Handschriften der königl. öffentlichen Bibliothek zu Dresden, vol. I (Lipsiae 1882) p. 66.

[7]) Cat. l. p. 68.

[8]) Cat. l. p. 69.

Escurialensis Φ III 18 chartac. saec. XVI ex.; num. 8 sunt historiae in oratt. 43, 4, 5 [1]. In catalogo Nicolai de la Torre (cod. Escurial. X I 16) videas num. 707 [2].

Escurialensis Ψ IV 27 chartac. ff. 99 in 4° saec. XIV; fol. 89 leguntur historiae in orationem 39 [3].

Escurialensis Ω III 13 chartac. ff. 151 in fol. saec. XVI. In fine codicis exstant historiae in orationes Gregorii Nazianzeni [4].

In veteribus catalogis codicum Escurialensium Guilelmi Lindani (a. 1579) [5], Alexandri Barvoetii (a. 1647) [6] nec non Nicolai de la Torre [7] nominantur alii codices cum historiis in orationes Gregorii Nazianzeni, qui tamen a. 1671 incendio videntur periisse.

Florentinus Riccardianus 71 [K. II. 16] chartac. ff. 126 (mm. 220 × 145) saec. XV (a. 1428); fol. 37—42 (sed 37ᵛ—42 vacua) est initium historiarum in or. 43 [8].

Hierosolymitanus 14 [Patr. Bibl.] membran. ff. 314 (mm. 320 × 255) saec. XI. Fol. 307—313 inveniuntur historiae in or. 43 [9] illustratae imaginibus, quarum nonnullae luce solis pictae sunt in tabulis duabus catalogi a A. Papadopulo-Kerameo confecti (*Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη*) vol. I (Petropoli 1891) post pag. 64.

Hierosolymitanus 405 [Patr. Bibl.] chartac. ff. 122 (mm. 220 × 150) saec. XIV. Fol. 65—93 exstant historiae in orationes 39, 43, 4, 5 scriptae manu Manuelis *τοῦ Καλέκα* [10].

---

1) E. Miller, Catalogue des manuscrits grecs de la bibliothèque de l'Escurial, Paris 1848, p. 179 sq. Cf. St. Witkowski, Rękopisy św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach hiszpańskich. Eos vol. XIII (1907) p. 57 et ibid. adnot. 3.

2) E. Miller cat. l. p. 378. St. Witkowski l. l. p. 51 adnot.

3) E. Miller cat. l. p. 453. St. Witkowski l. l. p. 57.

4) E. Miller cat. l. p. 483. St. Witkowski l. l. p. 57.

5) E. Miller cat. l. p. 509.

6) E. Miller cat. l. p. 513.

7) Num. 122, 123, 654, 805, 814. Cf. E. Miller l. l. p. 340, 373, 385, 386.

8) G. Vitelli. Indice de' codici greci Riccardiani, Magliabechiani et Marucelliani. Studi ital. di filol. class. vol. 2 (1894) p. 520.

9) A. Papadopulos-Kerameus cat. l. vol. I p. 62 sqq. Cf. A. Ehrhard, Die griech. Patriarchal-Bibliothek von Jerusalem. Ein Beitrag zur griech. Palaeographie. Röm. Quartalschr. für christl. Altertumskunde u. für Kirchengesch. vol. 6 (1892) p. 354 sq.

10) A. Ehrhard apud Krumbacherum, Byz. Litt.² p. 110. Vogel-Gardthausen l. l. p. 277.

Hierosolymitanus 457 [Patr. Bibl.] chartac. ff. 152 (mm. 212 × 160) saec. XVIII. Fol. 103—150 sunt historiae in or. 4 [1]).

Hierosolymitanus 458 [Patr. Bibl.] chartac. ff. 441 saec. XVIII. Fol. 268 sqq. leguntur historiae in or. 4 [2]).

Hierosolymitanus 478 [Patr. Bibl.] chartac. pagg. 834. In fine codicis inveniuntur historiae in or. 4 [3]).

Hierosolymitanus 691 [Patr. Bibl.] chartac. ff. 130 (mm. 155 × 105) saec. XVII (a. 1651). Fol. 102 sqq. exstant historiae in or. 39 [4]).

Hierosolymitanus 64 [S. Crucis] chartac. ff. 247 (mm. 220 × 165). Fol. 202 sqq. leguntur historiae in oratt. 4, 5, 43 [5]).

Laurentianus IV, 13 membran. ff. 251 in 4° saec. X. Post scholia Basilii Minimi, Georgii, aliorum in orationes Gregorii Nazianzeni exstant fol. 257—261 historiae in or. 43 et 39 [6]). E. Patzig, De Nonnianis in IV orationes Gregorii Nazianzeni commentariis, Lipsiae 1890, p. 9 cognovit codicem proxime ad Vindobon. theol. Gr. 120 accedere.

Laurentianus VII, 5 membran. ff. 354 in fol. saec. XI. Post orationes Gregori Nazianzeni sunt fol. 322ᵛ—320ᵛ historiae in or. 43 [7]).

Laurentianus VII, 8 membran. ff. 326 [8]) in fol. min. saec. X—XI. In fine codicis exstant historiae in orationes 39 (fol. 311—313ᵛ), 43 (fol. 313ᵛ—316ᵛ). 4 (fol. 316ᵛ—fin.) [9]). Historiae in or. 4 sunt fine mutilae: ...*ἵνα ζητήσωσιν τὸν Ἀχιλλέα* |. P. G. 36. 1029 B.

Laurentianus VII, 12 chartac. ff. 394 in 4° saec. XV. Post orationes Gregorii Nazianzeni in fine codicis leguntur

---

1) A. Papadopulos-Kerameus cat. l. vol. I p. 431.

2) Cat. l. vol. II (St. Petersburg 1894) p. 555.

3) Cat. l. vol. II p. 561 sq.

4) Cat. l. vol. II p. 649.

5) Cat. l. vol. III (St. Petersburg 1897) p. 123.

6) A. M. Bandini, Catalogus codd. mss. Bibliothecae Mediceae-Laurentianae... vol. I (Florentiae 1764) p. 538 sq.

7) Cat. l. vol. I p. 206. E. Patzig, De Nonnianis... commentariis... p. 8 sq. De codice uberius dissero infra, ubi de Basilio Minimo et Georgio Moceno agitur.

8) Non 236, ut profert E. Patzig l. l. p. 3.

9) Cat. l. vol. I p. 215. Piccolomini, Estratti inediti dai codici greci... p. IV sq.

historiae in orationes 43 (fol. 370—373), 39 (fol. 373—376), 4 (fol. 376—390), 5 (fol. 390—fin.) [1].

Londiniensis Harleianus 5629 [Brit. Mus.] chartac. saec. XV; num. 7 historiae in oratt. 4 et 5 [2].

Londiniensis Brit. Mus. Addit. 17473 chartac. saec. XV. Fol. 116—166 sunt historiae in oratt. 43 et 5 [3].

Londiniensis Brit. Mus. Addit. 18231 membran. ff. 323 (mm. 316 × 240) saec. X (a. 972) [4]. Fol. 318—fin. insunt in codice historiae in orationes 39, 43, 4, 5.

Londiniensis Brit. Mus. Addit. 36634 membran. ff. 254 saec. X. Post orationes Gregorii Nazianzeni exstant fol. 224—fin. historiae in oratt. 4 et 5 [5].

Lugdunensis Batavorum XVIII. 16. H* chartac. ff. 31 in fol. saec. XVII (a. 1652). Codex continet historias in orationes Gregorii Nazianzeni. Fol. 1 est lemma: *Τοῦ ἀββᾶ Νόννου cυναγωγὴ καὶ ἐξήγηcιc τῶν ἑλληνικῶν ἱcτοριῶν, ὧν ἐμνήθη* (sic) *ὁ πάνcοφοc καὶ ἐν ἁγίοιc μέγαc Γρηγόριοc ὁ θεολόγοc... κτλ.* Hoc autem apographum est M. Meiboomii, qui primae paginae subscripsit: *M. Meibomius ex Codice Ms. Christinae Reginae descripsi Stockholmiae 1652* [6].

Mediolanensis AD. XV. 5 [Bibl. nazion. di Brera] chartac. ff. 352 (mm. 326 × 220) saec. XV [7]. Fol. 164—211 leguntur historiae in orationes 15 (fol. 164), 24 (fol. 164), 39 (fol. 167ᵛ—

[1]) Cat. l. vol. I p. 247 sq. E. Patzig, De Nonnianis... commentariis... p. 3.

[2]) Catalogue of the Harleian Manuscripts in the British Museum, vol. III (Londin. 1808) p. 283.

[3]) Catalogue of Additions to the Manuscripts in the British Museum in the years 1848—1853, Londin. 1868, p. 20.

[4]) Non saec. XII, ut in Catalogue of Additions... in the years 1848—1853, p. 91 legitur. Cf. G. Wattenbach, Scripturae Graecae specimina, ed. III, Berolini 1897, p. 7. Specimen scripturae (Gregorii Naz. or. adv. Eunom.) extat in Societatis palaeographicae (The palaeographical Society. Facsimiles of Manuscripts and Inscriptions ed. by E. A. Bond and E. M. Thompson, vol. I [Londin. 1873—1883]) tabula 25.

[5]) Catalogue of Additions... in the years 1900—1905, Londin. 1907, p. 165.

[6]) Iac. Geel, Catalogus librorum mss. qui inde ab anno 1741 Bibliothecae Lugduno-Batavae accesserunt, Lugduni Batav. 1852, p. 2 num. 6.

[7]) I. Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, Cracoviae 1912, p. 88.

177. Fol. 172 est lemma: *Τοῦ ἀββᾶ Νόνου cυναγωγὴ καὶ ἐξήγηcιc ὧν ἐμνήcθη ἱcτοριῶν ὁ ἐν ἁγίοιc Γρηγόριοc*), 43 (fol. 177—182), 4 (fol. 182—202), 5 (fol. 202—211) [1]).

Codex Mileensis num. 40 chartac. ff. 48 (mm. 225 × 170) saec. XVIII. In codice exhibentur historiae in oratt. 4 et 5 [2]).

Monacensis Gr. 131 [3]) chartac. ff. 353 (mm. 300 × 205) saec. XVI. Fol. 62—71 exstant historiae in orationes 43 (fol. 62—66v) et 39 (fol. 66v—71) [4]).

Monacensis Gr. 163 chartac. ff. 65 (mm. 290 × 200) saec. XVI. Codex exhibet historias in orationes 4 (fol. 1—38v), 5 (fol. 39—54v), 43 (fol. 54v—63), 39 (fol. 63v—65v) [5]). E. Patzig, De Nonnianis... commentariis... p. 9 censet codicem apographum esse cod. Vindobonensis theol. Gr. 120 ab A. Darmario neglegentissime factum.

Monacensis Gr. 499 chartac. ff. 343 (mm. 215 × 145) saec. XIV et XV. Fol. 342v—343 exstant fragmenta quattuor historiarum in oratt. 4 et 43.

Mosquensis Syn. 144 $\left(\frac{63}{\text{LXIV}}\right)$ membran. ff. 362 saec. X. Post orationes Gregorii Nazianzeni exstant historiae in orationes 39 (fol. 324—329), 4 (fol. 329v—352v), 5 (fol. 353—362) [6]).

Mosquensis Syn. 149 $\left(\frac{54}{\text{LV}}\right)$ membran. ff. 175 saec. XI.

---

1) E. Martini, Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche Italiane, vol. I (Milano 1893) p. 12 sq.

2) A. Papadopulos-Kerameus, *Κατάλογοc τῶν ἑλληνικῶν κωδίκων τῆc ἐν Μηλέαιc βιβλιοθήκηc* (*Ἀπόcπαcμα ἐκ τῆc Ἐπετηρίδοc τοῦ Παρναccοῦ*), *ἐν Ἀθήναιc* 1901, p. 19.

3) E. Patzig, De Nonnianis... commentariis... p. 9 codicem falso numero 138 notavit.

4) I. Hardt, Catalogus codd. mss. Graecorum Bibliothecae Regiae Bavaricae, vol. II (Monachii 1806) p. 85. Cf. P. G. 36, 906 adnot. 10. Ex hoc codice (= A) — non ex cod. 132, ut notat Creuzer ipse — et cod. 163 (= B) historias viginti in or. 43 publicavit Frid. Creuzer, Meletemata... pars I (Lipsiae 1817) p. 60—97, et instruxit adnotationibus, in quibus potissimum spectavit. „ut constaret, ex quibus fontibus fluxerint hae narrationes, quidque inde in Violetum suum derivarit Eudocia..." Cf. ibid. p. 60.

5) I. Hardt cat. l. vol. II p. 193 sq.

6) Archimandr. Vladimir, Descriptio codicum Mosquensis Synodalis Bibliothecae. Pars I: Codd. Graeci (Rossice), Mosquae 1894, p. 149 sq. P. G. 36, 940 cod. M.

In codice continentur orationes Gregorii Nazianzeni et historiae in orationes 43 (fol. 152—154^v). 39 (fol. 155—157^v), 4 (fol. 158—170), 5 (fol. 170^v—175). Fol. 152 legitur lemma scriptum manu saec. XIV: *Οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ ἐξήγησις τοῦ ἁγίου ἀλλὰ Νώννου τοῦ ἀββᾶ* [1].

Neapolitanus Borbonicus II A 22 membran. ff. 271 in 4^0 saec. XII. Post commentarios Basilii Minimi et Georgii in orationes Gregorii Nazianzeni exstant fol. 267—fin. historiae in or. 4 fine mutilae [2].

Codex Graecus num. 10 in bibliotheca Abrahami de Norov (olim in monasterio S. Sabae) continet Gregorii Nazianzeni orationes et historias in oratt. 39 et 43 [3].

Oxoniensis Bodleianus Baroccianus Gr. 5 chartac. ff. 283 saec. XIV ex. Fol. 283 sunt excerpta ex historiis in orationes Gregorii Nazianzeni [4].

Oxoniensis Bodl. Barocc. Gr. 71 chartac. ff. 173 in 4^0 min. saec. XV in. In fine codicis exstant historiae in orationes 39 (fol. 138—144), 43 (fol. 144—150), 4, 5 (fol. 150—fin.) [5].

Oxoniensis Bodl. Barocc. Gr. 111 chartac. ff. 219 in 4^0 saec. XV. Fol. 126—132 leguntur historiae in or. 39, fol. 132—157 in or. 43 [6].

Oxoniensis Bodl. Barocc. Gr. 194 ff. 180 in fol. saec. XV. Praeter alia exhibentur in codice historiae in orationes 39 (fol. 10—10^v), 4, 5 (fol. 10^v—14^v), 43 (fol. 14^v), quae fine mutilae sunt [7].

Oxoniensis Bodl. Barocc. Gr. 216 ff. 379 (fragmentis constans pluribus) in 4^0. Fol. 181—187 sunt historiae in or. 39 initio mutilae. Fol. 187—194 est index capitum historiarum, qua-

---

[1] Vladimir cat. l. p. 154. P. G. 36, 937 sq. cod. E.

[2] S. Cyrillus, Codd. Graeci mss. Regiae Bibliothecae Borbonicae... vol. I (Neapoli 1826) p. 65 sq.

[3] Журналъ Министерства народнаго просвѣщенія, 1836. num. XI p. 410 sq. Cf. A. Papadopulos-Kerameus, *Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη* vol. II p. 714.

[4] H. O. Coxe, Catalogi codd. mss. Bibliothecae Bodleianae pars I recensionem codicum Graecorum continens, Oxonii 1853, col. 10.

[5] Cat. l. col. 117.

[6] Cat. l. col. 182.

[7] Cat. l. col. 330 sq.

rum meminit Gregorius Nazianzenus in orationibus suis, cum relatione ad paginas, ubi tractantur in codice quodam [1]).

Oxoniensis Bodl. Barocc. Gr. 236 membran. ff. 249 in fol. saec. XII Post orationes 16 Gregorii Nazianzeni exhibentur in codice historiae in orationes 43 (fol. 247—248ᵛ) et 39 (fol. 248ᵛ—249ᵛ) [2]).

Oxoniensis Bodl. Canonicianus Gr. 50 chartac. ff. 197 in 4⁰ saec. XVI ex. Folio primo leguntur historiae in or. 4 fine mutilae [3]).

Oxoniensis Bodl. Canonicianus Gr. 59 chartac. ff. 417 in fol. saec. XVI ex. variis manibus est scriptus. In fine codicis exstant historiae in orationes 4 (fol. 354—385; initio mutilae), 5 (fol. 385ᵛ—401), 43 (fol. 401—409), 39 (fol. 409ᵛ—fin.) [4]).

Oxoniensis Bodl. Laudianus Gr. 37 [olim 745] membran. ff. 301 in fol. saec. XII. Olim fuit codex monasterii S. Sabae. Post orationes 16 Gregorii Nazianzeni inveniuntur historiae in oratt. 39 et 43 [5]).

Oxoniensis Seldenianus Gr. 45 [olim 3382] membran. ff. 229 in fol. saec. XI ex. In fine codicis continentur historiae in orationes 43 (fol. 223—228) et 39 (fol. 228ᵛ—fin.), quae fine carent [6]).

Oxoniensis Miscellaneus Gr. 181 chartac. ff. 208 in fol. saec. XVI (a. 1545). In codice insunt scholia Basilii Minimi, Georgii (Maximi) in orationes Gregorii Nazianzeni. Scholiis in or. 43 subnectuntur historiae in orationes 43 et 39. In fine codicis (fol. 191—fin.) exstant historiae in orationes 4 et 5, quae fine mutilae sunt [7]).

Parisinus Gr. 522 chartac. ff. 432 (mm. 295 × 210) saec. XV (a. 1443). In fine codicis, qui Nicetae Heracleensis commentarios in orationes Gregorii Nazianzeni continet, sunt historiae in or. 4 (fol. 375—406) et oratt. 43, 39, 4, 5 (fol. 406—

[1]) Cat. l. col. 380.

[2]) Cat. l. col. 406.

[3]) H. O. Coxe, Catalogi codd. mss. Bibl. Bodleianae pars III codd. Graecos et Latinos Canonicianos complectens, Oxonii 1854, col. 54.

[4]) Cat. l. III col. 66.

[5]) Cat. l. III col. 519.

[6]) Cat. l. III col. 607.

[7]) Cat. l. III col. 736.

431) [1]) inscriptae: *Τοῦ ἀββᾶ Νόννου cυναγωγὴ καὶ ἐξήγηcιc τῶν ἑλληνικῶν ἱcτοριῶν...* [2]).

Parisinus Gr. 525 membran. ff. 279 saec. XI. Post orationes Gregorii Nazianzeni exstant in fine codicis (fol. 274—fin.) historiae in oratt. 4 et 5 fine mutilae [3]).

Parisinus Gr. 539 chartac. ff. 214 saec. XII. Post orationes Gregorii Nazianzeni leguntur fol. 207—fin. historiae novem in or. 43 [4]).

Parisinus Gr. 543 membran. ff. 357 saec. XIII. Post Nicetae Heracleensis hypotheses orationum 16 Gregorii Naz. leguntur historiae in orationes 24 (fol. 9ᵛ—10. L. *Cυναγωγὴ καὶ ἐξήγηcιc ὧν ἐμνήcθη ἱcτοριῶν ὁ ἐν ἁγίοιc πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριοc ὁ θεολόγοc ἐν τοῖc ἀναγινωcκομένοιc αὐτοῦ θείοιc λόγοιc. Ἐν τῷ λόγῳ τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ*), 43 (fol. 10—17), 39 (fol. 17—22) [5]).

Parisinus Gr. 552 membran. ff. 506 saec. XIII. Fol. 461—fin. exstant historiae in oratt. 39, 43, 4, 5 [6]). Omissae sunt nonnullae historiae in oratt. 5 et 39 [7]).

Parisinus Gr. 989 chartac. ff. 141 saec. XVI manu Andreae Darmarii scriptus complectitur historias in orationes 4, 5 (fol. 1—108), 43 (fol. 108—125), 39 (fol. 125—fin.) [8]).

Parisinus Gr. 1087 chartac. ff. 178 saec. XIV. Fol. 56—81 leguntur historiae in oratt. 4 et 5 [9]).

Parisinus Gr. 1277 chartac. ff. 309 saec. XIII. Fol. 263ᵛ—264 sunt historiae in or. 39 [10]).

Parisinus Gr. 2551 chartac. ff. 203 saec. XV—XVI. Fol.

---

[1]) H. Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale... vol. I (Paris 1898) p. 72. Cf. E. Patzig, Die Nonnus-Quelle der Eudocia. Rhein. Mus. 37 (1882) p. 68. Idem, De Nonnianis... commentariis... p. 8.

[2]) Patzig, De Nonnianis... commentariis... p. 24. Cf. supra p. 5.

[3]) Omont, cat. l. I p. 74.

[4]) Cat. l. I p. 79.

[5]) Cat. l. I p. 80.

[6]) Cat. l. I p. 85.

[7]) Patzig l. l. p. 68. Idem, De Nonnianis... commentariis... p. 8.

[8]) Cat. l. I p. 197 sq.

[9]) Cat. l. I p. 217.

[10]) Cat. l. I p. 285.

180—fin. exstant historiae in or. 43 (L. *Τοῦ ἀββᾶ Νόννου cυναγωγὴ καὶ ἐξήγηcιc τῶν ἑλληνικῶν ἱcτοριῶν, ὧν ἐμνήcθη... κτλ.*) [1]).

Parisinus Coislinianus 51 membran. ff. 496 saec. X. Fol. 474—fin. sunt historiae in orationes 39, 43, 4, 5 initio et fine mutilae [2]).

Parisinus suppl. Gr. 83 chartac. ff. 144 saec. XVII (a. 1652) Stockholmiae manu P. Dan. Huetii descriptus est „ex libro quodam Petaviano, qui tum erat in bibliotheca Christinae, postea autem in Vaticanum pervenit“ [3]). Codice continentur etiam historiae in orationes 43 (fol. 92—96), 39 (fol. 96—100), 4, 5 (fol. 100—124) [4]).

Parisinus suppl. Gr. 215 membran. ff. 450 saec. XV, X, XI. Fol. 419—449 (saec. XI) sunt historiae in oratt. 43, 4, 5 [5]).

Parisinus suppl. Gr. 469 A membran. ff. 62 saec. X (a. 986). Fol. 8—fin. sunt historiae in orationes Gregorii Nazianzeni [6]).

Parisinus suppl. Gr. 500 chartac. ff. 102 saec. XVI. Fol. 99—fin. leguntur historiae in or. 4 initio et fine mutilae [7]).

Parisinus suppl. Gr. 516 chartac. ff. 329 saec. XV. Fol. 281—fin. exstant historiae in orationes Gregorii Nazianzeni [8]).

Parisinus suppl. Gr. 519 chartac. ff. 18 saec. XVI. Codex complectitur historias in orationes 4 et 5 [9]).

Parisinus suppl. Gr. 690 membran. ff. 258 saec. XII. In codice leguntur etiam historiae in orationes 39 (fol. 192v—195), 43 (fol. 195—198), 4, 5 (fol. 198—213) [10]).

Parisinus suppl. Gr. 1175 chartac. ff. 29 saec. XIII manu

---

1) Cat. l. III (Paris 1888) p. 3 Cf. Gregor. Corinth. ed. Schaefer p. 74 adnot. 20. Patzig l. l. p. 68. Frid. Creuzer, Meletemata I p. 60 adnot. 6.

2) B. Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana olim Segueriana... Parisiis 1715, p. 118. Omont cat. l. III p. 122.

3) Patzig, De Nonnianis... commentariis... p. 8. — Cf. infra p. 23 sq. Vaticanos Reginae Suecorum codices cum Nonni historiis.

4) Omont, cat. l. III p. 215. Cf. Patzig l. l. p. 68 sq.

5) Omont, cat. l. III p. 234.

6) Cat. l. III p. 266.

7) Cat. l. III p. 270.

8) Cat. l. III p. 272.

9) Cat. l. III p. 272.

10) Cat. l. III p. 301 sq.

Georgii cuiusdam [1]) scriptus est. Fol. 1—23 exstant historiae in orationes 39, 43, 4, 5 [2]).

Patmiacus 33 membran. ff. 201 saec. X (a. 941) manu Nicolai Monachi scriptus est. Post orationes Gregorii Nazianzeni et eius Vitam leguntur in codice historiae in orationes 39, 43, 4, 5 [3]).

Romanus Angelicus Gr. 60 [B. 5. 8] chartac. ff. 128 (mm. 214 × 140) saec. XV. Fol. 50—53^v sunt historiae in or. 39; fol. 95^v—100 historiae in or. 43 [4]).

Romanus Vallicellianus Gr. 12 [B. 53] chartac. ff. 218 saec. XIII ex. Fol. 152^v—154^v sunt historiae in or. 43 fine mutilae [5]).

Romanus Vallicellianus Gr. 47 [C. 97[2]] membran. palimps. ff. 74 (mm. 194 × 137) saec. XV (a. 1425). Fol. 1—8 sunt historiae in orationes Gregorii Nazianzeni [6]).

Romanus Vallicellianus Gr. 99 [F. 58] chartac. ff. 308 (mm. 221 × 163) diversis fasciculis saec. XV—XVI constat. Fol. 243—255^v (saec. XV) sunt historiae in or. 4 fine mutilae [7]).

Romanus Vallicellianus Gr. 103 [F. 68] chartac. ff. 296 (mm. 210 × 125—160) constat sex codicibus in unum compactis saec. XIV—XVI. Fol. 232—296 leguntur historiae in orationes 4 (fol. 232—272). 43 (fol. 272^v—275; 276—277^v). Historiis immixta sunt fragmenta scholiorum Basilii Minimi et aliorum in orationes 21, 24, 25 [8]).

Taurinensis Gr. 8. (B. I. 4) membran. ff. 115 in fol. saec. XI. Initio codicis (ordinem foliorum bibliopega perturbavit) sunt historiae in oratt. 39, 43, 4, 5 [9]).

---

[1]) Cf. M. Vogel-V. Gardthausen l. l. p. 88.

[2]) Cat. l. III p. 403.

[3]) *Ἰ. Σακκελίων, Πατμιακὴ βιβλιοθήκη...,* *Ἀθήνησιν* 1890, p. 22.

[4]) P. Franchi de' Cavalieri-G. Muccio, Index codd. Graecorum Bibliothecae Angelicae. Studi ital. di filol. class. vol. 4 (1896) p. 112.

[5]) E. Martini, Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane, vol. II (Milano 1902) p. 24.

[6]) Martini, cat. l. vol. II p. 81.

[7]) Martini, cat. l. II p. 171.

[8]) Martini, cat. l. II p. 185. Cf. Fr. Diekamp, Hippolytos von Theben, Münster i. W. 1898, p. XLIII.

[9]) I. Pasinus-A. Rivantella-Fr. Berta, Codices mss. Bibliothecae Regii Taurinensis Athenaei, vol. I (Taurini 1749) p. 71 sqq. G. de Sanctis,

Tubingensis Gr. Mb. 4 [K. 13] membran. saec. XI. Post 26 orationes Gregorii Naz. saec. XI scriptas leguntur fol. 231ᵛ—254ᵛ historiae saec. XII—XIII scriptae in orationes 4 (fol. 231ᵛ—250) et 5 (fol. 250ᵛ—254ᵛ), quae fine carent [1]). Historiae in or. 5 desinunt in his verbis: ...*τούτου γυνὴ ἦν ἡ Ἀφροδίτη, καὶ ταύτην ἐμοι* ||. Cf. P. G. 36, 1048 C.

Vaticanus Gr. 97 chartac. ff. 331 (mm. 225 × 155) saec. XV. In fine codicis exstant historiae in orationes 43 (fol. 305—309), 39 (fol. 309ᵛ—313), 4 (fol. 313—331ᵛ). Fol. 1ʳᵛ est index eorum, quae codice continentur, ubi ultimo loco est lemma: *Ἱστορίαι ἑλληνικαὶ ὧν ὁ θεολόγος ἐμνήσθη Γρηγόριος ἐν τοῖς αὐτοῦ λόγοις τοῖς τε ἀναγινωσκομένοις καὶ μή.*

Vaticanus Gr. 437 membran. ff. 213 (mm. 250—187) saec. XI diligentissime scriptus est. Basilii Minimi commentarios in orationes Gregorii Nazianzeni sequuntur historiae in orationes 43 (fol. 177—181ᵛ), 39 (fol. 181ᵛ—184ᵛ), 4 (fol. 184ᵛ—204), 5 (fol. 204ᵛ—212ᵛ).

Vaticanus Gr. 458 membran. ff. 299 (mm. 282 × 220) saec. XI. Post orationes Gregorii Nazianzeni leguntur fol. 292ᵛ—299 historiae in or. 39.

Vaticanus Gr. 461 membran. ff. 184 saec. XI. Post orationes Gregorii Nazianzeni sunt fol. 161—164ᵛ historiae in or. 39.

Vaticanus Gr. 464 chartac. ff. 167 (mm. 290 × 220) saec. XIV (a. 1359) manu Alexii cuiusdam scriptus est [2]). Post orationes Gregorii Nazianzeni exstant historiae in orationes 39 (fol. 160ᵛ—164) et 43 (fol. 164—166ᵛ).

Vaticanus Gr. 473 membran. ff. 298 (mm. 268 × 194) saec. XI. Post orationes Gregorii Nazianzeni sunt fol. 283—

Inventario dei codici superstiti greci e latini antichi della Bibl. Nazionale di Torino. Rivista di filol. e d'istruz. class. vol. 32 (1904) p. 391.

[1]) W. Schmid, Verzeichnis der griech. Handschriften der k. Universitätsbibliothek zu Tübingen, Tübingen 1902, p. 10. Cf. Patzig, De Nonnianis... commentariis... p. 7. H. Flach, Ein Codex Tubingensis des Gregorios von Nazianz und des Nonnos. Jahrb. f. Philol. u. Paedag. vol. 125 (1882), p. 238 sqq. Patzig, Die Tübinger Nonnos-Handschrift. Ibid. p. 550 sqq. Flach, Noch einmal die Tübinger Nonnoshandschrift. Ibid. p. 867.

[2]) Videas subscriptionem cod. fol. 166ᵛ. Cf. Vogel-Gardthausen l. l. p. 14 et ibid. adnot. 2.

fin. historiae in or. 4 fine mutilae. Fol. 298ᵛ desinit: ...*οἱ πολῖται τάδε φθεγγόμενοι ἵνα ἴδωμεν* || . P. G. 36, 1025 B.

Vaticanus Gr. 475 membran. ff. 264 (mm. 327 × 202) saec. X. Post Gregorii Nazianzeni orationes leguntur historiae in orationes 4 (fol. 241—259) et 5 (fol. 259ʳ—264ᵛ), quae initio historiae λα′ (= hist. 36. P. G. 36, 1053 D) desinunt.

Vaticanus Gr. 504 chartac. ff. 197 (mm. 423 × 282) saec. XIII—XIV. In codice inter opera Maximi Confessoris sunt historiae in orationes 4 (fol. 111—114), 39 (in margine fol. 111—112ᵛ), 43 (in marg. fol. 112ᵛ—114ᵛ).

Vaticanus Gr. 711 chartac. ff. 321 (mm. 137 × 105) saec. XVI. Fol. 206—219ᵛ sunt historiae in or. 39; fol. 219ᵛ—233ᵛ historiae in or. 43.

Vaticanus Gr. 892 chartac. ff. 102 (mm. 215 × 142) saec. XV. In fine codicis exstant historiae in oratt. 43 (fol. 88—92ᵛ) et 39 (fol. 93—fin.), quae fine carent.

Vaticanus Gr. 942 chartac. ff. 198 saec. XV variis manibus scriptus est. In codice insunt etiam historiae in orationes 4 (fol. 33—46ᵛ) et 5 (fol. 46ᵛ—47ᵛ), quae in hist. 10 (P. G. 36, 1041) desinunt.

Vaticanus Gr. 1118 membran. ff. 94 (mm. 240 × 168) saec. XIV (a. 1347) scriptus est [1]). Initio codicis fol. 1—4ᵛ sunt historiae in or. 39.

Vaticanus Gr. 1120 chartac. ff. 423 (mm. 190 × 132) variis manibus saec. XIV—XVI scriptus. Fol. 234—240ᵛ (scriptis saec. XIV—XV) sunt mutatae historiae in or. 39.

Vaticanus Gr. 1257 membran. ff. 62 (mm. 203 × 162) saec. XI. In fine codicis fol. 58—62ᵛ sunt historiae in or. 39.

Vaticanus Gr. 1446 membran. ff. 434 (mm. 265 × 194) saec. XI (praeter fol. 33—42; 245—258; 289—300; 339—367; 376—fin., quae sunt chartac. scripta saec. XIV—XV) exaratus est et continet orationes Gregorii Nazianzeni, quas sequuntur historiae in orationes 4 (fol. 399—420), 5 (fol. 420—429), 39 (fol. 429—434).

Vaticanus Gr. 1663 chartac. ff. 130 + 7 (vacua) et 72 + 6 (vacua) (mm. 302 × 211). Pars II continet historias in orationes 4 (fol. 1—39), 5 (fol. 39—55), 43 (fol. 55—64), 39 (fol. 64—72ᵛ).

Vaticanus Gr. 1947 membran. ff. 152 (mm. 288 × 230)

[1]) Videas subscriptionem cod. fol. 94.

saec. XI. Post orationes 16 Gregorii Nazianzeni sunt historiae in orationes 43 (fol. 142—145^v) et 39 (fol. 145^v—150^v), quae olim picturis postea vi deletis illustratae erant.

Vaticanus Gr. 2061 B membran. (palimps.) saec. X continet librum secundum orationum Gregorii Nazianzeni. In calce codicis (fol. 296 sqq.) exstant historiae in oratt. 4, 5, 43. 39 [1]).

Vaticanus Barberinianus Gr. 290 chartac. Fol. 32 sqq. exstant historiae in or. 39 [2]).

Vaticanus Ottobonianus Gr. 3 membran. ff. 248 (mm. 331 × 254) saec. XI—XII. Orationes Gregorii Nazianzeni sequuntur fol. 242^v—248 historiae in or. 39 [3]).

Vaticanus Ottobonianus Gr. 384 chartac. ff. 374 (mm. 224 × 151) variis manibus saec. XVI scriptus est. Codice continentur etiam historiae in oratt. 15, 24 (fol. 249—250) [4]), 43 (fol. 250^v—255^v), 39 (fol. 255^v—263^v) [5]).

Vaticanus Palatinus Gr. 217 chartac. ff. 197 in 4° saec. XIV. Orationes Gregorii Nazianzeni sequuntur historiae in orationes 4 (fol. 186—193) et 5 (fol. 193—197) [6]).

Vaticanus Palatinus Gr. 360 chartac. ff. 346 in 8° variis manibus saec. XV ex. scriptus. Fol. 179—199 exstant in codice historiae in orationes 43 et 39 [7]).

Vaticanus Pii II Gr. 21 membran. ff. 156 (mm. 240 × 186) variis manibus saec. X—XIII scriptus est. Fol. 71—76^v scriptis manu Basilii cuiusdam [8]) saec. XI inveniuntur historiae in or. 39 [9]).

Vaticanus Reginae Gr. 19 membran. ff. 239 in fol. saec. XI. Post Gregorii Nazianzeni orationes 16 exstant historiae

---

[1]) E. Piccolomini, Estratti inediti dai codici greci... p. V sq.

[2]) Seymour de Ricci, Liste sommaire des manuscrits grecs de la Bibliotheca Barberina (Revue des bibliothèques, Avril-Iuin 1907), Paris 1907, p. 23.

[3]) E. Feron-F. Battaglini, Codd. mss. Graeci Ottoboniani Bibliothecae Vaticanae, Romae 1893, p. 8.

[4]) V. infra p. 27 sqq.

[5]) Cat. l. p. 198.

[6]) H. Stevenson sen., Codd. mss. Palatini Graeci Bibliothecae Vaticanae, Romae 1885, p. 113. Cf. Frid. Creuzer, Meletemata e disciplina antiquitatis I p. 59.

[7]) Cat. l. p. 211.

[8]) Cf. subscriptionem codicis fol. 76^v. Apud Vogel-Gardthausen l. l. scriba hic non memoratur.

[9]) H. Stevenson sen., Codd. mss. Graeci Reginae Suecorum et Pii PP. II. Bibliothecae Vaticanae, Romae 1888, p. 147.

in oratt. 39 (fol. 230—235) et 43 (fol. 235—fin.), quae fine mutilae sunt. Fol. 239v desinit: ...*γράφεται δὲ καὶ ὁ Καρικὸς τάφος, ἵν' ᾖ κτητικός* || [1]). P. G. 36, 1064 D.

Vaticanus Reginae Gr. 46 chartac. ff. 477 in 4⁰ variis manibus saec. XV—XVI scriptus. In fine codicis sunt historiae in orationes 39 (fol. 462—468), 43 (fol. 468—474), 4 (fol. 474—fin.), quae fine mutilatae sunt [2]).

Vaticanus Reginae Gr. 94 chartac. ff. 170 in fol. saec. XVI. Continentur codice etiam historiae in orationes 43 (fol. 20—23), 39 (fol. 23—27), 4 (fol. 27—40v), 5 (fol. 40v—48) [3]).

Vaticanus Reginae Gr. 143 chartac. ff. 58 in 8⁰ duobus codicibus constat, quorum primus (fol. 1—34) scriptus est saec. XIV ex. manu Theodori. syncelli et logothetae ecclesiae Chiae [4]), et continet historias in orationes 39 (fol. 1—5), 43 (fol. 5—9v), 4 (fol. 9v—27), 5 (fol. 27—33v). Pars altera codicis (fol. 35—fin.) scripta manu saec. XV complectitur etiam easdem historias in orationes 4 (fol. 35—53) et 5 (fol. 53—fin.) [5]).

Vaticanus Reginae Gr. 177 chartac. ff. 54 in 4⁰ saec. XVI scriptus est et complectitur historias in orationes 43 (fol. 1—8), 39 (fol. 8—15), 4 (fol. 15—43), 5 (fol. 43—fin.) [6]).

Venetus Marcianus Gr. 70 membran. ff. 487 in fol. saec. XI. Post orationes Gregorii Naz. inveniuntur fol. 455—487v historiae in oratt. 39, 43, 4, 5 [7]). Historias in or. 39 sequitur *Ἑτέρα ἐξήγησις τῶν ἱστοριῶν, ὧν ἐμνήσθη ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὰ φῶτα λόγῳ*, quae incipit: *Ἕλληνας διασύρων* [8]) *καὶ διακωμω-*

[1]) Cat. l. p. 15 sq.
[2]) Cat. l. p. 39 sq.
[3]) Cat. l. p. 69.
[4]) Vogel-Gardthausen l. l. p. 140.
[5]) Cat. l. p. 100 sq.
[6]) Cat. l. p. 119.
[7]) A. M. Zanetti-A. Bongiovanni, Graeca D. Marci Bibliotheca codd. mss. per titulos digesta... vol. I (Venetiae 1740) p. 48.
[8]) Cf. comment. Nicetae Heracl. in or. 39 c. 4 (*Οὐδὲ Διόνυσος ταῦτα*... P. G. 36, 337 C): *Διασύρων οὖν ὁ θεολόγος τοὺς Ἕλληνας φησίν, ὅτι τὰ παρ' ἡμῶν ἑορταζόμενα*... Cod. Paris. Gr. 578 saec. XIII fol. 184v. — Pseudo-Nonni historiae notae erant Nicetae Heracl., qui eas in commentario suo non semel usurpavit. Legas velim Nicetae commentarium, qui ad eundem spectat locum, ad quem etiam laudata in textu *ἑτέρα ἐξήγησις* pertinet (or. 39 c. 4): *Φασίν, ὅτι ἡ Δημήτηρ μία τῶν ἀρχαίων οὖσα θεῶν ἔτεκε Περσεφόνην τὴν καὶ Κού-*

δῶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος περὶ τῶν σεβασμάτων αὐτῶν ἔφησεν ἐν τῷ εἰς τὰ φῶτα αὐτοῦ λόγῳ Κελεοὺς καὶ Τριπτολέμους δράκοντας καὶ τὰ μὲν εὖ ποιοῦντας, τὰ δὲ εὖ πάσχοντας. Οὗτος ὁ Κελεὸς τὴν Δημήτραν ἐν Ἐλευσίνῃ τὴν Δημήτραν ἐδεξιώσατο περιπλανωμένην ἐπὶ τῇ ἀναζητήσει τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Περσεφόνης ἁρπασθείσης ὑπὸ Πλούτωνος, τοῦ βασιλέως τῶν καταχθονίων· δεξιωσάμενος δὲ αὐτὴν καὶ εὐχαριστηθεὶς παρ' αὐτῆς λαμβάνει δωρεὰν τοὺς σπόρους τῆς γῆς, σῖτον, κριθὴν καὶ ὄσπρια, καὶ κελεύεται διατρέχειν τὴν γῆν ὁ τούτου υἱὸς Τριπτόλεμος ἐπὶ ἅρματος δρακόντων καὶ σπείρειν τοὺς σπόρους τούτους… [1]). Explicantur or. 39 c. 4, P. G. 36, 337 B verba: *Οὐδὲ κόρη τις ἡμῖν ἁρπάζεται, καὶ Δημήτηρ πλανᾶται, καὶ Κελεούς τινας ἐπεισάγει, καὶ Τριπτολέμους…* Ed. Patzig loco infra in adnotatione laudato putat *ἑτέραν ἐξήγησιν τῶν ἱστοριῶν* ex commentario Basilii Minimi excerptam esse. In errore versabatur vir doctus; nam Basilius Minimus in commentario in or. 39 nullas profert historias. Cf. P. G. 36, 1144 sq. adnot. 53. Altera haec collectio historiarum repetitio aliquatenus mutata esse videtur historiarum Pseudo Nonni (cf. hist. 2 in or. 39. P. G. 36, 1065 sqq.), quarum multa et varia exemplaria circumferebantur. — De textu historiarum notatu digna protulit Patzig, De Nonnianis… commentariis… p. 4 sq.

Venetus Marcianus Gr. 75 chartac. ff. 232 in 12° saec. XIII. Post Gregorii Nazianzeni orationes 4 et 5, quae sunt in codice loco primo, exstant historiae in or. 4 [2]).

Venetus Nanianus Gr. 64 (Cl. II. 43) membran. ff. 238 (mm. 335 × 230) saec. XIII. Post scholia Basilii Minimi, Georgii, Maximi in oratt. 16 Gregorii Nazianzeni sunt fol. 233ᵛ—fin. historiae in or. 43 [3]).

Vindobonensis theol. Gr. 74 [80 L] membran. ff. 358

ρην λεγομένην, ἣν ἥρπασεν ὁ Πλούτων ἤγουν ὁ Ἅιδης. Ἡ δὲ μήτηρ πανταχοῦ ταύτην ἐπιζητοῦσα περιέτυχεν ἐν Ἐλευσῖνι Κελεῷ καὶ Τριπτολέμῳ, καὶ μαθοῦσα παρ' αὐτῶν τὴν ἁρπαγὴν τῆς θυγατρὸς ἐπαύθη μὲν τῆς ἐπὶ πᾶσαν γῆν πλάνης· ἔδωκε δὲ αὐτοῖς σπέρμα σίτου καὶ κριθῆς μήπω τότε φανέντος… κτλ. Cod. Paris. Gr. 578 saec. XIII fol. 184ʳᵛ. Cf. hist. 2 in or. 39. P. G. 36, 1065 sqq.

[1]) I. Morelli, Bibliotheca manuscripta Graeca et Latina I (Bassani 1802) p. 68 sq. Patzig, De Nonnianis… commentariis… p. 4. Historias has integras invenies in calce dissertationis.

[2]) Zanetti-Bongiovanni cat. l. I p. 52.

[3]) I. A. Mingarelli, Graeci codd. mss. apud Nanios patricios Venetos asservati, Bononiae 1784, p. 117.

saec. X—XI. Post orationes Gregorii Nazianzeni exstant historiae in oratt. 43, 4, 5.

Vindobonensis theol. Gr. 120 N [100 L] membran. ff. 121 + 2 (mm. 287 × 216) saec. XI. Post scholia Basilii Minimi in orationes Gregorii Nazianzeni leguntur historiae in oratt. 4 (fol. 96ᵛ—109ᵛ). 5 (fol. 109ᵛ—115), 43 (fol. 115—117ᵛ), 39 (fol. 117ᵛ—119ᵛ) [1]). De inscriptione videas velim supra p. 5.

Vindobonensis theol. Gr. 126 N [79 L] membran. ff. 359 saec. X elegantissime exaratus est. Post orationes Gregorii Nazianzeni inveniuntur fol. 337—fin. historiae in oratt. 43. 39. 4, 5 [2]). De codicibus his (126 N et 120 N) Patzig, De Nonnianis... commentariis... p. 3 protulit, quae sequuntur: „Horum uterque a peritissima manu nullis fere compendiis scriptus est, nisi quod interdum in fine versuum ν littera lineolae forma praecedenti vocali superscripta est. Spiritus sunt forma triangulari; iota mutum saepissime adscriptum, haud paucis tamen locis omissum; ν ἐφελκυστικὸν in cod. 126 accuratissime administratum, in cod. 120 saepe radendo deletum. Ille correctricem manum non est perpessus. in hoc non ita multis locis duo deprehendi correctionum genera. Sunt enim quaedam, quae librarii socordia ita peccavit, ut sensus verborum perturbaretur, ab homine docto ex coniectura emendata. Alia perpauca a recentiore manu ex deterrimo aliquo codice in margine adscripta sunt".

Vindobonensis theol. Gr. 130 N [99 L] membran. ff. 158 (mm. 268 × 202) saec. XI. Scholia Basilii Minimi in orationes Gregorii Nazianzeni sequuntur historiae in oratt. 4 (fol. 144ᵛ—154ᵛ) et 5 (fol. 154ᵛ—158).

Vindobonensis theol. Gr. 247 N [210 L] chartac. ff. 321 (mm. 210 × 145) saec. XV. Fol. 107ᵛ—110ᵛ exstant historiae 13 in or. 39 inscriptae: *Κεφάλαια ἐκ τοῦ λεβιτικοῦ, ἐν οἷς μέμνηται ὁ θεολόγος ἐν τοῖς παλαιοῖς.*

Vindobonensis theol. Gr. 326 N [59 L] chartac. ff. 136

[1]) Petrus Lambecius, Commentarii de Augustiss. Bibliotheca Caesar. Vindobon. lib. III (ed. II Adami Fr. Kollarii), Vindobonae 1776, col. 507 sq. Dan. Nessel, Catalogus sive recensio specialis omnium codd. mss. Graecorum... Augustiss. Bibliothecae Caesar. Vindobonensis... pars I (Vindobonae et Norimbergae 1690) p. 199. Patzig, De Nonnianis... commentariis... p. 3. — Cf. supra p. 15 cod. Monac. Gr. 163.

[2]) Lambecius, cat. l. III² col. 452 sqq.

(mm. 153 × 150) saec. XVI. Fol. 60ᵛ—72 exstant historiae in breviorem formam redactae et scatent mendis [1]).

Vindobonensis philol. Gr. 190 N [129 L] chartac. ff. 307 (mm. 215 × 155) saec. XV. Fol. 60ᵛ—61 est *Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ἱcτορία λγ* (= hist. 33 in or. 4. P. G. 36, 1004).

Codex *ἐν Ξάνθῃ τῆc Θράκηc* num. 1 [*τῆc ἱερᾶc Μονῆc Παναγίαc Ἀρχαγγελιωτίccηc*] membran. pagg. 488 (mm. 310 × 230) saec. XV. Codice continentur 16 orationes Gregorii Nazianzeni, quas sequuntur historiae in oratt. 43 (pag. 370). 4 (pag. 379), 5 (pag. 422—440) [2]).

Historiae, quae in codicibus Bernensi Gr. 449 saec. XV fol. 58—59 [3]), Parisino Gr. 543 saec. XIII fol. 9ᵛ—10 [4]), Vaticano Ottobon. Gr. 384 saec. XVI fol. 249—250 [5]) leguntur [6]) et res mythologicas in orationibus 15 et 24 aliquatenus explicant [7]), ex commentariis Nicetae Heracleensis sunt excerptae. Quo res clarius illustretur, liceat mihi historias secundum codicem Parisinum Gr. 543, Bernensem 449, Vaticanum Ottobon. 384, Nicetae Heracleensis autem expositionis fragmentum ex cod. Parisino Coislin. 54 saec. XII—XIII fol. 123ᵛ—124 proferre.

Ἱcτορίαι τοῦ ἐν ἁγίοιc πατρὸc ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ὧν ἐμνήcθη ἐν τοῖc ἑαυτοῦ λόγοιc. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Εἰc τοὺc Μακκαβαίουc.

Ἢ μαcθοὺc παρεδείκνυ καὶ τροφῆc ἀνεμίμνηcκε [8]).

Τὰ τοῦ Ὁμήρου δὲ οἶμαι ὁ θεο-

...Τὰ τοῦ Ὁμήρου δὲ οἶμαι

---

[1]) Nessel, cat. l. I p. 440.

[2]) *Πρωτοcύγκελοc Χρυcόcτομοc Χατζῆ Cταύρου, Κατάλογοι δύο τῶν χειρογράφων τῶν ἐν Ξάνθῃ τῆc Θράκηc ἱερῶν ἐνοριακῶν Μονῶν Παναγίαc Ἀρχαγγελιωτίccηc καὶ Παναγίαc Καλαμοῦc.* Byz. Zeitschr. vol. 21 (1912) p. 66. Cf. I. Dräseke in Wochenschr. f. klass. Philol. vol. 29 (1912) col. 698.

[3]) Cf. supra p. 9. Sajdak, Eos vol. XVII (1911) p. 196.

[4]) Cf. supra p. 18.

[5]) Cf. supra p. 23.

[6]) Sajdak, Eos vol. XVII (1911) p. 196 sq.

[7]) Simillimas historias publicavit Armenie Agop Manandian l. l. p. 300 sq.

[8]) Or. 15 c. 4. P. G. 35, 916 C.

λόγοϲ ἐνταῦθα ἐμιμήϲατο, ἐν οἷϲ ἐκεῖνοϲ ποιεῖ τὴν βαϲίλιϲϲαν Ἑκάβην τὸν υἱὸν αὐτῆϲ Ἕκτορα ἑκουϲίωϲ ἔξω τοῦ τείχουϲ ἀπολειφθέντα καὶ μέλλοντα τῷ Ἀχιλλεῖ ϲυμπλέκεϲθαι, παρακαλοῦϲαν εἰϲελθεῖν καὶ ϲωθῆναι· λέγει δὲ καὶ οὕτω πωϲ ὁ ποιητήϲ·

Μήτηρ δ' αὖ ἑτέρωθεν ὠδύρετο [δακρυχέουϲα,
κόλπον ἀνιεμένη, ἑτέρηφι δὲ μα- [ζὸν ἀνέϲχεν·
Ἕκτορ, τέκνον ἐμόν, ταῦτ' αἴδεο [καὶ μ' ἐλέηϲον
αὐτήν, εἴ ποτέ τοι λαθικηδέα μα- [ζὸν ἀνέϲχον,
τῶν μνῆϲαι, φίλον τέκοϲ [1].

Καὶ ἔϲτιν ἡ ἔννοια τῶν ἐπῶν τούτων τοιαύτη, ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Ἕκτοροϲ δακρύουϲα καὶ τὸν κόλπον παρανοίγουϲα τῇ μιᾷ χειρί, τῇ ἑτέρᾳ τὸν μαζὸν ἀνέφερε καὶ ἔλεγεν· Ὦ τέκνον, ταῦτα αἰδέϲθητι καὶ ἐμὲ αὐτὴν ἐλέηϲον, ἐάν ποτέ ϲοι τὸν μαϲθὸν τοῦτον ἐπέδωκα ἐπιλανθάνεϲθαι τῶν παιδικῶν θλίψεων ποιοῦντα, μνήϲθητι νῦν τῆϲ ἀνατροφῆϲ ἐκείνηϲ καὶ χάριϲαί μοι τὸ φείδεϲθαι ϲεαυτοῦ.

ὁ θεολόγοϲ ἐνταῦθα ἐμιμήϲατο, ἐν οἷϲ ἐκεῖνοϲ ποιεῖ τὴν βαϲίλιϲϲαν Ἑκάβην, τὸν υἱὸν αὐτῆϲ Ἕκτορα ἔξω τοῦ τείχουϲ ἑκουϲίωϲ ἀπολειφθέντα καὶ μέλλοντα τῷ Ἀχιλλεῖ ϲυμπλέκεϲθαι, παρακαλοῦϲαν εἰϲελθεῖν καὶ ϲωθῆναι· λέγει δὲ οὕτω πωϲ ὁ ποιητήϲ·

Μήτηρ δ' αὖθιϲ
τάδ' αἴδεο
ἐπέϲχον
τέκνον.

Καὶ ἔϲτιν ἡ ἔννοια τῶν ἐπῶν τούτων τοιαύτη, ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Ἕκτοροϲ δακρύουϲα καὶ τὸν κόλπον παρανοίγουϲα τῇ μιᾷ χειρι, τὸν μαζὸν τῇ ἑτέρᾳ ἀνέφερε καὶ ἔλεγεν· Ὦ τέκνον, ταῦτα αἰδέϲθητι καὶ αὐτὴν ἐμὲ ἐλέηϲον, ἐάν ποτέ ϲοι τὸν μαζὸν τοῦτον ἐπέδωκα, ἐπιλανθάνεϲθαι ποιοῦντά ϲε τῶν παιδικῶν θλίψεων, μνήϲθητι νῦν τῆϲ ἀνατροφῆϲ ἐκείνηϲ καὶ χάριϲαί μοι τὸ φείϲαϲθαι ϲεαυτοῦ...

3 *ἕκτορα* cod. Bern. 449 (= B) et Vat. Ottob. Gr. 384 (= V) 4 *τοίχουϲ* BV 6 *παρακαλοῦϲα* BV 11 *ἕκτορ* BV 12 *τοι*] *τι* B 16 *ἕκτοροϲ* BV 21 *μαϲθόν α* ex *ι* post. m. V.

Ex quattuor supra laudatis codicibus profero historiam, quae partem quandam orationis 24 attinet.

Ἐκ τοῦ Εἰϲ τὸν Κυπριανὸν λόγου.

Οὐ κότινοϲ ὀλυμπιακὸϲ οὔτε μῆλα δελφικὰ παί-

[1] Iliad. XXII, 79 sqq.

γνια οὔτε ἰϲθμιακὴ πίτυϲ[1]). Οἱ παλαιοὶ τοῖϲ τεθνεῶϲι θυϲίαϲ ἐτέλουν, ἃϲ ὠνόμαζον ἀπαρχάϲ. Ἐτελοῦντο δὲ ἐπ' αὐτοῖϲ καὶ ἀγῶνεϲ διάφοροι καὶ τῷ νικήϲαντι ἐν μὲν Ὀλυμπίᾳ τόπῳ τῆϲ Ἀρκαδίαϲ κότινοϲ ἢ ϲτέφανοϲ ἐδίδοτο γέραϲ καὶ ἔπαθλον· θαλὸϲ δὲ ἦν οὗτοϲ ἐλαίαϲ. Ἐν δὲ Δελφοῖϲ μῆλα, ἃ καὶ παίγνια ὁ θεολόγοϲ ὀνομάζει διὰ τὸ παιδαριῶδεϲ τοῦ ἐπάθλου καὶ καταγέλαϲτον· ἐν δὲ τῷ Ἰϲθμῷ τῆϲ Κορίνθου πίτυοϲ κλάδοϲ· ἐν δὲ Νεμέᾳ ϲέλινα. Διὰ τοϲούτων ἐπάθλων ἀγωνιζόμενοι ἔφηβοι ἐτιμῶντο, οἵτινεϲ δυϲτυχεῖϲ ὄντεϲ ἦϲαν καὶ ἄθλιοι μεγάλων πόνων μικρὰ γέρα λαμβανόντων, οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖϲ ἄλλοιϲ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖϲ μάϲτιξι καὶ ἐν ταῖϲ πληγαῖϲ διεκαρτέρουν ἐπίδειξιν δῆθεν ἀνδρείαϲ καὶ τὰϲ δυϲτυχίαϲ ποιούμενοι, ἵνα ϲτέφανον φθαρτὸν λάβωϲιν ἢ μῆλα ἢ πίτυν ἢ ϲέλινα[2]). Ϲοὶ δέ, ὦ Κυπριανέ, — φηϲί — θυϲίαι καὶ ὑπὲρ τῶν λόγων ϲου καὶ ὑπὲρ τῆϲ ἀθλήϲεωϲ οὐ τοιαῦται παρ' ἐμοῦ προϲάγονται, ἀλλὰ λόγοϲ ἐγκωμιαϲτικόϲ, κατάλληλον γέραϲ τοῖϲ τὸν Λόγον τιμῶϲι εἴτε τὸν μονογενῆ καὶ ἐνυπόϲτα-

Ϲυναγωγὴ καὶ ἐξήγηϲιϲ ὧν ἐμνήϲθη ἱϲτοριῶν ὁ ἐν ἁγίοιϲ πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριοϲ ὁ θεολόγοϲ ἐν τοῖϲ ἀναγινωϲκομένοιϲ αὐτοῦ θείοιϲ λόγοιϲ. Ἐν τῷ λόγῳ τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ. Cod. Paris. Gr. 543 (= P) 4 *ἢ ϲτέφανοϲ* om. P et Nicetas Heracl. in cod. Paris. Coislin. 54 (= C) 6 *παιδαριῶδεϲ τοῦ λόγου καὶ καταγέλαϲτον* PC 7 sq. *διὰ τῶν τοιούτων δὲ ἐπάθλων οἱ ἀγωνιζόμενοι* PC 8 *ἔφηβοι καὶ νέοι* PC *ὄντεϲ*] *ὄντωϲ* P 9 *μικρὰ λαμβάνοντεϲ* P *λαμβάνοντεϲ* C 10 *ἄλλοιϲ ἄθλοιϲ* PC 11 *ἀνδρείαϲ τὰϲ δυϲτυχίαϲ ταύταϲ* P *δυϲτυχίαϲ ταύταϲ* C 12 — p. 30, 4 *Ϲοί — ἐπάξιον* quae in V et C non exstant, ad fidem cod. P.

---

[1]) Or. 24 c. 19. P. G. 35, 1193 A.

[2]) En comparentur, quae protulit Basilius Minimus ad hunc locum: *Ἔν τιϲι τόποιϲ ὡριϲμένοιϲ ἀγῶναϲ οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐτίθεϲαν, ἐν οἷϲ νέοι τινὲϲ καὶ ἔφηβοι ἠγωνίζοντο· τοῖϲ δὲ νικῶϲιν ἐν Ὀλύμπῳ ἐκ κοτίνου, εἴτουν ἐλαίαϲ, ϲτέφανοϲ ἐδίδοτο εἰϲ γέραϲ, ἐν δὲ Δελφοῖϲ μῆλα· ἐν δὲ Ἰϲθμῷ πίτυϲ· ἐν Νεμέᾳ ϲέλινα...* Cf. P. G. 36, 1164 adnot. Piccolomini, Estratti inediti dai codici greci della Biblioteca Mediceo-Laurenziana. Annali delle università Toscane. Parte I vol. XVI (1879) p. XVII. Eadem fere, sed pluribus verbis enarraverant scholiastae codicum Laurent. VII, 8 membran. saec. X et Monac. Gr. 499 fol. 50. Cf. A Iahnii-Archiv f. Phil. vol. 13 fasc. 3 p. 460. P. G. 36, 913 C.

Ὁ κότινοϲ ϲτέφανόϲ ἐϲτιν ἀπὸ ἀγριελαίαϲ τιθέμενοϲ ἐν τοῖϲ Ὀλυμπίοιϲ, [*ἅπερ* in cod. deest; adiecit E. Piccolomini] *αὐτῷ Διὶ ἦγον οἱ Πειϲαῖοι ἐν τῇ Ἠλιακῇ μοίρᾳ· τὰ δὲ μῆλα ἐν τοῖϲ Πυθίοιϲ ἐδίδοτο, ἅπερ οἱ Δελφοὶ τῷ Ἀπόλλωνι ἦγον· ἡ δὲ πίτυϲ ἐν τοῖϲ Ἰϲθμίοιϲ γέραϲιν, ἅπερ Ἴϲθμια τῷ Ποϲειδῶνι ἦγον*

Ὁ κότινοϲ ϲτέφανόϲ ἐϲτιν ἀπὸ ἀγριελαίαϲ διδόμενοϲ ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ· τὰ μῆλα δὲ ἐν τοῖϲ Πυθίοιϲ ἐδίδοτο, ἃ οἱ Δελφοὶ τῷ Ἀπόλλωνι ἦγον· ἡ δὲ πίτυϲ ἐν τοῖϲ Ἰϲθμίοιϲ γέραϲ ἦν, ἅπερ Ἴϲθμια τῷ Ποϲειδῶνι ἦγον οἱ Κορίνθιοι ἐν τῷ Ἰϲθμῷ· ὕϲτερον δὲ ϲέλινα ἐν αὐτῷ ἐδίδοτο τῷ Ἰϲθμῷ τῆϲ Κορίνθου. τὰ δὲ ϲέ-

τον. εἴτε τὸν τῆς σοφίας καὶ τῆς λογικῆς παιδεύσεως. Εἰ δὲ τὸ δῶρον τοῦτο ἄξιον φανεῖται καὶ τῶν λόγων σου καὶ τῶν ἄθλων, χάρις τῷ μονογενεῖ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ· αὐτοῦ γάρ ἐστι δῶρον τὸ ἐμὲ δυνηθῆναι εἰπεῖν τι τῆς σῆς ἀρετῆς ἐπάξιον.

3 μονογενῆ P.

II.

Dicta quaedam ex Gregorii Nazianzeni oratione 1 et 24 iam **Dorotheus Abbas** (saec. VI—VII) [1] in Doctrinis cap. XXII et XXIII explicavit. Quas expositiones ex editione A. Gallandii [2] repetivit Migne in P. G. 88, 1821—1829 et 1829—1836. Expositiones continentur codicibus, qui sunt:

Codex Athous 3711 [177 Διονυσίου] chartac. in 4⁰ saec. XVI. In calce codicis, qui Dorothei Doctrinas exhibet et fine est mutilus, exstat *Τοῦ αὐτοῦ ἑρμηνεία ἑτέρων ῥητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου μετὰ τροπαρίων εἰς τοὺς ἁγίους μάρτυρας λόγος κγ´* [3]. Sunt expositiones in or. 24.

Athous 4528 [408 Ἰβήρων] membran. in 8⁰ saec. XIV. Num. 7 sunt Dorothei expositiones in or. 24 inscriptae: *Ἑρμηνεία ῥητῶν τινῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ψαλλομένων εἰς ἁγίους μάρτυρας* [4].

οἱ Κορίνθιοι ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου, ὕστερον δὲ καὶ σέλινα ἐδίδοτο ἐν αὐτῷ· [τὰ δὲ σέλινα ἐν τοῖς Νεμείοις adiec. Piccol.], ἃ οἱ Νέμειοι ἦγον, ἢ Νεμεάται, τῷ Ἡρακλεῖ ἐν τῇ Νεμέᾳ τῆς Ἀργολικῆς μοίρας. ἔστιν οὖν ταῦτα· κότινος, μῆλα, πίτυς, σέλινα. φέρεται δὲ περὶ τῶν ἀγώνων στιχελεγεῖα τοιαῦτα·

τέσσαρές εἰσιν ἀγῶνες ἀν' Ἑλλάδα, τέσσαρες ἱροί,
οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ' ἀθανάτων·
Ζηνός, Λητοΐδαο, Παλαίμονος, Ἀρχαιμόροιο·
ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

λινα ἆθλος ἐν τοῖς Νεμείοις ἐδίδοτο, ἃ Νέμεα ἦγον οἱ Νεμεάται τῷ Ἡρακλεῖ ἐν τῇ Νεμέᾳ τῆς Ἀργολικῆς [in cod. sequitur compendium (= μοίρας?). Cf. P. G. 36, col. 913 adnot. 4]. ἔστιν οὖν κότινος, μῆλα, πίτυς, σέλινα.

Cf. Piccolomini l. l. p. 254 num. 150. Simillimum scholion legitur in cod. Vindob. suppl. Gr. 57 [16 K] saec. X et XI in margine fol. 17ᵛ (saec. XI) ad or. 24 c. 19.

[1] Ehrhard apud Krumbacherum, Gesch. d. byzant. Litt.², p. 145 sq.

[2] Veterum Patrum Biblioth. tom. XII p. 371 sqq.

[3] Sp. P. Lampros, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγίου ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων*, vol. I (Cantabrigiae 1895) p. 354.

[4] Sp. P. Lampros, Catal. l. vol. II (1900) p. 144.

Monacensis Gr. 63 chartac. ff. 355 (mm. 340 × 245) saec. XVI. Fol. 3—98 continet codex varias Doctrinas Dorothei, quarum cap. 19 (fol. 82—84v. L.: Ἑρμηνεία τινῶν ῥητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ψαλλομένων μετὰ τροπαρίων εἰς τὸ ἅγιον πάσχα: λόγος ιθ´) et 20 (fol. 85—87v. L.: Τοῦ αὐτοῦ ἑρμηνεία τῶν ῥητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ψαλλομένων εἰς τοὺς ἁγίους μάρτυρας: λόγος κος´) Gregorii Nazianzeni or. 1 et 24 illustrant [1]).

Parisinus Gr. 1089 membran ff. 349 (mm. 187 × 150) saec. X (a. 990) manu Abramii monachi [2]) exaratus est [3]). Fol. 193—200 est Dorothei Ἑρμηνεία τινῶν ῥητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ψαλλομένων μετὰ τρόπου εἰς τὸ ἅγιον πάσχα (Greg. Naz. or. 1). Fol. 200—207 est Ἑρμηνεία (η ex ι m. 2) ῥητῶν (η ex ει m. 2) τινῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου (η ex ι m. 2) ψαλλομένων εἰς τοὺς ἁγίους μάρτυρας (Greg. Naz. or. 24).

Parisinus Gr. 1092 chartac. ff. 302 (mm. 215 × 135) manibus variis scriptus est; pars cum Doctrinis Dorothei (fol. 1—111) scripta est manu saec. XIV [4]). Fol. 98v—102 exstat expositio (Λόγος ιη) in or. 1; fol. 102—105v expositio (Λόγος ιθ) in or. 24.

Parisinus Coislinianus 123 membran. ff. 372 (mm. 318 × 225) saec. XI binis columnis exaratus est [5]). Fol. 1—99v continentur Doctrinae Dorothei [6]). Fol. 87v col. b—91 col. a est Dorothei Ἑρμηνεία... εἰς τὸ ἅγιον πάσχα (or. 1). Fol. 91 col. a—94 col. b exstat Ἑρμηνεία... εἰς ἁγίους μάρτυρας (or. 24).

Parisinus Coislinianus 260 membran. ff. 326 (mm.

---

1) I. Hardt, Catalogus codicum mss. Graecorum Bibliothecae Regiae Bavaricae, vol. I (Monachii 1806) p. 369.

2) Videas subscriptionem cod. fol. 348v. Cf. Omont, Fac-Similés des manuscrits. grecs datés de la Bibliothèque Nationale du IXe au XIV siècle, Paris 1891, p. 2 et tab. VIII, 2. Vogel-Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, Lipsiae 1909, p. 1. Gardthausen, Griechische Palaeographie¹, 1879, p. 311.

3) Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibl. Nationale... vol. I (1898) p. 218.

4) Omont, Catal. l. vol. I p. 218.

5) Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana... Parisiis 1715, p. 199. Omont, Catal. l. vol. III (1888) p. 140.

6) Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, Cracoviae 1912, p. 84.

198 × 145) saec. XI manu Meletii monachi [1]) est scriptus. Fol 1—162ᵛ exstant in codice Doctrinae Dorothei [2]). Fol. 136ᵛ—147 legitur expositio in Gregorii Nazianzeni or. 1; fol. 147—152ᵛ expositio in or. 24.

Parisinus Coislinianus 284 chartac. ff. 390 (mm. 253 × 168) saec. XIV [3]). Dorothei Doctrinae exstant fol. 7—118 [4]). Fol. 101ᵛ—105 est expositio in or. 1 (L.: *Ἑρμηνεῖαι τινῶν ῥητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ψαλλόμεναι μετὰ τρόπου εἰς τὸ ἅγιον πάσχα.* In margine: *Λόγος ιθ.*); fol. 105—108ᵛ expositio in or. 24, quae in margine nota *Λόγος κ̄* signatur.

Vaticanus Gr. 335 fol. 246—255 inter Doctrinas Dorothei cap. 19 et 20 exhibet expositiones in Gregorii Nazianzeni orationes 1 (L.: *Ἑρμηνεῖαι τινῶν ῥητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ πάσχα ᾀδομένων*) et 24. Eaedem expositiones et inter Doctrinas Dorothei exstant in codicibus Vaticanis Graecis 663, 730, 1088 fol. 200—204.

III.

Maximus Confessor (* 580 † 13. VIII. 662) [5]), theologorum VII saeculi doctissimus [6]), in usum „pastorum rationabilium ovium" (*ποιμένων λογικῶν προβάτων*) expositionem ambiguorum aliquot locorum, qui in Gregorii Nazianzeni et Dionysii orationibus occurrunt, conscripsit (L. *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ περὶ διαφόρων ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρη-*

---

[1]) Videas subscriptionem cod. fol. 326ᵛ. Cf. Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana... p. 305. Vogel-Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, p. 300. V. Gardthausen, Griech. Palaeographie[1], p. 330.

[2]) Omont, Catal. l. vol. III p. 164. Sajdak l. l. p. 84.

[3]) Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana... p. 400 sq. Omont, Catal. l. vol. III p. 170.

[4]) Sajdak l. l. p. 84.

[5]) E. Montmasson, Chronologie de la vie de S. Maxime le Confesseur. Echos d'Orient vol. 13 (1910) p. 149—154.

[6]) Ehrhard apud Krumbacherum, Gesch. d. byz. Litt.[2], p. 61 sq. Piccolomini, Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno. (Annali delle Università Toscane vol. XVI [1879], 1) praefat. p. X sq.

γορίου...). Explanat igitur doctus monachus, „quomodo causa omnium, quae deus est, una sit simplex ac multiplex, qualis sit processio, id est multiplicatio divinae bonitatis per omnia quae sunt, a summo usque deorsum per generalem omnium essentiam primo, deinceps per genera generalissima, deinde per genera generaliora, inde per species specialiores usque ad species specialissimas per differentias proprietatesque descendens. Et iterum, eiusdem divinae videlicet bonitatis qualis sit reversio, id est congregatio, per eosdem gradus ab infinita eorum quae sunt variaque multiplicatione usque ad simplicissimam omnium unitatem, quae in deo est et deus est, ita ut et deus omnia sit et omnia deus sint... Et qua ratione deus dicitur movere et moveri, dum sit immutabilis; et quod nec sensibilia per sensum deus sentiat, nec intelligibilia per intellectum, nec sensibilia per intellectum nec intelligibilia per sensum, sed omnia in aeternis suis rationibus contemplatur...“ (Cf. Ioannis Scoti Erigenae epistulam ad Carolum Imper. in infra l. edit. Fr. Oehler p. 36). Maximi expositionem iam Ioannes Scotus iussu Caroli Calvi in Latinum vertit, quam versionem Thomas Gale ad calcem editionis Maximi *Περὶ φύσεων μερισμοῦ* (Oxoniis 1681) edidit altera operis *Περὶ διαφόρων ἀποριῶν* particula subiuncta una cum Latina interpretatione (p. 1—45 et 46—70). De scribendi genere Maximi et de Erigenae modo interpretandi disserit dilucide Iohannes Dräseke, Maximus Confessor und Iohannes Scotus Erigena (Theolog. Studien u. Kritiken. 1911, p. 20 sqq.). Cf. Wochenschrift für klass. Philologie vol. 29 (1912) col. 1313 sqq. Graece integrum *Διαφόρων Ἀποριῶν* corpus, cuius partes *πρὸς Θωμᾶν τὸν ἡγιασμένον* et *πρὸς Ἰωάννην ἀρχιεπίσκοπον Κυζίκου* separatim in nonnullis codicibus exhibentur, cum versione Latina publicavit codice Guelferbytano Gudiano Gr. 39 saec. XIII nisus Franciscus Oehler in Anecdotis Graecis t. I (Halis 1857): Maximi Confessoris de variis difficilibus locis SS. PP. Dionysii et Gregorii ad Thomam V. S. librum ex cod. ms. Gudiano descripsit et in Latinum sermonem interpretatus post I. Scoti et Th. Gale tentamina nunc primum integrum edidit... Halis 1857 (= P. G. 91, 1027—1418). Ambigua continentur in codicibus, qui laudantur infra:

Codex Athous 3808 [274 *Διονυσίου*] chartac. ff. 589 in 16° saec. XVI scriptus est [1]). Fol. 116ᵛ—118 = Oehler p. 2—34.

[1]) Sp. P. Lampros, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγίου ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων*, vol. I (Cantabr. 1895) p. 393.

Athous 3809 [275 Διονυςίου] chartac. ff. 569 in 16⁰ saec. XVII [1]). Fol. 123ᵛ—127ᵛ = Oehler p. 2—34; 38—40.

Athous 6055 [548 Παντελεήμονος] chartac. ff. 342 (mm. 225 × 145) saec. XV [2]). Num. γ—δ = Oehler p. 2—404.

Gudianus Guelferbytanus Gr. 39 membran. ff. 264 in 4⁰ saec. XIII. Codex est „tam eleganter tamque accurate conscriptus, ut non sólum alii inde libri possint egregie emendari atque suppleri, sed ipse ad hoc Διαφόρων Ἀποριῶν opus interpretandum alterius libri auxilium non desiderarem" [3]). Hoc codice (fol. 104—264ᵛ) usus Fr. Oehler Ambigua Maximi Confessoris edidit l. l.

Hierosolymitanus 37 [Τοῦ παναγ. Τάφου] chartac. saec. XVIII. Fol. 15 sqq. exstant in codice Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ ἐξηγήςεις τινῶν ῥητῶν τοῦ θεολόγου Γρηγορίου [4]).

Monacensis Gr. 83 chartac. ff. 399 (mm. 340 × 225) saec. XV [5]). Fol. 128ᵛ—138ᵛ = Oehler p. 2—34. Fol. 138ᵛ—263ᵛ = Oehler p. 38—404.

Monacensis Gr. 225 chartac. ff. 373 (mm. 245 × 165) saec. XIV—XV [6]). Fol. 34ᵛ—35 = Oehler p. 238—242. Fol. 35—35ᵛ = Oehler p. 4—6 [7]).

Monacensis Gr. 363 membran. ff. 362 (mm. 325 × 260) saec. XII—XIII [8]). Fol. 76—81 = Oehler p. 2—34. Fol. 81—143ᵛ = Oehler p. 38—404.

Parisinus Gr. 39 chartac. ff. 250 (mm. 198 × 130) saec. XIII [9]). Fol. 88—92 = Oehler p. 82—92. Post ea exstant in codice Maximi θεωρίαι = Oehler p. 92—184.

Parisinus Gr. 886 membran. ff. 375 (mm. 510 × 370) saec.

---

[1]) Catal. l. vol. I p. 396.

[2]) Catal. l. vol. II (1900) p. 393.

[3]) Oehler l. l. p. VII sq. Cf. Dräseke l. l. col. 1315.

[4]) A. Papadopulos-Kerameus, Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη... vol. IV (Petropoli 1899) p. 57 sq. Cf. ibid. p. 461.

[5]) Hardt, Catalogus codicum mss. Graecorum Bibliothecae Regiae Bavaricae, vol. I (Monachii 1806) p. 471 sq.

[6]) Hardt, Catal. l. vol. II (Monachii 1806) p. 466.

[7]) Cf. T. Sinko, O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach włoskich. II. Eos vol. XV (1909) p. 79.

[8]) Hardt, Catal. l. vol. IV (Monachii 1810) p. 57 sq.

[9]) Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibl. Nationale... vol. I p. 7: „Anonymi explicationes...".

XIII [1]). Fol. 130^{v}—136^{v} = Oehler p. 2—34. Fol. 136^{v}—213 = Oehler p. 38—404.

Parisinus Gr. 888 chartac. ff. 320 (mm. 295 × 200) saec. XVII [2]). Fol. 296^{v}—320 = Oehler p. 2—34.

Parisinus Gr. 1094 chartac. ff. 245 (mm. 210 × 135) saec. XV [3]). Fol. 61—68 = Oehler p. 2—34. Fol. 68—159 = Oehler p. 38—404.

Parisinus Gr. 1097 membran. ff. 211 (mm. 180 × 142) saec. XI (a. 1055) [4]). Fol. 195^{v}—210^{v} = Oehler p. 2—34.

Parisinus Coislinianus 90 membran. ff. 283 (mm. 430 × 310) saec. XII [5]). Fol. 141^{v}—218^{v} = Oehler p. 2—404.

Parisinus Coislinianus 293 membran. ff. 151 (mm. 240 × 175) saec. XI. Initio codex mutilus est [6]). Fol. 1—50^{v} = Oehler p. 256—404.

Taurinensis Gr. 25 [B. V. 5] [7]) membran. saec. XI. Fol. 108—112 = Oehler p. 2—34. Fol. 112—169 = Oehler p. 38—404 (?). Ad calcem commentariorum leguntur haec: *Τέλος τῶν σχολίων τοῦ ἁγίου Μαξίμου τὰ εἰς τὸν Θεολόγον* [8]).

Taurinensis Gr. B. IV. 32—33 chartac. ff. 192. 152 (mm. 235 × 173) saec. XVIII ex. vel XIX in. scriptus. „Quae his duobus voluminibus exhibentur, ea habes in alio ms. Taurinensi C. III. 3 (B. V. 5) ff. 112—168^{v}" [9]).

Venetus Marcianus 136 membran. ff. 380 in fol. saec.

---

1) Omont, Catal. l. vol. I p. 166.

2) Ibid. p. 168.

3) Ibid. p. 219.

4) Ibid.

5) Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana olim Segueriana... Parisiis 1715, p. 142. — Omont, Catal. l. vol. III p. 130.

6) Montfaucon l. l. p. 411. — Omont, Catal. l. vol. III p. 172.

7) Codex idem esse videtur atque is, quem Fr. Oehler l. l. p. VIII et Dräseke l. l. col. 1315 I. Fabricium secuti numero XXIV signant.

8) Ios. Pasini, Codices mss. Bibliothecae Regii Taurinensis Athenaei... vol. I (Taurini 1749) p. 95.

9) C. O. Zuretti, Indice de' mss. greci Torinesi non contenuti nel catalogo del Pasini. Studi ital. di filol. class. vol. IV (1896) p. 203 sq. — Codices Taurinenses B. V. 5 et B. IV. 32—33 deleti esse videntur a. 1904. Cf. Gaetano de Sanctis, Inventario dei codici superstiti greci e latini antichi della Biblioteca Nazionale di Torino. Rivista di filol. e d'istruz. class. vol. XXXII (1904) p. 385 sqq.

XII—XIII [1]. Aliis omissis continet codex Maximi ea, quae apud Oehlerum p. 2—34 leguntur [2].

Vindobonensis suppl. Gr. 11 chartac. ff. 412 (mm. 374 × 290) saec. XV [3]. Fol. 389v—410 = Oehler p. 38—144.

Vindobonensis suppl. Gr. 41 [25 K] chartac. ff. 164 (mm. 280 × 210) saec. XV continet fol. 1—159 Maximi ad Thalassium Presbyterum et Abbatem de variis s. scripturae dubiis quaestiones et responsiones LXV. Post ea fol. 159v—164 leguntur excerpta quaedam theologica, quae A. Fr. Kollar censuit [4]) esse sumpta ex Eliae Cretensis in orationes Gregorii Nazianzeni commentariis et exempli gratia protulit [5]) excerptum secundum, quod auctum ego iterum profero, ut demonstretur excerptum et hoc et alia collecta esse e commentariis Maximi Confessoris de variis difficilibus locis Dionysii et Gregorii; ex commentariis Eliae Cretensis nihil in codice invenitur.

Fol. 160. L. *Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ θεολόγου εἰς τόν· ᾧτινι μὲν οὖν ἐξεγένετο διὰ λόγου καὶ θεωρίας διασχόντι τὴν ὕλην καὶ τὸ σαρκικὸν τοῦτο εἴτε νέφος χρὴ λέγειν εἴτε προκάλυμμα... μακάριος οὗτος τῆς ἐντεῦθεν ἀναβάσεως καὶ τῆς ἐκεῖσε θεώσεως, καὶ τὰ ἑξῆς:* Rubro. Gregorii Naz. or. 21 c. 2 in. P. G. 35, 1084 C.

Scholion: *Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶμαι ἐλλιπῶς ἔχειν τὸν ἀποδοθέντα περὶ τῆς ἀρετῆς τῶν ἁγίων τοῦ διδασκάλου λόγον, κἂν τινες, ὡς γεγράφατε, τοῦτο νομίζουσι διὰ τοῦ λόγου· καὶ θεωρία μόνον πρακτικῆς δίχα τὴν κατὰ θεὸν τῶν μετελθόντων αὐτὴν φιλοσοφίαν εἰπεῖν...* Cf. Maximi Confessoris de variis difficilibus locis SS. PP.

---

[1]) Zanetti-Bongiovanni, Graeca D. Marci Bibliotheca codicum manuscriptorum... (Venetiae 1740) p. 78. — Morelli, Bibliotheca manuscripta Graeca et Latina, vol. I (Bassani 1802) p. 82 sq. — Dräseke l. l. col. 1315.

[2]) Codex Venetus olim in bibliotheca Naniana num. 64 signatus (nunc Marcian. Gr. II, 43) nihil commune cum Ambiguis habet. Videas velim cod. Marcian. Gr. II, 43 infra, ubi de Basilio Minimo et Georgio agitur. Cf. Oehler l. l. p. VIII. Dräseke l. l. col. 1315.

[3]) Ad. Fr. Kollarii ad P. Lambecii Commentariorum de August. Bibl. Caes. Vindobonensi libros VIII Supplementorum lib. I (Vindobonae 1790) col. 103 sq.

[4]) Kollarii ad Petri Lambecii commentariorum... l. l. VIII Supplementorum lib. I col. 213 sq. Cf. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. VIII⁴ p. 431.

[5]) L. l. col. 214.

Dionysii et Gregorii ad Thomam ... ed. Oehler. Halis 1857, p. 82. Ceterum monendum est Eliam Cretensem ad or. 21, quae orationibus adnumeratur illis sedecim, quae *οἱ ἀναγινωσκόμενοι λόγοι* vocantur, scholia omnino non scripsisse [1]).

Ita Draesekei adnotatio: „... und vielleicht sind noch mehr (Hss.) vorhanden...", quam protulerat, cum de tribus illis Fabricio notis codicibus Ambiguorum in Wochenschrift für klass. Philol. vol. 29 (1912) col. 1316 disputaret, comprobatur.

IV.

Praestantissimis Gregorii Nazianzeni scholiastis adnumerandus est rectissime **Basilius,** Caesareae Cappadociae saec. X [2]) episcopus, qui modestus, ne cum Magno confunderetur, Minimus (ἐλάχιστος) ipse nominari voluit [3]). Commentarios eius, quibus orationes Gregorii instruxit, primus adhibuit David Ruhnken [4]) in adnotationibus ad Timaei lexicon Platonicum [5]), post eum Fr. Iac. Bast codice Parisino Gr. 573 saec. XI usus in notis, quibus Gregorium Corinthium illustravit [6]). Plurima tamen ex commentariis Basilii publici iuris fecit Io. Fr. Boissonade. qui non solum in adnotationibus ad Eunapium (a. 1809), Diogenem Cynicum (a. 1818), Nicetam Eugenianum (a.

---

[1]) Cf. P. G. 36, 757 A.

[2]) A. M. Bandini, Catalogus codd. mss. Bibliothecae Mediceo-Laurentianae... vol. I (Florentiae 1764) p. 536. I. Fr. Boissonade in Notices et extraits de manuscrits de la bibliothèque du roi... vol. XI, II p. 60 adnot. 1 (= P. G. 36, 1076 adnot. 5).

[3]) Cf. inscriptionem epistulae nuncupatoriae ad Constantinum Imp. (a. 912—959) apud Bandinium in cat. l. I p. 536. Notices et extraits... l. l. p. 58. P. G. 36, 1073 A. In cod. Paris. Gr. 573 saec. XI fol. 68 in nota ad or. 42 c. 9 (...*ὡς Ἰωάννης διδάσκει με διὰ τῆς ἀποκαλύψεως*...) haec profert Basilius de se commentariorum auctore: ...*καὶ Βασίλειος δὲ ὁ Μέγας οὗ κοινωνὸς καὶ ὀνόματος καὶ θρόνου ὁ ταῦτα γράφων ἐγὼ*...

[4]) Usus est cod. Vossiano 45 in fol. Excerpta Ruhnkenii, quae congessit ex Basilii scholiis, sunt hodie in cod. Leidensi XXIII. Ru. 58. De codicibus his invenies infra p. 42 sq.

[5]) Timaei Sophistae lexicon vocum Platonicarum... Lugduni Batav. 1754. Cf. adnott. pagg. 56, 60, 91, 116, 131, 173, 184.

[6]) Gregorii Corinthii... libri de dialectis linguae Graecae. Rec. et cum notis G. Koeni, Fr. Iac. Bastii, I. F. Boissonadi suisque ed. G. H. Schaefer, Lipsiae 1811. Cf. adnott. pagg. LIII, 874, 875, 906, 916, 931.

1819), Herodiani Partitiones (a. 1819), Tzetzae allegorias Homericas (a. 1851), in Anecdotis Graecis (a. 1829—1833) et Novis (a. 1844) excerpta nonnulla ex cod. Paris. Gr. 573 protulit [1]), sed etiam in commentariis Notices et extraits de manuscrits de la Bibliothèque du roi et autres bibliothèques... vol. XI parte II (Parisiis 1827) pagg. 55—164 (= P. G. 36, 1073—1180) Basilii epistulam nuncupatoriam ad Constantinum Imp. [2]) nec non integros commentarios in Gregorii adversus Iulianum invectivas (oratt. 4 et 5) et in encomium Heronis philosophi (or. 25) secundum codd. Pariss. Gr. 573 et Coislin. 236 saec. XI edidit. Postea Ludovicus de Sinner cum Gregorii oratione funebri in Caesarium fratrem (or. 7) et scholia Basilii in eandem publicavit ex cod. Paris. Gr. 573 [3]). Item Albertus Iahn in appendice ad Eliae Cretensis scholia ex codicibus Monacensibus Gr. 34 saec. XVI (a. 1551), 204 saec. XIII, 499 saec. XIII excerpta in Mignei P. G. vol. 36 col. 903—908 et 913—916 aeque atque in Animadversionibus in S. Basilii Magni opera [4]) et in posteriorem partem Basiliani opusculi De legendis gentilium libris [5]) proposuit. Plurima Basiliana inveniuntur etiam in scholiis, quae publicaverunt E. Piccolomini (ex cod. Laurent. Gr. VII, 8 saec. X—XI) [6]), V. Puntoni (ex cod. Laurent. Gr. IV. 13 saec. X) [7]), Ed. Norden (ex codd. Monacc. Gr. 34 saec. XVI [a. 1551], 204 saec. XIII, 499 saec. XIII, Oxonien. Colleg. B. Mariae Magdal. 5 saec. XI) [8]). Reliqua exstant adhuc in codicibus, qui sunt:

---

[1]) Cf. praefationem I. F. Boissonade in Notices et extraits... l. l. p. 56. Ed. Norden, Scholia in Gregorii Nazianzeni orationes inedita. Hermes vol. 27 (1892) p. 606 sq.

[2]) Bandini, cat. l. I p. 536 sq.

[3]) S. Gregorii Nazianzeni Theologi in Caesarium fratrem oratio funebris. Rec. L. de Sinner, Parisiis 1836. Cf. p. VI sq., 35—55 (= P. G. 36, 1181—1206).

[4]) Supplementum editionis Garnerianae secundae, fasc. I, Bernae et S. Galli Helvetiorum 1842, passim.

[5]) Archiv für Philol. u. Paedag. vol. XII fasc. III p. 455 sqq.

[6]) Estratti inediti dai codici greci della Biblioteca Mediceo-Laurenziana, pubblicati da E. Piccolomini I: Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno. Annali delle Università Toscane, vol. XVI, I (Pisae 1879) p. I—XLII et p. 231—275.

[7]) Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno. Studi di filol. greca, vol. I (Taurin. 1886) p. 133—180, 207—241.

[8]) Scholia in Gregorii Nazianzeni orationes inedita. Hermes vol. 27 (1892) p. 606—642.

Codex Athous 3086 [17 *Κουτλουμουϲίου*] membran. ff. 260 saec. XII scriptus continet praeter alia [1]) Basilii Minimi commentarios in 16 orationes [2]) Gregorii Nazianzeni.

Fol. 137 —138. Comment. in or. 1.
„ 138 —142^{v}. „ „ „ 45.
„ 142^{v}—149. „ „ „ 44.
„ 149 —158. „ „ „ 41.
„ 158 —160^{v}. „ „ „ 15.
„ 160^{v}—163. „ „ „ 24.
„ 163 —165^{v}. „ „ „ 16.
„ 165^{v}—169. „ „ „ 19.
„ 169 —181. „ „ „ 38, quibus praemittitur epistula nuncupatoria ad Constantinum Imp. Cf. P. G. 36, 1073—1080.

Fol. 181 —196. Comment. in or. 43.
„ 196^{v}—203. „ „ „ 39.
„ 203 —208^{v}. „ „ „ 40.
„ 208^{v}—216. „ „ „ 21.
„ 216 —226. „ „ „ 42.
„ 226 —230. „ „ „ 14.
„ 230 —231^{v}. „ „ „ 11.

Athous 5513 [7 *Παντελεήμονοϲ*] membran. ff. 277 (mm. 250 × 195) saec. XI scriptus continet Basilii Minimi commentarios in Gregorii Nazianzeni orationes 45 [3]), easdem igitur, quae illustratae sunt in cod. Parisino Gr. 573 [4]). Fol. 1 post indicem orationum [5]) legitur scriptum in marginibus manu saec. XIII: *Προοίμιον Βαϲιλείου ἀρχιεπιϲκόπου Καιϲαρείαϲ Καππαδοκίαϲ. Ἐν ταῖϲ μεγίϲταιϲ καὶ δημοτελέϲι τῶν πανηγύρεων*... Est epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp. [6]). Manu recentiore adscriptum est: *Βαϲιλείου ἐλαχίϲτου ἀρχιεπιϲκόπου Καιϲαρείαϲ Καππαδοκίαϲ Ἐξηγήϲειϲ καὶ ὑπομνηματιϲμοὶ εἰϲ με΄ λόγουϲ Γρηγοριου Ναζιανζηνοῦ τοῦ Θεολόγου ἀφιερωθέντεϲ Κωνϲταντίνῳ αὐτοκράτορι τῷ Πορφυρο-*

---

1) Sp. P. Lampros, *Κατάλογοϲ κτλ.*, vol. I p. 274 sq.
2) Sunt *λόγοι οἱ ἀναγινωϲκόμενοι* qui vocantur.
3) Sp. P. Lampros, Catal. l. vol. II p. 282.
4) Confer infra p. 45 sqq.
5) Indicem sequuntur commentarii in or. 38. 39.... 22. 23. 17.
6) Cf. P. G. 36, 1073—1080.

γεννήτῳ. Initio codicis scripsit manus posterior: „Ego martinus Potideata. *Ἡ βίβλος ἥδε Πελαγονίας πέλει· ἕξει γὰρ αὐτὴν μονὴ τοῦ Μυροβλήτου· Ἡ παροῦςα βίβλος ἀφιαίρωται τῇ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου μονῇ τῇ* (evanida) *μου ἐκ βάθρου* (evanida) *μνήμης χάριν ἡμετέρας καὶ τῶν γονέων μου. Ὁ Πελαγονίας Δημήτριος*" [1]).

Athous 6269 [762 *Παντελεήμονος*] chartac. pagg. 806 (mm. 340 × 230) saec. XIX (a. 1881) scriptus est et continet Basilii Minimi commentarios in 45 orationes Gregorii Nazianzeni. Commentariis praemittitur index orationum, prooemium (*προοίμιον* i. e. epistula nuncupatoria ad Constantinum Imp. Cf. P. G. 36, 1073—1080) et prolegomena sumpta ex I. Fr. Boissonade, Notice des scholies inédites de Basile de Césarée sur S. Grégoire de Nazianze (Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque du Roi... vol. XI pars 2) p. 55 sqq. In calce codicis scripsit manus eadem, quae codicem exaravit: *Θεοῦ τὸ δῶρον· ὁ δὲ πόνος Παύλου τάχα καὶ μοναχοῦ. Κατ' αἴτηςιν τοῦ ςεβαςμιωτάτου πνευματικοῦ τοῦ ἱεροῦ Ῥωςςικοῦ κοινοβίου, κυρίου Ἱερωνύμου, ἀντεγράφη τὸ παρὸν βιβλίον διὰ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ αὐτοῦ κοινοβίου, κατὰ τὸ ͵αωπα^{ον} ἔτος μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ς^{η}* (= 6. X. 1881) *ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ θ^{ου} αἰῶνος τοῦ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἀποκειμένου* [2]). Ex subscriptione hac praeter alia elucet codicem apographon esse cod. Athoi 5513 [3]).

Caesenatensis XXIX dext. 4 membran. ff. 270 (mm. 270 × 200) una manu saec. XI diligentissime exaratus est. Pagina exstant semper vv. 26. Fol. A^{v} scripsit manus posterior: „Basilii opa". In codice insunt commentarii Basilii Minimi in 19 orationes Gregorii Nazianzeni, et historiae in orationem 4 et 43 [4]).

Fol. 1—3^{v} est Basilii epistula nuncupatoria ad Constantinum Imp. Cf. P. G. 36, 1073—1080.

---

[1]) Lampros, Cat. l. vol. II p. 282.

[2]) Lampros, Catal. l. vol. II p. 428.

[3]) Confer supra p. 39.

[4]) I. M. Muccioli, Catalogus codd. mss. Malatestianae Caesenatis Bibliothecae fratrum minorum conventualium fidei custodiaeque concreditae... vol. I (Caesenae 1780) p. 107 putat in codice XXIX, 4 scripto saec. XIII inesse orationes Gregorii Nazianzeni „non paucas", „tum scholia nonnulla in Gregorii Nazianzeni opera". Eadem protulit Raimondo Zazzeri, Sui codici e libri a stampa della Biblioteca Malatestiana di Cesena ricerche ed osservazioni, Cesena 1887, p. 242 sq. — Uterque catalogus in parte cum codicibus Graecis

Fol. 3ᵛ—18 sunt comment. in or. 38.
„ 18 —52. Comment in or. 43.
„ 52 —62. „ „ „ 39.
„ 62ᵛ—79. „ „ „ 40. Fol. 79 est subscriptio: *Τέλοc τῶν εἰc τὸ βάπτιcμα cχολίων.* Huius generis subscriptiones leguntur et alibi in codice in commentariorum fine.

Fol. 79 —116. Comment. in or. 42.
„ 116 —135ᵛ. „ „ „ 21.
„ 135ᵛ—153ᵛ. „ „ „ 14. Post fol. 153 desunt 4 folia. Fol. 153ᵛ desinit: — *καὶ τῷ ὄντι καταθρηνῶν τὴν εἰc τοcοῦτον ἀ* ||. Fol. 154 incipit: || *ἀδελφὰ τοίνυν φρονεῖν ὀφείλοντεc*... Comment. in or. 1 c. 1 fin. P. G. 35, 396 B.

Fol. 154 —156ᵛ. Comment. in or. 1.
„ 156ᵛ—169. „ „ „ 45.
„ 169 —179. „ „ „ 44.
„ 179 —205ᵛ. „ „ „ 41.
„ 205ᵛ—210ᵛ. „ „ „ 15.
„ 211 —217ᵛ. „ „ „ 24.
„ 217ᵛ—230. „ „ „ 32.
„ 230 —238. „ „ „ 19.
„ 238 —247ᵛ. „ „ „ 16.
„ 248 —251. „ „ „ 11.
„ 251 —256ᵛ. „ „ „ 34.
„ 256ᵛ—264. „ „ „ 36.

Post commentarios Basilii leguntur historiae in orationem 4 (fol. 264—268ᵛ) et 43 (fol. 268ᵛ—269ᵛ) [1].

In calce codicis fol. 269ᵛ exstat fragmentum de septem mundi miraculis adscriptum Gregorio Nazianzeno (L. *Τοῦ θεολόγου περὶ τῶν ἑπτὰ θεαμάτων*) [2].

---

scatet mendis. Cf. Albert Martin, Les manuscrits grecs de la bibliothèque Malatestiana à Cesena. Corrections au catalogue de I. M. Muccioli (Mélanges d'archéologie et d'histoire vol. II [1882] p. 224—233). Proponuntur adnotationes in codices Graecos XXVII, 1. 2. 3, XXVIII, 1. 2. 3 — ad codices, qui ad Gregorium Nazianzenum pertinent, nihil additur —, quae ita concluduntur p. 233: „Ces observations, que nous avons recueillies dans une courte visite à la Malatestiana, suffiront pour montrer qu' il ne faut se servir du catalogue de Muccioli qu' avec précaution, au moins pour ce qui regarde les manuscrits grecs. Ajoutons que les fac-similés surtout sont tout-à-fait infidèles". Cf. ibid. p. 228.

[1]) Confer supra p. 11.

[2]) Confer infra.

Laurentianus S. Marco 688 N. membran. ff. 180 (mm. 256 × 188) saec. X est exaratus. Folia 179ᵛ et 180 sunt vacua scriptura. In codice insunt commentarii Basilii Minimi in 27 orationes et 2 epistulas Gregorii Nazianzeni. Initio commentariorum cuiusque orationis adscribitur nota critica *ἈΝΤΕΒΛΗθ*. Post indicem orationum (fol. 1) legitur fol. 2 epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp.[1]) cum prooemio in or. 38 (Inc. *Ὁ λόγος ὁ κατὰ ἀποτάδην...* Des.: — *καὶ εὐφραίνεσθαι παρακελευομένῃ*)[2]), quae sequuntur commentarii in Gregorii Nazianzeni orationes: 28. 24. 15. 14. 41. 13. 30. 31. 34. epist. 101. 102. oratt. 36. 26. 25.[3]) 2. 9. 10. 11. 3. 17. 16. 7.[4]) 8. 18. 4.[5]) 5.[6]) 33. 20. 19.[7]).

Leidensis Vossianus Gr. in fol. 45 chartac. ff. 605 (mm. 305 × 205; pars conscripta habet mm. 205 × 110) saec. XVI scriptus est. Codex est unus ex multis codicibus, quos Parisiis conscripsit Constantinus Palaeocappa[8]), et quorum maxima pars hodie Parisiis in Bibliotheca Nationali conservatur[9]). Codex, de quo agitur, fuit olim in bibliotheca cardinalis de Granvelle[10]). Constantinus Palaeocappa in indice codicum a se scriptorum[11]) inscripsit codicem: *Βιβλίον καον. Βασιλείου, ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας τοῦ Νέου, ἐξήγησις εἰς πάντας τοὺς λόγους Γρηγορίου θεολόγου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, πρὸς αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον τὸν Πορ-*

---

1) P. G. 36, 1073—1080.

2) Cod. Paris. Gr. 573 fol. 1ᵛ—2.

3) P. G. 36, 1159—1180.

4) P. G. 36, 1181—1206.

5) P. G. 36, 1079—1124.

6) P. G. 36, 1125—1160.

7) Cf. E. Rostagno e N. Festa, Indice dei codici greci Laurenziani non compresi nel catalogo del Bandini. Studi italiani di filologia classica vol. I (1893) p. 191.

8) Omont, Catalogue des manuscrits grecs copiés a Paris au XVIᵉ siècle par Constantin Palaeocappa (Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France vol. 20 [1886] p. 241—268).

9) Omont l. l. p. 244 adnot. 3. Cf. eiusdem Introductionem in Catalogum codicum Graecorum Bibl. Nationalis p. XXXVII.

10) Omont l. l. p. 244 adnot. 2; Idem, Catalogue des manuscrits grecs des départements, Paris 1886, p. 13 adnot. 3.

11) Cod. Londin. Brit. Mus. Old Royal 16. C. VI ff. 30 (mm. 185 × 115); apographon codicis est cod. Harley 1879 fol. 11—18.

φυρογέννητον[1]). In codice insunt igitur Basilii Minimi commentarii in orationes (omnes) Gregorii Nazianzeni[2]), qui incipiunt ab epistula nuncupatoria Basilii ad Constantinum Imp. (P. G. 36, 1073—1080) et commentariis in or. 38. Ex supra prolatis aeque atque eis, quae humanissimus Praefectus Bibliothecae Leidensis benigne mecum communicavit, conicere audeo codicem Vossianum esse apographon codicis Parisini Gr. 573[3]). Plura excerpta ex cod. Vossiano protulit David Ruhnken in Timaei Sophistae lexico vocum Platonicarum (Lugduni Batav. 1754) p. 56 adnot. 4, p. 60 a. 14, p. 91 a. 53, p. 116 a. 13, p. 131 a. 9, p. 173 a. 22, p. 184 sq. a. 19, et Wolfgang Seber in Notis ad Iulii Pollucis Onomasticon (Francofurti 1608) col. 99 et 105 sq. ex Dav. Hoeschelii epistula ad eum scripta.

Leidensis 5 [XXIII. Ru. 58], fasciculus 3 foliorum in 4°, continet excerpta ex Basilii Minimi commentariis in orationes Gregorii sumpta ex cod. Leidensi Vossian. Gr. in fol. 45 a Davide Ruhnkenio[4]).

Matritensis O. 27 [Biblioteca nacional] chartac. ff. 236 in fol. saec. XVI est scriptus. In codice sub num. 4 sunt excerpta ex commentariis Basilii Minimi in or. 4 Gregorii Nazianzeni[5]). Cf. P. G. 36, 1079—1124.

Monacensis Gr. 34 chartac. ff. 499 (mm. 350 × 223) a. 1551 (cf. subscriptionem infra allatam) scriptus est[6]). Codex continet Procopii sophistae christiani variarum in Esaiam prophetam

---

[1]) Omont l. l. p. 255.

[2]) Librorum manuscriptorum Isaaci Vossii, Canonici Vindesoriensis, catalogus confectus a Paulo Colomesio Rupellensi... (Pauli Colomesii Rupellensis Opera... edita curante Io. Alb. Fabricio, Hamburgi 1709) p. 849. — Catalogus librorum tam impressorum quam manuscriptorum Bibliothecae publicae Universitatis Lugduno-Batavae, Lugduni Batav. 1716, p. 393.

[3]) Cf. infra p. 45 sqq.

[4]) Iac. Geel, Catalogus librorum manuscriptorum qui inde ab anno 1741 Bibliothecae Lugduno Batavae accesserunt, Lugduni Batav. 1852, p. 2.

[5]) E. Miller, Catalogue des manuscrits grecs. Supplément au Catalogue d'Iriarte (Notices et extraits des mss. de la Bibl. Nationale... vol. XXXI p. 2 [Paris 1886]) p. 74.

[6]) Ign. Hardt, Catalogus codd. mss. Graecorum Bibliothecae Regiae, vol. I (Monachii 1806) p. 188 sqq. V. Puntoni, Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno. Studi di filologia greca pubblicati da E. Piccolomini, vol. I (Torino 1886) p. 156. Ed. Norden l. l. p. 609.

commentationum epitomen fol. 1—303^{v}, et Basilii Minimi commentarios in 27 orationes et 2 epistulas Gregorii Nazianzeni fol. 306—fin. [1]); ex commentariis excerpta protulit Albertus Iahn in P. G. 36 col. 903—905, et Eduardus Norden, Scholia in Gregorii Nazianzeni orationes inedita. Hermes vol. 27 (1892) p. 612 sqq.

Fol. 306 legitur l.: *Cχόλια βαcιλείου ἀρχιεπιςκό^{π} καιcαρείας καππαδοκΐας εἰc τοὺc ὑποκειμένουc λόγουc τοῦ γρηγορίου τοῦ θεολόγου.* Rubro. Commentariis praemittitur index orationum, quem sequitur (fol. 307—308^{v}) epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp. [2]). In calce epistulae nuncupatoriae est prooemium or. 38 (Inc. *Ὁ λόγος ὁ κατὰ ἀποτάδην καὶ διεξοδικός...* Des.: — *ᾄδειν καὶ δοξάζειν καὶ εὐφραίνεcθαι παρακελευομένη)* [3]).

Fol. 309 —329^{v}. Comment. in or. 28. Excerpta in P. G. 36, 903.
„ 330 — 334. „ „ „ 24. „ „ „ „ 36, 903.
„ 334 —337. „ „ „ 15. „ „ „ „ 36, 903.
„ 337^{v}— 349. „ „ „ 14.
„ 349^{v}—365. „ „ „ 41.
„ 365^{v}—367. „ „ „ 13.
„ 367^{v}—381. „ „ „ 30.
„ 381^{v}—399^{v}. „ „ „ 31. Excerpta in P. G. 36, 903—904.

Fol. 400 —403. Comment. in or. 34.
„ 403^{v}—406. „ „ epist. 101.
„ 406^{v}—408. „ „ „ 102.
„ 408 —412^{v}. „ „ or. 36. Excerpta in P. G. 36, 904.
„ 412^{v}—416. „ „ „ 26.
„ 416^{v}—422^{v}. „ „ „ 25. Cf. P. G. 36, 1159—1180.
„ 422^{v}— 436. „ „ „ 2. Excerpta in P. G. 36, 904.
„ 436^{v}—438. „ „ „ 9. Fol. 438—438^{v} post commentarios in or. 9 aeque atque in cod. Vindobon. theol. Gr. 130 fol. 90^{v} [4]) scripsit manus eadem: *Ἔοικεν οὗτος ὁ λόγος εἰρῆcθαι μετατεθέντι αὐτῷ ἀπὸ Cαcίμων, ἔνθα ἐπίcκοπος κεχειροτόνητο, εἰc Ναζιανζόν... πᾶcι γὰρ δῆλον, ὅτι μὴ Ναζιανζοῦ, Cαcίμων δὲ προεβλήθημεν, εἰ καὶ πρὸc ὀλίγον αἰδοῖ τοῦ πατρὸc καὶ τῶν ἱκετευcάντων*

[1]) Fol. 304—305 sunt scriptura vacua.
[2]) Cf. P. G. 36, 1073—1080.
[3]) Cf. cod. Paris. Gr. 573 fol. 1^{v}—2.
[4]) Confer infra p. 55.

ὡς ξένοι τὴν προστασίαν καταδεξάμεθα. — Τοῦτο τὸ σχόλιον οὐχ ἁρμοδίως εἰς τὸν λόγον τοῦτον ἐτέθη· ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ χειροτονίᾳ (cod. Monac. *χειροτονίας*) *Σασίμων ἐῤῥέθη, τὸ δὲ τὴν ἐν Ναζιανζῷ μετάθεσιν ἑρμηνεύει.*

Fol. 438v—439v.	Comment in or.	10.
„ 439v—441v.	„ „ „	11. Excerpta in P. G. 36, 905.
„ 441v—442v.	„ „ „	3.
„ 443 —445v.	„ „ „	17.
„ 446 —451v.	„ „ „	16.
„ 452 —458.	„ „ „	7. Cf. P. G. 36, 1181—1206.
„ 458v—462.	„ „ „	8.
„ 462v—467.	„ „ „	18. Excerpta in P. G. 36, 905.
„ 467v—478v.	„ „ „	4. Cf. P. G. 36, 1079—1124.
„ 479 —488.	„ „ „	5. „ „ „ 36, 1125—1160.
„ 488 —491.	„ „ „	33.
„ 491v—495.	„ „ „	20. Excerpta in P. G. 36, 905.
„ 495v—499v.	„ „ „	19.

In calce codicis fol. 499v legitur scriptum manu eadem: *Τέλος σῦ χε τῷ δεδοκότϊ χάρϊν· μην ὸ μαρ τ ἡμερ῞. ιζ. ἔτους ἀπὸ χυ γεννη. ςς ᾳφνα* [1]). Rubro.

Unicus codex, qui omnes Basilii Minimi commentarios in orationes Gregorii Nazianzeni continet, est codex Parisinus Gr. 573 [2]) membran. ff. 279 (mm. 315 × 240—245; pars conscripta habet mm. 230 × 180; pagina exstant vv. 35—37) saec. XI una manu nitidissime scriptus [3]). Ultima folia in parte inferiore cum textu aliquantum abrupta sunt. Ex hoc codice et codice Coislin̥iano 236 [4]) commentarios in orationes 4, 5, 25 publicavit I. Fr. Boissonade in Notices et Extraits des manuscrits de la Bibliothèque du Roi... vol. XI, 2 (Paris 1827) p. 55—156 (= P. G. 36, 1073—1180). Ex eodem codice Parisino commentarios in or. 7 edidit Lud. de Sinner, Gregorii Nazianzeni Theologi in Caesarium fratrem oratio funebris... Parisiis 1836, p. 35—52 (= P. G. 36, 1181—1206). Fragmenta ex commentariis Basilii ex hoc codice proposuit

---

[1]) Ign. Hardt l. l. p. 195.

[2]) Olim Fontebl.-Reg. 1913. Cf. Omont, Inventaire sommaire des mss. grecs de la Bibl. Nationale... vol. I p. 93 sq.

[3]) Fabricius-Harles, Bibl. Gr. vol. VIII⁴ p. 432.

[4]) Cf. infra.

I. Fr. Boissonade in adnotationibus ad Cynicorum epistulas (Parisiis 1818)[1], ad Nicetam Eugenianum (Narratio amatoria... Parisiis 1819)[2], ad Herodianum (Partitiones... Londini 1819)[3], ad Eunapium (Vitae Sophistarum et fragmenta Historiarum, Amstelodami 1822)[4], in Anecdotis Graecis (vol. I—V. Parisiis 1829—1833)[5], et Fr. Iac. Bast in editione Gregorii Corinthii (De dialectis linguae Graecae...) confecta a Godofredo Henr. Schaefero (Lipsiae 1811)[6].

Commentarii dispositi sunt in codice hoc modo:

Fol. 1—2. Basilii epistula nuncupatoria ad Constantinum Imp. Cf. Boissonade, Notices et Extraits... vol. 1. p. 58—63 (= P. G. 36, 1073—1080).

Fol. 2—14. Sunt commentarii in or. 38. Fol. 3v. 6v. 9. 53. 60v scholia, quae incipiunt: *Ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις ἡ αὐτοσοφία Χριστὸς ὁ ἐμὸς Θεός... Ἐκ τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν, ἤτοι ἐκ τῆς οὐσίας ὁ Θεὸς οὐ γινώσκεται τί ὑπάρχει... Τὸν Θεὸν ἕνα κυρίως ὄντα, μηδὲν ἑαυτῷ συνεπινοούμενον ἔχοντα... Τὴν σάρκα λέγει· πᾶς ἀνθρώπινος νοῦς πλανώμενος... Οὔτε στυπτικώτερον ἐν τούτοις ὥς τινες ὑπειλήφασι...*, signata sunt in margine lemmate *Μαξί^μ^*; fol. 4 (*Λίθος γὰρ προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου...*), 5 (*Κοσμικῶς γὰρ τὰ ἡμέτερα... Εἰς τὸ στεφανώσωμεν τέλεια...*), 6 (*Οἰκείως καὶ γνησίως, ἀλλὰ μὴ ἀλλοτρίως... Ὁ οὖν παρὼν τῆς θεολογίας λόγος φησί· προκείσεταί σοι...*), 6v (*Τὸ τῆς θείας φύσεως οἷόν τι μέγεθος...*), 7 (*Τὸν καθαρὸν περιλάμπει νοῦν...*) lemmate *Θεοφί*; fol. 4 (*Λίθος γὰρ προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου...*) lemmate *ξε/ Θεο*||||. Qua de re disseram fusius in dissertationis parte II, ubi de fonte etc. scholiastarum agetur.

Fol. 14v—32v. Comment. in or. 43.
„ 32v—36v. „ „ „ 19.

[1] Norden, Scholia in Gregorii Nazianzeni orationes inedita. Hermes vol. 27 (1892) p. 606 sq.

[2] Cf. adnotationes in vol. II pagg. 31. 64. 136. 154. 190. 201. 254. 308. 310.

[3] Pagg. 3 adnot. 1; 19, 1; 39, 3; 40, 3; 48, 2; 60, 2; 66, 3; 71, 1; 87, 3; 89, 7; 92, 4; 98, 1; 124, 2; 125, 2, 4; 132, 2; 141, 1; 144, 6; 146, 4; 149, 2; 177, 3; 227, 4; 257, 2; 298.

[4] Vol. I p. 424 adnot.

[5] Cf. vol. I p. 264 adnot.; II p. 91 a. 2; p. 411 a. 2; p. 428 a. 3; III p. 475; V p. 5 a. 1; p. 412 a. 4; p. 414 a. 2; p. 443 a. 3.

[6] Cf. pagg. LIII. 874. 875. 906. 916. 931.

Fol. 36^{v}—42. Comment. in or. 39.
” 42 —50^{v}. ” ” ” 40.
” 50^{v}—52. ” ” ” 11.
” 52 —61^{v}. ” ” ” 21.
” 61^{v}—79. ” ” ” 42.
” 79 —88^{v}. ” ” ” 14.
” 88^{v}—90^{v}. ” ” ” 1.
” 90^{v}—97. ” ” ” 45.
” 97 —105^{v}. ” ” ” 44.
” 105^{v}—117^{v}. ” ” ” 41.
” 117^{v}—120. ” ” ” 15.
” 120 —123^{v}. ” ” ” 24.
” 123^{v}—128^{v}. ” ” ” 16.
” 128^{v}—133^{v}. ” ” ” 25. Cf. Boissonade, Notices et Extraits... vol. l. p. 131—150 (= P. G. 36, 1159—1180).

Fol. 133^{v}—136. Comment. in or. 17.
” 136 —140. ” ” ” 6.
” 140 —144. ” ” ” 23.
” 144^{v}—150. ” ” ” 32.
” 150 —161^{v}. ” ” ” 2.
” 161^{v}—162. ” ” ” 3.
” 162^{v}—168. ” ” ” 7. Cf. Sinner l. l. p. 35—52 (= P. G. 36, 1181—1206).

Fol. 168 —171. Comment. in or. 8.
” 171 —175. ” ” ” 18.
” 175 —176^{v}. ” ” ” 9.
” 176^{v}—177. ” ” ” 10.
” 177^{v}—181^{v}. ” ” ” 22.
” 181^{v}—182^{v}. ” ” ” 13.
” 182^{v}—185^{v}. ” ” ” 33.
” 185^{v}—188^{v}. ” ” ” 20.
” 188^{v}—191. ” ” ” 34.
” 191 —194. ” ” epist. 101.
” 194 —195. ” ” ” 102.
” 195 —198. ” ” or. 36.
” 198 —201. ” ” ” 26.
” 201 —202^{v}. ” ” epist. 243.
” 202^{v}—206. ” ” or. 27.
” 206 —221. ” ” ” 28.

Fol.	221 —239^v.	Comment.	in	or.	29.
„	239^v—248^v.	„	„	„	30.
„	248^v—262.	„	„	„	31.
„	262^v—271^v.	„	„	„	4. Cf. Boissonade, Notices et Extraits... vol. I. p. 63–99 (= P. G. 36, 1079—1124).

Fol. 272–279^v. Comment. in or. 5. Cf. Boissonade l. l. p. 99–129 (= P. G. 36, 1125–1160).

Parisinus Coislinianus 240 [1]) membran. ff. 222 (mm. 230 × 182) saec. XI integer una manu scriptus est. Henricus Omont in Catalogo suo (Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibl. Nationale... vol. III p. 161) adnotat codicem esse „initio mutilum". Codex tamen incolumis est, folia tantummodo sunt transposita, quae collocanda sunt hoc ordine: 7.* 2. 3. 4. 5. 6. 7 alterum. 8... In codice sunt commentarii Basilii Minimi in Gregorii Nazianzeni orationes, quae sequuntur:

Fol. 1(7)—2. Basilii Minimi epistula nuncupatoria ad Constantinum Imp. Cf. P. G. 36, 1073–1080.

Fol.	2 —15^v.	Comment.	in	or.	38.
„	15^v—48^v.	„	„	„	43.
„	48^v—57^v.	„	„	„	39.
„	57^v—71^v.	„	„	„	40.
„	71^v—101.	„	„	„	42.
„	101 —117^v.	„	„	„	21.
„	118 —134.	„	„	„	14.
„	134 —137.	„	„	„	1.
„	137 —149.	„	„	„	45.
„	149 —164^v.	„	„	„	44.
„	164^v—187.	„	„	„	41.
„	187 —191^v.	„	„	„	15.
„	191^v—197.	„	„	„	24.
„	197 —207^v.	„	„	„	32.
„	208 —214^v.	„	„	„	6.
„	214^v—222.	„	„	„	23.

Parisinus Coislinianus 241 [2]) membran. ff. 225 (mm. 225 × 145; pars conscripta habet mm. 175 × 115) saec. X una

[1]) Fabricius-Harles, Bibl. Gr. vol. VIII^4 p. 432.

[2]) Fabricius Harles, Bibl. Gr. vol. VIII^4 p. 432. Omont, Inventaire sommaire... vol. III p. 161.

manu exaratus est, et continet Basilii Minimi commentarios in orationes Gregorii Nazianzeni. Commentarii leguntur in codice hoc ordine:

Fol. 2—3. Basilii Minimi epistula nuncupatoria ad Constantinum Imp. Cf. P. G. 36, 1073—1080.

Fol.	3 —13^{v}.	Comment. in or.	38.
„	13^{v}—27^{v}.	„ „ „	21.
„	27^{v}—38^{v}.	„ „ „	40.
„	39 —62^{v}.	„ „ „	42.
„	63 —73^{v}.	„ „ „	44.
„	74 —88^{v}.	„ „ „	41.
„	89 —93.	„ „ „	24.
„	93 —99^{v}.	„ „ „	19.
„	100 —103^{v}.	„ „ „	6.
„	103^{v}—107.	„ „ „	23. Fol. 107^{v} est vacuum scriptura.
Fol.	108 —109^{v}.	Comment. in or.	1.
„	109^{v}—117^{v}.	„ „ „	45.
„	118 —124^{v}.	„ „ „	39.
„	124^{v}—127^{v}.	„ „ „	15.
„	128 —137^{v}.	„ „ „	14.
„	138 —157.	„ „ „	31.
„	157 —183^{v}.	„ „ „	43.
„	184 —211^{v}.	„ „ „	29.
„	211^{v}—225^{v}.	„ „ „	30.

Romanus Vallicellianus Gr. 11 [B. 25] membran. ff. 189 (mm. 289 × 245) saec. XI in. (fol. 1—155), XIII (fol. VI; 156—189 palimpsesta) scriptus est. Ultima folia partis II continebant olim Basilii Minimi commentarium in orationes Gregorii Nazianzeni. „Reliqua folia, quae male habita sunt in quibusque item characteribus oblitteratis characteres seriores oppositi sunt, ad eiusdem saec. X codicem pertinent, qui Basilii Minimi commentarium in Gregorium Nazianzenum complectebatur. Etenim fol. 175^{v} ab initio haec cernere est: ...*οὐκ ἐπιτάφιος μὴ ὄντως τάφωι ῥηθείϲ· καθαρὸν δ' ἐγκώμιόν ἐϲτιν ὡϲ ἰϲοκράτουϲ εὐαγόραϲ. οὗτοϲ ὁ λόγοϲ· πᾶϲαιϲ ταῖϲ τεχνικαῖϲ ἀπαραλείπτωϲ ἐγκεκαλλώπιϲται μεθόδοιϲ· ἄθρει γὰρ ἐν παροιμίοιϲ* [1]) *εὐθέωϲ, ὅϲαιϲ ἀρεταῖϲ πλήθει· τῆι ἐξ ἐπεμβολῆϲ*

[1]) Cod. Paris. Gr. 573: *προοιμίοιϲ.*

περιβολῆι· τῆι ἐξ αἰτίας κατασκευῆι· τῆι τε μακροκωλίαι· ὅπερ οἰκεῖον φασὶ προοιμίων καὶ τῶι διπλασιασμῶι τῶν τε καλῶν [1]) καὶ τῶν ὀνομάτων: ~ Ἔμελλεν ἄρα. Ὁμωνύμου ταύτης ὑπαρχούσης τῆς φωνῆς· διαστελλομένης τῆς δι᾽ ἑνὸς λ· ὅπερ μέλειν [2]) ἐπὶ τοῦ φροντίζειν τάττουσι, σημαίνειν φασὶ τότε [3]) ὀφείλειν... κτλ. [4]).

Vaticanus Gr. 436 membran. ff. II + 222 (mm. 295 × 195) saec. XI duabus manibus (I = fol. 1—184; II = fol. 185—222) elegantissime scriptus est. Pars I continet Basilii Minimi commentarios, pars II excerpta ex scholiis Maximi Confessoris in orationes Gregorii Nazianzeni [5]). Basilii commentarii pertinent ad orationes sequentes:

Fol. 1—2^{v}. Basilii epistula nuncupatoria ad Constantinum Imp. Cf. P. G. 36, 1073—1080.

Fol.	2^{v}—11.	Comment.	in	or.	38.
„	11 —22.	„	„	„	21.
„	22 —31^{v}.	„	„	„	40.
„	31^{v}—50^{v}.	„	„	„	42.
„	50^{v}—60^{v}.	„	„	„	44.
„	60^{v}—73^{v}.	„	„	„	41.
„	73^{v}—77^{v}.	„	„	„	24.
„	77^{v}—83.	„	„	„	19.
„	83 —86.	„	„	„	6.
„	86^{v}—89.	„	„	„	23.
„	89^{v}—91.	„	„	„	1.
„	91 —98^{v}.	„	„	„	45.
„	98^{v}—104^{v}.	„	„	„	39.
„	105 —107^{v}.	„	„	„	15.
„	107^{v}—116^{v}.	„	„	„	14.
„	117 —133.	„	„	„	31.
„	133 —152^{v}.	„	„	„	43.
„	152^{v}—173^{v}.	„	„	„	29.
„	173^{v}—184^{v}.	„	„	„	30.

Scholia partis II in Gregorii Nazianzeni orationes 4. 25. 34.

---

[1]) Cod. Paris.: κώλων.

[2]) Cod. Paris.: μέλλειν.

[3]) Cod. Paris.: τό τε.

[4]) E. Martini, Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane, vol. II (Milano 1902) p. 17 sq.

[5]) Conferas velim supra p. 32 sq.

12 inscripta sunt fol. 185: *Cχόλια τοῦ μεγάλου Μαξίμου εἰc τὸν θεολόγον.*

Vaticanus Gr. 437 membran. ff. 213 (mm. 250 × 187) saec. XI [1]) diligentissime scriptus continet fol. 1—176ᵛ commentarios Basilii Minimi et historias in Gregorii Nazianzeni orationes 43 (fol. 177—181ᵛ), 39 (fol. 181ᵛ—184ᵛ), 4 (fol. 184ᵛ—204), 5 (fol. 204ᵛ—212), de quibus videas velim supra p. 21. Commentarii Basilii sunt:

Fol. 1—2ᵛ. Basilii epistula nuncupatoria ad Constantinum Imp. Cf. P. G. 36, 1073—1080.

Fol. 3—14. Comment. in or. 38.
„ 14—39. „ „ „ 43.
„ 39—46. „ „ „ 39.
„ 46—55ᵛ. Fol. 50—53 scripta sunt manu saec. XVI. Comment. in or. 40.

Fol. 55ᵛ—57ᵛ. Comment in or. 11.
„ 57ᵛ—70ᵛ. „ „ „ 21.
„ 71—87ᵛ. Fol. 71—79 scripta sunt manu saec. XVI. Comment. in or. 42.

Fol. 87ᵛ—100. Comment. in or. 14.
„ 100—106ᵛ. „ „ „ 16.
„ 106ᵛ—108ᵛ. „ „ „ 1.
„ 109—118. „ „ „ 45.
„ 118—129ᵛ. „ „ „ 44.
„ 129ᵛ—147. „ „ „ 41.
„ 147—150ᵛ. „ „ „ 15.
„ 151—155ᵛ. „ „ „ 24.
„ 155ᵛ—161. „ „ „ 19.
„ 161—176ᵛ. „ „ „ 2.

Vaticanus Gr. 631 membran. ff. 235 (mm. 250 × 185) fol. 1—6 et 52—227 manu saec. XI exaratus post Theodoreti expositionem *εἰc τὰ ἄπορα τῆc θείαc Γραφῆc κατ' ἐκλογὴν* continet fol. 148—227ᵛ Basilii Minimi commentarios in decem orationes Gregorii Nazianzeni inscriptos manu posteriore fol. 4ᵛ: *Τοῦ ἐν ἁγίοιc πατρὸc ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου λόγοι δέκα.*

---

[1]) V. Puntoni, Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno (Studi di filol. greca vol. I (1886) p. 154) censet codices Vaticanos 436 et 437 saec. X esse exaratos.

Fol. 148 —156^{v}. Comment. in or. 38.
„ 156^{v}—170. „ „ „ 42.
„ 170 —174^{v}. „ „ „ 39.
„ 174^{v}—184. „ „ „ 40.
„ 184^{v}—189. „ „ „ 24.
„ 189 —201. „ „ „ 21.
„ 201 —205. „ „ „ 44.
„ 205 —212^{v}. „ „ „ 41.
„ 212^{v}—214^{v}. „ „ „ 1.
„ 214^{v}—227^{v}. „ „ „ 45.

Vaticanus Palatinus Gr. 303 chartac. ff. 72 in fol. saec. XVI scriptus est [1]). Fol. 47—fin. conscripta sunt manu Ioannis Mauromatae et continent Gregorii Nazianzeni or. 21 cum commentario Basilii Minimi, ut ex principio commentarii (*Ὁ εἰϲ τὸν μέγαν οὗτοϲ Ἀθανάϲιον λόγοϲ...*) conicere possum.

Venetus Marcianus 69 chartac. ff. 422 (mm. 268 × 175) saec. XIII scriptus continet orationes Gregorii Nysseni et aliorum [2]). Orationibus his inseruntur excerpta ex commentariis Basilii Minimi [3]) in orationes Gregorii Nazianzeni scilicet:

Fol. 201^{v}. Excerpta (L. *Ἐκ τῶν ὑπομνηματιϲμῶν Βαϲιλείου εἰϲ τὸν τρίτον τῶν εἰρηνῶν*) ex commentariis in or. 23.

Fol. 235 —235^{v}. Comment. in or. 22.
„ 243^{v}. „ „ „ 17 et 34.
„ 264 „ „ „ 32.
„ 422 —422^{v}. „ „ „ 4.

Venetus Marcianus 78 membran. ff. 143 (mm. 215 × 165) saec. XII exaratus est. In codice exstant Basili Minimi commentarii in 17 [4]) orationes Gregorii Nazianzeni [5]) dispositi hoc modo:

---

[1]) H. Stevenson sen., Codices mss. Palatini Graeci Bibliothecae Vaticanae, Romae 1885, p. 171.

[2]) Zanetti-Bongiovanni, Graeca D. Marci Bibliotheca codd. mss. per titulos digesta... Venetiae 1740, p. 46 sq.

[3]) Iacobi Morelli Bibliotheca manuscripta Graeca et Latina vol. I (Bassani 1802) p. 71.

[4]) Cf. T. Sinko, O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach włoskich. Eos vol. XII (1906) p. 106.

[5]) Zanetti-Bongiovanni, Catal. l. p. 54, ubi commentariorum initia proferuntur. Iac. Morelli l. l. p. 71.

Fol.	1 —3.	Comment. in or.	27.
„	3 —12.	„ „ „	38.
„	12^{v}—33.	„ „ „	43.
„	33 —39^{v}.	„ „ „	39.
„	39^{v}—49.	„ „ „	40.
„	49 —59^{v}.	„ „ „	21.
„	59^{v}—61^{v}.	„ „ „	1.
„	61^{v}—69.	„ „ „	45.
„	69 —89.	„ „ „	42.
„	89 —99.	„ „ „	44.
„	99 —112^{v}.	„ „ „	41.
„	113 —116.	„ „ „	24.
„	116 —119.	„ „ „	15.
„	119 —127^{v}.	„ „ „	14.
„	127^{v}—131^{v}.	„ „ „	6.
„	131^{v}—135^{v}.	„ „ „	23.
„	135^{v}—143.	„ „ „	32.

Vindobonensis theol. Gr. 120 N (100 L)[1]) membran. ff. 119 + 2 (mm. 287 × 216; pagina vv. 36 exstant) saec. XI pulcherrime una manu scriptus est. Olim pertinuit codex ad Ioannem Sambucum, ut ipse inscriptione primis foliis testatur. In codice exhibentur commentarii Basilii Minimi in 12 orationes et 3 epistulas, et [Nonni] historiae in 4 orationes Gregorii Nazianzeni[2]).

Fol. 1 legitur inscriptio apposita manu posteriore[3]): *Ὑπομνηματιϲμοὶ καὶ ἐξήγηϲιϲ μ^{γλ} βαϲι^{λ} εἰϲ τὸν μέγαν γρηγόριον τὸν θεολό^{γ}*'[4]). Rubro.

Fol. 1—8^{v} sunt commentarii in or. 2 fine mutili. Post primum quaternionem desunt aliquot folia cum fine commentariorum

---

[1]) Petri Lambecii Comment. de Augustiss. Bibl. Caesar. Vindobonensi lib. III (ed. II studio et opera A. Fr. Kollarii, Vindobonae 1776) col. 506—508. — Daniel Nessel, Catalogus sive recensio specialis omnium codd. mss. Graecorum... vol. I, Vindobonae et Norimbergae 1690, p. 199.

[2]) Patzig, De Nonnianis in IV orationes Gregorii Nazianzeni commentariis, p. 3. Cf. supra p. 26.

[3]) Manus haec multa correxit in codice ad exemplar codicis Vindob. theol. Gr. 130. Cf. infra p. 54 sqq.

[4]) Ioannis Sambuci manus adnotavit: „Basilii Thessalon. Comment.“ Cf. Lambecii Comment. l. l. col. 506 adnot. 3.

in or. 2, et initio in or. 28. Fol. 8^v desinit: — *Ταῦτα οἱ πλεῖον ἀγαπῶντες τὸν Θεὸν ἢ ὅσον συμφέρει. Τίνες οὗτοι, ὅσοι ζῆλον μὲν Θεοῦ ἔχοντες, οὐ κατ᾽ ἐπίγνωσιν δὲ τοῦτον μετερχό* ||. Comment. in or. 2 c. 85. P. G. 35, 489 B. — Fol. 9 incipit: || *πούμενος ὁ ἀὴρ· μίγνυσι τὰς ἑκατέρας αἰσθήσεις εἰς ἕνωσιν*... Comment. in or. 28 c. 22. P. G. 36, 56 C.

Fol. 9 —15^v. Comment. in or. 28.
„ 15^v—34. „ „ „ 29.
„ 34 —43^v. „ „ „ 30.
„ 43^v—57. „ „ „ 31.
„ 57 —58^v. „ „ „ 34. Post fol. 57 deest folium unum. Fol. 57^v desinit: — *ἴσασιν οἷα τὰ πεττῶν οἱ μεμυημένοι τύχῃ γάρ τινι βαλ* ||. Comment. in or. 34 c. 4. P. G. 36, 244 C. — Fol. 58 incipit: || *μουμένου, ἐξ οὗ καὶ ἐναργῶς*... Comment. in or. 34 c. 12. P. G. 36, 252 B.

Fol. 58^v—60. Comment. in epist. 101.
„ 60^v—61^v. „ „ „ 102.
„ 61^v—64^v. „ „ or. 36.
„ 64^v—67. „ „ „ 26.
„ 67 —71^v. „ „ „ 25.
„ 71^v—73^v. „ „ epist. 243.
„ 73^v—79. „ „ or. 32.
„ 79 —88^v. „ „ „ 4.
„ 89 —96. „ „ „ 5.
„ 96^v—119^v sunt historiae in Gregorii orationes 4 (fol. 96^v—109^v), 5 (fol. 109^v—115), 43 (fol. 115—117^v), 39 (fol. 117^v—119^v) [1].

Ultima duo folia non pertinent ad hunc codicem; scripta binis columnis alia manu exhibent Cantica quaedam cum notis musicis „ad Festum Nativitatis Beatissimae Virginis Deiparae et ad memoriam parentum ipsius S. Ioachim et S. Annae pertinentia" [2]), quae incipiunt: *Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννα πανηγυρίζουσι τὴν ἀπαρχὴν τεκόντες τῆς ἡμῶν σωτηρίας*...

Vindobonensis theol. Gr. 130 N (99 L) [3]) membran. ff. 158 (mm. 268 × 202) saec. XI integer una manu exaratus est.

[1]) Patzig l. l. p. 3. Cf. supra p. 26.
[2]) Nessel, Catal. l. vol. I p. 199.
[3]) Lambecii Comment. l. lib. III^2 col. 502. Nessel Catal. l. vol. I p. 215 sq.

Fol. A chartaceo manus posterior scripsit: „Scholia in S. Gregorii Nazianzeni theologi orationes forte ex Elia Cretensi Niceta vel alio aliquo excerpta“; verba „forte — excerpta“ deleta sunt. Fol. 1 in margine superiore legitur scriptum: *Φιλοθέου μοναχοῦ ἡ βίβλος αὕτη,* quae inscriptio itidem est deleta. Eodem folio in margine inferiore est scriptum: „Ex libris Sebastiani Tengnagelii… Empt. 5 coronat“. Est igitur codex unus ex illis Ioannis Sambuci libris, quos a reliqua ipsius bibliotheca avulsos Sebastianus Tengnagelius redemit et Bibliothecae Caesareae legavit[1]). Codex exhibet commentarios Basilii Minimi in 26 orationes et 3 epistulas Gregorii Nazianzeni, et historias in or. 4 et 5.

Fol. 1—4 sunt comment. in or. 27.
„ 4—18. Comment. in or. 28.
„ 18—37. L. *Єἰϲ τὸν περὶ υἱοῦ Γρηγορίου τοῦ θεολόγου α΄ λόγον ὑπομνηματιϲμοὶ ϲύντομοι Βαϲιλείου.* Comment. in or. 29.
Fol. 37 —46^v. Comment. in or. 30.
„ 46^v—59. „ „ „ 31.
„ 59 —63. „ „ „ 22.
„ 63 – 65. u „ „ 34.
„ 65 —67. „ „ epist. 101.
„ 67 —68. „ „ „ 102.

Fol. 68 exstat subscriptio: *Τέλοϲ τῶν ϲχολικῶν ἐπιϲτάϲεων τῶν πρὸϲ Κληδόνιον ἐπιϲτολῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου.* M. Rubro.

Fol. 68 —71^v. Comment. in or. 36.
„ 71^v—74. „ „ „ 26.
„ 74 —78^v. „ „ „ 25. Cf. P. G. 36, 1159—1180.
„ 79 —89. „ „ „ 2.
„ 89 —90^v. „ „ „ 9.
„ 90^v—91^v. „ „ „ 10.
„ 91^v—92^v. „ „ „ 3.
„ 92^v—94^v. „ „ „ 17.
„ 94^v—100. „ „ „ 7. Fol. 100 est subscriptio: *Τέλοϲ τοῦ λόγου τῶν εἰϲ Καιϲάριον τὸν ἀδελφὸν ϲημειώϲεων.* M. Rubro.

Fol. 100 —102^v. Comment. in or. 8.
„ 103 —106^v. „ „ „ 18.
„ 106^v—115^v. „ „ „ 4. Cf. P. G. 36, 1079—1124.
„ 116 —122^v. „ „ „ 5. Cf. P. G. 36, 1125—1160.

---

[1]) Lambecius l. l. col. 502 adnot. 2.

Fol. 122^{v} est apologia (P. G. 36, 1157 B—1160 A), quae inscribitur: *Τοῦ ἐν ἐπισκόποις ἐλα^{χ} Βασιλείου Καισαρείας ἀπολογία εἰς τοὺς ἀπομνηματισμοὺς* (corr. post. manu nigro *ὑπομνηματισμούς*) *τῶν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου λόγων· εἰ καὶ τολμηρῶς, ὅμως ὑπὸ πολλῶν φοιτητῶν τε καὶ φίλων προτραπείς*. M. Rubro.

Fol. 122^{v}—125^{v}. Comment. in or. 33.
„ 125^{v}—128^{v}. „ „ „ 20.
„ 128^{v}—129^{v}. „ „ „ 13.
„ 129^{v}—131^{v}. „ „ epist. 243.
„ 132 —135. „ „ or. 6.
„ 135^{v}—139. „ „ „ 23.
„ 139^{v}—144^{v}. „ „ „ 32. Fol. 144^{v} exstat subscriptio: *Τέλος τῶν εἰς τὸν περὶ τῆς ἐν ταῖς διαλέξεσιν εὐταξίας λόγον σχολίων*. M. Rubro.

Postea leguntur historiae in or. 4 (fol. 144^{v}—154^{v}) et 5 (fol. 154^{v}—158) [1].

Ex inscriptionibus et subscriptionibus nonnullarum orationum, quas supra protuli, elucet commentarios Basilii Minimi *ὑπομνηματισμοὶ* vel *σχολικαὶ ἐπιστάσεις* vel *σχόλια* nominatos esse.

* * *

In codicibus infra laudatis cum orationibus Gregorii Nazianzeni exhibentur Basilii Minimi scholia scripta in marginibus. Codices sunt:

Florentinus Laurentianus VII, 12 chartac. ff. 394 in 4° saec. XV. In codice exstant orationes Gregorii Nazianzeni cum scholiis marginalibus, quae sunt excerpta ex commentario Basilii Minimi. Fragmenta in or. 1 protulit Bandini in Catalogo codd. mss. Bibliothecae Mediceo-Laurentianae... vol. I (Florentiae 1764) p. 248.

Monacensis Gr. 204 chartac. ff. 96 saec. XIV scriptus est [2] et complectitur Gregorii orationes 16 cum scholiis marginalibus Basilii Minimi [3]. Excerpta publicavit A. Iahn in P. G. 36, 905—908 tamquam scholia Anonymi, et Ed. Norden l. l. p. 615 sqq.

[1] Cf. supra p. 26.
[2] Hardt, cat. l. vol. II p. 353 sqq.
[3] Hardt, cat. l. vol. V p. 200 sqq.

Monacensis Gr. 499 chartac. ff. 343 saec. XIV (fol. 1—198)[1] et XV (fol. 200—343) scriptus est. Prima pars codicis continet Gregorii orationes 16 cum scholiis marginalibus manu — ut mihi videtur — eadem, quae textum exaravit, scriptis, quae excerpta sunt ex commentario Basilii Minimi. Specimina publicavit A. Iahn in P. G. 36, 913—916, et Ed. Norden l. l. p. 615 sqq.

Mosquensis Syn. 142 $\left(\frac{64}{\mathrm{LXV}}\right)$ membran. ff. 357 saec. IX—X. In codice insunt Gregorii orationes instructae scholiis marginalibus Basilii Minimi scriptis manu saec. X—XIV[2]. Nonnulla scholia edidit Chr. Fr. Matthaei in sua editione Gregorii Nazianzeni orationum binarum (Mosquae 1780).

Mosquensis Syn. 147 $\left(\frac{53}{\mathrm{LIV}}\right)$ membran. ff. 398 saec. X. Continentur codice orationes Gregorii cum scholiis marginalibus Basilii Minimi scriptis saec. XIII[3].

Oxoniensis Barocc. 190 membran. ff. 308 in fol. saec. XII in. Codex exhibet Gregorii orationes, quarum nonnullae sunt illustratae scholiis marginalibus Basilii Minimi[4].

Parisinus Coislinianus 52 membran. (folia 1—7 sunt chartacea) ff. 378 (mm. 388 × 275) binis columnis (mm. 190 × 61) saec. XI (fol. 8—378; folia 1—7 scripta sunt saec. XV—XVI) exaratus est[5]. In codice insunt orationes Gregorii Nazianzeni cum commentariis Basilii Minimi — exceptis fol. 1—7, quae continent Gregorii Nazianzeni or. 1 cum commentariis Nicetae Heracleensis scriptis post singula tmemata textus[6]) — scriptis in marginibus latissimis (marg. sup. habet mm. 78, infer. mm. 120, later. mm. 102) manu eadem, quae exaravit textum. In marginibus sunt plurima loca vacua scriptura; comparatis tamen scholiis statuere possum scholia esse omnia. Nonnullis scholiis, ut

[1]) Ed. Norden l. l. p. 610 putat hanc partem codicis saec. XIII esse scriptam.

[2]) Vladimir, Descriptio codicum Mosquensis Synodalis Bibliothecae, pars I (Mosquae 1894) p. 148. Cf. P. G. 36, 940 sq. cod. N.

[3]) Vladimir, Cat. l. I p. 152 sq.

[4]) H. O. Coxe, Catalogus codd. mss. qui in Collegiis Aulisque Oxoniensibus hodie adservantur, vol. I (Oxonii 1852) col. 320 sqq.

[5]) Omont, Cat. l. vol. III p. 122.

[6]) Cf. P. G. 36, 943—970.

fol. 37 (*Ὅτι ἐκείνης πάσης προσύλου φαντασίας...*), 47 (*Φάσι τινες τρεῖς εἶναι τρόπους τῆς τῶν λογικῶν οὐσιῶν γεννέσεως...*), 48ᵛ (*Ἐκδισσουμένων δὶς μία Β...*), 49 (*Οἱ πέντε ἄρτοι τῆς φυσικῆς θεωρίας παραδιδόασι τοὺς λόγους...*) praecedit nomen *Μαξίμου* (rubro); fol. 108ᵛ (*Λίθος γὰρ προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου...*) nomen *Θεοφίλου* (rubro) [1].

Orationes cum scholiis marginalibus dispositae sunt hoc modo in codice:

Fol. 8—34. Fol. 8 in marg. sup. legitur scriptum auro: *Λόγος Β*. Fol. 12 et 15 sunt chartacea conscripta manu saec. XVI. Folia continent or. 45. P. G. 36, 623—664. Fol. 34ᵛ—42ᵛ. Or. 44. P. G. 36, 607—622. Fol. 42ᵛ—44. L. *Τινὲς τῶν ἀντιγράφων ταῦτα οὐ τιθέασι· διὰ τὸ μὴ εἶναι γνήσιον τοῦ θεολόγου.* Auro. M. Inc. *Ἐγκαίνια, Ἐγκαίνια ἡ πανήγυρις...* Des.: — *Ἀπαθανατισθέντες, καὶ Θεῷ πλησιάσαντες:* ~ *Καὶ μετὰ τοῦτο* (rubro). *Ἐπεὶ γὰρ φθόνῳ τοῦ πονηροῦ:* ~ Or. 44 c. 2 med. — 4 med. P. G. 36, 609 A—612 B. Fol. 44ᵛ— 61 or. 41;
„ 61ᵛ— 76 „ 15;
„ 76 — 92ᵛ „ 24;
„ 93 —107 „ 19;
„ 107ᵛ—124 „ 38;
„ 124ᵛ—199 „ 43;
„ 199ᵛ—216 „ 39;
„ 216ᵛ—262 „ 40;
„ 262ᵛ—269 „ 11;
„ 269 —299 „ 21;
„ 299ᵛ—322ᵛ „ 42;
„ 323 —357 „ 14;
„ 357ᵛ—377 „ 16 [2]);
„ 377 —378ᵛ „ 6, quae desinit in verbis: — *τῆς μὲν τοὺς ἄλλους παιδαγωγούσης· τῆς δὲ τῷ Πνεύματι μυστα* || . Est cap. 2 med. P. G. 35, 724 B. Or. 6 non est illustrata scholiis, etsi locus ad conscribenda ea relictus est.

Vaticanus Gr. 469 membran. ff. 352 (mm. 282 × 260) saec. XI—XIV variis manibus scriptus est et continet orationes Gregorii Nazianzeni. Fol. 80 sqq. exstant scholia marginalia signata

---

[1]) Cf. infra p. 61 sqq.

[2]) Sunt *λόγοι οἱ ἀναγινωσκόμενοι* et usitato ordine collocati.

nominibus Basilii, Georgii, Theodoreti, Maximi, Dionysii Areopagitae.

Vaticanus Palatinus Gr. 75 membran. ff. 244 saec. X [1]). Continentur Gregorii orationes [2]) cum exiguis scholiis marginalibus sumptis ex commentariis Basilii Minimi et Maximi Confessoris.

Vaticanus Palatinus Gr. 402 membran. ff. VI + 387 saec. XI. Orationes Gregorii, quae continentur codice, explicatae sunt (nonnullae) scholiis marginalibus Basilii Minimi [3]).

Vàticanus Reginae Gr. 24 membran. ff. 206 saec. XI [4]). Orationes Gregorii, quae (novem) exstant initio codicis, ornantur scholiis marginalibus Basilii Minimi.

* * *

Vita Basilii Minimi scripta ab eius discipulo Gregorio et inscripta: *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ νέου συγγραφεὶς παρὰ Γρηγορίου ταπεινοῦ καὶ φιλοχρίστου μαθητοῦ αὐτοῦ* (Inc. *Ὁ θειότατος καὶ προφητικώτατος Δαυὶδ ἔλεξε φάσκων...* Des.: — *καὶ ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν· οὕτως οὖν πολυτρόπως ἐνέθεικεν ὁ Θεὸς... σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωαρχικῷ Πνεύματι... Ἀμήν*) [5]) exstat in codicibus, qui sequuntur:

Athous 108 [27 *Ἄννης*] chartac. in 8° a. 1662 scriptus [6]). Athous 572 [25 *Γρηγορίου*] chartac. in 8° ff. 405; prima folia scripta sunt saec. XVIII, reliqua saec. XV [7]). Athous 719 [17 *Ξενοφῶντος*] chartac. in 8° mai. scriptus a. 1826 [8]). Athous 1879 [115

---

[1]) Stevenson, Codices mss. Palatini Graeci Bibliothecae Vaticanae... Romae 1885, p. 38 sq.

[2]) Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, Cracoviae 1912, p. 35, 53 sq.

[3]) Stevenson, Cat. l. p. 261. — Plura inveniuntur infra, ubi de scholiis Ioannis Geometrae disputatur.

[4]) H. Stevenson sen., Codices mss. Graeci Reginae Suecorum et Pii PP. II Bibliothecae Vaticanae... Romae 1888, p. 19.

[5]) Fragmenta huius Vitae e cod. Paris. Gr. 1547 fol. 1—129 ediderunt Bollandini in Actis SS. Mart. d. 26 vol. III³ p. 28—32 (= P. G. 109, 653—664). Cf. plura in Bibl. hagiographica Graeca ed. II (Bruxellis 1909) p. 39.

[6]) Sp. P. Lampros, *Κατάλογος κτλ.*, vol. I p. 17.

[7]) Sp. P. Lampros, Cat. l. vol. I p. 47.

[8]) Sp. P. Lampros l. l. p. 62.

Φιλοθέου] chartac. in 8⁰ saec. XVIII [1]). Athous 2771 [97 *Δοχειαρίου*] chartac. in 8⁰ saec. XVIII [2]). Athous 3178 [105 *Κουτλουμουσίου*] chartac. ff. 267 in 8⁰ a. 1621 scriptus [3]). Codices supra nominati continent tantummodo Vitam Basilii Minimi. — Athous 3721 [187 *Διονυσίου*] chartac. in 8⁰ a. 1328 scriptus, num. 1 [4]). Athous 5666 [159 *Παντελ.*] chartac. in 8⁰ mai. saec. XIX, num. 1 [5]). Athous 5709 [202 *Παντελ.*] chartac. ff. 288 (mm. 280 × 200) saec. XIII [6]). Athous 6080 [573 *Παντελ.*] chartac. ff. 132 (mm. 210 × 150) saec. XVIII [7]). Marcianus VII, 35 chartac. ff. 341 (mm. 280 × 210) binis columnis saec. XV exaratus fol. 273—341 [8]). Mosquensis Syn. 402 $\left(\frac{249}{\text{CCXXXVI}}\right)$ chartac. saec. XVI fol. 1—378 [9]). Parisinus Gr. 1547 chartac. ff. 259 a. 1286 scriptus, fol. 1—129 [10]). Sinaiticus 542 chartac. saec. XVII [11]).

Alia Vita Basilii Minimi (L. *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ νέου καὶ ὀπτασία πάνυ ὠφέλιμος.* Inc. *Τῆς ἀκαταλήπτου Θεοῦ περὶ τὸ βροτεῖον γένος ὑπεραγάθου φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος...* Des.: — *ὁ μείζων πάντων ἐκκλίνειν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ ποιεῖν πάντως ἀγαθὸν καὶ οἰκοδομεῖν πάντας εἰς αὐτὸ... Ἀμήν*) [12]) inest in codicibus: Athoo 4598 [478

---

[1]) Lampros l. l. p. 160.

[2]) Lampros l. l. p. 245.

[3]) Lampros l. l. p. 284.

[4]) Lampros l. l. p. 356.

[5]) Lampros, Cat. l. vol. II p. 307.

[6]) Lampros l. l. p. 322.

[7]) Lampros l. l. p. 399.

[8]) Hipp. Delehaye, Catalogus codd. hagiographicorum Graecorum Bibliothecae D. Marci Venetiarum. Anal. Bolland. vol. XXIV fasc. II (Bruxell. 1905) p. 236.

[9]) Chr. Fr. Matthaei, Accurata codd. Graecorum mss. Bibliothecarum Mosquensium Sanctiss. Synodi notitia et recensio, Lipsiae 1805, p. 154. Vladimir. Descriptio codicum Mosquensis Synodalis Bibliothecae pars I (Mosquae 1894) p. 602 sq.

[10]) Omont, Inventaire sommaire des mss. grecs de la Bibl. Nationale... vol. II p. 87.

[11]) V. Gardthausen, Catalogus codd. Graecorum Sinaiticorum, Oxonii 1886, p. 132.

[12]) Excerpta publicavit A. N. Vesolovsky, Untersuchungen auf dem Gebiete der russischen geistlichen Poesie, in commentationibus (Sbornyk... etc.) Academiae Petropolitanae vol. XVI, 6 (Petropoli 1889) p. 82—87. Versionem

Ἰβήρων] membran. in 8⁰ saec. XIII, num. 1 [1]); Athoo 4606 [486 Ἰβήρων] chartac. in 8⁰ scripto a. 1674 [2]); Holkhamiensi 86 chartac. ff. 219 (mm. 215 × 150) saec. XIV, fol. 1—219 [3]); Mosquensi Syn. 403 $\left(\frac{250}{\text{CCXXXVII}}\right)$ (ex monasterio Iberorum) chartac. ff. 213 saec. XVI [4]).

Excerptum „Ἐκ τοῦ βίου τοῦ νέου Βασιλείου“ est in codice Athoo 6308 [801 Παντελ.] chartac. in 16⁰ saec. XVII fol. 222ᵛ—236 [5]).

V.

In nonnullis codicibus **Basilii Minimi** commentariis scholia in textu vocabulo ἄλλως aut ἄλλως εἰς τὸ αὐτό insignita, in margine autem nominibus abbreviatis $\overset{P}{\overset{\omega}{\Gamma}}$, $\overset{\omega}{\Gamma}$, $\overset{\varepsilon}{\Gamma}$, Γ, γ, $\text{Μα}\overset{M}{\xi\iota}$, Θο͂φι', θο͂ notata adiunguntur. Difficile non est perspicere sub abbreviationibus latere nomina Γεώργιος, Μάξιμος, Θεόφιλος. Gravioris momenti quaestione de Basilio Minimo huius collectionis scholiorum auctore nec non de ratione, quae inter eundem et hos scholiastas intercedat illustranda in proximam partem Historiae relata nunc de singulis scholiastis aliquid dissero. De Maximo et Basilio Minimo quae habui ad adnotandum, in prooemiis superiorum capitum exposui [6]); restat ut de Georgio et Theophilo aliquid dicatur.

In codice Laurent. IV, 13 saec. X, qui supra nominatam collectionem scholiorum continet, epistula dedicatoria Basilii Minimi ita inscribitur: Βασίλειος ἐλάχιστος ὁ Καισαρείας Καππαδοκείας τῷ φιλοχρίστῳ δεσπότῃ Κωνσταντίνῳ· ἔχει δὲ καὶ Γεωργίου τὸ βιβλίον

Serbicam huius Vitae e cod. Taurunensi (Belgrad, Bibl. Nationalis) 104 et aliis tribus eiusdem bibliothecae codicibus edidit St. Novakovič in Spomenik... etc. Academiae Serb. vol. XXIX (1895) p. 64—113.

[1]) Lampros, Cat. l. vol. II p. 152.

[2]) Lampros l. l. p. 153.

[3]) Hipp. Delehaye, Catalogus codd. hagiographicorum Graecorum Bibliothecae comitis de Leicester Holkhamiae in Anglia. Anal. Bolland. vol. XXV fasc. 4 (1906) p. 452.

[4]) Chr. Fr. Matthaei l. l. p. 154. Vladimir, Cat. l. p. 603.

[5]) Lampros l. l. p. 436.

[6]) Cf. supra p. 32 sq., 37 sq.

ἑρμηνείαν τοῦ Μωκησοῦ (c manu 2)[1]) *καὶ ἄλλων· τὰ δὲ προοίμια τοῦ πρωτοθρόνου.* Altera pars inscriptionis (*ἔχει — πρωτοθρόνου*), quae in nullo exstat codice et ad inscriptionem minime quadrat, iam propter formam suam spernenda est et reicienda e textu tamquam adnotatio scribae, qui doctus videri voluit[2]). Adnotatione et lemmate in codice Parisino Coisliniano 236 saec. XI fol. 208 (*Γεωρ^Γ' τοῦ Μωκ^Η/*) nisi Georgii cognomen definire possumus: *Γεώργιος Μωκηνός.* De aetate Georgii nihil dici potest; Basilius in epistula nuncupatoria neque Georgium neque eius scholia laudat. Verisimillimum est eum esse eundem Gregorium, quem in prooemio commentariorum commemorat[3]) et quo nisus est Elias Cretensis. Scholia Georgiana, quae separatim tantummodo ad orationes 1, 19, 39, 45 leguntur, scholiis Basilianis immixta ad orationes 1, 11, 14, 15, 19, 21, 24, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45 exstant in libris manu scriptis. Nonnulla scholia ad oratt. 15, 21, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45 spectantia ex cod. Laurent. IV. 13 saec. X protulit V. Puntoni, Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno. Studi di filol. greca vol. I (1886) p. 161 sqq., 207 sqq.

Theophili[4]) scholia nonnulla immixta sunt commentario Basilii Minimi in or. 38. Ut modus interpretandi novi illius scholiastae aliquid illustretur, scholia ex codice Parisino Gr. 573 saec. XI proferantur: *Μὴ πρόθυρα στεφανώσωμεν* (or. 38 c. 5. P. G. 36, 316 B): *Εἰς τὸ στεφανώσωμεν τελεία καὶ πάντα τὰ ἑξῆς κατὰ τὸ τέλος κῶλα ταύτῃ στίζεται διὰ τὸ ἀσύνδετον· μὴ τὰς αὐλείους φησὶ εἰσόδους, ὥς τισιν εἴθισται, κοσμήσωμεν· οὐδὲ γὰρ τοῦτο εἰς πνευματικῆς ἑορτῆς τιμὴν συντελεῖ* (cod. fol. 5). — *Ἵν' οἰκεῖον ᾖ τὸ τρυφᾶν* (or. 38 c. 6. P. G. 36, 317 A): *Οἰκείως καὶ γνησίως, ἀλλὰ μὴ ἀλλοτρίως καὶ ἐκφύλως πρός με τὸν κεκληκότα εἴη ἔχουσα*

---

[1]) B. Montfaucon, Bibliotheca bibliothecarum I p. 252 D legit: *Μαρκησοῦ.* Ita scribit in codice fol. A^v manus recentior: „...Basilii, Georgii Marcesii, Maximi...". In margine codicis tamen exstat lemma: *Γ^ε μ͡κ^Η/.*

[2]) V. Puntoni l. infra in textu l. p. 150 sq.

[3]) „...*μόνος δέ τις Βασίλειος καὶ Γρηγόριος, οἳ καὶ τοῖς ἑξκαίδεκα τούτου λόγοις ἐπιβεβλήκασι, προεθυμήθησαν μὲν σχολικάς τινας παρασημειώσεις καὶ εἰς τοὺς προκειμένους νῦν ἐπὶ θεωρίᾳ λόγους ἡμῖν καταλιπεῖν...*". Cf. P. G. 36, 758 A.

[4]) Adnotatione in cod. Laurent. IV, 13 fol. A^v manu posteriore adposita nisus Fabricius-Harles, Bibl. Gr. VIII[4], 434 Theophilum Apollinarem appellavit.

ἡ τρυφή (cod. fol. 6). — *Ἔσται δὲ ὁ αὐτός* (or. 38 c. 6. P. G. 36, 317 A): *Ὁ οὖν παρὼν τῆς θεολογίας λόγος καὶ συντομώτατος· τὸν τοῦ λόγου κόρον ἐκφεύγων· σύμμετρον ταῖς ἀκοαῖς τὴν διήγησιν προτεινόμενος· οὕτω γὰρ οὔτε τι ἐκλεῖπον εἴη τοῦ δέοντος, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἀκροατὴν ἀνιῶν· οὔτε τὴν ἀκοὴν τῇ ἀηδίᾳ καταβαρύνων τοῦ κόρου* (cod. fol. 6). — *Πᾶσαν ὑπερεκπῖπτον ἔννοιαν* (or. 38 c. 7. P. G. 36, 317 B): *Τὸ τῆς θείας φύσεως οἷόν τε μέγεθος· οὔτε χρόνῳ οὔτε γεννητῆς ἐννοίᾳ περιείληπται φύσεως* (cod. fol. 6v). — *Τοσαῦτα περιλάμπον* (or. 38 c. 7. P. G. 36, 317 C): *Ὀλίγα φησὶ τὸ θεῖον τὸν καθαρὸν περιλάμπει νοῦν, οἷα καὶ ἀστραπὴ τὴν ὄψιν ταχέως ἀφισταμένη καὶ διάττουσα* (cod. fol. 7).

Collectionem scholiorum, de qua agitur, exhibent codices:

Borbonicus II. A. 22 [1]) membran. ff. 271 in 4⁰ saec. XII exeunte est exaratus. Fol. 258—264 sunt corrosa, ut vix legi possint; „siglis vero ac librariis notis maxime codex abundat, quarum magna similitudo est cum notis in Regio Hermogenis codice occurrentibus, de quo Montfalconius verba facit in Palaeogr. Graec. lib. V cap. 2" [2]). Codex complectitur (fol. 1—267) commentarios in 15 orationes Gregorii Nazianzeni confectos a Basilio Minimo et Georgio, quorum „nomina aliquando in margine adscribuntur; saepius vero fit, ut post loci alicuius expositionem sequentia verba legantur: *ἄλλως εἰς τὸ αὐτό*, aut *ἄλλως*" [3]). „Scholiis in singulas orationes praemittitur brevis praefatio, quae saepe duplex est, interdum etiam triplex" [4]). Fol. 267—270 sunt historiae in or. 43.

Fol. 1—8. L. *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου εἰς τὸ Πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδυτῆτα.* Commentarius incipit: *Τοῦτο καθ' ἑαυτὸ στικτέον τὸ κόμμα ἐλλιπὲς ὄν*... Desinit: — *Καὶ ἓν εἶναι πάντας ἐπεύχεται καὶ ποιμαινομένους καὶ ποίμνιον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* Comment. in or. 1.

Fol. 8—31. L. *Ὁ δεύτερος τοῦ Πάσχα λόγος.* Comment. inc.: *Τὸ τοῦ λόγου προοίμιον εἴληπται ἀπὸ τῆς προφητείας Ἀββαχοὺμ*

---

1) Salvator Cyrillus, Codices Graeci mss. Regiae Bibliothecae Borbonicae... vol. I (Neapoli 1826) p. 58 sqq. Ehrhard apud Krumbacherum, Gesch. d. byzant. Litt.² p. 138 num. 7.

2) S. Cyrillus l. l. p. 58. Cf. B. Montfaucon, Palaeographia Graeca... Parisiis 1708, p. 355.

3) Cyrillus l. l. p. 58.

4) Cyrillus l. l. p. 58.

μεθαρμοσθὲν εἰς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν... Des.: — *Ἄτοπον ἀποφθέγξασθαι τῇ τυραννίδι πιεζομένων*. Comment. in or. 45.

Fol. 31—54. L. *Σχόλια τῶν ἐγκαινίων*. Commentariis praecedit prooemium triplex. Comment. inc.: *Καινὸν διὰ δίφθογγον τὴν γραφὴν ἔχον, τὸ νεωστὶ κατεσκευασμένον λέγεται*... Des.: — *Ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα καλῶν πρὸς τὸν ἐκεῖσε βίον ὑπαλλαγέντας τε καὶ μετατιθέντας*. Comment. in or. 44.

Fol. 54—79^{v}. L. *Εἰς τὴν Πεντηκοστήν*. Comment. inc.: *Μικρά, ὀλίγα· μὴ φοβηθῇς τὰ βραχέα, ὡς δήπως ἐξευτελιζομένης τῆς τηλικαύτης ἑορτῆς*... Des.: — *Τῇ ἀληθινῇ τῶν σωζομένων ἑορτῇ καὶ ἀγαλλιάσει, μεθ' οὗ ἡ δόξα καὶ τὸ σέβας τῷ Πατρί*... Comment. in or. 41.

Fol. 79^{v}—86^{v}. L. *Σχόλια λόγου τοῦ εἰς Μακκαβαίους*. Comment. inc.: *Λείπει τὸ εἴποιεν· ἵν' ᾖ οὕτω τὸ ἑξῆς· τί δὴ οἱ Μακκαβαῖοι εἴποιεν;*... Des.: — *Δόξασόν σύ, Πατέρ, τὸν υἱὸν λέγοντος τοῦ σωτῆρος, ἵν' ὁ υἱός σου δοξάσῃ σέ*. Comment in or. 15.

Fol. 86^{v}—90. L. *Εἰς μάρτυρα Κυπριανὸν ὃν ἐξ ἀγροῦ ἐπανήκων ὁ Πατὴρ συντέταχε μετὰ μίαν τῆς μνήμης ἡμέραν*. Commentariis praemittitur prooemium duplex. Comment. inc.: *Παρὰ μικρόν, φησί, διέφυγεν ὁ Κυπριανός, μὴ τῇ περὶ ἐκεῖνον διὰ τοῦ λόγου μνήμῃ ἁγιάσας*... Des.: — *ἐπίδειξιν τοιαύτην δῆθεν ἀνδρείας καὶ τῆς δυστυχίας ταύτης ποιούμενοι*... Comment. in or. 24.

Fol. 90—96. L. *Πρὸς πατέρα σιωπῶντα διὰ τὴν πληγὴν τῆς χαλάζης*. Comment. inc.: *Τάξις ἐστὶν ἐπαινουμένη εἴκειν νέους τοῖς πρεσβυτέροις καὶ παῖδας προτιμᾶσθαι πατέρας καὶ λέγοντάς τι καὶ διδάσκοντας*... Des.: — *ὃν ταῖς θείαις ληνοῖς τε καὶ θησαυροῖς ἐναποθησόμεθα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*... Comment. in or. 16.

Fol. 96—109. L. *Σχόλια τοῦ εἰς τὸν ἐξισωτὴν Ἰουλιανὸν συμφοιτητὴν αὐτοῦ γενόμενον καὶ ἔκδικον Ναζιανζοῦ*. Inscriptionem sequitur prooemium triplex. Comment. inc.: *Τυραννίδα λέγει, ὅτι σιωπᾶν ἐθέλων, ὥσπερ καὶ ἡ οὐσία*... Des.: — *μία γὰρ τῶν τριῶν ἡ δόξα καὶ ἡ αὐτή, ὥσπερ καὶ ἡ οὐσία*... Comment. in or. 19.

Fol. 109—138. L. *Ἀρχὴ τῶν σχολίων τοῦ· Χριστὸς γεννᾶται*. Comment. inc.: *Τὸν παρόντα λόγον τινὲς μέν φασι τὸ προοίμιον ἔχειν ἐξ ὑπολήψεως, τινὲς δὲ ἀπὸ καιροῦ*... Des.: — *εἴτ' οὖν τρανοτέραν τὴν περὶ ἑαυτοῦ γνῶσιν ἐφεῖναι ἡμῖν εὐχόμεθα καὶ κατάληψιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν*. Comment. in or. 38. Commentariis praemittitur Basilii Minimi epistula nuncupatoria ad Constantinum Imp. Cf. P. G. 36, 1073—1080.

Fol. 138—180. L. *Σχόλια λόγου τοῦ ἐπιταφίου.* Commentariis praecedit prooemium duplex. Comment. inc: *Ἀπὸ τοῦ πολλὰϲ ἡμῖν ὑποθέϲειϲ τῆϲ προτάϲεωϲ τοῦ προοιμίου ἀρξάμενοϲ τὸ Ἔμελλεν ἄρα ϲύνταξον μετὰ τοῦ οὐδείϲ...* Des.: — *τὸ γὰρ εὑρεθὲν ἐν ἡμῖν ἴϲωϲ ἐπαίνου ἄξιον τῇ ϲμικρότητι ἀντ᾽ οὐδενὸϲ τοῖϲ πολλοῖϲ λογιϲθήϲεται.* Comment. in or. 43.

Fol. 180—192. L. *Λόγοϲ πρῶτοϲ τῶν Φώτων.* Comment. inc.: *Τὸ Πάλιν πρὸϲ τὸ Χριϲτὸϲ γεννᾶται τὴν ἀναφορὰν ἔχει, καὶ τὸ μυϲτήριον ὁμοίωϲ...* Des.: — *ὅπωϲ ἴδωϲι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν καὶ δοξάζωϲι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖϲ οὐρανοῖϲ.* Comment in or. 39.

Fol. 192—212. L. *Λόγοϲ δεύτεροϲ εἰϲ τὸ Βάπτιϲμα.* Commentariis in or. 39 et 40 nullum praemittitur argumentum. Comment. inc.: *Τῆϲ πανηγυρικῆϲ ἰδέαϲ τοῦ βαπτίϲματοϲ ὁ πρότεροϲ τούτου λόγοϲ ὤν...* Des.: — *Ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνθυμημάτων ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐρευνωμένων ἔξω τοῦ νυμφῶνοϲ ἀποκλειϲθήϲεται.* Comment in or. 40.

Fol. 212—238. L. *Σχόλια λόγου τοῦ Εἰϲ τὴν τῶν ρν᾽ ἐπιϲκόπων παρουϲίαν.* Comment. in.: *Πῶϲ, φηϲί, τὰ καθ᾽ ἡμᾶϲ παρ᾽ ὑμῖν ἔχει;...* Des.: — *φυλάϲϲοιτέ μοι, φηϲί, ταῦτα καθαρῶϲ, ὡϲ ἐλάβετε...* Comment. in or. 42.

Fol. 238—257. L. *Σχόλια λόγου τοῦ Εἰϲ τὸν μέγαν Ἀθανάϲιον.* Commentariis praeit prooemium duplex. Comment. inc.: *Ἐξ ἐγκωμίου τὸ προοίμιον εἴληπται τῷ πατρί...* Des.: — *καὶ τῶν ὁμοίων ϲοῦ ἁγίων ἐν τῇ τῶν ἁγίων λαμπρότητι.* Comment. in or. 21.

Fol. 257—267. L. *Εἰϲ Γρηγόριον ἐπίϲκοπον Νύϲϲηϲ.* Commentariis deest argumentum. Comment. inc.: *Πρὸϲ τὰ κάτω καὶ αἰϲθητὰ τὰ αἰϲθητὰ καὶ ὁρώμενα παθητέον...* Commentarii carent fine. Comment. in or. 11.

Fol. 267—270 continent fragmenta historiarum in or. 4 [1]).

Caesenatensis XXVIII, 5 membran. ff. 280 + 2 (mm. 282 × 222) saec. XI aut XII ineunte scriptus est. Duo ultima folia (fol. 281—282) conscripta sunt latine neque ad hunc codicem pertinent. Fol. 1 lemma, quod scriptum erat rubro, deletum est ita, ut ne unum quidem vocabulum legi possit; in rasura scripsit manus posterior (saec. XIV [?]): + *ἐξήγηϲϊϲ τοῦ μακαρΐω$^{\tau\tau}$ ἀρχϊεπιϲκ$^{\pi}$/ βουλγαρί^{ϑ}* + [2]). Inscriptione hac, quam protulit Ios. M. Muccioli in ca-

---

[1]) Cf. supra p. 16.

[2]) Lemmate *Θεοφ$^{\lambda}$* nisus scriba commentarios Theophylacto, archi-

talogo codicum Caesenatensium [1]) neque admonuit esse suppositam manu posteriore, ductus A. Ehrhard, cum de scholiastis Gregorii Nazianzeni ageret, scholia haec „archiepiscopo Bulgariae cuidam" assignavit [2]). In codice tamen insunt (fol. 1—255ᵛ) Basilii Minimi et Georgii commentarii in 14 orationes Gregorii Nazianzeni, quorum nominibus (*Bα/*, *γω^P*) singulae partes commentariorum in marginibus signantur, et historiae (fol. 256—280) in orationes 39, 43, 4, 5. Commentarii in singulas orationes notati sunt in marginibus numeris *Α—ΙΔ*.

Fol. 1—5ᵛ. L. *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου Εἰς τὸ Πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδυτῆτα.* Confer supra descriptum codicem Borbonicum II. A. 22. Commentarius incipit: *Φαίνεται οὗτος ὁ λόγος πρὸ τοῦ μεγάλου ἀπολογητικοῦ εἰρημένος αὐτῷ... Ἀναστάσεως ἡμέρα... Τοῦτο καθ' ἑαυτὸ στικτέον τὸ κόμμα... παρέξει σοι τὴν ἀξίωσιν: — Ἄλλως. Ἀναστάσεως ἡμέρα. Ἡ σήμερον δηλονότι, καὶ ἡ ἀρχὴ καλὴ τῆς ἱερωσύνης μου· καὶ διὰ τοῦτο φαιδρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει καὶ ἀλλήλους φιλικῶς ἀσπασώμεθα...* Commentarii desinunt: — *Ἡ τῆς ἱερωσύνης... ἀμήν. Ἡ τῆς ἱερωσύνης τελείωσις ἀντὶ τοῦ ὁ τελειῶν καὶ χειροτονῶν ἱερεῖς, ὁ προθύμως προσάγων τῷ κυρίῳ σήμερον θυσίαν ἐμέ... καὶ διδασκόμενος ὑμᾶς καὶ ἐμέ· ἓν εἶναι πάντας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἄλλως. Ἡ τῆς ἱερωσύνης τελείωσις· ἡ τῆς εἰς αὐτὸν ἱερωσύνης τελείωσιν καὶ τε-*

---

episcopo Bulgariae (qui in codd. saepissime *Θεοφύλακτος ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας* nominatur, cf. ex. gr. codd. Borbon. Gr. II B 22, II B 23, II B 24) adscripsit. Cf. Ehrhard-Krumbacher, Byz. Litt.² p. 133 sq., 463 sq.

[1]) Ios. Maria Muccioli, Catalogus codicum mss. Malatestianae Caesenatis Bibliothecae Fratrum minorum conventualium fidei custodiaeque concreditae... vol. I (Caesenae 1780) p. 103. Cf. ibidem p. 104 adnot. a. — Lucas Holstenius in descriptione itineris Alexandri VII iussu ad invisendam Reginam Sueciae a. 1655 Oenipontem facti haec de codicibus Graecis Bibliothecae Malatestianae adnotat: „... lustravi Bibliothecam Monasterii a Malatestis fundatam, ubi notavi aliquos codices insignes Graecos antiquissimos operum S. Basilii, Nazianzeni, et Chrisostomi, scholia antiqua in Nazianzenum, quae Archiepiscopi Bulgariae praeferebant..." Cf. I. M. Muccioli l. l. p. 17 et 103. — Raimundus Zazzeri autem in libro: Sui codici e libri a stampa della Biblioteca Malatestiana di Cesena ricerche ed osservazioni, Cesena 1887, p. 238 haec profert de codice, de quo agitur: „Explanatio graece conscripta super orationes S. Gregorii Nazianzeni, interprete Niceta Episcopo Heracliense et collectore Basilio Minimo".

[2]) Krumbacher, Gesch. d. byzant. Litt.² p. 138 num. 9.

λειωτὴν ἔφη τὸν πατέρα... ἐν οἷς καὶ ἓν εἶναι πάντας ἐπεύχεται ποιμαινομένους καὶ ποίμνιον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Comment. in or. 1.

Fol. 6—40. L. Ὁ β´ λόγος τοῦ Πάσχα. Lemmata sunt eadem atque in codice Borbonico II. A. 22, ac propterea omitti possunt. Commentarii incipiunt: Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι... καὶ ὅσος ἀόρατος. Τὸ τοῦ λόγου προοίμιον εἴληπται... διὰ τὸ β´ ββ γραπτέον τὸ Ἀββακούμ. Ἄλλως. Τὸν δεύτερον τοῦ Πάσχα λόγον μετὰ ἐξέλευσιν αὐτοῦ... Desinunt: — Καὶ στήσαις τῷ σώματι τὴν καθ' ἡμῶν· ἀντὶ τοῦ περιστῆσαι... τῇ τυραννίδι πιεζομένων: — Τέλος τῶν σχολίων τοῦ Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι λόγου τοῦ θεολόγου. Comment in or. 45.

Fol. 40—65. Comment. inc.: Ὁ παρὼν λόγος τοῦ πανηγυρικοῦ εἴδους ἐστί... Des.: — ἔαρ ἀόρατον δοκεῖ μοι... πρὸς τὸν ἐκεῖσε βίον ὑπαλλαγέντας καὶ κατατιθέντας. Comment. in or. 44.

Fol. 65ᵛ—93. Comment. in or. 41 [1]).

Fol. 93—99. Comment. inc.: Ὁ εἰς τοὺς Μακκαβαίους λόγος οὗτος πρόδηλον ὡς τῆς πανηγυρικῆς ἰδέας ὑπάρχων, ἐγκώμιόν ἐστιν· εἴληπται δὲ ἀπὸ προσώπου τῷ πατρὶ τὸ προοίμιον: — Τί δαὶ οἱ Μακκαβαῖοι. Λείπει τὸ εἴποιεν, ἵν' ᾖ τοῦτο τὸ ἑξῆς· Τί δαὶ οἱ Μακκαβαῖοι εἴποιεν; Ἄλλως εἰς αὐτό· Ἠπόρηται τισὶ τῶν καθ' ἡμᾶς... Des.: — ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε. Comment. in or. 15.

Fol. 99ᵛ—102. Comment. in or. 24.

Fol. 102ᵛ—106ᵛ. Comment. Basilii Minimi in or. 16.

Fol. 106ᵛ—119. Comment. in or. 19. Fol. 107ᵛ nonnullae partes commentariorum signatae ἄλλως εἰς τό... adscriptae sunt in margine manu eadem.

Fol. 119—144. Epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp. (P. G. 36, 1073—1080), et commentarii in or. 38.

Fol. 144—182. Comment. in or. 43. In marginibus praeter nomina Basilii et Georgii, quae leguntur semper, exstat fol. 146, 146ᵛ nomen Maximi (Μ̃ᵅ ξ̃ᴹ).

Fol. 182—193. Comment. in or. 39. Fol. 184 et 163 in margine adnotavit manus prima: Ζήτει τὰς ἑλληνικὰς ἱστορίας, quae adnotatio exstat etiam in margine fol. 161, ubi manus posterior adscripsit: ἔχει τὸ τέλος τοῦ βιβλίου. In margine fol. 189, 190, 191 legitur: ξᵉ´.

---

[1]) Initia et fines commentariorum, qui cum commentariis in cod. Borbon. II. A. 22 concinunt, non profero.

Fol. 192 scriptum manu saec. XIV membranaceum continet Hom. Odys. XXII, 432—491 et pertinet ad cod. Caesenat. XXVII, 2.

Fol. 193^{v}—210^{v}. Comment. in or. 40.

Fol. 210^{v}—235. Comment. in or. 42.

Fol. 235—255^{v}. Comment. in or. 21, qui desinunt ita: — *Εἰ καὶ τῆς ἀληθείας ἐνδεέστερον*... (In margine exstat: $\overset{\rho}{\overset{\omega}{\gamma}}$/) *Ἀληθείας ἐνταῦθα ἔνδειαν δεῖ νοεῖν μὴ τῶν ἤδη ῥηθέντων, ἀληθῆ γὰρ τὰ λελεγμένα, ἀλλὰ τὸ μὴ ἀξίως ἐξισῶσθαι πρὸς τὸν Ἀθανασίου ὑψηλὸν βίον τοῖς λόγοις καὶ διὰ τὸ μὴ πάντα τὰ αὐτῷ πεπραγμένα διεξελθεῖν μομφὴν μακρηγορίας ἐκκλίνοντες. Εἰ μὲν εἰρηνικῶς κατέχοις καὶ συμποιμαίνοις: — Εἰ μὲν εἰρηνικῶς καὶ ἀμάχως ἀπὸ τῶν αἱρέσεων διεξάγεται ἡμῶν ἡ ζωή, γένοιτο κατέχειν σε ἡμᾶς οὕτω καὶ συμποιμαίνειν· εἰ δέ τι καὶ πνεύσει τῶν ἀδοκήτων καὶ ἐναντίων, καὶ οὕτως ἄγε καὶ ὑπερμάχει, καὶ πρὸς τὴν ὀρθόφρονα πίστιν προσλάμβανε, καὶ τὸ μέγιστον ἀξίωσον στῆναι μετὰ σαυτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων σου ἁγίων ἐν τῇ τῶν ἁγίων λαμπρότητι.*

In calce codicis sunt historiae in Gregorii Nazianzeni orationes 39 (fol. 256—259), 43 (fol. 259—262^{v}), 4 (fol. 262^{v}—275^{v}), 5 (fol. 275^{v}—280) [1].

Escorialensis Ψ. III. 3 [2] membran. ff. 227 in 4° mai. saec. XII exeunte scriptus complectitur Basilii Minimi et Georgii commentarios in 16 orationes Gregorii Nazianzeni. Commentarios esse Basilii Minimi et Georgii comprobatur ex cod. Parisino Suppl. Gr. 842 [3] chartac. ff. 69 (mm. 310 × 213) saec. XVIII, in quo insunt apographa et excerpta a Benedictinis ex codicibus Escorialensibus sumpta [4]. In cod. Paris. Suppl. Gr. 842 igitur fol. 15—22 sunt commentarii in or. 39 (comment. fine mutili), fol. 23—28^{v} epistula nuncupatoria ad Constantinum Imp. et commentarii in or. 38, fol. 29—56^{v} commentarii in or. 21 exscripti e cod. Escorialensi Ψ. III. 3 a Francisco Perez Bayer [5]. Commentarii signati sunt in marginibus nomine Basilii (*Β^{α}/*), Georgii

---

[1] Cf. supra p. 10.

[2] E. Miller, Catalogue des manuscrits grecs de la bibliothèque de l'Escurial, Paris 1848, p. 431 sq.

[3] Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale... vol. III (Paris 1888) p. 316.

[4] St. Witkowski, Rękopisy św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach hiszpańskich. Eos vol. XIII (1907) p. 43 sq.

[5] Cf. Witkowski l. l. p. 57 adnot. 2.

(γ̃ε, γ̃ω), aut vocabulo ἄλλως. In codice Escorialensi Ψ. III. 3 dispositi sunt commentarii hoc modo:

Fol.	1 —5.	Comment. in or. 1.
„	5 —28.	„ „ „ 45.
„	28 —46.	„ „ „ 44.
„	46 —68.	„ „ „ 41.
„	68v—74.	„ „ „ 15.
„	74 —79.	„ „ „ 24.
„	79 —83.	„ „ „ 16.
„	83 —97.	„ „ „ 19.

„ 97 —125. Epistula nuncupatoria ad Constantinum Imp. (Cf. P. G. 36, 1073—1080). Comment. in or. 38.

Fol.	125 —158.	Comment. in or. 43.
„	158 —170.	„ „ „ 39.
„	170 —184.	„ „ „ 40.
„	184 —204.	„ „ „ 21.
„	204 —217v.	„ „ „ 42.
„	218 —219.	„ „ „ 11.
„	219v—227.	„ „ „ 14.

Hierosolymitanus [*Τῆς κυρίως πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης*] 44 membran. ff. 293 (mm. 224 × 180) saec. X aut XI ineunte exaratus est, et continet Basilii Minimi et Georgii commentarios in 16 orationes Gregorii Nazianzeni [1]). Fol. 1 inscribitur codex: *Ἑρμηνεία ἐμπαράθετος Γεωργίου καὶ Βασιλείου τῶν δεκαὲξ λόγων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου.* Inscriptionem sequitur index orationum. Commentarii incipiunt: L. *Σχόλια λόγου τοῦ Εἰς τὸν ἐξισωτὴν Ἰουλιανὸν συμφοιτητὴν αὐτοῦ γενόμενον καὶ ἔκδικον Ναζιανζοῦ: — Ὁ μετὰ χεῖρας λόγος τοῦ συμβουλευτικοῦ εἴδους ἐστίν· ἀπὸ γὰρ τοῦ πλεονάζοντος τὰς ἐπιγραφὰς δεῖ ποιεῖσθαι...* Sunt commentarii in or. 19. Codex fine mutilus est [2]).

Laurentianus IV, 13 membran. ff. 261 (mm. 250 × 180 — 190; pars conscripta habet mm. 200 × 115) saec. X „minutissimo

---

[1]) A. Ehrhard, Die griechische Patriarchal-Bibliothek von Jerusalem. Ein Beitrag zur griechischen Palaeographie. Römische Quartalschrift für christl. Alterthumskunde und für Kirchengesch. vol. 6 (1892) p. 356. Cf. K. Krumbacher, Gesch. d. byzant. Litt.² p. 138 num. 7.

[2]) A. Papadopulos-Kerameus, *Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη* vol. 1 (Petropoli 1891) p. 125.

ac breviato, nonnullis in locis vetustate etiam deleto charactere" [1]) scriptus est. Codicem descripsit accuratissime V. Puntoni, Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno (Studi di filologia greca pubblicati da E. Piccolomini, vol. I [Torino 1886]) p. 133 sqq., quorum nonnulla liceat mihi hic afferre: „Il numero dei quaderni (segnato dalla stessa mano che ha scritto il codice, meno λα—λβ) procede regolarmente fino a tutto il f. 256, α—λβ. Poi seguono: una carta piegata in due, in modo da costituire i f. 257 e 258; una carta scempia, il f. 259, unita alla legatura per una striscia di pergamena impastata sul margine laterale interno del tergo; e un' altra carta piegata come la prima in due fogli, che sono gli ultimi, 260 e 261. Nell' angolo superiore esterno della pag. 259 a è segnato il quaderno λΓ dalla stessa mano che ha segnato λα, λβ. Le linee di rigatura sono tracciate con uno strumento a punta, e determinate a destra e a sinistra da due linee verticali tracciate nello stesso modo. Il loro numero per ogni pagina è vario; il più delle volte è 30 o 31. L' inchiostro adoperato nella scrittura è generalmente di colore rossiccio; di color verdastro solo nelle ultime otto linee della pag. 238 b, in uno scolio marginale a pag. 96 a ed in alcune correzioni a pag. 242 b. I lemmi, onde possano cogliersi a colpo d' occhio, sono spesso coperti di una leggiera tinta rossastra.

Salvo alcuni lemmi di carattere unciale, l'opera intiera è scritta di lettera minuscola, chiara, ma alquanto minuta, specialmente in alcune annotazioni marginali nelle pagg 13 a, 14 a, 50 b, 53 b, 87 b, 96 a 166 b, 179 a, 214 b—215 a, 258 b. Le abbreviature e i segni tachigrafici sono frequenti. Gli accenti e gli spiriti, questi spesso nella loro forma più antica, cioè la angolare, sono in generale tracciati con accuratezza: il verbo ἕπομαι tuttavia si trova per lo più collo spirito lene, e l' avverbio ἴcωc coll' aspro. L' iota è generalmente ascritto, il più delle volte tralasciato. Leggesi talora in margine il segno estetico ὡραῖον (ὡ̊).

Il codice è alquanto danneggiato, oltrechè nella legatura, anche nelle prime e nelle ultime carte; la scrittura della prima pagina è stata malamente ricalcata da una mano più recente. Il margine

---

[1]) A. M. Bandini, Catalogus codicum mss. Bibliothecae Mediceae-Laurentianae... vol. I (Florentiae 1764) p. 536. Ed. Norden, Scholia in Gregorii Nazianzeni orationes inedita. Hermes vol. 27 (1892) p. 612, 636: „codex et corruptissimus est lectuque, ut videtur, difficillimus".

laterale esterno di alcune carte (29, 89, 136, 169, 177, 183, 228, ecc.) è stato tagliato e supplito il più delle volte da una striscia di pergamena, che talora nasconde parte della scrittura" [1]).

Codex inscriptus est manu posteriore: „*Βασιλείου Διάφορα.* Basilii Varia". Manus recentior scripsit fol. A^{v}: „Basilii Minimi expositio in Orationes Gregorii Nazianzeni". Inscriptionem hanc sequitur index orationum et aliud lemma: „Scolia in Gregorii Nazianzeni Orationes quasdam. Codex scriptus decimo saeculo. Basilii, Georgii Marcesii, Maximi, Theophili, Apollinaris" [2]).

Singulae partes commentariorum adnotatae sunt in margine, scilicet Basilii ($\overset{\alpha}{B}$ aut B), Georgii ($\overset{\varepsilon}{\Gamma}\,\overset{H}{\mu\kappa}/$ aut $\overset{\varepsilon}{\Gamma}$, Γ, γ), Maximi ($M\alpha\xi\overset{\mu}{\acute{\iota}}$), Theophili (*Θôφί*) aut *Θô*) Alterum etiam scholiastam, qui ob breviatum nomen in margine codicis haud legi potest, his adiungendum esse censuit A. M. Bandini in catalogi l. vol. I p. 538; V. Puntoni tamen l. l. p. 136 sq. abbreviationem hanc interpretatus est: *ὁμοίως:* „Un segno, che vedesi in margine, e che somiglia molto alla nota tachigrafica per l' *οὖν* [3]), salvo lo spirito aspro invece del lene, non è già, come pensò il Bandini, l' abbreviatura di un nome proprio [4]), ma una nota tachigrafica per *ὁμοίως*, come può ricavarsi con certezza da un lemma del testo di Gregorio (a pag. 96 a), dove tal nota è adoperata, e da altri luoghi del codice".

Fol. 1—2^{v} est epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp., quae inscribitur: *Βασίλειος ἐλάχιστος ὁ Καισαρείας Καππαδοκείας τῷ φιλοχρίστῳ δεσπότῃ Κωνσταντίνῳ: ἔχει δὲ καὶ Γεωργίου τὸ βιβλίον ἑρμηνείαν τοῦ Μωκησοῦ* (c manu 2) *καὶ ἄλλων·*

---

[1]) Puntoni l. l. p. 134 sq.

[2]) Hoc nomen non legitur in codice. Cf. Puntoni l. l. p. 136: „Io per verità nella lettura che ho fatta del codice intiero non mi sono imbattuto mai nel nome di codesto scoliasta, o in una sigla, sotto la quale potesse esser nascosto. Credo dunque insieme coll' Harless (Fabricius, Bibl. Gr. VIII, 434), che molto probabilmente il nome di Apollinare non debba disgiungersi da quello di Teofilo; per quanto non sappia decidere, donde sia scaturito quell' appellativo da darsi all' ignoto commentatore, non ricavandosi dalle sigle del codice (almeno secondo che ho potuto veder io), che il solo nome Teofilo senz' altra aggiunta".

[3]) V. Gardthausen, Griech. Palaeographie [1], p. 256, col. 3^{a}, penult. lin., 3^{0} segno.

[4]) Catal. l. vol. I p. 538.

τὰ δὲ προοίμια τοῦ πρωτοθρόνου. Ex hoc codice publicavit epistulam A. M. Bandini in Catalogo codd. mss. Bibl. Mediceae-Laurentianae... vol. I (Florentiae 1764) p. 536—537. Cf. P. G. 36, 1073—1080.

Fol. 2^v—256^v exstant Basilii Minimi et Georgii (et aliorum praesertim in or. 1) commentarii in 14 orationes Gregorii Nazianzeni; fol. 257—261^v sunt historiae in or. 39.

Fol. 2^v—24^v. Comment. in or. 38. Prooemium Basilii Minimi inc.: *Ὁ λόγος ὁ κατὰ ἀποτάδην καὶ διεξοδικὸς σώματι ζῴου ἔοικεν...* Des.: — *ᾄδειν καὶ δοξάζειν καὶ εὐφραίνεσθαι παρακελευομένη.* Comment. Georgii inc.: *Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε. Τὸν παρόντα λόγον τινὲς μέν φασι τὸ προοίμιον ἔχειν ἐξ ὑπολήψεως...* Des.: — *εὐχόμεθα πλέον καὶ παρ' αὐτοῦ ἐλλάμπεσθαι καὶ ὁρᾶν ὅσον καὶ δυνατὸν ἐν Χριστῷ...* Commentariorum excerpta ex hoc codice edidit V. Puntoni l. l. p. 173—175.

Fol. 24^v—61. Comment. in or. 43. Prooemium Basilii inc.: *Ζητεῖται ἐν πρώτοις, διὰ τί οὐχὶ ἐγκώμιον ἀλλ' ἐπιτάφιος ὁ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπιγέγραπται λόγος, καὶ τί ἐπιτάφιος διενήνοχεν ἐγκωμίου...* Des.: — *τῇ τε μακροκωλίᾳ, ὅπερ οἰκεῖόν φασι προοιμίων, καὶ τῷ διπλασιασμῷ τῶν τε κώλων καὶ τῶν ὀνομάτων.* Prooemium Georgii inc.: *Μετὰ τὴν ἐξέλευσιν αὐτοῦ τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ὁ μέγας Γρηγόριος ἐν Ναζιανζῷ... ἐκεῖ καὶ τὸν παρόντα λόγον συνέγραψε...* Des.: — *ὡς τῇ θείᾳ προνοίᾳ προώριστο πρὸ ἐμοῦ τελευτήσοντα τὸν μέγαν Βασίλειον.* Comment. Basilii inc.: *Ἔμελλεν ἄρα. Ὁμωνύμου ταύτης ὑπαρχούσης τῆς φωνῆς διαστελλομένης τῆς δι' ἑνὸς λ...* Comment. Georgii des.: — *τὸ γὰρ εὑρεθὲν ἐν ἡμῖν ἴσως ἐπαίνου ἄξιον, τῇ σμικρότητι ἀντ' οὐδενὸς τοῖς πολλοῖς λογισθήσεται.* Excerpta V. Puntoni l. l. p. 224—237.

Fol. 61—71. Comment. in or. 39. Comment. Georgii inc.: *Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμός. Προοιμιακὰς ἐννοίας μετὰ παραδειγμάτων ἐν τῇ ῥητορικῇ τέχνῃ ὁ Ἑρμογένης παραδοὺς ἀφορμὰς καὶ αἰτίας τοῖς τούτου ἐξηγηταῖς δέδωκε προσθεῖναι...* Comment. Basilii des.: — *καὶ ὠφέλειαν, ὡς ἀστέρες τῷ φωτισμῷ ὑμῶν πᾶσι τοῖς ζωτικοῖς συντελοῦντες.* Excerpta V. Puntoni l. l. p. 175—176.

Fol. 71—87. Comment. in or. 40. Comment. Georgii inc.: *Χθὲς τῇ λαμπρᾷ. Ὁ μετὰ χεῖρας οὑτοσὶ λόγος τῷ τοῦ φθάσαντος τέλει καὶ τῇ διαστολῇ ἕτερος δοκεῖ πως εἶναι...* Des.: — *ἁγνείᾳ τεθαῤῥηκότες ἤ τινι ἑτέρᾳ τῶν σεμνοτέρων πολιτείᾳ μυρίων ἁμαρτημάτων ὄντες ἀνάπλεοι.* Excerpta V. Puntoni l. l. p. 176—180.

Fol. 87—101. Comment. in or. 19. Prooemium primum inc.: *Ὁ μετὰ χεῖρας λόγος τοῦ συμβουλευτικοῦ εἴδους ἐστίν...* Prooemium secundum inc.: *Ὁ σκοπὸς τοῦ προκειμένου λόγου ἀπολογία ἐστὶ τῆς ἑαυτοῦ σιωπῆς...* Prooemium tertium inc.: *Ὁ παρὼν λόγος ἐπιγέγραπται εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὸν ἐξισωτὴν Ἰουλιανόν..* Comment. inc.: *Τίς ἡ τυραννίς. Τυραννίδα λέγει, ὅτι σιωπᾶν ἐθέλων ἐπὶ τὸ λέγειν ἠγείρετο...* Des.: — *Τῆς θεότητος δόξαν. Μία γὰρ τῶν τριῶν ἡ δόξα καὶ ἡ αὐτή, ὥσπερ καὶ ἡ οὐσία.* Excerpta V. Puntoni l. l. p. 166—168.

Fol. 101—131ᵛ. Comment. in or. 42. Prooemium primum inc.: *Ὑπὸ τὸ πανηγυρικὸν εἶδος ἀνάγεται καὶ οὗτος ὁ λόγος, ὥσπερ οἱ προπεμπτήριοι καὶ ἐπιβατήριοι καὶ οἱ συντακτικοὶ οὗτοι...* Prooemium secundum inc.: *Τῇ κοινῇ συνηθείᾳ καὶ τῇ τῶν πολλῶν χρήσει ὁ παρὼν λόγος συντακτήριος κέκληται...* Comment. inc.: *Πῶς ὑμῖν τὰ ἡμέτερα, ὦ φίλοι ποιμένες καὶ συμποιμένες; Πῶς παρ' ὑμῖν τὰ καθ' ἡμᾶς ἔχει; φησίν. Δημοσθένης· Πῶς ὑμῖν — φησίν — ὑπὸ τῶν χρηστῶν τούτων ἔχει τὰ πράγματα;...* Des.: — *φυλάσσοιτέ μοι, φησί, τοῦτα καθαρῶς, ὡς ἐλάβετε.* Excerpta V. Puntoni l. l. p. 210—223.

Fol. 131ᵛ—136. Comment. in or. 1. Cf. cod. Caesenat. XXVIII, 5.

Fol. 136—162. Comment. in or. 45. Cf. cod. Caesenat. XXVIII, 5. Excerpta V. Puntoni l. l. p. 241.

Fol. 162—186ᵛ. Comment. in or. 44. Prooemium primum inc.: *Τῆς πανηγυρικῆς ἰδέας καὶ οὗτος ὁ λόγος ἐστί...* Prooemium secundum inc.: *Ὁ παρὼν λόγος τοῦ πανηγυρικοῦ εἴδους ἐστί...* Prooemium tertium inc.: *Τὸν παρόντα λόγον ἐν τῇ πόλει Ναζιανζοῦ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Μάμαντος ναῷ...* Comment. Basilii inc.: *Ἐγκαίνια τιμᾶσθαι... Παλαιός, φησίν, ἐστὶ νόμος τιμᾶσθαι τὰ ἐγκαίνια...* Des. ut in cod. Borbon. II A 22. Excerpta V. Puntoni l. l. p. 237—241.

Fol. 186ᵛ—216ᵛ. Comment. in or. 41. Prooemium inc.: *Ὁ λόγος πανηγυρικὴν ὑπισχνεῖται τὴν ἰδέαν...* Des.: — *ἡ κατασκευὴ ἀπὸ τῆς αἰτίας.* Comment. Basilii et Georgii ut in cod. Borbon. II A 22. Excerpta V. Puntoni l. l. 207—210.

Fol. 216ᵛ—224. Comment. in or. 15. Prooemium ut in cod. Caesenat. XXVIII, 5. Comment. Basilii inc.: *Τί δαὶ οἱ Μακκαβαῖοι; Ἠπόρηταί τισι τῶν καθ' ἡμᾶς, τί δήποτε ἀπὸ τοῦ τί ἤρξατο μορίου ἀσυνήθως οὕτως ὁ μέγας Γρηγόριος...* Comment. desi-

nunt ut in cod. Borbon. II A 22. Excerpta V. Puntoni l. l. p. 161—166.

Fol. 224ᵛ—228ᵛ. Comment. in or. 24. Prooemium primum inc.: Ὁ παρὼν λόγος τοῦ πανηγυρικοῦ εἴτουν τοῦ ἐπιδεικτικοῦ ὢν εἴδους... Des.: — Καὶ συντακτήριοι καὶ οἱ ἐπιτάφιοι. Prooemium secundum (Basilii) inc.: Ἡ μὲν ὑπόθεσις δήλη· ἐγκώμιον γάρ ἐστιν... Des.: — καὶ ἀπολογεῖται. Comment. Basilii incipiunt ut in cod. Borbonico II A 22. Comment. Georgii inc.: Εἰ ὑπερήμερος καὶ μετὰ μίαν ἐκδίδοται ὁ λόγος, ἐκπέφευγέ πως Κυπριανός, καὶ δόξει παρέλκειν· τὸ μικροῦ... Comment. desinunt ut in cod. Borbon. II A 22. Excerpta V. Puntoni l. l. p. 173.

Fol. 228ᵛ—256. Comment. in or. 21. Prooemium inc.: Ὁ παρὼν λόγος γενικωτέρῳ ὀνόματι τοῦ πανηγυρικοῦ εἴδους ἐστίν, ἰδικωτέρῳ δὲ τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ... Des.: — ὡς ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριῶν ἔστι κατιδεῖν. Prooemium Basilii inc.: Ὁ εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον λόγος πρόδηλον ὡς τῆς πανηγυρικῆς ἰδέας ὑπάρχων ἐγκώμιόν ἐστιν... Des.: — ἀλλ' ἀπὸ τῶν μεγίστων καὶ πλεοναζόντων τὰς ἐπιγραφὰς ποιητέον. Commentarii incipiunt (Georgii) et desinunt (Basilii) ut in cod. Borbon. II A 22. Excerpta V. Puntoni l. l. p. 169—172.

Fol. 256—256ᵛ. Comment. (fine mutili) in or. 16. Prooemium inc.: Ὡς ἠναγκασμένος ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν λόγον ἐλθὼν ταῦτα φθέγγεται... Des.: — ἀλλ' οὐδὲ τῆς συνήθους πάντῃ ἀπήλλακται θεολογίας. Comment. inc. ut in cod. Borbon. II A 22, et desinunt (fol. 256ᵛ) verbis ...ἀλλ' ἔστι καθαιρόμενος, ὡς τὸ μεν ||. Reliqua desunt mutilato codice.

Fol. 257—261ᵛ sunt historiae in or. 43 et 39 [1]).

Scholiorum varias lectiones ex codice Laurentiano protulit Norden l. l. p. 636 sqq. comparans eas cum cod. Oxoniensi Colleg. B. Mariae Magdal. n. 5, cuius auctoritas optima est.

Monacensis Gr. 571 chartac. ff. 115 (mm. 165 × 113) saec. XIV scriptus post paraphrases epigrammatum Gregorii Nazianzeni in Basilium Magnum [2]) continet fol. 70—80 commentarios Basilii Minimi et Georgii in or. 1 [3]).

---

[1]) Confer supra p. 13.

[2]) Cf. Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, Cracoviae 1912, p. 78.

[3]) I. Hardt, Catalogus codicum mss. Graecorum Bibliothecae Regiae Bavaricae, vol. V (Monachii 1812) p. 446.

Fol. 70—80. L. *Σχόλια σὺν θῶ τοῦ εἰς τὴν βραδυτῆτα λόγου· Γεωργίου καὶ Βασιλείου. Λόγος ᾱ.* Rubro. Comment. inc: *Φαίνεται ὁ λόγος οὗτος πρὸ τοῦ μεγάλου ἀπολογητικοῦ εἰρημένος αὐτῷ... τοῦτον δὲ καὶ ἐπ' ἐκκλησίας ἐξεφώνησεν. Ἀναστάσεως — δεξιά. Τοῦτο καθ' ἑαυτὸ στικτέον... ἀξίωσιν. Ἄλλως. Ἀναστάσεως ἡμέρα. Ἡ σήμερον δηλονότι...* Des. ut commentarii Basilii Minimi.

Oxoniensis Clark. 36 (18397) membran. ff II + 136 saec. XIII binis columnis scriptus est [1]). Initio et fine codex caret [2]); plura etiam folia (inter fol. 6 et 7; 36, 37; 40, 41; 51, 52; 77, 78) in medio codice desunt. In codice exstant „commentarii nondum... editi, sed ab illis Basilii nomen prae se ferentibus haud paullo viliores" [3]). Sunt igitur commentarii Basilii Minimi et Georgii in 6 orationes Gregorii Nazianzeni.

Fol. 1—6v. Comment. in or. 41 initio mutili, qui incipiunt || *γὰρ οἰκεῖον ὁ λόγος· διὰ τί δὲ ἐν πυρίναις...*

Fol. 6v—14. Comment. in or. 19.

„ 14—36v. „ „ „ 38.

„ 37—101v. „ „ „ 43 initio mutili. T. Gaisford l. l. p. 66 profert excerptum ex commentariis cod. fol. 68v: *Ἔτνους· ὀσπρίου τοῦ παρ' ἡμῖν λεγομένου κυάμου· ταριχευτοῦ δὲ ὄψου λάρδον ἢ ἀπόκτιν δεῖ νοεῖν.* Est fragmentum Georgianum. Cf. V. Puntoni, Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno (Studi di filol. greca vol. I p. 233) num. 168. Scholion Basilii Minimi ad hunc locum pertinens invenies in Timaei Sophistae lexici vocum Platonicarum editione D. Ruhnkenii (Lugduni Batav. 1754) p. 91 adnot. 53; apud Puntonium l. l. p. 232 num. 167; Piccolominium, Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno (Estratti inediti dai codici greci della Bibl. Medic.-Laurenz.; Annali delle università Toscane, vol. XVI, I [Pisae 1879]) p. 274 num. 242; P. G. 36, 914 D excerptum ex cod. Monac. Gr. 499 fol. 84; Cf. P. G. 36, 911 D et 544 adnot. 14.

---

1) Falconer Madan, Summary catalogue of Western manuscripts in the Bodleian Library at Oxford, vol. IV (Collections received during the first half of the 19th century) Oxford 1897, p. 307.

2) T. Gaisford, Catalogus sive notitia manuscriptorum qui a E. D. Clarke comparati in Bibl. Bodleiana adservantur, pars I (Oxonii 1812) p. 67: „Multa deesse puto in fine. E principio, quantum ex registri numeris conicere licet, avulsa sunt folia circiter 82".

3) Gaisford l. l. p. 66.

Fol. 101ᵛ—118ᵛ. Comment. in or. 39.
„ 118ᵛ—133ᵛ. „ „ „ 40 fine mutili. Commentarii desinunt: — ἔχουσι γάρ τι πλεῖον τὴν ἐργασίαν οὐ γὰρ ὥσπερ τῶν ||.

Oxoniensis Miscell. 181 chartac. ff. 1 + 208 in fol. a. 1545 scriptus praeter alia [1]) continet (fol. 19—191) „Basilii Caesariensis Iunioris, Georgii Moceni et Maximi commentarii in Gregorii homilias varias" [2]). Anno 1553 fuit codex Ludovici Beccatelli, episcopi Ravellensis.

Fol. 19—56. Epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp. (cf. P. G. 36, 1073—1080), quam sequuntur comment. in or. 38 [3]).

Fol. 56—118. Comment. in or. 43. Subnectuntur historiae in or. 43 et 39.

Fol. 118 —126. Comment. in or. 15.
„ 126 —132ᵛ. „ „ „ 24.
„ 132ᵛ—134. „ „ „ 11.
„ 134 —158. „ „ „ 21. Prooemium primum Basilii nomine in cod. Laur. IV, 13 signatum, in cod. Oxon. est Georgii, istaque ibi sub nomine Georgii, in cod. Oxon. est Maximi.
Fol. 158 —175. Comment. in or. 19.
„ 175 —185ᵛ. „ „ „ 14.
„ 185ᵛ—191. „ „ „ 16.
„ 191 — fin. sunt historiae in or. 4 et 5 [4]).

Parisinus Gr. 576 membran. ff. 287 (mm. 275 × 200; pars conscripta mm. 203 × 135) saec. XII diligentissime exaratus est et complectitur Basilii Minimi et Georgii commentarios in 15 orationes Gregorii Nazianzeni. Olim continuit codex commentarios in 16 orationes, quod e numeris, quibus notatae sunt orationes, conspicitur (or. 44 in codice secundo loco, signatur: λόγος γ'); nunc codex initio et fine mutilus est.

Fol. 1 in margine superiore manus posterior scripsit lemma:

---

[1]) Cf. Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, Cracoviae 1912, p. 81.

[2]) H. O. Coxe, Catalogi codicum mss. Bibliothecae Bodleianae pars I recensionem codicum Graecorum continens, Oxonii 1853, col. 735.

[3]) Prooemia et commentarii sunt eidem atque in cod. Laur. IV, 13.

[4]) Cf. Coxe l. l. col. 736, et supra p. 17.

Βιβλίον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου... Γεωργίου τινὸς ἑρμηνεία εἰς τὸν Γρηγόριον [1]).

Fol. 1—27. Commentarii in or. 45, quorum singulae partes notatae sunt in marginibus compendiis Basilii (*Β*^{α}), Georgii ($\overset{ω}{γ}$, $\overset{\overset{ρ}{ω}}{γ}$). Maximi (*Μαξι*$^{μ'}$). Commentarii carent initio.

Fol. 27 —57. Comment. in or. 44.
„ 57 —90^{v}. „ „ „ 41.
„ 90^{v}—99. „ „ „ 15.
„ 99 —106^{v}. „ „ „ 24.
„ 106^{v}—112^{v}. „ Basilii Minimi in or. 16.
„ 112^{v}—130^{v}. „ in or. 19.
„ 130^{v}—164. Epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp. (fol. 130^{v}—131^{v}. Cf. P. G. 36, 1073—1080) et comment. in or. 38.

Fol. 164 —215. Comment. in or. 43.
„ 215 —228^{v}. „ „ „ 39.
„ 228^{v}—241^{v}. „ (sine fine) in or. 40.
„ 242 —247^{v} et 264—280. Comment. (sine initio) in or. 21.
„ 248 —263^{v}. Comment. (sine initio et fine) in or. 42.
„ 280 —281^{v}. „ Basilii Minimi in or. 11.
„ 281^{v} - 287^{v}. „ (sine fine) in or. 14.

Parisinus Gr. 938 chartac. ff. 192 (mm. 233 × 177) saec. XVI scriptus est manibus duabus: I fol. 1—86; II fol. 87—192.

Fol. 34—76^{v} sunt commentarii Basilii Minimi et Georgii (et Maximi) in Gregorii Nazianzeni or. 43. L. *Cχόλια εἰς τὸν ἐπιτάφιον τοῦ μεγάλου Βασιλείου, οὗ ἡ ἀρχὴ· Ἔμελλεν ἄρα. Διὰ Γ*$^{ε'}$ *καὶ β*$^{α'}$ *ἁγι*$^{τ'}$ *καὶ Μαξίμου*. Inc. *Μετὰ τὴν ἐξέλευσιν αὐτοῦ τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ὁ μέγας Γρηγόριος ἐν Ἀριανζῷ λόγον συνέγραψεν*... Des.: — *τὸ γὰρ εὑρεθὲν ἐν ἡμῖν ἴσως ἐπαίνου ἄξιον, τῇ σμικρότητι ἀντ' οὐδενὸς τοῖς πολλοῖς λογισθήσεται* [2]).

[1]) H. Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale... vol. I p. 95 putat codice contineri „S. Gregorii Nazianzeni orationes cum Nicetae Serrarum episcopi commentariis...".

[2]) H. Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibl. Nationale... vol. I p. 180 haec de scholiis scripsit: „Gennadii Copinae et Maximi scholia in epitaphium S. Basilii a S. Gregorio Nazianzeno scriptum". Mirum mihi videbatur, ubi Omontius inscriptione scholiorum in codice neglecta nomen Gennadii Copinae invenisset et legisset. Non diu quae-

Fol. 76v—86. Comment. Basilii Minimi[1]) in or. 21 fine mutili (des.: — Ὅϲον φιλόϲοφον καὶ φιλόχριϲτον (or. 21 c. 25 med. P. G. 35, 1112 A). *Τοὺϲ μοναχοὺϲ λέγει· ὅρα τὴν πρὸϲ τὸ ϲχῆμα τούτων καὶ τὸν βίον τοῦ ἀνδρὸϲ διάθεϲιν. Θᾶττον* ||).

Parisinus Gr. 996 membran. ff. 275 + 4 (mm. 205 × 153) saec. XII exaratus continet (fol. 1—273) Basilii Minimi (B^{α}) et Georgii ($\overset{\varepsilon}{\gamma}$, $\overset{\omega}{\gamma}$, $\gamma\overset{\omega}{\rho}$) commentarios in 14 orationes Gregorii Nazianzeni[2]). Commentarii idem tmema illustrantes vocabulo ἄλλωϲ aut ἄλλωϲ εἰϲ τὸ αὐτό distinguuntur.

Fol. 1 —16v. Comment. in or. 19.
„ 16v—44. „ „ „ 38, quibus praemittitur (fol. 16v—17v) epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp. Cf. P. G. 36, 1073—1080.

Fol. 44 —82v. Comment. in or. 43.
„ 82v—92. „ „ „ 39.
„ 92 —107v. „ „ „ 40.
„ 107v—130. „ „ „ 42.
„ 130 —146v. „ „ „ 21.
„ 146v—147v. „ Basilii Minimi in or. 11.
„ 148 —178v. „ in or. 45. Praeter nomina Basilii et Georgii legitur in margine nomen Maximi ($\text{Μαξ}\overset{\mu}{\iota}$).

Fol. 178v—208. Comment. in or. 44.
„ 208 —246. „ „ „ 41.
„ 246 —259. „ „ „ 24.
„ 259v—263v. „ Basilii Minimi in or. 16.
„ 263v—273v. „ „ „ „ „ 14.

---

sivi: in fronte plurimorum codicum Parisinorum inveniuntur agglutinatae chartulae ex catalogo, quem olim I. B. Cotelier et Du Cange comparaverant (cf. H. Omont, Catal. l. vol. I introductionem p. VII sq., XIV, XV); chartulis his conscriptis ab Cotelerio, ubicumque eas invenerat in conficiendo suo catalogo nisus est Omontius. In chartula igitur ad codicem, de quo agitur, pertinente invenit adnotationem ad scholia in or. 43: „Scholia in Epitaphium magni Basilii a Gregorio Nazianzeno (Orat. 20) compositum scripta per Gennadium (opinor), nescio quem alium et Maximum. Pariter descripta ex ms. 1605“ (= Paris. Gr. 1268). Vocabulum „(opinor)“ uncis inclusum perlegit H. Omont „Copinam“, et novum commentatorem Gregorii creavit. Cf. Omont, Catal. l. indicem p. 69.

[1]) Omont, Catal. l. vol. I p. 180: „Anonymi scholia...“

[2]) Omont, Catal. l. vol. I p. 198: „Anonymi commentarius in S. Gregorii Nazianzeni homilias“.

Parisinus Gr. 1268 membran. ff. 304 (mm. 200 × 150) saec. XII—XIII scriptus est [1]). Fol. 5—52ᵛ continentur ea, quae sunt in codice Paris. Gr. 938 fol. 1—86 [2]).

Fol. 26—46ᵛ. Comment. Basilii Minimi et Georgii (et Maximi) in or. 43. Cf. cod. Paris. Gr. 938 fol. 34—76ᵛ [3]).

Fol. 46ᵛ—52ᵛ. Comment. Basilii Minimi in or. 21 fine mutili. Cf. cod. Paris. Gr. 938 fol. 76ᵛ—86.

Parisinus Coislinianus 210 chartac. ff. 270 (mm. 250 × 160) saec. XIV scriptus est [4]).

Fol. 2—11ᵛ sunt commentarii Georgii in Gregorii Nazianzeni or. 39. L. *Αὐτοσχεδία Γεωργίου εἰς τό· Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμός.* Inc. *Τῆς πανηγυρικῆς ἰδέας καὶ οὗτος ὁ λόγος ἐστὶ χαρμόσυνος ἅμα καὶ ἐγκωμιαστικός...* Des.: — *διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Γρηγόριος ὡς τὴν θείαν ἡδονὴν ἐνεργούμενος καὶ θαυμάζων τὰ θεῖα ἐνθουσιῶν εἶπε.* — Admonendum est commentarios hos esse diversos ab illis, qui scholiis Basilii Minimi intermixti in codicibus (ex. gr. in cod. Coislin. 242 fol. 142—159ᵛ) leguntur. Cf. p. 82.

Parisinus Coislinianus 236 [5]) membran. ff. 212 (mm. 225 × 167) saec. XI scriptus est [6]). In codice insunt commentarii Basilii Minimi et Georgii in or. 38, Basilii Minimi solius in 19 orationes, et Georgii in 3 orationes Gregorii Nazianzeni.

Fol. 1—2 scriptis manu saec. XIII sunt duo carmina alphabetica inscripta: *Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας κατὰ στοιχεῖον τοῦ θεολόγου* (Inc. *Ἀγαθὰ προθύμως καὶ λάλει καὶ μάνθανε.* Des. *Ὦ γῆρας ἀνθρώποισιν εὐκταῖον* ||.|||), et *Τοῦ αὐτοῦ γνῶμαι κατὰ στοιχεῖον* (Inc. *Ἀρχὴ σωτηρίας ἡ ἑαυτοῦ κατάγνωσις.* Des. *Ὤτων καὶ γλώσσης μέγας ὁ κίνδυνος*) [7]).

---

[1]) Omont, Catal. l. vol. I p. 282.

[2]) Cf. supra p. 77 sq. adnot. 2.

[3]) Cf. supra p. 77 sq. adnot. 2.

[4]) B. Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana olim Segueriana... Parisiis 1715, p. 268 sq. — Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibl. Nationale... vol. III (Paris 1888) p. 155.

[5]) Codex fuit olim Laurae S. Athanasii in Monte Atho. Cf. B. Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana... Parisiis 1715, p. 296.

[6]) Montfaucon l. l. p. 296 sq. I. Fr. Boissonade, Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque du roi... vol. XI p. 2 pag. 57 (= P. G. 36, 1073 sq.). Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale... vol. III p. 160.

[7]) Carmen exstat in cod. Athoo 1583 [70 *Καρακάλλου*] saec. XVIII num.

Fol. 3^v est index orationum, quae illustratae sunt in codice: oratt. 38. 43.... 23. 32; ultimae tres orationes 19. 1. 45 additae sunt in fine.

Fol. 4 20^v. Epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp. (fol. 4 - 5), quam secundum hunc codicem et cod. Paris. Gr. 573 [1]) publicavit I. Fr. Boissonade in Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque du roi... vol. XI p. 2 pagg. 58—63 (= P. G. 36. 1073—1080). Epistulam sequuntur commentarii in or. 38, quorum partes notantur in margine ut Basilii (*B*^{α} scriptum manu 1), Theophili (*θεοφι* man. post.), Maximi (*Μαξι*^{μ} man. post.), et vocabulo *ἄλλως* (man. 1). Commentarii desinunt fol. 20^v media pagina, cuius reliqua pars est vacua scriptura, quod non repetitur in codice. Fol. 21 exstat finis commentariorum Basilii Minimi in or. 38, cuius commentarii sunt in reliqua parte codicis usque ad fol. 201. Qua ex re conici potest et primis foliis codicis fuisse Basilii Minimi solius commentarios (in indice fol. 3^v commentarii in or. 38 inscripti sunt: *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας σχόλια εἰς τὸν λόγον τῶν Χριστουγένων, οὗ ἡ ἀρχή· Χριστὸς γεννᾶται*...), qui perditi (folia prima vi avulsa esse videntur) suppleti sunt (eadem manu?) ex codice, qui continebat commentarios Basilii et Georgii.

Fol. 21 —44. Comment. Basilii Minimi in or. 43.
„ 44 —50^v. „ in or. 39.
„ 50^v—61^v. „ „ „ 40.
„ 62 —83^v. „ „ „ 42.
„ 84 —93^v. „ „ „ 1. L. *Βασιλείου Καισαρείας. Εἰς τὸ Πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδυτῆτα.* Rubro.
Fol. 93^v—104^v. Comment. in or. 44.
„ 105 —120. „ „ „ 41.
„ 120 —123. „ „ „ 15.
„ 123 —127. „ „ „ 24.
„ 127 —131^v. „ „ „ 19.
„ 131^v—133. „ „ „ 11.
„ 133 —144. „ „ „ 21.

10, ubi Nilo adscribitur. Cf. K. Krumbacher, Gesch. d. byzant. Litt.^{2} p. 718.

[1]) Confer supra p. 45 sqq.

Fol. 144^{v}—155^{r}. Comment. in or. 14.
„ 155^{v}—161^{r}. „ „ „ 16.
„ 161^{r}—173. „ „ „ 4.
„ 173 —182^{r}. „ „ „ 5. Commentarios in or. 4 et 5 ex hoc codice et cod. Paris. Gr. 573 [1]) edidit I. Fr. Boissonade l. l. p. 63—129. Cf. P. G. 36, 1080—1160.

Fol. 182^{r}—187^{v}. Comment. in or. 6.
„ 187^{r}—193. „ „ „ 23.
„ 193^{v}—201. „ „ „ 32.
„ 201 —207^{v} sunt commentarii Georgii in orationem 19 [2]). L. *Єἰc τοὺc λόγουc καὶ εἰc τὸν ἐξιcωτήν.* Inc. *Ὁ μετὰ χεῖραc οὑτοcὶ λόγοc τοῦ cυμβουλευτικοῦ εἴδουc ἐcτίν· ἀπὸ γὰρ τοῦ πλεονάζοντοc τὰc ἐπιγραφὰc δεῖ ποιεῖcθαι καὶ τὰc ὑποθέcειc ὀνομάζειν τῶν λόγων· εἰ δὲ ἐκ μικρῶν ἐπαίνων πανηγυρικοῦ, ὥc τινεc, ἐροῦμεν, ἔcονται πάντεc οἱ λόγοι πανηγυρικοὶ διὰ τὸ πανταχοῦ τοὺc ἐπαίνουc καὶ τοὺc ψόγουc ποιεῖν:* ~ *Τίc ἡ τυραννίc. Τυραννίc ἐcτι βίαιόc τιc καὶ αὐτοχειροτόνητοc ἐπιcταcία· οὗτοc δὲ τὴν ἐκ τοῦ λαοῦ ἐπενηνεγμένην αὐτῷ βίαν καὶ ὄχληcιν καθ' ἑκάcτην τῶν πανηγύρεων διὰ τοὺc ἑαυτοῦ λόγουc τυραννίδα λέγει...* Des. *Τῆc θεότητοc δόξαν. Μία γὰρ τῶν τριῶν ἡ δόξα καὶ ἡ αὐτή, ὥcπερ καὶ ἡ οὐcία:* ~ *Τέλοc τοῦ Τίc ἡ τυραννὶc λόγου.*

Fol. 208—209^{v} sunt commentarii Georgii in or. 1 scripti manu, ut mihi videtur, eadem [3]), litteris tantummodo minoribus (fol. 4—207^{v} in pagina sunt vv. 29 semper, fol. 208—210 vv. 34—36). L. *Γεωρ^Γ' τοῦ Μωκ^Η/.* Inc. *Ἀναcτάcεωc ἡμέρα. Ἡ cήμερον δηλονότι. Καὶ ἡ ἀρχὴ δεξιά. Τῆc ἱερωcύνηc μου καὶ διὰ τοῦτο φαιδρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει καὶ ἀλλήλουc φιλικῶc ἀcπαcώμεθα...* Des. *Ὧν εἴη. Ὧν τινων φωνῶν αἱρετικῶν πάνταc ἡμᾶc καὶ ποιμέναc καὶ ποίμνιον ὡc νοcερᾶc πόαc καὶ θαναcίμου γένοιτο καὶ πόῤῥω καὶ μακρόθεν τῆc διδαcκαλίαc αὐτῶν καὶ διδαcκομένουc καὶ ὑμᾶc καὶ ἐμὲ ἓν εἶναι πάνταc ἐν Χριcτῷ Ἰηcοῦ.*

Fol. 209^{v}—210. Comment. Georgii in or. 45. Inscriptio deest; in margine tantummodo signum ⁓. Commentarii incipiunt: *Τὸν*

---

[1]) Confer supra p. 45 sq.

[2]) De his commentariis nihil proferunt B. Montfaucon l. l., et H. Omont l. l.

[3]) Montfaucon l. l. p. 296: „...posteriore manu Georgii Mocii, *Μωκίου* vel *Μωκηνοῦ* ...scholia in homiliam S. Gregorii Nazianzeni in Pascha".

δεύτερον τοῦ Πάσχα λόγον μετὰ τὴν ἐξέλευσιν αὐτοῦ τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Ναζιανζῷ ἐν τῷ προγονικῷ αὐτοῦ κτήματι ἔγραψεν ὁ Πατήρ. Ἐπὶ τῆς φυλακῆς στήσομαι φησὶν ὁ θαυμάσιος Ἀββακούμ, καὶ ἐγὼ μετ' ἐκείνου σήμερον τοῦτο ποιήσω... Commentarii fine mutili sunt.

Ultima duo folia (fol. 211—212) avulsa sunt ex codice et a bibliopega adiecta in fine.

Parisinus Coislinianus 242 membran. ff. 374 (mm. 235 × 145; pars conscripta habet mm. 170 × 105; in pag. sunt vv. 27) saec. XI scriptus est [1]). Olim fuit codex Laurae S. Athanasii in Monte Atho, ut ex scripto fol. 1 elucet [2]). Fol. 2 legitur in margine superiore: *Βιβλίον τῆς τρίτης θέσεως ν'*. Ibidem in margine inferiore scriptum est: *Βιβλίον σχόλια τοῦ θεολόγου δεύτερον.* Fol. 1ᵛ est index orationum, quarum scholia hoc in codice habentur. Codex complectitur Basilii Minimi (*Β^α_ι*) et Georgii (*γ^ω, ἄλλως εἰς τὸ αὐτό*) commentarios in 14 orationes Gregorii Nazianzeni, quae signatae sunt in margine numeris *Α—ΙΔ*.

Fol. 2—25ᵛ. Comment. in or. 19 [3]).

Fol. 26—73ᵛ. Epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp. (cf. P. G. 36, 1073—1080), quam sequuntur comment. in or. 38. In margine legitur etiam nomen Maximi (*Μαξ*).

Fol. 74—141ᵛ. Comment. in or. 43.

Fol. 142—159ᵛ. Comment. in or. 39. Prooemium inc.: *Τὸ πάλιν πρὸς τὸ Χριστὸς γεννᾶται τὴν ἀναφορὰν ἔχει καὶ τὸ μυστήριον ὁμοίως...*

Fol. 160—187ᵛ. Comment. in or. 40. Prooemium inc.: *Τῆς πανηγυρικῆς ἰδέας τοῦ βαπτίσματος ὁ πρότερος τούτου λόγος ὤν...*

Fol. 188—227ᵛ. Comment. in or. 42. Prooemium inc.: *Ἐπιεικείας ἐστὶ τὸ προοίμιον συγκεκραμένης αὐτῇ καὶ εἰρωνείας...*

Fol. 227ᵛ—259. Comment. in or. 21.

Fol. 259—261. Comment. Basilii Minimi in or. 11. Prooemium inc.: *Τὰ αἰσθητὰ καὶ ὁρώμενα παραθετέον...*

Fol. 261—275. Comment. Basilii Minimi in or. 14. Prooemium

---

[1]) Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana... p. 298 sqq. Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibl. Nationale... vol. III p. 161.

[2]) Montfaucon l. l. p. 298.

[3]) Initia prooemiorum et commentariorum, qui eidem sunt atque in cod. Laurent. IV, 13, non proferuntur.

inc.: *Τὸν προκείμενον τοῦτον περὶ φιλοπτωχίας λόγον ἐν τῷ πτωχείῳ ἐκπεφωνῆσθαι...*

Fol. 275v—307v. Comment. in or. 44. Prooemium inc.: *Ὁ παρὼν λόγος τοῦ πανηγυρικοῦ εἴδους ἐστί· μέμικται δὲ καὶ τῷ συμβουλευτικῷ...*

Fol. 307v—349v. Comment. in or. 41. Prooemium inc.: *Ὁ λόγος πανηγυρικὴν ὑπισχνεῖται τὴν ἰδέαν· ἡ δέ ἐστιν οὐ μᾶλλον τοῦτο, ἢ τῆς δικανικῆς ἀνάγκης...*

Fol. 350—360v. Comment. in or. 15.
„ 361 —366. „ „ „ 24.
„ 366 —374. „ Basilii Minimi in or. 16.
„ 374 sunt explicationes notarum criticarum [1]), quibus ad finem perductis scripsit manus eadem (?):

ἐτερματώθη [2]) *βίβλος ἀλλ' οὐχὶ λόγοι·*
καὶ γὰρ ἄβυσσος τὸ θεολόγου στόμα.

Parisinus Suppl. Gr. 124 chartac. ff. 170 (mm. 225 × 165) saec. XVIII scriptus [3]) complectitur fol. 49—74 eosdem commentarios Georgii, qui exstant in cod. Coislin. 210 fol. 2—11v. Fol. 49 est lemma: „Excerptum e cod. Coisliniano saeculi XIV numero 210 fol. 2, quod est Georgii in panegyricum Gregorii Naz. qui incipit, *Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμός*".

Romanus Vallicellianus Gr. 8 [B. 28] chartac. ff. 285 (mm. 291 × 215) saec. XIV (fol. 1—255), XV (fol. 256—284), XVII (fol. 285) est scriptus. Post Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae continet codex fol. 254 Basilii Minimi epistulam nuncupatoriam ad Constantinum Imp., quam sequitur Basilii hypothesis or. 38, „tum scholia nonnulla in eandem orationem, denique argumentum in funebrem Basilii Minimi laudationem". Fol. 255 est prooemium Georgii in or. 39 (Inc. *Προοιμιακὰς ἐννοίας...*) et alia scholia quaedam nonnulla [4]).

Romanus Vallicellianus Gr. 29 (C. 2) chartac. ff. 4 + 340 (mm. 310 × 211) constat variis partibus, quae variis manibus exaratae sunt saec. XVI [5]).

---

1) Cf. Montfaucon l. l. p. 300.

2) Montfaucon l. l. p. 300 legit: *Τετερμάτω ἡ βίβλος...*

3) Omont, Catal. l. vol. III p. 219.

4) E. Martini, Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane, vol. II (Milano 1902) p. 11 sq.

5) Martini, Catal. l. vol. II p. 46.

Fol. 327—334[v] sunt Basilii Minimi et Georgii commentarii in or. 24.

Fol. 334[v] est initium commentariorum in or. 15, qui desinunt: — *αὐτοκράτορα εἶναι τῶν παθῶν τὸν λογιcμὸν διεξιὼν* ‖ [1]).

Taurinensis Gr. 247 [C. I. 1] chartac. ff. 313 saec. XV. Codex incendio deletus est a. 1904. Continebantur codice in Gregorii Nazianzeni orationes 12 (or. 1. 45. 44. 41. 19. 38. 43. 39. 40. 42. 21. 15.) scholia, de quibus Ios. Pasini in catalogo haec protulit: „Scholiastae nomen nullibi apparet: at si quis coniecturis nostris locus est, videntur scholia ex multis autoribus contracta, tum quia non uno modo orationum scopus indigitatur, tum quia multiplex unius eiusdemque textus subicitur interpretatio" [2]). Ex quibus conicere audeo codicem Basilii Minimi et Georgii commentarium exhibuisse.

Vaticanus Gr. 1992 membran. ff. 273 (mm. 290 × 230) constat duabus partibus: p. I fol. 1—117 binis columnis saec. XI est scripta; p. II fol. 118—273 exaravit ex parte (fol. 118—219; 252—273) Bartholomaeus Simevensis saec. XII (a. 1104) [3]). Codex initio et fine mutilus est; incipit a quaternione *K*. Fol. 1 in margine inferiore legitur scriptum: „P. S. Nri Gregorii Nazianzeni orationes. 1992. Basil. XXXI". Codex continet Gregorii Nazianzeni orationes, quarum nonnullas sequuntur commentarii Basilii Minimi et Georgii (et aliorum).

Fol. 120—128. Comment. in or. 14, qui incipiunt: *Ἑρμηνεία α̅΄. Ὁ παρὼν λόγος τοῦ cυμβουλευτικοῦ εἴδους ἐcτὶ διὰ τὴν ἐγκειμένην παραίνεcιν ἐν αὐτῷ· Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ cυμπένητες...*

Fol.	129[v]—133.	Comment.	in or.	1.
„	140 —157.	„	„ „	45.
„	159 —177[v].	„	„ „	44.
„	181 —189.	„	„ „	41.
„	192[v]—196.	„	„ „	15.

[1]) Martini l. l. p. 48.

[2]) Ios. Pasini, Codices mss. Bibliothecae Regii Taurinensis Athenaei... vol. I (Taurini 1749) p. 366.

[3]) Videas subscriptionem in cod. fol. 219[v]. Cf. Vogel-Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, p. 51 adnot. 7, et Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, Cracoviae 1912, p. 88.

Fol. 200 —207v. Comment. in or. 24.
„ 211 —219v. „ „ „ 19.
„ 220 —251v, quae conscripta esse videntur saec. XI, invenitur fragmentum evangelii et martyrii S. Philippi Apostoli (fol. 250—251v. L. *Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Φιλίππου*. Rub. Inc. *Ὅτε δὲ ὁ μακάριος Φίλιππος ὁ τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολος κατεκλείσθη ἐν τῷ ἱερῷ τῆς αἰχίδνης*... Des.: — *ὁ ἐπιγνοὺς ἡμᾶς πρὸ τοῦ πλασθῆναι· ὁ σκοπὸς* ||). Fol. 252—273 sunt orationes (oratt. 2. 12. 10. 3. 9) Gregorii Nazianzeni cum notis stichometricis in subscriptionibus [1]).

Vaticanus Reginae Gr. 71 chartac. ff. 94 (quorum plura in medio codice vacua) in 4° saec. XV—XVI. Fol. 89—93 est commentarius in Gregorii Nazianzeni or. 21, qui incipit: *Ὁ εἰς τὸν μέγαν οὗτος Ἀθανάσιον λόγος*... (= comment. Basilii Minimi. Cf. cod. Paris. Gr. 573 fol. 52). Commentarius est fine mutilus; deficit in verbis: — *καὶ τὸν βίον τοῦ ἀνδρὸς διάθεσιν· θάττονα* ||. Fol. 93v est initium (prooemium) commentarii in or. 43, qui incipit prooemio Georgii: *Μετὰ τὴν ἐξέλευσιν αὐτοῦ τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως*... (cf. cod. Paris. Coislin. 242 fol. 74v). Commentarius desinit: — *ὡς οὐκ ἄλλος τις τῶν ἀνθρώπων τοῖς ἑαυτοῦ* || [2]).

Vaticanus Urbinas Gr. 16 membran. ff. 135 (mm. 298 × 190) saec. XIII scriptus est. In codice habentur commentarii Basilii Minimi (*β^α*, *β^{αλ}*, *ἄλλος εἰς τὸ αὐτό: β^λ*, *βασι^λ*) et Georgii (*Γ^ε*) [3]) in 18 orationes Gregorii Nazianzeni.

Fol. 1—2v. Comment. in or. 1. Prooem. inc.: *Ἄκων εἰς ἱερωσύνην ὁ μέγας οὗτος πατὴρ ἀχθείς*... Comment. inc.: *Ἀναστάσεως ἡμέρα. Ὡς ἡμέρα δηλονότι καὶ ἡ ἀρχὴ καλή*...
Fol. 2v—6v. Comment. in or. 45.
„ 6v—8v. „ „ „ 44 [4]).
„ 8v—51v. „ „ „ 41.
„ 51v—57. „ „ „ 15.

---

[1]) Notas protulit Sajdak l. l. p. 55.

[2]) H. Stevenson sen., Codices mss. Graeci Reginae Suecorum et Pii PP. II Bibliothecae Vaticanae, Romae 1888, p. 59.

[3]) In Inventario Graecorum codd. mss. Vaticanorum a Laur. Portio descripto vol. I p. 427 legitur codicem continere *Ὑπόθεσιν τῶν λόγων Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου*. Plura profert Cosimus Stornajolo, Codices Urbinates Graeci Bibliothecae Vaticanae... Romae 1895, p. 24 sq.

[4]) Folia videntur transposita esse.

Fol. 57—60^{v}. Basilii Minimi solius comment. in or. 24.
„ 61—83^{v}. Initio sunt comment. Nicetae Heracleensis, postea Basilii Minimi, et historiae in or. 43.

Fol. 83^{v}—92. Comment in or. 39.
„ 92 —104. „ „ „ 40.
„ 104^{v}—109^{v}. „ „ „ 42. In hanc orationem et in sequentes sunt commentarii Basilii Minimi.

Fol. 109^{v} —112^{v}. Comment. in or. 21.
„ 112^{v} —114a^{v}. „ „ „ 17.
„ 114a^{v}—116^{v}. „ „ „ 6.
„ 116^{v} —120. „ „ „ 23.
„ 120^{v} —124^{v}. „ „ „ 25. Cf. P. G. 36, 1160—1179.
„ 124^{v} —126^{v}. „ „ „ 15.
„ 127a —129^{v}. „ „ „ 32.
„ 129^{v} —135^{v}. „ „ „ 14.

Venetus Marcianus Gr. II, 43 (olim Nanianus 64) membran. ff. 238 (mm. 335 × 230) saec. XI—XII [1]) est exaratus et continet commentarios in Gregorii Nazianzeni orationes 16. „Scholiorum auctores sunt tres, nempe S. Maximus Confessor [2]). Basilius Minimus Caesareae Episcopus et Georgius Acropolita, quorum nomina apponuntur in margine ut in catenis“ [3]). Ac re vera codex complectitur scholia Basilii Minimi, Georgii (et Maximi Confessoris), quibus in margine saepius signa *βα′*, *μα′*, *Γεωρ̊*, *γω′* adscripta sunt. Scholiis praemittitur fol. C index novissima aetate scriptus, cui librarius addidit haec: *Οἱ δὲ cχολιαcταὶ Μάξιμοc ὁ Ὁμολογητήc, ὃc κατὰ τὸ 645 ἔτοc κατὰ τοῦ μονοθελήτου Πύρρου ἠγονίζετο. Βαcίλειοc Καιcαρίαc ὁ τὰc ἐξηγήcειc ταύταc Κωνcταντίνῳ προcφωνήcαc τῷ Αὐτοκράτορι τῷ Πωγωνάτῳ δηλαδὴ τῷ κατὰ 675 βαcιλεύοντι. Γε-*

---

[1]) Non saec. XIII, ut putat Io. Al. Mingarelli, Graeci codices manu scripti apud Nanios patricios Venetos asservati, Bononiae 1784, p. 114. Cf. Augusti Heisenberg Prolegomena in Georgii Acropolitae opera vol. II (Lipsiae 1903) p. XXIII.

[2]) Cf. supra p. 32 sqq., ubi de Maximi Ambiguis agitur.

[3]) Mingarelli l. l. Cf. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. vol. VII^{4} p. 766. Catalogi auctor Georgium, cuius nomen per abbreviationem est scriptum in codice, Acropolitam nominavit sine ratione — nam nomen Acropolitae nusquam in codice legitur — perinde atque inscriptionis auctor in cod. Laurent. IV, 13 fol. A^{v} Theophilum Apollinarem illustravit.

ὤργιοϲ οἶμαι, ὁ Ἀκροπολίτηϲ· οὗτοϲ γὰρ κατὰ τὸ 1261 *ἔτοϲ ϲυγγράφων οὐκ ὀλίγαϲ ϲημειώϲειϲ καὶ εἰϲ τοὺϲ τοῦ θεολόγου λόγουϲ ἐξέδωκεν.* Adnotationis auctorem erravisse satis aetate codicis apparet [1]). Fol. 1 in margine est l.: *Cχόλια τοῦ θεολόγου ἀρχόμενα ἀπὸ τὸ ἅγιον πάϲχα, οὗ ἡ ἀρχή· Ἀναϲτάϲεωϲ ἡμέρα. Λόγοϲ $\overline{α}$'.*

Fol. 1 —5. Comment. in or. 1.
„ 5 —30. „ „ „ 45.
„ 30 —50^{v}. „ „ „ 44.
„ 50^{v}—74. „ „ „ 41.
„ 74 —80. „ „ „ 15.
„ 80 —85. „ „ „ 24.
„ 85 —97. „ „ „ 19.
„ 97 —123. Epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp., quam ex hoc codice protulit I. A. Mingarelli l. l. p. 115—116. Epistulam sequuntur comment. in or. 38.

Fol. 123 —159^{v}. Comment. in or. 43.
„ 159^{v}—169. „ „ „ 39.
„ 169 —184. „ „ „ 40.
„ 184 —185^{v}. „ „ „ 11.
„ 185^{v}—202. „ „ „ 21.
„ 202 —222. „ „ „ 42.
„ 222 —230. „ „ „ 14.
„ 230 —233^{v}. „ „ „ 16.

Commentarios sequuntur historiae in or. 43.

Vindobonensis theol. Gr. 158 N (98 L) membran. ff. 303 (mm. 252 × 205) saec. XI est exaratus [2]). Olim pertinuit codex ad Ioannem Sambucum, ut ipse subscriptione fol. 2 in margine inferiore posita testatur. Fol. 1 in medio abruptum est. Fol. 2 in margine superiore manus posterior scripsit: „Scholia in Gregorium Nazianzenum". Codice continentur Basili Minimi ($\widehat{B^{\alpha}}$, $B^{\alpha}/$) [3]) et Georgii ($\overset{\varepsilon}{\gamma}$, $\overset{\omega}{\gamma}$) [et Maximi in or. 38, 43, 39] [4]) commentarii in 16 orationes Gregorii Nazianzeni.

---

[1]) A. Heisenberg l. l. p. XXIII.

[2]) Dan. Nessel, Catalogus sive recensio specialis omnium codd. mss. Graecorum... pars I (Vindobonae et Norimb. 1690) p. 234.

[3]) Petrus Lambecius in Commentariis de Augustiss. Bibliotheca Caesar. Vindobon. lib. III (ed. II Adami Fr. Kollarii), Vindobonae 1776, col. 500 haec scripsit: „Nomen Basilii... singulis fere foliis abbreviate scriptum legitur in margine...". Col. 501: „Basilius iste... non est confundendus cum

Fol. 1—2. Comment. in or. 1 initio mutili; desunt folia 5, nam fol. 4 incipit quaternio *B*.

Fol. 2 —38. Comment. in or. 45.

„ 38^{v}—55. „ „ „ 44.

„ 55 —88^{v}. „ „ „ 41.

„ 88^{v}—96^{v}. „ „ „ 15.

„ 96^{v}—100^{v}. Basilii Minimi comment. in or. 24.

„ 100^{v}—106^{v}. „ „ „ „ „ 16.

„ 107 —126^{v}. Comment. in or. 19.

„ 127 —162. „ „ „ 38, quibus praecedit (fol. 127—128) epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp. Cf. P. G. 36, 1073—1080.

Fol. 162—201. Comment. in or. 43.

„ 201—224. „ „ „ 39. Fol. 220 et 221^{v} praeter alia nomina legitur in margine: ξ^{ε}/, quod ego interpretor *ξενίζουcα* scil. *ἑρμηνεία*. Eodem vocabulo et eadem scholia notantur in cod. Caesenat. XXVIII, 5 fol. 189, 190, 191. Cf. supra p. 67). Fol. 220 post scholion in verba *καινοτομοῦνται φύcειc* (or. 39 c. 13. P. G. 36, 348 D) signatum in margine nomine Maximi (cf. Maximi Confessoris de variis difficilibus locis SS. PP. Dionysii et Gregorii ad Thomam... ed. Fr. Oehler [Halis 1857] p. 286) legitur: *Ἄλλωc εἰc τὸ αὐτό* (in margine ξ^{ε}/): *Καινοτομία λέγεται τὸ παρὸν τὸ εἰωθὸc cυμβῆναι τινί· ἐπεὶ οὖν τῇ τοῦ θεοῦ λόγου πρὸc τὸν ἄνθρωπον ἀcυγχύτωc, ἀτρέπτωc, ἀναλλοιώτωc κράcει καλεῖται· καὶ ὁ θεὸc λόγοc ἄνθρωποc καὶ ἄνθρωποc θεόc*... Des.: — *οὔτε μὲν ἄνθρωποc ἔτι προcαγορεύοιτο δικαίωc.*

Fol. 224 —239^{v}. Comment. in or. 40.

„ 239^{v}—241^{v}. Basilii Minimi comment. in or. 11.

„ 241^{v}—273^{v}. Comment. in or. 21 fine mutili; in codice deest quaternio λθ.

S. Basilio Magno... A Ioanne autem Iacobo Frisio in Bibliotheca Universali vocatur idem Basilius Thessalonicensis; sed unde Ioannes Sambucus, cuius auctoritatem Frisius hac in re secutus est, cognomen illud Thessalonicensis desumpserit, omnino mihi est incognitum..." Cf. Nessel l. l. p. 234.

4) P. Lambecius l. l. col. 501 sq.: „Silentio haud praetereundum est in eodem cod. ms. scholiis Basilii non pauca etiam alia scholia permixta esse...". Ad quae A. Fr. Kollar l. l. col. 502 adnot. B addidit: „Non Maximi tantum Monachi sed Georgii cuiusdam quoque in marginibus adscriptum nomen passim occurrit...".

Fol. 274 —292ᵛ. Comment. in or. 42 initio mutili.
„ 292ᵛ—303ᵛ. „ „ „ 14 fine mutili; desinunt in cap. 36 in. P. G. 35, 905 C.

VI.

Gregorii Nazianzeni orationes nonnullas (oratt. 1, 19, 38, 45) illustravit etiam **Ioannes Cyriotes Geometres** dictus (saec. X) scholiis [1]), quae omnia in perpaucis tamen codicibus adhuc latent. Mihi innotuerunt tantummodo tres libri, qui continent commentarios Geometrae.

Codex Patmiacus 25 membran. ff. 184 in 4⁰ duabus partibus scriptis saec XI et XIII exeunte constat. Pars II exhibet inter alia (fol. 72—183ᵛ) Ioannis Geometrae commentarium in Gregorii Nazianzeni or. 38. Commentarius inscribitur: *Ἑρμηνεία εἰϲ τό· Χριϲτὸϲ γεννᾶται, ϲυγγραφεῖϲα παρὰ Ἰωάννου Γεωμέτρου τοῦ ϲοφωτάτου.* Inc. *Ὁ λαμπρὸϲ οὗτοϲ καὶ παρὰ πᾶϲι καὶ διὰ πάντων περιβόητοϲ λόγοϲ (ϲυνεξῆρται γὰρ ϲχεδὸν τῇ ἑορτῇ καὶ ὁ λόγοϲ), ὅτι μὲν τῶν τριῶν ἔχεται τῆϲ τέχνηϲ εἰδῶν· οὐ γὰρ πανηγυρίζει μόνον ἐξ ἀρχῆϲ εὐθὺϲ καὶ ἐν προοιμίοιϲ λαμπρῶϲ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰ προοίμια ϲυμβουλεύει διαπρεπῶϲ...* [2]).

Vaticanus Gr. 723 chartac. ff. 263 (mm. 228 × 165) variis manibus saec. XIII—XVI scriptus est. Fol. 242—258 exstant Ioannis Geometrae explicationes in Gregorii Nazianzeni or. 19 cap. 1—9 in. [3]). Prooemium et initium scholiorum ex codice profero:

L. *Τοῦ Γεωμέτρου Ἰωάννου.* Inc. *Ζητεῖται καὶ περὶ τοῦ λόγου τούτου, ὁποῖοϲ ἐϲτὶ δηλονότι τὸ εἶδοϲ. Πῇ μὲν γάρ τινεϲ αὐτὸν δικανικὸν ὠνομάκαϲιν, ὅτι περ ἐν μακρῷ τοῦ προοιμίου ποιεῖται ἀπολογίαν τῆϲ ἑαυτοῦ ϲιωπῆϲ· πῇ δὲ πανηγυρικὸν ἐκ τοῦ μακροῖϲ ἐπαίνοιϲ καὶ ψόγοιϲ καὶ μάλιϲτα κατὰ τοὺϲ τῶν μαρτύρων ἄθλουϲ γινόμενον διαπεπλέχθαι αὐτόν· πῇ δὲ καὶ ϲυμβουλευτικόν, ὅτι πολλὴν προτροπὴν καὶ παραίνεϲιν ἔχει, ὥϲτε τοῦ μὲν τῶν ὁρωμένων ὑπερορᾶν,*

---

[1]) A. Ehrhard apud Krumbacherum, Gesch. d. byzant. Litt.² p. 169 num. 4. — Krumbacher ibid. p. 735. — Byz. Zeitschr. vol. 3 (1894) p. 212.

[2]) *Ἰωάννου Ϲακκελίωνοϲ Πατμιακὴ βιβλιοθήκη...* (Athenis 1890), p. 12.

[3]) P. Tacchi-Venturi, De Ioanne Geometra eiusque in S. Gregorium Nazianzenum inedita laudatione in cod. Vaticano-Palatino 402 adservata. Studi e documenti di storia e diritto vol. XIV (1893) p. 146 sq.

τῶν δὲ ἐλπιζομένων ἐφίεcθαι, καὶ καθάπαξ πολὺν λόγον ποιεῖcθαι τῆc ἀρετῆc καὶ διὰ παcῶν πρὸc αὐτὴν ὁδεύειν ὁδῶν. Ὃ δὴ καὶ μάλιcτα νικᾷ παρ' ἡμῖν· οὔτε γὰρ ἀπὸ τοῦ παρέργου ἢ καὶ τῆc ἀφορμῆc τὰ τῶν λόγων εἴδη κρίνειν δεῖ. Οὕτω γὰρ καὶ ἔνθαπερ ἂν ὦcιν ἀπολογίαι cιωπῆc καὶ βραδυτῆτοc ἢ καὶ ἑτέραc τινὸc περιcτάcεωc εἴτε ἐν τοῖc προοιμίοιc εἴτε καὶ ἀναμεταξὺ τῶν λόγων δικανικοὺc νομιοῦμεν, ἐπεί γέ τοι καὶ αὐτὸc οὗτοc ἐν τοῖc ἐπιταφίοιc, καὶ μάλιcτα τοῖc τοῦ μεγάλου πατρὸc Βαcιλείου, πολύc ἐcτιν ἀπολογούμενοc ὑπὲρ τῆc μέχρι νῦν cιωπῆc αὐτοῦ, καὶ ἕτεροι δὲ πολλοὶ πολλάκιc ἐξ ἄλλων τινῶν περιcτάcεων εἴτε καὶ περὶ κλήcεων ὁρμηθέντεc οὕτωc ἐπὶ τοὺc λόγουc ὥρμηcαν. Οὔτε δὲ ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντοc· cχεδὸν γὰρ πανταχοῦ τῶν λόγων οἱ ἐγκωμιαcτικοὶ πλεονάζουcι τόποι, καὶ οἱ cυμβουλευτικοὶ γὰρ ὁμοίωc καὶ οἱ δικανικοὶ τῶν ἐγκωμίων καὶ ψόγων γέμουcι, δι' ὧν καὶ οἱ ἀγῶνεc αὐτοῖc προχωροῦcιν. Ἄριcτον οὖν ἅμα καὶ ἀcφαλέcτατον, ὅτι καὶ φανερώτατον τὸ λέγειν cυμβουλευτικὸν οὖν τὸν λόγον. Ἠτιάθη μὲν γὰρ cιωπῶν καὶ παρεκλήθη πρὸc τὸν λόγον, ὡc φαίνεται· ἐν ἀρχῇ γοῦν καὶ ἐν προοιμίοιc περὶ τοῦδε διὰ βραχέωc ἀπολογούμενοc ἐπὶ τὴν ὑπόθεcιν καὶ τὸ εἶδοc ὁρμᾷ τοῦ λόγου τὸ cυμβουλευτικόν· τοῦτο γὰρ τίθεται cκοπὸν καὶ ἐπεξεργάζεται. Κἂν γὰρ ἐγκώμια τῶν μαρτύρων περιλαμβάνῃ, κἂν πρὸc τῷ τέλει δὲ καὶ τῆc ὅcιον οὔπω περιcταμένηc ἑορτῆc τῆc Χριcτοῦ γεννήcεωc δηλαδὴ πανηγυρικώτερον ἅπτηται, ἀλλὰ ταῦτα πάντα πρὸc καταcκευὴν τοῦ προκειμένου παραλαμβάνεται, τοῦ ὅτι δεῖ τοὺc τῶν μαρτύρων ἄθλουc μιμεῖcθαι καὶ τὸν παρόντα καιρὸν τὸν οὕτω φρικτὸν καὶ cωτήριον cυνεργὸν περιλαμβάνειν πρὸc τὸ καλὸν καὶ τὴν ἑαυτῶν cωτηρίαν. Ἔcτι μὲν οὖν, ὅπερ ἔφημεν, cυμβουλευτικὸc ὁ λόγοc οὗτοc. Διπλῆ δὲ ἡ cυμβουλή· κοινή τε δηλαδὴ καὶ ἰδία· πῇ μὲν γὰρ πρὸc ἅπανταc τοὺc ὑπὸ τὴν αὐτὴν ποίμνην, ἵνα μὴ λέγω πρὸc τοὺc ἁπανταχῇ Χριcτιανούc, ἐκτείνει τὴν παραίνεcιν· πῇ δὲ πρὸc τὸν ἐξιcωτὴν τρέπει τὸν λόγον. Εἰc τοὺc λόγουc δὲ ἡ ἐπιγραφὴ λέγει. Τίναc ἢ τοὺc ἑαυτοῦ δηλονότι· δι' ἣν τε αἰτίαν μέχρι τοῦ νῦν ἐπείχοντο καὶ δι' ἣν αὖθιc τοῖc ἐθέλουcιν ἐχαρίζοντο. Τὸν ἐξιcωτὴν δὲ τὸν τῶν δημοcίων διορθωτήν, εἴτ' οὖν τὸν κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἀγρῶν τοὺc φόρουc τάττοντα. Οὐχ ὁ ἀποcτάτηc δὲ οὗτοc ὁ Ἰουλιανόc, ἀλλὰ φίλοc καὶ cυμφοιτητὴc καὶ cυμφιλόcοφόc τίc ἐcτιν· ὦ κοινωνὲ γάρ φηcι τῶν ἐμῶν παιδευτῶν τε καὶ παιδευμάτων.

Τίc ἡ τυραννίc, ἣν ἐξ ἀγάπηc ἀεὶ τυραννούμεθα; Εὐτάκτωc καὶ ἀκολούθωc τῶν προοιμίων ἄρχεται. Πρῶτον γὰρ περὶ

τῶν λόγων ποιεῖται τὸν λόγον καὶ ἐρωτᾷ, δι' ἣν αἰτίαν πρὸς τοὺς λόγους αὐτὸν ἐκβιάζεται. Τὸ γὰρ τίς, ἐρωτήσεως...

Fol. 258r desinit commentario in cap. 9 in. (l.: *μὴ ὅτι τῆς ἀξίας*): — *ἐκβάλλει καὶ ταύτην τὴν ἀντίθεσιν ἢ πρόφασιν ὁ πατὴρ λέγων* ||. Fol. 258v incipit anonymi tractatus theologicus: *Ὀφείλει ὁ ἀρχιερεὺς προΐστασθαι τῶν ἀδικουμένων ἕως θανάτου καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τιθέναι...*

Vaticanus Palatinus Gr. 402 membran. ff. VI + 387 (mm. 242 × 156) saec. XI et XII manibus duabus (I fol. 1—387 saec. XI; II fol. I—VI saec. XII) [1]) nitidissime exaratus est. Olim fuit codex Basileensis conventus ordinis Praedicatorum [2]), postea Frobenii, qui eum cuidam alteri donavit [3]). Codex exhibet orationes (epistulas et carmina) Gregorii Nazianzeni [4]), orationem Gregorii Nysseni et Ioannis Geometrae orationem et encomium Theologi. Inscriptiones et initiales litterae auro, caeruleo, saepe minio sunt pictae [5]). Saec. XVI medio [6]) fuit codex Basileae, et Gregorii Nazianzeni editio Basileensis a. 1550 apud Io. Hervagium facta „la reproduction fidèle, sinon complète du Palatinus 402" nominari potest [7]). Orationes [8]) nonnullae copiosissimis

---

[1]) A. Misier, Origine de l' édition de Bâle de saint Grégoire de Nazianze. Revue de philologie de littérature et d' histoire anciennes vol. 26 (1903) p. 133: „On y distingue quatre (?) mains, sans parler de la main très récente qui a écrit la dernière page: 1° main du texte; 2° main du rubricateur, des scholies et des corrections anciennes... 3° une main non identifiée, du XVIe siècle environ, qui a fait quelques corrections au texte, inséré des sommaires de chapitres et, çà et là, une numérotation de paragraphes; 4° peut-être une main plus moderne encore, qui a continué le même travail".

[2]) Cod. fol. IIav: „Sermones Gregorii archiepi Constantinopolis. Gr. 33. Conventus basilieñ ordinis praedicatorum". Fol. VI: „Hũc librũ diui Gregorii Nazianzeni pertinẽtem monasterio frm ordinis praedicatorum in Basilea, eripuit fr Iohannes Ulricus Sucunlus, ne ueniret in manus impii Lamp aut aliorum hereticorum, sed maneret orthodoxis ad honorem dmi nostri Iesu Christi. An. 1529".

[3]) Fol. IIa: „1553. Der Frobenius zu Basell hat mir geschenckt".

[4]) Fol. IIa: „Quinquaginta duo opuscula hic habentur diui Gregorii Nazianzeni neque plura sunt, si helie (Aelie?) metropolitae creditur". Cf. P. G. 36, 757 A.

[5]) P. Tacchi-Venturi, De Ioanne Geometra etc. Studi e documenti di storia e diritto vol. XIV (1893) p. 148, ubi scriptura codicis fusius descripta est.

[6]) Cf. supra adnotationem 3.

[7]) Misier l. l. p. 137 et 125 sqq.

[8]) H. Stevenson sen., Codices mss. Palatini Graeci Bibliothecae Vati-

instruuntur scholiis marginalibus, aliae paucis, quaedam fere nullis. quae omnia — comparavi scholia in or. 27—31 (cod. fol. 130^{v}—166^{v}) — sunt Basilii Minimi exceptis nonnullis prooemiis. Fol. I—V^{v}, quae manu aliquantum posteriore (saec. XII) conscripta sunt, exstant Ioannis Geometrae scholia in Gregorii Nazianzeni or. 1 (fol. I—III) et 45 (fol. III—V^{v}) [1]), quae fine mutila sunt; fol. V^{v} verbis commentarii in lemma: *Ὡc ἂν δὲ τὸ τῆc coφίαc βάθοc μὴ ἀγνοῇc* (or. 45 c. 13. P. G. 36, 640 C): ...*εὐκρίνεια δὲ διορθωτικὴ τῆc περιβολῆc οὖcα καὶ βοηθὸc τῆc καθαρότητοc· οὐκ ἀδύνατοc καὶ τῇ περιβολῆc* || desinit. — Fol. I prooemium et initium commentarii in or. 1:

L. *Τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Γεωμέτρου cχόλια εἰc τόν' Ἀναcτάcεωc ἡμέρα.*

Ὁ μὲν λόγοc τοῦ πανηγυρικοῦ· διαιρεῖται δὲ εἰc τρία ταῦτα, εἴc τε τὸν πανηγυρικὸν καὶ τὸν ἀναθεματικόν, ὃc καὶ αὐτὸc τοῦ πανηγυρικοῦ εἴδουc ἐcτί, καὶ (add. m. 2) *τὸν cυμβουλευτικόν. Δεῖ γὰρ γινώcκειν, ὅτι τὰ μὲν τῶν πολιτικῶν προοίμια ἔκ τε τῶν τόπων, ὧν οἱ τεχνογράφοι πάντεc παραδεδώκαcιν, λαμβάνονται, καὶ ἔτι τῶν*

---

canae, Romae 1885, p. 261 minus accurate codicem descripsit. Codex continet (fol. 1—321^{v}) Gregorii Nazianzeni orationes 1 (α'). 45. 44. 41. 15. 24. 19. 38. 43 (fine mutila). 39. 40. 11. 21. 42. 14. 16. 33. 20. 27. 28. 29. 30. 31. 4. 5. 37. epist. 202. or. 13. carm. I, 2 n. 3. or. 2. 12. 9. 10. 3. 17. 7. epist. 243. Semas. Metaphr. epist. 102. 101. or. 36. 26. 25. 6. 23. 22. 32. 8. 34. 18. 35 (νβ'; fine mutila). Notas stichometricas in orationes Gregorii in codice non vidi. Cf. T. Sinko, O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach włoskich. Cz. II. Eos vol. XV (1909) p. 67. — Cod. fol. 322—324 est Gregorii carm. II, 1 n. 1 v. 152—fin. — Fol. 324^{v}—352^{v} Ioannis Geometrae in Greg. Naz. encomium, de quo conferas velim infra. — Fol. 352^{v}—360 Ioannis Geom. or. *Εἰc τὸν εὐαγγελιcμὸν τῆc ὑπεραγίαc θεοτόκου.* — Fol. 360^{v}—362^{v} Gregorii Nysseni or. *Εἰc τὴν ἑαυτοῦ χειροτονίαν* (P. G. 46, 544—553), quam A. Ballerini, Sylloge monumentorum ad mysterium Conceptionis Immac. Virg. Deiparae illustrandum, pars II (Romae 1856) p. 131 lemmate falso (*Τοῦ αὐτοῦ εἰc ἑαυτὸν ἡνίκα πρεcβύτεροc ἐχειροτονήθη.* Super *Τοῦ αὐτοῦ* est scriptum manu posteriore: *Τούc* (abbrev.) *γρη.* Et aliquantum superius: *τοῦ θεολόγου*) in hoc codice deceptus Ioanni Geometrae attribuit. Mendum correxit P. Tacchi-Venturi l. l. p. 140, quod tamen repetitur semper. Cf. K. Krumbacher, Gesch. d. byzant. Litt.² p. 731 et A. Ehrhard ibid. p. 169 num. 4 fin. A. Mayer, Psellos' Rede über den rhetorischen Charakter des Gregorios von Nazianz. Byz. Zeitschr. vol. 20 (1911) p. 35 adnot. 1. — Fol. 363—379^{v} Vita Gregorii Naz. a Greg. Presbyt. conscripta. — Fol. 380—387^{v} Pselli encomium in Greg. Naz. Cf. A. Mayer l. l. p. 48 sqq.

[1]) P. Tacchi-Venturi l. l. p. 146 sqq.

τελικῶν κεφαλαίων, ἅπερ ἐν τῷ συμβουλευτικῷ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὑρίσκονται. Τὰ δὲ πανηγυρικὰ ἔκ τε τῶν αὐτῶν καὶ τῶν περιστατικῶν, ὥσπερ κἀνταῦθα ἀπὸ τοῦ καιροῦ τὸ προοίμιον, οὐκ ἀπ' ἐκείνου φημὶ τοῦ καιροῦ, ὅταν ὅπερ συμβουλεύωμεν ἤδη καὶ προγεγενημένον δεικνύωμεν, ἀλλὰ τῆς ἐνεστώσης ἡμέρας εἴτουν ἑορτῆς τε καὶ πανηγύρεως. Καὶ τὸ μὲν προοίμιον ἐντεῦθεν ἀνατέτραπται δὲ καὶ ἡ τάξις τε καὶ ἡ φύσις, τῆς τε προτάσεως λέγω καὶ κατασκευῆς· ἡ μὲν γὰρ πρότασις τῇ χώρᾳ μέν ἐστι πρότασις, τῇ δὲ δυνάμει κατασκευή, ἡ δὲ κατασκευὴ τῇ χώρᾳ μὲν κατασκευή, τῇ δὲ δυνάμει πρότασις, ἵν' ᾖ καθαρὸς ὁ λόγος καὶ κατὰ φύσιν τιθέμενος οὕτως. Ἡ ἀρχὴ δεξιά[1]. *Ἀναστάσεως γὰρ ἡμέρα· τοῦ γὰρ εἶναι τὴν ἀρχὴν δεξιὰν κατασκευαστικὸν τὸ Ἀναστάσεως ἡμέραν εἶναι. Ἀρχὴν δὲ ποίαν φησί; Εἴτε τὴν ἐν λόγοις· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τῶν συμβουλευτικῶν καὶ τῶν πανηγυρικῶν καὶ πάντων τῶν αὐτοῦ λόγων ὁ πατὴρ ἤρξατο· εἴτε καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς προστασίας, καθ' ἥνπερ προσετάχθη τὰ τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας οἰκονομεῖν, ἀξίωσις δὲ τῆς προτάσεως.*

Commentarii desinunt fol. III. Ultimi duo commentarii sunt: *Γινώσκοντες καλῶς τὸν ποιμένα*[2]. *Πῶς τὸν ποιμένα καλῶς γινώσκοντες μὴ ἀπατώμενοι παρὰ τῶν ψευδοδιδασκάλων, καὶ περιπίπτοντες αὐτοῖς ὡς ποιμέσι λῃσταῖς οὖσι καὶ κλέπταις· πῶς δὲ καὶ γινωσκόμενοι, μὴ περιμιγνύντες δηλονότι ἑαυτοὺς τοῖς ἀλλοτρίοις θρέμμασιν, ἐξ ὧν ἡ ἄγνοια τοῖς ποιμέσι γίνεται, ἢ τὰ ἐπίσημα φέροντες καὶ τοὺς χαρακτῆρας τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος. Τὸ δὲ ἐλευθερίως τὸ φανερῶς φησι καὶ ἐξουσιαστικῶς καὶ ὡς ἐλευθέροις πρέπον. Διὰ τῆς θύρας δὲ τῶν καθολικῶν δογμάτων τῶν ἅπασι τοῖς πιστοῖς ἀναπεπταμένων ἢ καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος· Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα.*

Ὧν εἴη πάντας ἡμᾶς[3]. *Ἀκροτελεύτιον δὲ τὴν εὐχὴν ἐπάγει, ὅπερ ὡς τὰ πολλὰ σύνηθες τοῖς ἡμετέροις πατράσιν.*

Prooemium et initium commentarii in or. 45 sunt haec:

L. *Τοῦ αὐτοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Γεωμέτρου ἑρμηνεία τοῦ· Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου.*

Ὅτι μὲν τῶν πανηγυρικωτάτων ὁ λόγος σφόδρα καὶ τοῖς πᾶσιν ἀνωμολογημένον ἐστί. Ποικιλώτατος δὲ τὴν διαίρεσιν· ἐν ἀρχῇ μὲν

---

[1] Or. 1 c. 1 in. Scholion signatur in margine: Α'.

[2] Or. 1 c. 7 P. G. 35, 400 D. Scholion signatur in margine: Λθ'.

[3] Or. 1 c. 7. P. G. 35, 401 A.

γὰρ πανηγυρίζει καὶ ἐξαίρει τὴν ἑορτήν· εἶτα θεολογεῖ, φυσιολογεῖ ἐν τάξει δὲ ταῦτα προδιηγήσεως· εἶθ' οὕτως εἰς τὴν διήγησιν καταβαίνει, καὶ τὰ τοῦ παρόντος καιροῦ διηγούμενος τόδε παλαιῶν ἐξετάζει πάσχα, αὐτό τε τὸ νομικὸν καὶ ἀληθινόν, καὶ πάντα τὸν νοῦν αὐτῶν ἀναπτύσσει. Μετὰ δὲ τοῦτο συμβουλεύει κατὰ τὸ σύνηθες· οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ τῶν πανηγυρικῶν, ὃ μὴ καὶ τοῦ συμβουλευτικοῦ μετέχει. Πρὸς τῷ τέλει δὲ καὶ δικάζεται πρὸς ταῦτα, λέγων, τί φασιν ἡμῖν οἱ συκοφάνται [1]. Εἶθ' οὕτως ἀνακεφαλαιοῦται [2], καὶ τὸ Πάσχα προσφωνήσας καὶ ὡς ἐμψύχῳ διαλεξάμενος [3] συμπεραίνει τὸν λόγον. Καίτοι δὲ οὕτω τοῖς τρισὶν εἴδεσιν ἀναπεπλεγμένος ὁ λόγος πανηγυρικὸς ὠνόμασται ἀπὸ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ τέλους. Οὐ γάρ, εἴ τι καὶ ὡς μέρος περιλαμβάνεται ἑτέρου, τοῦτο καὶ χαρακτηρίζει τὸ εἶδος· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πλείονος ἢ κρείττονος ἢ καὶ τοῦ τέλους αὐτοῦ ὁ λόγος κρίνεται. Ἔστι δὲ διηγηματικὸν τὸ προοίμιον, ἀπὸ μὲν χρείας ἀρχόμενον, εἰς δὲ τὸ ἑαυτοῦ καταβαῖνον διήγημα. Οὐ μόνον γὰρ τὰ προοίμια ἀπὸ τῶν παραδεδομένων ἡμῖν λαμβάνονται τόπων, ἀλλὰ προσέτι καὶ χρείας καὶ γνώμης, ἔστιν ὅτε καὶ μύθου, ποτὲ μὲν κατὰ τὸ ὅμοιον, ποτὲ δὲ κατὰ τὸ ἐναντίον· κατὰ μὲν τὸ ὅμοιον, ὅταν τὸ αὐτὸ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἀεὶ κυῶμεν, κατὰ δὲ τὸ ἐναντίον, ὅταν τὰ ἐναντία ἐκείνοις, ἀλλὰ χωρητὰ ἤδη καὶ ἐπὶ τὴν κατὰ λέξιν ἐξέτασιν.

Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, φησὶν ὁ θαυμάσιος Ἀμβακούμ [4]. Διασταλτέον οὖν πρῶτα τὰ τῆς φυλακῆς σημαινόμενα· πολλὴ γὰρ ἡ τούτων σημασία καὶ παρὰ πολλοῖς. Φυλακὴ γὰρ καὶ ὁ τόπος, ὃ καὶ παρ' ἡμῖν ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται δεσμωτήριον. Φυλακὴ καὶ οἱ φυλάσσοντες αὐτοὶ στρατιῶται. Φυλακὴ καὶ ἡ ἐκ τούτων ἐνέργεια. Φυλακὴ παρὰ ταῦτα καὶ οἱ πρὸς κατασκοπὴν τῶν πολεμίων ἢ φυλακὴν τοῦ ἡμετέρου στρατεύματος στρατιῶται νυκτοφύλακες ἢ καὶ (add. m. 2) ἡμεροσκόποι, καὶ κατὰ τὸν προλαβόντα τρόπον ὅ τε τόπος ἐν ᾧ ἵστανται καὶ ἡ ἐνέργεια φυλακή. Φυλακὴ καὶ ἡ ἀποτεταγμένη τούτοις τῶν ὡρῶν ποσότης· καὶ οὐ τούτοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἐπαγρυπνοῦσι ποιμέσιν ἢ καὶ ἄλλοις τισὶ φυλάσσουσι. Καθὸ σημαινόμενον καὶ τό· Περὶ πρώτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς παρελήφθη καὶ δευτέραν καὶ τρίτην· οἱ μὲν γὰρ καὶ εἰς τρεῖς αὐτὴν φυλακάς, οἱ δὲ καὶ εἰς δ', καὶ περαιτέρω τούτων προὐχώρησαν, ὡς ἂν

[1] Or. 45 c. 26 in. P. G. 36, 657 C.
[2] Cf. cap. 28 in. P. G. 36, 661 B.
[3] Cf. cap. 30 in. P. G. 36, 664 A.
[4] Cap. 1 in. P. G. 36, 624.

ἕκαστος βούλοιτο καὶ πρὸς τὴν παροῦσαν τυπώσῃ χρείαν ἢ τὸν καιρόν. Φυλακὴ παρὰ ταῦτα ἰδιοτρόπως, καὶ ἡ ἀποχὴ καὶ φειδώ τινος πράγματος, ὥσπερ δὴ καὶ λέγομεν· ταῦτα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου· καὶ ἡ τινὸς δὲ χρήματος ἢ πράγματος κατοχὴ καὶ ἀσφάλεια ἢ καὶ τήρησις. Ἐπιστητέον δέ, ὡς ἐπὶ μὲν τοῦ τηρεῖν καὶ φυλάσσειν τῶν ἐνεργητικῶν χρώμεθα, ὡς τό· φύλασσε ἀκακίαν καὶ ἴδε εὐθύτητα· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν παθητικῶν μᾶλλον, ὡς τό· καὶ φυλάξομαι ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου. Ἀλλ' ἡμῖν γε νῦν ὁ λόγος περὶ ἐκείνης τῆς φυλακῆς τοῦ ἀγρύπνου τε καὶ ἐπιτηρητικοῦ· ἐκ ταύτης γὰρ καὶ ὁ Ἀμβακούμ· Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, φησί· εἴτε τῆς θεωρίας διὰ τὸ τὰς ἑαυτοῦ πάσας αἰσθήσεις περιφυλάττειν τῆς ἔξωθεν περιπλανήσεως, εἴτε τῆς ἀγρυπνίας καὶ τῆς ἐπὶ τῇ (add. m. 2) προσευχῇ στάσεως, εἴτε καὶ τῆς τῶν κρειττόνων φαντασίας· ἐπεὶ γοῦν ὡς προφήτης ἐπὶ ταύτης ἐκεῖνος ἔστη τῆς θεωρίας κἀγώ, φησὶ ὁ ἡμέτερος πατὴρ καὶ διδάσκαλος.

VII.

Praestantioribus orationum Gregorii Nazianzeni scholiastis adnumerandus est **Elias**, metropolita Cretae. Fuit igitur Elias metropolita Gortynae, quae urbs a Titi, S. Pauli discipuli, temporibus metropolis et caput Cretae fuerit [1]). Qua aetate Elias ille vixerit, adhuc sub iudice lis est [2]). Iohannes Leunclavius cum a. 1571 „Operum Gregorii Nazianzeni tomos tres" Eliae et Pselli commentariis auctos ederet, praefatione p. 3v haec de Eliae aetate protulit: „Quod si hoc quoque addendum est de Elia, equidem existimo vixisse id temporis hominem, quum Creta per Sarracenos occupata et Byzantinis imperatoribus esset adempta, nimirum annis ab aevo nostro plus minus sexcentis [3]). Scribit enim prooemio commentariis praemisso ab se in exsilio scriptum hoc elaboratum fuisse: quod exsilium sane in hos ipsos annos saevitiae Sarracenicae incidere videtur". De Leunclavii coniectura haec scribit W. Th. Streuber, Handschriften der öffentlichen Bibliothek zu Basel (Serapeum vol. XVII [1856] p. 181 sq.): „Niemand ist wohl besser

---

[1]) Flaminius Cornelius, Creta sacra sive de episcopis utriusque ritus Graeci et Latini in insula Cretae, t. I (Venetiis 1755) p. 125 sqq.

[2]) Videas Alberti Iahnii expositionem in P. G. vol. 36 col. 745 sqq.

[3]) Ergo saec. X ex. — XI in.

im Stande gewesen über den Elias zu urtheilen, als Löwenklau. Man wird ihm daher wohl beistimmen müssen. Die Eroberung Kreta's durch die Saracenen fällt ins J. 823. In diesem Jahre musste das Exil des Elias beginnen und in der nächstfolgenden Zeit sind die Commentare ausgearbeitet worden". Io. Alb. Fabricius-G. Ch. Harles. Bibliotheca Graeca vol. VIII⁴ p. 430 sq. G. Caveum (Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria a Chr. n. usque ad saec. XIV, ed. Basileensis t. I p. 641) et L. E Dupinum (Nova Bibliotheca scriptorum ecclesiasticorum t. VI p. 127) secuti putaverunt Eliam commentatorem Gregorii Naz. eundem esse atque Eliam archiepiscopum Cretae [1]), quem concilio Nicaeno a. 787 habito interfuisse constat [2]). Eadem censet Flaminius Cornelius, Creta sacra... t. I p. 202 sq. At ex prooemio commentariorum Eliae conspicuum est Eliam metropolitam Cretensem prorsus diversum fuisse ab Elia illo archiepiscopo Cretae. et longo post eum temporis intervallo vixisse. Dicit enim Elias in prooemio commentariis suis praefixo: *Ἐξήγηϲιϲ εἰϲ τοὺϲ λόγουϲ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου πονηθεῖϲα τῷ εὐτελεῖ μητροπολίτῃ Κρήτηϲ Ἠλίᾳ ὑπερορίῳ τυγχάνοντι. Προθεωρία. Ἐν πεντηκοϲτῷ δευτέρῳ ἀριθμῷ τῶν τοῦ μεγάλου τούτου περιγραφομένων λόγων· λόγουϲ γὰρ καλῶ καὶ τὰϲ ϲυναριθμηθείϲαϲ τούτοιϲ ἐπιϲτολάϲ· δι᾽ ἃϲ αἰτίαϲ εἴπαμεν ταύταϲ ἐπεξηγούμενοι, οἱ μὲν ἑκκαίδεκα τούτων ἐν περιοχῇ μιᾶϲ ϲυνειλημμένοι βίβλου, πολλῶν ἐξηγητῶν εὐμοιρήκαϲι, καὶ παλαιῶν καὶ νέων, εὖ τεθηγμέναϲ τὰϲ γλώϲϲαϲ ἐχόντων ἐπὶ λόγοιϲ. Οἱ δέ γε λοιποὶ τούτων ὑπ᾽ οὐδενὸϲ τῶν ἐπὶ δυνάμει λόγων ἀκμαϲάντων καὶ τὰ τοῦ πνεύματοϲ ϲυγκρίνειν εἰδότων μετὰ τοῦ πνεύματοϲ μέτριαϲ γοῦν, ὅϲα ἡμᾶϲ εἰδέναι, τετυχήκαϲιν ἀναπτύξεωϲ. Μόνοϲ δέ τιϲ Βαϲίλειοϲ καὶ Γρηγόριοϲ, οἳ καὶ τοῖϲ ἑξκαίδεκα τούτου λόγοιϲ ἐπιβεβλήκαϲι, προεθυμήθηϲαν μὲν ϲχολικάϲ τιναϲ παραϲημειώϲειϲ καὶ εἰϲ τοὺϲ προκειμένουϲ νῦν ἐπὶ θεωρίᾳ λόγουϲ ἡμῖν καταλιπεῖν... Ὧν πολλῷ κατόπιν ἐλθὼν αὐτὸϲ καὶ θαμινώτερον τούτοιϲ προϲομιλῶν, ἐϲφάδαζον μὲν καὶ μαιμῶϲαν εἶχόν μου τὴν καρδίαν τῷ ὕψει*

[1]) P. B. Gams, Series episcoporum Ecclesiae catholicae quotquot innotuerunt a B. Petro Apostolo, Ratisbonae 1873, p. 400 nominat hunc Eliam inter archiepiscopos Gortynae et Candiae. Ibidem p. 955 laudatur Elias episcopus in Lilibaeo a. 649.

[2]) Eandem sententiam profert M. Rh. James, The Western Manuscripts in the library of Trinity College Cambridge, vol. III (Cantabrig. 1902) p. 190.

τούτων ἐπιβαλεῖν, ὤκνουν δὲ ἄλλως καὶ ἀνεδυόμην, μὴ θεμιτὸν μηδ' ἀσφαλὲς εἶναι καθαροῦ μὴ καθαροῖς ἅπτεσθαι διδασκόμενος...[1]). Basilius igitur et Gregorius ex iis Gregorii Naz. scholiastis, qui 16 illas orationes (οἱ ἀναγινωσκόμενοι λόγοι) explanaverant, eas quoque (οἱ μὴ ἀναγινωσκόμενοι λόγοι) commentati sunt, quas nunc Elias sibi illustrandas sumpsit. Certum est Basilium hunc esse eundem atque Basilium illum Minimum, qui Constantino Porphyrogenito priore dimidio saec. X scholia sua dedicaverit [2]). Gregorium autem esse eundem atque Georgium illum Mocenum [3]) puto, qui Basilii Minimi aequalis, ut videtur, nonnullas orationes Gregorii Naz. explanaverit [4]). Γεώργιος enim et Γρηγόριος nomina apud Byzantinos persaepe confusa esse notum est [5]). Quae cum ita sint, Elias aetate illis recentior statuendus sit necesse est. Et C. Oudinus (Commentarius de scriptoribus ecclesiasticis vol. II col. 1069 sq.) verbis Eliae: ... οἱ μὲν ἑκκαίδεκα (scil. λόγοι)... πολλῶν ἐξηγητῶν εὐμοιρήκασι καὶ παλαιῶν καὶ νέων... nisus cum censeret in priscis commentatoribus Basilium et Gregorium (vel Georgium), in recentibus Nicetam Heracleensem (Serronium), qui circa a. 1080 vixisset [6]) et 16 orationes Gregorii Naz. exposuisset [7]), ab Elia significari, metropolitam Cretae posteriorem Niceta putavit et vix ante a. 1120 collocavit. Quam opinionem repetivit etiam Edvinus Patzig, De Nonnianis in IV orationes Gregorii Naz. commentariis, Lipsiae 1890, p. 22. Hac in quaestione ego Alb. Iahnii sententiam sequor, qui in praefatione editionis excerptorum ex commentariis Eliae ita statuit: „Quum Elias post Constantinum Porphyrogenitum Cretae metropolita exstiterit, necesse est, post Nicephori quoque Phocae tempora vixerit. Qui quum Cretam insulam a. 961 recuperasset, essetque religio Christiana, pro ea militante Nicone monacho, illic restaurata, tum demum sedes metropolitana denuo erigi potuit. Quam quidem Elias illis temporibus tenuisse

---

[1]) P. G. 36 col. 757 sq.

[2]) Cf. supra p. 37 sq.

[3]) Ita censet et Eduardus Norden, Scholia in Gregorii Naz. orationes inedita. Hermes vol. 27 (1892) p. 606.

[4]) Cf. supra p. 61 sq.

[5]) Sigfrid Lindstam, Georgii Lacapeni epistulae X priores cum epimerismis editae, Uppsala 1910, p. XVI.

[6]) Krumbacher, Gesch. d. byzant. Litt.² p. 587.

[7]) Videas velim infra.

censendus est, quum Saraceni, antequam expeditionibus sacris retunderentur, novis viribus aucti, imperii Byzantini fines rursus invaserunt. Ibi tum verisimile est (nam historica eius rei documenta desideramus), Cretam iterum ab illis infestatam, Eliam autem sede pulsum et episcopum in partibus infidelium esse factum. Itaque a vero haud magnopere aberrabimus, si Eliam medio saeculo XI, id est sub initium imperii Comnenorum, vixisse statuerimus" [1]. Quae coniectura etiam eo comprobatur, quod Euthymius Zigabenus (saec. XI ex. — XII in.) [2] omnia sua scholia, quibus nonnullas Gregorii Naz. orationes illustravit [3], ex commentariis Eliae Cretensis sumpsit [4]. Quae cum ita se habeant, nobis sunt certi termini „post quem" (Basilius Minimus saec. X med.) et „ante quem" (Euthymius Zigabenus saec. XI ex.), quibus vita Eliae circumcluditur.

In praefatione commentariis suis praemissa affirmat Elias se non solum sedecim illis orationibus, quae uno libro comprehenduntur, enarrandis operam impendere, sed etiam alias orationes Gregorii contemplaturum esse. Et re vera in unico codice, qui omnes hodie commentarios Eliae continet — codex est Vaticanus Gr. 1219 saec. XIII ex. — exstant commentarii in orationes 27 et epistulas 2, nempe in oratt. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 17, 18, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, epistt. 101, 102 [5]. Commentarios Eliae in orationes 19 (i. e. oratt. 3, 6, 9, 10, 12, 13, 17, 20, 22, 23, 26—33, 36) primus Latine edidit ex codice Basileensi Gr. A. N. I. 8 saec. XII ex. — XIII in. Iohannes Leunclavius in Gregorii Naz. editionis vol. I (Basileae 1571) pagg. 2—393. Deinde Iacobus Billius in Gregorii Naz. editione Parisina a. 1583 confecta locupletiore codice Vaticano Gr. 1219 usus item Latine publicavit, sed fragmenta tantum commentariorum Eliae et Nicetae Heracleensis [6]. Postremus Albertus Iahn in appendice editionis Mignianae (P. G. 36 col. 737—932) a. 1858

[1]) P. G. 36 col. 746 sq.

[2]) Cf. A. Ehrhard apud Krumbacherum, Byz. Litt.[2] p. 82 sqq.

[3]) Scholia haec insunt in codice Parisino Gr. 975 A saec. XII scripto.

[4]) Cf. Sajdak in Eos vol. XVII (1911) p. 193.

[5]) Cf. infra p. 108 sq.

[6]) Commentarii hi iterum publicantur in Gregorii Naz. editionibus posterioribus, ex. gr. edit. Paris. 1630 vol. II p. 1—1320; ed. Colon. a. 1690 (= ed. Paris. a. 1612) vol. II p. 2 pagg. 1—1544.

ex codice Basileensi Gr. A. N. I. 8 „quae ei alicuius momenti esse videbantur ad augendam litterarum et sacrarum et profanarum cognitionem, excerpsit Graeceque edidit" [1]).

Quae ratio autem inter Eliam Cretensem et eius in orationibus Gregorii Naz. illustrandis antecessores (imprimis Pseudo-Nonnum, Maximum Confessorem, Basilium Minimum, Georgium) fuerit, proxima Historiae parte explicabo [2]); nunc de libris manu scriptis cum commentariis Eliae disserendum est.

In tribus codicibus Athois 2106 [93 Ἐσφιγμένου] chartac. in 8⁰ num. 6 [3]), 4482 [362 Ἰβήρων] chartac. in 8⁰ num. 2 [4]), 5696 [189 Παντελεήμονος] chartac. ff. 76 (mm. 280 × 195) fol. 21—fin. [5]), scriptis saec. XVIII sunt Eliae Cretensis commentarii in orationes nonnullas Gregorii Nazianzeni ex Latino in Graecum versi a Patmiaco hierodiacono Macario, ut ex inscriptione, quae in tribus illis codicibus eadem est, elucet: *Περικοπαί τινες διερμηνευθεῖσαι ἐκ τῆς Λατινίδος φωνῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν παρὰ τοῦ σοφωτάτου καθηγητοῦ ἡμῶν Μακαρίου ἱεροδιακόνου Πατμίου ἐκ πολλῶν ἐξηγήσεων τοῦ Ἠλία τοῦ ἀρίστου ἑρμηνέως τῶν ὑψηλῶν καὶ δυσνοήτων λόγων Γρηγορίου Ναζηανζηνοῦ τοῦ θεολόγου.* Cod. Athous 4482

---

[1]) Norden l. l. p. 606.

[2]) Invenies de hac re plurima nunc apud Alb. Iahnium P. G. 36 col. 747 sqq., qui amplissimis verbis doctrinam Eliae extollit. Cf. prooemium Leunclavii in laudata editione vol. I p. 3 sq. Quibus laudibus multum detraxit Aeneas Piccolomini, Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno (Annali delle Università Toscane, vol. XVI, 1, Pisae 1879) p. XIX sq.: „Queste lodi sono giuste in sè stesse, chi guardi alla materia dei commenti di Elia; con la riserva però che tutta la erudizione ond' egli fa pompa, è accattata di seconda mano, e che conseguentemente le lodi a lui date si appartengono ai commentatori più antichi, dai quali egli talora copia, più spesso compendia. Quae Piccolominii opinio arridet Edvino Patzig, De Nonnianis... commentariis p. 20 sqq., quem vituperat Albertus Iahn, Anecdota Graeca theologica cum prolegomenis, Lipsiae 1893, p. 101 adnot., quod Eliam tamquam merum compilatorem sugillare conatus est. Thad. Sinko autem (O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w paryskiej Bibliothèque Nationale. Eos vol. XII [1906] p. 24), qui criticam orationum Gregorii Naz. editionem praeparat, Eliam „doctissimum omnium Gregorii commentatorum" appellavit. Cf. Sajdak in Eos vol. XVII p. 193 sq. et in Extrait du Bulletin de l'Académie des Sciences de Cracovie, Iuillet-Octobre 1912, p. 68.

[3]) *Σπ. Π. Λάμπρος, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγίου ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων,* vol. I (Cantabrigiae 1895) p. 181.

[4]) Lampros, Cat. l. vol. II (1900) p. 97.

[5]) Lampros, Cat. l. vol. II p. 316.

continet commentarios in or. 2; cod. Athous 5696 in or. 2, sed fine commentarii sunt mutili; cod. Athous 2106 in oratt. 2, 40, 38. In orationes 40, 38 commentarios non scripserat Elias Cretensis [1]), propterea verisimillimum est commentarios in or. 2, qui in his codicibus leguntur, esse Eliae Cretensis, commentarios autem in orationes 40 et 38 pertinere ad Nicetam Heracleensem, utrosque inventos esse a Macario in editione Parisina ab Iacobo Billio Prunaeo confecta a. 1583 vol. I p. 33—161 (Elias in or. 2), 844—886 (Nicet. Heracl. in or. 40), 805—825 (Nicet. Heracl. in or. 38).

Codex Basileensis Gr. A. N. I. 8 (olim A. [K.?] III. 1) chartac. ff. 369 (mm. 380 × 265) saec. XII exeunte vel ineunte XIII [2]) nitidissime [3]) exaratus [4]) inscribitur in fronte: „Gregorii

---

[1]) Cf. Eliae Cretensis prooemium in P. G. 36, 757 A.

[2]) Iohannes Leunclavius in praefatione editionis suae infra laudatae p. 3 putat codicem longe ante saec. XIII scriptum fuisse. Albertus Iahn in Serapeo (Zeitschrift f. Bibliothekswiss., Handschriftenkunde u. ältere Litteratur) vol. XVII (1856) p. 172 sq. dixit codicem esse membranaceum et saec. IX exaratum. Postea cum fragmenta commentariorum Eliae ederet, sententiam suam mutavit et censuit (P. G. 36, 748 adnot. d.) „codicem non ante saec. XI scriptum fuisse“. Guil. Th. Streuber in Serapeo vol. XVII (1856) p. 183 haec protulit, cum de aetate codicis Basileensis ageret: „Ueber das Alter der Handschrift wagen wir keinen Entscheid. Löwenklau hielt sie für bedeutend älter als die des Choniatas Acuminatus, d. h. also älter als das 13 Jahrhundert. Cursivschrift, Accentuation und Interpunktion weisen andererseits darauf hin, dass die Handschrift nicht vor dem 10 Jahrhundert geschrieben ist. Wenn wir also sagen, sie sei zwischen dem 10 und 13 Jahrhundert geschrieben, werden wir wohl nicht sehr irren“. Quam opinionem secutus Otto Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, vol. III (Freiburg i. Br. 1912) p. 177 putat codicem saec. X—XI esse exaratum. H. Omont, Catalogue des mss. grecs de bibliothèques de Suisse (Centralblatt f. Bibliothekswesen vol. 3 [1886]) p. 402 censet codicem saec. XIII esse scriptum. De codice confer etiam Fabricium-Harles, Bibl. Gr. vol. VIII⁴, 430 sq., et Gustavum Haenel, Catalogi librorum mss. qui in bibliothecis Galliae, Helvetiae, Belgii, Britanniae M., Hispaniae, Lusitaniae asservantur, Lipsiae 1830, col. 638, et vetustiores libros ibi adnotatos.

[3]) Leunclavius in editione laudata dicit prooem. p. 3: Codex „litterarum quidem elegantia multis modis praestat, cui plane respondet scriptionis integritas. Etenim tanta exaratus est diligentia, nullum ut verbum in eo perperam scriptum reperiatur“.

[4]) Scriptura codicis similis est ei, quae apud Pium Franchi de' Cavalieri et Iohannem Lietzmann, Specimina codd. Graecorum Vaticanorum, Bonnae 1910, tab. 28 conspicitur. Confer etiam specimen ex cod. Coislin 5 saec. XIII (a. 1264) sumptum apud Henricum Omont, Fac-similés des manu-

Sermones Theologi magni. G. 31", et continet Gregorii Nazianzeni orationes 19 cum commentariis Eliae Cretensis, ex quibus excerpta edidit Albertus Iahn in Mignei Patr. Gr. vol. 36 col. 757—902, Latine autem integros fere publici iuris fecit Iohannes Leunclavius in editionis Operum Gregorii Nazianzeni publicatae Basileae a. 1571 (Ex officina Hervagiana) parte prima. Ordo quaternionum signatus est in marginibus inferioribus; post fol. 328 deest quaternio μβ. Codicis folia A—C sunt membranacea. Fol. A^r legitur Gregorii Naz. or. 1 binis columnis manu saec. X scripta. Fol. A^r desinit: — οὐκ ἐξ ἐπιπολῆϲ χαραϲϲομένουϲ, οὐδὲ ῥαδίωϲ ἀπαλειφ || . Or. 1 c. 6. P. G. 35, 400 C. Fol. A^v, B^v, C^r et alibi in codice foliis membranaceis, quorum nonnulla sunt iam abscisa, exstant picturae pulcherrimae veri artificis manu variis coloribus factae, quibus imagines Gregorii Nazianzeni, patris eius Gregorii, Basilii Magni, Eliae Cretensis (fol. A^v, C^r), monachorum, haereticorum, plebis exprimuntur. Fol. B^r est prooemium Eliae Cretensis (P. G. 36, 757—759 A). Fol. 1—369 leguntur orationes cum commentariis — textus orationum et lemmata omnia scripta sunt rubro, commentarii nigro — dispositae hoc modo:

Fol. 1—12^v. Gregorii Nazianzeni or. 27. Commentariorum excerpta in P. G. 36, 759—766, 897—898. Versio Latina et orationum et commentariorum ex hoc codice exstat in laudatae editionis Iohannis Leunclavii parte I p. 2—16.

Fol. 13—62^v. Or. 28. Excerpta ex commentariis in P. G. 36, 766—796, 898—900. Ed. Leuncl. I p. 16—78.

Fol. 62^v—78. Or. 20. Excerpta ex commentariis in P. G. 36, 796—803. Ed. Leuncl. I p. 78—97.

Fol. 78—119^v (Ordo foliorum mutatus est; folia collocanda sunt hoc ordine: 78—80 + [90—96] + [81—89] + [97—119]). Or. 29. Excerpta ex comment. in P. G. 36, 803—815, 900. Ed. Leuncl. I p. 97—139.

Fol. 119^v—148. Or. 30. Excerpta ex comment. in P. G. 36, 815—823, 900. Ed. Leuncl. I p. 139—170.

---

scrits grecs datés de la Bibliothèque nationale du IXe au XIVe siècles, Paris 1891, tab. 57. Ductus vel lineae singularum litterarum productae sunt in marginés, ut in tabula 36 supra laudati libri Pii Franchi de' Cav. et Iohannis Lietzmann conspicuum est.

Fol. 148—186. Or. 31. Excerpta ex comment. in P. G. 36, 823—847, 900—901. Ed. Leuncl. I p. 170—209.

Fol. 186—223. Or. 32. Excerpta ex comment. in P. G. 36, 847—864, 901—902. Ed. Leuncl. I p. 209—249.

Fol. 223—250^{v}. Or. 6. Excerpta ex comment. in P. G. 36, 864—873, 902. Ed. Leuncl. I p. 249—280.

Fol. 250^{v}—267^{v}. Or. 23. Excerpta ex comment. in P. G. 36, 873—877, 902. Ed. Leuncl. I p. 280—296.

Fol. 267^{v}—285. Or. 22. Excerpta ex comment. in P. G. 36, 877—880, 902. Ed. Leuncl. I p. 296—313.

Fol. 285—304. Or. 33. Excerpta ex comment. in P. G. 36, 880—883, 902. Ed. Leuncl. I p. 314—332.

Fol. 304—323 (Folia ponenda sunt hoc ordine: 304—322 + 326 + [324—325] + 323). Or. 26. Excerpta ex commentariis in P. G. 36, 883—890. Ed. Leuncl. I p. 341—361.

Fol. 323—335^{v} (Folia locanda sunt hoc ordine: 323 + [327—328. Desunt hic folia octo[1]). Fol. 328^{v} desinit: — *τὴν γὰρ cιωπὴν*

[1]) Io. Leunclavius in editionis laudatae parte I p. 336 adnotat: „Deerant hoc loco in Eliano codice octo folia. Ceterum in alio quodam habemus scholia de Elianis ad verbum excerpta manuque recentiori passim ad libri margines adiecta, scriptura sane lectu perquam difficili. Hinc nos sequentes annotatiunculas collegimus et interpretati sumus, quas ex perpetuis (ut diximus) Eliae commentariis excerptas inde animadverti, quia de prima huius orationis enarrationum parte, itemque de fine, quem temporis iniuria nobis reliquit, plane consimilia quaedam passim ab eodem, quisquis tandem fuerit, notata cernuntur, quae ad verbum Elianis respondent...". Profert igitur Leunclavius p. 336—339 scholia marginalia ex codice quodam, quae utpote „Scholia de commentariis Elianis excerpta" lacunam codicis Basileensis explere debeant. Erravit tamen vir doctissimus et alios in errorem duxit (cf. ex. gr. P. G. 36, 271 adnot. 78); nam scholia, quae protulit, sunt Basilii Minimi, quae in cod. Paris. Gr. 573 fol. 196—197^{v} eodem ordine leguntur. Quo codice usus sit Leunclavius, dicere non possum; in bibliotheca Basileensi non invenitur hodie codex cum scholiis Basilii. Cf. I. Sajdak, Rękopisy dzieł św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach szwajcarskich. Eos vol. XVII (1911) p. 193 sqq. I. Dräseke, Über die Hss. des Gregor von Nazianz in den Bibliotheken der Schweiz. Wochenschr. f. klass. Philol. vol. XXIX (1912) col. 860 sqq.

Proponuntur exempla, quibus et opinio mea comprobetur, et demonstretur Leunclavii modus interpretandi.

Edit. Leunclav. I p. 336 scholion a. Expertes societatis ac solitarii.	Cod. Paris. Gr. 573 fol. 196. *Καὶ οἷον ἄκοινον ἐν τῷ κοινῷ.* Or. 36 c. 3. P. G. 36, 268 C.
Hoc vere est societati publicae stu-	*Τοῦτο δέ ἐcτι κοινωνικόν τινα εἶναι*

συγκατάθεσιν εἶναι φασιν ὡς αὐτοῦ ποιοῦντος τὸν λόγον, λοιπὸν ἀκούσατε φησὶ ||. Sunt commentarii in partem or. 36 c. 3. P. G. 36, 268 C. Fol. 329 incipit: || *ὁ λόγος· γινώσκετε ὅσον τὸ πιστευθὲν ὑμῖν, καὶ τί τὸ μέγα περὶ ὑμᾶς μυστήριον*... Est Greg. or. 36 c. 11. P. G. 36, 277 C] + 329 + 335). Or. 36. Excerpta ex commentariis in P. G. 36, 890—891. Ed. Leuncl. I p. 333—336, 340—341.

Fol. 335ᵛ—336ᵛ (Folia locanda sunt hoc ordine: 335 + [331—334] + 330 + 336). Or. 3. Excerpta ex commentariis in P. G. 36, 891—892. Ed. Leuncl. I p. 361—366.

Fol. 336ᵛ—342ᵛ. Or. 9. Excerpta ex commentariis in P. G 36, 892. Ed. Leuncl. I p. 366—370.

Fol. 342ᵛ—347ᵛ. Or. 13. Excerpta ex commentariis in P. G. 36, 892—893. Ed. Leuncl. I p. 370—374.

Fol. 347ᵛ—353. Or. 12. Excerpta ex commentariis in P. G. 36, 893—894. Ed. Leuncl. I p. 374—378.

---

dere ac humanum esse eum, qui ceteroqui solitarius sit et philosophiae deditus, quemadmodum et Psalmorum auctor ait: Solitarius sum ego. Vides haec dici ab homine, qui tametsi regnaret, ac tractaret negocia publica, nihilominus contemplationi deditus erat, et otio vitae quietae fruebatur.

Edit. Leunclav. I p. 337 scholion g. Hieroboamum concitavit.

Hoc de Maximo Cynico philosopho dicitur, qui adversus Gregorium consurrexit, impulsus a Diabolo. Volebat enim is linguae Gregorii vinculum inicere, atque impedire quo minus libere doctrinam veritatis traderet. Servum peccati vocat, hoc est, iniquitatis vel ipsius Diaboli, qui pater est et auctor peccati, adeoque peccatum ipsum. Nimirum ut olim Ieroboamus, cum servus esset Roboami Iudaeorum regis, defectionem molitus et adversus herum suum perduellis factus est: sic et Maximus Theologo nostro subiectus defecit, et invidens ipsi pontificatus honorem, adversus eum insurrexit. Cf. P. G. 36, 271 adnot. 78.

καὶ φιλάνθρωπον, μοναδικόν τινα ὄντα καὶ φιλόσοφον· καταμόνας γάρ, φησὶ ὁ ψαλμῳδός, εἰμὶ ἐγώ· ὁρᾷς βασιλεύοντος ἀνδρὸς καὶ κοινοπραγοῦντος ταῦτα, καὶ θεωρητικῶς καὶ ἡσυχίως ζῶντος.

Ibid. fol. 197. *Οὗτος καὶ ἡμῖν τὸν Ἱεροβοάμ.* Or. 36 c. 5. P. G. 36, 272 B.

Μάξιμον τὸν κυνικὸν λέγει ἐπαναστῆσαι τούτῳ τὸν διάβολον, καὶ τῇ γλώσσῃ δεσμὸν ἐπιτεθεικέναι, μὴ ἐῶντα παῤῥησιάζεσθαι τοῦτον ἐν τῷ τῆς ὀρθοδοξίας κηρύγματι· δοῦλον δὲ τῆς ἁμαρτίας ἤτοι τῆς παρανομίας, ἢ αὐτοῦ τοῦ διαβόλου, τοῦ πατρὸς καὶ γεννήτορος τῆς ἁμαρτίας· αὐτόχρημα γὰρ αὐτός ἐστιν ἁμαρτία.

Fol. 353—365ᵛ. Or. 17. Excerpta ex commentariis in P. G. 36, 894—897. Ed. Leuncl. I p. 378—389.

Fol. 366—369ᵛ. Or. 10. Excerpta ex commentariis in P. G. 36, 897—898. Ed. Leuncl. I p. 390—393.

Codex fol. 1—359 conscriptus est manu eadem; temporis tamen invidia et orationum et commentariorum textus multa perpessus est a correctoribus [1]), quorum unus in margine fol. 201 se nominavit: „*Διανέγνων ἐγὼ Μαρτῖνος ὁ Κρούσιος ἐν Τυβίγγῃ* [2]) *ὅλον τὸ τεῦχος τόδε, ἀπὸ τῆς ιδ ἰουνίου, ἕως τῆς ζ αὐγούστου, ἔτους Χῦ αφοθ, πάνυ παλαιὸν ὄν· χρησθέν μοι ὑπὸ τῶν κλεινοτάτων θεολόγων τῆς Βασιλείας πόλεως, Οὐλδρίχου Κοκκίου καὶ ἰῶ Ἰακώβου Γρυναίου* [3]), *οὓς ἐπὶ πολὺ ὁ Χς φυλάξειεν*". Quod ad historiam codicis pertinet Ioh. Leunclavius in prooemio editionis supra laudatae adnotavit p. 3: „Codicis utendi potestas a Basiliensis Academiae doctoribus, viris et eruditione summa et humanitate eximia praestantibus, quorum exstat in bibliotheca publica, benigne mihi facta est. Constat ante annos CL tempore concilii Basiliensis huc allatum esse, ac deinceps magna veneratione adservatum". Ex adnotatione hac elu-

---

[1]) Albertus Iahn in Patr. Gr. vol. 36, 748 adnot. haec profert: „Caeterum varium in codice emendationum genus. Et in Gregorii quidem contextus verbis minio scriptis manus prima nonnulla, manus recentior atramento multa correxit. Idem in Commentariis factum, qui partim a prima manu, partim a secunda et recentiore multas emendationes habent, eaeque, ut in contextu, in lineis ipsis, vel supra lineas vel denique in margine sunt scriptae".

[2]) Martinus Crusius Academiae Tubingensis secundo dimidio saec. XVI „utriusque linguae professor", cuius codices Graeci hodie in Bibliotheca Universitatis Tubingensis asservantur (cf. Wilh. Schmid, Verzeichnis der griech. Hss. der k. Universitätsbibliothek zu Tübingen, Tübingen 1902, p. 1 sq.), consueverat in codicibus, ex quibus descripsit (cf. codd. Basil. A. N. III. 13 fol. 268ᵛ; A. N. IV. 1 fol. 246; A. III. 16 p. 246; F. VIII. 4 [Greg. Naz. carm. Cf. infra] fol. 293ᵛ. Cf. H. Omont l. l. p. 389. 390. 398. 403) et in apographis suis (cf. W. Schmid l. l. passim) adnotare, quando, quamdiu, quam ob rem id fecisset. Praesertim ex codicibus Basileensibus multa descripsit M. Crusius. Cf. Schmid l. l. p. 19. 20. 38. 64. 65. 67. 81.

[3]) In cod. Tubing. Mb 10 (X. X. 4) ex parte manu M. Crusii scripto legitur p. 328 nota: „Incepi 26 Octob. 1578 *Μαρτινοκρούσιος* ex libro manuscripto bibliothecae Basil. per D. D. Ioan. Iac. Grynaeum commodato, 4-ae formae, chartaceo, carmina etiam Nazianzeni habente. Eum cum aliis Cardinalis Ragusinus Ioan. in concilio Basil. reliquerat". Cf. W. Schmid l. l. p. 19. Codices Basileenses cum carminibus Gregorii Nazianzeni (A. VII. 1 saec. XIV et F. VIII. 4 saec. XIV—XV) descripsit Sajdak in Eos XVII (1911) p. 194 sq.

cet codicem a. 1571 fuisse in Bibliotheca publica Basileensi, et inter viros doctos opinionem tunc fuisse eundem temporibus concilii Basileensis allatum esse. Quis autem et unde codicem hunc attulit Basileam? Quod hanc rem attinet, rectam, ut mihi videtur, opinionem tulit Guil. Th. Streuber, Handschriften der öffentlichen Bibliothek zu Basel, Serapeum vol. XVII (1856) p. 182: „Auf der Aussenseite des Deckels liesst man: Gregorii Sermones Theologi magni, auf der Innenseite: Ex libris Bibliothecae Academiae Basiliensis. Dies beweist, dass der Codex von Alters her sich in der Universitätsbibliothek und nicht in der Dominikanerbibliothek befand. Er kann aber nichtsdestoweniger durch Ragusio aus Constantinopel mitgebracht worden sein, da es schon im 16 Jahrhundert, wie Löwenklau angibt, eine Tradition war, er sei zur Zeit des Concils nach Basel gekommen". Iohannes Stojkovič de Ragusa, Iohannes de Ragusio nominatus, unus ex praestantissimis viris in concilio Basileensi, a. 1433 mense Octobri cum legatis Constantinopolim profectus est, ut Ecclesiam Graecam Romae conciliaret. Non defuit igitur viro illi occasio acquirendi codices; in petitionis libello, quem legatio Ioanni Palaeologo et Iosepho Patriarchae Constantinopolis obtulit, erat scriptum aperte: „Date operam perquirendi libros auctorum grecorum antiquorum et quos errores occidentalium modernorum confutare possint". Itaque perscrutatus est Constantinopolitanas et Orientis bibliothecas diligentissime legatus ille, et Helvetiam cum multis codicibus reversus brevi ante mortem († 1443) thesauros suos bibliothecae monasterii Dominicanorum Basileae dedicavit, quae a. 1592 Bibliothecae publicae Basileensi adiuncta est [1]). Verisimile est igitur Ioannem de Ragusio etiam codicem cum Eliae commentariis Constantinopoli [2]) secum portavisse, Dominicanorum bibliothecae dono dedisse, hinc vero codicem in Bibliothecam publicam Basileensem ante a. 1571 translatum esse [3]).

Cantabrigiensis Collegii Trinitatis n. 1180 [G. 15. N. 300] chartac. ff. 219 saec. XVI. Continentur codice commentarii Eliae Cretensis in or. 2 Gregorii Naz., qui inscribun-

---

[1]) De Ioanne de Ragusio protulit plura Guil. Th. Streuber l. l. p. 130 sq.

[2]) Codicem Constantinopoli vel in Oriente scriptum et pictum esse comprobatur forma et arte picturarum, de quibus fusius disseram alio loco.

[3]) Confer supra p. 104 allatas adnotationes Martini Crusii.

tur: *Ἐξήγησις τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κρήτης κυροῦ Ἡλιου εἰς τοὺς μὴ ἀναγινωσκομένους λόγους τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ θεολόγου.* Prooemium Eliae incipit: *Ἐν πεντηκοστῷ δευτέρῳ ἀριθμῷ τῶν τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν τοῦ τῆς θεολογίας φερωνύμου περιγραφομένων λόγων...* Postea leguntur commentarii in orationem 2. (Codex descriptus est ex codiceVaticano Gr. 1219. Fol. 219ᵛ desinit: ...*οἱ γὰρ ἐν τῇ ἐπουρανίῳ σιὼν ἀπο* ‖ [1]). Videas codicem Vatican. Gr. 1219 infra p. 108.

Mediolanensis [Bibl. nazion. di Brera] AD. XV. 5 chartac. ff. 352 (mm. 326 × 220) saec. XV scriptus est. Fol. b est scriptum: „Gregorii Nazianzeni opera"... etc. Codex continet praeter alia (fol. 155—fin. sunt carmina Gregorii Nazianzeni, quorum nonnullis adiuncta est paraphrasis Nicetae Davidis, et historiae in oratt. XV, XXIV, XLIII, XXXIX, IV, V [2]) et orationes Gregorii Nazianzeni cum commentariis aut tantummodo cum prooemiis Eliae Cretensis [3]).

Fol. 1—78ᵛ. L. *Γρηγορίου τοῦ θεολόγου λόγοι μετὰ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἠλίου κρητοῦ. Ἐξήγησις εἰς τὸν περὶ τῆς ἐν διαλέξεσιν εὐταξίας λόγον.* Greg. Naz. or. 32 cum commentariis Eliae.

Fol. 78ᵛ—131. L. *Εἰς εἴρωνα τὸν φιλόσοφον ἀλεξανδρέα ἐξορισθέντα διὰ τὴν πίστιν καὶ ἐπανελθόντα μετὰ τριετῆ χρόνον: Λόγος ἐγκωμιαστικός.* Subscriptio fol. 131: *Τέλος τῆς ὑπομνήσεως τοῦ εἰς τὸν ἥρωνα τὸν φιλόσοφον, ἢ μάξιμον ὡς ἀξιοῖ ὁ θεῖος ἱερώνυμος.* Greg. Naz. or. 25 cum commentariis Eliae.

Fol. 131ᵛ—140. Greg. Naz. or. 13 cum commentariis Eliae.
„ 140ᵛ—142. „ „ „ 12. Oratio haec et quae sequuntur, illustratae sunt tantummodo prooemiis Eliae Cretensis.
Fol. 143—147ᵛ. Greg. Naz. or. 17.
„ 148—154. „ „ „ 33.

Oxoniensis Collegii Lincolniensis Gr. 1 chartac. ff. 374 saec. XIV. In fine codicis fol. 366ᵛ—374 exstant fragmenta epi-

---

[1]) M. Rh. James, The Western Manuscripts in the library of Trinity College Cambridge, vol. III (Cantabrigiae 1902) p. 189 sq.

[2]) E. Martini, Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche Italiane, vol. I p. I (Milano 1893) p. 12 sq. Cf. supra p. 14 sq.

[3]) Martini l. l. p. 10 sq.

stularum 101 et 102 instructa Eliae Cretensis commentariis, qui incipiunt: *Πολλῶν ὄντων τῶν Ἀπολιναρίου...*[1]).

Vaticanus Gr. 1218 chartac. ff. 167 (mm. 330 × 225) scriptus est a. 1559 [2]). Fol. 1 in marg. inferiore est insigne Carafae Card. (* 1538 † 1591) cum scripto: „Antonii Card. Carafae Bibliothecarii munus ex Testamento". In marg. superiore est nota: „No. XXXIII". Codex scriptus est satis mendose et continet orationes Gregorii Nazianzeni, tres primas cum commentariis, alias cum prooemio Eliae Cretensis [3]).

Fol. 1—86ᵛ. L. *Γρηγορίου τοῦ θεολόγου λόγοι μετὰ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἡλιοῦ κρϊτοῦ: — Ἐξήγησις εἰς τὸν περὶ τῆς ἐν διαλέξεσιν εὐταξίας λόγον.* Greg. Naz. or. 32 cum commentariis Eliae.

Fol. 87—141ᵛ. L. *Εἰς Εἴρωνα λόγος ἐγκωμιαστικός:* — Subscriptio fol. 141ᵛ: *Τέλος τῆς ὑπομνήσεως τοῦ εἰς τὸν ἥρωνα τὸν φιλόσοφον, ἢ μάξιμον ὡς ἀξιοῖ ὁ θεῖος ἱερώνυμος.* Greg. Naz. or. 25 cum commentariis Eliae.

Fol. 142—151. Greg. Naz. or. 13 cum commentariis Eliae.

Fol. 151—153ᵛ. Greg. Naz. or. 12. Oratio haec et sequentes illustratae sunt tantummodo prooemiis Eliae Cretensis.

Fol. 153ᵛ—159. Greg. Naz. or. 17.

Fol. 159—167. Greg. Naz. or. 33.

Fol. 167 est subscriptio exarata eadem manu: *Τέλος εἴληφε τὸ παρὸν βιβλίον, διὰ χειρὸς ἐμοῦ ἰωάννου μαυρωμάτου τοῦ ἐκ κερκῆρος κατὰ μῆναν αὔγουστον αφνθ δικτιόνος κ̄. ἐγράφθη ἧς ῥώμην:* —

Unicus codex, qui omnes Eliae Cretensis commentarios in orationes Gregorii Nazianzeni continet, est cod. Vaticanus Gr. 1219 chartac. ff. 626 (mm. 425 × 310), scriptus saec. XIII exeunte, in duo volumina compactus (I = fol. 1—311; II = fol. 312—626). Pagina continet versus 35—36. Fol. 1ᵛ est insigne cum subscriptione: „Antonii Carafae Cardinalis". Fol. 1 a legitur scriptum: „Alyę Cretensis commentatio in orationes Greg. Nazianzeni". Infra fol. 1 a et fol. 1 aᵛ legitur index orationum cum inscriptione: *Πίναξ ἀκριβὴς τῆς παρούσης πυκτίδος τῶν [μ]ὴ ἀναγινωσκομένων λόγων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου τῶν καὶ ἐξηγη-*

---

[1]) H. O. Coxe, Catalogus codd. mss., qui in collegiis aulisque Oxoniensibus hodie adservantur, pars II (Oxonii 1852): Codd. Coll. Lincoln. p. 4.

[2]) Cf. subscriptionem fol. 167 infra allatam, et Vogel-Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, p. 178.

[3]) Videas cod. Mediolan. AD. XV. 5 supra p. 106.

θέντων παρὰ τοῦ σοφ|| |||| καὶ ἱερωτάτου μ̅ρ̅οπολιτου κρήτης κῦροῦ [ἠ]λια ἄριστα τε καὶ τελεώτατα. Postea leguntur inscriptiones et initia orationum. Fol. 2 est prooemium Eliae Cretensis (P. G. 36. 757—759 A), ubi lemma scriptum est nigro: *Ἐξήγησις τοῦ ἱερωτάτου μητροπολιτου κρήτης κυροῦ ἠλιοῦ εἰς τοὺς μὴ ἀναγινωσκομένους λόγους τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ θεολόγου.* Inc. *Ἐν πεντηκοστῷ δευτέρῳ ἀριθμῷ τῶν τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ τῆς θεολογίας φερωνύμου περιγραφομένων λόγων...* Des.: *— οὕτως ἀποδέχεσθαι τὰ εἰρημένα.* Cf. P. G. 36, 757—759 A. Postea leguntur orationes Gregorii cum commentariis Eliae; orationis textus scriptus semper rubro, commentarii nigro (ut in cod. Basileensi).

Fol. 2 [1])—103ᵛ. L. *Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον αὐτοῦ φυγῆς καὶ αὖθις ἐπανόδου ἐκεῖθεν διὰ τὴν τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν ἐν ᾧ και τι τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐπάγγελμα καὶ ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν ἐπίσκοπον* [2]). Greg. Naz. or. 2. Latine exstant commentarii in Operum Gregorii Nazianzeni editione Billiana a. 1583 vol. I p. 33—161. Commentarii in or. 2 sunt fine mutili. Fol. 103ᵛ desinit: — *ἐπὶ δὲ τοῦ Δαυὶδ τοῦτο λέγοντος ὡς εὐφραινομένων πάντων ἡ κατοικία ἐν σοί· οἱ γὰρ ἐν τῇ ἐπουρανίῳ σιὼν ἀπο* ||. Sunt commentarii in ultima verba or. 2. P. G. 35, 513 C.

Fol. 104—168ᵛ est or. 4 cum commentariis (Edit. Billiana I p. 167—266) [3]). Oratio et commentarii initio carent [3]). Fol. 104 incipit: || *διαπορευομένοις ὡς ψάλλει Δαυὶδ καὶ τοιαύτας ἔχουσα τὰς ἐπικαρπίας, ὡς ὁμοῦ τῷ φανῆναι μαραίνεσθαι, ὡς ὁ ἄρτι φυόμενος χόρτος καὶ ταχὺ πάλιν ἀποξηραινόμενος...* Sunt commentarii in or. 4 c. 4. Desunt igitur post fol. 103 unum vel duo folia cum commentariis in or. 2 c. 117 fin., et or. 4 c. 1—4 in.

Fol. 168ᵛ—191ᵛ. L. *Ἐξήγησις εἰς τὸν δεύτερον κατὰ Ἰουλιανοῦ στηλιτευτικὸν λόγον* [4]). Greg. Naz. or. 5. Edit. Billiana I p. 280—318.

Fol. 191ᵛ—209ᵛ. Greg. Naz. or. 7. Edit. Billiana I p. 364—393.
„ 209ᵛ—223ᵛ. „ „ „ 8. „ „ „ „ 393—417.

---

[1]) Fol. 2 in marg. infer. conspicuum est insigne Caraffae Card. cum scripto: „Antonii Card. Carafę Bibliothecarii Munus ex Testamento".

[2]) Inscriptiones adnoto tantummodo eas, quae aliquid novi ad aestimandas orationes proferunt.

[3]) Cf. infra p. 110.

[4]) Codex continet integras orationes, sed scriptus est commentariorum causa, ut ex inscriptionibus elucet.

Fol. 223^{v}—255. Greg. Naz. or. 18. Edit. Billiana I p. 496—545.

„ 255—268^{v}. L. *Πρὸc Κληδόνιον πρεcβύτερον ἐπιcτολὴ πρώτη*. Greg. Naz. epist. 101. Edit. Billiana I p. 1007—1027.

Fol. 268^{v}—274. L. *Πρὸc Κληδόνιον πρεcβύτερον ἐπιcτολὴ δευτέρα*. Greg. Naz. epist. 102. Edit. Billiana I p. 1027—1036.

Fol. 274^{v}—296. L. *Εἰc Ἥρωνα τὸν φιλόcοφον Ἀλεξανδρέα ἐξοριcθέντα διὰ τὴν πίcτιν· καὶ ἐπανελθόντα μετὰ τριετῆ χρόνον*. Greg. Naz. or. 25. Edit. Billiana I p. 611—645.

Fol. 296—308^{v}. Greg. Naz. or. 34. Edit. Billiana I p. 645—662.

„ 308^{v}—319^{v}. „ „ „ 27. Volumen primum (fol. 311^{v}) desinit: — *ὅτι οὐ τὸ περὶ θεοῦ ὡc ἔτυχε φιλοcοφεῖν κωλύει· ἀλλὰ τὸ μνημονεύειν ἁπλῶc θεοῦ, οὐ τοῦτο λέγω, φηcί, τὸ μὴ δεῖν* ||. Volumen secundum (fol. 312) incipit: || *πάντοτε μνημονεύειν θεοῦ· ὡc γὰρ οὐκ ἔcτιν ἄνευ τοῦ ἀναπνεῖν ζῆν*... Sunt commentarii in or. 27 c. 4 in., quibus n i h i l deest.

Fol. 319^{v}—366^{v}. Greg. Naz. or. 28.

„ 366^{v}—381. L. *Περὶ δόγματοc καὶ καταcτάcεωc ἐπιcκόπων· cχεδιαcθεὶc ἐν Κωνcταντινουπόλει*. Greg. Naz. or. 20.

Fol. 381—416^{v}. Greg. Naz. or. 29.
„ 416^{v}—439. „ „ „ 30.
„ 439—471. „ „ „ 31.
„ 471—502^{v}. „ „ „ 32.
„ 502^{v}—526^{v}. „ „ „ 6.
„ 526^{v}—539^{v}. „ „ „ 23.
„ 539^{v}—554^{v}. „ „ „ 22.
„ 554^{v}—571^{v}. „ „ „ 33.
„ 571^{v}—589. „ „ „ 26.
„ 589—598^{v}. „ „ „ 36.
„ 598^{v}—602. „ „ „ 3.
„ 602—606^{v}. „ „ „ 3.
„ 606^{v}—609^{v}. „ „ „ 13. Fol. 606 pars inferior, fol. 606^{v} pars superior, aeque ac fol. 607 pars inferior et fol. 607^{v} pars superior conscriptae sunt manu a l i a, sed eiusdem aetatis.

Fol. 609^{v}—613^{v}. Greg. Naz. or. 12. Fol. 610 in ima parte 4 versus exarati sunt a l i a manu, ut supra.

Fol. 613^{v}—623. Greg. Naz. or. 17.

„ 623—626^{v}. L. *Ἀπολογητικὸc εἰc τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὸν μέγαν Βαcίλειον ἡνίκα ἐπίcκοποc Cαcίμων ἐχειροτονήθη*. Greg. Naz. or. 10. Infra legitur subscriptio profecta ab eadem manu: *Ὅcτιc*

ἂν ἀφέρηται τὸ παρὸν βιβλίον τὸν θεολώγον· ἀπὸ τοῦ τόπου ἔνθα κεῖται τὸ ταπεινὸν cῶμα ἐμοῦ θεοδοcίου τοῦ πρίγκιποc· ἔcτω ἀφοριcμῷ ἀλύτω καθυποβεβλημένοc· ἀπὸ πρc υἱοῦ καὶ ἁγίου πνc· καὶ ἡ μέριc αὐτοῦ μετὰ ἰούδα τοῦ προδότου: —

Ex hoc codice Vaticano commentarii Eliae in eas orationes Gregorii, quae desunt in codice Basileensi A. N. I. 8, i. e. in orationes 2. 4. 5. 7. 18 epist. 101. 102 oratt. 25. 34, primum publicati sunt Latine in Billiana editione Parisina operum Gregorii Nazianzeni a. 1583 confecta. Unde sumpti essent commentarii Eliae, in praefationibus et monitis non aperuerunt editionis auctores — Iac. Billius mortuus est a. 1581 —, sed fontem eorum fuisse codicem Vaticanum Gr. 1219 elucet ex prooemio in or. 3 (= 4 M) vol. I p. 166: „Sed missis istius mendaciis atque ineptiis ad has duas Invectivas redeamus, quas ego tibi gratiores fore non dubito, quod erudito Cretensis Eliae commentario explanatae, nunc primum prodeant... Quoniam autem hic commentarius *ἀκέφαλος* erat [1]), hanc lacunam utcumque implere studuimus, eam partem, quae Eliana interpretatione carebat, in commentarii modum explicando...".

Minoris momenti apographon cod. Vaticani Gr. 1219 est in codice Bibliothecae Comunalis Brixiensis (Brescia) signato E. III. 5 chartac. ff. 348 (mm. 278 × 200) scripto manu Card. Querini(?) saec. XVIII [2]). Fol. 8—18ᵛ continet codex indicem orationum Gregorii Nazianzeni, quae leguntur iu cod. Vatic. Gr. 1219, et excerptum ex commentariis Eliae Cretensis inscriptum: *Ἐξήγηcιc τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κρήτηc κυροῦ Ἡλιοῦ εἰc τοὺc μὴ ἀναγινωcκομένουc λόγουc τοῦ ἐν ἁγίοιc πατρὸc ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπιcκόπου Κωνcταντίνου πόλεωc τοῦ θεολόγου* [3]).

Vaticanus Ottobonianus Gr. 5 chartac. ff. 378 [4]) (mm. 327 × 275) constat duabus partibus (I = fol. 1—182; II = fol. 183—378) scriptis saec. XV. Fol. 1 praevio leguntur scripta manu

---

[1]) Cf. supra p. 108.

[2]) E. Martini, Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche Italiane, vol. I p. I (Milano 1893) p. 282.

[3]) Cf. inscriptionem cod. Vatic. Gr. 1219 fol. 2. Vide supra p. 108.

[4]) Non 326 ut habent E. Feron-F. Battaglini, Codices mss. Graeci Ottoboniani Bibliothecae Vaticanae, Romae 1893, p. 10, qui et hunc et alios codices minus exacte descripserunt.

posteriore: „D. Gregorii Nazianzeni orationes quaedam cum commentariis“. „Ex codicibus Ioannis Angeli Ducis ab Altaemps. Ex Graeco manuscriptus“. Codex continet orationes Gregorii Nazianzeni cum commentariis Eliae Cretensis et epistulas [1]) hoc modo dispositas:

Fol. 1 —44ᵛ. Greg. Naz. or. 7.
„ 45 —81ᵛ. „ „ „ 8.
„ 82 —158ᵛ. „ „ „ 18.
„ 159 —190. „ „ epist. 101.
„ 190ᵛ—203ᵛ. „ „ „ 102 [2]).
„ 204 —255. „ „ or. 25.
„ 255ᵛ—283. „ „ „ 34.
„ 283ᵛ—286ᵛ sunt scriptura vacua.
„ 287 —338ᵛ. Greg. Naz. or. 5.
„ 339 —376 sunt Gregorii Nazianzeni epistulae signatae numeris *νε* [3])—*ξη*, *ογ*—*οζ*, *οη*—*οθ* [4])... etc.

Codicibus Ottobon. Gr. 6 et Vatic. Gr. 1219 comparatis elucet illum in commentariis Eliae (fol. 1—338ᵛ) esse apographon codicis Vaticani.

Vaticanus Ottobonianus Gr. 35 chartac. ff. 232 partibus variis vario tempore scriptis constat. Pars I fol. 1—40 (mm. 346 × 237) scripta est saec. XVI exeunte. Pars II fol. 41—70 (mm. 330 × 215) manu saec. XVI exeuntis est exarata... etc. Fol. a partis I legitur index: „S. Gregorii Nazianzeni oratio contra Eunomianos cũ comentariis Aetii Syri [5]). Utrum anima ex Aristotelis sententia sit immortalis“... etc.

Fol. 1. L. *Πρὸς εὐνομιανοὺς προδιάλεξις· καὶ ὅτι οὐ παντὸς τὸ περὶ θεοῦ διαλέγεσθαι· ἢ πάντοτε...* Commentarii incipiunt: *Πρὸς εὐνομιανοὺς ὁ λόγος τοὺς τῆς αἱρέσεως εὐνομίου· τοῦ διαδεξαμένου*

---

[1]) De commentariis Eliae nihil proferunt Feron-Battaglini l. l. p. 10, et qui eos secutus est G. Przychocki, Watykańskie rękopisy listów św. Grzegorza z Nazyanzu... Eos vol. XVI (1910) p. 107 sq.

[2]) De epistulis narrat, sed de commentariis nihil profert G. Przychocki l. l. p. 108.

[3]) Feron-Battaglini, Catal. l. p. 10 dicunt: „Epistolae sunt notatae a numero *ν* ad numerum *ςλζ*“.

[4]) Przychocki l. l. p. 108 habet falso: *ο*.

[5]) Idem legitur fol. 1 in margine superiore. Feron-Battaglini, Catal. l. p. 28 legerunt: „... et coṁentarii Aetii Syri...“.

τὴν αἵρεσιν ἀετίου τοῦ σύρου· καὶ προσθήκαις βλασφημίας ταύτην αὐξήσαντος... Fol. 36 ultimum tmema textus Gregoriani est: *Εἰ δὲ ἄϋλον φήσομεν... ἄγε φερόμενον.* Commentarii: *Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος πεμπτόν τι σῶμα τὸν οὐρανὸν ἐδογμάτισεν... πυρὸς καὶ ἀέρος· τῶν δὲ βαρέων κάτω, ὕδατος καὶ γῆς·* ||. Ita [1] desinit prima pars codicis, quae, ut ex prolatis elucet, continet Gregorii Nazianzeni or. 27 et or. 28 c. 1—8 med. (P. G. 36, 12—36 A) cum commentariis Eliae Cretensis [2]). Fol. 1 in margine or. 27 signata est: λό ῑα. Eodem numero notatur or. 27 in cod. Vatic. Gr. 1219, ex quo haec pars codicis est descripta, in commentariis ad or. 28 aliquantum abbreviata.

Vaticanus Gr. Pii PP. II n. 6 chartac. ff. 118 in folio saec. XVI scriptus est. Codex hic continet orationes Gregorii Nazianzeni cum commentariis Eliae Cretensis [3]).

Fol.	1 —64.	Greg. Naz. or.	32	cum commentariis Eliae.	
„	64ᵛ—102.	„ „ „	25	„ „ „	
„	102ᵛ—109.	„ „ „	13	„ „ „	
„	109 —111.	„ „ „	12	cum prooemio Eliae.	
„	111 —114.	„ „ „	17	„ „ „	
„	114ᵛ—fin.	„ „ „	33	„ „ „	— Co-

dex descriptus est ex codice Vaticano Gr. 1218. Cf. supra p. 107.

* * *

Praeter commentarios in Gregorii Nazianzeni orationes conscripsit Elias Cretensis expositionem in Ioannis Climaci Scalam Paradisi. Expositio haec ingens et pergrande opus est, ex quo anonymus quidam scholia excerpsit, quae a nonnullis perperam Eliae adscribuntur [4]). Eliana expositio integra vel excerpta anonyma exstant in codicibus, quos infra profero:

Athous 2101 (8 *Ἐσφιγμένου*) chartac. saec. XVIII in 8⁰. Praeter alia continet codex scholia in Scalam, quorum lemma est: *Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς κλήμακος σχόλια. Σχόλια ἀνωνύμου ἐκ τοῦ σοφοῦ Ἡλία Κρήτης τὰ μάλιστα παρεκβληθέντα, πρὸς δὲ καὶ ἄλλων ἁγίων*

---

[1]) Reliquum fol. 36 et fol. 36ᵛ—40ᵛ sunt vacua scriptura.

[2]) Feron-Battaglini, Catal. l. p. 28: „Fol. 1 *Πρὸς Εὐνομιανοὺς προδιάλεξις.* Deinde sequuntur varia commenta in S. Gregorium Nazianzenum".

[3]) H. Stevenson sen., Codices mss. Graeci Reginae Suecorum et Pii PP. II Bibliothecae Vaticanae, Romae 1888, p. 136.

[4]) Cf. A. Iahnium in P. G. 36, 747.

πατέρων [1]. Sunt igitur excerpta ex commentariis Eliae Cretensis et aliorum Patrum. Conferas velim Anonymi scholia Graeca, quae leguntur P. G. 88, 644 sqq.

Athous 5630 (124 *Παντελεήμονος*) chartac. saec. XV. Sub num. 2 continentur *Ἀδήλου σχόλια εἰς τὴν Κλίμακα.* In margine superiore legitur scriptum manu recentiore: *Σχόλια Ἡλία Κρήτης.* Inc. *Νοερῶν νεανίδων. Νοεραὶ νεάνιδες, αἱ ψυχικαὶ καταστάσεις, ἃς ἡ ξενιτεία ὡς κόρας φυλάττειν οἶδε μηδενὶ ὁρωμένας ἐξ ἀπαρρησίας, ἀλλ' ὡς κόρας ἐν οἴκῳ ἰδίῳ τῇ ἑαυτῶν καταστάσει ἀποκλειομένας...* [2].

Athous 6297 (790 *Παντελεήμονος*) chartac. saec. XIV pagg. 308 (mm. 190 × 120). Continet codex Scalam cum Eliae Cretensis commentariis initio et fine mutilis [3].

Hierosolymitanus 26 (*Πατριαρχικὴ βιβλιοθήκη*) membran. saec. XIII ff. 324 (mm. 290 × 225). Scholia in Scalam, quae sunt fol. 5—323, habent lemma fol. 5: *Τοῦ θεοφιλεστάτου μητροπολίτου Κρήτης κυροῦ Ἡλιοῦ, ἑρμηνεία εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς ἱερᾶς καὶ θείας Κλίμακος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ καθηγουμένου ὄρους Σινᾶ, τοῦ ἐπίκλην Σχολαστικοῦ, τῆς καὶ πονηθείσης παρ' αὐτοῦ, ἧς ἡ ἐπωνυμία πλάκες πνευματικαί.* Inc. *Ὅστις μὲν καὶ ὅσος τὴν ἀρετὴν ὁ τὴν παροῦσαν βίβλον συνθείς...* [4].

Hierosolymitanus 138 (*Πατριαρχικὴ βιβλιοθήκη*) chartac. saec. XV variis manibus scriptus ff. 26 + 354 (mm. 302 × 215) continet fol. 299 sqq. *τεμάχιον ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Κλίμακα ἑρμηνείας Ἡλιοὺ Κρήτης* [5].

Laurentianus IX, 11 membran. saec. XII ff. 350. Num. 2 fol. 5—344 sunt scholia in Scalam instructa lemmate fol. 5: *Ἐξήγησις εἰς τὴν ἁγίαν κλίμακα, εἴτ' οὖν τὰς πνευματικὰς πλάκας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ καθηγουμένου τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ, τοῦ λεγομένου Σχολαστικοῦ, πονηθεῖσα τῷ μητροπολίτῃ Κρήτης Ἡλίᾳ.* „Textus Climaci in quasdam veluti sectiones divisus, rubro charactere est conscriptus, iisque singulis sua subiicitur Eliae interpretatio" [6].

---

[1] Sp. P. Lampros, Catal. l. vol. I p. 180.
[2] Lampros, Cat. l. vol. II p. 296.
[3] Lampros, Cat. l. vol. II p. 434.
[4] A. Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. I p. 97 sq.
[5] A. Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. I p. 245.
[6] A. M. Bandini, Cat. l. vol. I p. 406. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. IX[4] p. 525 adnot. vv.

Monacensis Gr. 420 chartac. saec. XIV [1]) ff. 336 (mm. 295 × 225). Folia 1—17 et 327—336 exarata sunt manu saec. XVI—XVII. Codex initio et fine mutilus est [2]). Fol. 1 primum tmema est: *Πρὸ πάντων τοῦτο ζητήcουcι καὶ ποιήcουcι οἱ Χριcτῷ γνηcίωc δουλεῦcαι βουλόμενοι...* Cf. Gradus I. P. G. 88, 641 C. Exegesis (fol. 1ᵛ): *Οἷc μὴ ὑπάρχει κυβέρνηcιc, πίπτουcιν, ὥcπερ φύλλα, καὶ οἱ ἀβουλήτωc κοπιῶντεc καθολικῶc πτωχεύουcιν. Οἱ δὲ μετ' ἐλπίδοc τρέχοντεc δίπλουτοι ἔcονται.* Cf. P. G. 88, 652 D. Fol. 327ᵛ legitur subscriptio scripta eadem manu, qua folium est exaratum: *Τέλοc cὺν θῷ ἁγίῳ τῆc εἰc τὴν ἱερὰν καὶ θείαν κλίμακα ἐξηγήcεωc, τοῦ ἁγίου ἰω^{άννου} καὶ καθηγουμένου ὄρουc cινᾶ τοῦ λεγομένου cχολαcτικοῦ, τῆc καὶ πονηθείcηc τῷ ἱερωτάτῳ μροπολίτῃ κρήτηc, κ^{υρου} ἡλία.* Rubro.

Parisinus Coislinianus Gr. 87 chartac. saec. XIV ff. 300 (mm. 325 × 245). Eliae Cretensis commentarii in Scalam, qui fol. 5—300 leguntur, lemmate fol. 5 tribuuntur Photio: *Ἐξήγηcιc τοῦ ἁγιωτάτου πριάρχου κωνcταντινουπό^{λ} κῦροῦ φωτίου· εἰc^{τ}` τῆc κλίμακοc βίβλον.* Scholia inc.: *Πρὸc τοὺc εὐcεβῶc καὶ πιcτῶc βιαcαμένουc τὸν μέγαν τοῦτον τὴν βίβλον ταύτην cυνθεῖναι τὸ τοῦ παρόντοc λόγου προοίμιον ἀποτείνεται...* [3]).

Parisinus Coislinianus Gr. 89 membran. saec. XIV ff. 392 (mm. 318 × 228) binis columnis exaratus [4]). Scalae textus rubro, Eliae commentarii nigro sunt conscripti. Fol. 1 L.: *Τοῦ θεοφιλεcτάτου μροπολίτου κρήτηc κῦροῦ ἡλιοῦ· ἑρμηνεία εἰc τὴν ἐξήγηcιν τῆc ἱερᾶc καὶ θείαc κλίμακοc τοῦ ἁγίου ἰωάννου καὶ καθηγουμένου ὄρουc cινᾶ, τοῦ ἐπίκλην cχολαcτικοῦ τ^{s} καὶ πονηθείcηc παρ' αὐτοῦ· ἧc ἡ ἐπωνυμία πλάκεc πνικαί: — προθεώρημα: —* M. Rubro. Inc. *Ὅcτιc μὲν καὶ ὅcοc τὴν ἀρετὴν· ὁ τὴν παροῦcαν βίβλον cυνθείc, περιττὸν εἶναί μοι λέγειν δοκεῖ...* [5]).

---

[1]) Hardt, Cat. l. vol. IV p. 305 putat codicem saec. XIII esse scriptum.

[2]) Bandini, Cat. l. vol. I p. 406 adnot. 1 ad cod. Laur. IX, 11. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. vol. IX⁴ p. 525. P. Gr. 88, 617 sq. P. Gr. 36, 747 adnot. a. A. Ehrhard apud Krumbacherum Byz. Litt.² p. 144 num. 4.

[3]) B. Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana olim Segueriana... Parisiis 1715, p. 141. Omont, Cat. l. vol. III p. 129. Cf. Bandini, Cat. l. vol. I p. 406 adnot. 1. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. vol. IX⁴ p. 525.

[4]) Omont ibid. p. 129.

[5]) Ioannis Scala Paradisi vel integra vel in parte Anonymi commentariis instructa exstat in codd. Paris. Gr. 1067 membran. saec. XI fol. 192—

Romanus Chisianus 18 (R. VII. 47) chartac. saec. XIV in. ff. 246 (mm. 312 × 216). Fol. 1—229 est Ioannis Climaci Scala Paradisi (gradus I—XXX. P. G. 88, 828—1164) cum expositione Eliae Cretensis. Inc. *Προθεώρημα, ὅςτις μὲν καὶ ὅσος τὴν ἀρετήν· ὁ τὴν παροῦσαν βίβλον συνθείς, περιττὸν εἶναί μοι λέγειν δοκεῖ...* Des.: — *πρότερον τοῖς ζητοῦσι τὴν ἰδίαν σωτηρίαν, ταῖς πνευματικαῖς ταύταις πλαξὶ προτέθεικεν, ὡς ἑξῆς φανεῖται* [1]).

Taurinensis Gr. 42. b. V. 12 chartac. saec. XVI ff. 452. Continet codex decem priores gradus Scalae Paradisi (P. G. 88; 631—849) cum commentariis Eliae Cretensis [2]). Incendio, quod a. 1904 (26. Ian.) plures codices Bibliothecae Taurinensis delevit, multum est perpessus hic codex [3]).

Taurinensis Gr. 87 c. IV. 1 membran. saec. XIII ex. ff. 225. Continebat codex Scalam Paradisi „una cum amplioribus commentariis Eliae Cretensis", quorum lemma erat: *Τοῦ θεοφιλεστάτου μητροπολίτου Κρήτης κυρίου Ἠλίου ἑρμηνεια εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς ἱερᾶς καὶ θείας κλίμακος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ καθηγουμένου ὅρους*

---

206 (Scholia inc.: *Ἀνείδεον τὸ θεῖον...* Cf. Omont, Cat. l. vol. I p. 215); 1070 membran. saec. XII fol. 188—233 (Scholia inc.: *Καὶ τῇ μὲν ξενιτείᾳ...* Cf. Omont, ibid.); 868 chartac. saec. XIV ff. 244 (Omont ibid. p. 163); 871 chartac. saec. XV fol. 237—291 (Scholia inc.: *Νοεραὶ νεάνιδες...* Cf. Omont ibid. p. 163); Coislin. 88 membran. saec. XI fol. 13—214 (Omont l. l. vol. III p. 129); 264 membran. saec. XIII fol. 14v—257 (Ibid. p. 165); Paris. Gr. 863 membran. saec. XI fol. 7—131 (Omont l. l. vol. I p. 162); Suppl. Gr. 218 membran. saec. XII fol. 63—223 (Ibid. p. 234); Paris. Gr. 864 membran. saec. XII ff. 178 (A gradu IV ad XXVIII. Cf. Omont l. l. vol. I p. 162); 865 membran. saec. XII fol. 8v—180 (Omont l. l. p. 162); 867 chartac. saec. XIV fol. 128 (Ibid. p. 163. Cf. A. Ehrhard apud Krumbacherum Byz. Litt.[2] p. 144 n. 4).

[1]) G. Pierleoni, Index codicum Graecorum qui in Bybliotheca Chisiana Romae adservantur. Studi ital. di filol. class. vol. XV (1907) p. 334. Cf. A. M. Bandini, Cat. l. vol. I p. 406 in adnot. 1 ad cod. Laur. IX, 11. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. vol. IX[4] p. 525.

[2]) I. Pasinus, Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensis Athenaei... vol. I [codd. Hebraici et Graeci] (Taurini 1749) p. 148 sq. Bandini, Cat. l. vol. I p. 406 adnot. 1 ad cod. Laur. IX, 11. Cf. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. vol. IX[4] p. 524 adnot. I. Hardt, Cat. l. vol. IV p. 307 adnot. ad cod. Monac. Gr. 420. Cf. p. 114.

[3]) Gaetano de Sanctis, Inventario dei codici superstiti greci e latini antichi della Biblioteca Nazionale di Torino. Rivista di filol. e d' istruz. class. vol. XXXII (1904) p. 400.

Cινᾶ. Inc. *Ὅcτιc μὲν καὶ ὅcoc τὴν ἀρετὴν ὁ τὴν παροῦcαν βίβλον cυνθείc...* [1]).

Codices Veneti Marciani Gr. 128 (chartac. saec. XIV ff. 482 in fol.) [2]), 129 (chartac. saec. XIV ff. 257 in fol.) [3]) 130 (chartac. saec. XIV ff. 280 in 8°; commentarii sunt fine mutili) [4]) continent Ioannis Scalam cum commentariis Eliae Cretensis.

Codex Vindobonensis theol. Gr. 98 N [5]) [182 L [6])] chartac. saec. XV ff. 253 (mm. 290 × 215) binis columnis integer una manu exaratus. Fol. 2 L. + *ἀρχ' τῆς Β βίβλου τῆc ἁγίαc κλίμακοc:* + *περὶ ἀοργηcίαc ἠπίαc καὶ πραότητοc, λόγοc ἀcκητικόc, ὄγδοοc* +. Rubro. Inc. *Ὥcπερ ὕδωρ ἐν φλογὴ κατὰ μικρὸν προτιθέμενον τελείωc τὴν φλόγα ἀποcβέννυcιν...* (P. G. 88, 828 sqq.) Fol. 2 col. 2 expositionis lemma: + *ἑρμν' τοῦ Η λόγ'* +. In margine scriptum est eadem manu rubro, postea superscriptum nigro: *Ἡλίου μητροπολίτου κρήτηc.* Expositio incipit: *Ὥcπερ δὴ κατὰ φλογὸc καιομένηc ὕδατοc κατὰ μικρὸν προcτιθεμένου τελείωc αὕτη ἐξαφανίζεται, οὕτω δὴ καὶ τοῦ ἀληθεcτάτου πένθουc τὸ δάκρυον, πᾶcαν τὴν τῆc ὀξυχολίαc φλόγα καὶ τοῦ θυμοῦ καταcβεννύειν τὲ καὶ ἀπομαραίνειν πέφυκε...* Codex continet gradus 8—25 (*Περὶ τῆc τῶν παθῶν ἀπωλείαc,* fol. 226—fin. = P. G. 88, 828—1004), in quem expositio incipit fol. 226: *Ἐνταῦθα διηγεῖται ὁ ἅγιοc τῆc ὑψίcτου ταπεινοφροcύνηc τὴν ἄμαχον δύναμιν καὶ τὴν τῶν παθῶν διὰ ταύτηc ἀπώλειαν· ἥ τιc εἴωθεν γίνεcθαι, οὐ φανερῶc ἀλλ' ἐν ἀοράτω ψυχῆc αἰcθήcει...* Codex fine mutilus est.

Eliae Cretensi adscribuntur etiam Responsa ad Dionysium monachum de VII eius diversis interrogationibus [7]), quae fortasse ex cod. Basileensi Gr. A. III. 6 publi-

---

[1]) Pasinus, Cat. l. vol. I p. 181. Bandini, Cat. l. vol. I p. 406 adnot. 1 ad cod. Laur. IX, 11, ubi numero LXXXVIII signatus est. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. IX[4] p. 524 adnot.

[2]) Zanetti-Bongiovanni, Catal. l. p. 74. A. Ehrhard apud Krumbacherum, Gesch. d. byzant. Litt.[2] p. 144 num. 4.

[3]) Ibid.

[4]) Ibid. Cf. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. vol. IX[4] p. 525. P. G. 88, 617 sq. Hardt, Cat. l. vol. IV p. 307 adnot.

[5]) Nessel, Catal. l. vol. I p. 178 sq.

[6]) Lambecius-Kollar, Catal. l. col. 428 sqq. Cf. Bandini, Catal. l. vol. I p. 406 adnot. 1. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. vol. IX[4] p. 525.

[7]) Cf. Alb. Iahnium in P. G. 36, 747.

cavit Iohannes Leunclavius in Iuris Graeco-Romani tam canonici quam civilis tomo I (Francofurti 1596) p. 335—341. Responsa haec inveniuntur in codicibus, qui sunt:

Codex in Andro insula [*Μονὴ τῆς Ἁγίας*] n. 88 chartac. ff. 417 (mm. 310 × 240) saec. XIII fol. 295ᵛ. L. *Τοῦ μητροπολίτου Κρήτης Ἠλιοῦ ἀποκρίσεις περὶ ὧν ἠρωτήθη παρά τινος μοναχοῦ Διονυσίου* [1].

Athous 627 [80 *Γρηγορίου*] chartac. in fol. saec. XVII num. 18. L. *Ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις Ἠλίου μητροπολίτου Κρίτης* [2].

Laurentianus V, 2 membran. ff. 387 in fol. saec. XIV binis columnis scriptus fol. 357—358ᵛ. L. *Τοῦ μητροπολίτου Κρήτης κυρίου Ἐλιοῦ ἀποκρίσεις πρός τινα μοναχὸν Διονύσιον περὶ διαφόρων αὐτοῦ ἐρωτήσεων.* Inc. *Τὸ μὲν ἀσθενὲς τῆς ἐμῆς διανοίας καὶ ἄπορον...* Des.: — *τὸ μὲν δοκεῖν συναινεῖν διὰ τὴν ἀνηβότητα* [3]. Sunt eadem Responsa, quae exstant apud I. Leunclavium l. l. p. 335—341.

Oxoniensis Baroccianus 91 chartac. ff. 357 in 4⁰ min. saec. XIV fol. 3—4ᵛ. L. *Ἐκ τῶν τοῦ μητροπολίτου Κρήτης κυροῦ Ἠλίου ἀποκρίσεων πρὸς τινὰ ἅγιον Διονύσιον περὶ διαφόρων αὐτοῦ ἐρωτήσεων.* Inc. *Περὶ τοῦ ἐπινοοῦντος τὸν υἱὸν αὐτοῦ πορνεύοντα* [4]. Est Responsum ad interrogationem IV. Cf. I. Leunclavius l. l. p. 339 sq.

Parisinus Gr. 1281 chartac. ff. 188 (mm. 215 × 155) saec. XV fol. 171ᵛ. L. *Τοῦ μητροπολίτου κρήτης κυροῦ ἠλιοῦ.* Inc. *Τὸ δὲ τελευταῖον ἐρώτημα τοιοῦτόν τι προβέβληκας· κόρη τίς...* Des.: — *τὸ μὴ δοκεῖν διὰ τὴν ἀνηβότητα συναινεῖν.* Est Responsum ad interrogationem VII Dionysii monachi. G. Chr. Harles in Fabricii Bibl. Gr. vol. XI⁴ p. 615 sq. adnot. bb fragmentum hoc ex cod. Parisino protulit ut separatum opus (Responsum de iis virginibus, quae ante pubertatem semel et iterum desponsatae sunt) Eliae

---

[1]) *Σπ. Π. Λάμπρου Κατάλογος τῶν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἄνδρον μονῇ τῆς Ἁγίας κωδίκων* (*Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Παρνασσοῦ*), *ἐν Ἀθήναις* 1898, p. 82.

[2]) *Σπ. Π. Λάμπρος, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγίου ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων* vol. I p. 53.

[3]) Bandini, Catal. l. vol. I. p. 9.

[4]) H. O. Coxe, Catalogi codd. mss. Bibliothecae Bodleianae p. I (Oxonii 1853) col. 156.

Cretensis, quam opinionem repetivit A. Iahn in praefatione ad excerpta ex commentariis Eliae Cretensis in P. G. 36 col. 747.

In codicibus Oxoniensi 18 [Thomae Roe. Olim ecclesiae S. Trinitatis apud insulam Chalcen] chartac. ff. 475 in fol. a. 1349 manu Constantini Sapientis binis columnis scripto fol. 161 sq., et Berolinensi Phillipp. 1502 [184 Meerm. 188 Clar.] chartac. ff. 249 (mm. 211 × 153) saec. XVI fol. 118ᵛ med. — 120 med., et in codicibus Mosquensibus Typographei Synod. XXX [1] in fol. membran. ff. 263 saec. XII fol. 258. et XXVIII [2] in fol. chartac. ff. 297 saec. XV in parte (fol. 208—223 et fol. 252—264) scripta manu secunda, sed eiusdem, ut videtur. saeculi sub num. 6 exstant responsa — vel responsum —, quae alia atque illa in nominatis supra codicibus esse videntur et apud I. Leunclavium l. l. non leguntur. Lemma et initium capitis primi in utroque codice sunt eadem: L. *Τοῦ μητροπολίτου Κρήτης Ἠλίου ἀποκρίσεις περὶ ὧν ἠρωτήθη παρά τινος μοναχοῦ Διονυσίου.* Inc. *Ἑώρακα πολλαχοῦ τοὺς μὲν τῶν ἱερέων...* [3]. Certiora de his capitibus dicere non possum.

Eliae Cretensis Responsa vel eiusdem generis capita esse videntur etiam *ἐπιλύσεις ἀποριῶν καὶ ἀπαντήσεις εἰς ἐρωτήματα σχετικὰ πρὸς τὸ κανονικὸν δίκαιον,* quae in cod. Therapnensi 9 [12] chartac. ff. 303 (mm. 283 × 215) saec. XVIII fol. 245ᵛ—261 leguntur sub nomine *Ἠλιοῦ Κρήτης* et aliorum: *Θεοδώρου Βαλσαμῶνος, Νικήτα Θεσσαλονίκης, Ἰωάννου Κίτρους πρὸς Κωνσταντῖνον, Νικήτα Ἡρακλείας, Πέτρου Χαρτοφύλακος Μ. Ἐκκλησίας* [4].

Eidem generi Responsorum adnumerari potest Commonitio sacerdotis cuiusdam ad Eliam metropolitam Cre-

---

[1]) Fuit codex quondam in bibliotheca *Τῶν κατηχουμένων τῆς ἱερᾶς λαύρας τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου,* ut in fine fol. 5 notatur. Cf. Christ. Frid. Matthaei, Accurata codd. Graecorum mss. bibliothecarum Mosquensium Sanctissimae Synodi notitia et recensio, Lipsiae 1805, p. 289.

[2]) Matthaei l. l. p. 286.

[3]) Coxe, Cat. l. p. I col. 474, tum Guil. Studemund et Leop. Cohn, Codices ex Bibliotheca Meermaniana Phillippici Graeci nunc Berolinenses (Berolini 1890. Die Handschriften-Verzeichnisse der königl. Bibliothek zu Berlin, vol. XI) p. 42 adnotant responsa haec apud I. Leunclavium l. l. p. 335 inveniri.

[4]) *Ν. Α. Βέης, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Θεραπναῖς μονῆς τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα* (*Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Παρνασσοῦ Η' ἔτους*), *ἐν Ἀθήναις* 1904, p. 12 sq.

tensem, quae exstat in cod. Vaticano Reg. Gr. 66 chartac. ff. 51 (mm. 235 × 152) fol. 39—42. Codicem, qui fol. 36—fin. folio recto exaratus est, verso autem interpretationem Latinam habet scriptam manu posteriore, descripsit Parisiis ex Bibliotheca Ioannis a Sancto Andrea (Carcassonensis ecclesiae Decani) Petrus Morellus Turonensis a. 1560 [1]). Fol. 39 est inscriptio scripta nigro; in codice, ex quo describitur haec pars, lemma scriptum erat rubro, nam in margine huius codicis legitur adnotatio in inscriptionem: „Rubro. Sequentia sunt fol. 275/β“.

L. *Ὑπόμνηϲιϲ γενομένη παρά τινοϲ ἱερέωϲ πρὸϲ τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Κρήτηϲ κυρὸν Ἠλίαν περὶ τῆϲ προϲκομιδῆϲ.*

Δέϲποτά μου ἅγιε, ἵνα μὴ δηλωθῇ ἡ ἐπίλυϲιϲ παρὰ τῆϲ ϲῆϲ ὁϲιότητοϲ τῆϲ ἀπορίαϲ ἧϲ ἔχω περὶ τῆϲ ἁγίαϲ τῶν ἄρτων προϲκομιδῆϲ. Καὶ γὰρ ὁ μέγαϲ Βαϲίλειοϲ ἐν τῇ μυϲταγωγικῇ ἱϲτορίᾳ τῆϲ καθολικῆϲ ἐκκληϲίαϲ περὶ τοῦ ἄρτου τῆϲ προθέϲεωϲ λέγει οὕτωϲ· ὁ ἄρτοϲ τῆϲ προθέϲεωϲ ἐμφαίνει τὴν κάθαρϲιν τοῦ κόϲμου καὶ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ πλούτου, τῆϲ χρηϲτότητοϲ τοῦ θεοῦ, ὅτι ὁ υἱὸϲ τοῦ θεοῦ ἄνθρωποϲ γέγονε καὶ ἑαυτὸν προέθηκε θυϲίαν καὶ προϲφορὰν καὶ ἀντίλυτρον καὶ ἐξίλαϲμα ὑπὲρ τῆϲ τοῦ κόϲμου ζωῆϲ· ἀναλαβὼν μὲν τὸ φύραμα ὅλον τῆϲ ἀνθρωπίνηϲ φύϲεωϲ χωρὶϲ ἁμαρτίαϲ, προϲενεχθεὶϲ δὲ ὡϲ ἀπαρχὴ καὶ ἐξαίρετον ὁλοκάρπωμα τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπείου γένουϲ ὡϲ λέγει· ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτοϲ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάϲ, καὶ ὃϲ τρώγῃ δὲ τοῦτον τὸν ἄρτον, ζήϲεται εἰϲ τὸν αἰῶνα, περὶ οὗ ὁ προφήτηϲ Ἱερεμίαϲ φηϲί· δεῦτε καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰϲ τὸν ἄρτον αὐτοῦ, δεικνὺϲ τὸ ξύλον τοῦ ϲταυροῦ καὶ τὸ ϲῶμα αὐτοῦ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ ξύλῳ ἐμπαγέν.

Postea legitur caput inscriptum *Περὶ τῆϲ λόγχηϲ*, quod desinit fol. 42: — *καὶ τὰ μὲν τῆϲ ὑψωθείϲηϲ προϲφορᾶϲ κλάϲματα ἐν τῇ ἐκκληϲίᾳ δαπανάϲθωϲαν, τὰ δὲ λοιπὰ μὴ μετὰ γάλακτοϲ καὶ τυροῦ καὶ ἰχθύων, ἀλλὰ μετὰ φειδοῦϲ ὅτι πλείϲτηϲ καὶ εὐλαβείαϲ.*

Cod. Hierosolymitanus 66 [*Πατριαρχ. βιβλ.*] membran. initio et fine mutilus ff. 216 (mm. 300 × 240) saec. XII, qui praeter alia et *Ἀνθολόγιον γνωμικὸν φιλοϲόφων ϲπουδαίων* Eliae Presbyteri et Ecdici [2]) continet (fol. 162 sqq.), habet in margine fol. 162 adnotationem scriptam manu saec. XIV: *Οὗτοϲ ὁ πάνϲοφοϲ*

---

[1]) H. Stevenson sen., Codd. mss. Graeci Reginae Suecorum et Pii PP. II Bibliothecae Vaticanae, Romae 1888, p. 55.

[2]) P. G. 127, 1129—1148. Cf. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. vol. XI[4], 615.

ἀνὴρ ὁ καὶ Ἠλίας τοὔνομα γέγονεν τῆς τῶν Κρητῶν νήσου ἀρχιεπίσκοπος, ὃς τὴν βίβλον τοῦ τρισμάκαρος Ἰωάννου τῆς Κλίμακος ἑρμήνευσεν [1]). Tantummodo adnotationis huius causa de codice mentionem facio, nam persuasum mihi habeo Anthologion et Gnosticas sententias [2]) ad Eliam Cretensem non pertinere. Quaestionem hanc in suspenso reliquit editor libri, cui titulus: *Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν*... Venetiis 1782, praef.: *Ἠλίας ὁ θεῖος οὗτος πατήρ, ὁ καὶ Ἔκδικος ἐπονομαζόμενος, πότερον Ἠλίας ὁ Κρήτης, ὁ καὶ τῶν τοῦ Γρηγορίου θεολογικῶν λόγων σχολιαστής, οὗτός ἐστιν, ἢ ἕτερός τις, ἡμῖν ἄδηλον*... [3]).

VIII.

Gregorii Nazianzeni orationes illas 16, quae uno volumine comprehensae in ecclesia lectitabantur (*οἱ ἀναγινωσκόμενοι λόγοι*), commentariis ad res theologicas dogmaticasque spectantibus illustravit **Nicetas**, Heracleensis metropolita. Primo erat Nicetas diaconus Sanctae Sophiae Constantinopoli, tum episcopus Serrarum in Macedonia (in codd. mss. saepissime *ὁ Σερρῶν* et a nonnullis Serronius dictus [4]), postea Heracleae in Thracia metropolita [5]). Floruit Nicetas hic saec. XI exeunte (ca. 1070—1100) [6]).

---

[1]) A. Papadopulos-Kerameus, Catal. l. vol. II p. 114 sq.

[2]) P. G. 127, 1147—1176.

[3]) Cf. P. G. 127, 1128 A.

[4]) A. Pavlov, Die kanonischen Antworten des Niketas, des Metropoliten von Herakleia, in ihrer ursprünglicher Gestalt und in der späteren Bearbeitung durch Matthaios Blastares, Viz. Vrem. vol. 2 (1895) p. 160 sqq. (cf. Byz. Zeitschr. vol. 5 [1896] p. 249) putat cognomine hoc *ὁ Σερρῶν* tantummodo originem Nicetae signari.

[5]) Nicetam Heracleensem metropolitam et Nicetam Davidem, qui saec. IX carmina arcana Gregorii Naz. et tetrasticha interpretatus esset (cf. Ern. Dronke, Gregorii Nazianzeni carmina selecta. Accedit Nicetae Davidis paraphrasis nunc primum e cod. Cusano edita... Gottingae 1840 = P. G. 38, 681—842. Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, p. 4 sqq.), alium atque alium fuisse monstravit Leo Allatius in diatribis suis de Psellis et eorum scriptis (Romae 1634; Fabricius-Harles, Bibl. Gr. X⁴ p. 43; P. G. 122, 485 sq.) et de Nicetis (A. Mai, Bibliotheca nova Patrum t. VI, 2 p. 3 = P. G. 127, 531). Falsa est igitur adnotatio editoris in P. G. 36, 933.

[6]) Fabricius-Harles, Bibl. Gr. VII⁴ p. 750 sq. A. Ehrhard apud Krumbacherum, Byz. Litt.² p. 211. Cf. ibid. p. 587. I. Sickenberger, Aus römischen Handschriften über die Lukaskatene des Niketas. Röm. Quartal-

Graece commentarios Nicetae in orationes 1 et 11 publicavit primus codicibus Mosquensibus nisus Christ. Frid. Matthaei, Gregorii Nazianzeni orationes binae... Mosquae 1780 (= P. G. 36, 943—984); Latine excerpta ex commentariis publici iuris fecit Iacobus Billius in editione Gregorii Parisiis a. 1569 confecta, quae fragmenta in editione Io. Leunclavii (Basileae 1571) et in posterioribus Billianis editionibus iterantur. Integri commentarii Latini in oratt. 38, 39, 40, 45, 44, 41 interprete Iacobo Billio leguntur in P. G. 127 col. 1177—1212.

Codices, quibus Gregorii Nazianzeni orationes illae sedecim commentariis Nicetae Heracleensis explanatae continentur, sunt plurimi, nempe:

Ambrosianus Gr. 157 [B. 162 sup. olim N. 140] chartac. ff. I + 233 (mm. 300 × 215) saec. XV est scriptus. Codex continet 8 orationes Gregorii Naz. cum expositione Nicetae Heracleensis [1]).

Fol. 1 —4^{v} sunt fragmenta or. 43.
Fol. 5 —62. Or. 43.
„ 62 —80. „ 39.
„ 80 —120. „ 40.
„ 120 —126^{v}. „ 11.
„ 126^{v}—152^{v}. „ 21.
Fol. 152^{v}—177^{v}. Or. 42.
„ 177^{v}—207^{v}. „ 14.
„ 207^{v}—230. „ 16. Expositio est fine mutila; desideratur expositio cap. 20.
Fol. 230—fin. sunt iterum fragmenta or. 43.

Ambrosianus 192 [C. 92 sup. olim N. 155] chartac. ff V + 328 + II (mm. 300 × 218) saec. XIV ex. scriptus continet varia [2]). Fol. 22—48 est Gregorii Nazianzeni or. 21 cum expositione Nicetae Heracleensis [3]).

Ambrosianus 257 [D. 90 sup. olim N. 219] membran. ff. III + 383 + I (mm. 324 × 234) saec. XII exaratus est. In codice

schr. f. christl. Altertumskunde u. f. Kirchengesch. vol. XII (1898) p. 57. Idem, Die Lukaskatene des Niketas von Herakleia. Texte u. Unters. N. F. vol. VII (1902) fasc. 2. Commentarii Nicetae continentur iam codice Laurent. VII, 13, qui saec. XI est scriptus. Cf. infra p. 132 et ibid. adnot. 3.

[1]) Aem. Martini-Dom. Bassi, Catalogus codicum Graecorum Bibliothecae Ambrosianae, Mediolani 1906, p. 173 sq.

[2]) Martini-Bassi, Catal. l. p. 206.

[3]) T. Sinko, O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach włoskich. P. II. Eos vol. XV (1909) p. 72.

insunt Gregorii Nazianzeni 16 orationes cum expositione Nicetae Heracleensis [1]).

Fol.	1 —9.	Or.	1.	Fol.	160 —218.	Or.	43.
„	9 —62v.	„	45.	„	218 —239.	„	39.
„	62v—77.	„	44.	„	239 —280.	„	40.
„	77 —101v.	„	41.	„	280 —286v.	„	11.
„	101v—117.	„	15.	„	286v—312v.	„	21.
„	117 —131v.	„	24.	„	312v—337v.	„	42.
„	131v—146.	„	19.	„	337v—364.	„	14.
„	146 —160.	„	38.	„	364 —fin.	„	16.

Ambrosianus 497 [L. 111 sup.] chartac. ff. I + 282 + II (mm. 300 + 213) saec. XV in. scriptus complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis [2]).

Fol.	1 —6.	Or.	1.	Fol.	119 —167.	Or.	43.
„	6 —34v.	„	45.	„	167 —181v.	„	39.
„	34v—41.	„	44.	„	181v—211.	„	40.
„	41 —62.	„	41.	„	211 —215.	„	11.
„	62 —75v.	„	15.	„	215 —234.	„	21.
„	75v—89.	„	24.	„	234 —251.	„	42.
„	89 —102.	„	19.	„	251 —269.	„	14.
„	102 —119.	„	38.	„	269 —fin.	„	16.

Ambrosianus 695 [Q. 96 sup.] chartac. ff. I + 427 + I (mm. 301 × 222) saec. XV binis columnis scriptus est. Praeter alia continet codex duas orationes Gregorii Nazianzeni cum expositione Nicetae Heracleensis [3]).

Fol. 264—291. Or. 45. Fol. 291—300. Or. 41.

Ambrosianus 873 [C. 178 inf. olim N. 324?] chartac. fol. 1—242, membran. fol. 243—282 (mm. 350 × 257) saec. XIV (a. 1324) scriptus est et continet 16 orationes Gregorii Nazianzeni cum expositione Nicetae Heracleensis [4]).

Fol. 1—6v. Or. 1. Expositio est initio mutila et incipit: *Ka-*

---

[1]) Martini-Bassi, Catal. l. p. 598. Cf. Sinko l. l. p. 72.
[2]) Martini-Bassi, Cat. l. p. 283 sq. Cf. T. Sinko l. l. p. 72.
[3]) Martini-Bassi, Catal. l. p. 803.
[4]) Martini-Bassi, Catal. l. p. 974.

τασκευάζει ἐνταῦθα, ὅτι ἀμφότερα ἐπαινετῶϲ ἐποίηϲε... Cf. P. G. 36, 945 B.

Fol. 6^{v}—52.	Or. 45.	Fol. 176^{v}—204^{v}.	Or. 40.
„ 52 —64.	„ 44.	„ 204^{v}—209.	„ 11.
„ 64 —82^{v}.	„ 41.	„ 209 —226^{v}.	„ 21.
„ 82^{v}—94^{v}.	„ 15.	„ 226^{v}—243.	„ 42.
„ 94^{v}—104.	„ 24.	„ 243 —258^{v}.	„ 14.
„ 104 —113.	„ 19.	„ 258^{v}—270^{v}.	„ 16.
„ 113 —125^{v}.	„ 38.		
„ 125^{v}—164.	„ 43.		
„ 164 —176^{v}.	„ 39.		

Expositionem or. 16 sequitur paraphrasis tetrastichorum Gregorii Nazianzeni [1]) et alia.

Atheniensis 53 [11] chartac. ff. 153 (mm. 210 × 150) saec. XIX (a. 1813) scriptus est et continet fol. 135—153 Gregorii Nazianzeni or. 1 cum commentario Nicetae Heracleensis [2]).

Atheniensis 219 membran. ff. 50 (mm. 260 × 200) saec. XI est exaratus. Codex initio et fine mutilus est et complectitur „fragmenta Nicetae Heracleensis scholiorum in orationes Gregorii Nazianzeni“ [3]).

Atheniensis 358 chartac. ff. 240 (mm. 100 × 80) saec. XVI scriptus est. Initio codicis est Gregorii Nazianzeni or. 38 cum expositione Nicetae Heracleensis [4]).

Atheniensis 407 chartac. ff. 284 (mm. 350 × 250) saec. XVI est scriptus. Initio et fine codex mutilus est; habentur in eodem commentario Nicetae Heracleensis illustratae 11 orationes Gregorii Nazianzeni, quae sequuntur: 45. 44. 41. 15. 24. 19. 38. 43. 14. 39. 40 [5]).

Atheniensis 408 chartac. ff. 349 (mm. 200 × 150) saec. XVIII scriptus est et continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis. Orationes dispositae sunt in codice hoc modo: 45. 44. 41. 15. 24. 19. 38. 43. 14. 39. 40. 1. 11. 42. 16. 21 [6]).

---

[1]) Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, p. 77.

[2]) Ἰωάννου καὶ Ἀλκιβιάδου Ἰ. Σακκελίωνοϲ Κατάλογοϲ τῶν χειρογράφων τῆϲ ἐθνικῆϲ βιβλιοθήκηϲ τῆϲ Ἑλλάδοϲ, ἐν Ἀθήναιϲ 1892, p. 10.

[3]) Sakkelion, Catal. l. p. 42.

[4]) Sakkelion, Catal. l. p. 61.

[5]) Sakkelion, Catal. l. p. 71.

[6]) Sakkelion, Catal. l. p. 71.

Atheniensis 418 chartac. ff. 64 (mm. 220 × 170) saec. XVIII scriptus est. In codice insunt orationes quaedam Gregorii Nazianzeni cum commentario Nicetae Heracleensis [1]).

Atheniensis 485 [202] membran. ff. 152 (mm. 260 × 190) saec. XIV est exaratus. Initio codicis continetur Gregorii Nazianzeni or. 11 cum expositione Nicetae Heracleensis fine mutila [2]).

Athous 327 [1 *Ζωγράφου*] chartac. in 8⁰ saec. XIV scriptus est. Prima et ultima folia codicis conscripta sunt manu saec. XVII. Codex continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis. Cf. lemma fol. 1: *Νικήτα τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Cερρῶν ἐξήγηcιc εἰc τοὺc ἀναγινωcκομένουc λόγουc τοῦ ἐν ἁγίοιc πατρὸc ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεωλόγου* [3]).

Athous 752 [50 *Ξενοφῶντοc*] chartac. in 16⁰ saec. XVIII scriptus complectitur initio (num. 1—3) Gregorii Nazianzeni orationes 21, 38, 43 cum scholiis Nicetae Heracleensis [4]).

Athous 780 [78 *Ξενοφῶντοc*] chartac. in 8⁰ saec. XVIII (a. 1727) scriptus continet Gregorii Nazianzeni orationes cum commentario Nicetae Heracleensis [5]).

Athous 2054 [41 *Ἐcφιγμένου*] membran. ff. 337 in fol. saec. XIII exaratus habet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum scholiis Nicetae Heracleensis. Or. 1 initio mutila est [6]).

Athous 2753 [79 *Δοχειαρίου*] chartac. in fol. saec. XIV scriptus complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis. Codex fine est mutilus [7]).

Athous 2763 [89 *Δοχειαρίου*] chartac. in 8⁰ saec. XIII scriptus est. Ultimo loco (num. 3) in codice exstat Gregorii Nazianzeni or. 45 cum commentario Nicetae Heracleensis [8]).

Athous 3091 [22 *Κουτλουμουcίου*] membran. et chartac. ff.

---

[1]) Sakkelion, Catal. l. p. 74.

[2]) Sakkelion, Catal, l. p. 96.

[3]) *Cπ. Π. Κατάλογοc τῶν ἐν ταῖc βιβλιοθήκαιc τοῦ ἁγίου ὄρουc ἑλληνικῶν κωδίκων*, vol. I (Cantabrigiae 1895) p. 31. In pluribus codicibus Athois infra allatis inscriptio haec orationibus Gregorii cum commentariis Nicetae praecedit.

[4]) Lampros, Catal. l. vol. I p. 67.

[5]) Catal. l. vol. I p. 70.

[6]) Catal. l. vol. I p. 175.

[7]) Catal. l. vol. I p. 243.

[8]) Catal. l. vol. I p. 244.

550 in 4⁰ mai. saec. XII et XIV scriptus est. Codicis pars chartacea (fol. 134—451) continet Gregorii Nazianzeni orationes 15 cum expositione Nicetae Heracleensis [1]).

Athous 3198 [125 *Κουτλουμουςίου*] chartac. ff. 321 in 8⁰ saec. XIII scriptus continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis [2]).

Athous 3199 [126 *Κουτλουμουςίου*] chartac. pagg. 453 in 4⁰ saec. XIV. In codice insunt 16 orationes Gregorii Nazianzeni cum commentario Nicetae Heracleensis. Or. 1 initio mutila est [3]).

Athous 3200 [127 *Κουτλουμουςίου*] chartac. ff. 359 in 4⁰ saec. XIV scriptus complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum scholiis Nicetae Heracleensis. Codex fine est mutilus [4]).

Athous 3201 [128 *Κουτλουμουςίου*] chartac. pagg. 951 in 8⁰ saec. XVIII continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis [5]).

Athous 3714 [180 *Διονυςίου*] chartac. ff. 387 in 8⁰ saec. XIV scriptus est et continet (sub num. 13, fol. 255—305ᵛ) Gregorii Nazianzeni orationes cum expositione Nicetae Heracleensis. Fol. 255 est l.: *Cυναγωγὴ ἀπὸ τῆς ἐξηγήςεως τῆς γενομένης παρὰ τοῦ Ἡρακλείας κῦρ Νικήτα εἰς τοὺς δέκα ἓξ λόγους τοῦ Θεολόγου ἤγουν Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ* [6]).

Athous 3812 [278 *Διονυςίου*] chartac. in 16⁰ saec. XVII. Sub num. 6 exstat in codice Gregorii Nazianzeni or. 40 cum commentario Nicetae Heracleensis [7]).

Athous 4389 [269 *Ἰβήρων*] chartac. in fol. saec. XIII scriptus est. Codex initio et fine mutilus est; insunt in eodem Gregorii Nazianzeni orationes cum expositione Nicetae Heracleensis [8]).

Athous 4390 [270 *Ἰβήρων*] chartac. in 4⁰ saec. XVII (a. 1695) scriptus complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 16 (oratt. 1... 14) cum commentario Nicetae Heracleensis [9]).

---

[1]) Catal. l. vol. I p. 276.
[2]) Catal. l. vol. I p. 285.
[3]) Catal. l. vol. I p. 285.
[4]) Ibid.
[5]) Ibid.
[6]) Catal. l. vol. I p. 355.
[7]) Catal. l. vol. I p. 399.
[8]) Catal. l. vol. II (Cantabrigiae 1900) p. 69.
[9]) Ibid.

Athous 4392 [272 Ἰβήρων] chartac. ff. 257 in 4° saec. XIV exaratus est. Fine codex mutilus est; continentur in eo Gregorii Nazianzeni orationes (oratt. 1... 42) cum expositione Nicetae Heracleensis [1].

Athous 4683 [563 Ἰβήρων] chartac in 4° saec. XIV (nonnulla prima folia conscripta sunt manu saec. XVI) scriptus est. In codice inveniuntur Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum scholiis Nicetae Heracleensis [2].

Athous 4690 [570 Ἰβήρων] chartac. ff. 475 in 4° saec. XVII (a. 1665) scriptus est. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentariis Nicetae Heracleensis [3].

Athous 5428 [1308 Ἰβήρων] chartac. in fol. saec. XVIII. Sub num. 17 est in codice Gregorii Nazianzeni or. 42 cum expositione Nicetae Heracleensis [4].

Athous 5431 [1311 Ἰβήρων] chartac. in 4° saec. XVIII sub num. 6 θ habet Gregorii Nazianzeni orationes 45 et 38 cum scholiis Nicetae Heracleensis [5].

Athous 5449 [1329 Ἰβήρων] chartac. in 8° saec. XVIII scriptus est. Codex fine est mutilus et continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentariis Nicetae Heracleensis [6].

Athous 5457 [1337 Ἰβήρων] chartac. in 16° saec. XVI. Sub num. 75 est Gregorii Nazianzeni or. 45 cum expositione Nicetae Heracleensis [7].

Athous 6190 [683 Παντελεήμονος] chartac. pagg. 821 (mm. 240 × 170) saec. XVIII est scriptus. Pagg. 1—495 exstant *ἐξηγήσεις εἰς λόγους καὶ ἰαμβικὰ ποιήματα Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, μετὰ καί τινων Σχολίων Νικήτα τοῦ Σερρῶν* [8].

Athous 6191 [684 Παντελεήμονος] chartac. ff. 368 (mm. 230 × 175) saec. XVIII scriptus habet sub num. 2 et 5 Gregorii Nazianzeni orationes 42, 14, 1 cum scholiis Nicetae Heracleensis [9].

---

1) Ibid.
2) Catal. l. vol. II p. 171.
3) Catal. l. vol. II p. 172.
4) Catal. l. vol. II p. 262.
5) Catal. l. vol. II p. 262 sq.
6) Catal. l. vol. II p. 271.
7) Catal. l. vol. II p. 273.
8) Catal. l. vol. II p. 413.
9) Catal. l. vol. II p. 414.

Brixiensis Querinianus [Bibl. Queriniana] F. I. 4. chartac. ff. 435 (mm. 283 × 222) saec. XVI. Codex exhibet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis commentario [1]).

Fol. 1—13. Or. 1. Commentario praecedit lemma: *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου... λόγος εἰς τὸ ἅγιον πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδυτῆτα, καὶ τοῦ Σεῤῥῶν λεγομένου κύρου Νικήτα μητροπολίτου Ἡρακλείας ἐξήγησις.* Cf. P. G. 36, 943—969.

Fol.	13ᵛ—91.	Or. 45.	Fol.	276 —302.	Or. 14.
„	91 —112.	„ 44.	„	302 —322.	„ 39.
„	112 —146ᵛ.	„ 41.	„	322 —361.	„ 40.
„	147 —165.	„ 15.	„	361 —366ᵛ.	„ 11.
„	165 —178.	„ 24.	„	367 —389.	„ 21.
„	178 —197.	„ 19.	„	389 —417.	„ 42.
„	197ᵛ—220ᵛ.	„ 38.	„	417 — fin.	„ 16.
„	221 —276.	„ 43.			

Bucarestensis Gr. 387 [392] chartac. pagg. 757 (mm. 280 × 210) saec. XIV est scriptus et continet Gregorii Nazianzeni orationes 10 cum commentario Nicetae Heracleensis, et Basilii Magni orationes (pagg. 708—757) [2]). Fol. 1—5 sunt vacua scriptura.

Pag.	11—51.	Or. 44.
„	51—114.	„ 41.
„	114—156.	„ 15.
„	156—193.	„ 24.
„	193—236.	„ 19.
„	236—306.	„ 38. Post

comment. in or. 38 desunt folia plurima.

Pag. 548—556. Or. 11. Cf. P. G. 36, 969—984.

Pag.	556—625.	Or. 21.
Pag.	625—660.	„ 16.
Pag.	660—708.	„ 42.

Bucarestensis Gr. 388 [390] chartac. pagg. 639 (mm. 280 × 200) saec. XIV—XV scriptus est. Codex complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 11 cum commentario Nicetae Heracleensis, ut videtur [3]).

---

[1]) E. Martini, Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane, vol. I, 2 (Milano 1896) p. 286 sq.

[2]) Const. Litzica, Catalogul manuscriptelor grecești (Biblioteca Academiei Române), București 1909, p. 201 sq.

[3]) Litzica, Catal. l. p. 202: „Manuscriptul conține numai scolii la 11 discursuri ale lui Grigorie Teologul. Probabil că sunt tălmăcirile lui Niketas din Serres".

Bucarestensis Gr. 389 [289] chartac. ff. 145 (mm. 210 × 160) saec. XVIII scriptus est. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis. Codex inscribitur fol. 1: *Ἐξήγηϲιϲ τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Σερρῶν κατὰ Νικήτα εἰϲ τοὺϲ ἀναγινωϲκομένουϲ δεκαὲξ λόγουϲ τοῦ ἐν ἁγίοιϲ πατρὸϲ ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου* [1]).

Bucarestensis Gr. 390 [704] chartac. ff. 439 (mm. 340 × 210) saec. XVIII est scriptus, et continet Gregorii Nazianzeni oratt. 16 cum commentario Nicetae Heracleensis. Fol. 1^{v} est index orationum, fol. 2 inscriptio: *Τοῦ ἐν ἁγίοιϲ πατρὸϲ ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπιϲκόπου Κωνϲταντινουπόλεωϲ τοῦ θεολόγου λόγοι ἀναγινωϲκόμενοι ΙϚ ἑρμηνευθέντεϲ παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατρὸϲ ἡμῶν Νικήτου μητροπολίτου Ἡρακλείαϲ τοῦ Σεῤῥῶν* [2]). Orationes dispositae sunt in codice hoc ordine: 1. 45. 44. 41. 38. 43. 39. 40. 11. 14. 16. 24. 15. 19. 21. 42.

Bucarestensis Gr. 563 [294] chartac. ff. 93 (mm. 210 × 150) saec. XVII (a. 1684) scriptus habet fol. 1—45 Gregorii Nazianzeni or. 38 cum commentario Nicetae Heracleensis (?) [3]).

Bucarestensis Gr. 568 [253] chartac. ff. 472 (mm. 220 × 160) saec. XVIII (a. 1712) scriptus est et complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 15 cum expositione Nicetae Heracleensis, quae inscribitur fol. 1: *Ἐξήγηϲιϲ Νικήτα τοῦ Σεῤῥῶν τοῦ ἁγιωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλειαϲ* [4]).

Fol. 1 —10^{v}.	Or. 1.	Fol. 137^{v}—155^{v}.	Or. 24.
„ 10^{v}—74.	„ 45.	„ 155^{v}—173.	„ 19.
„ 74 —91.	„ 44.	„ 173 —249.	„ 43.
„ 91 —120.	„ 41.	„ 249 —276.	„ 39.
„ 120 —137^{v}.	„ 15.	„ 276 —330.	„ 40.

Fol. 330 —338.	„ 11.	In margine signata est oratio ut ιβ'.
„ 338 —370.	„ 21.	In „ „ „ „ „ ιγ'.
„ 370 —392^{v}.	„ 38.	Fol. 393—395 sunt alba.
„ 396 —428.	„ 42.	„ 429 non est descriptum.
„ 430 —465.	„ 14.	Folia reliqua sunt vacua scriptura.

---

[1]) Litzica, Catal. l. p. 202.
[2]) Litzica, Catal. l. p. 203.
[3]) Litzica, Catal. l. p. 245.
[4]) Litzica, Catal. l. p. 248 sq.

Bucarestensis Gr. 676 [187] chartac. ff. 398 (mm. 240 × 170) saec. XVIII scriptus continet aliis omissis Gregorii Nazianzeni orationes 4 cum commentario Nicetae Heracleensis [1]).

Fol.	44v—63.	Or. 19.	Fol.	84—111.	Or. 21.
„	63—80.	„ 15.	„	116—133.	„ 1.

Bucarestensis Gr. 720 [462] chartac. pagg. 842 (mm. 210 × 150) saec. XVIII scriptus continet pagg. 665—706 Gregorii Nazianzeni or. 16 cum expositione Nicetae Heracleensis [2]).

Bucarestensis Gr. 724 [496] chartac. pagg. 406 (mm. 210 × 160) saec. XVIII scriptus complectitur praeter alia Gregorii Nazianzeni orationes 5 cum commentario Nicetae Heracleensis [3]).

Pag.	5—37.	Or. 21.	Pag.	92—162.	Or. 40.
„	37—66.	„ 38.	„	162—202.	„ 43.
„	66—92.	„ 39.			

Cantabrigiensis, Trinity College 1173 [A. 56] chartac. ff. 524 (in pag. exstant 27 vv.) saec. XVI scriptus est. Codex constat duobus voluminibus; volumen primum (fol. 1—291) scriptum est variis (2—3) manibus, volumen secundum (fol. 292—fin.) exaravit manus una. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 (oratt. 1...) cum commentario Nicetae Heracleensis. Orationum textus scriptus est rubro; fol. 485 sqq. textus deest, ad quem conscribendum relicta sunt spatia. Fol. 1 est l.: *Τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας τοῦ Cερρῶν Νικήτα εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ θεολόγου ἐξήγησις.* Folio ultimo subscripsit manus eadem: *Τέλος τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου βιβλίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ἐξηγηθὲν ὑπὸ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας... Νικήτα Cερρῶν* [4]).

Escorialensis Gr. Ψ. II. 8 chartac. ff. 454 in fol. saec XVI scriptus est. Post commentarium Basilii in XVI prima capita. Isaiae exstant in codice orationes Gregorii Nazianzeni cum expositione Nicetae Heracleensis [5]).

---

[1]) Litzica, Catal. l. p. 407 sq.

[2]) Litzica, Catal. l. p. 466.

[3]) Litzica, Catal. l. p. 471 sq.

[4]) M. Rh. James, The Western manuscripts in the library of Trinity College Cambridge, vol. III (Cantabrig. 1902) p. 185.

[5]) E. Miller, Catalogue des manuscrits grecs de la bibliothèque de l'Es-

Gothanus Gr. 130 [Mbr. I n. 59] membran. ff. 343 saec. XII. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes (1. 45. 44. 38. 19. 24. 15. 41. 43. 39. 40. 11. 21. 42. 14. 16) cum commentariis Nicetae [1]).

Hierosolymitanus 21 [*Τῆς Πατριαρχ. Βιβλιοθήκης*] chartac. ff. 206 (mm. 260 × 172) saec. XVII scriptus est et complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 5 cum scholiis Nicetae Heracleensis [2]):

Fol.	1 —11.	Or. 1.	Fol.	112 —118ᵛ.	Or. 11.
„	11 —84ᵛ.	„ 45.	„	118ᵛ—169ᵛ.	„ 43.
„	84ᵛ—112.	„ 41.			

Hierosolymitanus 151 [*Τῆς κυρίως Πατριαρχ. Βιβλιοθήκης*] chartac. ff. 359 (mm. 288 × 220) saec. XVI. Fol. 11—331 exstant in codice Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum scholiis Nicetae Heracleensis [3]).

Hierosolymitanus 6 [*Τοῦ παναγ. Τάφου*] chartac. ff. 409 (mm. 380 × 280) saec. XIV. Secundum catalogum A. Papadopuli-Keramei [4]) codex continet *Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ὁμιλίας*

---

curial, Paris 1848, p. 423. St. Witkowski, Rękopisy św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach hiszpańskich, Eos vol. XIII (1907) p. 57. — Olim fuisse plures codices in bibliotheca Escorialensi cum commentario Nicetae Heracleensi testantur veteres catalogi codicum Escorialensium, ex. gr. catalogus Guil. Lindani a. 1579 confectus (cf. E. Miller, Catal. l. p. 507), Nicolai de la Torre hodie cod. Escorial. X. I. 16 num. 485 (= Ψ. II. 8 [?]; cf. Miller p. 368), 588, 604, 606 (Miller p. 370), 655, 656 (Miller p. 373), 805 (Miller p. 385). Codices hi a. 1671 igne deleti esse videntur. Cf. St. Witkowski l. l. p. 51 sq. adnot.

[1]) Fr. Jacobs et F. A. Ukert, Merkwürdigkeiten der herzogl. öffentl. Bibliothek in Gotha, vol. II (Leipzig 1836) p. 98.

[2]) *Κλ. Μ. Κοικυλίδης, Κατάλοιπα χειρογράφων Ἱεροσολυμιτικῆς βιβλιοθήκης, ἐν Ἱεροσολύμοις* 1899, p. 41. H. O. Coxe, Report to Her Majesty's Government on the greek manuscripts yet remaining in Libraries of the Levant, London 1858, p. 75 (= A. Papadopulos-Kerameus, Catal. l. vol. IV p. 450) nominat codicem, qui continebat „Gregorii Nazianzeni sermones cum Nicetae commento; chartac. in fol. s. XV".

[3]) A. Papadopulos-Kerameus, *Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη* vol. I p. 252. A. Ehrhard, Die griechische Patriarchal-Bibliothek von Jerusalem. Ein Beitrag zur griech. Palaeographie (Röm. Quartalschrift f. christl. Alterthumskunde u. f. Kirchengesch. vol. 6 [1892]) p. 359.

[4]) Papadopulos-Kerameus, Catal. l. vol. IV p. 22.

δέκα μετὰ τῆς εἰς αὐτὰς ἑρμηνείας Νικήτα Σεῤῥῶν, ἧς ἡ ἀρχή· „[Εἰ]κοστῷ δευτέρῳ ἀριθμῷ τῶν τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ τῆς θεολογίας φερωνύμου..." Cuius prooemii tamen initium simillimum est prooemio Eliae Cretensis. Cf. P. G. 36, 757 A: Ἐν πεντηκοστῷ δευτέρῳ ἀριθμῷ...

Hierosolymitanus 53 [Τοῦ παναγ. Τάφου] chartac. ff. 64 (mm. 270 × 190) saec. XVIII in. scriptus continet Gregorii Nazianzeni orationes 38 et 41 cum commentario Nicetae Heracleensis (?) [1].

Laurentianus VII, 13 membran. ff. 522 in 4° mai. saec. XI [2] manu Thomae monachi est exaratus [3]. Fol. 1—43 conscripta sunt manu recentiore. Codex continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis expositione [4].

Fol.	1ᵛ—8.	Or.	1.	Fol.	201ᵛ—276ᵛ.	Or.	43.
„	8 —61.	„	45.	„	276ᵛ—305ᵛ.	„	39.
„	61 —82.	„	44.	„	305ᵛ—368.	„	40.
„	82 —119.	„	41.	„	368 —377.	„	11.
„	119 —140ᵛ.	„	15.	„	377 —418.	„	14.
„	140ᵛ—159.	„	24.	„	418 —455ᵛ.	„	21.
„	159 —176ᵛ.	„	19.	„	455ᵛ—493.	„	42.
„	176ᵛ—201ᵛ.	„	38.	„	493 —522.	„	16.

Laurentianus conv. soppr. 121 [C. 558] membran. ff. 357 (mm. 267 × 188) saec. XIV manu Leonis cuiusdam scriptus est [5]. Codex continet Gregorii Nazianzeni orationes 15 cum expositione Nicetae Heracleensis. Leguntur „praeterea in marginibus scholia Theodori Philosophi, Iohannis Geometrae, Basilii etc." [6]. Commentario in or. 38 praemittitur fol. 135 sq. epi-

---

[1]) Ibid. p. 75.

[2]) Saec. XI scriptus est etiam cod. Laurent. VII, 3 membran. ff. 261 in 4°, qui Gregorii Nazianzeni orationes 16 complectitur. In codice hoc orationi 16 (fol. 248) praemittitur prooemium, quod est Nicetae Heracleensis. Cf. A. M. Bandini, Catalogus codicum mss. Bibliothecae Mediceaa-Laurentianae... vol. I (Florentiae 1764) p. 202 sq.

[3]) Cf. Bandini, Catal. l. vol. I p. 251. Vogel-Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, p. 151.

[4]) Bandini, Catal. l. vol. I p. 249 sqq.

[5]) Videas subscriptionem cod. fol. 3. Cf. Vogel-Gardthausen l. l. p. 264.

[5]) E. Rostagno et N. Festa, Indice dei codici greci Laurenziani non

stula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp. amplior tamen ea, quae legitur apud Migne P. G. 36, 1073—1080.

Lesbous 78 [*Τοῦ Λειμῶνος μονῆς*] chartac. (mm. 235 × 165) saec. XVIII ex. scriptus est et continet Gregorii Nazianzeni orationem 19 (fol. 279). 38 (fol. 293). 43 cum exegesi Nicetae Heracleensis [1]).

Lugdunensis Gr. 55 [516. Olim Collegii Iesuitarum Lugduni] chartac. ff. 648 (mm. 266 × 214) saec. XVI. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis [2]).

Fol.	1 —12.	Or. 1.	Fol.	280ᵛ—371.	Or. 43.
„	12 —105ᵛ.	„ 45.	„	371 —402.	„ 40.
„	105ᵛ—130.	„ 44.	„	402 —469ᵛ.	„ 39.
„	130 —169ᵛ.	„ 41.	„	469ᵛ—480ᵛ.	„ 11.
„	169ᵛ—205.	„ 15.	„	480ᵛ—524ᵛ.	„ 21.
„	205 —228.	„ 24.	„	524ᵛ—567.	„ 42.
„	228 —250ᵛ.	„ 19.	„	567 —613ᵛ.	„ 14.
„	250ᵛ—280ᵛ.	„ 38.	„	613ᵛ—648.	„ 16.

Matritensis Gr. olim O. 72. [Bibl. nacional] chartac. ff. 265 in 4⁰ saec. XIV est scriptus. Prima folia desunt in codice, ultima sunt lacerata. Codex continet Gregorii Nazianzeni orationes cum commentario Nicetae Heracleensis [3]).

Matritensis Gr. 4745 [olim O. 14. Bibl. nacional] chartac. ff. 500 in fol. saec. XVI variis manibus scriptus est. Aliis omissis complectitur codex „commentaires de Nicétas sur trois homélies de

---

compresi nel catalogo del Bandini. Studi ital. di filol. class. vol. I (1893) p. 156 sq.

[1]) A. Papadopulos-Kerameus, *Μαυρογορδάτειος βιβλιοθήκη* ... vol. I fasc. 1 (*Κατάλογος τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Λέσβῳ ἱερᾶς καὶ σεβασμίας τοῦ Λειμῶνος μονῆς ἀποκειμένων χειρογράφων*), Constantinopoli 1884, p. 72.

[2]) H. Omont, Catalogue des manuscrits grecs de Départements, Paris 1886, p. 40 (= Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale et des autres bibliothèques de Paris et de Départements, vol. III [Paris 1888], p. 371).

[3]) E. Miller, Catalogue des manuscrits grecs. Supplément au Catalogue d'Iriarte (Notices et extraits des manuscrits de la Bibl. Nationale... vol. XXXI, 2 [Paris 1886]) p. 98. St. Witkowski, Rękopisy św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach hiszpańskich, Eos vol. XIII (1907) p. 48.

saint Grégoire de Nazianze" [1]). St. Witkowski l. l. p. 48 adnotat in codice inveniri Nicetae scholia tantummodo in or. 19 (fol. 391—404ᵛ) et 40 (fol. 405—440ᵛ) in margine signatam numero ια' [2]).

Matritensis Gr. 4847 [olim O. 96. Bibl. nacional] membran. ff. 305 in 4⁰ saec. XII [3]) est exaratus. In codice, qui initio et fine mutilus est, exhibentur Gregorii Nazianzeni orationes cum scholiis Nicetae Heracleensis [4]).

Codex in Meteoris n. 559 [*Τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ τοῦ κατ' ἐξοχὴν Μετεώρου*] membran. ff. 191 (mm. 275 × 195) saec. XIII scriptus est. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 8 cum commentario Nicetae Heracleensis [5]).

Fol. 1— 12.	Or. 1.	Fol. 127—145.	Or. 15.
„ 12— 81.	„ 45.	„ 145—161.	„ 19.
„ 81—100.	„ 44.	„ 161—171.	„ 24.
„ 100—127.	„ 41.	„ 171—192.	„ 16.

Mitylenensis 30 [*Τοῦ Γυμνασίου*] chartac. ff. 318 (mm. 205 × 150) saec. XVIII continet fol. 121—185 or. 45 Gregorii Nazianzeni cum expositione Nicetae Heracleensis (L. *Νικήτα φιλοσόφου τοῦ καὶ Δαβὶδ ἑρμηνεία εἰς τὸν β' λόγον τὸν εἰς τὸ ἅγιον πάσχα...*) [6]).

Mitylenensis 32 [*Τοῦ Γυμνασίου*] chartac. ff. 198 (mm. 205 × 150) saec. XVIII habet fol. 155—161 Gregorii Nazianzeni or. 43 cum commentario Nicetae Heracleensis fine mutilo [7]).

Monacensis Gr. 121 chartac. ff. 552 (mm. 325 × 235) saec. XVI scriptus est et continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum scholiis Nicetae Heracleensis, quae fol. 1 inscribuntur: *Τοῦ*

---

[1]) Miller, Catal. l. p. 67.

[2]) Cf. Witkowski l. l. p. 48 adnott. 1, 2.

[3]) Miller, Catal. l. p. 109. — In catalogo manuscripto codicum Matrit. codex in saec. XIV detractus est. Cf. Witkowski l. l. p. 47 adnot. 3.

[4]) Witkowski ibid.

[5]) Notitiam codicis debeo humanissimo dri *N. 'Α. Βέης*, qui catalogum codicum monasterii Meteororum praeparat. Cf. I. Dräseke, Die neuen Handschriftenfunde in den Meteora-Klöstern. Neue Jahrbücher f. d. klass. Altertum etc. vol. 29 (1912) p. 551 sq.

[6]) A. Papadopulos-Kerameus, *Μαυρογορδάτειος βιβλιοθήκη*... vol. I fasc. 2 (*Κατάλογος τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Γυμνασίου Μιτυλήνης ἀποκειμένων χειρογράφων*), *ἐν Κωνσταντινουπόλει* 1884, p. 142.

[7]) Ibid. p. 143.

ἱεροτάτου κυρίου Νικητᾶ μητροπολίτου Ἡρακλείας ἑρμηνεία εἰς τὸν θεολόγον... Rubro [1]).

Fol. 1 —11^{v}. Or. 1. Fol. 12 —87^{v}. Or. 45.

Fol. 88 —208^{v}. Or. 44. Folia signata sunt 101. 202. 203..., sed scholia integra sunt.

Fol.	209 —244.	Or. 41.	Fol.	382^{v}—420^{v}.	Or. 40.
„	244^{v}—262^{v}.	„ 15.	„	421 —426.	„ 11.
„	263 —276^{v}.	„ 24.	„	426^{v}—448.	„ 21.
„	276^{v}—291.	„ 19.	„	448^{v}—472^{v}.	„ 42.
„	291^{v}—313.	„ 38.	„	473 —495.	„ 14.
„	313 —361^{v}.	„ 43.	„	495^{v}—512.	„ 16.
„	362 —382.	„ 39.			

Monacensis Gr. 140 chartac. ff. 331 + 14 (mm. 285 × 215) saec. XIV. Ultima 14 folia sunt vacua scriptura. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis commentario [2]).

Fol. 1—8^{v}. Or. 1. Commentarius initio (fol. 1) abbreviatus est; sed iam a verbis *Κατασκευάζει ἐνταῦθα...* (P. G. 36, 945 B) sunt integra scholia Nicetae. Saec. XVI animadvertit quidam initio commentarii deesse nonnulla et conscripsit fol. A praevio commentarii initium: *Ἐπειδή, φησι, ἀναστάσεως ἡμέρα ἐστί... ἀπερίσκεπτον ταχυτεῖτας* (sic). Cf. P. G. 36, 943—969.

Fol.	8^{v}—61^{v}.	Or. 45.	Fol.	140 —188.	Or. 43.
„	61^{v}—75.	„ 44.	„	188 —204^{v}.	„ 39.
„	75 —95^{v}.	„ 41.	„	205 —251^{v}.	„ 40.
„	96 —108.	„ 15.	„	252 —277^{v}.	„ 21.
„	108 —119^{v}.	„ 24.	„	277^{v}—283.	„ 11.
„	119^{v}—130.	„ 19.	„	283 —305^{v}.	„ 42.
„	130 —140.	„ 38.	„	305^{v}—323.	„ 14.

Fol. 323 —331^{v}. Or. 16. Commentarius est fine mutilus; qui exstat, pertinet ad cap. 1—14.

---

[1]) Ign. Hardt, Catalogus codicum mss. Graecorum Bibliothecae Regiae Bavaricae, vol. II (Monachii 1806) p. 54 sq. T. Sinko, O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach włoskich. P. II. Eos vol. XV (1909) p. 78.

[2]) Hardt, Catal. l. vol. II p. 105 sqq.

Monacensis Gr. 216 chartac. ff. 360 (mm. 285 × 190) saec. XIV (a. 1348) manu Ioannis Ducae scriptus est [1]. Fol. 1—16 binis columnis, reliqua una columna conscripta sunt. Codex continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 — praeter alias — cum scholiis Nicetae Heracleensis [2]. Excerpta ex hoc codice publicavit A. Iahn in P. G. 36, 908—913.

Fol. 1—7^{v}. Or. 1. Cf. P. G. 36 col. 943—969 et col. 908 C—909 A.

Fol.	7^{v}—50.	Or. 45.	P. G. 36, 909 A.
„	50 —61^{v}.	„ 44.	„ „ 36, 909 AB.
„	61^{v}—82.	„ 41.	
„	82 —95^{v}.	„ 15.	„ „ 36, 909 B.
„	95^{v}—107^{v}.	„ 24.	„ „ 36, 909 BC.
„	107^{v}—119.	„ 19.	„ „ 36, 909 C.
„	119 —134^{v}.	„ 38.	„ „ 36, 909 C—910 C.
„	135 —191^{v}.	„ 43.	„ „ 36, 910 C—912 B.
„	191^{v}—210^{v}.	„ 39.	
„	210^{v}—248^{v}.	„ 40.	„ „ 36, 912 BC.
„	249 —254^{v}.	„ 11.	Cf. P. G. 36 col. 969—984 et col. 912 C.

Fol.	254^{v}—277.	Or. 21.	
„	277 —296.	„ 42.	P. G. 36, 912 C.
„	296 —320.	„ 14.	„ „ 36, 912 D—913 A.
„	320 —336.	„ 16.	„ „ 36, 913 AB.

„ 336^{v}—fin. inveniuntur Gregorii Nazianzeni Adhortatio, Doxologia, Iezech., oratt. 4, 29. 25. 9. 10 [3].

Monacensis Gr. 277 chartac. ff. 343 (mm. 215 × 160) saec. XVI. In codice habentur scholia Nicetae Heracleensis in Gregorii Nazianzeni orationes 13 [4].

Fol.	1 —19^{v}.	Or. 44.	Fol.	51^{v}—71.	Or. 15.
„	19^{v}—51^{v}.	„ 41.	„	71^{v}—86^{v}.	„ 24.

---

[1]) Confer subscriptionem cod. fol. 336. Hardt, Catal. l. vol. II p. 422. Vogel-Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, p. 176 et ibidem adnot. 2.

[2]) Hardt l. l. p. 421 sqq.

[3]) Cf. T. Sinko l. l. p. 78.

[4]) Hardt, Catal. l. vol. III p. 161 sq.

Fol.	86v—101.	Or.	19.
„	101 —121.	„	38.
„	121 —176.	„	43.
„	176 —200.	„	39.
„	200 —243v.	„	40.
Fol.	243v—250.	Or.	11.
„	250 —273v.	„	21.
„	273v—300.	„	42.
„	300 —324.	„	14.

Monacensis Gr. 484 membran. (fol. 2—3; 104—119; 130—fin.) et chartac. (fol. 4—103; 120—129) ff. 433 (mm. 225 × 170) saec. XIII (pars membran.) et XV (pars chartac.) scriptus est [1]). Fol. 4—396v exstant Gregorii Nazianzeni orationes 10 cum expositione Nicetae Heracleensis. Scholiis usus est A. Iahn [2]).

Fol.	4 —17v.	Or.	1.
„	17v—64.	„	41.
„	64 —103v.	„	38.
„	104 —184.	„	43.
„	184 —212.	„	39.
„	212 —273.	„	40.
„	273 —281.	„	11.
Fol.	281v—320v.	Or.	21.
„	321 —355v.	„	42.
„	356 —396v.	„	14.

Orationes 39. 40 ... 14 signatae sunt in margine ut *λόγοϲ ι̅, ι̅α̅ ... ι̅ε̅* [3]).

Mosquensis Syn. 151 $\left(\frac{59}{\text{LX}}\right)$ chartac. ff. 412 saec. XIV (a. 1349) scriptus est. Codex fuit olim in Monte Atho in monasterio Dionysii. Habentur in codice Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis. Fol. 1 est l.: *Οἱ ἀναγινωϲκόμενοι λόγοι τοῦ ἐν ἁγίοιϲ πατρὸϲ ἡμῶν Γρηγοριου τοῦ θεολόγου ἑρμηνευμένοι ἀπὸ φωνῆϲ τοῦ ϲοφωτάτου κυροῦ Νικήτα τοῦ Ἡρακλειαϲ* [4]).

---

[1]) Hardt, Catal. l. vol. V p. 46 sqq.

[2]) Cf. P. G. 36, 910 adnot. 4.

[3]) In enumerandis codicibus cum paraphrasibus tetrastichorum Gregorii Nazianzeni (De codicibus Graecis in Monte Casino p. 78 sqq.) omisi hunc codicem, in quo fol. 401v—416v Nicetae Davidis paraphrasis exstat (cf. P. G. 38, 789—841). Post. fol. 404 desunt in codice nonnulla folia (fol. 404v in margine scripsit manus posterior: λείψει οὐκ ὀλίγα): fol. 404v desinit: — *τὸ πέλαγοϲ ὁρῶντεϲ καὶ ναυτιῶντεϲ, εὐθὺϲ* || (= P. G. 38, 797). Fol. 405 incipit: || *αὐτοὶ ἑαυτοῖϲ προετοιμάζωμεν* ... (= P. G. 38, 816). Codicis fol. 2—3 paraphrases tetrastichorum 17—18 (38, 804—805) et 24—25 (38, 809—812) exhibent, post fol. 404 insuenda sunt.

[4]) Chr. Frid. Matthaei, Accurata codicum Graecorum mss. bibliothecarum Mosquensium Sanctiss. Synodi notitia et recensio, Lipsiae 1805. S. Gre-

Fol.	2 —10v.	Or. 1.	Fol.	189 —249.	Or. 43.
„	10v—71.	„ 45.	„	239 —269v.	„ 39.
„	71 —86.	„ 44.	„	269v—310.	„ 40.
„	86 —115.	„ 41.	„	310 —316.	„ 11.
„	115 —133.	„ 15.	„	316 —341v.	„ 21.
„	133 —149v.	„ 24.	„	341v—367.	„ 42.
„	149v—166.	„ 19.	„	367 —393v.	„ 14.
„	166 —189.	„ 38.	„	394v—fin.	„ 16.

Mosquensis Syn. 152 $\left(\frac{67}{\text{LXVIII}}\right)$ chartac. ff. 516 saec. XVI. Fol. 1—7, 497, 510—516 conscripta sunt manu saec. XVI. Codex fuit quondam in monasterio Iberorum. In codice (fol. 1—516) insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis expositione. Orationum ordo, quo leguntur in codice, est idem atque in cod. Mosqu. 151. Fol. 1 est l.: *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικήτα μητροπολίτου Σερρῶν ἐξήγησις εἰς τὸν θεολόγον* [1].

Mosquensis Syn. 153 $\left(\frac{55}{\text{LVI}}\right)$ chartac. ff. 315 saec. XIV. Codex continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum scholiis Nicetae Heracleensis ita dispositas, ut in cod. Mosqu. 151 [2].

Mosquensis Syn. 154 $\left(\frac{294}{\text{CCLXXXI}}\right)$ chartac. ff. 336 saec. XV. Codex fuit quondam in monasterio Batopedii, et complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 11 cum Nicetae Heracleensis commentario. Fol. 1 legitur l.: *Νικήτα διακόνου καὶ διδασκάλου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ἑρμηνεία εἰς τοὺς ῥηθέντας ὁσίους λόγους παρὰ τοῦ θεολόγου Γρηγορίου* [3].

---

gorii Nazianzeni orationes binae (oratt. 1, 11) Graece et Latine ... edit. Chr. Frid. Matthaei, Mosquae 1780. Gregorii Naz. codicum notitia ex laudata editione repetita est in P. G. 36, 933—942. Cf. ibid. col. 938 sq. cod. H. — Archimandrita Vladimir, Descriptio codicum Mosquensis Bibliothecae Synodalis, p. I: Codd. Graeci (Russice), Mosquae 1894, p. 155. T. Sinko l. l. p. 75. In cod. Mosqu. Syn. 145 $\left(\frac{62}{\text{LXIII}}\right)$ membran. ff. 383 saec. X ad nonnullas orationes Gregorii Nazianzeni addidit manus posterior in margine argumenta Nicetae. Cf. P. G. 36, 940 cod. L. Vladimir, Catal. l. p. 150 adnot. 100.

[1]) P. G. 36, 941 cod. P. Vladimir, Catal. l. p. 155 sq. Sinko l. l. p. 75.

[2]) P. G. 36, 938 cod. F. Vladimir, Catal. l. p. 156. Sinko l. l. p. 75.

[3]) P. G. 36, 941 cod. R. Vladimir, Catal. l. p. 156, et ibid. adnot. 104. Sinko l. l. p. 75.

Fol. 1—16.	Or. 1.		Fol. 205—215.	Or. 11.
„ 16—107.	„ 45.		„ 215—239.	„ 19.
„ 107—134.	„ 44.		„ 239—248.	„ 42.
„ 134—179.	„ 41.		„ 248—282.	„ 38.
„ 179—205.	„ 15.		„ 282—313.	„ 39.

Fol. 313—fin. Or. 40. Oratio et commentarius sunt fine mutila.

Mosquensis Syn. 155 $\left(\frac{66}{\text{LXVII}}\right)$ chartac. ff. 464 saec. XV scriptus est manu Symeonis *τοῦ Μαλεσηνοῦ*, qui eum dicavit laurae Athanasii in Monte Atho [1]. Post versus in Gregorium Nazianzenum [2] et Nicetam [3] habentur in codice (fol. 5—403) Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis dispositae ut in cod. Mosqu. 151 [4]. Singulis orationibus adscripta reperiuntur argumenta et epigrammata Philae (*Στίχοι τοῦ Φιλῆ εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου*), quae ex hoc codice (non ex cod. Mosqu. 151; cf. T. Sinko l. l. p. 75 adnot. 1) publicavit Chr. Frid. Matthaei in editione „orationum binarum" (Mosquae 1780). Cf. P. G. 36, 935—936.

Mosquensis Bibliothecae Tabularii imperialis, membran. ff. 495 saec. XI—XII [5]. Fol. 1 legitur scriptum manu recentiore: *Ἐκ τῶν τοῦ Διονυσίου ἱερομονάχου καὶ μεγάλου πρωτοσυγκέλου* [6]. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 9 cum scholiis Nicetae Heracleensis.

Fol. 1—18.	Or. 1.		Fol. 229—265.	Or. 15.
„ 18—140.	„ 45.		„ 265—297.	„ 24.
„ 140—172.	„ 44.		„ 297—330.	„ 19.
„ 172—229.	„ 41.		„ 330—374.	„ 38.

Fol. 374—fin. „ 43. Commentarius fine mutilus est; quae a vocabulis *καὶ προστίθεται τοῖς ἱερεῦσιν ὁ ἀρχιερεὺς* (cap. 80. P.

[1]) Videas inscriptionem cod. fol. 2. 364. 365. Cf. P. G. 36, 933 A C. Vladimir, Catal. l. p. 157. Vogel-Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, p. 409.

[2]) P. G. 36, 934 A B.

[3]) L. *Εἰς τὸν ἐξηγητήν*. Cf. P. G. 36, 934 B.

[4]) Vladimir, Catal. l. p. 156 sq. Sinko l. l. p. 75.

[5]) P. G. 36, 937 cod. B.

[6]) Ibid. adnot. 5.

G. 36 col. 601 C) leguntur in codice, manu recentiore omissa interpretatione Nicetae adscripta sunt.

Neapolitanus Borbonicus II. A. 21 membran. ff. 380 in 4⁰ saec. XIII scriptus complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis, et Basilii Magni orationes in Hexaemeron. Nicetae expositio inscribitur (manu eadem?) in codice: *Ἐξήγηϲιϲ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείαϲ Ἰωάννου τοῦ Ζωνάρα*[1].

Fol.	1 —7ᵛ.	Or. 1.	Fol.	146 —195ᵛ.	Or. 43.
„	7ᵛ—55.	„ 45.	„	195ᵛ—212ᵛ.	„ 39.
„	55 —68ᵛ.	„ 44.	„	212ᵛ—249.	„ 40.
„	68ᵛ—90.	„ 41.	„	249—254.	„ 11.
„	90 —104.	„ 15.	„	254—275.	„ 21.
„	104 —116ᵛ.	„ 24.	„	275—296.	„ 42.
„	116ᵛ—129.	„ 19.	„	296—319.	„ 14.
„	129 —146.	„ 38.	„	319—339.	„ 16.

Oxoniensis Baroccianus Gr. 188 chartac. ff. 324 in fol. saec. XIV in. binis columnis exaratus est. Olim fuit codex monasterii *Τῶν ῥιζῶν* prope muros[2]. Continentur codice Gregorii Nazianzeni orationes 16 Nicetae Heracleensis commentario instructae[3]. Fol. 1—6 sunt fragmenta or. 1; fol. 7 legitur lemma: *Τοῦ ἐν ἁγίοιϲ πατρὸϲ ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου λόγοι οἱ ἀναγινωϲκόμενοι ΙϚ′ ἑρμηνευθέντεϲ παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατρὸϲ ἡμῶν Νικήτα μητροπολίτου Ἡρακλείαϲ τοῦ Cεῤῥῶν.*

Fol.	7 —14.	Or. 1.	Fol.	145 —188ᵛ.	Or. 43.
„	14 —67.	„ 45.	„	188ᵛ—203ᵛ.	„ 39.
„	67ᵛ—78ᵛ.	„ 44.	„	203ᵛ—237.	„ 40.
„	78ᵛ—97.	„ 41.	„	237 —242.	„ 11.
„	97ᵛ—109ᵛ.	„ 15.	„	242 —263.	„ 21.
„	109ᵛ—120.	„ 24.	„	263ᵛ—284.	„ 42.
„	120 —130.	„ 19.	„	284 —307.	„ 14.
„	130ᵛ—145.	„ 38.	„	307ᵛ—fin.	„ 16.

---

[1]) S. Cyrillus, Codices Graeci mss. Regiae Bibliothecae Borbonicae vol. I (Neapoli 1826) p. 51 sq.

[2]) Conferas inscriptionem cod. fol. 7 in margine superiore.

[3]) H. O. Coxe, Catalogi codicum mss. Bibliothecae Bodleianae pars I recensionem codicum Graecorum continens, Oxonii 1853, col. 316 sqq.

Oxoniensis Canonicianus Gr. 51 chartac. ff. 377 saec XIV in. Codex continet orationes Gregorii Nazianzeni et alia. Fol. 275—359 et 359—fin. exstant Gregorii or. 45 et 44 cum expositione Nicetae Heracleensis [1]).

Oxoniensis Canonicianus Gr. 73 chartac. ff. 72 in fol. saec. XV scriptus est et complectitur Gregorii Nazianzeni or. 1 (fol. 1—11ᵛ) et 45 (fol. 11ᵛ—fin.) cum commentario Nicetae Heracleensis. Fol. 1 in margine legitur lemma: *Ἐξήγηcιc ἤτοι ἑρμηνεία τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλειας κυροῦ Νικήτα τῶν Cεῤῥῶν* [2]).

Oxoniensis Colleg. Lincolniensis Gr. 1 chartac. ff. 374 in fol. saec. XIV binis columnis scriptus est et continet fol. 276—288 Gregorii Nazianzeni or. 1 cum Nicetae Heracleensis expositione [3]).

Oxoniensis Miscellan. 50 [olim 3492] chartac. ff. 196 in fol. saec. XVI. Codex continet Gregorii Nazianzeni orationes 8 cum commentario Nicetae Heracleensis [4]). Fol. 1 est lemma: *Νικήτα μητροπολίτου Ἡρακλείας ἐξήγηcιc εἰc τὸν θεολόγον.*

Fol.	1 —11ᵛ.	Or. 1.	Fol.	137 —153.	Or. 15.
„	11ᵛ—87.	„ 45.	„	153ᵛ—165.	„ 24.
„	87 —107ᵛ.	„ 44.	„	165 —178.	„ 19.
„	108 —137.	„ 41.	„	178 —fin.	„ 38.

Oxoniensis Miscellan. 236 chartac. ff. 229 in fol. saec. XV haud eadem manu descriptus est. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 9 „Nicetae Heracleensis argumentis commentariisque uberrimis instructae“ [5]).

Fol. 1—8ᵛ. Or. 1. Fol. 1 est lemma: *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς... Γρηγορίου... εἰς τὸ πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδυτῆτα, καὶ ἡ ἐξήγηcιc Νικήτα μητροπολίτου Cερῶν.* Cf. P. G. 36, 943—969.

[1]) Coxe, Catalogi codicum mss. Bibliothecae Bodleianae pars III codices Graecos et Latinos Canonicianos complectens, Oxonii 1854, col. 58 sq.

[2]) Coxe, Catal. l. col. 73.

[3]) Coxe, Catalogus codicum mss. qui in Collegiis Aulisque Oxoniensibus hodie adservantur, pars II (Oxonii 1852) p. 3.

[4]) Coxe, Catalogi codicum mss. Bibliothecae Bodleianae pars I, Oxonii 1853, col. 648.

[5]) Coxe, Catal. l. col. 787.

Fol.	8^{v}—62.	Or.	45.	Fol.	114 —133^{v}.	Or.	39.
„	63^{v}—78^{v}.	„	44.	„	134—160.	„	42.
„	78^{v}—100.	„	41.	„	160—222.	„	43.
„	100 —114.	„	38.	„	222—229.	„	11.

In fine codicis exstat index contentorum, cui succedunt haec: *Λειπει ὁ λόγοϲ τῶν Μακκαβαίων, τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ, εἰϲ τὸν ἐξιϲωτήν, εἰϲ τὸ βάπτιϲμα.*

Oxoniensis Collegii S. Trinitatis Gr. 44 membran. ff. 379 in 4⁰ mai. saec. XII nitide exaratus et servatus est. Olim fuit codex Ricardi Basset, postea Colleg. S. Trinitatis ex dono magistri Thomae Frieri, quondam socii. 15 Dec. 1566. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 scholiis Nicetae Heracleensis illustratae [1]).

Fol.	1 —7^{v}.	Or.	1.	Fol.	160^{v}—217^{v}.	Or.	43.
„	8 —61.	„	45.	„	217^{v}—235.	„	39.
„	61 —76.	„	44.	„	235^{v}—274.	„	40.
„	76 —101^{v}.	„	41.	„	274 —279^{v}.	„	11.
„	101^{v}—118.	„	15.	„	279^{v}—304.	„	21.
„	118 —132.	„	24.	„	304 —328^{v}.	„	42.
„	132^{v}—147.	„	19.	„	328^{v}—354.	„	14.
„	147 —160.	„	38.	„	354 —370.	„	16.

Orationes Gregorii sequitur Epiphanii oratio in sepulcrum Domini etc.

Parisinus Gr. 522 chartac. ff. 432 (mm. 295 $\times$ 210) saec. XV. Codex exhibet fol. 1—413 Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis [2]). Fol. 1 est lemma: *Ἐξήγηϲιϲ εἰϲ τοὺϲ λόγουϲ τοῦ θεολόγου ἀπὸ φωνῆϲ τοῦ τιμιωτάτου μ̅ρ̅ο̅πολιτου Ἡρακλείαϲ κυροῦ Νικήτα.*

Fol.	1 —7^{v}.	Or.	1.	Fol.	146 —162^{v}.	Or.	19.
„	8^{v}—67^{v}.	„	45.	„	162^{v}—181^{v}.	„	38.
„	67^{v}—84^{v}.	„	44.	„	182 —242^{v}.	„	43.
„	84^{v}—112.	„	41.	„	243 —263.	„	39.
„	112 —130.	„	15.	„	263 —306^{v}.	„	40.
„	130 —146.	„	24.	„	307 —313.	„	11.

---

[1]) Coxe, Catalogus codicum mss. qui in Collegiis Aulisque Oxoniensibus hodie adservantur, vol. II (Oxonii 1852) p. 17 sq.

[2]) H. Omont, Inventaire sommaire... vol. I p. 71 sq.

Fol. 313v—340. Or. 21.
„ 340 —364v. „ 42.
Fol. 365 —393. Or. 14.
„ 393 —413. „ 16.
Fol. 414 —432 est explicatio historiarum or. 4 [1]).

Parisinus Gr. 541 membran. ff. 427 (mm. 285 × 185) saec. XIV. Codex fine mutilus est et complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis commentario [2]). Fol. 1 est lemma scriptum rubro: *Πρόλογος καὶ ἐξήγησις τοῦ τοῦ Σερῶν κυροῦ Νικήτα.*

Fol. 1 —9v. Or. 1.
„ 10 —69v. „ 45.
„ 70 —85v. „ 44.
„ 86 —113v. „ 41.
„ 114 —131v. „ 15.
„ 132 —147v. „ 24.
„ 148 —163v. „ 19.
„ 164 —185v. „ 38.
„ 186 —249. „ 43.
„ 250 —276v. „ 39.
Fol. 277 —335. Or. 40.
„ 335 —343v. „ 11.
„ 344 —378. „ 21.
„ 378v—406v. „ 42.
„ 407—422v. „ 14.
„ 423—427v. „ 16. Oratio et commentarius fine mutila sunt; fol. 427v desinit in commentario in cap. 10.

Parisinus Gr. 549 membran. palimpsestus ff. 169 (mm. 270 × 190) saec. XIV denuo rescriptus est. In codice, qui initio caret, exstant Gregorii Nazianzeni orationes 11 cum expositione Nicetae Heracleensis [3]).

Fol. 1—25v. Or. 45. Oratio et commentarius initio mutila sunt.
Fol. 25v—34v. Or. 44.
Fol. 34v—50. Or. 41.
„ 50v—61v. „ 15.
„ 62 —73. „ 19.
„ 73 —87v. „ 38.
Fol. 88 —90v. „ 39. Oratio et commentarius fine mutila sunt. Fol. 91—91v sunt excerpta ex carminibus Gregorii Nazianzeni.
Fol. 92 —135. Or. 43.
„ 135v—148. „ 39.
Fol. 148v—166v. Or. 40.
„ 166v—169. „ 11.

Parisinus Gr. 552 A chartac. ff. 339 (mm. 245 × 165) saec. XIII. Continet codex (fol. 8—fin.) Gregorii Nazianzeni orationes 15 cum commentario Nicetae Heracleensis [4]).

---

[1]) Catalogus laudatus p. 72 in hac parte codicis describenda minus accuratus est.

[2]) Omont, Catal. l. vol. I p. 80.

[3]) Omont, Catal. l. vol. I p. 83.

[4]) Omont, Catal. l. vol. I p. 85.

Fol. 8—17. Or. 1. Praemittuntur definitiones vocum theologicarum initio mutilae.

Fol. 17 —70.	Or. 45.	Fol. 233^{v}—266.	Or. 40.
„ 70 —84^{v}.	„ 44.	„ 266^{v}—271.	„ 11.
„ 84^{v}—109^{v}.	„ 41.	„ 271 —291.	„ 21.
„ 109^{v}—125.	„ 15.	„ 291 —311.	„ 42.
„ 125 —137^{v}.	„ 24.	„ 311 —332^{v}.	„ 14.
„ 137^{v}—164.	„ 19.	„ 333 —339^{v}.	„ 16.
„ 164 —219.	„ 38.	Oratio et commentarius fine sunt mutila.	
„ 219 —233.	„ 39.		

Parisinus Gr. 553 membran. ff. 239 (mm. 310 × 210) saec. XIII est exaratus. Codex initio et fine mutilus est et exhibet Gregorii Nazianzeni orationes 9 cum commentario Nicetae Heracleensis [1]).

Fol. 1—11. Or. 1. Oratio et commentarius initio mutila sunt

„ 11 —84^{v}.	Or. 45.	Fol. 171 —184^{v}.	Or. 19.
„ 84^{v}—104^{v}.	„ 44.	„ 184^{v}—204.	„ 38.
„ 104^{v}—140.	„ 41.	„ 204 —239^{v}.	„ 43.
„ 140 —158.	„ 15.	Oratio et commentarius fine carent.	
„ 158^{v}—171.	„ 24.		

Parisinus Gr. 555 A chartac. ff. 277 (mm. 255 × 165) saec. XIII. Initio et fine codex mutilus est et habet Gregorii Nazianzeni orationes 14 cum interpretatione Nicetae Heracleensis [2]).

Fol. 1 —8^{v}. Or. 45. Oratio et commentarius initio carent.
„ 8^{v}—24. „ 44.
„ 24 —48. „ 41.
„ 48 —63. „ 15. Oratio signata est: λόγος πέμπτος.
„ 63 —76^{v}. „ 24.
„ 76^{v}—89^{v}. „ 19.
Fol. 90 —144. Folia transposita sunt et exhibent oratt. 38. 43. 39

Fol. 144 —189^{v}.	Or. 40.	Fol. 236 —260^{v}.	Or. 14.
„ 189^{v}—213.	„ 21.	Fol. 261 —277^{v}.	Or. 16. Oratio et commentarius fine carent.
„ 213 —236.	„ 42.		

Parisinus Gr. 558 membran. ff. 385 (mm. 295 × 210) saec.

[1]) Omont ibid.
[2]) Omont, Catal. l. vol. I p. 86.

XIII scriptus est et continet Gregorii Nazianzeni orationes 9 cum Nicetae Heracleensis expositione [1]). Fol. 1 legitur lemma scriptum rubro: *Νικήτα μητροπολίτου Ἡρακλείας ἐξήγηcιc εἰc τὸν θεολόγον.*

Fol. 1—29.	Or. 1.	Fol. 227—257v.	Or. 15
„ 29—136.	„ 45.	„ 258—279.	„ 24.
„ 136v—169.	„ 44.	„ 279—302v.	„ 19.
„ 169—227.	„ 41.	„ 302v—336v.	„ 38.
Fol. 336v—385.	„ 43.		

Fol. 385 finitur codex, sed non finiuntur oratio et commentarius; quae desunt, scripta sunt eadem manu in margine fol. 2—24v, quod animadvertit scriba fol. 385: *Ζήτει τὸ ἐπίλοιπον τοῦ λόγου τούτου κατ' ἀρχὰc τοῦ παρόντοc βιβλιου· ἐκεῖ γὰρ ἐγράφη τό τε κείμενον καὶ ἡ ἑρμηνεία ἐν τοῖc μετωπίοιc.*

Parisinus Gr. 565 chartac. ff. 109 (mm. 275 × 175) saec. XIV. In codice exstant Gregorii Nazianzeni orationes 6 cum Nicetae Heracleensis commentario [2]). Fol. 1 in margine inferiore scripsit manus posterior: *Γρηγορίου θεολόγου λόγοι ἓξ μετ' ἐξηγήcεωc... τοῦ Cερρῶν.*

Fol. 1—32v.	Or. 39.	Fol. 57—76.	Or. 42.
„ 32v—37.	„ 11.	„ 76—95v.	„ 14.
„ 37—57.	„ 21.	„ 96—109v.	„ 16.

Parisinus Gr. 568 membran. pagg. 539 (mm. 340 × 220) saec. XIV. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum interpretatione Nicetae Heracleensis [3]). Fol. 1 exstat lemma scriptum rubro: *Ἐξήγηcιc cύντομοc... εἰc ιϛ λόγουc τοὺc ἀναγινωcκομένουc cυντεθεῖcα παρὰ Νικήτα τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείαc τοῦ Cερρῶν.*

Pag. 1—14.	Or. 1.	Pag. 174—194.	Or. 24.
„ 14—100.	„ 45.	„ 194—212.	„ 19.
„ 101—122.	„ 44.	„ 212—239.	„ 38.
„ 122—152.	„ 41.	„ 239—321.	„ 43.
„ 152—174.	„ 15.	„ 322—347.	„ 39.

---

[1]) Omont, Catal. l. vol. I p. 87.
[2]) Omont, Catal. l. vol. I p. 91.
[3]) Omont, Catal. l. vol. I p. 91 sq.

Fol. 347—405. Or. 40.
„ 405—413. „ 11.
„ 414—449. „ 21.
Fol. 449—480. Or. 42.
„ 481—514. „ 14.
Fol. 514—527. „ 16. Oratio et commentarius fine carent. — Folia pagg. 528 sqq. conscripta manibus variis ad hunc codicem non pertinent.

Parisinus Gr. 570 chartac. ff. 262 (mm. 278 × 185) saec. XIV. Fol. 1—7 et 11—33 scripta sunt manu posteriore. Codex continet Gregorii Nazianzeni orationes 12 cum expositione Nicetae Heracleensis [1]. Fol. 1 est lemma: *Νικήτα μητροπολίτου Ἡρακλείαϲ ἐξήγηϲιϲ εἰϲ τὸν θεολόγον.*

Fol. 1 —11^{v}. Or. 1.
„ 11^{v}—43^{v}. „ 45.
„ 43^{v}—65^{v}. „ 44.
„ 65^{v}—92^{v}. „ 41.
„ 92^{v}—103^{v}. „ 15.
„ 103^{v}—115^{v}. „ 24.
„ 115^{v}—132^{v}. „ 19.
Fol. 132^{v}—147^{v}. Or. 38.
„ 147^{v}—191. „ 43.
„ 191 —206. „ 39.
„ 206 —219^{v}. „ 40.
„ 219^{v}—253_{v}. „ 16.
Oratio et commentarius fine carent.

Fol. 254—fin. sunt fragmenta orationum Gregorii Nazianzeni.

Parisinus Gr. 572 chartac. ff. 271 (mm. 325 × 225) saec. XVI. Post Nicetae Davidis paraphrasin carminum Gregorii Nazianzeni inveniuntur in codice orationes 4 cum commentario Nicetae Heracleensis [2].

Fol. 103 —111. Or. 1.
„ 111 —126^{v}. „ 45.
„ 127 —170. „ 43.
Fol. 170^{v}—177. Or. 39.
Oratio et commentarius fine carent.

Parisinus Gr. 574 chartac. ff. 239 (mm. 263 × 175) saec. XIV (a. 1315) ab Ioanne sacerdote est exaratus. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 8 cum expositione Nicetae Heracleensis [3]. Fol. *a* legitur lemma scriptum rubro: *Τοῦ ἐν ἁγίοιϲ πατρὸϲ ἡμῶν Νικήτα τοῦ Ϲερρῶν καὶ μεγάλου ϲκευοφύλακοϲ τῆϲ τοῦ Θεοῦ μεγάληϲ ἐκκληϲίαϲ ἐξήγηϲιϲ εἰϲ τοὺϲ ιϚ λόγουϲ τοῦ ἐν ἁγίοιϲ Γρηγορίου θεολόγου.*

---

1) Omont, Catal. l. vol. I p. 92.
2) Omont, Catal. l. vol. I p. 93.
3) Omont, Catal. l. vol. I p. 94.

Fol.	α—ι.	Or. 1.	Fol.	ρη—ριη^{v}.	Or. 38.
„	ι—ξε^{v}.	„ 45.	„	ριη^{v}—ροη.	„ 43.
„	ξϛ—πβ.	„ 44.	„	ροη—ρϛη.	„ 39.
„	πβ—ρη.	„ 41.	„	ρϛη—ϲλη^{v}.	„ 40.

Parisinus Gr. 575 membran. palimpsestus ff. 261 (mm. 265 × 185) saec. XIV denuo scriptus est et continet Gregorii Nazianzeni orationes 15 cum Nicetae Heracleensis expositione [1]).

Fol.	1—7.	Or. 1.	Fol.	73^{v}—84^{v}.	Or. 24.
„	7—30.	„ 45.	„	84^{v}—94^{v}.	„ 19.
„	30—40.	„ 44.	„	94^{v}—109.	„ 38.
„	40—60^{v}.	„ 41.	„	109—155^{v}.	„ 43.
„	60^{v}—73^{v}.	„ 15.			

Fol. 155^{v}—170^{v}. „ 39. Fol. 170^{v} desinit commentario in cap. 19.

Fol. 171—203^{v}. Or. 40. Fol. 171 incipit commentario in cap. 2.

„ 203^{v}—208. „ 11.

Fol. 208—229^{v}. Or. 21. Oratio et commentarius fine carent.

„ 230—250^{v}. „ 42.

„ 251—261^{v}. „ 14. Oratio et commentarius fine carent.

Parisinus Gr. 577 membran. ff. 211 (mm. 465 × 275) saec. XI binis columnis (mm. 267 × 72) diligentissime est scriptus. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 13 cum Nicetae Heracleensis commentario [2]).

Fol. 1—25^{v}. Or. 45. Oratio et commentarius initio carent; fol. 1 incipit commentario in cap. 16 fin.

Fol. 25^{v}—45^{v}. Or. 45.

„ 45^{v}—71. „ 42. Oratio signata est in margine superiore ut λόγοc δ'.

Fol. 71—95. Or. 21.

„ 95—124^{v}. „ 41.

„ 124^{v}—141^{v}. „ 15.

Fol. 141^{v}—142^{v}. Or. 19. Oratio et commentarius fine carent; fol. 142^{v} desinit in commentario in cap. 1 fin.

Fol. 143—158. Or. 43. Fol. 143 incipit commentario in cap. 52 fin.

---

[1]) Omont, Catal. l. vol. I p. 94 sq.

[2]) Omont, Catal. l. vol. I p. 95.

Fol. 158—163^v. Or. 39. Fol. 163^v desinit in commentario in cap. 16 fin.

Fol. 164—181. Or. 40. Fol. 164 incipit commentario in cap. 27 fin.

Fol. 181^v—186^v. Or. 11. Cf. P. G. 36, 969—984.
„ 186^v—208. „ 14.
„ 208 —211^v. „ 16. Oratio et commentarius fine carent; fol. 211^v desinit in commentario in cap. 5 med.

Parisinus Gr. 578 membran. ff. 316 (mm. 320 × 230) saec. XIII (excepto fol. 313, quod scriptum est saec. XVII) exaratus est. Codex exhibet Gregorii Nazianzeni orationes 15 cum commentario Nicetae Heracleensis [1]).

Fol. 1—37. Or. 45. Oratio et commentarius initio carent; fol. 1 incipit commentario in cap. 6 fin.

Fol. 37^v—49. Or. 44. Oratio signata est in margine superiore: *Λόγοϲ Γ.*

Fol. 49^v—70^v.	Or. 41.	Fol. 198^v—234^v.	Or. 40.
„ 71 —85.	„ 15.	„ 234^v—255.	„ 42.
„ 85^v—95^v.	„ 24.	„ 255^v—276^v.	„ 14.
„ 96 —108.	„ 19.	„ 276^v—281.	„ 11.
„ 108^v—125^v.	„ 38.	„ 281^v—295^v.	„ 16.
„ 126 —181^v.	„ 43.	„ 295^v—315^v.	„ 21.
„ 182 —198^v.	„ 39		

Parisinus Gr. 858 membran. ff. 306 (mm. 295 × 217) saec. XIV scriptus est et continet fol. 29^v—33^v; 127^v—129^v; 226—227^v Gregorii Nazianzeni or. 1 cum expositione Nicetae Heracleensis fine mutilam [2]). Fol. 29^v legitur lemma scriptum rubro: *Ἐξήγηϲιϲ τοῦ πανιερωτάτου μροπολίτου Ἡρακλείαϲ κυροῦ Νικήτα τοῦ Ϲερρῶν.*

Parisinus Gr. 982 chartac. ff. 312 (mm. 230 × 145) saec. XIV. In codice insunt (fol. 1—295^v) Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis [3]).

Fol. 1 —7. Or. 1. Oratio et commentarius initio carent.

„ 7 —50.	„ 45.	Fol. 61^v—79.	Or. 41.
„ 50 —61^v.	„ 44.	„ 79 —91.	„ 15.

---

1) Omont, Catal. l. vol. I p. 95 sq.
2) Omont, Catal. l. vol. I p. 161.
3) Omont, Catal. l. vol. I p. 194.

Fol. 91 —102^{v}.	Or. 24.	Fol. 224^{v}—229.	Or. 11.
„ 102^{v}—113.	„ 19.	„ 229 —247.	„ 21.
„ 113 —127^{v}.	„ 38.	„ 247 —264^{v}.	„ 42.
„ 128 —177.	„ 43.	„ 264^{v}—283.	„ 14.
„ 177 —191^{v}.	„ 39.	„ 283—295^{v}.	„ 16.
„ 191^{v}—224.	„ 40.		

Parisinus Gr. 997 membran. ff. 321 (mm. 160 × 108) manu Germani hieromonachi a. 1231 exaratus est [1]) exceptis foliis 1—18, quae chartacea sunt et conscripta manu posteriore. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis [2]). Fol. 1 legitur lemma: *Νικήτα μροπολίτου Ἡρακλείαϲ ἐξήγηϲιϲ εἰϲ τοὺϲ λόγουϲ τοῦ Γρηγορίου.*

Fol. 1 —8.	Or. 1.	Fol. 134^{v}—182.	Or. 43.
„ 8 —52.	„ 45.	„ 182^{v}—198^{v}.	„ 39.
„ 52 —64^{v}.	„ 44.	„ 198^{v}—230^{v}.	„ 40.
„ 64^{v}—85^{v}.	„ 41.	„ 231 —235.	„ 11.
„ 85^{v}—97.	„ 15.	„ 235 —255.	„ 21.
„ 97 —107^{v}.	„ 24.	„ 255 —276^{v}.	„ 42.
„ 107^{v}—118.	„ 19.	„ 276^{v}—301.	„ 14.
„ 118 —134.	„ 38.	„ 301^{v}—319^{v}.	„ 16.

Parisinus Gr. 2314 chartac. ff. 356 (mm. 203 × 136) saec. XIV—XV variis manibus scriptus est. Fol. 289—298 exstant in codice fragmenta or. 45 Gregorii Nazianzeni cum expositione Nicetae Heracleensis; fol. 298—316 est or. 19 cum commentario eiusdem Nicetae [3]).

Parisinus Coislinianus 54 membran. ff. 469 (mm. 370 × 262) saec. XII—XIII binis columnis (mm. 85 × 253) diligentissime exaratus est. Olim fuit codex in monasterio Dionysii in Monte Atho, ut fert nota fol. 1 scripta: *Κτῆμα τοῦ κυροῦ Διονυϲίου...* Codex exhibet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis [4]).

---

[1]) Videas subscriptionem cod. fol. 320. Cf. Omont, Fac-similés des manuscrits grecs datés de la Bibliothèque Nationale du XIe au XIVe siècle, Paris. 1891, p. 11 et tab. 52². Vogel-Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, p. 68.

[2]) Omont, Catal. l. vol. I p. 199.

[3]) Omont, Catal. l. vol. II p. 235.

[4]) B. Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana olim Segueriana... Parisiis 1715, p. 119. Omont, Catal. l. vol. III p. 123.

Fol.	1 — 9ᵛ.	Or. 1.	Fol.	192 — 259ᵛ.	Or. 43.
„	9ᵛ — 74ᵛ.	„ 45.	„	260 — 283.	„ 39.
„	74ᵛ — 91ᵛ.	„ 44.	„	283 — 335.	„ 40.
„	91ᵛ — 120.	„ 41.	„	335 — 343.	„ 11.
„	120 — 138ᵛ.	„ 15.	„	343 — 375ᵛ.	„ 21.
„	138ᵛ — 155.	„ 24.	„	375ᵛ — 412ᵛ.	„ 14.
„	155 — 170ᵛ.	„ 19.	„	412ᵛ — 444ᵛ.	„ 42.
„	170ᵛ — 192.	„ 38.			

Fol. 445 — 469. „ 16. Desunt aliquot lineae commentarii, nam secunda columna fol. 469 abscisa est.

Parisinus Coislinianus 55 membran. ff. 424 (mm. 290 × 212) saec. XIV. Codex complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis expositione [1]).

Fol.	1ᵛ — 10.	Or. 1.	Fol.	188 — 249ᵛ.	Or. 43.
„	10 — 68ᵛ.	„ 45.	„	250 — 272.	„ 39.
„	69 — 86.	„ 44.	„	272 — 316ᵛ.	„ 40.
„	86 — 114.	„ 41.	„	316ᵛ — 324.	„ 11.
„	114 — 132.	„ 15.	„	324 — 350.	„ 21.
„	132 — 148.	„ 24.	„	350 — 375.	„ 42.
„	148ᵛ — 165.	„ 19.	„	375 — 403.	„ 14.
„	165 — 188.	„ 38.	„	403 — 424ᵛ.	„ 16.

Patmiacus 204 membran. ff. 153 in 4⁰ saec. XIII scriptus est. Initio et fine codex est mutilus, et continet Gregorii Nazianzeni orationes 6 cum commentario Nicetae Heracleensis: 45 (initio mutil.). 41. 19. 11. 43. 1 (cum l.: *Τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Cεῤῥῶν κυροῦ Νικήτα ἑρμηνεία εἰϲ τὸν θεολόγον*). 42 (fine mutil.) [2]).

Patmiacus 300 chartac. ff. 335 saec. XV. In codice exstant Gregorii Nazianzeni orationes 13 cum expositione Nicetae Heracleensis: 45 (initio mutil.). 44. 15. 24. 19. 38. 43. 39. 40. 11. 21. 42. 14 [3]).

Patmiacus 301 chartac. ff. 128 saec. XVII in. Codex continet Gregorii Nazianzeni orationes: 20 (κ?). 21. 38. 39 (cum l.: *Τοῦ αὐτοῦ Νικήτα Cεῤῥῶν*). 40 cum scholiis Nicetae Heracleensis [4]).

---

[1]) Montfaucon, Catal. l. p. 119. Omont, Catal. l. vol. III p. 123 sq.

[2]) *Ἰωάννου Cακκελίωνοϲ Πατμιακὴ βιβλιοθήκη, ἤτοι ἀναγραφὴ τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆϲ κατὰ τὴν νῆϲον Πάτμον γεραρᾶϲ καὶ βαϲιλικῆϲ μονῆϲ τοῦ ἁγίου ἀποϲτόλου καὶ εὐαγγελιϲτοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τεθηϲαυριϲμένων χειρογράφων τευχῶν, Ἀθήνηϲιν* 1890, p. 114 et ibid. adnot. 1.

[3]) Sakkelion, Catal. l. p. 151.

[4]) Sakkelion ibid. — In „Catalogo librorum monasterii insulae Patmi

Patmiacus 578 chartac. initio et fine mutilus, scriptus saec. XVII ineunte, secundum catalogum Ioannis Sakkelion [1]) continet commentarios Eliae Cretensis et orationes Gregorii Nazianzeni: 45 (*Λόγος ὁ περὶ Ἀναστάσεως*. Oratio initio mutila est). 44. 41. 15. 24. 19. 38. 43. 14. 39. 40. 21 (fin. mut.). Notum est Eliam ad has orationes commentarios non scripsisse [2]), quapropter ex ordine, quo orationes leguntur, conicio commentarios in cod. Patmiaco pertinere ad Nicetam Heracleensem.

Romanus Angelicus Gr. 60 [B. 5. 8] chartac. ff. 128 (mm. 214 × 140) saec. XV scriptus habet fol. 54v—95 Gregorii Nazianzeni or. 43 cum commentario Nicetae Heracleensis [3]).

Romanus Angelicus Gr. 85 [C. 1. 1] chartac. ff. 262 (mm. 320 × 228) saec. XVI scriptus est. In codice inest fol. 173—fin. Gregorii Nazianzeni or. 43 cum expositione Nicetae Heracleensis [4]), quae ex supra nominato codice Angelico videtur exscripta esse.

Romanus Casanatensis Gr. 195 [olim G. II. 10; olim G. I. 1(?)] chartac. ff. 394 (mm. 290 × 220) saec. XIV (a. 1352) a Gerasimo monacho scriptus est [5]). In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 (oratt. 1. 45. 44. 41. 15. 24. 19. 38. 43. 39. 40. 11. 21. 42. 14. 16) cum Nicetae Heracleensis commentario [6]).

Romanus Vallicellianus Gr. 8 [B. 28] chartac. ff. 285 (mm. 291 × 215) saec. XIV (fol. 1—255), XV (fol. 256—284), XVII (fol. 285) est scriptus. Praeter alia continet codex fol. 3—254 Gre-

---

saeculo XIV", quem ex cod. Vatic. Gr. 1205 publicavit A. Mai in Bibl. nov. PP. vol. VI (= P. G. 149 col. 1047—1052) nominatur (col. 1050) codex cum Gregorii Nazianzeni orationibus illustratis commentario Nicetae Heracleensis: „Patmiac. λς'. *Νικήτα Σεῤῥῶν εἰς τοὺς τοῦ Γρηγορίου Ἐκκλησίᾳ ἀναγινωσκομένους λόγους ἐξήγησις*".

[1]) Sakkelion, Catal. l. p. 241: *Περιέχονται ἐν αὐτῷ οἱ ἑξῆς λόγοι Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ μετὰ τῶν Σχολίων Ἠλία τοῦ Κρήτης.*

[2]) P. G. 36, 757 sq.

[3]) P. Franchi de' Cavalieri et G. Muccio, Index codicum Graecorum Bibliothecae Angelicae. Studi ital. di filol. class. vol. 4 (1896) p. 111.

[4]) Franchi de' Cavalieri-Muccio, Catal. l. p. 131 sq.

[5]) Videas subscriptionem cod. fol. 394v. Cf. Vogel-Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, p. 66.

[6]) Franc. Bancalari, Index codicum Graecorum Bibliothecae Casanatensis. Studi ital. di filol. class. vol. II (1894) p. 166.

gorii Nazianzeni orationes 16 et commentarium Nicetae Heracleensis. Ordo foliorum perturbatus est, textus orationum et commentariorum lacunas exhibet plurimas, commentarii minutis characteribus scripti scatent compendiis [1]).

Fol. 1—3. Or. 1. Oratio et commentarius initio carent. Fol. 1 incipit commentario in cap. 4 fin. Cf. P. G. 36, 953 D—969.

Fol.	3 —30.	Or.	45.	Fol.	97^{v}—142^{v}.	Or.	43.
„	30 —39^{v}.	„	44.	„	142^{v}—156^{v}.	„	39.
„	39^{v}—54.	„	41.	„	156^{v}—185.	„	40.
„	54^{v}—65^{v}.	„	15.	„	185^{v}—189^{v}.	„	11.
„	65^{v}—76^{v}.	„	24.	„	189^{v}—206^{v}.	„	21.
„	76^{v}—85^{v}.	„	19.	„	207 —224.	„	42.
„	85^{v}—97^{v}.	„	38.	„	224 —241.	„	14.

Fol. 241—254. „ 16. De eis, quae sequuntur, confer supra p. 83.

Romanus Vallicellianus Gr. 36 [C. 34] ff. 481 (mm. 246 × 173) chartac. (fol. 1—441) et membran. (fol. 442—fin.) constat fragmentis variorum codicum. Fol. 466—473^{v}, quae conscripta sunt saec. XIV, continet codex fragmenta or. 45 cum commentario Nicetae Heracleensis. Fol. 466 incipit: || *μεθα δ' εὐcεβοῦc πολιτείαc καὶ ἀξιαγάcτου ζωῆc· εἴ τιc γὰρ ἐν Χριcτῷ καινὴ κτίcιc ἀνακαινίζεcθαι*... Fol. 473^{v} desinit: — *ἀλλ' ἐκ μὴ ὄντοc ὑπέcτη· πολυώνυμοc γὰρ ἡ ψυχὴ* || [2]).

Sinaiticus 351 membran. ff. 456 (mm. 320 × 230) saec. XII scriptus est. Folia 1—16 et in medio libro fasciculi nonnulli chartacei sunt et conscripti manu recentiore. Codex complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 16 et commentarium Nicetae Heracleensis [3]).

Sinaiticus 352 membran. ff. 244 (mm. 310 × 235) saec. XIV (a. 1320) binis columnis ab Ioanne quodam monacho est exaratus. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis. [4])

---

[1]) Codicem diligentissime descripsit E. Martini, Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane, vol. II (Milano 1902) p. 10 sqq.

[2]) Martini, Catal. l. vol. II p. 66.

[3]) V. Gardthausen, Catalogus codicum Graecorum Sinaiticorum, Oxonii 1886, p. 77.

[4]) Gardthausen, Catal. l. p. 77 sqq.

Sinaiticus 353 chartac. ff. 478 (mm. 400 × 270) saec. XIII binis columnis — praeter folia nonnulla, quae numeris carent et scripta sunt manu recentiore — scriptus est. Codex exhibet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis [1]).

Sinaiticus 354 chartac. (mm. 250 × 176) saec. XIV. Quaterniones plures a manu recentiore suppleti sunt. Codex fine mutilus est et continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis commentario [2]).

Sinaiticus 367 continet „*Ἑρμηνείαν τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας κῦρ Νικήτα εἰς τὰ κείμενα Γρηγορίου θεολόγου*“ [3]).

Smyrnensis *A*. 6 membran. ff. 314 in 4⁰ saec. XIII. Codex initio et fine caret, et complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 14 (oratt. 45. 44. 41. 15. 24. 19. 38. 43. 39. 11. 21. 42. 14. 16) cum scholiis Nicetae Heracleensis [4]).

Smyrnensis *B*. 74 chartac. in 12⁰ saec. XVI loco secundo continet Nicetae Heracleensis in orationes Gregorii Nazianzeni commentarium, qui inscribitur: *Ἐξήγησις σύντομος παραφραστικὴ εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου τοὺς ἀναγινωσκομένους συντεθεῖσα παρὰ Νικήτα ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας, τοῦ Σερρῶν* [5]). Cf. cod. Paris. Gr. 568 supra p. 148.

Smyrnensis *Γ*. 8 chartac. in 8⁰ saec. XVIII. Codice continetur Nicetae Heracleensis commentarius in orationes quasdam Gregorii Nazianzeni. Commentario praecedit lemma: *Τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας κυροῦ Νικήτα τοῦ Σερρῶν ἐξήγησις εἰς λόγους τινὰς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου* [6]).

Taurinensis Gr. 217 [b. III. 28] membran. ff. 411 saec. XIV deletus est a. 1904 [7]). In codice inerant Gregorii Nazianzeni

---

[1]) Gardthausen, Catal. l. p. 79.

[2]) Gardthausen, Catal. l. p. 79 sq.

[3]) V. Beneševič, Catalogus codicum mss. Graecorum qui in monasterio S. Catharinae in Monte Sina asservantur. Tomus I: Codd. mss. notabiliores bibliothecae monast. Sinaitici eiusque metochii Cahirensis, ab archimandr. Porphyrio (Uspenskio) descripti... Petropoli 1911, p. 203 sq.

[4]) *Α. Παπαδοπούλου τοῦ Κεραμέως Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Σμύρνῃ βιβλιοθήκης τῆς εὐαγγελικῆς σχολῆς μετὰ παραρτήματος περιέχοντός τινα ἀνέκδοτα, Σμύρνῃ* 1877, p. 11 num. 6.

[5]) Papadopulos-Kerameus, Catal. l. p. 50 num. 114.

[6]) Papadopulos-Kerameus, Catal. l. p. 55 num. 123.

[7]) Gaetano de Sanctis, Inventario dei codici superstiti greci e latini

orationes 14 (oratt. 1. 45. 44. 42. 21. 15. 19. 38. 43. 39. 40. 14. 16. 24) cum commentario Nicetae Heracleensis [1]).

Vaticanus Gr. 457 chartac. ff. 418 (mm. 260 × 183) saec. XIV. Fol. 1^{v} legitur scriptum: „Liber Laudiuii Veranensis Cypri emptus 14. LXVIIII“. Codex constat tribus partibus (p. I fol. 1—143; p. II fol. 144—272; p. III fol. 273—418) et complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis. Fol. 2 in margine superiore manus posterior adnotavit: *Πρόλογος καὶ ἐξήγηϲιϲ τοῦ ϲέρου κυροῦ Νικήτα.*

Vaticanus Gr. 459 membran. ff. 274 (mm. 313 × 230) saec. XII exaratus est. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis. Fol. A^{v} praevio est lemma scriptum rubro: *Τοῦ Ϲερρῶν λεγομένου κυροῦ Νικήτα, γεγονότοϲ δὲ μητροπολίτου Ἡρακλείαϲ, ἐξήγηϲιϲ εἰϲ τοὺϲ ἀναγινωϲκομένουϲ δεκαὲξ λόγουϲ τοῦ θεολόγου.*

Vaticanus Gr. 466 chartac. ff. 189 (mm. 248 × 190) saec. XIV. Fol. 2 legitur: „N 34“ et infra „319 V“ et „466 Λ“. Fol. 5—162 exstant in codice Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis. Or. 1 est inscripta: *Τοῦ ἐν ἁγίοιϲ... καὶ εἰϲ τὴν βραδυτῆτα· ἡ ἐξήγηϲιϲ τοῦ Ἡρακλείαϲ.*

Vaticanus Gr. 487 chartac. ff. 270 (344 × 252) saec. XIII. Codex exhibet fol. 1—264^{v} Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis.

Fol.	1 —6^{v}.	Or.	1.	Fol.	120^{v}—156^{v}.	Or.	43.
„	7 —49.	„	45.	„	156^{v}—170.	„	39.
„	49 —59^{v}.	„	44.	„	170 —196.	„	40.
„	59^{v}—77^{v}.	„	41.	„	196 —201^{v}.	„	11.
„	77^{v}—89.	„	15.	„	201^{v}—219.	„	21.
„	89 —99.	„	24.	„	219 —234.	„	42.
„	99 —108^{v}.	„	19.	„	234 —252.	„	14.
„	108 —120^{v}.	„	38.	„	252 —264^{v}.	„	16.

Fol. 265 —268 sunt argumenta orationum 16 alia atque illa Nicetae. In Indice manuscripto codicum Vaticanorum

antichi della Biblioteca Nazionale di Torino. Rivista di filol. e d' istruz. class. vol. XXXII (1904) p. 385 sqq.

[1]) Ios. Pasini, Codices mss. Bibliothecae Regii Taurinensis Athenaei... vol. I (Taurini 1749) p. 310: „...tum vero in titulo primae homiliae, licet pene abraso, legitur adhuc nomen Serronii Heracleensis“...

Graecorum vol. I p. 427 prooemia haec Nicephoro Callisto Xanthopulo adscribuntur, sed perperam, nam Nicephorus alias orationes, non illas sedecim illustravit. Fol. 269—270 leguntur manu posteriore scripti *Νικηφόρου Καλλιςτου τοῦ Ξανθοπούλου βαςιλεῖς Ῥωμαίων καὶ πατριάρχαι Βυζαντίου.*

Vaticanus Gr. 662 chartac. ff. 253 (mm. 243 × 185) saec. XIV exhibet fol. 250—253ᵛ Gregorii Nazianzeni or. 1 cum Nicetae Heracleensis commentario.

Vaticanus Gr. 1251 membran. ff. 207 saec. XI—XII (fol. 14—207, nam fol. 1—7 sunt chartac. et manu saec. XVI, fol. 8—13 membran. saec. XV scripta) binis columnis est exaratus. Fol. 2 infra legitur scriptum: „Ant.ⁱⁱ Card. Carafae Bibliothecarii Munus ex Testamento". Ibidem supra exstat: „Nō. XXXVI". In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis expositione. Or. 16 et commentarius carent fine; fol. 207ᵛ desinit in commentario in cap. 5 fin.

Vaticanus Gr. 1273 membran. ff. 63 (mm. 250 × 190) saec. XIII est scriptus. Fol. 2 infra est scriptum: „Ant.ⁱⁱ Card. Carafae Bibliothecarii Munus ex Testamento". Codex initio et fine mutilus est et continet fol. 32—48 et 48—63 Gregorii Nazianzeni or. 41 et 40 cum commentario Nicetae Heracleensis.

Vaticanus Gr. 1496 (pars I—III) chartac. ff. 414 (mm. 298 × 220) saec. XIV exceptis foliis 1—19 et aliis in medio codice, quae saec. XV (fol. 3; 8—9; 11—15...) et XVI (fol. 1—2; 4—7; 10; 16—19...) sunt scripta. Fol. A praevio legitur infra scriptum: „Collegii Graecoru' 1527". Codex, qui fine mutilus est, continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis expositione.

Vaticanus Gr. 1755 membran. ff. 321 (mm. 210 × 148) saec. XIII (a. 1294) manu Constantini cuiusdam est exaratus [1]. In codice insunt (fol. 1—317ᵛ) Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis. Fol. 1 est lemma: *Ἐξήγηςις τῶν τοῦ θεολόγου Γρηγορίου λόγων Νικήτα διακόνου καὶ διδαςκάλου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκληςίας τοῦ Σερρῶν...*

Vaticanus Ottobonianus Gr. 46 chartac. ff. 212 (mm. 347 × 234) saec. XVII continet fol. 197—200 Gregorii Nazianzeni

---

[1]) Videas subscriptionem cod. fol. 317ᵛ. Cf. Vogel-Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, p. 253, ubi scribendum est *κυρ βαςιλοπουλου...*

or. 19 cum expositione Nicetae Heracleensis (L. *Νικήτα Σεῤῥῶ εἰς τὸν τοῦ Γρηγορίου τοῦ θεολόγου εἰς τὸν ἐξισωτήν*...[1]).

Vaticanus Ottobonianus Gr. 447 chartac. ff. 385 (mm. 295 × 173) saec. XIV. In principio codex mutilus a diversis manibus suppletus est fol. 1—72 (fol. 1—64 saec. XVI; fol. 65—72 saec. XV), et continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 (or. 1. 45... 43. 39. 16. 11. 21 fine mutilae) cum expositione Nicetae Heracleensis [2]. Fol. 2 legitur lemma: *Τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας τοῦ Σερρῶν κυρ Νικήτα εἰς τοὺς λόγους τοῦ... Γρηγορίου... τοῦ θεολόγου ἐξήγησις.*

Vaticanus Palatinus Gr. 16 chartac. ff. 421 (mm. 270 × 228) saec. XIII. In codice exstant Gregorii Nazianzeni orationes 15 cum commentario Nicetae Heracleensis [3].

Fol. 1 —56ᵛ.	Or. 45.	Fol. 228ᵛ—250ᵛ.	Or. 39.
„ 57 —72.	„ 44.	„ 250ᵛ—295.	„ 40.
„ 72 —99.	„ 41.	„ 295 —301.	„ 11.
„ 99 —116ᵛ.	„ 15.	„ 301ᵛ—331.	„ 21.
„ 116ᵛ—130.	„ 24.	„ 331 —360.	„ 42.
„ 130 —143.	„ 19.	„ 360 —390ᵛ.	„ 14.
„ 143ᵛ—164.	„ 38.	„ 391 —414.	„ 16.
„ 164 —228ᵛ.	„ 43.		

Folia sequentia conscripta sunt manu posteriore et exhibent Basilii Magni or. in Christi Natalem (fol. 414) et in S. Baptisma (fol. 417ᵛ).

Vaticanus Palatinus Gr. 24 membran. ff. 298 in 4⁰ saec. XII (a. 1144) manu Georgii exaratus est [4]. Codex complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 8 cum Nicetae Heracleensis commentario [5].

Fol. 3—13ᵛ.	Or. 1.	Fol. 102ᵛ—126.	Or. 44.
„ 14—102ᵛ.	„ 45.	„ 126 —163.	„ 41.

[1]) E. Feron et F. Battaglini, Codices mss. Graeci Ottoboniani Bibliothecae Vaticanae, Romae 1893, p. 33.

[2]) Feron-Battaglini, Catal. l. p. 250.

[3]) H. Stevenson sen., Codices mss. Palatini Graeci Bibliothecae Vaticanae, Romae 1885, p. 8 sq.

[4]) Videas subscriptionem in cod. fine. Cf. Vogel-Gardthausen l. l. p. 87.

[5]) Stevenson sen., Catal. l. p. 13 sq.

Fol.	163^v—181.	Or. 19.	Fol.	206^v—263^v.	Or. 43.
„	181 —206^v.	„ 38.	„	263^v—290^v.	„ 39.

Fol. 290^v—fin. est Ioannis Damasceni or.: Quo modo colendae sint sanctae venerabiles imagines qualisque honor illis tribuendus.

Vaticanus Palatinus Gr. 401 chartac. ff. 363 in fol. a Picandro Kittingero sumptibus Electoris Ottonis Henrici scriptus est. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 10 cum expositione Nicetae Heracleensis [1]).

Fol.	1 —13^v.	Or. 1.	Fol.	178 —227.	Or. 40.
„	13^v—52.	„ 41.	„	227 —236.	„ 11.
„	52^v—82.	„ 38.	„	236 —262.	„ 21.
„	86 —147^v.	„ 43.	„	262 —290.	„ 42.
„	150 —178.	„ 39.	„	290 —317.	„ 14.

Fol. 317 sqq. exstant Nicetae Davidis paraphrases tetrastichorum Gregorii Nazianzeni etc. [2]).

Vaticanus Gr. Pii PP. II num. 5 chartac. ff. 437 in 4° saec. XV manu Michaëlis Apostolii scriptus est [3]). Olim fuit codex monasterii S. Silvestri. Continentur codice (fol. 1—342^v) Gregorii Nazianzeni orationes 13 (or. 1... 16) cum commentario Nicetae Heracleensis [4]). De aliis, quae exhibet codex (argumenta et scholia anonymi in oratt. Greg. Naz.), conferas velim infra p. 165.

Venetus Marcianus Gr. 73 chartac. ff. 402 (mm. 337 × 235) saec. XIII est scriptus et complectitur Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis commentariis [5]), qui dispositi sunt hoc ordine:

Fol.	2 —9^v.	Or. 1.	Fol.	85^v—109^v.	Or. 41.
„	9^v—68.	„ 45.	„	110 —124^v.	„ 15.
„	68 —85^v.	„ 44.	„	125 —137.	„ 24.

---

[1]) Stevenson sen., Catal. l. p. 259 sq.

[2]) Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, p. 76.

[3]) Cf. Vogel-Gardthausen l. l. p. 309 et ibid. adnot. 6.

[4]) Stevenson sen., Codices mss. Graeci Reginae Suecorum et Pii PP. II Bibliothecae Vaticanae, Romae 1888, p. 135.

[5]) A. M. Zanetti-A. Bongiovanni, Graeca D. Marci Bibliotheca... Venetiae 1740, p. 51, qui nihil de commentariis dicit. Iac. Morelli, Bibliotheca manuscripta Graeca et Latina tom. I (Bassani 1802) p. 69. T. Sinko, O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach włoskich, Eos vol. XII (1906) p. 105.

Fol. 137 —150^{v}.	Or. 19.	Fol. 298 —305.	Or. 11.
„ 150^{v}—169^{v}.	„ 38.	„ 305 —331^{v}.	„ 21.
„ 169^{v}—188^{v}.	„ 39.	„ 331^{v}—355.	„ 42.
„ 188^{v}—233^{v}.	„ 40.	„ 355^{v}—382^{v}.	„ 14.
„ 233^{v}—298.	„ 43.	„ 382^{v}—402^{v}.	„ 16.

Venetus Marcianus Gr. II, 37 [Nanianus 58] membran. ff. 370 (mm. 268 × 187) saec. XII est exaratus, et continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis [1]).

Fol. 1 —9^{v}.	Or. 1.	Fol. 212 —229^{v}.	Or. 39.
„ 9^{v}—64^{v}.	„ 45.	„ 230 —270.	„ 40.
„ 64^{v}—79.	„ 44.	„ 270 —274.	„ 11.
„ 79 —103.	„ 41.	„ 274 —302.	„ 21.
„ 103 —115^{v}.	„ 15.	„ 302 —326^{v}.	„ 42.
„ 115^{v}—124^{v}.	„ 24.	„ 326^{v}—352.	„ 14.
„ 124^{v}—138.	„ 19.	„ 352 —fin.	„ 16.
„ 138^{v}—157.	„ 38.	Oratio et commentarii fine carent.	
„ 157 —211^{v}.	„ 43.		

Vindobonensis theol. Gr. 6 N [95 L] chartac. ff. 158 (mm. 375 × 270) saec. XIII scriptus altera pars esse videtur codicis, qui olim 16 orationes Gregorii Nazianzeni cum expositione Nicetae Heracleensis continuerat. Nunc insunt in codice orationes 8 cum commentario Nicetae [2]). Fol. 1 est finis commentarii in or. 38.

Fol. 1 —39.	Or. 43.	Fol. 86 —106^{v}.	Or. 21.
„ 39 —52^{v}.	„ 39.	„ 106^{v}—125^{v}.	„ 42.
„ 52^{v}—81^{v}.	„ 40.	„ 125^{v}—145.	„ 14.
„ 81^{v}—86.	„ 11.		

Fol. 145^{v}—157^{v}. Or. 16. Deest exigua pars commentarii, quae exstat fol. 158 scripta manu saec. XVI. — Orationes 21 … 16 signantur in margine ut *λόγος* $\overline{ιγ}$ … $\overline{ις}$.

Vindobonensis theol. Gr. 92 N [92 L] chartac. ff. 348 (mm. 290 × 225) saec. XIV—XV. Fol. 1—4 scripta sunt manu

---

[1]) I. A. Mingarelli, Graeci codices mss. apud Nanios patricios Venetos asservati, Bononiae 1784, p. 64 sqq.

[2]) Petri Lambecii Comment. de Augustiss. Bibl. Caesar. Vindobonensi lib. III^{2} (studio et opera A. Fr. Kollarii, Vindobonae 1776) col. 494 sq. Daniel Nessel, Catalogus sive recensio specialis omnium codd. mss. Graecorum … vol. I (Vindobonae et Norimbergae 1690) p. 20.

saeculi XVI, quae etiam fol. 5—8 correxit. In codice sunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis commentario [1]). Fol. 1 in margine superiore est l.: *Ὑπὸ Νικήτα ϲεῤῥῶν τοῦ καὶ* (m. 2 supra *τοῦ*) *ἡρακλείαϲ ἐξηγηθεῖϲ*. Rubro.

Fol.	1 —8^{v}.	Or. 1.	Fol.	136 —153^{v}.	Or. 38.
„	8^{v}—54.	„ 45.	„	154 —206.	„ 43.
Fol. 53^{v} est vacuum scriptura.			„	206^{v}—224.	„ 39.
Fol.	54^{v}—68.	Or. 44.	„	224^{v}—262.	„ 40.
„	68 —93.	„ 41.	„	262 —267^{v}.	„ 11.
„	93 —108^{v}.	„ 15.	„	267^{v}—291.	„ 21.
„	109 —122^{v}.	„ 24.	„	291^{v}—312.	„ 42.
„	122^{v}—136.	„ 19.	„	312 —334^{v}.	„ 14.

Fol. 335 —348^{v}. Or. 16. Commentarius et oratio sunt fine mutila; fol. 348^{v} desinit: — *οὗ ἐργῶνται δέκα ζεύγη βοῶν, ποιῆϲαι* ||. Or. 16 c. 17. P. G. 35, 957 B.

Vindobonensis theol. Gr. 95 N [147 L] chartac. ff. 274 (mm. 288 × 210) saec. XVI. Praeter alia [2]) complectitur codex (fol. 41—46^{v}) Gregorii Nazianzeni or. 1 cum expositione Nicetae Heracleensis. Fol. 41 est l.: *Τοῦ ἐν ἁγίοιϲ πρϲ ἡμῶν Νικήτα μροπολίτου ϲερρῶν ἐξήγηϲιϲ εἰϲ τὸν θεολόγον· τοῦ ἐν ἁγίοιϲ πρϲ ἡμῶν*. Rubro.

Vindobonensis theol. Gr. 112 N [91 L] membran. ff. 221 (mm. 298 × 195) saec. XIII est exaratus. Fol. 1—17 sunt chartacea manu saec. XVI scripta et insuta loco quaternionis primi, nam fol. 18 incipit quaternio *B*. Codex exhibet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis [3]). Fol. 1 est lemma or. 1: *Ἐξήγηϲιϲ τοῦ ἁγιωτάτου μροπολίτου ϲερρῶν κυρ Νικήτα*. Rubro.

Fol.	1 —9^{v}.	Or. 1.	Fol.	54 —67^{v}.	Or. 41.
„	10 —45.	„ 45.	„	67^{v}—76.	„ 15.
„	45 —54.	„ 44.	„	76^{v}—83^{v}.	„ 24.

Fol. 84 —90^{v}. Or. 19. Fol. 90^{v} desinit in commentario in cap. 16 fin.

---

[1]) P. Lambecii Commentarii... vol. III^{2} col. 491 sq. Nessel, Catal. l. vol. I p. 173.

[2]) P. Lambecii Commentarii... vol. IV^{2} (Vindobonae 1778) col. 265 sqq. Nessel, Catal. l. vol. I p. 174 sq.

[3]) P. Lambecii Commentarii... vol. III^{2} col. 488 sq. Nessel l. l. p. 193 sq.

Fol. 91—101. Or. 38. Fol. 91 incipit commentario in cap. 2 in.

Fol. 101—130.	Or. 43.	Fol. 167—181.	Or. 21.
„ 130^{v}—140^{v}.	„ 39.	„ 181—195.	„ 42.
„ 140^{v}—163^{v}.	„ 40.	„ 195^{v}—210^{v}.	„ 14.
„ 164—167.	„ 11.	„ 210^{v}—221^{v}.	„ 16.

Vindobonensis theol. Gr. 145 N [94 L] chartac. ff. 379 (mm. 260 × 177) saec. XIV ex. est scriptus. Fol. 1—82 et 318—fin. conscripsit manus posterior (saec. XV ex.?). Fol. 360—379 partim avulsa sunt. Codex comparatus est Constantinopoli ab Augerio Busbeck (cf. inscriptionem fol. 3 et 379^{v} in margine superiore), et continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum commentario Nicetae Heracleensis [1]).

Fol. 1—4^{v}. Or. 1. Commentarius et oratio initio carent; fol. 1 incipit commentario in cap. 4. Cf. P. G. 36, 943—969.

Fol. 4^{v}—69^{v}.	Or. 45.	Fol. 90—125.	Or. 41.
„ 69^{v}—90.	„ 44.	„ 125—142.	„ 15.

Fol. 142—155. Or. 24. Pars fol. 143 et fol. 143^{v} est vacuum scriptura; manus posterior adnotavit: *οὐδὲν λείπει.*

Fol. 155—168.	Or. 19.	Fol. 289^{v}—311^{v}.	Or. 21.
„ 168—186^{v}.	„ 38.	„ 311^{v}—338.	„ 42.
„ 186^{v}—231^{v}.	„ 43.	„ 338—367.	„ 14.
„ 231^{v}—250.	„ 39.	„ 367—fin.	„ 16.
„ 250—284^{v}.	„ 40.	Fol. 379^{v} desinit commentario in	
„ 284^{v}—289^{v}.	„ 11.	cap. 12 fin.	

Vindobonensis theol. Gr. 149 N [93 L] chartac. ff. 308 (mm. 260 × 190) saec. XIII (a. 1291) manu Manuelis *τοῦ Ἀληθινοῦ* [2]) est scriptus. Olim pertinuit codex ad Arsenium (cf. inscriptionem fol. 1: *Τὸ παρὸν βιβλίον κτῆμά ἐστιν Ἀρσενίου τοῦ μονεμβασίας*); postea ab Ioanne Sambuco emptus in Italia pervenit in Bibliothecam Caesaream [3]). Habentur in codice Gregorii

---

[1]) P. Lambecii Commentarii... vol. III² col. 493 sq. Nessel, Catal. l. vol. I p. 224.

[2]) Videas subscriptionem cod. fol. 302: *Ἐτελειώθη ἡ παροῦσα βίβλος διὰ χειρὸς ἐμοῦ Μανουὴλ τοῦ Ἀληθινοῦ μηνὶ Νοεμβρίῳ πρώτῃ ἰν. γʹ. ἔτους ,ςψζθ. ☾ κύκλος ιςʹ. ἡλίου κύκλος κγʹ.* Cf. P. Lambecii Commentarii... vol. III² col. 491 adnot. A. Vogel-Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, Leipzig 1909, scriptorem hunc ignorant.

[3]) Cf. inscriptionem fol. 1 in margine inferiore.

Nazianzeni orationes 16 cum expositione Nicetae Heracleensis [1]. Fol. 1 in margine est lemma scriptum manu altera: *Τοῦ ἱερωτάτου κυ^ρ Νικήτα μητροπολίτου Ἡρακλείας ἑρμηνεία εἰς τὸν θεολόγον Γρηγόριον, ἢ μᾶλλον τοῦ Κυρίλλου* (*ἢ — Κυρίλλου* manu recentiore) [2].

Fol.	1 —7ᵛ.	Or. 1.	Fol.	140 —178.	Or. 43.
„	7ᵛ—50.	„ 45.	„	178 —194ᵛ.	„ 39.
„	50 —64.	„ 44.	„	194ᵛ—226ᵛ.	„ 40.
„	64 —89.	„ 41.	„	226ᵛ—230ᵛ.	„ 11.
„	89 —102.	„ 15.	„	230ᵛ—248ᵛ.	„ 21.
„	102 —111ᵛ.	„ 24.	„	248ᵛ—269.	„ 42.
„	111ᵛ—123.	„ 19.	„	269 —288.	„ 14.
„	123 —140.	„ 38.	„	288 —302.	„ 16.

Fol. 302ᵛ—308 sunt *Ἀποφθέγματα καὶ γνῶμαι διαφόρων φιλοσόφων κατὰ στοῖχον* [3]) (Inc. *Ἀλέξανδρος ὁ βασιλεὺς πληρωθέντα ποτὲ ὀστέων πίνακα ἔπεμψε Διογένει...*) et (fol. 307ᵛ) *Ἀποφθέγματα γυναικῶν* (Inc. *Ἀττικὴ γυνὴ εἰπόντος τινὸς ὡς καλός ἐστιν αὐτῇ ὁ πῆχυς...*).

Vindobonensis theol. Gr. 176 N [96 L] chartac. ff 275 (mm. 228 × 148) saec. XVI in. Codicem emit a Fulvio Ursino Ioannes Sambucus a. 1563 [4]. Codice continentur Gregorii Nazianzeni orationes 5 cum scholiis Nicetae Heracleensis [5].

Fol. 1—36ᵛ. Or. 45. Oratio et commentarius initio carent; fol. 1 incipit commentario in cap. 15.

Fol.	37 —85.	Or. 41.	Fol.	121ᵛ—240ᵛ.	Or. 43.
„	85 —121ᵛ.	„ 38.	„	240ᵛ—275.	„ 39.

---

1) P. Lambecii Commentarii... vol. III² col. 491 sqq. Nessel, Catal. l. vol. I p. 227.

2) P. Lambecii Commentarii... vol. III² col. 492: „Ubi quam maxime notandum est posteriora haec verba *ἢ μᾶλλον Κυρίλλου*, tamquam falsam et nullius momenti coniecturam, sine ulla controversia explodenda et penitus delenda esse".

3) Cf. Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, p. 39 sqq.

4) Cod. fol. ultimo adnotavit I. Sambucus: „I. Sambucus Romae a Fuluio Ursino 14 Δ Y (T) annulo saphiro emit 1563". Cf. P. Lambecii Commentarii... vol. III² col. 495. P. de Nolhac, La bibliothèque de Fulvio Orsini... (Bibliothèque de l'école des hautes études... vol. 74 [Paris 1887]) p. 63 adnot. 3 et p. 137.

5) P. Lambecii Commentarii... vol. III² col. 495 sq. Nessel, Catal. l. vol. I p. 260.

Vindobonensis theol. Gr. 182 N [45 L] chartac. ff. 149 (mm. 225 × 140) saec. XV—XVI. Fol. 104^v—135^v sunt excerpta ex Gregorii Nazianzeni orationibus 42, 40, 45 interpretatione Nicetae Heracleensis ornata [1]).

Vindobonensis theol. Gr. 230 N [9 L] chartac. ff. 131 (mm. 218 × 155) saec. XVI. Fol. 34^v—37^v exstant in codice excerpta ex Gregorii Nazianzeni orationibus 44 et 45 commentario Nicetae Heracleensis illustrata [2]).

Vindobonensis suppl. Gr. 37 [15 K] chartac. ff. 260 (mm. 275 × 205) saec. XIII (a. 1265) scriptus est ἐν Καλλίπολει [3]). In codice, qui a. 1723 Carolo VI ab Apostolo Zeno Veneto donatus est, insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis commentario [4]).

Fol. 2—3. Or. 1. Fol. 2 incipit commentario in cap. 6 fin. Cf. P. G. 36, 965—969.

Fol. 3—40^v.	Or. 45.	Fol. 106—148^v.	Or. 43.
„ 40^v—51.	„ 44.	„ 148^v—162.	„ 39.
„ 51—68.	„ 41.	„ 162—191^v.	„ 40.
„ 68—78^v.	„ 15.	„ 191^v—196.	„ 11.
„ 78^v—87^v.	„ 24.	„ 196—215.	„ 21.
„ 87^v—95^v.	„ 19.	„ 215—232^v.	„ 42.
„ 95^v—106.	„ 38.	„ 232^v—248^v.	„ 14.

Fol. 249—260^v. Or. 16. Fol. 260^v desinit: — *ἀλλὰ μὴ τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσὴφ συναλγοῦντας* ‖. Cap. 19. P. G. 35, 961 B. — Finis orationis et commentarii exstat fol. 1 male codici praefixo; reliqua, quae erant folio paenultimo, desiderantur.

In supra laudatis codicibus exhibentur Nicetae Heracleensis commentarii puri, additamentis ex aliis scholiastis excerptis privati; in codicibus, quos infra affero, commentarium Nicetae sequuntur fragmenta scholiorum Basilii Minimi, Georgii, Pselli.

1) P. Lambecii Commentarii... vol. III² col. 171. Nessel, Catal. l. vol. I p. 270 sq.

2) P. Lambecii Commentarii... vol. III² col. 50 sqq. adnot. A. Nessel, Catal. l. vol. I p. 326 sq.

3) Videas subscriptionem nunc cod. fol. 1. Cf. Ad. Kollarii ad P. Lambecii Commentarios liber I (Vindobonae 1790) col. 145.

4) Kollar l. l. col. 140 sqq.

Codex Monacensis Gr. 368 membran. ff. 283 (mm. 325 × 240) saec. XII est scriptus [1]). Codex continet Gregorii Nazianzeni orationes 8, quarum tres primae (oratt. 39. 42. 14) commentario Nicetae Heracleensis et excerptis Basilii Minimi [2]), reliquae 5 orationes sola expositione Nicetae illustrantur.

Fol. 1 —26ᵛ. Or. 39 cum comment. Nicetae et Basilii Min.
„ 27 —83ᵛ. „ 42 „ „ „ „ „ „
„ 83ᵛ—121. „ 14 „ „ „ „ „ „
„ 121 —148. „ 16 „ „ „
„ 148 —211. „ 40.
„ 211 —251. „ 21.
„ 251 —261. „ 11.

Fol. 261 —283. Or. 24. Deest commentarius in cap. 19 fin.

Parisinus Gr. 571 chartac. ff. 430 (mm. 317 × 238) saec. XIII ex. scriptus est [3]). In codice (fol. 2—416) insunt Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum Nicetae Heracleensis commentario, cui (commentario in or. 1) intermixta sunt excerpta ex scholiis Basilii Minimi, Georgii et Michaëlis Pselli (etiam commentario in or. 45).

Fol. 2—10. Or. 1 cum comment. Nicetae Heracl., Basilii Min., Michaëlis Pselli (Latine in editione Iac. Billii; cf. P. G. 36, 951 adnott. 1, 3), Georgii (fol. 5 in cap. 3 med.: *Σήμερον. Ἤγουν μετὰ τὴν ἀνάστασιν... ἁμαρτίας καὶ ἡδονῆς εἶδος*).

Fol. 10—73ᵛ. Folia collocanda sunt: ...18. 28—33. 27. 19—26. 34. 35... Or. 45 cum comment. Nicetae Heracl., et Michaëlis Pselli [4]). Capita quaedam expositionis Pselli publicavit Latine Iac. Billius. Cf. P. G. 127, 1303, 1306, 1315, 1318 sqq. etc.

Fol. 73ᵛ—89ᵛ. Or. 44 cum comment. Nicetae Heracl.
„ 90 —117ᵛ. „ 41.
„ 118 —134. „ 15.
„ 134 —149. „ 24.

Fol. 149 —163ᵛ. Or. 19.
„ 163ᵛ—185ᵛ. „ 38.
„ 185ᵛ—242ᵛ. „ 43.

---

[1]) Ign. Hardt, Catalogus codicum mss. Graecorum Bibliothecae Regiae Bavaricae, vol. IV (Monachii 1810) p. 88 sqq.

[2]) Excerpta Basiliana signantur in medio textu vel in margine vocabulis: *Καὶ ἄλλως, Ἄλλως εἰς τὸ αὐτό, Β/ αλ' εἰς τὸ αὐτό.*

[3]) H. Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale... vol. I (Paris 1898) p. 92 sq. censet codicem saec. XV scriptum esse. Re vera saec. XV scriptum est fol. 2, ubi commentarius incipit, reliqua tamen folia (fol. 3—416) conscripsit manus saec. XIII exeuntis.

[4]) Michaëlis Pselli expositiones or. 1 et 45 exstant in cod. Paris. Gr. 1182 saec. XIII—XIV fol. 22—23ᵛ. Confer infra p. 180 sq.

Fol. 242^{v}—263. Or. 39.
„ 263 —303^{v}. „ 40.
„ 303^{v}—309^{v}. „ 11.

Fol. 309^{v}—336. Or. 21.
„ 336 —360^{v}. „ 42.
„ 361 —392^{v}. „ 14.

Fol. 392^{v}—416^{v}. Or. 16. Oratio et commentarius fine carent; fol. 416^{v} desinit commentario in cap. 20 in.

Vaticanus Gr. 409 chartac. ff. 321 (mm. 310 × 230) saec. XIII (fol. 1—263) et XIV—XV (fol. 264—fin.) scriptus est. Post Basilii Magni homilias in Hexaëmeron, quarum prima initio mutila est, exstant in codice fol. 26—321^{v} Gregorii Nazianzeni orationes 15 cum commentario Nicetae Heracleensis, Basilii Minimi, Georgii, et commentario, qui inscribitur: *Ξενίζουϲα ἐξήγηϲιϲ λογίου τινόϲ, ξενίζουϲα ἑρμηνεία* etc.

Fol. 26—32. Or. 1 cum comment. Nicetae Heracleensis, Basilii Minimi, Georgii (Inc.: *Ἀναϲτάϲεωϲ ἡμέρα. Ἡ ϲήμερον δηλονότι. Καὶ ἡ ἀρχὴ δεξιά· Τῆϲ ἱερωϲύνηϲ μου, καὶ διὰ τοῦτο φαιδρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει καὶ ἀλλήλουϲ φιλικῶϲ ἀϲπαϲώμεθα...*) et *ξενιζούϲῃ ἐξηγήϲει*, cuius initium profero: *Πολλοὶ τῶν καταϲτηϲαμένων τὰϲ θεολογικὰϲ τέχναϲ (οὐ γὰρ θεολόγοϲ μόνον ὁ μέγαϲ οὗτοϲ Γρηγόριοϲ, ἀλλὰ καὶ ῥήτωρ, εἰ καί τιϲ ἄλλοϲ ἀκριβέϲτατόϲ τε καὶ δοκιμώτατοϲ), τὸν εἰϲ τὴν βραδυτῆτα λόγον καὶ εἰϲ τὸ ϲεβάϲμιον Πάϲχα ἐπέγραψαν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ προοιμίου εἰϲ τὴν τοιαύτην ἐνεχθέντεϲ ἐπιγραφήν. Ἀναϲτάϲεωϲ γάρ, φηϲίν, ἡμέρα, καὶ εἴ τί μοι μέμφοιϲθε τῆϲ βραδυτῆτοϲ· διὰ μὲν γὰρ ἐκεῖνο εἰϲ τὸ Πάϲχα ἐπέγραψαν, διὰ δὲ τοῦτο τὴν ἑτέραν προϲθήκην ἐπιγράψαι πεποιήκαϲι, καὶ δύο τὰϲ ὑποθέϲειϲ τῷ τοιούτῳ λόγῳ ἐπέθεντο. Εἶτα μερίζουϲιν ἐφ' ἑκατέραϲ τὸν ἅγιον, καὶ τὰϲ μὲν τῶν ἐννοιῶν ἀποπληροῦϲι τῇ ἀναϲτάϲει, τὰϲ δὲ ἀποδιδόαϲι τῇ βραδυτῆτι· καὶ τὴν μὲν τῆϲ πανηγυρικῆϲ ἰδέαϲ ἐχομένην τίθενται, τὴν δὲ τῆϲ δικανικῆϲ ἀντιϲτατικῶϲ τὰϲ λύϲειϲ ἐφερμηνεύοντεϲ, ὡϲ παρὰ μέροϲ ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ τὸν μέγαν τοῦτον ἄνδρα πανηγυρίζειν τε καὶ δικάζειν. Αἷϲ ἐξηγήϲεϲιν ἐγὼ ἐντυχὼν τὸ μέν τί μοι τῶν λεγομένων ἤρεϲε, τῷ δ' οὐκ ἐθέμην, ἑτέραν δὲ αὐτὸϲ ἐτραπόμην τήν, ὡϲ οἶμαι, βελτίονα. Μία γὰρ ἐνταῦθα ἡ ὑπόθεϲιϲ τοῦ λόγου πέφυκεν, ἡ εἰϲ τὴν βραδυτῆτα, περὶ ἧϲ δι' ὅλου τοῦ λόγου ἐπαγωνίζεται. Μεγαλοφυὴϲ δὲ καὶ τῷ ὄντι οὐρανογνώμων ὁ μέγαϲ οὗτοϲ ὑπάρχων πατὴρ μυϲτηριωδῶϲ καὶ κεκρυμμένωϲ καὶ τὸ ὅλον τελεϲτικῶϲ τὴν ἀπολογίαν ποιεῖται, εἰ καὶ ὁ Cικελιώτηϲ διδαϲκόμενοϲ ἀφαιρεῖται τούτων τὴν ἔμφαϲιν. Ἐπεὶ γὰρ ϲυμβὰν οὕτωϲ ἐν τῇ τῆϲ Ἀναϲτάϲεωϲ ἡμέρᾳ τὴν ὑπὲρ τῆϲ βραδυτῆτοϲ ἀπολογίαν ἐνεϲτήϲατο, ἑορταϲτικῶϲ τε καὶ οἷον πλαγίωϲ πρὸϲ τοὺϲ δόξαν-*

τας κατηγορεῖν ἀπολελόγηται· ὧν δὴ ὥςπερ ἀπογνόντων τοῦ μεγάλου πατρὸς καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γλώττης ὡς νεκροῦ τούτου καταψηφιζομένων, ἀναςτάςεως, φηςίν, ἡμέρα· ἰδοὺ γάρ, φηςίν, ὁ μετὰ τῶν καταβάντων εἰς Ἅιδου λελογιςμένος ὑμῖν, ἐζώωμαι τὴν τήμερον καὶ ἀνέςτηκα. Καὶ ἡ ἀρχὴ δεξιά. Ἀρχὴ γὰρ οὐ τοῦ προοιμίου, ἀλλὰ τοῦ περὶ τῆς βραδυτῆτος ἀπολόγου· δεξιὰ γὰρ τῷ ὄντι τὸ ἀναςτάντα τινὰ καὶ οἷον ἐπὶ ςταθηροῦ καὶ βεβηκότος φρονήματος πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας ἀπολογεῖςθαι...

Fol. 32—67v. Or. 45 cum commentario Nicetae Heracleensis, Basilii Minimi, Georgii, et *ξενιζούςῃ ἑρμηνείᾳ.*

Fol. 67v—80v. Or. 44 cum comment. Nicetae Heracleensis, Basilii Minimi, Georgii.

Fol. 80v—103v. Or. 41 cum comment. Nicetae Heracleensis, Basilii Minimi, Georgii.

Fol. 103v—124v. Or. 15 cum comment. Nicetae Heracleensis, Basilii Minimi, Georgii.

Fol. 125—140v. Or. 19 cum comment. Nicetae Heracleensis et Basilii Minimi.

Fol. 141—158v. Or. 38. Commentariis Nicetae Heracleensis, Basilii Minimi, Georgii (*ἄλλως*) praecedit epistula nuncupatoria Basilii Minimi ad Constantinum Imp.

Fol. 158v—200v. Or. 43 cum comment. Nicetae Heracleensis, Basilii Minimi, Georgii (*ἄλλως*). Fol. 159 sunt epigrammata in mortem Basilii Magni (L. *Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ςτίχοι ἡρωελεγεῖοι εἰς τὸν ἐπιτάφιον λόγον, οὗ ἡ ἀρχή· Ἔμελλεν ἄρα*) cum paraphrasi Nicetae Davidis, quae hic Davidi Thessalonicensi adscribitur [1]).

Fol. 201—214. Or. 39 (in margine ut *λόγος δέκατος* signata) cum comment. Nicetae Heracleensis et Basilii Minimi.

Fol. 214—238. Or. 40 cum comment. Nicetae Heracleensis, Basilii Minimi, Georgii.

Fol. 238—241v. Or. 11 cum comment. Nicetae Heracleensis et Basilii Minimi.

Fol. 241v—257v. Or. 21 cum comment. Nicetae Heracleensis, Basilii Minimi, Georgii.

Fol. 257v—278v. Or. 42 cum comment. Nicetae Heracleensis, Basilii Minimi, Georgii. Fol. 264—fin. conscripta sunt manu saec. XIV—XV et continent commentarium solius Nicetae Heracleensis.

[1]) Cf. Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, p. 5 adnot. 2.

Fol. 278ᵛ—303. Or. 14 cum comment. Nicetae Heracleensis.
„ 303 —321ᵛ. „ 16 „ „ „ „

In nonnullis codicibus leguntur argumenta (ὑποθέσεις, πρόλογοι) 16 orationum Gregorii Nazianzeni, quae exceptis argumentis orationum 1. 45. 19. 11. 42 alia sunt atque illa, quae commentariis Nicetae Heracleensis praecedunt [1]). Hypotheses hae exstant in codicibus, qui sequuntur:

Athous 2777 [103 Δοχειαρίου] chartac. saec. XV num. 2 (L. Πρόλογοι καὶ ὑποθέσεις τῶν ις' λόγων) [2]).

Athous 3725 [191 Διονυσίου] chartac. saec. XV num. 2 (L. Πρόλογοι εἰς τοὺς ις' λόγους τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου) [3]).

Hierosolymitanus 370 chartac. saec. XVI fol. 176 sqq. (L. Αἱ ὑποθέσεις τῶν πανσόφων λόγων τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ θεολόγου) [4]).

Oxoniensis Canonicianus Gr. 51 chartac. saec. XIV in· fol. 235ᵛ—240ᵛ (argum. oratt. 15. 24. 19. 38. 43. 39. 40. 21. 42. 14. 16) [5]).

Parisinus Gr. 543 membran. saec. XIII fol. 1—9ᵛ (L. ut in cod. Hierosol. 370) [6]).

Vaticanus Pii PP. II Gr. 5 chartac. saec. XV fol. 360—364ᵛ. (Argum. or. 1 inc.: Ἄκων εἰς ἱερωσύνην ὁ μέγας οὗτος πατὴρ ἀχθείς...) [7]).

In prooemiis his auctor anonymus enarravit argumentum orationis, exposuit, ubi et quare oratio quaeque scripta aut pronuntiata esset, illustravit genus orationis et rationem, quare digna sunt, ut proferantur [8]). Optime asservata sunt prooemia in

[1]) Cf. T. Sinko, O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w paryskiej Bibliothèque Nationale. Eos vol. XII (1906) p. 23 sq.

[2]) Σπ. Π. Λάμπρου Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγίου ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων vol. I (Cantabrigiae 1895) p. 246.

[3]) Lampros, Catal. l. vol. I p. 357.

[4]) A. Παπαδοπούλου-Κεραμέως Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη vol. I (Petropoli 1891) p. 390.

[5]) H. O. Coxe, Catalogi codicum mss. Bibliothecae Bodleianae pars III codices Graecos et Latinos Canonicianos complectens, Oxonii 1854, col. 57.

[6]) H. Omont, Inventaire sommaire... vol. I p. 80.

[7]) H. Stevenson sen., Codices mss. Graeci Reginae Suecorum et Pii PP. II Bibliothecae Vaticanae, Romae 1888, p. 136.

[8]) Prooemia et hypotheses Basilii Minimi, Georgii, Eliae Cretensis, Nicetae Heraclensis alio loco laudandi occasio erit, ubi et rationem, quae inter illas et has intercedat, exposuero.

cod. Paris. Gr. 543 membran. ff. 357 (mm. 255 × 192) binis columnis (mm. 155 × 45) saec. XIII pulcherrime exarato et picto (fol. 1—9v), in quo praeter hypotheses etiam historiae in oratt. 24. 43. 39. et orationes 16 (*οἱ ἀναγινωϲκόμενοι*) insunt [1].

Αἱ ὑποθέϲειϲ τῶν πανϲόφων λόγων τοῦ ἐν ἁγίοιϲ πατρὸϲ ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπιϲκόπου Κωνϲταντινουπόλεωϲ τοῦ Θεολόγου [2].

Or. 1.

Ὑπόθεϲιϲ τοῦ λόγου τοῦ εἰϲ τὴν τοῦ Χριϲτοῦ ἀνάϲταϲιν.

Ἄκων χειροτονηθεὶϲ ὁ θεῖοϲ ἱερεὺϲ Γρηγόριοϲ, ὥϲτε λοιπὸν γηράϲαντοϲ τοῦ πατρὸϲ ἀντιλαμβάνεϲθαι τοῦ κατὰ Ναζιανζὸν ποιμνίου καὶ ἀναπληροῦν τὸ πατρικὸν ὑϲτέρημα, δυϲχεράναϲ ἔφυγεν εἰϲ τὸν Πόντον, κἀκεῖϲε ἡϲύχαζε καὶ μετὰ καιρὸν ἐπανῆκεν ἀπὸ τοῦ Πόντου ἐν ἡμέρᾳ τοῦ Πάϲχα, καὶ παρακληθεὶϲ ἔϲτη μέϲον τῆϲ ἐκκληϲίαϲ καὶ τὸν παρόντα λόγον ἀπεϲτομάτιϲεν. Ὕϲτερον δὲ τὸν μέγαν Ἀπολογητικὸν ϲυνέταξε κατὰ ϲχολήν.

Ἔϲτι δὲ ὁ λόγοϲ οὗτοϲ πανηγυρικὸϲ διπλῆν ἔχων ὑπόθεϲιν, αὐτήν τε τὴν ἑορτὴν καὶ τὴν βραδυτῆτα τῆϲ προϲταϲίαϲ τῆϲ κατὰ Ναζιανζὸν ἐκκληϲιαϲ· πανηγυρίζει τε γὰρ ὑμνῶν τὴν ἑορτὴν καὶ ὑπεραπολογεῖται τῆϲ βραδυτῆτοϲ, εἰ καὶ τὰ τῆϲ ἀπολογίαϲ ἐν ὀλίγῳ μέρει τοῦ ὅλου λόγου ϲυμπεπεράτωται. Τὸ δὲ Πάϲχα οὐκ ἔϲτιν ὄνομα τοῦ ϲωτηρίου πάθουϲ, ὥϲ τινεϲ ἐνόμιϲαν, ἀλλ' ἡ λέξιϲ αὕτη δηλοῖ τὴν διάβαϲιν, καθὼϲ ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τοῦ Πάϲχα ὁ μέγαϲ οὗτοϲ Πατὴρ καὶ θεολόγοϲ ἑρμηνεύει.

Or. 45.

Ὑπόθεϲιϲ τοῦ Ἐπὶ τῆϲ φυλακῆϲ μου.

Τοῦτον τὸν λόγον μεμελετημένωϲ ἐξέδωκεν ἐν Ναζιανζῷ προγονικῷ τούτου κτήματι πολλοῖϲ ὕϲτερον ἔτεϲι τοῦ προτέρου λόγου, μετὰ τὴν ἀπὸ Κωνϲταντινουπόλεωϲ ἐξέλευϲιν καὶ τὴν τοῦ πατριαρχείου ἀπόθεϲιν. Πολλῶν γὰρ ϲκανδαλιζομένων ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ μακροθυμίᾳ, πῶϲ ϲυγχωρεῖ τοὺϲ μὲν χρηϲτοὺϲ ἀνιᾶϲθαι, τοὺϲ δὲ πονηροὺϲ εὐπραγεῖν, καὶ κατὰ μικρὸν ἐξ ὀλιγωρίαϲ εἰϲ ἀπόγνωϲιν ὀλιϲθῆϲαι κινδυνευόντων, καὶ πρὸϲ ἀπιϲτίαν ἀναϲτάϲεωϲ καὶ κρίϲεωϲ καὶ ἀντ-

[1] Omont, Catal. l. vol. I p. 80 sq.

[2] Iota subscriptum addidi, interpunctionem et ortographiam in rebus, quae sunt levioris momenti, tacite mutavi.

ἀποδόσεως καταφερομένων, καιρὸν εὔθετον εὑρὼν τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀναστάσεως τὴν παροῦσαν ποιεῖται διδασκαλίαν, τὰς σαλευομένας γνώμας αὐτῶν ἐν τῷ λόγῳ τῆς Ἀναστάσεως ἑδράζων καὶ πληροφορίαν ἐντελῆ παρεχόμενος καὶ ἅμα πανηγυρίζων καὶ ἀνυμνῶν τῆς ἑορτῆς τὴν χάριν καὶ δύναμιν, καὶ ἀναγωγικώτερον τῷ γράμματι τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας συγκιρνῶν, καὶ τὸ καθ᾽ ἕκαστον ἐξηγούμενος τῶν παρ᾽ Ἑβραίοις μυστηρίων τῆς ἑορτῆς.

Or. 44.

Ὑπόθεσις εἰς τὰ Ἐγκαίνια ἢ εἰς τὴν Καινὴν Κυριακήν.

Τὸν παρόντα λόγον προσεφώνησεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Μάμαντος, ὃς ἵδρυται πλησίον Ναζιανζοῦ, καθ᾽ ὃν ἐξ ἔθους συνεκροτεῖτο πανήγυρις πολυάνθρωπος ἐν τῷ καιρῷ τῆς Νέας Κυριακῆς. Μιμεῖται δὲ τῷ λόγῳ τὰς τοῦ ἀέρος ἀρετάς, λέξεων ἄνθη καὶ ποικιλίᾳ σχημάτων καὶ κάλλει καὶ λαμπρότητι καὶ πᾶσαν ἄλλην ἰδέαν κατακεράσας θαυμαστῶς ἀκμάζει καὶ ἀληθῶς ἐνεαρίζει τῷ λόγῳ τῇ πανηγύρει συνεξαιρόμενος.

Παράγει δὲ χρήσεις ἐγκαινίων ἐν προοιμίοις ἀπὸ διαφόρων γραφῶν, ἀρχαίαν ἀποδεικνύων τῶν Ἐγκαινίων τὴν ἑορτήν· εἶθ᾽ οὕτως αἰτιολογεῖ, δι᾽ ὃν λόγον μὴ κατὰ τὴν Ἀνάστασιν αὐτήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν μετ᾽ αὐτὴν Κυριακὴν ἑορτάζειν εἴθισται τὰ Ἐγκαίνια, καὶ προβαίνων ἐγκωμιάζει τὴν ἑορτὴν καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὸν μάρτυρον, καὶ τέλος προτρέπει πάντας τοὺς πανηγυριστὰς εἰς ἀποχὴν μὲν τῶν φαύλων, τῶν δὲ καλῶν ἐπιμέλειαν.

Or. 41.

Ὑπόθεσις εἰς τὴν Πεντηκοστήν.

Καὶ οὗτος ὁ λόγος κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁμοίως ἐξεφωνήθη· καίτοι πανηγυρικὴν ὑπισχνούμενος τὴν ἰδέαν ὅμως ἀγωνιστικός ἐστι· φυσιολογῶν γὰρ περὶ τοῦ ἑβδοματικοῦ ἀριθμοῦ καὶ χρήσεις αὐτοῦ παράγων γραφικὰς καὶ διδάσκων, ὅθεν τοῦτον τὸ τῶν Ἑβραίων γένος διαφερόντως ἐτίμησε, καὶ περὶ ἑτέρων ὁμοίως ἀριθμῶν διαλεγόμενος παρ᾽ ἑτέρων σέβας λαβόντων· εἶτα δεικνύς, ὅπως ὁ ἑπτὰ τὸν πεντήκοντα συνάγει, συνθέμενος ἐφ᾽ ἑαυτὸν καὶ πολλαπλασιαζόμενος ἑπτάκις γεννᾷ τὸν τεσσαράκοντα ἔννατον, ᾧ μιᾶς ἐνδεούσης πρὸς τὸν πεντήκοντα λαμβάνει ταύτην ἀπὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· μία γὰρ οὗτος ἀκατάλυτος καὶ ἀκίνητος, πανηγυρίζει μικρόν. Εἶτα περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διαλεγόμενος ἀντιθέσεις λύει τῶν πνευματομάχων

34 Or. 41 c. 2 fin. P. G. 36, 432 AB.

αἱρετικῶν· ἔπειτα πατρικῶς συμβουλεύει, καὶ μετὰ τοῦτο τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναμιν ἀνυμνεῖ, καὶ κατ᾽ ἀκολουθίαν τὴν ἐπὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους κάθοδον αὐτοῦ διερμηνεύων, γραφικά τινα ζητήματα περὶ τούτου λύει καὶ καλῷ πέρατι δίδωσι τὴν διάλεξιν.

Or. 15.

Ὑπόθεσις εἰς τοὺς Μακκαβαίους.

Πολλῶν ἀμφιβαλλόντων περὶ τῶν Μακκαβαίων, εἰ τοῖς ἁγίοις μάρτυσι τούτους ἐγκαταλεκτέον, ὡς ὑπὲρ πατρίων νόμων, ἀλλ᾽ οὐχ ὑπὲρ Χριστοῦ σφαγιασθέντων, (πρὸ γὰρ τῆς ἐνανθρωπήσεως οὗτοι γεγόνασιν), ἐπεὶ τὴν μνήμην τούτων προσελαύνουσαν ὁ μέγας οὗτος ἔγνω Πατήρ, τὸν παρόντα λόγον ἐκτίθεται καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἀναγινώσκει Ναζιανζοῦ τὸ τοῦ πατρὸς ὑστέρημα γεγηρακότος ἤδη καὶ πρὸς τὴν διδασκαλίαν ἀτονοῦντος, ὡς ἂν τοῖς ἄλλοις ἀναπληρῶν, καὶ λύει τὴν ἀμφιβολίαν μάρτυρας τοὺς Μακκαβαίους διαρρήδην ὑποτιθέμενος καὶ καλῶν· πλέκει δὲ τούτοις ἐγκώμιον πάνυ τεχνικὸν πρὸς τοὺς δεινοὺς τῶν ῥητόρων ἁμιλλώμενος καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τοῦ λόγου δύναμιν ἐνδεικνύμενος. Εἶτα τὴν πατρικὴν παραίνεσιν τῷ πλήθει προσαγαγὼν καὶ πρὸς ζῆλον τῶν ἐγκωμιασθέντων παροξύνας τέλος τῷ λόγῳ δίδωσι.

Τὴν μέντοι τῶν Μακκαβαίων οὗτοι προσηγοριαν ἐσχήκασιν ἀπὸ τοῦ προγόνου τούτων, Μακκαβαιου, τῶν ἐπιφανεστέρων Ἰουδαίων ἑνός· ἑτέραν δὲ κλῆσιν ἰδίαν ἕκαστος ἔχοντες ἐκοινώνησαν τῷ προγόνῳ ταύτης δι᾽ εὔκλειαν καὶ γνωριμότητα τοῦ γένους.

Or. 24.

Ὑπόθεσις εἰς τὸν ἅγιον Κυπριανόν.

Τὴν σύντροφον ἡσυχίαν ὁ θεόπνευστος Πατὴρ διὰ παντὸς ἀσπαζόμενος, ἐπείπερ ἔκαμνε συνεχῶς διδάσκων καὶ πρὸς τὰς τῶν αἱρετικῶν ἀντισοφιζόμενος πανουργίας πατριάρχης ὢν Κωνσταντινουπόλεως, πρός τινα τῶν παρακειμένων ὑπεξῆλθεν ἀγρῶν τό τε σῶμα τῶν ἀδιασπάστων πόνων ἀνακτησόμενος καὶ θεραπεύσων μικρὸν καὶ τῆς φίλης ἡσυχίας μεθέξων. Εἶτα πάλιν κατόπιν ἐπανιὼν τῆς ἑορτῆς τοῦ μεγάλου Κυπριανοῦ τὸν παρόντα λόγον ἀναγινώσκει χαίρων, ὅτι μὴ λίαν ὑστέρησε τῆς πανηγύρεως. Ἐγκωμιάζει δὲ τὸν μάρτυρα λίαν τεχνικῶς καὶ παγκάλως, πρὸς παραίνεσιν δὲ τὴν πανήγυριν καταστρέφων εὔχεται φυλαχθῆναι τὸ ποίμνιον ἀπὸ τῶν αἱρετικῶν τῶν βασανιζόντων ἑκάστην τῶν διδασκαλικῶν αὐτοῦ λέξεων· ὃ καὶ μάλιστα σημεῖον τοῦ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκδεδόσθαι τὸν λόγον. Ἐν-

ταῦθα γὰρ οὗτοι παμπληθεῖς καὶ κατὰ συμμορίας ἐνῳκισάμενοι πρὸς τοῦτο μόνον ηὐκαίρουν ἐνεδρεύειν τε καὶ θηρεύειν τὰς περὶ δογμάτων λέξεις καὶ συλλαβάς.

Or. 19.

Ὑπόθεσις εἰς τὸ Τίς ἡ τυραννίς.

Τισὶ μὲν δοκεῖ δικανικὸς εἶναι ὁ λόγος ὁ μετὰ χεῖρας, ἅτε ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῆς προλαβούσης τῶν λόγων σιωπῆς· τισὶ δὲ πανηγυρικὸς διὰ τὸ ἐγκωμιάζειν τοὺς μάρτυρας. Ἔστι δὲ τῇ ἀληθείᾳ συμβουλευτικός, παραινῶν μὲν ἀπέχεσθαι τῶν φθειρομένων, ἀντέχεσθαι δὲ τῶν ἀφθάρτων· κἂν γὰρ ἐγκωμιάζει τοὺς μάρτυρας κἂν πανηγυρικῶς μνημονεύει τῆς ὅσον οὔπω παρισταμένης ἑορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ σαρκώσεως, ἀλλὰ καὶ ταῦτα πρὸς κατασκευὴν τῆς συμβουλῆς παραλαμβάνει, ὅτι χρὴ καὶ τοὺς τῶν μαρτύρων ἄθλους μιμεῖσθαι καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἑορτῆς συνεργὸν ποιεῖσθαι πρὸς τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν.

Διπλῆ δὲ ἡ τοῦ λόγου ἐπιγραφή· ἐπιγράφεται γὰρ Εἰς τοὺς λόγους, διότι ἀπολογεῖται ἐνταῦθα καὶ λέγει τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐσιώπα καὶ ἐπεῖχε τοὺς λόγους ἑαυτοῦ· ἀλλ' ἐπιγράφεται δὲ καὶ Εἰς Ἰουλιανόν, οὐ τὸν παραβάτην, ἀλλ' ἕτερον φίλον τοῦ ἁγίου καὶ συμμαθητήν, ἐξισωτὴν γεγονότα καὶ ἀναγραφέα καὶ τῶν δημοσίων φόρων διορθωτήν.

Or. 38.

Ὑπόθεσις εἰς τὰ Γενέθλια τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ παρὼν λόγος, εἰ καὶ πανηγυρικός, ἀλλ' οὖν δικανικώτερόν γε καὶ ἐμμελέστερον συντέτακται τῷ Πατρὶ πατριαρχοῦντι κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν· προτίθησι δὲ δημοσίᾳ τὰ κατὰ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν μυστήρια πρὸς ἁπάσας τὰς αἱρέσεις λαμπρᾷ γλώττῃ ταῦτα διακηρύττων καὶ τῶν αἱρετικῶν ἐμφράττων τὰ στόματα. Προκόπτουσαν γὰρ τὴν πίστιν καὶ πλατυνομένην ὁ Βελίαρ οὐκ ἐνεγκὼν ὥσπερ ἀπὸ μιᾶς πηγῆς διάφορα ῥεῖθρα τῶν αἱρέσεων ἔσχισεν· Ἀρειανῶν, Σαβελλιανῶν, Εὐνομιανῶν, Εὐτυχιανιστῶν, Ἀπολιναριαστῶν καὶ τοιούτων ἄλλων θηρίων, καθάπερ καὶ τὴν πολυκέφαλον ὕδραν ὁ τῶν πάλαι μῦθος ἱστόρησεν. Οἱ μὲν γὰρ περὶ τὸν Υἱὸν ἐβλασφήμουν, οἱ δὲ περὶ τὸ Πνεῦμα προσέκοπτον, ἕτεροι δὲ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν ἠθέτουν· εἰσὶ δέ, οἳ καὶ τερατώδεις ἄλλος ἄλλους λογισμοὺς παρ' ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες συστήματος ἕκαστος ὁμοδόξου καὶ ἀσεβοῦς προεκάθητο. Προτάττει δὲ τὴν συνήθη θεολογιαν, εἶτα περί τε νοητῆς καὶ αἰσθητῆς φύσεως ἀρχαιολογεῖ, καὶ μεταξὺ πρὸς τὰς αἱρέσεις ἀπομαχόμενος πανηγυρίζει καὶ συμβολῇ κατακλείει τὸν λόγον.

Or. 43.

Ὑπόθεϲιϲ εἰϲ τὸν μέγαν Βαϲίλειον.

Τοῦτον τὸν λόγον ἐξεφώνηϲεν ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ μεγάλου Βαϲιλείου γενόμενοϲ ἐν Καιϲαρείᾳ μετὰ τὴν ἀπὸ Κωνϲταντινουπόλεωϲ, ὡϲ εἴπομεν, ἐκδημίαν. Ἔϲτι δ' ἐπιτάφιοϲ, ἀλλ' οὐκ ἐγκώμιον, ὥϲ τινεϲ ἀκαίρωϲ λογοποιοῦϲι. Διαφέρει γὰρ θάτεροϲ θατέρου· τὸν μὲν γὰρ ἐπιτάφιον θρῆνοι ϲυμπληροῦϲι καὶ οἰμωγαί, καὶ τὸ ϲυνεκτικώτερον τῶν ἄλλων ἡ ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ θανάτου ἀνάγνωϲιϲ, τὸ δὲ ἐγκώμιον ἅπαϲ προϲίεται καὶ τόποϲ καὶ χρόνοϲ. Πάϲαιϲ δὲ τεχνικαῖϲ μεθόδοιϲ ὁ λόγοϲ οὗτοϲ καταπεποικιλται· καὶ γὰρ εὐθὺϲ τὸ προοίμιον παντοίαιϲ λογικαῖϲ ἀρεταῖϲ τοῖϲ ἐπιϲκεπτομένοιϲ κατακεκέραϲται· πρὸϲ μέντοι τοὺϲ παλαιοὺϲ ῥήτοραϲ ποιεῖται τὴν ἅμιλλαν καὶ κρατεῖ πάντων ἐκ περιουϲιαϲ τὴν ἐν αὐτῷ τοῦ λόγου δύναμιν λαμπρῶϲ ἐνδεικνύμενοϲ.

Οἰκονομεῖ δὲ κάλλιϲτα τὴν διήγηϲιν τῆϲ οἰκείαϲ μετὰ τοῦ μεγάλου Βαϲιλείου ϲυνδιαγωγῆϲ, τὴν ὑφέρπουϲαν ἐντεῦθεν ὑποψίαν τοῦ κόμπου τεχνικῶϲ μάλιϲτα θεραπεύων.

Or. 39.

Ὑπόθεϲιϲ εἰϲ τὰ ἅγια Φῶτα.

Καὶ οὗτοϲ ὁ λόγοϲ κατὰ τὴν Κωνϲταντινούπολιν ἐξεδόθη· μετὰ δὲ τὴν τῶν ἁγίων Θεοφανίων ἡμέραν ἀκολούθωϲ πανηγυρίζει διαϲύρων ἐν μέϲῳ τὰ τῶν Ἑλλήνων μυϲτήρια, εἶτα ϲυμβουλεύει, καὶ μετὰ τοῦτο θεολογεῖ, καὶ αὖθιϲ πανηγυρίζει, καὶ οὕτω τοῖϲ πνευματομάχοιϲ ϲυμπλέκεται καὶ πρὸϲ ἑτέραϲ αἱρέϲειϲ πάλιν ἀπομάχεται καὶ περὶ τῆϲ ἑορτῆϲ διαλεγόμενοϲ πρὸϲ ϲυμβουλὴν καταϲτρέφει τὸν λόγον.

Ὅτι δὲ μετὰ τῶν Γενεθλίων οὗτοϲ γέγραπται, δῆλον ἐντεῦθεν· ἐν ἐκείνῳ γὰρ πρὸϲ τῷ τέλει γενόμενοϲ οὕτω φηϲί· Μικρὸν μὲν οὖν ὕϲτερον ὄψει καὶ καθαιρόμενον Ἰηϲοῦν·[1]) καὶ αὖθιϲ ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντοϲ λέγει· Πάλιν Ἰηϲοῦϲ ὁ ἐμόϲ[2]). Τοῦτο παρίϲτηϲιν, ὅτι κατὰ τὴν ὑπόϲχεϲιν αὖθιϲ περὶ τῶν κατὰ Ἰηϲοῦν διδάϲκει καὶ πανηγυρίζει λαμπρῶϲ.

26 Exspectatur μετὰ τὰ Γενέθλια vel μετὰ τὸν τῶν Γενεθλίων λόγον.

Or. 40.

Ὑπόθεϲιϲ εἰϲ τὸ ἅγιον Βάπτιϲμα.

Ὁ μὲν τῶν Φώτων λόγοϲ κατ' αὐτὴν ἐξεφωνήθη τὴν ἑορτήν,

[1]) Or. 38 c. 16 in. P. G. 36, 329 B.
[2]) Or. 39 c. 1 in. P. G. 36, 336 A.

οὗτος δὲ μετὰ μίαν ἀπ' αὐτῆς ἡμέραν ὁμοίως κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὅτι περ ἐν ἐκείνῃ μὲν τῆς πανηγύρεως κατεπειγούσης διὰ τὸ τῆς εὐφροσύνης ὑπερβάλλον βραχυλογίαν ἀπαιτούσης ὀλίγα διείλεκται περὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐν ταύτῃ δὲ μηδενὸς ἐμποδίζοντος πλατύτερον διαλέγεται περὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτοῦ καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἡμῖν προσγινομένης εὐεργεσίας, ὥστε τῷ τέλει μὲν καὶ τῇ διαστολῇ τοῦ προλαβόντος ἕτερος οὗτος λόγος δοκεῖ, τῇ δ' ἐν ἐκείνῳ συμβουλῇ μετὰ πανηγύρεως καὶ τῇ καθ' ἑαυτὸν πρὸς τὸ βάπτισμα προτροπῇ συνηνωμένος φαίνεται καὶ ὁμοφυής. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τὸ προοίμιον πρὸς τὸν πρότερον τὸν παρόντα συνάπτει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς διττολογίας διαρρήδην ὁμολογεῖ, λαμπρότης δὲ τούτῳ περιφανῶς ἐπιτέρπουσα καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν λέξιν καὶ τὴν συνθήκην πάγκαλον ἀπεργάζεται· πλὴν οὐκ ἀπέχεται τῆς συνήθους θεολογίας, συμβουλεύει δὲ μᾶλλον καὶ προτρέπει πᾶσαν ἡλικίαν ἐπὶ τὸ βάπτισμα.

Or. 11.[1])

Ὑπόθεσις εἰς τὸ Τοῦ φίλου πιστοῦ.

Ἐπίσκοπος Σασίμων ἄκων ὁμοίως χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ τυραννηθῆναι δόξας ὁ μέγας οὗτος Πατήρ, ἀφίσταται μὲν τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης εὐθέως, ἀφικνεῖται δὲ πρὸς Ναζιανζόν. Ὃ μαθὼν ὁ μέγας Βασίλειος προτρέπεται τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γρηγόριον Νύσσης ἀπελθεῖν εἰς ἐπίσκεψιν ὁμοῦ καὶ παραμυθίαν τοῦ φίλου καὶ λύσιν τῶν ἐν μέσῳ σκανδάλων. Τοῦτον δεξάμενος ἐκεῖνος ἡδέως τὸν παρόντα λόγον ἐκφωνεῖ, πρῶτον μὲν ἐγκωμιάζων τὴν ξυνωρίδα τούτων τῶν ἀδελφῶν, εἶτα καὶ καθαπτόμενος τῆς τοῦ φίλου πρὸς αὐτὸν διαθέσεως, ὅτι περ ἐπισκοπῇ τοσαύτῃ τὸν ὁμόψυχον ἀπεκήρυξε τὸν ἡσυχίας ἐραστὴν τῇ πάσης ἐμπεπλησμένῃ ταραχῆς καὶ συγχύσεως· ἔπειτα πρὸς τὸν παρόντα τηνικαῦτα σύλλογον κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἀποστρέψας τὸν λόγον, (ἑορτὴν γὰρ ἑόρταζε μαρτύρων) διδασκαλικὴν προσάγει παραίνεσιν πρὸς τὰ καλὰ μὲν παροξύνων, τῶν δὲ φαύλων ἀποτρεπόμενος.

Or. 21.

Ὑπόθεσις εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον.

Οὗτος ὁ λόγος ἐρρέθη τῷ μεγάλῳ πατριαρχοῦντι κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου. Οὐκ ἔστι δὲ ἐπιτάφιος, ὥς τινες οἴονται, ἀλλ' ἐγκώμιον καθαρόν. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς τῷ

[1]) 17—30 Hypothesis eadem est atque Nicetae Heracleensis. Cf. P. G. 36, 969 A—C.

τέλει τοῦ λόγου φησί· ἵν' εἴπωμεν βραχύν τινα ἐπιτάφιον[1], ἀλλά γε τὸ βραχὺ προσθεὶς ἐθεράπευσε τὴν ὑπόνοιαν. Καὶ οὐ παρὰ τοῦτο πάντως, ἀλλ' ἀπὸ τῶν καιριωτάτων τὸν λόγον χαρακτηριστέον. Οὔτε γὰρ θρήνοις συγκέκραται κατὰ τὸν νόμον τῶν ἐπιταφίων οὔτε τῷ τάφῳ πάντως ἐπεφωνήθη, καὶ λέλειπται χωρὶς τινὸς ἀντιρρήσεως ἐγκώμιον τοῦτο καὶ νομίζειν καὶ ὀνομάζειν, εἰ καὶ μὴ πᾶσι συμπεπλήρωται τοῖς ἐγκωμιαστικοῖς κεφαλαίοις. Καὶ τοῦτο γὰρ τεχνικὸν παράγγελμα τοῖς ἐμπίπτουσι χρῆσθαι καὶ τοῖς ἀναγκαίοις εἰς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ μᾶλλον τῷ συνεκτικωτέρῳ τῶν ἄλλων, φημί, ταῖς πράξεσιν, ὧν ἕνεκα καὶ τὰ ἄλλα τοῖς τεχνογράφοις ἐπενοήθησαν. Τὸ μέντοι προοίμιον παγκάλην ἔχει καὶ τῆς ἐμφιλοσόφου πλοκῆς τὴν ἑρμηνείαν καὶ τῆς ἐννοίας τὴν ἀρετήν.

Or. 42.

Ὑπόθεσις εἰς τὴν ρν̄ ἐπισκόπων παρουσίαν.

Οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα ἐπίσκοποι κελεύσει τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἀνῆλθον ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου. Πρὸ δὲ τοῦ συστῆναι τὴν κατὰ τούτου διάλεξιν σφόδρα θαυμάσαντες τὸν θεολόγον Γρηγόριον δυνάμει λόγου καὶ θεωρίας ὕψει καὶ βίου καθαρότητι πᾶσαν αἵρεσιν καταγωνισάμενον καὶ τὸ ποίμνιον Κωνσταντινουπόλεως ἱδρῶσι πολλοῖς αὐξήσαντα, ψήφῳ κοινῇ τὸν θρόνον τῆς πόλεως τούτῳ ἐπεκύρωσαν μόλις εἴξαντι ταῖς πολλαῖς παρακλήσεσι τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου. Μετὰ δὲ τοῦτο τινὰς τῶν Αἰγυπτίων γνοὺς ἔτι φθονοῦντας καὶ τὴν ψῆφον μεμφομένους καὶ τρισεπίσκοπον αὐτὸν ὀνομάζοντας, καίτοι γε τὰ Σάσιμα μὲν αὐθημερὸν ἀφῆκεν, οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο μόνον θυσίας ἀνενεγκών· τὴν Ναζιανζὸν γὰρ κατὰ παράκλησιν τοῦ οἰκείου πατρὸς καὶ ἐπισκόπου ταύτης διεῖπεν οἰκονομικώτερον μᾶλλον ἢ ἐπισκοπικώτερον, γήρᾳ πατρὸς βοηθῶν καὶ πλήθει φροντίδων· διὸ καὶ τελευτήσαντος αὐτοῦ τοῦ πατρὸς πρὸς Σελεύκειαν εὐθὺς ὥρμησε καὶ τὸν παρθενῶνα τῆς καλλιπαρθένου Θέκλας εἰς ἀσκητήριον ἀπελέξατο, τὴν δὲ Κωνσταντινούπολιν ψήφῳ κοινῇ καὶ παρακλήσει τῶν ἐπισκόπων παρέλαβε. Τοῦ φθόνου τοίνυν συναισθόμενος, συνεῖδεν ὑπεξελθεῖν, ἵνα μὴ τοῖς ἄλλοις ἐπισκόποις καὶ τῷ λαῷ στάσις πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους γένηται δι' αὐτόν, καὶ δὴ γῆρας προφασισάμενος καὶ νόσον καὶ ἀπραγμοσύνην καὶ ἄλλα αἴτια τὸν προκείμενον ἐξεφώνησε λόγον, καὶ πολλὰ δεηθεὶς

[1]) Or. 21 c. 37. P. G. 35, 1128 B.

τοῦ βασιλέως καὶ τῆς συνόδου μόλις ἀπελύθη πρὸς ἑαυτοῦ πατρίδα, καὶ χειροτονηθέντος Νεκταρίου γέγονεν ἡ κατὰ Μακεδονίου διάλεξις.

Ἔστι δὲ ὁ λόγος οὗτος συμβουλευτικός. Διεξιὼν γὰρ ὁ ἅγιος, ὁποῖον μὲν παρέλαβε τὸ ποίμνιον, ὁποῖον δὲ τοῦτο πόνοις πολλοῖς ἀπετέλεσεν, ἐπιδείξας δὲ καὶ τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας τὸν χαρακτῆρα καὶ πανταχόθεν ἑαυτὸν ἀνεπίληπτον δείξας, αἰτεῖ μὲν ἀπολυθῆναι καὶ τοῦτο λαβεῖν ἀμοιβὴν τῶν πόνων· συμβουλεύει δὲ ἀντεισαγαγεῖν ἄλλον ἱκανὸν τὴν ποιμαντικήν. Τὸ δὲ προοίμιον ἐξ ὑπολήψεως τῶν ὀρθῶς αὐτῷ πεπραγμένων.

Or. 14.

Ὑπόθεσις τοῦ περὶ φιλοπτωχίας λόγου.

Τὸν προκείμενον λόγον ἐκφωνεῖσθαί φασιν ἄντικρυ Καισαρείας ἐν τῷ κατὰ Βασιλειάδα νεουργηθέντι πτωχείῳ παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἐν ᾧ τοὺς τῇ ἱερᾷ τρυχωμένους νόσῳ θεοφιλῶς ἐθεράπευε· Πάλαι γὰρ ὡς ἀποτρόπαιον ἄγος τοὺς ταύτῃ κεκτημένους νομίζοντες ἄνθρωποι καὶ δι' ὑπερβάλλον πλῆθος ἁμαρτημάτων οὕτω πάσχειν τούτους ὑπολαμβάνοντες, καὶ μὴ θείαν καὶ ἀρρητοτέραν οἰκονομίαν μηδὲ χυμοῦ καχεξίαν, ἀλλ' ἀντίκτησιν σφαλμάτων ταύτην τὴν νόσον ἀμαθῶς κρίνοντες ἐβδελύσσοντο καὶ οἷον τὰς τούτων συντυχίας οἰωνιζόμενοι πάσης ἀπήλαυνον πόλεως ἀγορᾶς ὡς καθάρματα. Ταύτην δὲ τὴν ἀπανθρωπίαν τῆς φύσεως σκεψάμενος ὁ μέγας ἀναχαιτίσαι Βασίλειος, τό τε νοσοκομεῖον συνεστήσατο τοῦτο καὶ πάντοθεν ἐκείνους συλλέγων παντοδαπῆ προσῆγε θεραπείαν.

Ἔστι δ' ὁ λόγος οὗτος ἄγαν παθητικός τε καὶ ἠθικός. Προτρέπεται δὲ καὶ πάντας εἰς συμπάθειαν καὶ φειδὼ τοῦ γένους· ἅπτεται δὲ καὶ δογμάτων καὶ οὐδὲ φυσιολογίας ἀπήλλακται.

14 *τρυχωμένους*. Formam perfecti sine reduplicatione reliqui.

Or. 16.

Ὑπόθεσις Εἰς τὴν πληγὴν τῆς χαλάζης.

Τὸν παρόντα λόγον ἐξέδωκεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ναζιανζοῦ, ἄκων ὑπὸ τοῦ λαοῦ πεισθεὶς διδάξαι περὶ τῆς ἐπελθούσης συμφορᾶς τῆς χαλάζης, καὶ δυσανασχετεῖ, ὅτι τὸν πατέρα καὶ πριμένα παραδραμόντες τοῦτον εἰς τὸν λόγον παρεβιάσαντο. Καὶ πρὸς τὸν πατέρα δὲ τὸν λόγον ἀποστρέφει σιωπῶντα καὶ προτρέπεται διδάξαι περὶ τῆς σκυθρωπῆς ταύτης καταστάσεως· εἶτα καθάπερ ἀπ' αὐτοῦ τὸ πρὸς τοὺς λόγους ἐνδόσιμον λαβὼν λύει τὸν ἑκούσιον τοῦ λόγου δεσμόν, ὃν εὐλαβείᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ τῷ πανσόφῳ τούτῳ στόματι περιέθηκε, καὶ καθάπερ ῥεῦμα τῷ λόγῳ φερόμενος ἐν ἐρωτήσεως σχή-

ματι πολλὰ τῶν ἀπείρων λύει cυγκεράcαc ἤθη τὴν παροῦcαν διάλεξιν, ἵνα καὶ μᾶλλον ἑλκύcῃ τοὺc ἀκροατὰc εἰc μετάνοιαν. Ἐπάγει δὲ προρρήcειc φοβερὰc προφητῶν ὥcπερ ἐν ὁρμαθῷ μαργάρων ταύταc cυναρμόζων καὶ cυγκολλῶν· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ παρακαλεῖ τὸ πλῆθοc εἰc μεταμέλειαν καὶ τῶν ἡμαρτημένων διόρθωcιν, ἅπτεται δὲ καὶ φυcιολογίαc καὶ φιλοcόφων δογμάτων, καὶ οὐδὲ τῆc cυνήθουc θεολογίαc ἀφίcταται.

4 τῷ ω ex ο man. 2.

* * *

Nicetae Heracleensi[1]) adscribuntur etiam in codicibus responsiones quaedam Constantino episcopo datae de quaestionibus iuris canonici ad sponsalia, matrimonium etc. pertinentis. Secundum editionem Io. Leunclavii (Ius Graeco-Romanum) exstant Responsiones (1—6) in P. G. 119 col. 936—937. Eadem responsa et alia continentur etiam codicibus: cod. in Andro insula (*τῆc Ἁγίαc* num. 88) saec. XIII fol. 172 (L. *Νικήτα τοῦ μακαριωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείαc Ἀποκρίcειc πρόc τινα Κωνcταντῖνον ἐπίcκοπον περὶ ὧν ἠρωτήθη.* Cf. Sp. P. Lampros. *Κατάλογοc τῶν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἄνδρον μονῇ τῆc Ἁγίαc κωδίκων, ἐν Ἀθήναιc* 1898. p. 79); cod. *τοῦ cχολείου Κορθίου* (in Andro) n. 12 saec. XV—XVI fol. 319v (Lampros, *Κατάλογοι κωδίκων ἐν ταῖc μοναῖc τῆc νήcου Ἄνδρου... ἐν Ἀθήναιc* 1899, p. 73); Basileensi A. III. 6 (Respons. 1—11. Cf. G. Haenel, Catalogi ll. mss. qui in bibl. Galliae Helvetiae... asservantur, Lipsiae 1830, col. 638); Berolin. Phillipp. 1502 saec. XVI fol. 120 (Studemund-Cohn, Cat. l. p. 42); Escorial. X. III. 1 saec. XV (Miller, Cat. l. p. 395); Londiniensi Addit. 17474 saec. XV fol. 198 (Catal. of Additions... in the years 1848—1853, Londinii 1868, p. 20); Mosquensi Synod. 455 scripto a. 1477 (Respons. 1—13. Cf. Byz. Zeitschr. vol. 5 p. 248); Mosquensi Typogr. Synod. 51 saec. XV (Chr. Frid. Matthaei, Notitia codd. mss. Graec. Bibl. Mosquensium... I, Mosquae 1776, p. 328 sq.); Oxoniensi Barocc. 26 saec. XI in. fol. 361v (Inc. *Εἰ δεῖ τὸν ἀποcτολικὸν μοναχὸν ἀποκείρειν...* Cf. Coxe, Cat. l. I. col. 41); Oxoniensi Barocc. 158 saec. XV fol. 136v (Coxe, Cat. l. I col. 268); Oxoniensi Thomae Roe n. 18 saec. XIV (a. 1349) fol. 161v (L. *Τοῦ μακαρ. μητροπ. Ἡρακλείαc Νικήτα...* Cf. Coxe, Cat. l. I col. 475); Paris.

[1]) A. Pavlov l. l. Cf. Byz. Zeitschr. vol. 5 p. 248 sq.

Gr. 1337 saec. XV fol. 190 (H. Omont, Inventaire sommaire... vol. II p. 16); Paris. Gr. 1342 saec. XVI manu Andreae Darmarii scripto fol. 504v (Cat. l. II p. 18); Paris. Gr. 1373 scripto a. 1525 fol. 452 (Cat. l. II p. 30); Paris. Gr. 1374 saec. XV fol. 309 (Cat. l. II p. 31); Paris. Gr. 1375 saec. XVI fol. 345 (Cat. l. II p. 32); Paris. Gr. 1377 saec. XVI fol. 414v (Cat. l. II p. 32); Paris. Gr. 1389 saec. XVI fol. 169 (Cat. l. II p. 35); Paris. suppl. Gr. 304 saec. XVI fol. 185v (Cat. l. III p. 246).

Nicetae Heracleensi attribuuntur varia carmina grammatica, quorum alia iam exstant edita (deorum dearumque epitheta apud Fr. Creuzer, Meletemata e disciplina antiquitatis... I, Lipsiae 1827, p. 14 sqq.; A. Westermann, *Μυθογράφοι*, Braunschweig 1843, p. 355 sq; Guil. Studemund, Anecdota varia Graeca I (1886) p. 270 sqq.; versus res grammaticas illustrantes leguntur apud I. Fr. Boissonade, Anecdota Graeca e codd. regiis III, Parisiis 1831, p. 323 sqq. Cf. Krumbacher, Byz. Litt.[2] p. 587 sq.), alia in codicibus adhuc delitescunt. Ex. gr. in codd. Athenien. 1379 saec. XVII n. 14 (Sakkelion, *Κατάλ. τ. χειρογρ. τ. ἐθν. βιβλ. τ. Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις* 1892, p. 251); Berolin. Phillipp. 1584 saec. XVI fol. 161 (Studemund-Cohn, Cat. l. p. 79); Cheltenham. Middlehill Meerm. 1584 [302] saec. XVI (Haenel, Cat. l. col. 842); Dresdensi Gr. Da 37 saec. XIV fol. 446 (Fr. Schnorr v. Carolsfeld, Kat. d. Hss. d. k. öffentl. Bibl. zu Dresden, vol. I, Lipsiae 1882, p. 292); Mediolan. Ambros. 11 [A. 63 sup.] saec. XVI (a. 1509) fol. 110v (Martini-Bassi, Cat. l. p. 13); Nicolsburgensi I, 133 saec. XV—XVI fol. 148 (Ed. Gollob, Verzeichnis d. griech. Hss. in Österreich ausserhalb Wiens. S. B. d. k. Akad. d. W. Ph. Hist. Cl. vol. 146, Vindobonae 1903, p. 75); Oxoniensi Barocc. 68; Oxoniensi Barocc. 131 saec. XIV fol. 62v (Krumbacher, Byz. Litt.[2] p. 587); Paris. Gr. 2408 saec. XIII fol. 217v et 223 (Omont, Cat. l. II p. 255); Paris. Gr. 2598 saec. XIV—XV fol. 80 (Cat. l. III p. 5); Paris. Gr. 2617 saec. XIV fol. 177v (tractatus de epithetis deorum et versus ad grammaticam spectantes non „scholia in quaedam S. Gregorii Nazianzeni carmina", ut profert Omont, Cat. l. III p. 14); Paris. suppl. Gr. 662 saec. XIV fol. 258v (Cat. l. III p. 293); Patmiaco 110 saec. XIII n. 3 (Sakkelion, *Πατμ. βιβλ., Ἀθήνῃσιν* 1890, p. 66); Patmiaco 322 saec. XIV (fine codicis. Cf. Sakkelion l. l. p. 157); Romano Vallicellian. 22 [B. 99] saec. XVI fol. 50 (Martini, Catal. di mss. greci

esist. n. bibl. italiane II p. 37); Salamanc. 1. 2. 10 [Bibl. Universitatis] saec. XV fol. 57; Vaticano Gr. 873 fol. 277v; Vatic. Gr. 875 fol. 297.

IX.

Constantinus (in monasterio Michael dictus) **Psellus** (* 1018 † 1078 aut brevi post a. 1096) [1]), in academia Constantinopolitana philosophiae professor, praeter alios auctores et Gregorium Nazianzenum interpretatus est [2]), qui commentarii nunc praesertim in codd. Laurent. LVII, 40 et Paris. Gr. 1182 [3]) adservantur. Interpretationum fragmenta publicavit Latine Iac. Billius in editionibus Gregorii Nazianzeni (Parisiis 1569, p. 492 sq. et passim; a. 1630, p. 1103 et alibi; Coloniae 1690; et in aliis. Cf. P. G. 36, 951 adnott. 1, 3; vol. 127, 1303, 1306 etc.) expositioni Nicetae Heracleensis immixta, et Ioannes Leunclavius in editione Basileensi (a. 1571) pagg. 1067—1089. Graece nulla sunt edita. in codicibus tamen manu scriptis exstant plurima. Qui codices sunt:

Laurentianus LVII, 40 chartac. ff. 286 in 4° saec. XV scriptus initio et fine mutilus est. In codice insunt epistulae et tractatus varii Michaelis Pselli. Fol. 124—168 exstant „plurimarum quaestionum solutiones in diversa Gregorii Nazianzeni orationum, Pauli epistularum, et Psalterii loca“ [4]). Primarum expositionum dictorum Nazianzenicorum initia et fines affero [5]).

Fol. 124—126. *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν περὶ Ἀναστάσεως τοῦ Θεολόγου λόγον καὶ εἰς τὴν βραδυτῆτα* (or. 1). Inc. *Πολλοὶ τῶν κατα-*

[1]) Alfr. Rambaud, Michel Psellos philosophe et homme d' état byzantin au XIe siècle. Revue historique 1877. C. Neumann, Die Weltstellung des byzant. Reiches vor den Kreuzzügen, Mannheim 1894, p. 81—93. Krumbacher, Gesch. d. byz. Litt.² p. 433 sqq. N. Giakoumakes, *Ἡ φιλοσοφικὴ κίνησις ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τὸν ια' αἰῶνα: Μιχαὴλ Ψελλὸς καὶ Ἰωάννης Ἰταλός. Νέα Σιών* vol. IX (1909) p. 371 sqq., X (1910) p. 92 sqq. et 173 sqq. K. Dieterich, Byzantinische Charakterköpfe, Lipsiae 1909, p. 63—80. I. Dräseke, Aus dem Byzanz des XI. Jahrhunderts. Neue Jahrbücher f. d. klass. Altertum... vol. 27 (1911) 561 sqq.

[2]) C. N. Sathas, Sur les commentaires byzantins relatifs aux comédies de Ménandre, aux poèmes d' Homère etc. Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France vol. 9 (1875) p. 191 sqq.

[3]) Fabricius-Harles, Bibl. Gr. X⁴, 53. Krumbacher, Gesch. d. byzant. Litt.² p. 444 num. 7. Cf. infra p. 177 sqq.

[4]) A. M. Bandini, Catalogus codicum mss. Bibliothecae Mediceae-Laurentianae... vol. II (Florentiae 1768) col. 412.

[5]) Cf. Bandini, Catal. l. vol. II col. 411 sq.

στησαμένων τὰς θεολογικὰς τέχνας... ταυτηνὶ θεωρίαν ἐφοδεῦσαι καὶ θεωρῆσαι.

Fol. 126—127ᵛ. *Εἰς τό· Ὧιτινι μὲν οὖν ἐξεγένετο διὰ λόγου καὶ θεωρίας* (or. 21 c. 2 in. P. G. 35, 1084 C). Inc. *Τῆς θείας ὁ πατὴρ μακαριότητος ἀξιοῖ... ἀντιβαῖνον αὐτῇ πρὸς τὸν δρόμον καὶ ἀντικείμενον.*

Fol. 127ᵛ—132. *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ Πάσχα* (or. 45). Inc. *Οἱ τῷ μεγάλῳ Θεολόγῳ τὴν περὶ τοῦ Πάσχα ὀπτασίαν ὡς ἀληθῆ χαριζόμενοι... ἐν κινήσει τὴν τῶν πραγμάτων ἔχει ἀντίληψιν.*

Fol. 132—134. *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τό· Καὶ εἰ τὸ πάντα ἐν πᾶσι κεῖσθαι μὴ πειστέον τοῖς λέγουσιν, ἀλλ' ἡμῖν γε πειστέον, ὡς ἐν ἀλλήλοις καὶ παρ' ἀλλήλοις ἐκείμεθα.* Inc. *Εἰ καὶ πόρρω τοῦ καιροῦ τὸ ἐρώτημα... σκότους μᾶλλον ἢ διαυγείας παραίτιος ἦν.*

Fol. 134—136. Expositio in or. 45 c. 2 (P. G. 36, 653 B): *Ὁ μὲν χαλκοῦς ὄφις.* Inc. *Δοκεῖ πως ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐναντία τῷ νόμῳ καὶ τῷ Μωϋσῇ φθέγγεσθαι... καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀνεκοινωσάμην.*

Matritensis Gr. N. 51 [1]) chartac. ff. 164 in 4⁰ saec. XIV duabus manibus scriptus est. Continentur codice varia Constantini (= Michaelis) Pselli opera [2]). Fol. 119—120 exhibetur *Τοῦ αὐτοῦ* (i. e. Mich. Pselli) *εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Θεολόγου τό· Πῶς κυρίως καὶ οὐ κυρίως* (cf. or. 29 c. 14. P. G. 36, 92 B). Inc. *Τοῦ κυρίως πρὸς τὸ μὴ κυρίως πολλὰς εὑρίσκω διαφοράς, καὶ πρώτη μέν ἐστιν, ὅταν τὸ μὲν ἐφ' ὃ τὸ κυρίως λέγεται... ἡ αὐθυπόστατος σοφία, ὁ πρὸ πάντων βουνῶν κατὰ τὴν προφητικὴν ῥῆσιν τῷ πατρὶ γεννηθείς* [3]).

Oxoniensis Baroccianus Gr. 216 chartac. ff. 379 in 4⁰ fragmentis constat pluribus. Fol. 283—288 sunt fragmenta commentariorum Pselli super textum Gregorii Nazianzeni, quae incipiunt: || *οὕτω γοῦν καὶ ἐν τῇ κοσμογενείᾳ...* [4]).

Parisinus Gr. 1182 chartac. ff. 319 (mm. 390 × 255) saec. XIII [5]) scriptus est. Fuit olim codex in monasterio Anastasiae

[1]) Fabricius-Harles, Bibl. Gr. X⁴, 53. Krumbacher, Gesch. d. byzant. Litt.² p. 444 num. 7.

[2]) Cf. L. Sternbach, De Ioanne Psello. Eos. vol. IX (1903) p. 10.

[3]) Ioannes Iriarte, Regiae Bibliothecae Matritensis codices Graeci mss. vol. I (Matriti 1769) p. 174.

[4]) H. O. Coxe, Catalogi codicum mss. Bibliothecae Bodleianae pars. I recensionem codicum Graecorum continens (Oxonii 1853) col. 381.

[5]) Scriptura codicis simillima est ei, quae in cod. Laur. conv. soppr.

Thessaloniae[1]); saec. XVII fuit codex in bibliotheca cardinalis Mazarini[2]), inde a. 1668[3]) in bibliothecam Nationalem migravit[4]). Codice continentur Michaelis Pselli tractatus theologici (expositiones in Vetus et Novum Testamentum et in orationes Gregorii Nazianzeni), epitaphia, encomia, orationes (δικαστικοὶ καὶ ἰδιωτικοὶ λόγοι), tractatus iuridici, epistulae, λόγοι σχεδιασθέντες[5]), opuscula maximam partem adhuc inedita[6]). Expositiones in singula dicta — exceptis scholiis in or. 1 et 45 — ex orationibus Gregorii Nazianzeni, quas Latine inseruit Ioannes Leunclavius editioni operum Gregorii Basileae 1571 in officina Hervagiana impressae p. 1067—1089 („Pselli. philosophi christiani, de difficilium quorundam Gregorii Nazianzeni locorum. in VI orationibus potissimum, intellectu liber"), et Iac. Billius ex. gr. editionis Coloniensis (a. 1690) vol. II p. 1103 sqq., traductae sunt ex eodem codice Parisino. Capitum, quae ad Gregorium pertinent, lemmata profero et initia expositionis.

Fol. 3ᵛ—4. Ἐκ τοῦ Εἰς τὴν Πεντηκοστὴν θεολογικοῦ λόγου· Οἶδε μὲν τρέφειν καὶ πέντε ἄρτοις (or. 41 c. 4 P. G. 36, 433 C). Inc. Οἶδε μὲν τρέφειν καὶ πέντε ἄρτοις πεντακισχιλίους...

2728 saec. XIII—XIV in. conspicitur. Cf. G. Vitelli-C. Paoli, Collezione Fiorentina di facsimili paleografici... vol. I (Firenze 1897) tab. XXIII. K. N. Sathas Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη vol. V p. νη' censet codicem saec. XII scriptum esse.

1) Cod. fol. B legitur scriptum: Βιβλίον τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας τῆς ἐν τῷ μεγάλῳ Βουνῷ. Cf. Sathas l. l. p. νη' adnot. 1.

2) Cod. fol. B: „Ex bibliotheca cardinalis Mazarini".

3) H. Omont, Inventaire sommaire... vol. I. Prolegomena p. XX.

4) Sathas l. l. p. νη' sq.

5) Cf. Catalogum codicum mss. bibliothecae regiae vol. II (Parisiis 1720) p. 237. Sathas l. l. p. ξ'—πδ'. Omont, Catal. l. vol. I p. 247 sqq. A. Mayer, Psellos' Rede über den rhetorischen Charakter des Gregorios von Nazianz. Byz. Zeitschr. vol. 20 (1911) p. 35 sqq. In explicando corpusculo Pselliano non animadvertit A. Mayer l. l. in codice folia deesse plurima, nonnulla esse transposita (codicem manibus ipse trivi; ceterum confer Sathas l. l. p. νη' sq.), paginarum et capitum numeros additos esse manu posteriore, numeros apud Satham l. l. p. ξ' sqq. numeris codicis non respondere, quae omnia puto in quaestione sylloges Pselli reconstruendae maximi esse momenti. Cf. D. Serruys, Note sur le manuscrit de Psellus: Parisinus 1182. Byz. Zeitschr. vol. 21 (1912) p. 441 sqq.

6) Mayer l. l. p. 35 adnot. 3. Cf. Krumbacher, Gesch. d. byzant. Litt.² p. 444 num. 7.

Fol. 9 – 9ᵛ. *Εἰς τό· Ἄπειρον οὖν τὸ θεῖον καὶ δυςθεώρητον* (or. 45 c. 3 P. G. 36, 528 A). Inc.: *Τρια ταῦτα προςμαρτυρεῖ ὁ μέγας πατὴρ τῷ Θεῷ*... Latine exstat in editione Basileensi Ioannis Leunclavii a. 1571 curata p. 1068.

Fol. 9ᵛ—10. *Εἰς τό· Κἂν τις οἴηται τῷ ἁπλῆς εἶναι φύσεως ἢ τελέως ἄληπτον* (or. 45 c. 3. P. G. 36, 528 A. Cf. or. 38 c. 7). Inc.: *Τὸ κἂν τις οἴηται τῷ ἁπλῆς εἶναι φύσεως ἢ τελέως ἄληπτον ἢ τελέως ληπτόν, οὐ πρὸς τὸ προςεχές μοι δοκεῖ ἀναφέρεσθαι*... Latine exstat l. l. p. 1068—1069.

Fol. 10—10ᵛ. *Εἰς τό· Τὸ γὰρ ἦν καὶ ἔςται τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου τμήματα καὶ τῆς ῥευςτῆς φύσεως* (or. 45 c. 3. P. G. 36, 525 C. Cf. or. 38 c. 7). Inc.: *Δοκεῖ μὲν οὕτως κατὰ τὸ τυχὸν προςερρῖφθαι τῷ μεγάλῳ πατρί*... Latine l. l. p. 1069—1070.

Fol. 10ᵛ—11. *Εἰς τό· Αἰὼν γὰρ οὔτε χρόνος, οὔτε χρόνου τι μέρος* (or. 45 c. 4. P. G. 36, 528 C. Cf. or. 38 c. 8). Inc.: *Παντάπαςί μοι δοκεῖ ὁ μέγας οὗτος πατὴρ ἐν τῷ περὶ τοῦ αἰῶνος λόγῳ καὶ χρόνου*... Latine l. l. p. 1071.

Fol. 11ᵛ—12. *Εἰς τό· Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἤρκει τῇ ἀγαθότητι τὸ κινεῖςθαι* (or. 45 c. 5 in. P. G. 36, 629 A. Cf. or. 38 c. 9 in.). Inc. *Ἄγαμαι ὑμῶν, ὦ παῖδες, οὐ τὸ ἁπλῶς ἐρωτᾶν*... Latine l. l. p. 1071—1072.

Fol. 12—12ᵛ. *Εἰς τό· Νοῦς μὲν οὖν ἤδη καὶ αἴςθηςις* (or. 45 c. 7. P. G. 36, 629 D. Cf. or. 38 c. 11). Inc. *Ἐοίκαςί μοι τῶν ἐξηγητῶν ἔνιοι*... Latine l. l. p. 1072.

Fol. 12ᵛ—13. *Εἰς τό· Τὸ μὲν ἵνα μένῃ καὶ δοξάζῃ τὸν εὐεργέτην* (or. 45 c. 7. P. G. 36, 632 B. Cf. or. 38 c. 11). Inc. *Οὐ τοςοῦτον ἐπὶ τοῖς μεγάλοις ζητήμαςι τῆς εὐπαιδευςίας ὑμᾶς ἄγαμαι*... Latine l. l. p. 1072—1073.

Fol. 13ᵛ—14. *Εἰς τό· Ζῷον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον καὶ ἀλλαχοῦ μεθιςτάμενον* (or. 45 c. 7. P. G. 36, 632 B. Cf. or. 38 c. 11). Inc. *Δείκνυςι καὶ φυτὸν τῆς ῥίζης τὴν δύναμιν καὶ καλάμη ςίτου τοῦ ςπέρματος τὴν καταβολήν*... Latine l. l. p. 1073.

Fol. 14—14ᵛ. *Εἰς τό· Καὶ πέρας τοῦ μυςτηρίου τῇ πρὸς Θεὸν νεύςει θεούμενον* (or. 45 c. 7. P. G. 36, 632 B. Cf. or. 38 c. 11). Inc. *Οὔτε πηγὴ ἐλευθέρα καὶ προκειμένη καὶ ἄφετος*... Latine l. l. p. 1073.

Fol. 14ᵛ—15. *Εἰς τό· Λεῖπον τοῦ λαμπροτάτου Θεοῦ καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν* (or. 45 c. 7. P. G. 36, 632 B. Cf. or. 38

c. 11). Inc. *Χθές που μετὰ Μωϋσέως τῷ τῆς θεωρίας ὄρει προσπελάσαι τολμήσαντες...* Latine l. l. p. 1073—1074.

Fol. 15ᵛ—16. *Εἰς τό· Θεωρία γὰρ ἦν τὸ φυτόν, ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία* (or. 45 c. 8. P. G. 36, 622 D. Cf. or. 38 c. 12). Inc. *Ἑώρων ὑμᾶς καὶ πάλαι περὶ τοῦτο λιχνευομένους τὸ ζήτημα...* Latine l. l. p. 1074—1075.

Fol. 16ᵛ—17. *Εἰς τό· Διὰ πασῶν ὅδευσον τῶν ἡλικιῶν Χριστοῦ καὶ δυνάμεων.* Inc. *Κινεῖ μὲν ἡμᾶς πρὸς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ νῦν προβληθέντος ῥητοῦ τὸ ὑμέτερον πρόθυμον...*

Fol. 17—17ᵛ. *Εἰς τό· Τί ἐστιν ὁ τοῦ πατρὸς ὅρος καὶ λόγος* (or. 45 c. 9. G. P. 36, 633 C). Inc. *Ζητεῖται, τί ποτέ ἐστιν ὁ τοῦ πατρὸς ὅρος καὶ λόγος παρὰ τῷ πατρὶ ῥηθὲν περὶ τοῦ υἱοῦ...* Latine l. l. p. 1077.

Fol. 17ᵛ—18. *Εἰς τό. Ὧν τοὺς ἐπαίνους οἶδα τούτων σαφῶς καὶ τὰς ἐπιδόσεις* (or. 43 c. 1. P. G. 36, 496 A). Inc. *Οὐδὲν ἀπεικὸς φιλοσόφους ὄντας ὑμᾶς...*[1]).

Fol. 18ᵛ—19. *Εἰς τό· Καὶ ἡμῖν μὲν βρωθήσεται ὁ ἀμνός, οἱ δὲ θρηνείτωσαν* (or. 45 c. 15 in. P. G. 36, 644 C). Inc. *Τῷ κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀμνοῦ πράγματι προσαρμόζων ὁ μέγας πατὴρ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον...* Latine l. l. p. 1075.

Fol. 19ᵛ—20. *Εἰς τό· Ἔστι τοίνυν ἐξετάσαι πρᾶγμα καὶ δόγμα* (or. 45 c. 22 in. P. G. 36, 653 A). Inc. *Ἔδει μέν, ὦ φίλτατοι παῖδες, μὴ πολυπραγμονεῖν τὴν τοῦ μεγάλου πατρὸς λύσιν...* Latine l. l. p. 1076.

Fol. 22—23. *Ἐξήγησις γλαφυρὰ εἰς τὸν τῷ μεγάλῳ πατρὶ Γρηγορίῳ τῷ θεολόγῳ σχεδιασθέντα λόγον τῇ μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως* (L. adscriptum manu posteriore. Or. 1). Inc. *Πολλοὶ τῶν καταστησαμένων τὰς θεολογικὰς τέχνας, (οὐ γὰρ θεολόγος ὢν ὁ μέγας οὗτος Γρηγόριος, ἀλλὰ καὶ ῥήτωρ, εἰ καί τις ἄλλος, ἀκριβέστατός τε καὶ δοκιμώτατος), τὸν εἰς τὴν βραδυτῆτα λόγον καὶ εἰς τὸ σεβάσμιον Πάσχα ἐπέγραψαν ἐξ αὐτοῦ τοῦ προοιμίου εἰς τὴν τοιαύτην ἐνεχθέντες ἐπιγραφήν...* Des. *Ταῦτά μοι ὀλίγα ἐκ πολλῶν ἐσχεδίασται πρὸς ὑμᾶς· ὁ δὲ λόγος διότι οὕτως ἐσχηματίσθη ὁ ἅγιος, οὗτός ἐστιν· Οὐκ ἐβούλετο τὸ τῆς Ἀναστάσεως εἶδος ὑψηλολογῆσαι καὶ καθαρῶς εἰπεῖν... τῷ τῆς ἱστορίας ὕψει θεολογικῶς τὸν λόγον κατὰ τρύφος ὁμοῦ τε, ὅπερ ἐβούλετο,*

---

[1]) Cf. P. G. 36, 495 adnot. 30.

κατώρθωcε καὶ τὰc τῶν ἀντιλεγόντων λαβὰc ἐκπέφευγεν. Ὑμεῖc δὲ τοιαῦτα παρ' ἐμοῦ λαβόντεc cυνθήματα δύναcθε καὶ τὸν πάντα λόγον καὶ τὴν μυcτηριώδη ταύτην θεωρίαν ἐφοδεῦcαι καὶ θεωρῆcαι.

Fol. 23—23ᵛ. *Διήγηcιc εἰc τὸν θεολογικὸν δεύτερον λόγον, οὗ ἡ ἀρχή· Ἐπὶ τῆc φυλακῆc μου cτήcομαι* (L. adscriptum manu posteriore. Or. 45). Inc. *Οἱ τῷ μεγάλῳ θεολόγῳ τὴν περὶ τοῦ Πάcχα ὀπταcίαν ὡc ἀληθῶc χαριζόμενοι κόλακέc μοι δοκοῦcι εἶναι τοῦ θείου τοῦ τε πατρόc...* Latine l. l. p. 1067—1068.

Fol. 24—24ᵛ. *Ἐκ τοῦ Εἰc τὸν μέγαν Ἀθανάcιον, εἰc τό· Ὧ τινι μὲν οὖν ἐξεγένετο* (or. 21 c. 2 in. P. G. 35, 1084 C). Inc. *Τῆc θείαc ὁ πατὴρ μακαριότητοc ἀξιοῖ τοὺc διὰ λόγου καὶ θεωρίαc διαcχόνταc τὴν ὕλην...*

Fol. 24ᵛ—25. *Ἐκ τοῦ Πάλιν Ἰηcοῦc ὁ ἐμόc, εἰc τό· Πατὴρ ὁ πατὴρ καὶ ἄναρχοc* (or. 39 c. 12. P. G. 36, 348 B). Inc. *Ἑλλήνων μὲν οἱ φιλοcοφώτατοι περὶ τὴν παρ' ἐκείνων θρυλλουμένην μοναρχίαν...* Latine l. l. p. 1078—1079.

Fol. 25—26ᵛ. *Ἐκ τοῦ Περὶ τοῦ Πνεύματοc λόγου εἰc τό· Σαδδουκαῖοι μὲν οὐδ' εἶναι* (or. 31 c. 5. P. G. 36, 137 B). Inc. *Παρὰ τοῦ Πνεύματοc ὁ θεολόγοc πατὴρ περὶ αὐτοῦ δὴ τούτου τοῦ Πνεύματοc διαλέγεcθαι εἰληφὼc...*

Fol. 26ᵛ. *Εἰc τὸ Cολομώντειον ῥητὸν τό· Ἀνατέλλων αὐτὸc ἐκεῖ πορεύεται καὶ κυκλοῖ πρὸc βορρᾶν· καὶ εἰc τὸ θεολογικὸν ῥητὸν τό· Ὁ μὲν οὖν ἡμέτεροc λόγοc, ὥcπερ ἵππου καὶ βοὸc καὶ ἀνθρώπου καὶ ἑκάcτου τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδοc εἷc λόγοc ἐcτίν* (or. 29 c. 13. P. G. 36, 92 A). Inc. *Εἶτα πῶc οὐκ ἐcκότωνται οἱ μὴ τὸν τοῦ πατρὸc λόγον κυρίωc Θεὸν ὀνομάζοντεc...*

Fol. 258ᵛ—259. *Ὁ Πατὴρ οὐcίαc ἢ ἐνεργείαc ὄνομα* (or. 29 c. 16. P. G. 36, 93 C). Inc. *Πρὸc ἕτερον αὖθιc πρόβλημα τῶν τοῦ Εὐνομίου ὁ πατὴρ διαμάχεται, ὅπερ ὁ δεινὸc ἐκεῖνοc ἀνὴρ καὶ τῷ λόγῳ κακουργότατα χρώμενοc...*

Fol. 259ᵛ—261. *Εἰc τό· Ἐὰν δὲ λεγόντων ἡμῶν* (or. 29 c. 15 in. P. G. 36, 93 B). Inc. *Ἐὰν δὲ λεγόντων ἡμῶν, φηcὶν ὁ πατήρ, ὅτι τῷ αἰτίῳ μείζων ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ...*

Fol. 261—262. *Εἰc τό· Γινώcκοντεc καλῶc τὸν ποιμένα καὶ γινωcκόμενοι* (or. 1 c. 7. P. G. 35, 400 D). Inc. *Τὴν ἐργαcίαν ἐνταῦθα τοῦ παραδείγματοc κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν πρὸc ὃ ἐβούλετο ὁ μέγαc οὗτοc τροπολογήcαc πατήρ...*

Fol. 271—272. *Εἰc τὸ θεολογικὸν τό· Ταῦτα τοῖc αἰνι-*

γματισταῖς παρ' ἡμῶν (or. 29 c. 21 in. P. G. 36, 101 C). Inc. Λύσας ἱκανῶς ὁ μέγας οὗτος πατὴρ τὰς τῶν ἐριστικῶν ἀντιθέσεις, ἃς κατὰ τῆς ἐκκλησίας μεμελετήκασι...

Fol. 272—273. Περὶ αἰῶνος καὶ χρόνου. Inc. Ὁ ἡμεδαπὸς θεολόγος Γρηγόριος τὸν αἰῶνα ὅ τί ποτε ἐστὶν ὁριζόμενος...

Fol. 273ᵛ—274. Εἰς τὸ θεολογικὸν ῥητόν, ὅτι Δέον τὰ ἐναντία τῷ ἐναντίῳ καρποῦσθαι (or. 40 c. 24. P. G. 36, 392 B). Κἀμὲ πολλάκις ἔθραττε τὸ θεολογικὸν τοῦτο ῥητὸν περὶ οὗ συνετῶς...

Fol. 274ᵛ—275. Ἐκ τοῦ Περὶ Υἱοῦ εἰς τό· Διὰ τοῦτο μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι τριάδος ἔστη (or. 29 c. 2. P. G. 36, 76 B). Inc. Οὐκ ἀποκρύψομαι πρὸς ὑμᾶς, ὦ φίλτατοι παῖδες, οὓς διὰ τῆς φιλοσοφίας ὠδίνησα, ὅ τί ποτε πέπονθα τῷ πατρὶ περὶ τουτὶ τὸ ῥητόν...[1]. Eandem sententiam explicavit Georgius Acropolites. Conferas infra p. 191.

Fol. 275ᵛ—276. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου (or. 29 c. 2 P. G. 36, 76 BC). Inc. Ἴσως ὁ μὲν Πλάτων ἀσυκοφάντητος ἰδίαις ἐννοίαις ἁρμόζων τὸν περὶ τῆς ὑπερχύσεως λόγον...

Fol. 276—277. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Πῶς οὐ συνάναρχα εἰ συναΐδια; (or. 29 c. 3. P. G. 36, 77 AB). Inc. Πῶς οὖν εἰ συνάναρχα, οὐ συναΐδια; ἤρετό τις ὑμῶν...

Fol. 277—278. Ἐκ τοῦ πρώτου λόγου τοῦ Περὶ Υἱοῦ εἰς Τρεῖς αἱ ἀνωτάτω δόξαι περὶ Θεοῦ (or. 29 c. 2 in. P. G. 36, 76 A). Inc. Τρεῖς τὰς ἀνωτάτω δόξας περὶ Θεοῦ φάμενος ὁ πατήρ...

Fol. 278—279. Εἰς τό· Ἀλλ' εἰ ταὐτὸν τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς κατ' οὐσίαν, ἀγέννητος δὲ ὁ Πατήρ, ἔσται τοῦτο καὶ ὁ Υἱός (or. 29 c. 12 in. P. G. 36, 89 A). Inc. Ἀλλ' εἰ ταὐτὸν τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός, φησί, κατ' οὐσίαν...

Fol. 279—280. Εἰς τό· Τρισσὴν γέννησιν οἶδεν ὁ λόγος (or. 40 c. 2 in. P. G. 36, 360 C). Inc. Οὐδὲν καινόν, εἰ διαποροῦσιν ἡμῖν συμβέβηκε περὶ τοῦ θεολογικοῦ ῥητοῦ, ὃ δὴ προέκθεσιν μὲν τριττῆς ἔχει γεννήσεως...

Fol. 280—281. Εἰς τό· Ὄψει τὰ ὀπίσθια (or. 28 c. 3. P. G. 36, 29 A). Inc. Τὴν μὲν οἰκονομίαν δι' ἣν οὐ τὸν Μωϋσῆν μόνον ἢ τὸν δεῖνα στρατηγόν...

---

[1]) Cf. Leonis Allatii De Psellis et eorum scriptis diatribam. P. G. 122, 530. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. X⁴, 90.

Fol. 281—282. Εἰς τό· Εἶδον ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων. Inc. Τὴν μὲν οἰκονομίαν, δι' ἣν ὁ μακάριος Παῦλος τῆς οἰκείας ἀποκαλύψεως τὸ μυστήριον...

Fol. 282ᵛ—283. Εἰς τό· Ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας. καὶ καταβαίνοντας. Inc. Πρὸς τὸν Ναθαναὴλ τεθαυμακότα, ὅτι περ αὐτῷ εἰρήκει ὁ Κύριος...

Fol. 283ᵛ—284ᵛ. Εἰς τό· Οἱ μὲν ἄνθρωποι τρεπτοί, οἱ δὲ δαίμονες ἄτρεπτοι. Inc. Τοῖς μεγάλοις καὶ τοῦτο συνηρίθμηται ζητήμασί τε καὶ δόγμασι...

Fol. 292. Εἰς τὸ θεολογικὸν ῥητὸν τό· Ὥσπερ στέφανος δόξης, οὕτω καὶ στέφανος ὕβρεως. Inc. Οὐκ ἔστι τῆς τοῦ θεολόγου Γρηγορίου γλώττης, ὅπερ ἠρώτησας, ἀλλὰ τῆς τοῦ Ἡσαΐου φωνῆς...

Fol. 293—293ᵛ. Τῶν εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα ἀλληγορουμένων κρυφίως τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ ἐξήγησις (or. 45). Inc. Ὁ μὲν μέγας πατὴρ Γρηγόριος, ὁ τῆς θεολογίας φωστήρ, τοῖς εὐαγγελικοῖς ἑπόμενος ῥήμασι καὶ τὴν ἱστορίαν εἰς ἀλληγορίαν τιθείς... Latine l. l. p. 1076—1077.

Fol. 293ᵛ—294. Ἐκ τοῦ Περὶ Υἱοῦ λόγου τό· Καὶ πολλούς, ὃ φρίττω λέγων, Χριστοὺς ἀνθ' ἑνὸς ἡ μετὰ θάρσους θερμότης πεποίηκεν (or. 32 [1]) c. 5. P. G. 36, 180 A). Inc. Κατατρέχων οὗτος ὁ μέγας πατὴρ τῆς θερμῆς μετὰ θράσους φύσεως καὶ τὸν τοῦ λόγου χαλινὸν διαπτυούσης...

Fol. 294—295. Εἰς τὸ θεολογικὸν ῥητὸν τό· Ὁ μὲν χαλκοῦς ὄφις (or. 45 c. 2. P. G. 36, 653 B). Δοκεῖ πως ὁ μέγας οὗτος πατὴρ ἐναντία τῷ νόμῳ καὶ τῷ Μωϋσῇ φθέγγεσθαι...

Fol. 295—295ᵛ. Εἰς τό· Τὰ μὲν δὴ σωματικὰ τοῦ Χριστοῦ (or. 41 c. 5. P. G. 36, 436 B). Inc. Εἰπὼν ὁ μέγας οὗτος ἀνήρ, ὅτι τὰ μὲν δὴ σωματικὰ τοῦ Χριστοῦ τέλος ἔχει...

Fol. 295ᵛ—296. Inc. Τί φήσω, φησὶν ὁ μέγας, πρὸς τοὺς τὴν Ἀστάρτην προσκυνοῦντας ἢ τὸ Χαμὼς βδέλυγμα Σιδωνίων... (or. 16 c. 19. P. G. 35, 960 C).

Fol. 297—298. Ἐκ τοῦ Περὶ θεολογίας λόγου εἰς τό· Τί

---

[1]) Or. 32 argumento ad orationes theologicas (oratt. 27—31) proxime accedit.

ποτέ ἐστι τὸ θεῖον; (or. 28 c. 7 in. P. G. 36, 33 B). Inc. *Ἡ διαλεκτικὴ οὐχ ὡρισμένα τινὰ ἔχει, ὥσπερ αἱ λοιπαὶ ἐπιστῆμαι...*

Fol. 298—298ᵛ. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· Εἰ δὲ ἄϋλον φήσομεν* (or. 28 c. 8. P. G. 36, 36 A). Inc. *Καὶ πάλιν ὁ μὲν περὶ τοῦ ἀσωμάτου λόγος ἀναμεινάτω...*

Fol. 298ᵛ—299. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· Πῶς δὲ οὐκ ἐν τόπῳ πάντως φησι* (or. 28 c. 8. P. G. 36, 36 B). Inc. *Πῶς δὲ οὐκ ἐν τόπῳ φησίν, εἴγε φερόμενον· οὐκ οἶδα μέν, ὡς τί τοῦτο εἰρηκὼς ὁ πατήρ...*

Fol. 299—300. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· Ἐπεὶ γάρ φησιν οὐ σῶμα ὁ Θεός* (or. 28 c. 9 in. P. G. 36, 36 C). Inc. *Πρὸς τὸν αὐχοῦντα διαλεκτικαῖς μεθόδοις τὸν Θεὸν κατειληφέναι οἴεσθαι...*

Fol. 300—300ᵛ. *Ἐκ τοῦ Περὶ Υἱοῦ πρώτου λόγου εἰς τό· Ὁ χρόνος ἐν χρόνῳ ἢ οὐκ ἐν χρόνῳ* (or. 29 c. 9. P. G. 36, 85 B). Inc. *Θρυλλούμενόν ἐστιν ἀνὰ τὰς ἁπάντων γλώσσας τουτὶ τὸ ἐρώτημα...*

Fol. 300ᵛ—301ᵛ. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· Τοῦ δὲ νῦν ἐγὼ ψεύδομαι, δὸς τὸ ἕτερον* (or. 29 c. 9. P. G. 36, 85 B). Inc. *Πρὸς τὸν εἰρηκότα τὸ διλήμματον ἐκεῖνο, μᾶλλον δὲ ἀσεβές τι πρόβλημα...*

Fol. 301ᵛ—302. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· Ἓν ἔτι μοι λῦσον τῶν αἰνιγμάτων* (or. 29 c. 9. P. G. 36, 85 B). Inc. *Οὕτω μέν φησι πρὸς τὸν ἀντίδοξον ὁ πατήρ· σὺ δὲ αἰνίγματα οἷον...*

Fol. 302—302ᵛ. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· Τίς οὐσία Θεοῦ* (or. 29 c. 11. P. G. 36, 88 C). Inc. *Ταῖς λογικαῖς τοῦ μεγάλου πατρὸς λύσεσιν, ἃς δὴ πρὸς τὰς ἐπαγωγὰς τῶν διαπορήσεων...*

Fol. 302ᵛ—303. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· Τίς ἔτι λόγος αὐτοῖς τῶν ἀφύκτων* (or. 29 c. 13 in. P. G. 36, 89 C). Inc. *Ὁ μέγας πατὴρ τοῦτο προτείνεται προστιθείς· τάχα δ' ἂν ἐπ' ἐκεῖνο καταφύγοι ἐντελευταῖον...*

Fol. 303ᵛ—304. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· Ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος ὥσπερ ἵππου καὶ βοός* (or. 29 c. 13. P. G. 36, 92 A). Inc. *Εἶτα πῶς οὐκ ἐσκότωνται οἱ μὴ τὸν τοῦ πατρὸς λόγον κυρίως Θεὸν ὀνομάζοντες...*

Fol. 304—304ᵛ. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· Ἔστω δὲ ὑμῶν χάριν καὶ οὐσία τις ὁ πατήρ* (or. 29 c. 16. P. G. 36, 96 A). Inc. *Φιλοσόφως ἄγαν ὁ μέγας οὗτος πατὴρ τὴν ἀμφίβολον τοῦ Εὐνομίου ἀνασκευάσας ἐρώτησιν...*

Fol. 304v—306. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· *Οὗτος ὁ νῦν καταφρονούμενος ἦν ὅτε καὶ ὑπὲρ σὲ ἦν* (or. 29 c. 19. P. G. 36, 100 A). Inc. Ἐπειδὴ ὡς περὶ ψιλοῦ ἀνθρώπου ὁ Εὐνόμιος διελέγετο τοῦ Χριστοῦ...

Fol. 306—306v. Ἐκ τοῦ τῆς Πεντηκοστῆς λόγου εἰς τό· *Ἔστι διαφορὰ χαρισμάτων* (or. 41 c. 16. P. G. 36, 449 C). Inc. Ἠρωτήκατε, τίς ἡ τῶν χαρισμάτων διαφορὰ καὶ πῶς τὰ μὲν ἑτέρων δεῖται πρὸς διάκρισιν...

Fol. 306v—307. Ἐκ τοῦ Ἔμελλεν ἄρα εἰς τό· *Καὶ εἰ τὸ πάντα ἐν πᾶσι κεῖσθαι* (or. 43 c. 20. P. G. 36, 521 C). Inc. Εἰ καὶ πόρρω τοῦ καιροῦ τὸ ἐρώτημα καὶ μὴ μετὰ τῆς ἀκριβείας τοῦ δόγματος καὶ τὸ εὔκαιρον ἔχον...

Fol. 307—307v. Εἰς τό· *Ἢ βούλεται μοῖραν ἡμᾶς ὄντας Θεοῦ* (or. 14 c. 7. P. G. 35, 865 C) Inc. Ἀλλὰ πῶς ἡμεῖς μοῖρα Θεοῦ; ἤρετό τις τῶν συνειλεγμένων ἐνταῦθα τὸ θεολογικὸν ῥητὸν προβαλλόμενος... Latine l. l. p. 1087—1088.

Fol. 307v. Εἰς τό· *Τοσοῦτον διὰ σὲ ἄνθρωπος, ὅσον γίνῃ σὺ δι' ἐκεῖνον Θεός.* Inc. Περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως ὁ λόγος... Latine l. l. p. 1085.

Fol. 307v—308. Εἰς τό· *Θεὸς θεοῖς ἑνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος* (or. 45 c. 3. P. G. 36, 528 A). Inc. Ἐπειδὴ καὶ ὁ μέγας οὗτος ἐτόλμησε πατὴρ τῶν ἀνεφίκτων ἐφάψασθαι... Latine l. l. p. 1070—1071.

Fol. 308v—309. Εἰς τό· *Θεὸν σταυρούμενον βλέπειν.* Inc. Τοιοῦτόν ἐστιν, ὦ φίλτατοι παῖδες, τὸ μὴ θείοις λόγοις προσομιλεῖν... Latine l. l. p. 1088—1089.

Fol. 309—309v. Ἐκ τοῦ Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς εἰς τό· *Δεινὸν γὰρ ἦν ὡς παιδίον κλαυθμυρίζεσθαι* (or. 39 c. 4. P. G. 36, 337 B). Inc. Δέον ἐστὶν ὡς ἀληθῶς καὶ ὑμᾶς παιδίων δίκην πρὸς τὸν διδάσκαλον κλαυθμυρίζεσθαι, ὅτι μὴ τὸ δεινὸν γὰρ ἦν ὡς παιδίον κλαυθμυρίζεσθαι διεγνώκατε... Latine l. l. p. 1080.

Fol. 309v—310. Ἐκ τοῦ Ἥττημαι καὶ τὴν ἧτταν ὁμολογῶ εἰς τό· *Μὴ φαινώμεθα τῆς θαυμασίας ἀρετῆς κακοὶ ζωγράφοι* (or. 2 c. 13. P. G. 35, 421 C). Inc. Κακός ἐστι ζωγράφος τῆς ἀρετῆς ὁ μὴ ἐξεικονίζων ταύτην ἐν τῇ ψυχῇ μετὰ τῶν ἰδίων χρωμάτων τε καὶ σχημάτων... Latine l. l. p. 1088.

Fol. 310—310v. Εἰς τό· *Οὔτε τοῦ πατρὸς ἐκστάντος τῆς ἀγεννησίας* (or. 39 c. 12. P. G. 36, 348 B). Inc. Τὰ περὶ

τῶν προςώπων ἄριςτα θεολογήςας ἡμῖν ὁ μέγας οὗτος πατήρ... Latine l. l. p. 1079.

Fol. 310v—311. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· Καινοτομοῦνται φύςεις (or. 39 c. 13. P. G. 36, 348 D). Inc. Ὑμεῖς τὸ καινοτομοῦνται φύςεις ἀκούςαντες, τίς ἡ καινοτομία τῆς φύςεως ἠρωτήκατε... Latine l. l. p. 1080.

Fol. 311v—312v. Ἐκ τοῦ Εἰς τὰ Φῶτα δευτέρου λόγου εἰς τό· Οἶδα καὶ πῦρ οὐ καθαρτήριον, ἀλλὰ κολαςτήριον (or. 40 c. 36. P. G. 36, 412 A). Inc. Ὥςπερ εἰςὶ παρὰ τῷ Cολομῶντι εἴτε τῷ τοῦ Δαυῒδ προςεχῶς υἱῷ... Latine l. l. p. 1082—1084.

Fol. 312v—313. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· Θέλω τὸν Πατέρα μείζω εἰπεῖν (or. 40 c. 43. P. G. 36, 420 B). Inc. Ταῦτα μέν, ἃ βούλεται μὲν εἰπεῖν ὁ μακάριος, ὀκνεῖ δὲ διὰ τὴν τῶν ἀκουόντων ἀςθένειαν... Latine l. l. p. 1084—1085.

Sinaiticus 517 chartac. saec. XVI. Codice continentur varia. Fol. 249v—250v exstat scholion Τοῦ ςοφωτάτου Ψελλοῦ εἰς τὸ θεολογικὸν ῥητὸν τό λέγον· Διὰ τοῦτο μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινηθεῖςα μέχρι τριάδος ἔςτη (Greg. Naz. or. 29 c. 2. P. G. 36, 76 B). Inc. Οὐκ ἀποκρύψομαι πρὸς ὑμᾶς, ὦ φίλτατοι παῖδες, οὓς διὰ τῆς φιλοςοφίας ὠδίνηςα... Des.: — ὑμῖν δίδωμι ἐννοεῖν [1]).

Smyrnensis B. 16 chartac. saec. XVIII in 4° min. Fol. 183—186 inest in codice Τοῦ αὐτοῦ (i. e. τοῦ ὑπερτίμου ἐν φιλοςόφοις κὺρ Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ) λύςις εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τό λέγον· Ὁ τοῦ πατρὸς ὅρος καὶ λόγος (or. 45 c. 9. P. G. 36, 633 C). Inc. Τί ἆρα ςημαίνει ὅρος καὶ τί λόγος... Postea legitur Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία διαςαφητικὴ εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ ἐπιταφίου, οὗ περ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος λέγει· Ἐπ' οὐδενὸς οὖν τῶν ἁπάντων οὐκ ἔςτιν (or. 43 c. 1. P. G. 36, 496 A). Inc. Ἐφ' οὕτω τὸ οὐχὶ τῶν ἁπάντων... [2]). Latine exstat in editione Basileensi a. 1571 ab Ioanne Leunclavio curata pagg. 1086—1087.

---

[1]) V. Beneševič, Catalogus codicum mss. Graecorum, qui in monasterio S. Catharinae in Monte Sina asservantur, tom. I: Codices mss. notabiliores bibliothecae monasterii Sinaitici eiusque metochii Cahirensis ab archimandrita Porphyrio (Uspenskio) descripti... edidit... (Russice, Petropoli 1911) p. 363 sq. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. X⁴, 90.

[2]) A. Papadopulos-Kerameus, Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Cμύρνῃ βιβλιοθήκης τῆς εὐαγγελικῆς ςχολῆς... ἐν Cμύρνῃ 1877, p. 36 num. 56.

Vaticanus Gr. 671 chartac. ff. 254 (mm. 227 × 147), qui humiditatem graviter perpessus es ita, ut in nonnulis partibus nihil legi possit, continet „Pselli varia theologica et expositiones in P. P. et Scripturam“ [1]). Fol. 16 sqq. explicantur dicta ex orationibus Gregorii Nazianzeni deprompta, quae incipiunt: *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ θεολογικὸν ῥητόν· Ὁ μὲν χαλκοῦς ὄφις...* Greg. Naz. or. 45 c. 22. P. G. 36. 653 B. Plura in codice eadem sunt atque in cod. Paris. Gr. 1182 [2]).

Vaticanus Palatinus Gr. 209 chartac. ff. 287 (mm. 220 × 142) saec. XIV [3]). Fol. 221ᵛ—223ᵛ est scholion Michaelis Pselli fine mutilum in dictum ex Gregorii Nazianzeni or. 29 c. 2 (P. G. 36, 76 B): *Διὰ τοῦτο μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι τριάδος ἔστη.* Inc. *Οὐκ ἀποκρύψομαι πρὸς ὑμᾶς, ὦ φίλτατοι παῖδες...* Deficit in verbis: — *τοῦ γὰρ δηλοῖ μονήν τινα τοῦ ἑνὸς καὶ ἀπαραλλαξίαν· μόνον γὰρ τὸ ἓν πολλα* || [4]).

Venetus Marcianus Gr. 436 chartac. ff. 161 in 4⁰ saec. XIV [5]). Dialogis Luciani praemittuntur „fragmenta quaedam Pselli in Gregorium Nazianzenum“ [6]).

X.

Euthymius Zigabenus (saec. XI ex. — XII in.), qui in Panoplia et Commentariis in Psalmos et Novum Testamentum plurima excerpta ex Gregorio Nazianzeno protulit [7]), orationes quoque

---

1) Cod. fol. A.

2) Cf. supra p. 178 sqq.

3) H. Stevenson sen., Codices mss. Palatini Graeci Bibliothecae Vaticanae, Romae 1885, p. 107.

4) Cf. Fabricius Harles, Bibl. Gr. X⁴, 90.

5) Fabricius-Harles, Bibl. Gr. X⁴, 53.

6) A. M. Zanetti-A. Bongiovanni, Graeca D. Marci Bibliotheca codicum mss. per titulos digesta (Venetiae 1740) p. 213.

7) A. Ehrhard apud Krumbacherum, Gesch. d. byzant. Litt.², p. 83 sq. M. Jugie, La vie et les oeuvres d' Euthyme Zigabène. Échos d' Orient vol. 15 (1912) p. 215 sqq. Euthymios ipse in Gregorii scriptis versatissimus et inter alios eorum notitiam propagavit: „Euthymii monachi Xiphilini“ manu scriptus est a. 1091 cod. Laurent. VII, 24 membran. ff. 265 (mm. 197 × 148; confer mensuras cod. Paris. Gr. 975 A), qui Gregorii Nazianzeni orationes 16 (*οἱ ἀναγινωσκόμενοι λόγοι*) solito ordine dispositas continet. Cf. A. M. Bandini, Catalogus codd. mss. Bibl. Mediceae-Laurentianae... vol. I (Florentiae 1764) p. 275 sq.; V. Gardthausen, Griechische Palaeographie, Leipzig 1879, p. 321;

Gregorii scholiis illustravit, quae omnia prooemio omisso [1] sumpta sunt ex commentariis Eliae Cretensis aliquantum aut nihil mutata. Scholia haec exstant in cod. Parisino Gr. 975 A membran. ff. 243 (mm. 198 × 150; pars conscripta habet mm. 170 × 110) saec. XII [2] scripto. Scholia eadem manu, quae textum exaravit, scripta in marginibus saepe integram fere paginam continent. Supra verba in textu, ad quae scholion pertinet, in codice semper ponitur signum aut numerus, qui ante scholion repetitur in margine.

Fol. 2 sunt prooemia, quae, quia Zigabenos commentator Gregorii Nazianzeni adhuc prorsus ignotus erat, proferenda esse puto.

Πρόλογος τοῦ συγγραφέως τοῦ Ζιγαβηνοῦ.

Οὐδεὶς οὕτω τοῖς ἰδίοις συγγράμμασι τὰς τῶν παλαιῶν ῥήσεις συνυφέλκει ὡς εἰπεῖν καὶ συγκέχρωκεν ἀφανιζόμενος τὰ χρειώδη τῷ λόγῳ καὶ προσφυῶς ἐναρμόττων, ὡς ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐπὶ εἶδος τῶν παρ' αὐτῷ χρήσεων· αἱ μὲν ἔχουσι προσκειμένους καὶ τοὺς προενεγκαμένους αὐτάς, αἱ δ' οὐκ ἔχουσι καὶ λανθάνουσι τοὺς πολλοὺς οἰομένους αὐτὰς εἶναι τοῦ Θεολόγου. Πειράσομαι δηλῶσαι καὶ περὶ τούτων, τίνος τέ ἐστι ἑκάστη καὶ ποία μὲν κατὰ παρῳδίαν τέθειται, ποία δὲ καθ' ἕτερον τρόπον ἀγνοούμενον τοῖς πολλοῖς μετὰ καὶ τῆς προσηκούσης ἐπιλύσεως, εἰ δεήσει, καινόν τινα τοῦτον πόνον ἀναδεξάμενος πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων καὶ κάματον πολὺν ὑποστὰς ἐπὶ τῇ τῶν τοιούτων χρήσεων ἀνευρέσει καὶ πᾶσαν τήν τε παλαιὰν καὶ τὴν νέαν γραφὴν διαφόρως ἐξερευνήσας.

1 L. rubro. 3 συνύφελκεν cod.

Prooemio in scholia adiungitur fol. 2^{r+v} prooemium in or. 29.

Ἐκ τῶν εἰς τὸν περὶ Υἱοῦ πρῶτον λόγον.

Δικανικοὶ μὲν οἵ τε περὶ Υἱοῦ δύο λόγοι καὶ ὁ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-

1 L. rubro.

M. Vogel-V. Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters u. der Renaissance, Leipzig 1909, p. 121 et adnot. 5. Aliquando etiam codex Paris. Gr. 975 A scriptus esse mihi videbatur ab Euthymio Zigabeno, sed re longius examinata et chartis lucis opera depictis cum tabula II in libro qu inscribitur Collezione Fiorentina di facsimili paleografici greci e latini illustrati da Girolamo Vitelli e Cesare Paoli, vol. I (Firenze 1897) iterum iterumque comparatis coniecturam codices variis manibus esse exaratos verisimiliorem puto.

[1] Prooemium suum laudat auctor saepenumero, ex. gr. fol. 56: ...*ὡς ἐν προοιμίῳ εἰρήκαμεν*...

[2] H. Omont, Inventaire sommaire... vol. I (Paris 1898) p. 190 putat codicem saec. XI scriptum esse.

ματος, (ἀντιρρητικοὶ γὰρ κριτὰς ἔχοντες τοὺς ἀκροωμένους), ἐπεὶ καὶ πρὸς εὐσεβεῖς ἐκπεφώνηνται, εἰ καὶ πολλάκις πρὸς αἱρετικοὺς ἀποτείνονται τῷ κατὰ ἀποστροφὴν σχήματι, νόμῳ δικαζομένῳ· καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τῶν προοιμίων καὶ τῶν ἐπιλόγων τοῦ παρόντος λόγου, καὶ μάλιστα τοῦ μετὰ τοῦτον, ἐν ᾧ δείκνυται σαφέστερον, ὡς ἑνὸς τῶν φίλων αἰτησαμένου πεποίηκε τὰς ἀντιρρήσεις δι' ὠφέλειαν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐντυγχανόντων πιστῶν. Ἔχει δὲ τὴν ἀναφορὰν οὗτος μὲν πρὸς τὸν πρὸ αὐτοῦ περὶ θεολογίας λόγον· διὰ τοῦ μὲν συνδέσμου τούτῳ προσαρμοζόμενος. Ἐν ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἐδίδαξε, πῶς δεῖ θεολογεῖν τὸν δυνάμενον· πρὸς δὲ τοῦτον, ὁ μετὰ τοῦτον· καὶ πρὸς ἐκεῖνον, ὁ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀναγκαῖον δὲ προθεωρῆσαι τοῦ λόγου τοσοῦτον, ὅτι Εὐνομιανοὶ πολλοῖς ῥητοῖς τῆς θείας γραφῆς προσπταίοντες, ἃ συνοπτικώτερον ὁ διδάσκαλος ἐπὶ τέλει τοῦ παρόντος ἐκτίθεται λόγου λέγων· σὺ δέ μοι καταρίθμει πρὸς ταῦτα τὰ τῆς ἀγνωμοσύνης ῥήματα καὶ τὰ ἑξῆς. Ἑτεροφυῆ τὸν Υἱὸν συνῆγον καὶ τῆς πατρικῆς οὐσίας ἀλλότριον, ὁρώμενοι δ' ἀπὸ τῆς ἀμφὶ τὰ ῥητὰ πλάνης καὶ κακουργίας κἀντεῦθεν ποριζόμενοι σοφίσματά τινα καὶ παραλογισμοὺς καὶ διλήμματα κατὰ τῆς εὐσεβείας ὡπλίζοντο καὶ ἐπειρῶντο ἐλάττονα, σπεύδοντες ἥττονα τὸν Υἱὸν ἀποδεῖξαι καὶ κτιστόν, οὗ χάριν καὶ περὶ τὴν προαιώνιον αὐτοῦ γέννησιν ἐπονηρεύοντο, γέννησιν νοοῦντες οὐ τὴν ἐξ ὁμοουσίου Πατρός, ἀλλ' ἁπλῶς τὴν κτίσιν καὶ ποίησιν· εἰ γὰρ καὶ πατέρα τὸν πατέρα συνωμολόγουν, ἀλλ' οὐ διὰ τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν σχέσιν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς διὰ τὴν δημιουργικὴν ἐπιστήμην, ὡς ἐπὶ τῶν κτισμάτων λέγομεν πατέρας ἔργων καὶ λόγων καὶ τεχνῶν καὶ παιδεύσεων, καθά φησι καὶ Πλάτων λέγων· ὁ πατὴρ τοῦδε τοῦ παντός. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν Υἱὸν ἐκάλουν μὲν Υἱόν, ἀλλ' ὡς δημιούργημα κτίστου· καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἀνθρώπους υἱοὺς Θεοῦ λέγεσθαι διὰ τὸ πρὸς αὐτοὺς κηδεμονικόν. Ἄρχεται γοῦν ὁ διαλύων τοὺς συνδέσμους αὐτῶν δίκην ἀραχνίων ἱστῶν ὁ θεολόγος οὕτως. Ἃ μὲν οὖν εἴποι τις ἂν καὶ τὰ ἑξῆς, ταῦτα ἐστίν... κτλ.

14 or. 29 c. 18 in. P. G. 36, 97 A. 18 καὶ ἐπειρῶντο ἐλάττονα scripsit manus altera in rasura. 25 sq. Tim. 28 C.

Quae omnia nonnullis omissis leguntur in prooemio Eliae Cretensis ad or. 29, ex. gr. in cod. Basil. Gr. A. N. I. 8 fol. 78; Latine in laudata editione Iohannis Leunclavii part. I p. 97 sq. Cf. P. G. 36, 803 B. Hac quidem similitudine nisus — nam alia argumenta, ut inscriptio, forma scholiorum etc. erant eius opinioni contraria — H. Omont, Catal. l. vol. I p. 190 (cf. Th. Sinko, O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w paryskiej Biblio-

thèque Nationale, Eos vol. XII (1906) p. 24) censuit in cod. Paris. Gr. 975 A inveniri commentarios Eliae Cretensis.

Fol. 3—242 sunt orationes Gregorii Nazianzeni cum scholiis Zigabeni dispositae hoc modo:

Fol.	3 —18.	Gregorii	Nazianzeni	or.	29.
„	18 —26^{v}.	„	„	„	30.
„	26^{v} – 37.	„	„	„	31.
„	37^{v}—41^{v}.	„	„	„	20.
„	41^{v} – 54^{v}.	„	„	„	28.
„	55 —59.	„	„	„	34.
„	59 —69^{v}.	„	„	„	7.
„	70 —103.	„	„	„	4.
„	103 —117^{v}.	„	„	„	5.
„	118 —143.	„	„	„	2.
„	143^{v}— 149.	„	„	„	22.
„	149 —156^{v}.	„	„	„	6.
„	157 —161.	„	„	„	23.
„	161 —177.	„	„	„	18.
„	177 —183.	„	„	„	33.
„	183 —187^{v}.	„	„	„	27.
„	188 —189.	„	„	Epist.	202.
„	189 —196.	„	„	or.	37.
„	196 —197.	„	„	„	13.
„	197 —199.	„	„	Epist.	243.
„	199 —200.	Semasia.			
„	200 —209^{v}.	Metaphrasis.			
„	209^{v}—214.	Gregorii	Nazianzeni	or.	17.
„	214 —216.	„	„	„	12.
„	216 —218.	„	„	„	9.
„	218 —219.	„	„	„	10.
„	219^{v}—226^{v}.	„	„	„	8.
„	226^{v}—228.	Greg. Naz.	carm. I, 2	n.	3.
„	228 —242.	Gregorii	Nazianzeni	or.	32.

„ 242^{v} est fragmentum Vitae Georgii, Amastridis episcopi [1]), scriptum manu posteriore, quod incipit: *Μηνὶ φ^ε΄ κα. Μνήμη τ̆ ὁσίου πρὸς ἡμ̈ γεωρ̃΄ ἐπϊσκο^π΄ ἀμάστρϊδος τοῦ θαυματουργοῦ. οὖτ^ο*

---

[1]) Cf. A. Ehrhard apud Krumbacherum, Gesch. d. byzant. Litt.[2], p. 199 num. 4, et libros ibi allatos.

εὐςεβῶν ἔφυ... H. Omont l. l. falso censet in cod. fol. 242^v inveniri „Vitam S. Gregorii Nazianzeni, in epitome, ex Menologio"...

XI.

Georgius Acropolites (* 1217 † 1282) [1]) opusculum philosophicum composuit, quo exemplum Pselli secutus sententias ex Gregorii Nazianzeni oratione 29 sumptas (*Ἡ μονὰς ἀπ᾽ ἀρχῆς εἰς δυάδα κινηθεῖςα μέχρι τριάδος ἔςτη* [cap. 2. P. G. 36, 76 B] [2]) et *Ὡς ἔςτιν ὅτε καὶ τὸ ἓν ςταςιάζον πρὸς ἑαυτὸ πολλὰ γίνεςθαι* [ibid.]) explicavit „auctore sacerdote quodam" [3]), quem *ὦ θειότατε καὶ ςεβαςμιώτατέ μοι κεφαλή* appellat [4]). Expositio haec invenitur in duobus codicibus: Vaticano Palatino Gr. 243 chartac. ff. 262 in 8° fol. 251^v—257^v [5]), et Mutinensi Gr. 64 [III. B. 12] chartac. ff. 146 (mm. 206 × 160) saec. XVI fol. 138—144 [6]), qui transscriptus esse ex illo videtur [7]). Tractatum ad fidem supra laudatorum codicum edidit A. Heisenberg, Georgii Acropolitae opera, vol. II (Lipsiae 1903) p. 70—80.

XII.

Nicephorus Callistus Xanthopulus (floruit saec. XIV in.) [8]), qui Historiam ecclesiasticam [9]) Andronico Palaeologo († 1328) imperatori dedicavit, etiam Gregorii Nazianzeni orationibus (*τοῖς μὴ ἀναγινωςκομένοις λόγοις*) illustrandis ope-

---

1) Krumbacher, Byz. Litt.² p. 286 sq. A. Heisenberg, Georgii Acropolitae opera, vol. II (Lipsiae 1903). Prolegomena.

2) Conferas velim supra p. 182, 186, 187.

3) Heisenberg, Prolegomena p. XX.

4) Ibid. p. 70.

5) H. Stevenson sen., Codices mss. Palatini Graeci Bibliothecae Vaticanae, Romae 1885, p. 132, ubi pro „Gregorii Acropolitae..." Georgii... legendum est. Adnotatio Alberti Ehrhard apud Krumbacherum, Gesch. d. byzant. Litt.² p. 94 num. 3, 1 recta est. Cf. Krumbacher l. l. p. 287.

6) V. Puntoni, Indice dei codici greci della biblioteca Estense di Modena. Studi ital. di filol. class. vol. IV (1896) p. 429.

7) Heisenberg l. l. p. XX.

8) Krumbacher, Byz. Litt.² p. 291 sqq. Cf. *Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Νικηφόρος Κάλλιςτος Ξανθόπουλος.* Byz. Zeitschr. vol. XI (1902) p. 38 sqq. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. VI⁴ p. 437—444 (= P. G. 145, 549—558).

9) P. G. vol. 145—147.

ram navavit. Scholiorum specimina (prooem. in or. 2 et epist. 243) primus dedit Th. Sinko, De Nicephoro Xanthopulo Gregorii Nazianzeni imitatore, Eos vol. XII (1906) p. 92 sqq., qui Iacobum Morellium [1]) secutus censuit „a Xanthopulo Eliae verba saepissime relata esse aliis identidem insertis. quae aliunde desumpta essent" [2]). Quibus rectiora sunt, quae mox vir doctus protulit: „Sed in Xanthopuli fontes tum demum accuratius inquiremus, cum omnium Gregorii commentatorum historiae criticae manum admovebimus" [3]). Ubi Xanthopuli fons quaerendus sit, prooemiis in epist. 243 infra p. 197 sq. allatis satis nunc declaratur. — Cum scholiis Xanthopuli mihi innotuerunt hi codices:

Mediolanensis Ambrosianus Gr. 521 [M. 59 sup.] chartac. ff. X + 292 (mm. 252 × 165) saec. XIV exeunte scriptus est et continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 et epistulas 3. „Singuli sermones instructi sunt argumentis et commentariis uberrimis, quorum tamen nullus consentit cum editis apud Migne'um" [4]). Th. Sinko scholiis in epist. 243 ex hoc codice et illis, quae in cod. Marc. 76 [5]) leguntur, comparatis animadvertit commentarium ad Nicephorum Callistum Xanthopulum pertinere [6]). Orationes cum commentariis dispositae sunt hoc modo in codice:

Fol.	1 —18.	Or. 27.	Fol.	177v—188.	Or. 20.
„	18v—50v.	„ 28.	„	188 —214.	„ 32.
„	50v—75.	„ 29.	„	214 —232.	„ 6.
„	75v—96v.	„ 30.	„	232 —242.	„ 23.
„	96v—122.	„ 31.	„	242v—253.	„ 22.
„	122v—134.	Epist. 101.	„	253 —264.	„ 33.
„	134 —140.	„ 102.	„	264 —272.	„ 36.
„	140 —162v.	Or. 25.	„	272 —285.	„ 26.
„	162v—174.	„ 34.	„	285 —fin.	„ 17.
„	174 —177v.	Epist. 243.			

---

[1]) Bibliotheca manuscripta Graeca et Latina I, Bassani 1802, p. 71.

[2]) Sinko l. l. p. 93.

[3]) Idem ibid.

[4]) Ae. Martini-D. Bassi, Catalogus codicum Graecorum Bibliothecae Ambrosianae, Mediolani 1906, p. 630.

[5]) Confer infra p. 194 sq.

[6]) Th. Sinko, O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach włoskich. P. II. Eos vol. XV (1909) p. 72. Idem, De Nicephoro Xanthopulo Gregorii Nazianzeni imitatore. Eos vol. XII (1906) p. 91 sqq.

Mediolanensis Ambrosianus Gr. 936 [D 146 inf. olim N. 268] chartac. ff. I + 35 + II (mm. 337 × 222) saec. XV exeunte est scriptus. In codice exstant Gregorii Nazianzeni or. 27 (fol. 1—11) et 5 (fol. 13—35) cum commentariis, qui sunt (in or. 27) „iidem qui reperiuntur in cod. 521“ [1]). Commentarius in or. 27 incipit: *Τῷ καταράτῳ Ἀρείῳ cυνεγένετο ὁ Cύρος Ἀέτιος, οὗ καὶ τὴν νόcον διαδεξάμενος τῷ Κυζίκου Εὐνομίῳ...* Des.: — *ἴcωc ἄξιοι εὑρεθῶμεν τρανότερόν τε καὶ τελεώτερον... ἀμήν.* Commentarius in or. 5 incipit: *Ἑρμογένης ὁ ῥήτωρ τέτταρά φηcιν ἐν τῷ περὶ μεθόδου δεινότητος εἶναι τῆς δευτερολογίας τὰ εἴδη...* Des.: — *καὶ ἐπανάcταcιν κατὰ τοῦ βαcιλέωc Κωνcταντίου καὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι αὐτῷ... ἀμήν* [2]).

Patmiacus 37 membran. ff. 276 saec. XIII exaratus in duos libros dividitur, quorum primus orationes Gregorii Nazianzeni, quae vulgo uno volumine comprehensae legebantur (*οἱ ἀναγινωcκόμενοι*) [3]). secundus *τοὺc μὴ ἀναγινωcκομένουc λόγουc* complectitur. Ad nonnullas orationes secundi libri apposuit manus posterior prooemia et scholia, quae sunt Nicephori Xanthopuli. Ex scholiis specimina dedit I. Sakkelion [4]) ad or. 2 et 4, quorum haec nunc, illa posterius [5]) profero: *Ὁ παρὼν λόγος τοῦ πανηγυρικοῦ εἴδουc ἐcτίν, ὃ διαιρεῖται εἰc ἐγκώμιον καὶ ψόγον. Ἔχει δέ τι τοῦ cυμβουλευτικοῦ καὶ δικανικοῦ. Πανηγυρίζει μὲν τὴν τοῦ τυράννου κατάλυcιν... ὡc ἐπί τινοc μετεώρου cτύλου τὴν φαυλότητα, ψέγων τὰc ἐκείνου πράξειc· ἐπεὶ δὲ οὐ διὰ τῶν ἐγκωμιαcτικῶν κεφαλαίων πρόειcι, Cτηλιτευτικὸν καλεῖcθαι μᾶλλον... ψόγοc ἤρεcε τοῖc πολλοῖc. Ὁ μὲν γὰρ ψόγοc ἀπὸ γένουc καὶ ἀνατροφῆc καὶ πατρίδοc καὶ cυγκρίcεωc τῶν ἐγκωμιαcτικῶν δηλαδὴ κεφαλαίων προέρχεται· ὁ δὲ cτηλιτευτικὸc ἀπὸ τῶν πράξεων, ὧν τιc ἔπραξεν, ἔcτι δὲ ὅτε καὶ ἀπὸ cυγκρίcεωc. Ἐπιγέγραπται δὲ Cτηλιτευτικὸc ἀπό τινοc cτήληc, ἥ τιc ἦν ἐπιμήκηc τετράγωνοc παρὰ τοῖc ἀρχαίοιc ἀπὸ λίθου ἢ χαλκοῦ, εἰc ἣν τοὺc τῶν ἐπιcήμων εἰc κακίαν ψόγουc ἐνέγραφον, ὥcτε διαμένειν ἐc ἀεὶ τὰ*

[1]) Martini-Bassi, Catal. I. p. 1038. Videas supra descriptum codicem.

[2]) Martini-Bassi, l. l.

[3]) Orationibus addidit manus posterior argumenta Manuelis Philae. Cf. P. G. 36, 935 sq.

[4]) *Ἰ. Cακκελίων, Πατμιακὴ βιβλιοθήκη...* Ἀθήνηcιν 1890, p. 29 adnot. 1 et p. 30 adnot.

[5]) Infra p. 196 sq.

αὐτῶν ἀνεξάλειπτα[1]. *Τὸ προοίμιον, ἤγουν τό· Ἀκούσατε, ἐστὶν ἐξ ὑπολήψεως· εἰκὸς γὰρ ἦν πάντας χαίρειν ἐπὶ τῇ ἀναιρέσει τοῦ τυράννου. Τὸ γὰρ στηλιτευόμενον πρόσωπον μέγα καὶ μικροῦ δεῖν πάντων ἐθνῶν κατάρξαν καὶ εἰς τὸν πάντων ποιητὴν ἐνυβρίσαν, δι' ὃ καὶ πάντα τὰ... καλεῖ. Ἐπεὶ δὲ πρὸς οἰκουμένην ὅλην λαλεῖ, ἀναγκαῖον ἦν ἔκ τινος περιφανοῦς τόπου καὶ... τάτου ταῦτα...*

De codice Vaticano Urbin. Gr. 16 et adnotatione Laur. Portii in Inventario Graecorum codd. mss. Vaticanorum vol. I p. 427 (ubi adnotatur codicem continere *Ὑπόθεσιν τῶν λόγων Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου*) videas velim supra p. 85 sq., et C. Stornajolo, Codices Urbinates Graeci Bibliothecae Vaticanae... Romae 1895, p. 24 sq.

Venetus Marcianus Gr. 76 chartac. ff. 419 (mm. 335 × 240) saec. XIV scriptus est[2]. Fol. 2 in margine superiore legitur scriptum manu posteriore (Bessarionis?): *Τοῦ θεολόγου οἱ μὴ ἀναγινωσκόμενοι μετὰ ἐξηγήσεως σχολιῶ$^{\delta}$/ νικηφό$^{\rho}$/ τοῦ ξανθο$^{\pi\lambda}$'. Ἐμ$^{o\hat{v}}$ Βησσαρίων$^{o\varsigma}$ καρδηνα$^{\lambda}$ τ$^{o\hat{v}}$ τ' τούσκλων.* Infra eadem manu: „Gregorii nazanzeni sermones cū glosis nicephori xanthopuli. meus. b. Car. Tusculani". Codex continet Gregorii Nazianzeni orationes 27 et 3 epistulas cum prooemiis et scholiis marginalibus (quae signata sunt numeris)[3] Nicephori Callisti Xanthopuli, quibus praemittitur (fol. 2) inscriptio: *Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου σύντομος σχολιώδης δι' ὅλου ἐξήγησις εἰς τοὺς μὴ ἀναγινωσκομένους λόγους τοῦ θεολόγου.* Insunt igitur in codice orationes:

Fol.	2 —55.	Or. 2.	Fol.	162v—165.	Or. 9.
„	55 —58v.	„ 3.	„	165 —166v.	„ 10.
„	58v—111.	„ 4.	„	166v—169.	„ 12.
„	111 —126v.	„ 5.	„	169 —170v.	„ 13.
„	126v—137v.	„ 7.	„	171 —178.	„ 27.
„	138 —146.	„ 8.	„	178v—205.	„ 28.
„	146 —162v.	„ 18.	„	205 —222.	„ 29.

---

[1] Videas prooemium in Historias or. 4 in P. G. 36, 985 AB, et prooemium anonymi ibid. col. 1205 D.

[2] A. M. Zanetti-A. Bongiovanni, Graeca D. Marci Bibliotheca... Venetiae 1740, p. 53. Cf. Iac. Morelli, Bibliotheca manuscripta... I p. 71. Sinko, De Nicephoro Xanthopulo... Eos vol. XII p. 92. Idem, O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach włoskich. Eos vol. XII p. 105.

[3] Orationum textus et scholia scripta sunt manu eadem.

Fol.	222^v—238^v.	Or. 30.	Fol.	319 —344^v.	Or. 32.
„	239 —262^v.	„ 31.	„	344^v—364.	„ 6.
„	263 —272^v.	Epist. 101.	„	364 —374.	„ 23.
„	272^v—277^v.	„ 102.	„	374 —385^v.	„ 22.
„	277^v—297.	Or. 25.	„	385^v—397^v.	„ 33.
„	297 —305^v.	„ 34.	„	397^v—404^v.	„ 36.
„	305^v—308^v.	Epist. 243.	„	404^v—413.	„ 26.
„	309 —319.	Or. 20.	„	413 —418^v.	„ 17.

Fol. 170^v legitur subscriptio: *Ἐτελειώθη ἡ παροῦcα βίβλος διὰ χειρὸς ἁμαρτωλου ||||||| μοναχοῦ (?) τοῦ || λγ ||| ξιου (?) μηνὶ φ^βϱ^ N̊ α^ρc/ :*

Venetus Marcianus Gr. 77 chartac. ff. 511 (mm. 250 × 165) saec. XIV. Fol A est scriptum: *Γρηγορίου τοῦ θεολο^Γ' οἱ μὴ ἀναγινωσκομ|||| κτῆμα |||ρίωνος καρδηνάλης τοῦ τῶν ||||||*. Infra „S. Gregorii nazanzeni orationes cū exposit|| liber b. Car. Tusculani". Codex exhibet 25 orationes et 2 epistulas cum scholiis marginalibus (signatis in margine numeris) Nicephori Xanthopuli[1]), quae ita dispositae sunt:

Fol.	3 —55^v.	Or. 2.	Fol.	270 —288^v.	Or. 6.
„	56 —127.	„ 4.	„	288^v—299^v.	„ 23.
„	127^v—154^v.	„ 5.	„	299^v—311^v.	„ 22.
„	154^v—172^v.	„ 7.	„	312 —324.	„ 33.
„	172^v—186.	„ 8.	„	324^v—333.	„ 36.
„	186 —213.	„ 18.	„	333 —347.	„ 26.
„	213^v—217.	„ 3.	„	347^v—355^v.	„ 17.
„	217 —220^v.	„ 9.	„	356 —379.	„ 32.
„	221 —223^v.	„ 10.	„	379^v—383^v	carent scriptura.
„	223^v—227.	„ 12.			
„	227^v—229^v.	„ 13.	Fol.	384 —392.	Or. 27.
„	230 —239.	Epist. 101.	„	392 —424^v.	„ 28.
„	239^v—243^v.	„ 102.	„	424^v—450^v.	„ 29.
„	244 —261.	Or. 25.	„	451 —475^v.	„ 30.
„	261 —270.	„ 34.	„	475^v—508^v.	„ 31.

De codicibus Venetis et ratione, quae inter eos intercedit, breviter, sed dilucide scripsit Th. Sinko: „Hunc codicem (Marc. 77) ex illo (Marc. 76) satis mendose descriptum esse facile conieceris verbis scholiorum inter se comparatis, quae in cod. 76 meliorem for-

---

[1]) Zanetti-Bongiovanni, Catal. l. p. 54. Th. Sinko l. l. p. 105.

mam exhibent, quam in altero. Sed orationum contextus, quem cod. 77 praebet, ex diverso eodemque puriore fonte desumptus est, quam traditio codicis 76. Quae cum ita sint, putandum est ab utriusque codicis scribis orationes e diversis exemplaribus descriptas esse, scholia autem ex eodem archetypo, quod in cod. 76 fidelius expressum est, addita" [1]).

Nunc scholiorum Nicephori Xanthopuli specimen, nempe orationis secundae prooemium et initium commentarii, liceat mihi proponere ad fidem codicum Marcianorum 76 et 77 [2]) nec non codicis Patmiaci 37 [3]):

Οὐκ ἄρα μάτην ὁ παρὼν οὗτοϲ λόγοϲ τοῖϲ μὴ ἀναγινωϲκομένοιϲ τῶν ἄλλων τὰ πρωτεῖα φέρειν νενόμιϲται· ἀλλ' ὥϲπερ ἐν τοῖϲ ἀναγινωϲκομένοιϲ τὸ μέροϲ τούτου πρῶτον ἐντέτακται, τὸν Εἰϲ τὴν βραδυτῆτα λόγον φημὶ καὶ Εἰϲ τὸ Πάϲχα, οὕτω καὶ οὗτοϲ ὡϲ δευτερολογία ἁρμοδίωϲ ἐν τῇ δευτέρᾳ βίβλῳ τοῦ μεγάλου τούτου πατρὸϲ προτάττεϲθαι ἔδοξεν.

Ἡ δὲ αἰτία, δι' ἣν τὸν παρόντα λόγον ϲυνέταξεν, ἔϲτιν αὕτη· Οὐχ ἑκὼν ὁ μέγαϲ οὗτοϲ τὸ τῆϲ ἱερωϲύνηϲ χρῖϲμα δεξάμενοϲ καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸϲ εἰϲ ἔϲχατον ἤδη γῆραϲ ἐλάϲαντοϲ ἀναγκαζόμενοϲ τῆϲ κατ' αὐτὸν ἐκκληϲιαϲ προΐϲταϲθαι, Ναζιανζὸϲ δὲ ἦν αὕτη, οὗτοϲ ἔκπαλαι τῷ τῆϲ ἡϲυχίαϲ ἁλοὺϲ ἔρωτι, φυγὰϲ εἰϲ τὸν Πόντον ἀναχωρεῖ, ἔνθα διατρίβων ἦν πρότερον, κἀκεῖϲε πρὸϲ ὀλίγον ϲχολάϲαϲ καὶ τὸ ἔγκλημα δείϲαϲ τῆϲ πατρικῆϲ ἀπειθείαϲ, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάϲχα ἐπάνειϲιν, ὅτε καὶ τὸν περὶ τῆϲ βραδυτῆτοϲ λόγον ἐξεῖπεν· ὕϲτερον δὲ καὶ τὸν παρόντα λόγον ϲυντετηρημένωϲ ϲυνέθετο, ἀπολογίαν ἔχοντα, πῶϲ τε φύγοι καὶ ὅπωϲ ἐπανέλθοι· καὶ παντοῖοϲ γίνεται δεῖξαι, ὅτι οὔτε τὸ φυγεῖν αὐτὸν ἀπρεπὲϲ οὔτε μὴν τὸ ἐπανελθεῖν.

Ὁ μὲν οὖν λόγοϲ δικανικὸϲ χρωννύμενοϲ εἰϲ μᾶλλον τῇ ϲυμβουλῇ· τὸ δὲ εἶδοϲ τούτου ϲτοχαϲτικὸν τέλειον· τὸ δὲ προοίμιόν ἐϲτιν

1 <*ἐν*> *τοῖϲ* Sinko   8 *οὗτοϲ ὁ μέγαϲ* P(atm. 37)   *χρίϲμα* M^1 (Marc. 76). M^2 (Marc. 77)   9 *ἤδη* om. M^2 11—12 *μεταχωρεῖ* $M^1 M^2$ 13 <*ἐπανῆλθεν*> *κατὰ τὸν καιρόν* Sinko   14 *ἐπάνειϲιν* om. $M^1 M^2$ *περί* om. P.   17 *αὐτόν*] *αὐτοῦ* $M^1 M^2$ 18 *Ὅμωϲ* $M^1 M^2$ secundum Sinko   19— p. 197, 1 sq. *τέλειον ἀπὸ προϲώπου καὶ πράγματοϲ. Τὸ δὲ προοίμιόν ἐϲτιν ἀπὸ πράγματοϲ ἤ, ὡϲ οὗτοϲ δίδωϲιν* $M^1 M^2$

---

1) Sinko l. l. p. 92.

2) Cf. Sinko l. l. p. 92 sq.

3) Sakkelion, *Πατμιακὴ βιβλιοθήκη* . . ., p. 29 adnot. 1. Videas velim supra p. 193 sq.

ἀπὸ προσώπου καὶ πράγματος· ἀπὸ προσώπου μέν, ἀπὸ τοῦ πράγματος δέ. Ἢ καί, ὡς οὗτος δίδωσιν ἐννοεῖν, ἀπὸ χρήσεως. Λέγει γάρ· Ὁ γάρ μοι μακαριώτατος Δαβὶδ ἀρχέτω τοῦ λόγου. Καὶ μὴν οὐκ ἔστι δαβιτικὸν τό· Ἥττημαι καὶ τὴν ἧτταν ὁμολογῶ. Ἀλλ' ἐπεὶ ᾧτινί τις ἡττᾶται, τούτῳ καὶ ὑποτέτακται, καλῶς ἂν ὡς ἓν τὰ ἀμφότερα τάττοιτο, τό τε Ἥττημαι καὶ τὸ Ὑπετάγην. Ἢ καὶ ἄλλως. Εἶπε τὸν Δαβὶδ τοῦ λόγου τούτου εἶναι προκαταρχὴν οὕτως· ἐπεὶ οὖν ἀρχὴ τοῦ λόγου τὸ προοίμιον, μέρος δὲ τῆς τούτου προτάσεως καὶ τὸ Ὑπετάγην, ὅπερ ἐστὶ τοῦ Δαβίδ, καλῶς ἂν ἔχοι τοῦτο εἰπών. Ἥττημαι ἀγωνιστικὴ ἡ λέξις· ἐπεὶ καὶ οὗτος ἀνθίστατο ἀγωνιζόμενος. Ἥττημαι δὲ εἶπεν ὁμολογῶν τὴν ἧτταν, ὅτι γε τὸ νικᾶν οἶδε καλῶς, καὶ τὸ ἡττᾶσθαι πάλιν ἐπὶ καλῷ· διὰ τὴν ὑποταγὴν καὶ διὰ τὰ τοῦ Θεοῦ παραγγέλματα ἡττήθην, καὶ ὑπόκειμαι τῷ πατρί μου...

3 Ἀπορία· καὶ μὴν οὐκ M¹M² 4 ἥττην M¹M² 5 Λύσις· Ἀλλ' ἐπεί M¹M² Quae sequuntur prolata sunt ex P. 11 τοῦ νικᾶν P.

Animadvertendum etiam est Xanthopulum in epistula ad Euagrium (epist. 243) explicanda non „suopte Marte“ Gregorium illustravisse[1]), cum iam Basilius Minimus epistulam hanc Gregorii commentario, qui fons erat Xanthopuli doctrinae, instruxisset[2]). En videas:

Basilius Minimus in cod. Paris. Gr. 573 fol. 201.	Nicephorus Xanthopulus in cod. Marc. Gr. 76 fol. 305ᵛ. Cf. Th. Sinko l. l. p. 93 sq.
Οὗτος ὁ πρὸς Εὐάγριον μοναχὸν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου λόγος περὶ θεολογίας ἐκπεφώνηται αὐτοῦ ἐκείνου αἰτησαμένου. Ἐλλόγιμος γὰρ ὢν πλείστας, ὡς ἔοικε, πύστεις τῷ πανσόφῳ τούτῳ προσῆγε πατρί, ὧν μίαν ὁ καὶ ταύτην τὴν οὕτω βαθεῖάν τε καὶ ἀναγκαίαν ἐρωτήσεως σχήματι ἀξαπεστάλκει. Καὶ μὴ θαυμάσῃς, ἀλλὰ	Ἐξ ὧν δεικνυσιν ὁ μέγας πατήρ, ἔοικεν ὁ Εὐάγριος οὗτος πολλάς τινας πεύσεις τούτῳ προσάγειν καὶ παρ' αὐτοῦ τὰς λύσεις λαμβάνειν, ἅτε δὴ σοφιας καὶ οὗτος οὐκ ἄμοιρος, καὶ δὴ καὶ τὴν νῦν ἀναγκαίαν οὖσαν. Διαφέρει δὲ πύστις ἐρωτήσεως, ὅτι ἡ πύστις διὰ μακροῦ τὴν ἀπόδοσιν ἔχει, ἡ δὲ ἐρώτησις σύντομον ἔχει τὴν ἀπό-

[1]) Sinko l. l. p. 93 et 105.

[2]) Commentarius exstat ex. gr. in cod. Paris. Gr. 573 fol. 201—202ʳ. Cf. supra p. 47.

διαφόρως δέξαι ἀντίον πύςτεως τὴν ἐρώτηςιν, κἂν διαφέρειν δοκοίη· τὴν μὲν γάρ φηςι ςύντομον τὴν ἀπόκριςιν ἔχειν διὰ τοῦ ναὶ ἢ οὔ, τὴν πύςτιν δὲ διὰ μακροῦ λόγου ἀποδίδοςθαι. Θαυμάζειν δὲ τοῦτον τῆς νηφαλιότητος καὶ ἐκπλήττεςθαι ὡς τοιούτων θεωρημάτων αἴτιον, καίτοι διαβεβλημένον ἐν δόγματι καὶ οὐ θαυμαςτόν· οὔπω γὰρ τῶν ἐν τῇ Χαλκηδονέων μητροπόλει κεκινημένων δογμάτων ἐν θαυμαζομένοις μετὰ Θεοδώρου καὶ Διοδώρου ἐπὶ ςοφίᾳ μεμαρτύρητο, Σευήρου δὲ καὶ Διοςκόρου καὶ τῶν ὁμοφρόνων δύο αὐτῶν ἐκ τῶν ςυνταγμάτων τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν τούτων τὰς δύο φύςεις καὶ τὰς τρεῖς ὑποςτάςεις κιβδηλευόντων, ἔτι δὲ καὶ τὴν Νεςτορίου ἀνθρωπολατρείαν πρεςβευόντων ὑπὸ τῶν ἁγίων, αὐτός τε καὶ οἱ προειρημένοι ἀναθεματιςθέντες, ἐξεβλήθηςαν πατέρων.

κριςιν, ναὶ ἢ οὐ τυχόν. Θαυμάζειν δέ φηςι τοῦτον τῆς περὶ τὰ καλὰ ἐγρηγόρςεως, καὶ ταῦτα μὴ ἀκριβείας κατὰ τὸ εὐςεβὲς ἐχόμενον, ὡς αἰτίαν τοιούτων ζητήςεων. Μέγας δὲ καὶ οὗτος ἐπὶ φιλοςοφίᾳ ἐδόκει πρὸ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ςυνόδου μετὰ Θεοδώρου καὶ Διοδώρου, Σεβήρου δὲ Εὐτυχοῦς τε καὶ Διοςκόρου καὶ τῶν ὁμοφρόνων, ἐκ τῶν πεπονημένων τούτοις τὰς δύο φύςεις καὶ τὰς τρεῖς ὑποςτάςεις κιβδηλευόντων, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀνθρωπολατρείαν τοῦ καταράτου Νεςτορίου προςλαβόντος, ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων αὐτός τε Εὐάγριος ςὺν τοῖς προειρημένοις πᾶςι τῷ ἀναθέματι ὑποβληθῆναι.

XIII.

Posteriores (saec. XVII—XVIII) Graecos operum Gregorii Nazianzeni commentatores (ex. gr. Danielem Patmium Cerameum[1]), Spantonen, alios) et codices, qui exegeses et paraphrases εἰς τὴν κοινὴν et ἐν τῇ καθωμιλημένῃ exhibent et permulti sunt in Orientis bibliothecis, omisi. Unum tantum nominari volo Sebastum Trapezuntium Cyminetam (* 1622 † 1702)[2]),

[1]) Ex. gr. in codd. Hierosolym. Patr. bibl. 87 et 95 saec. XVIII. Cf. P. Thomsen, Unbekannte griech. Hss. der Patriarchatsbibl. zu Jerusalem. Byz. Zeitschr. vol. 22 (1913) p. 73.

[2]) Documente privitoare la istoria Românilor. Ἑλληνικὰ κείμενα χρήσιμα τῇ ἱςτορίᾳ τῆς Ῥωμουνίας ςυλλεγέντα καὶ ἐκδιδόμενα... ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ἐν Βουκουρεςτίῳ 1909, p. ιβ'—ιδ'.

qui vir in litteris Graecis doctissimus [1]) plurima Gregorii Nazianzeni opera sit interpretatus. Explicavit Sebastus Gregorii Nazianzeni orationes 2. 4. 43 et plurima carmina [2]).

---

[1]) *Δημήτριος Προκοπίου* in *Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθήκης* (ed. K. N. Sathas) vol. III (1872) p. 488: „..*ἀνὴρ πεπαιδευμένος τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον καὶ ἔμπειρος τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς παιδείας... ἐσχολάρχησε πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἶτα καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ· συνέγραψε διάφορα συγγράμματα, ἀλλ' ἄνευ τάξεως καὶ ὀρθῆς διακρίσεως, ὧν ἔνια καὶ τύποις ἐκδέδονται*". Cf. Documente privitoare la istoria Românilor... p. ιε' sqq.

[2]) In codicibus haec exstant: „*Παραφράσεις ἑρμηνευτικαὶ κατὰ σύνοψιν εἰς τὰ τετράστιχα καὶ μονόστιχα τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου πονηθεῖσα ὑπὸ Σεβαστοῦ Τραπεζουντίου τοῦ Κυμινήτου· καὶ περιλήψεις συντομώταται ἰδίᾳ ἑκάστου τῶν τετραστίχων ἐκ πρώτων σχεδίων μεταγραφεῖσαι. Ταῦτα μὲν τοῖς βουλομένοις ἐντεῦθεν μεταγράψαι, πρῶτα δὲ σχέδιά εἰσι τὰ παρόντα, παρ' οὐδενὸς ἑτέρου σχεδίου μεταγραφέντα καὶ ἰδιόχειρα τοῦ αὐτοῦ*" in codice Graecae scholae in *Γκιουμουσχανέ* num. 47 insignito fol. 175 sqq.; praeterea in codd. Athoo 2106 [93 *Ἐσφιγμένου*] saec. XVIII num. 7 (Lampros, Catal. l. vol. I p. 181); Hierosolym. 143 [*τοῦ Παναγ. Τάφου*] (Papadopulos-Kerameus, Catal. l. vol. IV p. 124); cod. *Νικοδήμου Μυρίδου* fol. 47 sqq. (Documente etc. p. ιε'). „*Παρθενικῶν δογμάτων παραφράζομεν ὧδε τὰ βένθη. Παράφρασις εἰς τὸ Ὑποθῆκαι παρθένοις Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου* (carm. I, 2 n. 2) *πονηθεῖσα παρὰ τοῦ σοφολογιωτάτου καθηγητοῦ ἡμῶν κυρίου Σεβαστοῦ Τραπεζουντίου τοῦ Κυμινήτου*", cuius autographon exstat in cod. Hierosolym. 441 ff. 17 fol. 4—fin. (Papadopulos-Kerameus, Catal. l. vol. I p. 426 sq.). Apographon est in codd. Athen. 1118 saec. XVIII in. num. ιθ' (I. et A. I. Sakkelion, *Κατάλογος τ. χειρογρ. τ. ἐθνικ. βιβλ. τ. Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις* 1892, p. 202); Hierosolym. 143 [*Τοῦ Παναγ. Τάφου*] fol. 511—589 (Papadopulos-Kerameus, Catal. l. vol. IV p. 124); in cod. Graecae scholae in *Γκιουμουσχανέ* num. 41 fol. 318—331; in codice quodam bibliothecae A. Papadopuli-Keramei fol. 86—102. Paraphrasis carminum arcanorum (carm. I, 1 n. 1 sqq.) exstat in codice A. Papadopuli-Keramei fol. 104—173. Paraphrasis monostichorum in cod. Hierosolym. 441 fol. 1ᵛ—4 (Autographon. Cf. Papadopulos-Kerameus, Catal. l. vol. I p. 426) et in cod. quodam *Νικοδήμου Μυρίδου*. Paraphrasis carm. II, 1 n. 45 in codd. Hierosolym. 143 et 299 [*Τοῦ Παναγ. Τάφου*] (Papadopulos-Kerameus, Catal. l. vol. IV p. 124 et 270). Paraphrasis epigrammatorum (carm. II, 2 n. 1 sqq.), carm. II, 1 n. 30, et Christi Patientis insunt in cod. Hierosolym. 143 [*Τοῦ Παναγ. Τάφου*] (Papadopulos-Kerameus, Catal. l. vol. IV p. 124). Paraphrasis carm. I, 2 n. 16 exstat in codd. Athoo 2106 [93 *Ἐσφιγμένου*] saec. XVIII (Lampros, Catal. l. vol. I p. 181); Hierosolym. 143 (cf. supra). Epistula Sebasti ad Patriarcham *Περὶ τῶν ἐμμέτρων* Gregorii Nazianzeni (Inc. *Ἀναντίρρητον οἶμαι τὸν διαπρύσιον ἐν θεολογίᾳ...*) exstat in codice *Γ* (in bibliotheca A. Papadopuli-Keramei) fol. 84—85. Cf. Documente privitoare la istoria Românilor... p. κς'.

In codice Γ', qui est in bibliotheca A. Papadopuli-Kerameì, fol. 228—279 exstat Sebasti explicatio or. 2 [1]).

Codex Mileae num. 37 ff. 339 (mm. 215 × 162) saec. XVII tribus manibus scriptus est. Fol. 250—277 exstant scholia Sebasti in Gregorii Nazianzeni or. 4, quae incipiunt: *Τοὺϲ κατὰ Ἰουλιανοῦ δύο λόγουϲ...* Fol. 278—339 sunt eiusdem scholia in or. 43 [2]).

XIV.

Recensentur nunc codices, qui vel fragmenta vel integros commentarios exhibent, quorum auctores comprobare mihi non contigit.

Codex Ambrosianus Gr. 873 [C. 178 inf. olim N. 324?] chartac. (fol. 1—242) et membran. (fol. 243—282) ff. 282 saec. XIV (a. 1324) scriptus continet fol. 280—281 scholia in Gregorii Nazianzeni or. 31 c. 10 med. L. *Ἐκ τοῦ εἰϲ τὸ ἅγιον πνεῦμα λόγου τοῦ θεολόγου· Γεννᾶϲθαι γὰρ λέγεται οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν ταῦτα μόνον* (or. 31 c. 10. P. G. 36, 144 C). Commentarius incipit: *Ἐκ τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων οἱ αὐτοὶ ἀεὶ ἄνθρωποι γεννῶνται, ἀλλ᾽ οὐχὶ ἐξ ἀνθρώπων βοῦϲ ἢ τὸ ἀνάπαλιν· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίωϲ...* [3]). Scholia simillima sunt commentario Eliae Cretensis (cf. cod. Basil. A. N. 1. 8 fol. 158) et Basilii Minimi (cf. cod. Paris. Gr. 573 fol. 252).

Ambrosianus Gr. 895 [C. 255 inf.] chartac. ff. V + 282 (mm. 336 × 236) saec. XVI diversis manibus est scriptus. Fol. 230—278 continentur „ex cod. Mich. Sophiani excerpta" scholia in Gregorii Nazianzeni orationes 38. 39. 14. 1. 45. 44. 15. 24. 43. 40. 42. 16. 31, „in paschate de agno", or. 21 („ex bibliotheca carmilitar̄· ferr̄ae"). 43 („à D. Ambrosio mediolanēsi", „ex psello in illud Basilii *οὐκ οἶδα* in pr̄icipio", i. e. cap. 1 med. P. G. 36, 496 A). 4 („Achilles Statius haec habet scholia"). Fol. 278 exstant alia scholia partim in easdem partim in alias orationes Gregorii. In margine adnotatur: „In aldino codice", „In codice Germanico" [4]).

---

[1]) Documente etc. p. ιθ'.

[2]) A. Papadopulos-Kerameus, *Κατάλογοϲ τῶν ἑλληνικῶν κωδίκων τῆϲ ἐν Μηλέαιϲ βιβλιοθήκηϲ* [*Ἀπόϲπαϲμα ἐκ τῆϲ Ἐπετηρίδοϲ τοῦ Παρναϲϲοῦ*], ἐν Ἀθήναιϲ 1901, p. 18.

[3]) Martini-Bassi, Catal. l. p. 975.

[4]) Martini-Bassi, Catal. l. p. 998.

Ambrosianus Gr. 935 [D. 138. 2 (olim 214) inf.] chartac. ff. I + 9 + I (mm. 334 × 223) saec. XVI. In codice insunt „glossae, quarum nonnullae Graece, in Gregorii Nazianzeni invectivam primam in Iulianum (or. 4), et (fol. 8) in or. funebrem in laudem Basilii Magni (or. 43)" [1]).

Ambrosianus Gr. 936 [D. 146 inf. olim N. 268] chartac. ff. 35 saec. XV ex. Fol. 11–13 est „glossarium" in Gregorii Nazianzeni or. 21, quod incipit: Ἐν πρώτῳ σχήματι ἡ πλοκή, οὕτως ὁ Ἀθανάσιος ἀρετὴν εἶχεν... εἰρηνικῶς ἀμάχως ἀπὸ αἱρέσεων [2]).

Atheniensis 378 chartac. ff. 611 (mm. 230 × 160) a. 1712 scriptus est ἐν Ἰωαννίνοις. Initio continet codex scholia in 19 orationes Gregorii Nazianzeni [3]).

Atheniensis 399 chartac. ff. 195 (mm. 190 × 150) saec. XVII. Codex exhibet ἐξήγησιν ἐκ τῶν παλαιῶν ἐξηγητῶν in Gregorii Nazianzeni orationes 1. 44. 15. 24. 19. 38. [4]).

Atheniensis 400 chartac. ff. 248 (mm. 220 × 160) saec. XVIII. Male conservatus codex initio et fine mutilus est; continentur eodem expositiones orationum Gregorii Nazianzeni [5]).

Atheniensis 1077 chartac. ff. 300 (mm. 220 × 160) a. 1465 scriptus praeter alia complectitur (num. δ, ε) Gregorii Nazianzeni or. 38 illustratam commentario [6]).

Atheniensis 1494 chartac. ff. 444 (mm. 210 × 150) saec. XVIII. In codice exstat (num. ζ) commentarius in Gregorii Nazianzeni or. 2. [7]).

Athous 332 [6 Ζωγράφου] chartac. in 8° saec. XVIII. Num. 5 est expositio in Gregorii Nazianzeni or. 2. [8]).

Athous 777 [75 Ξενοφῶντος] chartac. in 8° saec. XVIII. Num. 2 est ἑρμηνεία in or. 38 et 15; postea (num. 18) exstat expositio orationum 16 (ἡ ἑρμηνεία ἕπεται ἑκάστοτε εἰς βραχύτατον

---

1) Martini-Bassi, Catal. l. p. 1037.

2) Martini-Bassi, Catal. l. p. 1038.

3) Ἰ. καὶ Ἀ. Ἰ. Σακκελίων, Κατάλογος τ. χειρογρ. τ. ἐθν. βιβλ. τ. Ἑλλάδος, p. 65.

4) Sakkelion, Catal. l. p. 69.

5) Sakkelion, Catal. l. p. 70.

6) Sakkelion, Catal. l. p. 192.

7) Sakkelion, Catal. l. p. 267.

8) Σπ. Π. Λάμπρου Κατάλογος τ. ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τ. ἁγ. ὄρους ἑλλην. κωδίκων, vol. I p. 31.

ἀπόσπασμα τοῦ κειμένου οὐ συνεχῶς, ἀλλὰ κατ' ἐκλογήν. Nicetas Heracleensis?)[1]).

Athous 790 [88 *Ξενοφῶντος*] chartac. in 8⁰ saec. XVIII (a. 1797). Continet codex scholia in or. 19 (pag. 161 sqq.), 15 (pag. 190 sqq.), 7 (pag. 225–262), 38 (pag. 313 sqq.)[2]).

Athous 1125 [91 *Παντοκράτορος*] chartac. in 4⁰ saec. XIII. Codex complectitur Gregorii Nazianzeni or. 44 (initio mutilam), 41. 15. 24. 19. 38. 43. 39. 40. 11. 21. 42 (fine mutilam) *μετὰ ἑρμηνείας ἑπομένης ἑκάστοτε εἰς βραχὺ ἀπόσπασμα τοῦ κειμένου*[3]) [Nicetas Heracleensis?].

Athous 1127 [93 *Παντοκράτορος*] chartac. in 4⁰ saec. XIII. Codex initio mutilus est, et continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 *μετὰ ἑρμηνείας ἑπομένης ἑκάστοτε εἰς βραχὺ ἀπόσπασμα τοῦ κειμένου γεγραμμένης διὰ χαρακτήρων λεπτοτέρων*[4]).

Athous 1128 [94 *Παντοκράτορος*] chartac. in 8⁰ saec. XIV. Initio et fine codicis sunt tria folia membranacea saec. XIII scripta, ubi exstant fragmenta textus et commentarii or. 4 (?)[5]).

Athous 1537 [24 *Καρακάλλου*] membran. in 8⁰ mai. saec. XIII exaratus continet Gregorii Nazianzeni orationes 16 cum scholiis[6]).

Athous 2106 [93 *Ἐσφιγμένου*] chartac. in 8⁰ saec. XVIII. Num. 5 est or. 43, num. 13 or. 44 cum commentario[7]).

Athous 2936 [261 *Δοχειαρίου*] chartac. in 4⁰ saec. XVIII. Num. 11 sunt scholia in or. 39[8]).

Athous 3686 [152 *Διονυσίου*] chartac. saec. XIII scriptus complectitur Gregorii Nazianzeni orationes cum expositione. Expositio or. 44 incipit: *Ἐγκαίνια ἐπὶ ναοῦ μὲν ἡ πρώτη καθιέρωσις...*[9]).

Athous 4315 [195 *Ἰβήρων*] chartac. in 8⁰ saec. XVIII. Fol. 64ᵛ—71 est or. 11 cum commentario[10]).

---

[1]) Catal. l. p. 69 sq.
[2]) Catal. l. p. 72.
[3]) Catal. l. p. 102.
[4]) Ibid.
[5]) Ibid.
[6]) Catal. l. p. 131.
[7]) Catal. l. p. 181.
[8]) Catal. l. p. 262.
[9]) Catal. l. p. 347.
[10]) Catal. l. vol. II (Petropoli 1900) p. 56.

Athous 4320 [200 Ἰβήρων] chartac. in 8° saec. XVIII (a. 1789). Fol. 94—343 exstant scholia in orationes Gregorii Nazianzeni [1]).

Athous 4324 [204 Ἰβήρων] chartac. in 8° saec. XVIII. Num. 3 sunt Gregorii Nazianzeni orationes (et epistulae) cum scholiis [2]).

Athous 5696 [189 Παντελεήμονος] chartac. ff. 76 (mm. 280 × 195) saec. XVIII (a. 1791). Fol. 1—21 exstat or. 38 cum expositione [3]).

Athous 6198 [691 Παντελεήμονος] chartac. ff. 229 (mm. 248 × 170) saec. XIX. Num. 2 est or. 19 cum commentario [4]).

Athous 6299 [722 Παντελεήμονος] chartac. pagg. 615 (mm. 210 × 155). Pag. 1—493 sunt Gregorii Nazianzeni orationes 1. 45. 41. 38. 39. 40. 44. 24 cum commentario [5]).

Dresdensis Gr. A. 125 [Matthaei 19] membran. ff. 40 in 4° binis columnis saec. XI—XII [6]) exaratus est. In codice insunt Gregorii Nazianzeni or. 24 (fol. 1—28ᵛ; comment. inc.: *Ὁ παρὼν κάλλιστος καὶ θειότατος καὶ παναρμόνιος λόγος...*) et 11 (fol. 29—fin.; comment. inc.: *Τὸν παρόντα κάλλιστον καὶ θειότατον λόγον...*) cum commentario [7]).

Escorialensis Gr. O. 96 membran. saec. XIV scriptus continet commentarium in orationes Gregorii Nazianzeni [8]).

Escorialensis Gr. Ψ. II. 6 [in catalogo Nicolai de la Torre num. 757] [9]) chartac. saec. XVI. In fine scriptus est codex

---

[1]) Catal. l. vol. II p. 57.

[2]) Catal. l. vol. II p. 58.

[3]) Catal. l. vol. II p. 316.

[4]) Catal. l. vol. II p. 415.

[5]) Catal. l. vol. II p. 434 sq. — Plures codices Athoos, cod. Berolin. Gr. quart. 63 et alios, qui nonnullas Gregorii Nazianzeni orationes cum paraphrasi neo-graeca exhibent, omisi.

[6]) Osk. Lehmann, Die tachygraphischen Abkürzungen der griechischen Handschriften, Leipzig 1880, p. 32 et 35.

[7]) Fr. Schnorr v. Carolsfeld, Katalog der Hss. der k. öffentl. Bibliothek zu Dresden, vol. I (Leipzig 1882) p. 58.

[8]) Ch. Graux, Essai sur les origines du fonds grecs de l'Escurial, épisode de l'histoire de la renaissance des lettres en Espagne, [Bibliothèque de l'école des hautes études... vol. 46 (Paris 1880)] p. 71 adnot. 1.

[9]) E. Miller, Catalogue des manuscrits grecs de la bibliothèque de l'Escurial, Paris 1848, p. 382. Cf. St. Witkowski, Rękopisy św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach hiszpańskich, Eos vol. XIII (1907) p. 51 adnot.

manu Nicolai de la Torre; fuit olim in bibliotheca Hurtadi de Mendoza. Fol. 61 sunt „scholies sur un passage de saint Grégoire de Nazianze“ [1]).

Catalogus Nicolai de la Torre confectus ante incendium bibliothecae Escorialensis a. 1671 (hodie cod. Escorial. X. I. 16) nominat duo codices cum anonymi commentario in orationes Gregorii Nazianzeni: num. 625 [2]) et num. 726 [3]).

Hadrianopolitanus 1102 [ἐν τῷ ἑλληνικῷ Γυμνασίῳ] chartac.. ff. 707 (mm. 220 × 160) continet expositionem orationum Gregorii Nazianzeni [4]).

In veteribus catalogis codicum, qui nunc in bibliotheca Hierosolymitana asservantur, nominantur codices cum Gregorii Nazianzeni orationibus illustratis commentario: „Gregorii Nazianzeni sermones cum comento; membr. in 4⁰; saec. X exeunte“ [5]), et „Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ τοῦ Θεολόγου λόγοι μετὰ ἐξηγήσεως... ϙ: 199“ [6]).

Londiniensis Gr. Brit. Mus. Addit. 22732 membran. saec. X exaratus continet Gregorii Nazianzeni orationes, et fol. 372—fin. or. 39 cum commentario [7]).

Londiniensis Burn. 407 saec. XVIII. Fol. 37 exstat „Gregorii Nazianzeni orationis 40 fragmenti paraphrasis versibus constans heroicis viginti duo“ [8]).

Matritensis Bibl. Nation. 4620 [N. 79. Catal. Iriarte num. 79] chartac. ff. 164 in 4⁰ saec. XV tribus manibus, quarum recentissima est Constantini Lascaris, exaratus est. Fol. 155—162 sunt excerpta ex orationibus Gregorii Nazianzeni cum scholiis

---

[1]) Miller, Catal. l. p. 422. Cf. Witkowski l. l. p. 57.

[2]) Miller, Catal. l. p. 372.

[3]) Miller, Catal. l. p. 379.

[4]) Β. Κ. Στεφανίδης, Οἱ κώδικες τῆς Ἀδριανουπόλεως. Byz. Zeitschr. vol. XIV (1905) p. 591.

[5]) Papadopulos-Kerameus, Catal. l. vol. IV p. 450.

[6]) Papadopulos-Kerameus, Catal. l. vol. IV p. 422.

[7]) Catalogue of Additions to the Manuscripts in the British Museum in the years 1854—1860, London 1875, p. 725.

[8]) Catalogue of manuscripts in the British Museum. New Series vol. I part 2: The Burney Manuscripts, London 1840, p. 149.

scripta partim manu Constantini Lascaris [1]). Partem textus or. 27 cum scholio descripsit ex codice Stanislaus Witkowski.

Matritensis Bibl. Nation. 4734 [O. 57] chartac. ff. 593 in fol. saec. XV—XVI [2]). Praeter alia continet codex scholia in Gregorii Nazianzeni or. 39, quae excerpsit Witkowski [3]).

Codex Mileae num. 37 chartac. ff. 339 saec. XVII. Fol. 62—143 inest Gregorii Nazianzeni or. 4 cum commentario [4]). Plura de eis, quae exhibentur in codice, inveniuntur supra p. 200.

Codex Mileae num. 115 chartac. ff. 39 saec. XVIII. Continet codex or. 43 (et carmina) Gregorii Nazianzeni cum scholiis [5]).

Mosquensis Syn. 150 $\left(\frac{295}{\text{CCLXXXII}}\right)$ membran. ff. 535 binis columnis saec. XII „accurate et pulcherrime" manu Constantini cuiusdam scriptus est [6]). Olim fuit codex in monasterio Iberorum in Monte Atho. In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 14 (oratt. 1. 45. 44. 41. 15. 19. 38. 43. 39. 40. 21. 42. 14. 16) [7]). Prooemium or. 1 incipit: *Τὸν παρόντα λόγον τὸν εἰϲ τὸ Πάϲχα καὶ τὴν βραδυτῆτα...* Scholia in or. 1 incipiunt: *Ἀρχὴ ἡ τῶν ἑαυτοῦ λόγων...* [8]).

Mosquensis Bibl. Typogr. Syn. 4 continet praeter alia or. 44 Gregorii Nazianzeni cum scholiis, quae incipiunt: *Ὡϲ ἓν ἀπρόϲιτον καὶ ἀδιάδοχον...* [9]).

---

[1]) Ioannes Iriarte, Regiae Bibliothecae Matritensis codices Graeci manuscripti, vol. I (Matriti 1769) p. 293. Cf. Witkowski, l. l. p. 47.

[2]) E. Miller, Catalogue des manuscrits grecs (Supplément au Catalogue d' Iriarte) [Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale... vol. XXXI, 2 (Paris 1886)] p. 91.

[3]) Witkowski l. l. p. 47.

[4]) Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέωϲ Κατάλογοϲ τῶν ἑλληνικῶν κωδίκων τῆϲ ἐν Μηλέαιϲ βιβλιοθήκηϲ, ἐν Ἀθήναιϲ 1901, p. 18.

[5]) Papadopulos-Kerameus, Catal. l. p. 49.

[6]) Vogel-Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, p. 254.

[7]) Non 16. Cf. T. Sinko, O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach włoskich. P. II. Eos vol. XV (1909) p. 75.

[8]) Vladimir, Descriptio codicum Mosquensis Synodalis Bibliothecae. Pars I (Mosquae 1894) p. 155. P. G. 36, 941 sq. cod. S.

[9]) P. G. 36, 942 cod. X.

Oxoniensis Canonicianus Gr. 51 chartac. ff. 377 saec. XIV in. scriptus continet orationes Gregorii Nazianzeni. Fol. 232v—235 est commentarius in or. 15. L. Ἐκ τοῦ τῶν Μακκαβαίων θεολογικωτάτου λόγου. Inc. Τοῦτο τῆς Ἰεφθάε... (or. 15 c. 11 in.). Ὁ Ἰεφθάε κριτὴς γενόμενος... Deficit a verbis: — καταστράπτοντες τοῖς ὅπλοις [1]).

Panormitanus Gr. I. E. 10 [Palermo, Bibl. Naz.] membran. ff. 242 (mm. 217 × 178) saec. XII scriptus est Fol. 59v—88v exstat commentarius in Gregorii Nazianzeni or. 38 c. 1—11 med. (Comment. inc.: Χριστὸς γεννᾶται. Χριστὸς ἐστὶν θεὸς ἐνανθρωπίσας· αὐτὸς γὰρ ὁ θεὸς καὶ λόγος ἀναλαβὼν τὴν ἡμετέραν σάρκα καὶ ψυχήν... Des.: Δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον [or. 38 c. 11 med.] ...ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ καὶ δι᾽ αὐτοῦ ζῶμεν καὶ ἐσμὲν καὶ κινούμεθα· τῷ δὲ Θεῷ πρέπει δόξα καὶ μεγαλοπρέπεια νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν) [2]). Fol. 225—242v commentarius in or. 39 (L. Ἐπίλυσις τοῦ λόγου τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Εἰς τὰ φῶτα. Comment. inc.: Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμός. Τὸ πάλιν τὸ ἐκ δευτέρου σημαίνει· καὶ γὰρ ἐν τῇ ἄλλῃ ἑορτῇ εἴπομεν περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν· σήμερον πάλιν περὶ αὐτοῦ λέγομεν ἕτερον μυστήριον... Des.: — σωματικῶς ὁρωμένη· τοῦτο ποῖον τὸ σῶμα) [3]).

Parisinus suppl. Gr. 699 chartac. ff. 271 (mm.189 × 132) saec. XVIII [4]). Fol. 97—258v sunt expositiones vel paraphrases trium orationum Gregorii Nazianzeni:

Fol. 97—120v. Or. 19.

Fol. 121—157. Or. 7.

Fol. 157—258v. Or. 2. Ut exemplum expositionis detur, profero initium scholiorum in or. 2: Ἐγὼ ὁ Γρηγόριος ἡττήθην ἐνικήθην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ κηρύττω μαρτυρῶ φανερώνω (sic) δηλοποιῶ τὴν νίκην, ἣν ὑπέστην διὰ τὴν φυγὴν ὑπέκυψα ὑπέκκλινα ὑπήκουσα ὑπετάχθην εἰς τὸ θέλημα βούλημα τοῦ κυρίου...

Patmiacus 2 membran. ff. 300 (mm. 282 × 202) saec. XI

---

[1]) H. O. Coxe, Catalogi codicum mss. Bibliothecae Bodleianae pars III codices Graecos et Latinos Canonicianos complectens, Oxonii 1854, col. 57.

[2]) E. Martini, Catalogi di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane, vol. I, 1 (Milano 1893) p. 65.

[3]) Martini, Catal. l. p. 68 sq.

[4]) Omont, Inventaire sommaire... vol. III p. 303.

in. exaratus est[1]). Codice continentur commentarii in Gregorii Nazianzeni orationem 39 et 40 Nicetae Heracleensis expositioni simillimi, qui inscribuntur: Ὑπόμνημα εἰς τοὺς Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα δύο λόγους τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. In or. 39 c. 12 (P. G. 36, 348) leguntur fol. 60ᵛ commentarii[2]): Ἐπεὶ γάρ φησιν· αὐτός ἐστιν ὁ γεννήσας, οὐδέποτε δὲ γεννηθείς, εἰκότως ἀγέννητος, ἐπὶ γὰρ ἡμῶν ἐξίσταται καὶ ὁ Πατὴρ τῆς ἀγεννησιας. Διότι μὴ γεγέννηκε μόνον Υἱόν, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγεννήθη παρὰ Πατρός. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ἰδιότης ἡ γέννησις, καὶ οὐδέποτε οὐδὲ οὗτος ἐξίσταται τῆς γεννήσεως. Διατί; Διότι οὐ καθάπερ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἐστιν, ὅτε γεγέννηκεν, ἢ καὶ γεννᾶν ἕτερον φύσει Θεὸν κατὰ φύσιν λέγεται, ἀλλ' ἀεὶ γεννητός ἐστι καὶ ἐκ τοῦ Πατρός. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ ὁμοιως οὔτε εἰς Πατέρα μεταπίπτειν δύναται οὔτε εἰς Υἱόν· οὔτε γὰρ ἐστιν, ὅτε γεγέννηκεν ὥσπερ ὁ Πατήρ, οὔτε δὲ γεγέννηται ὥσπερ ὁ Υἱός· ἀλλ' ἐκπεπόρευται μόνον. Ἐπεὶ δὲ τὰς διακρισεις ταύτας πεποίηκεν εὐλαβούμενος εὐθὺς τοὺς τὸ Πνεῦμα τῆς θεότητος ἀφορίζοντας, ἐπαναλαμβάνει τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως καὶ ἐπισφραγίζεται. Εἰ γὰρ ἐκπεπόρευται, φησίν, εὔδηλον ὅτι καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως. Οὐ γὰρ τὸ ἔκ τινος ὡς ἐκ φύσεως, ἀλλότριον τῆς αὐτῆς, ἀλλ' ἀναγκαῖον κοινωνὸν εἶναι καὶ αὐτὸ τῆς οὐσίας. Τὸ δὲ ἡ γὰρ ἰδιότης ἀκίνητος, οὐ πρὸς τὸ Θεὸς εἴρηται, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀγεννησίαν καὶ τὴν γέννησιν, καὶ τὴν ἐκπόρευσιν· ἀμετάπτωτον γάρ. Τὸ μὲν τῆς ἀγεννησίας ἐπὶ τοῦ Πατρός, τὸ δὲ τῆς γεννήσεως ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ δὲ τῆς ἐκπορεύσεως ἐπὶ τοῦ Πνεύματος. Εἰ δὲ δεῖ καὶ διαλεκτικώτερον ἄνωθεν περὶ τούτων διαλαβεῖν, ἔστι καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι τὴν μίαν ἀποδείξας φύσιν τῶν τριῶν ὑποστάσεων, συλλογίζεται πάλιν καὶ τὸ τρεῖς εἶναι τὰς ὑποστάσεις καὶ ἰδιότητας τῆς μιᾶς φύσεως καὶ ὁ συλλογισμὸς ἐν τρόπῳ σχήματι καὶ τῷ πρώτῳ τρόπῳ τοῦ πρώτου σχήματος. Τὸ μὲν συμπέρασμα τῶν ἄκρων ὅρων μέσον τιθέντος, τὸν δὲ μέσον ὅρον ἔσχατον, ὡς εἶναι τοῦ συλλογισμοῦ τὴν πλοκὴν οὕτως· Πατὴρ ὁ Πατὴρ καὶ οὐκ ἔκ τινος· τὸ οὐκ ἔκ τινος ἄναρχον· ὁ Πατὴρ ἄρα ἄναρχος. Καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ πάλιν· ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρός· τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον οὐκ ἄναρχος· κατὰ δὲ τὸν χρόνον καὶ ἄναρχος. Καὶ τούτου δύο λόγοι τῆς ἀποδείξεως· εἷς μέν, ὅτι ἀεὶ Πατὴρ ὁ

---

[1]) Cf. A. Ehrhard apud Krumbacherum, Gesch. d. byzant. Litt.² p. 138 num. 1 sub fin.

[2]) Specimina debeo amico Severino Hammer, qui in Patmo insula mensibus Maio et Iunio a. 1913 moratus est.

Πατὴρ καὶ οὐκ ἦν, ὅτε οὐκ ἦν Πατήρ· ὥστε καὶ οὐκ ἦν, ὅτε οὐκ ἦν αὐτῷ καὶ Υἱός· ἕτερος δὲ, ὅτι καὶ πάντων τῶν ὄντων ποιητὴς ὁ Υἱός. Ἓν δ' ἔτι καὶ ὁ χρόνος τῶν ὄντων· ποιητὴς ἄρα καὶ τῶν χρόνων ἐστὶν ὁ Υἱός. Ὁ δὲ ποιητὴς τῶν χρόνων οὐχ ὑπὸ χρόνον· καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος δὲ ὁμοίως κτλ. Scholia in or. 40 incipiunt: *Ὁ παρὼν λόγος ἔοικε μὲν δευτερολογίᾳ, καθὼς καὶ αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς ἐπισημαίνεται ὁ Πατήρ, ὅτι μέρος τοῦ προλαβόντος λόγου καὶ αὐτός, ἡνωμένος μὲν κατὰ φύσιν, διῃρημένος δὲ κατὰ τὴν περίστασιν, τῆς ὥρας αὐτὸν ἐκκλειούσης. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ᾠκονόμηται, ἵνα μὴ δόξῃ περιττὸς ὁ Πατήρ, ἑτέραν ἀφορμὴν ἐπεισάγων λόγου, μιᾶς οὔσης καὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. Ἀπέοικε γὰρ τοῦ προλαβόντος καὶ οὐδοτιοῦν ἐστι μέρος αὐτοῦ. Ὁ μὲν γὰρ πανηγυρικός· εἰ γὰρ καὶ τοῦ ἀγωνιστικοῦ καὶ τοῦ συμβουλευτικοῦ κατά τι μετέσχε μέρος, ἀλλ' ἐκ τῆς ὑποθέσεως καὶ τοῦ σκοποῦ, τάχα δὲ καὶ τοῦ πλεονάζοντος τὰ εἴδη κρίνονται*[1]... Fol. 220 in or. 40 c. 10 (P. G. 36, 369 sq.): *Κατ' ἀρχὰς μὲν τὸν πιστεύοντα καὶ διδασκόμενον ἐμακάριζεν, ἐνταῦθα καὶ τὸν εἰς πίστιν ἄγοντα καὶ διδάσκοντα, ἵν' ἀμφοτέρους πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφῃ καὶ συναγάγῃ, καὶ τὸν μὲν ποιήσῃ ποθεῖν τὸ πιστεύειν τε καὶ διδάσκεσθαι, τὸν δὲ τὸ εἰς πίστιν ἄγειν τε καὶ διδάσκειν· ἔλαβε δὲ καὶ τοῦτο παρὰ τῆς προφητικῆς φωνῆς αἰνιγματῶδές τε ὂν καὶ ὀλίγοις κατανοούμενον, διὰ βραχέος δὲ παρ' αὐτοῦ τοῖς εὐσυνέτοις εὖ ἀνακαλυπτόμενον. Ὁ μὲν γὰρ προφητικός φησιν λόγος· ὁ σπείρων ἐπὶ πᾶν ὕδωρ καὶ πᾶσαν γῆν, ὧν ἡ διαφορά, ὅσα γε καὶ ἡμᾶς γινώσκειν· ὕδωρ μὲν ἡ διαλελυμένη ψυχὴ τοῖς πάθεσιν ἢ ταῖς πράξεσιν ὑγρά τε καὶ ὑδατώδης, γῆ δὲ ἄνυδρός τε καὶ χέρσος· ἡ στερεωτέρα μὲν ἀκατέργαστος καὶ ὅμως διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν· καὶ ἀνάρδευτος, ὡς ἀνεπίδεκτος θείας ἐπιρροῆς καὶ διδασκαλίας· ἅπερ οὖν ὁ προφητικὸς λόγος ὕδωρ καὶ γῆν ὠνόμασεν, οὗτος διὰ μιᾶς λέξεως ἐξηγήσατο· ἐπὶ πᾶσαν εἰπὼν ψυχήν, μὴ διακρινόμενος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄπιστον ὁμοίως παραλαμβάνων καὶ τὴν ἀκόλαστον κτλ.*

Patmiacus 700 chartac. ff. 600 saec. XVIII. In codice insunt commentarii et notae in Isocratem, Gregorium Nazianzenum, Synesium, alios[2]).

Sinaiticus 355 chartac. (mm. 350 × 261) saec. XIV. Codex caret tegumento initio et fine. Continentur eo Gregorii Nazianzeni orationes cum commentario, qui incipit: || *κυρίως πικροὺς δὲ λογι-*

---

[1]) *Ἰ. Σακκελίων, Πατμ. βιβλιοθήκη...* p. 1 sq.
[2]) Sakkelion, Catal. 1. p. 273.

στάς... Explicit codex: — *ἐπηγγέλθη δὲ ὑπὸ μὲν Ἰωὴλ πρότερον* || [1].

Vaticanus Gr. 1272 chartac. ff. 98 (mm. 227 × 168) saec. XVI. Fol. 1 infra legitur: „Ant.ii Card. Carafę Bibliothecarii Munus ex Testamento"; supra: „N° XXXVIII". Codice continentur Gregorii Nazianzeni or. 45 (initio mutila) et 41 (fol. 93— fin.; oratio fine mutila) cum expositione quadam.

Vaticanus Ottobonianus Gr. 35 chartac. ff. 232 (mm. 346 × 224) saec. XVII. Fol. 1—36 est Gregorii Nazianzeni or. 27 cum scholiis, quae fol. 1 notata sunt ut „comentarii Aetii Syri" [2].

Vaticanus Ottobonianus Gr. 207 chartac. ff. 211 (mm. 203 × 136) saec. XVI variis manibus scriptus est. Codex exhibet fol. 3—209v Gregorii Nazianzeni orationes 10 cum commentario [3].

Fol. 3—7. Or. 1. Commentarius incipit: *Ἀναστάσεως — περιπτυξώμεθα: ἐτούτη ἡμέρα, εἶναι ἀναστάσιμος, εἶναι δὲ καὶ ἀρχὴ καλή...* (omnia sic!).

Fol.	7—32.	Or.	45.	Fol.	85v—97.	Or.	24.
„	32—39v.	„	44.	„	97—107.	„	19.
„	39v—54.	„	41.	„	107—119.	„	38.
„	54—66.	„	15.	„	119—209v.	„	43. [4]
„	66v—85.	„	16.				

Vaticanus Pii PP. II Gr. 5 chartac. ff. 437 in 4° saec. XV [5]. Post tabulam mensium apud Romanos, Macedones, Iudaeos, Aegyptios (fol. 364v—367) sunt (fol. 367—437) scholia in Gregorii Nazianzeni orationes 4. Suppeditantur tantum prima cuiusque orationis verba additis *καὶ τὸ ἑξῆς*.

Fol. 367—393. Or. 43. Comment. inc.: *Ἀπέκειτο ἄρα καὶ τοῦτο...*

---

[1]) V. Gardthausen, Catalogus codicum Graecorum Sinaiticorum, Oxonii 1886, p. 80.

[2]) Feron et Battaglini, Codices mss. Graeci Ottoboniani Bibliothecae Vaticanae, p. 28.

[3]) Feron-Battaglini, Catal. l. p. 121.

[4]) Praeter commentarium adscripta sunt in margine rubro scholia ad hanc orationem, quorum primum est: *Ἔμελλεν, ἀντὶ τοῦ ἐπέκειτο, ὃ καὶ γράφεται διὰ δύο λλ.*

[5]) Cf. supra p. 156.

Fol. 393v—417. Or. 21. Comment. inc.: *Ὁ παρὼν λόγος καθαρόν ἐστιν ἐγκώμιον...*

Fol. 417—423. Or. 11. Comment. inc.: *Ἀπὸ γνώμης τὸ προοίμιον...* [1]).

Fol. 423—437. Or. 24. Comment. inc.: *Ἀνωτέρω Ναζιανζοῦ ὅρος ἐστι...* [2]).

Vaticanus Pii PP. II Gr. 21 membran. ff. 156 (mm. 240 × 186) saec. X binis columnis varia manu exaratus est. Fol. 76v—77v post historias in or. 39 exstat interpretatio (Pselli?) dictionum intellectu difficilium, quae in Gregorii Nazianzeni or. 38 c. 7 (= or. 45 c. 3) occurrunt [3]). L. *Ἐπίλυσις τῶν δυσερμηνεύτων λόγων τῶν ἐκκειμένων ἐν τοῖς τοῦ Θεολόγου εἰς τὸ Χριστὸς γεννᾶται.* Inc. *Θεὸς ἦν μὲν ἀεὶ καὶ ἔστιν καὶ ἔσται, μᾶλλον δὲ ἔστιν ἀεί* (or. 38 c. 7 in.). *Γίνωσκε, ὅτι τὸ ἦν καὶ ἔσται οὐκ ἐκύρωσεν ἐπὶ Θεοῦ λέγεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἔστιν ἀεί...* Fol. 77v. *Ἄπειρον οὖν τὸ θεῖον καὶ δυσθεώρητον...* (or. 38 c. 7 med.). *Τοῦτ' ἔστιν καὶ ἀκατάληπτός ἐστιν καὶ παρ' ἡμῖν μετρίως γνωριζόμενος... καὶ ἀκατάληπτός ἐστιν, ὡς προείπομεν.*

Venetus Marcianus 74 membran. ff. 324 (mm. 305×240) saec. X—XI continet fol. 12v—fin. secundum librum orationum Gregorii Nazianzeni (oratt. *κϛ—να*). Orationibus praemissa sunt fol. 4—12 scripta manu eadem scholia in nonnulla capita (excerpta ex capp. 9, 13, 15) or. 29 [4]). Scholia incipiunt: *Τοῦ δέ, Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι, δὸς τὸ ἕτερον, ἢ ἀληθεύεσθαι μόνον ἢ ψεύδεσθαι· οὐ γὰρ ἀμφότερα δώσομεν. Ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται. Ἢ γὰρ ψευδόμενος ἀληθεύει ἢ ἀληθεύων ψεύσεται· πᾶσα ἀνάγκη* (or. 29 c. 9. P. G. 36, 85 B). *Πρόκειται αὐτῷ δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἀνάγκη τῆς ἀντιφάσεως τὸ ἕτερον ἐπὶ παντὸς ἀληθεύειν. Φησὶν οὖν, ὅτι εἰ πάντα λόγον ἀποφαντικὸν ἀνάγκη ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι, τοῦ λόγου τοῦ λέγοντος Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι, δὸς τὸ ἕτερον· τοῦτ' ἔστι τὸ ἢ ἀληθεύειν μόνον ἢ ψεύδεσθαι. Οὐ γὰρ ἀμφότερα δώσομεν, τοῦτ' ἔστι τὸ ἅμα ἀληθεύειν αὐτὸν καὶ ψεύδεσθαι. Ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται. Τοῦτο πρὸς τὸ ἄνω εἴρηται. Ἀλλ' οὐκ ἐνδέ-*

[1]) Est initium expositionis Nicetae Heracleensis. Cf. P. G. 36, 969 C.

[2]) H. Stevenson sen., Codices mss. Graeci Reginae Suecorum et Pii PP. II, p. 136.

[3]) Stevenson, Catal. l. p. 147.

[4]) Sinko, Eos vol. XII (1906) p. 105.

χεται, φηϲί, τὸν Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι λόγον, ἢ ἀληθεύειν μόνον ἢ ψεύδεϲθαι καὶ ἐπάγει τὸν ἔλεγχον· Ἢ γὰρ ψευδόμενοϲ ἀληθεύϲει. Τοῦτ' ἔϲτιν· ἢ γὰρ ψευδὴϲ ὢν ἀληθεύϲει λέγων, ὅτι Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι. Ὁ γὰρ ψευδὴϲ λόγος ὁ λέγων, ὅτι Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι, ἀληθεύει λέγων ἑαυτὸν ψευδῆ, ἢ ἀληθεύων ψεύϲεται· τοῦτ' ἔϲτιν ἢ ἀληθεύων καθ' ὃ λέγει Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι, ψεύϲεται, τοῦτ' ἔϲτι ψευδὴϲ ἔϲται. Δι' ὅτι ἀληθεύει λέγων, ὅτι Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι. Ὁ λόγος ὁ λέγων Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι ἢ ψευδόμενοϲ ἀληθεύει, καθ' ὃ ϲυνᾴδει τῷ ψεύδει τῷ λέγειν, ὅτι Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι· τοῦτ' ἔϲτι ψευδόμενοϲ περὶ τὸ πρᾶγμα ἀληθεύει ϲυμφώνωϲ λέγων, ὅτι Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι. Ἢ ἀληθεύων ψεύϲεται, τοῦτ' ἔϲτιν ἀληθεύων περὶ τὸ πρᾶγμα, περὶ οὗ ἐϲτιν ὁ λόγοϲ, ψεύδεται λέγων Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι. Τινὰ δὲ τῶν βιβλίων οὕτωϲ ἔχει· ἢ γὰρ ψευδόμενοϲ ἀληθεύϲω ἢ ἀληθεύων ψεύϲομαι. Τοῦτ' ἔϲτι· ἢ γὰρ ψευδόμενοϲ περὶ τὸ πρᾶγμα ἀληθεύϲω λέγων, ὅτι Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι· ἐὰν γὰρ ψεύδωμαι, ἀληθεύω λέγων, ὅτι ψεύδομαι· ἢ ἀληθεύων περὶ τὸ πρᾶγμα ψεύδομαι λέγων, ὅτι Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι. Ὁ λόγοϲ ὁ λέγων Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι, ἢ ψευδόμενοϲ ἀληθεύϲει ἢ ἀληθεύων ψεύϲεται κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο καὶ οὐ κατὰ τὸ αὐτό. Οὐ γὰρ ἀμφότερα δώϲομεν, ἔφη, ἀλλ' ἢ ψευδόμενοϲ περὶ τὸ πρᾶγμα ἀληθεύει λέγων, ὅτι ψεύδομαι, ἢ ἔμπαλιν ἀληθεύων περὶ τὸ πρᾶγμα ψεύδεται λέγων, ὅτι ψεύδομαι...

Vindobonensis theol. Gr. 46 N [97 L] membran. ff 254 (mm. 328 × 245) saec. XIII est exaratus[1]) Constantinopoli, ut ex prooemio or. 38 conici potest: Τὸν παρόντα μέγιϲτον καὶ λαμπρὸν καὶ παρὰ πᾶϲι διαβόητον λόγον καὶ ὑπερφυῆ τάχα τῶν λοιπῶν ἐν βαϲιλίδι ταύτῃ τῶν πόλεων πεποίηκεν ἡ θεοκίνητοϲ λύρα...[2]). Constantinopoli etiam emit codicem Augerius de Busbecke[3]). In codice insunt Gregorii Nazianzeni orationes 14 cum expositione, quae ex Basilii Minimi scholiis et interpretatione Nicetae Heracleensis (aliorumque) ab aliquo commentatore composita est[4]).

[1]) D. Nessel, Catalogus sive recensio specialis omnium codd. mss. Graecorum Bibl. Vindobonensis... vol I (Vindob. et Norimb. 1690) p. 128.

[2]) Cod. fol. 108^v. Cf. P. Lambecii Comment. de Augustiss. Bibl. Caesar. Vindobonensi lib. III^2 col. 496 adnot. B (Kollarii).

[3]) Conferas adnotationem cod. fol. 2 et 254^v in margine superiore.

[4]) Kollarius l. l. col. 497 haec adnotavit: „Anepigraphus hic noster in priores sedecim commentarios utrum Callisti Xantopuli opus sit, una cum ignarissimis scio; compertum contra habeo eius methodo... esse scriptum“.

Fol. 1—8^{v}. Or. 1. Prooemium: *Τὸν παρόντα λόγον τὸν εἰς τὸ Πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδυτῆτα ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τοῦ οἰκείου πατρὸς ἐξεφώνησεν ὁ πάνσοφος οὗτος διδάσκαλος, τὸ ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος κρουόμενον ὄργανον. Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ μὲν τὸν καιρὸν τῆς τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως διάκονος κεχειροτόνητο, ἐν δὲ τῇ τῶν ἁγίων Φώτων ἡμέρᾳ μικρὸν ὑπεχώρησεν, ὅσον ἑαυτὸν ἐξετάσαι, εἰ ἄξιός ἐστι καὶ τὴν ἱερωσύνην λαβεῖν, κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου Πάσχα ἡμέραν συνεισέρχεται κρατίστην τῆς ἑαυτοῦ πρὸς τὴν ἱερωσύνην δειλίας· εἶτα διδάσκειν ἐπαγόμενος τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως, ἣν δὴ καὶ ἀρχὴν ποιούμενος τοῦ παρόντος λόγου λέγει.* Commentarius incipit: *Ἀρχὴ ἣ τῶν ἑαυτοῦ λόγων, ἐντεῦθεν γὰρ ὁ θειότατος οὗτος πατὴρ τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἀπήρξατο, ἡ τῆς ἐκκλησιαστικῆς προστασίας, καθ' ἣν παρὰ τοῦ οἰκείου προετάχθη πατρὸς τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας οἰκονομεῖν τε καὶ διοικεῖν. Δεξιὰ δέ, ἤγουν ἐπιτήδειος καὶ πρόσφορος καὶ καλὴ κἀγαθή, ἀπὸ μεταφορᾶς τῆς δεξιᾶς χειρός· αὕτη γὰρ κρείττων καὶ ἐπιτηδειοτέρα τῆς ἀριστερᾶς ὑπάρχει...*

Fol.	9 —47^{v}.	Or.	45.	Fol.	108^{v}—130.	Or.	38.
„	47^{v}—57^{v}.	„	44.	„	130 —178.	„	43.
„	57^{v}—77.	„	41.	„	178 —195.	„	39.
„	77 —85.	„	15.	„	195 —231.	„	40.
„	85^{v}—97.	„	24.	„	231 —233.	„	11.
„	97 —108^{v}.	„	19.	„	233 —249.	„	42.

Fol. 249^{v}—254^{v}. Or. 14. Oratio et commentarius fine carent; fol. 254^{v} deficit in verbis: — *καὶ ὁ ἑτέρου μέρους τοῦ σώματ* ||, i. e. commentario in cap. 10 fin.

Quo melius sit conspicuum, quo modo Basilii Minimi et Nicetae Heracleensis commentarii retractati sint et conglutinati, initium scholiorum in or. 11 profero: *Φίλου πιστοῦ — εὐωδέστερον. Πρὸς τὰ κάτω καὶ αἰσθητὰ τὸν φίλον παρατίθησιν· ἀσύγκριτα γὰρ τὰ νοητά· καὶ φησί, ὅτι ὁ φίλος καθέλκει πάντα κουφίζων ἄνω, καθάπερ καὶ ὡς σταθμὸς ἐπὶ ζυγοῦ καὶ τρυτάνης ἀντὶ ταλαντευόμενος*[1]). *Ἄλλως· Ἀπὸ τοῦ Σιρὰχ τοῦτο· φησὶ γάρ· Φίλου*

[1]) Basilii Minimi comment. in cod. Paris. Gr. 573 fol. 50^{v}: *Φίλου πιστοῦ. Πρὸς τὰ κάτω καὶ αἰσθητὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ ὁρώμενα παραθετέον· ἀσύγκριτα γὰρ τὰ νοητά· ὥσπερ δὲ ἐπὶ πραγματείας δόσεώς τε καὶ ἀντιδόσεως θεωρητέον· οὕτω γὰρ ἐπαγγέλλεται τὰ τῆς Γραφῆς, καὶ τὸ ἐπαγόμενον δηλοῖ τό, σταθμὸς ὡς ἐπὶ ζυγοῦ καὶ τρυτάνης ἀντὶ τοῦ ταλαντευόμενος ὁ φίλος, φησί, καθέλκει πάντα κουφίζων ἄνω.*

πιστοῦ...[1]) καλλονῆς· καὶ πάλιν... κραταιά. Τὸ δὲ ὠχυρωμένον βασίλειον παραπέφρασται ἀπὸ τοῦ Σολομῶντος λέγοντος· Ἀδελφός... Ἰσχύει δέ... ἔχει, τοὺς οἰκείους φίλους ὡς ἐμψύχους θησαυροὺς ὑπέδειξε. Τὸ δὲ Ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολύν, ἐκ τοῦ Δαυίδ ἐστιν. Τὸ δὲ Κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη, ἐκ τοῦ Ἄσματος τῶν ᾀσμάτων, οἷς τὴν ἑρμηνείαν ὁ Θεολόγος προσέθηκεν, ὅτι διὰ τοῦτο εἰσὶ κεκλεισμένα, ἵνα κατὰ τὸν τῆς χρείας καιρὸν ἀνοίγωνται καὶ μεταλαμβάνωνται. Εἰ δὲ καὶ συνέσει διαφέρῃ, πηλίκον; Ἤγουν μέγα· τὸ δὲ μέγα τοῦ μεγέθους ἐστίν· τὸ δὲ μέγεθος ὑπὸ τὸ ποσόν ἐστι· τὸ δὲ ποσὸν διαιρεῖται εἰς τὸ μέγεθος καὶ εἰς τὸ πλῆθος· καὶ μετρεῖται τὸ μέγεθος ὡς συνεχές· τῷ δὲ πλῆθος ἀριθμεῖται ὡς διωρισμένον. Πάλιν τοῦ ποσοῦ· τὸ μέν ἐστι ὡρισμένον, τὸ δὲ ἀόριστον· ἀόριστον δέ ἐστι τὸ ὑπερβάλλον, ὡς μέγα τὸ μυστήριον καὶ πολλὴ ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ καὶ παιδείαν ἄκρος. Ἤτοι τέλειος· ἔστιν καὶ ἄκρως ἐπίρρημα ἀντὶ τοῦ ἄκρον. Ἑκατέρας δὲ παιδείας τὸ ἄκρον δέδωκεν αὐτῷ ἐπαινῶν σοφίᾳ τὸν ἄνδρα τῇ τε ἡμετέρᾳ καὶ τῇ ἔξω...

Vindobonensis suppl. Gr. 57 (16 Kollar[2]))[3]) membran. ff. 352 (mm. 210 × 180). Codex duabus partibus variis manibus scriptis constat: I fol. 1—7 et 64—352 scripta est manu saec. X[4]); II fol. 8—63 exarata est manu saec. X—XI[5]). Quaterniones huius partis in margine inferiore primorum foliorum signati sunt numeris: α (fol. 8—15), β (fol. 16—23), γ (fol. 24—31), δ (fol. 32—39), ε (fol. 40—47), ς (fol. 48—54); postea numeri evanidi sunt. Pars II continet Gregorii Nazianzeni orationes: 24 (fol. 8—18), 15 (fol. 18—26ᵛ)[6]), 21 (fol. 26ᵛ—45ᵛ), 25 (fol. 45ᵛ—57ᵛ), 34 (57ᵛ—63ᵛ). Pars I, cuius quaternio fol. 64—71 in margine inferiore fol. 64 signatus est littera B. continet item Gregorii Nazianzeni orationes, nempe: 29 (fol. 64—74ᵛ), 30 (fol. 75—86ᵛ), 31 (fol. 86ᵛ—102), 38 (102ᵛ—111), 39 (fol. 111ᵛ—121), 40 (fol. 121ᵛ—148), 45 (fol.

[1]) Cf. P. G. 36, 969 C.

[2]) Kollarii ad Petri Lambecii commentariorum... ll. VIII Suppl. lib. I (Vindobonae 1790) col. 145 sqq.

[3]) T. Sinko, Eos vol. XV (1909) p. 76.

[4]) Scriptura huius partis simillima est ei, quae apud Pium Franchi de' Cavalieri et Iohannem Lietzmann, Specimina codicum Graecorum Vaticanorum, Bonnae 1910, tab. 14 conspicua est.

[5]) Cf. Franchi de' Cavalieri-Lietzmann l. l. tab. 20.

[6]) Or. 15 signata est in margine fol. 18 numero B.

148^{v}—165), 44 (fol. 165^{v}—170). Fol. 170—171 est or. 44 fragmentum (Inc. *Καὶ τί δεῖ μοι πλειόνων...* Desin.: — *ἐπεὶ δὲ φθόνῳ τοῦ πονηροῦ.* Or. 44 c. 2—4. P. G. 36, 609 A — 612 B), cui praecedit inscriptio scripta maiusculis: *Ἔχει δὲ τὰ ἐν τῷ λόγῳ τῷ εἰς τὴν νέαν κυριακὴν ὡς ἐν παρενθήκῃ φερόμενα· καθάπερ ἀνωτέρω ἡ ἐν αὐτῷ ἐπιτόπως κειμένη παράθεσις δηλοῖ οὕτως.* Fol. 166 autem in margine legitur scriptum maiusculis: *Ἐν πολλοῖς τῶν ἀντιγράφων καὶ ἕτερά τινα διὰ μέσου κείμενα εὕρομεν, ἔνθα τὸ σημεῖον ὁρᾷς τοῦτο* ·>—V/Λ—<· *ἅπερ ἔδοξεν ἡμῖν ἢ μὴ εἶναι τοῦ πατρός, ἢ μὴ εἶναι ἀνόθευτα· ὅμως καὶ ταῦτα πρὸς ἀκριβῆ τῶν ἐντυγχανόντων γνῶσιν ἐπὶ τέλους τοῦ λόγου γραφῆναι συνείδομεν, ὀβελοὺς τοῖς ἀπεμφανοῦσι ῥητοῖς παραθέμενοι.* Codex continet postea orationes: 41 (fol. 171^{v}—181). 33 (fol. 181—189^{v}), 22 (fol. 190—198^{v}), 32 (fol. 199—214), 26 (fol. 214^{v}—224), 36 (fol. 224^{v}—230^{v}), 42 (fol. 231—244), epist. 101 (fol. 244^{v}—250), 102 (fol. 250^{v}—253), 202 (fol. 253^{v}—254^{v}), or. 4 (fol. 255—300^{v}. Oratio est fine mutila; deest folium unum. In margine adnotati sunt historiarum numeri *α — ς ζ.*), 5 (fol. 301—320^{v}), 37 (fol. 321—331). 13 (fol. 331^{v}—332^{v}), carm. I, 2 n. 3 (fol. 333—335), epist. 243 (fol. 335^{v}—338. In margine fol. 335^{v} legitur scriptum manu eadem maiusculis: *Ἰστέον ὅτι κατά τινας ὁ λόγος οὗτος ἀμφιβάλλεται*), Semasia (fol. 338^{v}—339^{v}), Metaphrasis (fol. 340—352^{v}. In margine fol. 340 legitur eadem adnotatio: *Ἰστέον... κτλ.*). Codex et Metaphrasis (des. *οὐδὲ οἱ λοιποὶ ἀστέρες· κινηθήσονται δὲ αἱ* ||. Metaphr. c. 12. P. G. 10, 1016 C) fine mutila sunt. Or. 30 signata est numero *ζ* in margine fol. 75, or. 31 numero *κη*, orationes sequentes numeris *κθ* (or. 38) — *να* (Metaphrasis).

Fol. 1—7 leguntur commentarii in Gregorii Nazianzeni or. 29, qui incipiunt: *Τοῦ δέ· Νῦν ἐγὼ ψεύδομαι, δὸς ἕτερον, ἢ ἀληθεύεσθαι μόνον, ἢ ψεύδεσθαι... πᾶσα ἀνάγκη* (or. 29 c. 9. P. G. 36, 85 B). *Πρόκειται αὐτῷ δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἀνάγκη τῆς ἀντιφράσεως τὸ ἕτερον ἐπὶ παντὸς ἀληθεύειν...* Videas supra p. 210 sq. scholia in cod. Veneto Marc. 74. A. Fr. Kollar censuit commentarios hos esse „Eliae Cretensis Metropolitae, qui A. C. 787 [1]) concilio Nicaeno II interfuit“ [2]), et quos Eliae Cretensi „ideo at-

[1]) Cf. Bandini, Catal. l. vol. I p. 406 adnot. 1. P. G. 88, 617 sq.
[2]) L. l. col. 145.

tribuit, quod eisdem cum Billianis excerptis, quae in editione Morelliana t. II p. 954 n. 33 habentur, pulchre convenire comperit" [1]). Opinionem Kollarii secutus est G. Chr. Harles in I. A. Fabricii Bibl. Gr. vol. VIII⁴ p. 431. In errore tamen erant viri docti, nam commentarii in cod. Vindob. sunt prorsus alii atque illi Eliae Cretensis, quae res commentariorum speciminibus ad or. 29 c. 15 in. prolatis clarius illustrabitur:

Vindobon. suppl. Gr. 57 fol. 5—6 et Venet. Marc. 74 fol. 9—10:

Ἐὰν δὲ λεγόντων ἡμῶν, ὅτι τῷ αἰτίῳ μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ... ἀλλὰ δῆλον κατὰ τίνος καὶ τίνα.

Διὰ τούτων πειρῶνται οἱ αἱρετικοὶ συλλογιστικῶς, ὡς οἴονται, δεικνύναι τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ μείζονα τῇ φύσει, μηδὲν ἄλλο κατασκευάζοντες, ἢ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί. Ἔστι δὲ ὁ ὑπὸ τούτων λεγόμενος συλλογισμὸς τοιοῦτος· ὁ Πατὴρ μείζων τῷ αἰτίῳ, τὸ αἴτιον φύσει, καὶ συνάγουσιν, ὡς οἴονται, ὁ Πατὴρ μείζων τῇ φύσει· πρὸς οὓς φησιν ὁ Θεολόγος· Οὐκ οἶδα πότερον ἑαυτοὺς παραλογίζονται ἢ τοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος· οὐ γὰρ ἁπλῶς, ὅσα κατά τινος λέγεται, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου τούτῳ ῥηθήσεται· ἀλλὰ δῆλον κατὰ τίνος καὶ τίνα. Ἐὰν γὰρ ἕτερον ἑτέρου ὡς καθ' ὑποκειμένου, τοῦτ' ἔστιν οὐσιωδῶς, ἤτοι συνωνύμως κατηγορεῖται, ὅσα κατὰ τοῦ κατηγορουμένου λέγεται οὐσιωδῶς, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου αὐτῷ ῥηθήσεται· οἷον τὸ ζῷον τοῦ ἀνθρώπου οὐσιωδῶς κατηγορεῖται, τοῦ δὲ ζῴου ἡ οὐσία καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἄρα ἡ οὐσια κατηγορεῖται, ὅταν δὲ μὴ καθ' ὑποκειμένου ᾖ, τοῦτ' ἔστιν μὴ οὐσιώδης, ἀλλ' ἐν ὑποκειμένῳ καὶ κατὰ συμβεβηκός, οὐχ ὅσα κατὰ τοῦ κατηγορουμένου λέγεται, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου αὐτῷ ῥηθήσεται. Ἰδοὺ γὰρ τὸ γένος τοῦ ζῴου κατηγορεῖται, ὡς ἐν ὑποκειμένῳ καὶ ὡς συμβεβηκός· καὶ τὸ δισύλλαβον τοῦ ζῴου ὡς φωνῆς· καὶ οὐδέτερον τούτων τοῦ ἀνθρώπου κατηγορεῖται. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὔτε γένος ἐστὶν οὔτε δισύλλαβον. Καὶ πάλιν ἐὰν ἄμφω κατὰ συμβεβηκός, οἷον τὸ μὲν δισύλλαβον τοῦ εἴδους κατηγορεῖται, τὸ δὲ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὐ κατηγορεῖται τὸ δισύλλαβον τοῦ ἀνθρώπου, δι' ὅτι οὐδ' ἕτερον καθ' ὑποκειμένου κατηγορεῖται. Καὶ ἐνταῦθα οὖν οὐκ ἐπειδὴ τοῦ μὲν Πατρὸς τὸ μεῖζον τῷ αἰτίῳ κατηγορεῖται, τοῦ δὲ αἰτίου τὸ φύσει, ἀνάγκη καὶ τὸ φύσει μεῖζον τοῦ Πατρὸς κατηγορεῖσθαι· τὸ γὰρ φύσει τοῦ αἰτίου οὐ καθ' ὑποκειμένου κατηγορεῖται.

---

[1]) L. l. col. 146.

Οὐ γὰρ ἐν τούτῳ ἔχει τὸ εἶναι τὸ αἴτιον τὸ φύσει εἶναι· οὐ γὰρ οὐσία αὐτοῦ ὑπάρχει τὸ φύσει. Εἴ γε δύναται εἶναι τὸ αἴτιον καὶ μὴ φύσει ὡς τὸ τεχνητόν, καὶ παρὰ φύσιν ὡς ἡ σῆψις τῶν χυμῶν πυρετοῦ αἰτία, καὶ ὑπὲρ φύσιν ὡς ὁ νοῦς τῶν νοημάτων αἴτιος ὑπὲρ φύσιν· ἔστι δὲ εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲ συνάγεται κατὰ τὴν εἰρημένην τοῦ συλλογισμοῦ πλοκὴν ὁ Πατὴρ μείζων τῇ φύσει, ἀλλὰ μόνον ὁ Πατὴρ φύσει τῶν ἄκρων συναπτομένων· ὁ γὰρ μέσος ὅρος ἐστὶν ὁ ἔχων τὸ μεῖζον τῷ αἰτίῳ. Ἔστι γὰρ οὕτως· ὁ Πατὴρ μείζων ἐστὶ τῷ αἰτίῳ, τὸ αἴτιον φύσει· καὶ συνάγεται ὁ Πατὴρ φύσει, ὅπερ οὐκ ἄτοπον. Εἰπὼν οὖν ὁ Θεολόγος, ὅτι παραλογίζονται ἑαυτοὺς οἱ αἱρετικοὶ οὕτω τῇ πλοκῇ τοῦ λόγου χρώμενοι, ἑξῆς τῷ ὁμοίῳ τοῦ εἰρημένου παραλογισμοῦ τρόπῳ χρησάμενος ἀτοπώτερα συνάγει κατ' αὐτοὺς οὕτω λέγων· Ἐπεὶ τί κωλύει κἀμὲ ταύτην πρότασιν ποιησαμένῳ... κτλ.

3 τεχτιτόν (ι ex υ) Vind.

Eliae Cretensis commentarii in cod. Basil. A. N. I 8 fol. 102:

Ἐὰν δὲ λεγόντων ἡμῶν, ὅτι τῷ αἰτίῳ μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ... ὁ Θεὸς οὐ πάντως Θεός.

Τοῦ Σωτῆρος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εἰρηκότος· ὁ Πατὴρ μείζων μου ἐστιν· οἱ μὲν εὐσεβεῖς τὸ μεῖζον κατὰ τὸ αἴτιον δέχονται. Καὶ γὰρ εἰ καὶ φύσεως καὶ οὐσίας καὶ θεότητος ὁμοτιμίαν ἐν τῇ τριάδι κηρύττομεν, ἀλλὰ καὶ μείζονα φαμὲν τὸν Πατέρα οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῷ αἰτίῳ· καθὸ τῷ μὲν Υἱῷ τῆς γεννήσεως ἐστὶν αἴτιος, τῷ δὲ πνεύματι τῆς ἐκπορεύσεως· καὶ ὅτι οὗτος μὲν οὐκ ἄνεισιν ἐφ' ἑτέραν ἀρχὴν αὐτὸς ὢν ἀκροτάτη πάντων ἀρχή· ὁ δ' Υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ τε προίασι καὶ πρὸς αὐτὸν αὖθις ὡς εἰς αἴτιον φυσικὸν ἀναφέρονται. Εὐνόμιος δὲ τὸν Υἱὸν ἐλάττονα κατὰ φύσιν τοῦ Πατρὸς δογματίζων, ἐπεὶ τὸ ῥῆμα τοῦ μείζονος εὗρε, πλέκει δι' αὐτοῦ παραλογισμόν· τὸν γὰρ εὐσεβῆ λόγον θέμενος πρότασιν τὸν ὅτι ὁ Πατὴρ μείζων τοῦ Υἱοῦ τῷ αἰτίῳ καὶ συναρμόσας ἑτέραν ἰδίαν, ὅτι τὸ μεῖζον αἴτιον φύσει, συνεπέρανε κατὰ τὸ πρῶτον σχῆμα τῶν συλλογισμῶν οὕτως· ὁ Πατὴρ μείζων τοῦ Υἱοῦ τῇ φύσει· τρία γὰρ τάξας ὀνόματα· μεῖζον, αἴτιον, φύσει, τὸ φύσει μὲν ὑπέθηκε τῷ αἰτίῳ, τὸ δὲ μεῖζον κατηγόρησε τοῦ αἰτίου προηγουμένως· καὶ διὰ μέσου τούτου διεβίβασεν αὐτὸ καὶ πρὸς τὸ φύσει. Εἶτα συμπεραίνων ἐπήγαγε τὸ μεῖζον κατὰ τοῦ φύσει. Πρὸς ὃν ὁ Θεολόγος ἀντιλέγων φησί, ὡς εἰ τὸ μεῖζον τῇ φύσει συνάγουσι, τοῦτ' ἔστιν, εἰ τὸ μεῖζον συμπλέκει τῇ φύσει, τῷ αἰτίῳ συμπλέκεσθαι μᾶλλον ὀφεῖ-

λον. Ἢ καὶ πάλιν ἄλλως· εἰ συνάγουσι καὶ συμπεραίνουσι τὸ μείζων τῇ φύσει ὁ Πατήρ, πάντως παραλογίσονται· οὐ γὰρ ἁπλῶς ὅσα κατά τινος λέγεται, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου τούτῳ ῥηθήσεται, ἀλλὰ δῆλον κατὰ τίνος καὶ τίνα· κατὰ γὰρ μόνων τῶν ὑποκειμένων τισίν, ὡς εἴδη γένεσι, διαβιβασθήσεται τὰ κατὰ τῶν προηγουμένων λεγόμενα· καὶ πάλιν ἐκεῖνα μόνα τῶν λεγομένων διαβιβασθήσεται καὶ κατὰ τῶν ὑποκειμένων, τὰ οὐσιωδῶς τῶν προηγουμένων κατηγορούμενα. Εἰ μὲν γὰρ εἴη γένος καὶ εἶδος, τότε τὸ λεγόμενον οὐσιωδῶς κατὰ τοῦ γένους κατηγορεῖται καὶ τοῦ ὑποκειμένου τῷ γένει, τοῦτ᾽ ἔστι τοῦ εἴδους· εἰ δὲ μὴ ὡς εἶδος γένει, ἀλλ᾽ ἕτερον ὑπόκειταί τι, καὶ μηδ᾽ οὐσιωδῶς λέγεται, τὸ τοῦ προηγουμένου κατηγορούμενον οὐ διαβιβασθήσεται καὶ πρὸς τὸ ὑποκείμενον. Ὑπόκειται μὲν γὰρ τῷ ζῴῳ ὁ ἄνθρωπος ὡς εἶδος γένει, κατηγορεῖται δὲ τοῦ ζῴου τὸ γένος καὶ τὸ ἔμψυχον· ἀλλ᾽ οὐ κατ᾽ ἄμφω καὶ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ῥηθήσεται, ἀλλὰ τὸ μὲν ἔμψυχον συμπληρωτικὸν ὂν τῆς οὐσίας τοῦ ζῴου καὶ οὐσιωδῶς αὐτοῦ κατηγορούμενον διαβιβασθήσεται πρὸς τὸν ἄνθρωπον, τὸ δὲ γένος οὐκ εἰς σύστασιν τῆς οὐσίας τοῦ ζῴου συμβαλλόμενον, ἀλλὰ μόνον λογικὸν ὄνομα τυγχάνον, καὶ τούτου χάριν ἐπουσιωδῶς τοῦ ζῴου κατηγορούμενον οὐ κατηγορηθήσεται καὶ τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς τὸ ἔμψυχον. Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ πάντως ὅσα κατά τινος λέγεται, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου τούτῳ κατηγορεῖσθαι· τὸ δὲ παρ᾽ Εὐνομίου συλλογιζόμενον, οὔθ᾽ ὡς εἶδος ἔχει τὸ ὑποκείμενον οὔτε πάλιν οὐσιωδῶς τὸ τοῦ προηγουμένου κατηγορούμενον, ὅθεν ἀσυλλόγιστον τὸ πλακὲν καὶ παραλογισμὸς μᾶλλον, ἀλλ᾽ οὐ συλλογισμός· εἰ γὰρ μὴ τοῦθ᾽ οὕτως εἶχε, τί κωλύει κἀμέ, φησί, ταύτην τὴν ἐπαγωγήν, τὴν ὅτι ὁ Πατὴρ μείζων τῇ φύσει ποιησάμενον πρότασιν, ἔπειτα προσλαβόντα πρότασιν ἰδίαν... κτλ.

Scholia Anonyma in oratt. 4 et 5, quae cum invectivis illis orationibus „ex bibliotheca clarissimi viri D. Henrici Savilii" [1]) Etonae 1610 in lucem prodierunt curante Rich. Montacutio [2]).

---

[1]) Codices ex bibliotheca Savilii hodie Oxonii in Bibliotheca Bodleiana inter codices Miscellaneos adservantur. Cf. I. L. Heiberg, Bibliotheksnotizen III. Philol. vol. 55 (1896) p. 738.

[2]) S. Gregorii Nazianzeni in Iulianum invectivae duae cum scholiis Graecis nunc primum editis, Omnia ex bibliotheca clarissimi viri D. Henrici Savilii edidit Richardus Montagu, Etonae 1610. Scholia impressa sunt tamquam adnotationes in margine inferiore.

et nunc ab editoribus Patrologiae Graecae repetita paucis scripturae discrepantiis ex codicibus quibusdam Parisinis allatis vol. 36 col. 1205—1256*** leguntur, nec non ea, quae in oratt. 2, 4, 5, 9, 10, 12, 15—19, 21, 22, 24, 25, 27—29, 31—33, 43 ex cod. Laurentiano VII. 8 membran. ff. 326 saec. X—XI[1]) publici iuris fecit E. Piccolomini[2]), fons erant lexicographo cuidam[3]), qui lemmata singula ex orationibus Gregorii Nazianzeni petita alphabetico litterarum ordine digessit. Quas *Λέξεις ἐκ τοῦ Θεολόγου* ex cod. Oxoniensi Barocc. 50 membran. ff. 387 saec. XI publicavit I. A. Cramer, Anecdota Graeca e codd. mss. bibliothecarum Oxoniensium, vol. II (Oxonii 1835) p. 475—487. Lexicon incipit:

Ἀνθοσμίαν· Ἡδύν.

Ἁβρούς· Τρυφερούς.

Ἀκραιφνεστάτῳ· Καθαρωτάτῳ.

Ἀπρόσιτος· Ἀθεώρητος.

Ἀνεκτόν. Ἀκατάσχετον· „Ἡμῖν δὲ οὐ γὰρ ἀνεκτὸν καταλιποῦσι τὸν λόγον διακονεῖν ταῖς ἐλάττοσιν“.

. . . .

Des. *Ψηφολόγοι* (or. 5 c. 40. P. G. 35, 717 A) *Εἰσὶν οἱ ψηφοπαῖκται· ψηφολογικοὶ γοῦν λόγοι οἱ πλανῶντες καὶ ἀπατῶντες, ὥσπερ οἱ ψηφολόγοι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως τῶν ψήφων ἀπατῶντες συναρπάζουσιν· ψηφολόγοι οἱ λόγον καὶ φροντίδα ποιούμενοι τῆς διὰ τῶν ψήφων ἀπάτης.* Cf. Anonymi scholia in P. G. 36, 1256** B.

Ὤνιον· Ἀγοραστόν, χρημάτων πεπραμένον.

Ὠιήθη· Ἐνόμιζε.

Ὡς ἐκ πυξίδος τοῦ Πνεύματος· Τῆς ἑαυτοῦ καρδίας πυξίον οὔσης τοῦ Πνεύματος δηλονότι.

Sequuntur scholia non alphabetico ordine composita:

Τοῦτο ἡ καινὴ μίξις Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· Ἓν ἐξ ἀμφοῖν, καὶ δι᾽ ἑνὸς ἀμφότερα· ῥομφαία τοῦτο δίστομος κατὰ τῶν αἱρετικῶν...

Οὐδ᾽ ἵνα συνησθῶσιν, ἀλλ᾽ ἵνα ἐφησθῶσιν· Τουτέστιν οὐχ ἵνα συγχαρῶσιν, ἀλλ᾽ ἵνα ἐπιχαρῶσιν...

---

[1]) Cf. supra p. 13.

[2]) Estratti inediti dai codici greci della Biblioteca Mediceo-Laurenziana pubblicati da E. Piccolomini. Annali delle Università Toscane. P. I vol. XVI (1879) p. 231—275.

[3]) Argumentorum momenta Historiae pars II afferet.

Quae scholia desinunt textu or. 5 c. 39. P. G. 35, 716 A: *Ὁρᾷϲ, ὡϲ οὐκ εἰϲ τέλοϲ ἐμέλλομεν ϲιωπήϲεϲθαι, οὐδὲ ἀλογίαν κατακριθήϲεϲθαι τοῖϲ ϲοῖϲ δόγμαϲιν, ἀλλὰ ῥήξειν φωνὴν ἐλευθέριον καὶ τῆϲ ϲῆϲ ἐλεγκτικὴν ἀλογίαϲ.*

Τοῦτό τοι ἀντὶ ποδὸϲ ξεινήϊον[1]) *εἴη, ὦ λῷϲτε καὶ ϲυνετώτατε.*

Prae tanta farragine scholiorum ad orationes Gregorianas pertinentium mira esse videtur exiguitas adnotationum illustrantium epistulas, exceptis tantummodo epistulis 101, 102, 243, quae propter argumentum theologicum et amplitudinem orationum corpore continentur, et a Maximo Confessore[2]), Basilio Minimo[3]), Elia Cretensi[4]) commentariis ornatae sunt. Ita in cod. Londin. Add. 18231 saec. X (a. 972) fol. 226 epistulae 102 haec adscripta leguntur: *Ὁ μὲν Κληδόνιοϲ εὐλαβὴϲ ἐγένετο καὶ ἁπλοῦϲ· Θεοδόϲιοϲ δέ τιϲ ὡρμᾶτο μὲν ἀποϲόβιοϲ τοῦ κτήματοϲ· ἐκέκτητο δὲ ἐν Ναζιανζῷ· χρόνον δὲ ἱκανὸν μαθητεύϲαϲ Ἀπολιναρίῳ· ἐτάραττε τὴν δευτέραν Καππαδοκίαν καὶ τὸν Κληδόνιον δὲ τότε φροντίζοντα πτωχείου τοῦ ἐν Κοραϲϲοῖϲ, ὅντινα Θεοδόϲιον ἐχειροτόνηϲαν αὐθεντήϲαντέϲ τινεϲ Ἀπολιναριανοί, ἀπὸ Κωνϲταντίνου πόλεωϲ παριόντεϲ, ἐπίϲκοπον Ναζιανζοῦ, τοῦ μακαρίου ἀπελθόντοϲ θερμῆϲαι*[5]). Epistulae 204 primum verbum [Εἶεν] illustratur in codicibus Berolin. Phillipp. 1470 saec. XVI[6]), Vatic. Gr. 700 saec. XVI, Vatic. Gr. 1220 saec. XVI, Vatic. Barber. 561 saec. XVI, Vatic. Ottob. 6 saec. XV—XVI adnotatione: *Τὸ εἶεν ἀντὶ τοῦ ταῦτα μὲν δὴ οὕτωϲ · ἔϲτι γὰρ ἐπίρρημα ἀφοριϲτικόν· ἐπὶ γὰρ τοῖϲ ἤδη εἰρημένοιϲ λεγόμενον, περιορίζει ταῦτα . ϲημαίνει καὶ τὸ ἄγε δή · ἔϲτι καὶ ἀναφώνηϲιϲ*[7]). *Cάϲιμα* autem in epist. 48 (P. G. 37, 100 B: *Τί δὲ τῶν λαμπρῶν Cαϲίμων ἀπο-*

---

[1]) Hom. Odys. XXII, 290.

[2]) Cf. supra p. 32 sq.

[3]) Supra p. 37 sq., 44, 47, 54 sqq.

[4]) Supra p. 109 et 111.

[5]). Cf. G. Przychocki, De Gregorii Nazianzeni epistularum codicibus Britannicis, qui Londinii, Oxoniae, Cantabrigiae asservantur. Rozprawy Academiae Cracov. Ser. philol. vol. 50 (1912) p. 245.

[6]) Przychocki ibid. p. 242.

[7]) Przychocki, Watykańskie rękopisy listów św. Grzegorza z Nazyanzu. Eos vol. XVI (1910) p. 127.

στερεῖν τὴν μητρόπολιν...) laudata his verbis in cod. Vatic. Gr. 713 saec. XIII fol. 285 explicantur: *Σταθμός τις ἐν μέσῳ λεωφόρων τοῦ Καππαδόκων ἣ* (sic) *σχίζεται εἰς τρισσὴν ὁδόν· ἔρρημος, ἄχλοος, ἄβλαστος, ἄνυδρος, οὐδ' ἐλεύθερος· κόνις τὰ πάντα καὶ ψόφος καὶ ἄλκατα· λαὸς ὅσος ξένοι τε κάλλοί τινες· ἄπευκτον δυστυχὲς κωμύδριον αὕτη Σάσιμα τῶν ἐμῶν παροικία. ταύτην μοι δέδωκε ὁ τοῖς πεντήκοντα χωρεπισκόποις στενοχωρούμενος· φεῦ τῆς εὐψυχίας*[1]). Quod scholion mendosum excerptum est Gregoriani carminis „De vita sua" v. 439—448 (carm. II, 1 n. 11. P. G. 37, 1059 sq.).

Ceterum scholiorum vice quodammodo fungi possunt inscriptiones, quibus saepissime non solum persona, ad quam epistula mittitur, illustratur, sed etiam argumentum epistulae exponitur. Videas ex. gr. inscriptionem epistulae 12: *Νικοβούλῳ ὀνειδίσαντι ἐπὶ ἡλικίᾳ τὴν ἰδίαν γαμετὴν Ἀλυπιάνην. Ἡ αὐτὴ δὲ θυγάτηρ ἦν Γοργονίας ἀδελφῆς τοῦ μακαρίου Γρηγορίου*[2]). Vel epistulae 88: *Νεκταρίῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως χειροτονηθέντι μετὰ τὴν αὐτοῦ ὑποχώρησιν*[3]). Laudari possunt hic et aliae inscriptiones, quas protulit G. Przychocki in Eos vol. XVI (1910) p. 126 sq., Wien. Stud. vol. XXIII (1911) p. 263 sq., Rozprawy Acad. Cracov. Ser. philol. vol. 50 (1912) p. 244 sq.

XV.

In plurimis libris manu scriptis cum orationibus Gregorii Nazianzeni leguntur in marginibus scholia, quibus cum verba nonnulla tum sententiae quaedam illustrantur. Mihi innotuerunt codices[4]): Atheniensis 368 chartac. ff. 180[5]). Athous 1075 [41 *Παντοκράτορος*] membran. saec. XIII[6]). Athous 3090 [21 *Κουτλουμουσίου*] membr. saec. XI[7]). Berolinensis Phillipp. 1428 [= 66 Meerm. 100 Clar.] membr. ff. 214 saec. XI[8]). Berolin. Phill. 1429 [= 67 M. 101 Cl] membr. ff. 196 saec. XI—XII

[1]) Przychocki ibid. p. 128.

[2]) Przychocki ibid. p. 126.

[3]) Przychocki ibid.

[4]) Scholiis marginalibus peculiarem operam non navavi, multos esse igitur codices puto, qui indici huic addi possint.

[5]) Sakkelion, Catal. l. p. 62.

[6]) Lampros, Cat. l. vol. I p. 97.

[7]) Cat. l. II, 276.

[8]) Studemund-Cohn, Cat. l. p. 7.

(Scholia adscripta sunt manu recentiore)[1]. Brixiensis D. II. 13 [Bibl. comun. Queriniana] membr. ff. 314 saec. X[2]). Caesenatensis Gr. XXIX, 1 membr. ff. 449 (mm. 435 × 315) scriptus est saec. XI manu Ἰωακείμ cuiusdam[3]) et continet oratt. 2, 3, 7, 8, 6, 23, 9—12, 16, 18, 19, 17, 43, 14, 21, 24, 15, 25, 34, 20, 27—31, 38—40, 1, 45, 44, 41, 33, 22, 32, 26, 36, 42, epist. 101, 102, 202, oratt. 4, 5, 37, 13, carm. I, 2 n. 3, epist. 243, Semas. Metaphr. Vitam, histor. in oratt. 43, 4, 5, 39, Testamentum.

Casinensis G 432 membr. ff. 287 saec. X—XI[4]). Escorialensis Ψ I 11 membr. ff. 397 saec. XI manu Ioannis Syncelli scriptus est. Excerpta exstant in cod. Paris. suppl. Gr. 842 saec. XVIII fol. 1—7ᵛ[5]). Escorial. Ψ II 19 membr. ff. 197 saec. XI[6]). Escorial. Ψ III 15 chart. ff. 415 saec. XIV[7]). Escorial. X III 18 membr. ff. 202 saec. XII[8]). Escorial. Ω III 17 membr. ff. 323 saec. XII[9]). Florentinus Laurent. VII, 6 chart. ff. 234 saec. XIV[10]). Laur. VII. 7 membr. ff. 291 saec. XII[11]). Laur. VII, 8 membr. ff. 326 saec. X—XI[12]).

---

[1]) Cat. l. p. 8.

[2]) Ae. Martini, Catalogo di manoscritti greci esist. nelle biblioteche ital., vol. I p. 271 sqq.

[3]) Videas subscriptionem cod. fol. 449: Χε μου cῶcον ἰωακεὶμ cὸν δοῦλον· πόθω γράψαντ. τὴν δέλτον ταύτην. Cf. Vogel-Gardthausen, Die griech. Schreiber... p. 166.

[4]) Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, p. 50 sqq.

[5]) Miller, Cat. l. (Notices et extraits... XXXI, 2) p. 413 sqq. Witkowski, Eos vol. XIII (1907) p. 52 et 57.

[6]) Miller, Cat. l. p. 429. Witkowski l. l. p. 57.

[7]) Miller, Cat. l. p. 436 sqq. Witkowski l. l. p. 57.

[8]) Miller, Cat. l. p. 400 sq. Witkowski l. l. p. 51. De scholiis haec protulit Fr. Perezius Bayer in cod. Paris. suppl. Gr. 842 fol. 66: „Habentur et Anonymi scholia brevia... In his disticha quaedam observavi".

[9]) Miller, Cat. l. p. 484. Witkowski l. l. p. 52 et 57. De scholiis haec adnotavit Bayer in cod. Paris. suppl. Gr. 842 fol. 60ᵛ: „Scholia quod attinet difficile dictu est, quem ex quaterdenis, quos Fabricius recenset, Gregorii nostri scholiastis auctorem habeant..." et „Scholia sunt satis ampla, nec fortuito codici adscripta, sed continuato numerali ordine a 1 usque ad 300 et fortassis ipsi coaeva, quamquam longe diversa sit characteris indoles...".

[10]) Specimina scholiorum dedit Bandinius, Cat. l. vol. I p. 208.

[11]) Scholiorum exempla videas apud Bandinium, Cat. l. vol. I p. 210.

[12]) Fragmenta scholiorum publicaverunt Bandinius, Cat. l. vol. I p. 215 sq.; A. Kirchhoff, Zu Demosthenes Kranzrede § 289 f. Hermes vol. 6 (1872) p. 487 sqq.; E. Piccolomini, Scolii alle orazioni di Gregorio Naz.

Laur. VII, 22 membr. ff. 458 saec. XI [1]). Laur. VII, 24 membr. ff. 265 saec. XI [2]). Laur. VII, 35 chart. saec. XIV. Fol. 1—60 sunt scholia marginalia Maximi. Laur. conv. soppr. 177 [A F 2594 olim 25] membr. ff. 249 saec. X [3]). Londiniensis Brit. Mus. Add. 18231 membr. 323 saec. X (a. 972) [4]). Mediolanensis Ambrosianus Gr. 135 [B. 114 sup.] membr. ff. 363 saec. X—XI [5]). Ambros. Gr. 807 [A. 146 inf.] membr. ff. 172 saec. XI ex. [6]). Ambros. Gr. 822 [A. 216 inf.] membr. ff. 259 saec. XI ex. [7]). Ambros. Gr. 1014 [E. 49—50 inf.] membr. ff. 814 saec. IX [8]). Messanensis S. Salvatoris 43 membr. ff. 255 saec. XI. Scholia marginalia scripta sunt manu prima et posteriore in orationes, quae servant ordinem: 28 (init. mut.). 29—31, 2. 3. 14, 19, 17, 34, 27, 24, 15, 25, 21, 43. 7, 8, 6, 23, 9—12, 16, 18, 22, 32, 36, 42, epist. 101, 102, oratt. 4, 5, epist. 202, or. 37, carm. I, 2 n. 3, oratt. 13, 33, 26, epist. 243, Ezech., Metaphr. (fine mutil.). Scholia fol. 116ᵛ et 120 eadem sunt atque ea, quae P. G. 35, 764 adnot. 94 et col. 783 adnot. 94 leguntur. Mosquensis Syn.

Annali delle Università Toscane vol. XVI P. I (1879) p. III sqq. et 231 sqq. Scripturae specimina dederunt G. Vitelli et C. Paoli, Collezione Fiorentina... vol. I (Florentiae 1897), tab. XXXIII—XXXIV. De notis stichometricis, quae in codice adiunctae sunt orationibus, cf. Sajdak, De codd. Gr. in Monte Casino, p. 53 sqq.

[1]) Scholia marginalia eadem manu, quae exaravit textum, et manu recentiore addita sunt. Utrorumque specimina dedit Bandini, Cat. l. vol. I p. 273.

[2]) Scholia simillima sunt scholiis Nicetae Heracleensis. Cf. Bandini, Cat. l. vol. I p. 275 sq. et P. G. 36, 948 sq. Specimina scripturae videas apud Vitelli-Paoli, Collez. Fiorent. vol. I tab. 2.

[3]) E. Rostagno-N. Festa, Indice dei codici greci Laurenziani non compresi nel catalogo del Bandini. Studi ital. di filol. class. vol. I (1893) p. 167. Exempla scholiorum marginalium conspiciuntur in specimine scripturae apud Vitelli-Paoli, Collez. Fiorent. vol. I tab. 35 (or. 25 fin. et or. 24 in.) et 43 (or. 18 c. 19 sq. P. G. 35, 1008 B—1009 C). Notationes stichometricas protuli in dissertatione inscripta De codd. Gr. in Monte Casino, p. 54.

[4]) Continentur codice praeter alia Gregorii Naz. orationes cum uberrimis scholiis marginalibus eadem manu scriptis, quorum specimen dedit Societas palaeographica (Facsimiles of ancient manuscripts ed. for the Palaeographical Society [dir. a Bond-Thompson]) vol. I tab. 25 (or. 27 in.).

[5]) Martini-Bassi, Cat. l. p. 151 sq.

[6]) Cat. l. p. 903 sq.

[7]) Scholia addita sunt alia manu. Cf. Martini-Bassi, Cat. l. p. 916.

[8]) Nonnullis scholiis nomen Maximi praefixum est. Cf. Martini-Bassi, Cat. l. p. 1084 sqq.

139 [57. LVIII] membr. ff. 404 saec. IX[1]). Mosqu. Syn. 149 [54. LV] membr. ff. 175 saec. XI[2]). Oxoniensis Baroccianus Gr. 181 membr. ff. 292 saec. XI[3]). Oxon. Barocc. Gr. 218 membr. ff. 333 saec. XI[4]). Patmiacus 33 membr. ff. 201 a. 941 manu Nicolai Monachi et filii eius Daniel exaratus est[5]). Sunt in codice scholia in marginibus allata ab eadem manu et alia eiusdem temporis in oratt. 2, 12, 10, 3, 9, 11, 19, 17, 16, 7, 8, 18, 6, 23, 22, 38, 39, 40, 32, 33, 27, 29, 30, 31, 20, 28, 34, 14, epist. 102, 101, oratt. 36, 26, 25, 24, 21, 15, 43, 4, 5, 37, epist. 202, or. 13, carm. I, 2 n. 3, Doxol., Vitam. Patmiac. 36 membran. ff. 304 saec. XI—XII[6]). In margine passim leguntur scholia variis manibus exarata in oratt. 2, 7, 10, 9, 12, 6, 23, 22, 17, 8, 18, 27, 29—31, 33, 25, 34, 32, 20, 28. 36, 26, epist. 243, 202, 101, 102, oratt. 4, 5, 37, 13, carm. I, 2 n. 3, Semas., Metaphr., or. 35, Doxol. Patmiac. 39 membr. ff. 357 (mm. 362 × 252) binis columnis exaratus a. 972 manu Damiani Monachi[7]). In margine exhibet codex parca scholia ad nonnullas orationes, quae hunc ordinem servant: 38, 39, 40, 1, 45, 44, 41, 20, 27—31, 16, 14. 6, 23, 22, 19, 17, 9, 10—12, 2, 3, 7, 8, 18, 43, 21, 24, 15, 32. 25, 34, 33, 36, 26, 42, epist. 101, 102, 202, oratt. 4, 5, carm. I, 2 n. 3, oratt. 37, 13, epist. 243, Semas., Metaphr. Taurinensis Gr. VIII b IV 8 membr. ff. 115 saec. XI[8]). Tubingensis Gr. Mb. 4 [K. 13] membr. ff. 254 saec. XI[9]). Vaticanus Gr. 479 membr. ff. 418 (mm. 292 × 222) saec. X—XI[10]). Vatic. Gr. 2061 A B saec.

---

[1]) Vladimir, Cat. l. p. 143 sqq. Cf. P. G. 36, 937 cod. C.

[2]) Vladimir, Cat. l. p. 154. Cf. P. G. 36, 937 sq. cod. E.

[3]) Coxe, Cat. l. vol. I col. 303.

[4]) Coxe, Cat. l. vol. I col. 384.

[5]) V. Gardthausen, Spicilegium Patmiacum (in Catalogo codd. Gr. Sinaiticorum p. 262 sq.). Vogel-Gardthausen, Die griech. Schreiber... p. 98 et 361. Sakkelion, *Πατμ. βιβλ.* p. 17, 20 sq.

[6]) Sakkelion l. l. p. 25.

[7]) Gardthausen, Spicil. Patm. p. 263. Vogel-Gardthausen l. l. p. 97. Sakkelion l. l. p. 31.

[8]) Pasinus, Cat. l. vol. I p. 73. G. de Sanctis, Riv. di filol. e d' istr. class. vol. 32 (1904) p. 391.

[9]) Scholia scripta sunt manu prima et manu recentiore. Cf. Guil. Schmid, Verzeichnis der griech. Hss. d. königl. Universitätsbibl. zu Tübingen, Tüb. 1902, p. 9.

[10]) Scholia sunt scripta manu prima et posteriore (saec. XIV?). De notis stichometricis videas Sajdak, De codd. Gr. in M. Cas., p. 55.

X[1]). Vatic. Ottobon. Gr. 214 chart. ff. 219 a. 1290 manu Nicolai (*οὖ τὸ ἐπίκλην Περδικ|κᾶς|*) scriptus[2]). In codice insunt 16 orationes Gregorii Naz. illustratae Nicetae Heracleensis commentario in marginibus scripto[3]). Vatic. Palatin. Gr. 75 membr. ff. 244 saec. X[4]). Vatic. Palat. Gr. 217 chart. ff. 197 saec. XIV[5]). Vatic. Urbinas Gr. 15 membr. ff. 502 saec. XI[6]). Venetus Marc. Gr. 70 saec. XI[7]). Scholia sunt eadem atque in cod. Casin. G 482[8]); cf. P. G. 35, 319 adnot. 20. Marc. Gr. 74 membr. ff. 324 saec. XI[9]). Vindobonensis theol. Gr. 27 N [81 L] membr. ff. 315 saec. XI[10]). Vindob. theol. Gr. 74 N [80 L] membr. ff. 358 saec. X[11]). Vindob. theol. Gr. 124 N [83 L] membr. ff. 292 (mm. 280 × 210) saec. X[12]). Vindob. theol. Gr. 126 N [79 L] membr. ff. 359 (mm. 265 × 200) saec. X[13]).

---

[1]) Notas stichometricas protulit Sajdak l. l. p. 54.

[2]) Vogel-Gardthausen l. l. p. 355. Feron-Battaglini, Cat. l. p. 126.

[3]) Cf. supra p. 120 sqq.

[4]) Stevenson sen., Cat. l. p. 38 sq. Notas stichometricas edidit Sajdak l. l. p. 54.

[5]) Cat. l. p. 112 sq.

[6]) Stornajolo, Cat. l. p. 22 sqq.

[7]) Cf. supra p. 24 sq.

[8]) Sajdak l. l. p. 50 sqq.

[9]) Zanetti, Cat. l. vol. I p. 52. Morelli, Bibl. manuscripta... vol. I. p. 70.

[10]) Scholia marginalia adscripta sunt manu posteriore (saec. XV?). Lambecius, Cat. l. vol. III² col. 463 sqq. Nessel, Cat. l. vol. I p. 45.

[11]) Lambecius, Cat. l. III², 455 sqq. Nessel, Cat. l. I, 156 sq. Cod. fol. 330 in margine superiore est adnotatio ad or. 37 scripta manu prima: *Ἰστέον ὡς Νεστοριανοὶ καὶ οἱ τὴν προΰπαρξιν μυθολογοῦντες τῶι παρόντι δακνώμενοι λόγωι μὴ εἶναι αὐτὸν τοῦ θεολόγου τερατεύονται Γρηγορίου, ψυχρῶς τοῦτο κατασκευάζοντες· ἐκ τῆς κατὰ φράσιν δῆθεν ὑφέσεως ἐλέγχονται ψευδόμενοι· τὰ γὰρ νοήματα καὶ ὅλον τοῦ πατρὸς τὸ ἰδίωμα σωζόμενον ἐν αὐτῶι ἴδιον αὐτοῦ παρίστησιν.* M.

[12]) Lambecius, Cat. l. III², 467 sqq. Nessel, Cat. l. I, 207.

[13]) Lambecius, Cat. l. III², 437 sqq. Nessel, Cat. l. I, 208 sqq.

APPENDIX.

I.

PSEUDOGREGORIANA.

In codicibus miscellaneis occurunt dialogi, qui saepissime tribus illis Cappadocibus (Gregorio Nazianzeno, Basilio Magno, Gregorio Nysseno) vel Ioanni Chrysostomo adscribuntur. In dialogis his, qui etiam sine auctoris nomine exstant, inveniuntur excerpta ex posterioribus scriptoribus; Cappadocibus igitur attribui non possunt. Dubitationum illarum vel percontationum auctores anonymi fetum suum Ecclesiae Doctoribus supposuerunt, quo doctrinam eorum vel se auctores illustrarent commendarentque [1]). Quaestiones hae dialogi forma indutae (in codd.

---

[1]) Quaestiones et responsiones variae iam IV saec. exeunte floruerunt. Ex gr. Theophilus Alexandrinus, qui a. 412 decessisse creditur, huius generis responsa canonica (*Ἀποκρίσεις κανονικαί...*) reliquit. Cf. Ph. Labbeus et G. Cossartius, Acta conciliorum et epistolae decretales, vol. I (Parisiis 1715) col. 1192—1196. De origine huius generis litterarum et eius historia protulerunt nonnulla: A. Berendts, Die handschriftliche Ueberlieferung der Zacharias- und Iohannes-Apokryphen. Texte u. Untersuch. N. F. XI, 3 (Lipsiae 1904) p. 35 sqq. R. Nachtigall, Ein Beitrag zu den Forschungen über die sogenannte Beseda, Gespräch dreier Heiligen. Archiv. f. slav. Philol. vol. 23 (1901) p. 1 sqq. et vol. 24 (1902) p. 321 sqq. C. F. G. Heinrici, Zur patristischen Aporienliteratur (Abhandl. philol.-hist. Kl. d. S. G. d. W. vol. XXVII), Lipsiae 1909, p. 3 sqq., praesertim p. 6 sqq. Idem, Griechisch-byzantinische Gesprächsbücher und Verwandtes aus Sammelhandschriften (Abhandl. ph.-h. Kl. d. S. G. d. W. vol. XXVIII), Lipsiae 1911, p. 3 sqq., 14 sqq., 31. Idem, Nachträgliches zu den „Griechisch-byzant. Gesprächsbüchern" (Berichte über d. Verhandl. ph.-h. Kl. d. S. G. d. W. vol. LXIV), Lipsiae 1912, p. 169 sqq.

inscribuntur: *Διάλογος, διάλεξις, ἀπορίαι καὶ λύσεις κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν, ἐρωτήματα, ἐρωταποκρίσεις, ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις*, etc.)[1]), ex parte iam editae sunt; nonnulli dialogi in codicibus adhuc delitescunt[2]).

1. *Διάλογος τῶν ἁγίων Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ θεολόγου.* Inc.: *Βασίλειος· Τί ἐστιν ἀρχή; Γρηγόριος· Τὸ πρῶτον αἴτιον τοῦ δευτέρου αἰτίου...* Des.: *Βασίλειος· Πῶς ἔφαγον οἱ ἄγγελοι μετὰ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Κύριος μετὰ τὴν ἀνάστασιν; Γρηγόριος· Οἱ μὲν ἄγγελοι ὥσπερ ὁ ἥλιος ἐκδαπανᾷ πᾶσαν τὴν ὑποκειμένην νοτίδα... καὶ κατὰ τὸν τοῦ ὑποδείγματος τρόπον ὡς οἶδεν αὐτὸς ᾠκειώσατο.* Dialogum publicavit Georg. Heinrici, Byzantinische Gesprächsbücher und Verwandtes... p. 32—35 ex

---

[1]) Theodoretus in P. G. 83, 29: *Διαλογικῶς μέντοι ὁ λόγος προβήσεται ἐρωτήσεις ἔχων καὶ ἀποκρίσεις καὶ προτάσεις καὶ λύσεις καὶ ἀντιθέσεις καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοῦ διαλογικοῦ ἴδια χαρακτῆρος...*

[2]) Heinrici, Griechisch-byzant. Gesprächsbücher... p. 14 sqq.: „Die Traktate enthalten Exegetisches und Dogmatisches in verschiedenen Mischungen, durch und miteinander, bald überwiegend jenes, bald dieses. Am nächsten stehen den exegetischen die Fragebücher des Pseudo-Athanasios, des Anastasios und Maximos; sie sind Vorbild und für einzelnes auch Quelle. Wo aber der Inhalt übereinstimmt, weicht Fassung und Anordnung meist ab. Ihre Haltung ist bald mehr lehrhaft, bald mehr unterhaltsam... Literarisch stehen sie auf gleicher Linie mit dem Gesprächsbuch des Philosophen Secundus, das griechisch und lateinisch in verschiedenen Fassungen überliefert ist und kosmologische, anthropologische Fragen knapp und bündig beantwortet, auch manche Scherzfrage untermischt. Die meisten Fragen schöpfen ihre Stoffe aus der Genesis, dem Exodus, den Psalmen, gelegentlich auch aus den Sprüchen, ferner aus dem Matthäusevangelium... Besonders lebhaft beschäftigen sie sich mit Adam, Eva, Kain, Seth, Noa... Die Erlebnisse der Voreltern und ihrer Nachkommen geben Anlass zu Rätseln und Legenden... Die Frage nach Salomos Seligkeit macht besondere Sorge... Von neutestamentlichen Personen sind die Gottesmutter, die Magier, Jesus, Petrus und Judas, auch die Maria, die Jesus salbte, am reichsten bedacht, von Gegenständen die Salbe der Maria, die dreissig Silberlinge, das Kreuz, und hier finden sich wiederum die ausgiebigsten Ansätze zu Legendenbildung. Von dogmatischen Problemen beherrschen das Interesse die Gotteslehre, die Trinität — alles in lehrhafter Knappheit, in fester Terminologie dargelegt, die Frage nach der Sündenvergebung mit besonderer Rücksicht auf die Todsünden, sodann die Auferstehungsfragen, die Art des Übergangs in die Seligkeit oder die Verdammnis, letztere oft recht mythologisch behandelt, zumal wenn die Mittätigkeit der Engel und Teufel geschildert wird. Als Autornamen sind den überwiegend dogmatischem Traktaten bisweilen Basileios, Gregor von Nazianz und Gregor von Nyssa vorgesetzt... Die Aufzeichner dieser Traktate sind zugleich Sammler, Umordner, Umformer und Autoren".

codice Dresdensi Gr. A. 187 chartac. saec. XVI p. 211—213[1]). Quae de dialogi origine observavit Thaddaeus Sinko. Studia Nazianzenica, Pars I: De collationis apud Gregorium Nazianzenum usu et de Terrae et Maris contentione quadam Pseudo-Gregoriana, Cracoviae 1906, p. 55, sunt tam dilucide exposita, ut facere non possim, quin potiora huc transscribam: „...Equidem cum eius opusculi textum e codice Coisliniano numero 120 designato (miscell. s. X, fol. 209—210ᵛ) exscriberem, mox animadverti, cur Theologo eae, quas agit partes, attributae essent. Agitur nimirum de sententia demonstranda Dei naturam ab homine comprehendi non posse: quos vero Basilius ex Scriptura Sancta laudet viros, qui, ut Abraam, Iacob, Moses, Elias, Isaias, alii prophetae, Deum cognovisse dicantur, eos eatenus cognovisse, quatenus uberioris cuiusdam splendoris participes fuerint. Gregorii Nazianzeni esse et sententias et verba docemur Theologi oratione XXVIII[2]), cuius capita 17—20 (P. G. vol. 36 col. 48 C—53 A) ab ignoto nobis auctore in dialogi formam redacta sunt"[3]). Dialogum complectuntur etiam codices:

Codex bibliothecae in Besançon num. 408 chartac. ff. 164 (mm. 330 × 230) saec. XVI fol. 154ᵛ—156[4]).

Escorialensis Gr. R. III. 2 chartac. saec. XIV num. 6[5]).

---

[1]) De codice plura Heinrici l. l. p. 11 sq. E. v. Dobschütz, Eine Sammelhandschrift des 16. Jh. Dresden. ms. A 187. Byz. Zeitschr. 15 (1906) p. 243 sqq. 256, 259.

[2]) Sinko l. l. adnot. 2: „Animadvertendum est idem esse argumentum nonae catecheseos Cyrylli Hierosolymitani (Migne Patr. Gr. t. 33 p. 637 sqq.), quae in multis codicibus (v. Fabricius-Harles Bibl. Gr. IX p. 65) sub Basilii Magni nomine circumfertur. Inde Basilius in Anonymi dialogo cum Nazianzeno colloquens inducitur".

[3]) Cf. Heinrici, Griechisch-byzant. Gesprächsbücher... p. 31: „Das Gespräch zwischen Basileios und Gregorios erörtert in 23 Fragen die Schriftaussagen über das Schauen Gottes nicht ohne Scharfsinn, wobei die monotheistische Grundanschauung kräftig hervortritt. Davon stechen die letzten Stücke ab, die nach dem Schauen der Engel und des auferstandenen Jesus fragen. Zu den hier behandelten Problemen vgl. Pseudo-Athanasios, Quaestiones ad Antiochum, Qu. 23 f. (P. G. XXVIII, 612 f.)".

[4]) Ed. Gollob, Die griech. Handschriften der öffentl. Bibl. in Besançon (Sitzungsb. d. k. Ak. d. W. in Wien, Philos.-Hist. Kl. vol. 157 fasc. 6), Wien 1908, p. 14. Cf. H. Omont, Catalogue des manuscrits grecs des départements, p. 18.

[5]) E. Miller, Catalogue des manuscrits grecs de la bibliothèque de l'Escurial, Paris 1848, p. 21.

Florentinus Laurent. IV, 6 membran. ff. 250 (mm. 354 × 225) saec. XI fol. 215—218[1]).

Florentinus Laurent. conv. soppr. 627 [AF 2728] chartac. ff. 140 (mm. 173 × 128) saec. XIII fol. 95—95v[2]).

Hierosolymitanus 34 [Patr. bibl.] membran. ff. 267 (mm. 255 × 210) saec. X fol. 233—236v[3]).

Hierosolymitanus 697 [Patr. Bibl.] chartac. ff. 210 (mm. 134 × 102) saec. XIII fol. 192 sqq.[4]).

Londiniensis Brit. Mus. Addit. 32643 saec. XII—XIV fol. 46—49v[5]).

Lugdunensis num. 47 [52] chartac. ff. 215 (mm. 134 × 92) saec. XVI—XVII fol. 128 sqq.[6]).

Mosquensis Syn. 443 $\left(\frac{261}{\text{CCXLVIII}}\right)$ chartac. saec. XVII (a. 1635) fol. 212v—214[7]).

Neapolitanus Borbon. II. A. 27 chartac. ff. 325 in 8° saec. XVI fol. 285 sqq.[8]).

Oxoniensis Barocc. Gr. 206 membran. ff. 131 saec. XIII fol. 122v sqq.[9]).

Oxoniensis Bodleian. Laudian. Gr. 26 [olim 691] chartac. ff. 465 in 4° manu Andreae Darmarii a. 1584 Venetiis scriptus fol. 453 sqq.[10]).

---

[1]) A. M. Bandini, Catalogus codd. mss. Bibliothecae Mediceae-Laurentianae... vol. I p. 254. G. Przychocki, De Gregorii Nazianzeni epistularum codicibus Laurentianis. Wiener Stud. vol. XXXIII (1911) p. 263.

[2]) E. Rostagno-N. Festa, Indice dei codici greci Laurenziani non compresi nel catalogo del Bandini. Studi ital. di filol. class. vol. I (1893) p. 175. Przychocki l. l. p. 263 et 253.

[3]) Papadopulos-Kerameus, Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη vol. I p. 106.

[4]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. II p. 653.

[5]) G. Przychocki, De Gregorii Nazianzeni epistularum codicibus Britannicis, qui Londinii, Oxoniae, Cantabrigiae asservantur, Cracoviae 1912, p. 18.

[6]) Omont, Cat. d. mss. d. dép. p. 39.

[7]) Vladimir, Descriptio codd. Mosquensis Synod. Bibliothecae. Pars I: Codd. Graeci, Mosquae 1894, p. 679.

[8]) S. Cyrillus, Codd. Graeci mss. Reg. Bibl. Borbonicae vol. I p. 87 sq.

[9]) H. O. Coxe, Catalogi codd. mss. bibliothecae Bodleianae pars I, Oxonii 1853, col. 366.

[10]) Coxe, Cat. l. col. 508.

Patmiacus 109 membran. ff. 264 saec. IX—X in. fol. 15[1]).

Parisinus Coislin. 120 membran. ff. 263 saec. X fol. 209 sq.[2]).

Parisinus suppl. Gr. 842 chartac. ff. 69 (mm. 310 × 213) saec. XVIII fol. 9—11 (Apographon ex cod. Escorial. R. III. 2 saec. XIV)[3]).

Romanus Angelicus Gr. 58 [B. 4. 13] chartac. ff. 270 (mm. 220 × 143) saec. XV fol. 268ᵛ—269ᵛ. Dialogus fine mutilus[4]).

Vaticanus Gr. 1700 chartac. saec. XV fol. 75 sq.[5]).

Vaticanus Ottobonianus Gr. 458 membran. ff. 161 (mm. 230 × 176) saec. XII fol. 157ᵛ—159[6]).

2. *Ἐρωτήματα διάφορα τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου πρὸς Γρηγόριον τὸν μέγαν θεολόγον περὶ ἱερέων καὶ τῆς ἐκκλησίας.* Inc. *Εἰπέ μοι δέσποτα, διὰ τί ἱερεὺς καὶ κατὰ τί ἱερεὺς καὶ κατὰ ποῖον τρόπον... Διὰ τί ἐκκλησία καὶ διὰ τί βῆμα...* Des.: ...*καὶ ἔξοδον τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Edidit hunc dialogum N. Krasnoseljcev, Addenda ad editionem A. Vasiljev: Anecdota Graeco-byzantina (Mosquae 1893). Annales societatis histor.-philol. in universitate Odessae, vol. VII Byzant. P. 4, Odessa 1899, p. 171—173[7]) ex cod. Athoo 3251 [178 *Κουτλουμουσίου*] saec. XIV fol. 141—142, et ex codice quodam *Βατοπαιδίου* saec. XV fol. 174—176. Praeter hos duos codices exhibent dialogum libri manu scripti:

Berolinensis Phillipp. 1477 [= 142 Meerm. 155 Clar.]

---

[1]) *I. Σακκελίων, Πατμιακὴ βιβλιοθήκη*, p. 65.

[2]) B. Montfaucon, Bibl. Coisliniana..., Parisiis 1715, p. 193. H. Omont, Inventaire sommaire d. mss. de la Bibl. Nationale..., vol. III p. 137. Heinrici l. l. p. 32 adnot. 2. Th. Sinko, Studia Nazianzenica I, p. 55.

[3]) Omont, Cat. l. III p. 316.

[4]) P. Franchi de' Cavalieri-G. Muccio, Index codd. Graecorum Bibl. Angelicae. Studi ital. di filol. class. vol. 4 (1896) p. 109.

[5]) G. Przychocki, Watykańskie rękopisy listów św. Grzegorza z Nazyanzu... etc., Eos vol. XVI (1911) p. 129.

[6]) E. Feron- F. Battaglini, Codd. mss. Graeci Ottoboniani Bibl. Vaticanae, Romae 1893, p. 255.

[7]) Cf. Byz. Zeitschr. vol. 10 (1901) p. 241.

chartac. ff. 321 (mm. 220 × 144) saec. XV fol. 229ᵛ—330ᵛ (Inc. *Διὰ τί ἱερεὺς καὶ κατὰ τί καὶ ποίῳ τρόπῳ...*)[1].

Matritensis Gr. N. 58 [2067 Bibl. nacion.] chartac. ff. 460 fol. 459 sq. (Inc *Εἰπέ μοι, διὰ τί ἱερεὺς καὶ κατὰ ποῖον τρόπον...*)[2].

Monacensis Gr. 131 chartac. ff. 353 (mm. 300 × 205) saec. XVI fol. 50—51ᵛ [3].

Vaticanus Gr. 1571 chartac. saec. XIV. Inc.: *Ἠρώτησεν ὁ μέγας Βασίλειος τὸν μέγαν Γρηγόριον· Διὰ τί ἱερεὺς καὶ τί ἱερεὺς... κτλ.*[4].

Vaticanus Palatinus Gr. 39 chartac. ff. 175 in 8⁰ saec. XIII—XIV fol. 163ᵛ—169[5].

Vaticanus Palat. Gr. 146 chartac. ff. 288 in 8⁰ saec. XIV—XVI (variis manibus scriptus) fol. 157—159.

Vaticanus Palat. Gr. 269 chartac. ff. 298 in 8⁰ saec. XV fol. 291 sq.[6].

Vaticanus Palat. Gr. 363 chartac. ff. 414 saec. XV fol. 12 sq.[7].

3. *Γρηγορίου τοῦ θεολόγου κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἀπορίαι καὶ λύσεις. Ἐρώτησις· Τί ἐστι θεὸς καὶ κατὰ τί θεός, καὶ ὁσαχῶς εἴρηται θεός; Ἀπόκρισις· Θεός ἐστιν ἀΐδιος οὐσία καὶ ἀπαράλλακτος...* Ultima interrogatio est: *Κινητός ἐστιν ὁ οὐρανὸς ἢ ἀκίνητος; Ἀπόκρισις· Ὁ οὐρανὸς ἀεὶ κινητός ἐστι... ποτὲ δὲ ἑσπέριον γινόμενον*[8]. Has *ἀπορίας καὶ λύσεις* publicavit ex parte

---

[1]) Die Handschriften-Verzeichnisse der königl. Bibliothek zu Berlin, vol. XI p. 26.

[2]) E. Miller, Catalogue des manuscrits grecs. Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et autres bibliothèques, vol. XXXI, 2 (Paris 1886) p. 91. St. Witkowski, Eos vol. XIII (1907) p. 47.

[3]) I. Hardt, Catalogus codd. mss. Graecorum Bibliothecae Regiae Bavaricae, vol. II (Monachii 1806) p. 84.

[4]) T. Sinko, O rękopisach mów św. Grzegorza z Nazyanzu w bibliotekach włoskich. Eos vol. XII (1906) p. 101. Cf. Przychocki l. l. p. 129.

[5]) H. Stevenson sen., Codd. mss. Palatini Graeci Bibl. Vaticanae, Romae 1885, p. 21. G. Przychocki, Watykańskie rękopisy listów św. Grzegorza z Nazyanzu wraz z dodatkiem odnoszącym się do historyi studyów nad św. Grzegorzem. Eos vol. XVI (1910) p. 129.

[6]) Cat. l. p. 148.

[7]) Cat. l. p. 216. Przychocki l. l. p. 129.

[8]) In cod. Florent. Laurent. LIX, 13 chartac. saec. XV—XVI variis manibus scripto fol. 39 sqq. legitur dialogus similis (L. *Ἀρχὴ σὺν θεῷ, ἑρμηνεῖαι ὠφέλιμοι κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν.* Inc. *Τί ἐστι θεός; Ἀπό-*

Heinrici. Griechisch-byzant. Gesprächsbücher... p. 39—40 ad fidem codicis Laurent. LVI, 13 chartac. ff. 111 (mm. 285×210) saec. XV fol. 10v—12 (L. Ἀποκρίσεις καὶ λύσεις ἃς ἡρμήνευσεν ὁ ὑψηλόνους Γρηγόριος κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν)[1]). Latine exstat in Bibl. Patr. vol. V col. 761. Opusculum continetur codicibus, qui sequuntur:

Bucarestensis Gr. 622 [359] chartac. ff. 42 (mm. 200 × 150) saec. XVI fol. 2—4[2]).

Cantabrigiensis Trin. Coll. 1397 [C. 9. No. 140] chartac. ff. 160 saec. XVII fol. 50—53[3]).

Escorialensis Gr. Y. III. 19 chartac. ff. 260 in 4° saec. XIV fol. 169—170v[4]).

Mosquensis 439 $\left(\frac{426}{\text{CCCXCIX}}\right)$ chartac. ff. 225 saec. XVI fol. 48—49v[5]).

Oxoniensis Bodleian. Miscell. 7 [Auct. D. 4. 24] chartac. ff. 71 in 4° min. saec. XVI pag. 1—3 et pag. 69—73[6]).

Parisinus suppl. Gr. 842 chartac. ff. 69 (mm. 310 × 213) saec. XVIII fol. 11—13 (Apographon ex cod. Escorial. Y. III. 19)[7]).

κρισις· Θεός ἐστι οὐσία νοερά, ἀθεώρητός τε καὶ ἀνερμήνευτος... Des.: ...ἐπλανήθη καὶ ἐνικήθη ὑπὸ τῆς θεότητος, ὥσπερ ὁ ἰχθὺς ὑπὸ τοῦ σκώληκος). Cf. Bandini, Cat. l. II col. 518. Ad utrosque dialogos cf. Pseudo-Athanasii Definitiones in P. G. 28, 536 sq. In codice exstant et alii dialogi anonymi. Cf. Heinrici l. l. p. 9.

[1]) Bandini, Cat. l. vol. II col. 308 sq. Heinrici l. l. p. 31 sq.: „Der Traktat zerfällt in zwei Teile, deren erster Definitionen gibt, die aus Pseudo-Athanasios und Maximos entlehnt sind, während der zweite eine dogmatische Katechese in knappster Fassung enthält... Sie ist ein Musterbeispiel für die chalcedonensische Christologie. Auch die Mariendogmatik kommt in Betracht". Przychocki, De Gregorii Naz. epist. codicibus Laurent. Wien. Stud. vol. XXXIII (1911) p. 263.

[2]) C. Litzica, Catalogul Manuscriptelor grecești, București 1909, p. 322.

[3]) M. Rh. James, The Western Manuscripts in the library of Trinity College, vol. III (Cambridge 1902) p. 411. Cf. Przychocki, De Greg. Naz. epistul. codd. Britannicis... p. 18.

[4]) Miller, Cat. l. p. 258.

[5]) Vladimir, Cat. l. p. 668. Cf. Sinko, Eos vol. XV (1909) p. 75.

[6]) Coxe, Cat. l. col. 624. Cf. Przychocki, De Greg. Naz. epist. codd. Britannicis... p. 18.

[7]) Omont, Cat. l. vol. III p. 316.

Romanus Angelicus Gr. 30 [C. 3. 6] chartac. ff. 379 (mm. 220 × 148) saec. XIV (a. 1393/4) manu Iosephi monachi Philagrii scriptus [1]), fol. 244—246 [2]).

Vaticanus Gr. 579 chartac. saec. XIV [3]).

Vaticanus Gr. 850 chartac. saec. XIII [4]).

Vaticanus Ottobon. Gr. 408 chartac. ff. 190 (mm. 208 × 186) saec. XVI fol. 44 sqq. [5]).

Vaticanus Reginae Gr. 57 chartac. saec. XIV (ff. 47—489, a. 1359) — XVI pag. 52—55 (saec. XV) [6]).

4. *Ἐρωταποκρίσεις τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Γρηγόριον τὸν Θεολόγον πάνυ ὠφέλιμοι.* Inc.: *Ποῦ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς τὸν παράδεισον; Ἀπόκρισις· Κατὰ ἀνατολάς...* Des.: *Ἐρ.· Διὰ τί τὸ σουδάριον, ὃ ἦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, οὐ μετὰ τῶν ὀθονίων κείμενον, ἀλλὰ χωρὶς ἐντετυλιγμένον εἰς ἕνα τόπον; Ἀπ.· Διότι ὁ Καϊάφας τὸ ἔστειλεν, ὅταν τὸν ἐνταφίαζαν, καὶ ἦν μεμολυσμένον καὶ ἄξιον οὐκ ἦτον, ἵνα ἵσταται μὲ τὰ ἕτερα ἐντάφια, ἀλλὰ πόρρωθεν.* Dialogum edidit N. Krasnoseljcev l. l. p. 156—162 ex cod. Hierosolymitano 136 [*Τοῦ Παναγ. Τάφου*] chartac. ff. 298 saec. XVII (a. 1623) fol. 286—297ᵛ [7]). Opusculum complectuntur etiam codices: Sinaiticus 976 Gardth. [508 Beneš.] chartac. saec. XVI—XVII fol. 450—459 [8]). Vaticanus Barberinus Gr. 311 chartac. saec. XIV fol. 14 sqq. (L. *Ἡ γεομετρία καὶ πῶς ἔπικεν* (?) *ὁ θεὸς τὸν κόσμον. Ἐρώτησις* [cod. *Ἐρώτισης*]. *Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ἀπὸ Βασιλείου τοῦ μεγάλου*) [9]). Post

---

[1]) Vogel-Gardthausen l. l. p. 221.

[2]) Franchi de' Cavalieri-Muccio, Cat. l. p. 54.

[3]) Sinko, Eos vol. XII (1906) p. 101. Przychocki, Eos vol. XVI (1910) p. 129.

[4]) Sinko, Eos vol. XII (1906) p. 101.

[5]) Feron-Battaglini, Cat. l. p. 217. — In codice fol. 35ᵛ sqq., 44 sqq. exstant plures *ἀπορίαι καὶ λύσεις* Gregorii et Basilii.

[6]) H. Stevenson sen., Codices mss. Graeci Reginae Suecorum et Pii PP. II Bibl. Vaticanae, Romae 1888, p. 48.

[7]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. IV p. 119.

[8]) V. Benešević, Catalogus codd. mss. Graecorum qui in monasterio S. Catharinae in Monte Sina asservantur. Tomus I: Codd. mss. notabiliores bibliothecae monast. Sinaitici eiusque metochii Cahirensis..., Petropoli 1911, p. 343.

[9]) Przychocki, Eos vol. XVI (1910) p. 130.

dialogum explicantur symbolice animalia quaedam etc. (ex. gr. fol. 18v legitur περὶ τοῦ λέοντος φυσιόλογος, fol. 22 περὶ τοῦ χελιδόνος, fol. 24 περὶ τῆς ἀσπίδος)[1]).

5. Codices Florentinus Ashburnhamianus Gr. 1549 chartac. ff. 26 (mm. 214 × 155) saec. XVI fol. 1—8[2]), et Vaticanus Palat. Gr. 269 chartac. ff. 298 in 8° saec. XV fol. 291—fin.[3]) exhibent Gregorii Nazianzeni quaestiones et Basilii Magni responsiones de temporibus, locis et personis, quarum nomina in Scriptura expressa sunt. L. Ἀπορίαι καὶ λύσεις (om. A) μεταξὺ Βασιλείου καὶ Γρηγορίου περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ... Inc.: Γρηγόριος εἶπεν· Ζαχαρίας ὁ πατὴρ Ἰωάννου ἐν πάσῃ (ποίᾳ A) ἐξουσίᾳ εἶδε τὴν ἑνδεκάτην ὥραν... (εἶδεν τὴν ὀπτασίαν ἐν τῷ ναῷ A). Des. (cod. A):... ἄβυσσός ἐστιν ὁ Πατήρ, ἄβυσσός ἐστιν ὁ Υἱός, καὶ καταράκται εἰσὶν οἱ ἀπόστολοι.

6. In cod. Patmiaco 63 membran. ff. 227 in 4° saec. XI—XII fol. 226—fin. manu saec. XIV scriptae sunt Ἐρωταποκρίσεις τῶν δύο μεγάλων ἀρχιερέων ἤγουν Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὧν αἱ μὲν ἐρωτήσεις Βασιλείου εἰσίν, αἱ δὲ τούτων λύσεις Γρηγορίου. Inc.: Περὶ τῆς ἐκ Πατρὸς γεννήσεως δηλαδὴ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας αὐτοῦ καὶ λοιπῶν κεφαλαίων. Ἐρώτησις· Ἆρα δυνατόν ἐστί τινα διηγήσασθαι περὶ τῆς ἐκ Πατρὸς γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ; Ἀπόκρισις· Ναί. Εἴτε μετὰ τὸν Πατέρα πρὸ τοῦ Υἱοῦ διηγήσηται...[4]).

7. Codice Dresdensi Gr. A. 187 chartac. saec. XVI pag. 213—215 continentur Ἐρωτήσεις Γρηγορίου καὶ ἀποκρίσεις Βασιλείου. Inc.: Τί τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων; Ἀπόκρισις· Ὁ σταυρός· τί τὰ ὕδατα; τὸ βάπτισμα... Opusculum (19 interrogationes et responsiones) editum est ex eodem codice apud Georgium Heinrici, Griechisch-byzant. Gesprächsbücher... p. 35—37[5]).

---

[1]) Przychocki l. l. p. 130.

[2]) T. Sinko, Eos vol. XII (1906) p. 104. Cf. A. Berendts, Die handschriftliche Ueberlieferung der Zacharias- und Johannes-Apokryphen. Texte u. Untersuch. N. F. XI, 3 (Leipzig 1904) p. 35 sqq. R. Nachtigall in Archiv f. slav. Philol. vol. 23 (1901) p. 1 sqq. et vol. 24 (1902) p. 321 sqq.

[3]) Stevenson sen., Cat. l. p. 148. Przychocki, Eos vol. XVI (1910) p. 129.

[4]) Σακκελίων, Cat. l. p. 49 et adnot. ibid.

[5]) Heinrici l. l. p. 31: „19 Fragen. Kurze originale allegorische Deu-

8. Cod. Hierosolymitanus 44 [Patr. bibl.] chartac. ff. 320 saec. XVI fol. 274 sqq. exhibet dialogum, qui inscribitur: *Ἑρμηνεία ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν διδαγμάτων πρὸς ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Βασιλείου τοῦ μεγάλου καὶ Γρηγορίου τοῦ θεολόγου.* Inc.: *Ἐρώτησις· Ἄνθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχώ...* [1]).

9. De Gregorii Nazianzeni et Basilii Magni dialogis, qui in nominatis infra codicibus exhibentur, certiora proferre non possum. Qui codices sunt:

Athous 960 [95 *Σταυρονικήτα*] chartac. saec. XVI num. 9 [2]).

Escorialensis Gr. *Ω*. III. 12 chartac. ff. 86 saec. XVI fol. 13—15 [3]).

Hierosolymitanus 418 [Patr. Bibl.] chartac. ff. 228 saec. XIV in. fol. 132 sqq. L. *Διάλεξις τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου* [4]).

Cod. bibliothecae in Karlsruhe num. 393 chartac. ff. 22 + 40 + 22 saec. XV fol. 36^v—38 [5]).

Londiniensis Brit. Mus. Add. 32643 membran. in 8° saec. XII et XIV fol. 46—51 [6]).

Lugdunensis Batav. 13 chartac. in 4° [7]).

Lugdunensis Batav. 18 chartac. in 8° [8]).

Cod. bibliothecae in S. Omer num. 135. 9. 8 [Bibl. de la Ville] chartac. saec. XV [9]).

---

tungen in katechetischer Fassung, 15 aus den Psalmen in willkürlicher Folge, je eine über Tobias, Melchisedek, die Taube Noas und die Abgarlegende".

[1]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. II p. 90.

[2]) Sp. P. Lampros, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγίου ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων,* vol. I p. 85.

[3]) Miller, Cat. l. p. 482. — In catalogo Nicolai de la Torre (cod. Escorial. X. 1. 16) citatur cod. 807, qui in fine continebat „questions ecclésiastiques de s. Basile à s. Grégoire". Cf. Miller, Cat. l. p. 385.

[4]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. II p. 537.

[5]) Die Handschriften der grossherzoglich Badischen Hof- u. Landesbibliothek in Karlsruhe, vol. IV (Karlsruhe 1896) p. 52.

[6]) Catalogue of Additions... in the years 1882—1893, p. 169.

[7]) I. Geel, Catalogus librorum mss. qui inde ab anno 1741 Bibliothecae Lugduno-Batavae accesserunt, Lugduni Batav. 1852, p. 395 sq.

[8]) Cat. l. p. 402.

[9]) G. Haenel, Catalogi librorum mss. qui in bibliothecis Galliae, Helvetiae, Belgii, Britanniae M., Hispaniae, Lusitaniae asservantur, Lipsiae 1830, col. 254.

Oxoniensis Cromwell Gr. 7 membran. ff. 327 saec. XIII manu Gerasimi cuiusdam exaratus [1]) pag. 581 sqq. [2]).

Tubingensis Gr. Mb. 2 [K 16] chartac. saec. XIII fol. 287. L. *Ἐκ τῆς ἐρωτήσεως τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ θεολόγου* [3]).

Vaticanus Ottobon. Gr. 112 chartac. ff. 172 saec. XVI (a. 1542/3) fol. 32 sq. [4]).

Vaticanus Ottob. Gr. 408 chartac. saec. XVI fol. 35ᵛ sqq. L. *Ἐρωτήσεις τοῦ ἁγίου Γρηγορίου πρὸς τὸν μέγαν Βασίλειον* [5]). Dialogus esse videtur idem atque ille, quem publicavit N. Krasnoseljcev l. l. p. 162—170 ex cod. Neapolit. Borbon. Gr. II. C. 34 chartac. saec. XVI fol. 33ᵛ—40. Videas infra p. 236.

Vaticanus Palat. Gr. 356 chartac. ff. 196 saec. XIV fol. 70ᵛ—71 [6]).

Ut uno loco quam plurimi Pseudogregoriani dialogi signentur et congerantur, liceat mihi notare eos, quos publicavit N. Krasnoseljcev, Addenda ad editionem A. Vasiljev etc. ad fidem codicum Athoorum.

10. Διάλεξις τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ἐρωτήσεις καὶ λύσεις. Inc. *Ἐρώτησις· Τίς μετὰ τὸ γεννηθῆναι καὶ γηρᾶσαι πάλιν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ εἰσῆλθεν; Ἀπόκρισις· Ὁ Ἀδάμ· ἐκ τῆς γῆς γὰρ ἐγένετο καὶ πάλιν εἰς τὴν γῆν εἰσῆλθεν...* Des.: *Ἐρώτησις* (num. 26)· *Τίς οὐρανὸν μὴ ἰδὼν καὶ γῆν μὴ πατήσας καὶ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι αὐτὸν Θεὸν προσεκύνησεν; Ἀπόκρισις· Ὅτε ὁ Πρόδρομος σκιρτήσας ἐν ἀγαλλιάσει ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Ἐλισάβετ προσεκύνησε τὸν Χριστόν.* Opusculum edidit N. Krasnoseljcev l. l. p. 118—120 ex cod. Athoo *Ἀθανασίου* 8 saec. XV—XVI. — Similem, non eundem dico dialogum (Inc. *Τίς ἀγέννητος καὶ τίς ἀθάνατος; Ἀγέννητος Ἀδάμ, ἀθάνατος ὁ προφήτης Ἠλίας...* Des.: *...τὴν ἀλλόφυλον γυναῖκα ἔλαχεν ὁ Μωσῆς τὴν Αἰθιοπίαν; διὰ τὸ ἐξεικονίσαι Χριστὸν τὸν ἐξ Ἑβραίων γεννηθέντα, λαβόντα δὲ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν)*

---

[1]) Vogel-Gardthausen l. l. p. 67.

[2]) Coxe, Cat. l. col. 426.

[3]) W. Schmid, Verzeichnis der griech. Handschriften der k. Universitätsbibliothek zu Tübingen, Tübingen 1902, p. 5.

[4]) Feron-Battaglini, Cat. l. p. 65.

[5]) Cat. l. p. 217. Cf. supra p. 232 adnot. 5.

[6]) Stevenson sen., Cat. l. p. 205.

exhibet cod. Laurent. LVIII, 30 saec. XIV[1]), et Laurent. Ashburnham. 1549 saec. XVI[2]).

11. Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἀθανασίου. Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις. Inc. *Ἐρώτησις· Διὰ πόσων στοιχείων συνίσταται ὁ κόσμος; Ἀπόκρισις· Διὰ τεσσάρων· διὰ πυρός, ὕδατος, γῆς καὶ ἀέρος...* Des.: *Ἐρώτησις* (num. 13)· *Ποῖος βασιλεὺς ἀπέθανεν καὶ εἶδεν τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ; Ἀπόκρισις· Ἐζεκίας ὁ πατὴρ τῶν ἁγίων τριῶν παίδων, εἶδεν ἐν τῷ τετάρτῳ μηνὶ Ἰουνίῳ ἡμέρᾳ ε'* ||. Dialogus, qui fine caret, editus est a N. Krasnoseljcev l. l. p. 120—121 ex cod. Athoo quodam saec. XV—XVI.

Λέγει ὁ Γρηγόριος. Ἀπελθὼν ὁ Κύριος εἰς Αἴγυπτον πόσας χρόνους ἐποίησεν; Βασίλειος. Μῆνας ιβ... Des. (num. 5): *Γρηγόριος. Τίς ἡ ῥάβδος, ὅπου ἔτεμεν ὁ Μωϋσῆς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν; Βασίλειος. Χρυσολάχανον.* Ex cod. Athoo 6286 [779 *Παντελεήμονος*] saec. XVIII fol. 87ᵛ edidit dialogum hunc N. Krasnoseljcev l. l. p. 122. Opusculum exhibetur etiam in codicibus Atheniensi 1007[3]), Hierosolymitano 136 [*Τοῦ Παναγ. Τάφου*] saec. XVII[4]), Vindobonensi theol. Gr. 333 N [338 L] membran. saec. XII[5]).

12. Ἐρωτήσεις τοῦ ἁγίου Γρηγορίου πρὸς μέγαν Βασίλειον. Ἐρώτησις. Ἀπόκρισις. Inc. *Ἐρώτησις· Πόσα χειροποίητα ἐποίησεν ὁ θεός; Ἀπόκρισις· Τὸν ἄνθρωπον, τὸν παράδεισον καὶ τὸν νόμον ἔγραψεν...* Des. *Ἐρώτησις* (num. 105). *Ὁ δώσας λόγχην τῷ Κυρίῳ τίς ἦν; Ἀπόκρισις· Λογγῖνος, ὅτι ἀληθὴς ἦν καὶ οὐ πλάνος ὁ Κύριος, ὁ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπίσας, δόξα σοι.* Dialogum edidit N. Krasnoseljcev l. l. p. 162—170 ex cod. Neapolitano Borbon. Gr. II. C. 34 saec. XVI fol. 33ᵛ—40.

Praeter dialogos adscribuntur Gregorio Nazianzeno tractatus quidam breves argumenti theologici, philosophici etc. Ex. gr.

1. Tractatum de fide Gregorio Theologo (et Basilio Magno) attributum continent codices: Hierosolymitanus 303

[1]) Heinrici, Zur patristischen Aporienliteratur... p. 9. Idem, Griechisch-byzant. Gesprächsbücher... p. 10.

[2]) Sinko, Eos vol. XII (1906) p. 104.

[3]) Berendts l. l. p. 36.

[4]) Berendts l. l. p. 37.

[5]) Berendts l. l. p. 35 sq.

[Τοῦ Παναγ. Τάφου] chartac. saec. XV—XVI fol. 174 sqq. L. Ἔκθεσις τῶν ἁγίων καὶ ὁσίων θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὀρθοδόξου πίστεως. Inc. Οἱ πιστεύειν καταξιωθέντες τὴν πίστιν τῆς μιᾶς καθολικῆς... Des.: ...ὡς φησὶν τῶν ἐπιθυμιῶν ὁ ἀνήρ· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος... κτλ.[1]). Bibliothecae in Karlsruhe cod. num. 393 chartac. ff. 22 + 40 + 22 saec. XV fol. 38—40v [2]). Matritensis O. 6 [Bibl. nacion.] chartac. ff. 688 in fol. saec. XVI fol. 382v sqq.[3]). Matritensis O. 15 [Bibl. nacion.] chartac. ff. 448 in fol. saec. XVI num. 8 [4]). Matritensis O. 57 [4734 Bibl. nacion.] chartac. saec. XVI [5]). Oxoniensis Bodleian. Laudian. 26 [olim 691] chartac. ff. 465 in 4⁰ manu Andreae Darmarii a. 1584 Venetiis scriptus fol. 458v sq.[6]). In codice Vaticano Gr. 875 adscribitur Gregorio Nazianzeno Σύνοψις... πίστεως.

2. De anima libellus exstat in cod. Laurent. VII, 35 chartac. ff. 286 (mm. 370 × 255) saec. XIV [7]) fol. 187v—189v. L. Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου περὶ ψυχῆς. Inc. Τὸν περὶ ψυχῆς λόγον ἐκέλευσας ἡμῖν, ὦ θαυμάσιε ||||||| μετ' ἐνεργοῦς... Des.: ...εἶθ' οὕτως εἰς ἔργον ἐκφέρει, ||| ίωμα [8]) δὲ ψυχῆς οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ τὸ μετὰ λόγου παντὸς ποιεῖν· ταύτῃ γὰρ διαφέρει καὶ τῶν αἰσθήσεων· ἐδείχθη ἄρα λογικὴ ἡ ψυχή.

3. De synodis tractatus quidam adscribitur Gregorio Nazianzeno in codicibus: In Andro insula cod. 19 [Ἁγία] chartac. ff. 314 saec. XVII fol. 286v—294 (L. Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

---

[1]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. IV p. 275. Tractatum Latine edidit Henricus Canisius in Thesauro monumentorum ecclesiasticorum et historicorum vol. I (Antverpiae 1725) p. 188—189: Expositio sanctorum Patrum nostrorum Magni Basilii et Gregorii Theologi, De Sancta et orthodoxa fide. Credo in Patrem et Filium et Spiritum S.... Regni autem eius non erit finis, neque terminus, ut ait Vir desideriorum (= Daniel). Ipsi gloria in saecula, Amen.

[2]) Cat. l. vol. IV (Karlsruhe 1896) p. 52.

[3]) Miller, Cat. l. p. 60.

[4]) Miller, Cat. l. p. 68.

[5]) Miller, Cat. l. p. 90 sq. Cf. St. Witkowski, Eos vol. XIII (1907) p. 47.

[6]) Coxe, Cat. l. col. 508.

[7]) Bandini, Catal. l. vol. I p. 297.

[8]) ἀξίωμα legendum esse admonet L. Sternbach, qui gemellum S. Maximi opusculum confert, P. Gr. vol. XCI p. 353—362.

Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου τοῦ Θεολόγου διδασκαλία περὶ τῶν ἁγίων ἑζʹ συνόδων)[1], et in cod. Berolinensi Phillipp. 1477 [=142 Meerm. 155 Clar.] chartac. ff. 321 saec. XV fol. 235v—238 (L. *Γρηγορίου τοῦ θεολόγου περὶ τῶν συνόδων ποίας δεῖ ὁμολογεῖν ὡς οἰκουμενικάς.* Inc.: *Τὴν ἐν νικαία τὸ πρότερον...*)[2].

4. *Συνοπτικὸν σύνταγμα φιλοσοφίας*, quod Latine reddidit Georgius Valla et quasi libellum Nicephori Blemmydae edidit Venetiis a. 1498[3] (Basileae 1542), Graece autem publicavit Ioannes Wendelin (Augustae Vindelicorum 1600) et Gregorio Aneponymo attribuit. in codicibus adscribitur Gregorio Nazianzeno[4]. Ita codex Hierosolymitanus 283 [Patr. bibl.] chartac. ff. 281 manu monachi *Μαθουσάλα τοῦ Μαχεῖρος*[5]) a. 1541 scriptus fol. 181 sqq. continet *Συνοπτικὸν σύνταγμα φιλοσοφίας Γρηγορίου μοναχοῦ, ὡς δ' ἐμοὶ δοκεῖ καὶ ἡ ἀλήθειά ἐστι, Γρηγορίου τοῦ θεολόγου, τοῦ οἰκουμενικοῦ φωστῆρος.* Inc. *Ὥσπερ οἱ ἀναγινώσκοντες πρῶτον μὲν τὰ στοιχεῖα μανθάνουσιν... κτλ.* Fol. 189v sqq.: *Περὶ ἑρμηνείας, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου.* Inc. *Ἰστέον δὲ λοιπὸν κἂν τῷ περὶ ἑρμηνείας... κτλ.* Fol. 193 sqq.: *Περὶ σχημάτων, Γρηγορίου τοῦ θεολόγου μερικόν.* Inc.: *Ἀλλ' ἴωμεν ἤδη καὶ ἐπὶ τὰ σχήματα... κτλ.* Fol. 202 sqq.: *Ἔτι περὶ διαφορᾶς Γρηγορίου τοῦ θεολόγου.* Inc. *Διαφορά ἐστιν ᾗ πλεονάζει τὸ εἶδος τοῦ γένους ταῖς διαφοραῖς... κτλ.*[6]).

Parisinus Gr. 2062 chartac. saec. XIV exhibet fol. 106—124 Aristotelis Organi synopsin ex ore Gregorii Nazianzeni[7]).

Venetus Marcianus Gr. 231 chartac. ff. 234 (mm.

---

[1]) Sp. P. Lampros, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἄνδρον μονῇ τῆς Ἁγίας κωδίκων* (*Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Παρνασσοῦ*), ἐν Ἀθήναις 1898, p. 27.

[2]) Cat. l. vol. XI p. 26.

[3]) Opus operum diversorum antiquissimorum autorum interprete Georgio Valla, Venetiis 1498.

[4]) Fabricius-Harles, Bibl. Gr. vol. III⁴ p. 220; XI⁴ p. 632. Cf. A. Heisenberg, Prolegomena ad Nicephori Blemmydae curric. vitae et carmina, Lipsiae 1896, p. LXXV sqq. Iohannes Focken in dissertatione sua: De Gregorii Nazianzeni orationum et carminum dogmaticorum argumentandi ratione, Berolini 1912, p. 3 putat tractatum hunc pertinere ad Gregorium Nazianzenum et nondum esse editum.

[5]) Vogel-Gardthausen l. l. p. 270.

[6]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. II p. 408.

[7]) Omont, Cat. l. II p. 186. Cf. Focken l. l. p. 3.

280 × 205) saec. XII ex. post Ioannis Philoponi commentarium in priora Analytica Aristotelis (fol. 1—216ᵛ) complectitur (fol. 217—fin.) *Cυνοπτικὸν cύνταγμα φιλοcοφίαc τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου*[1]) (l. scriptum manu saec. XVI ex.). Inc. *Ὥcπερ οἱ ἀναγινώcκοντεc πρῶτον μὲν τὰ cτοιχεῖα μανθάνουcιν, ἀπὸ δὲ τῶν cτοιχείων ἐπὶ τὰc cυλλαβὰc μεταβαίνουcιν, ἀπὸ δὲ τῶν cυλλαβῶν ἐπὶ τὰc λέξειc μετέρχονται, οὕτωc οἱ τὸ τῆc φιλοcοφίαc μετιόντεc ὄργανον πρὸ μὲν τῶν ἄλλων τὰc κατηγορίαc παιδεύονται, ἀπὸ δὲ τούτων ἐπὶ τὸ περὶ ἑρμηνείαc χωροῦcιν, ἀπὸ δὲ τοῦ περὶ ἑρμηνείαc ἐπὶ τὰ cχήματα φέρονται...*

5. Medicamenta varia adscribuntur Gregorio Nazianzeno in codicibus[2]):

Athoo 4271 [151 *Ἰβήρων*] chartac. saec. XV fol. 70ᵛ: L. *Ἅλαc τοῦ ἁγιου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ἔχον ἐνεργείαc τοιάcδε.* Inc. *Ὀφθαλμίαν οὐ ποιεῖ ἕωc γήρωc...*[3]).

Bononiensi 1808 [Bibl. Universit.] chartac. saec. XV fol. 42: *Cκευαcία ἅλατοc τοῦ καλουμένου δωδεκαθείου· cκευαcθὲν ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀποcτόλου καὶ εὐαγγελιcτοῦ Λουκᾶ· ἑτέρα cκευαcία ἅλατοc cκευαcθεῖcα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου: ἔχουcα ἐνέργειαν τοιάνδε. ὀφθαλμίαν οὐκ ἐᾷ γενέcθαι...*[4]).

Bononiensi 3632 [Bibl. Universit.] chartac. saec. XV fol.

---

[1]) A. M. Zanetti- A. Bongiovanni, Graeca D. Marci Bibliotheca codicum mss. per titulos digesta... Venetiae 1740, p. 119. I. Morelli, Bibliotheca manuscripta Graeca et Latina I (Bassani 1802) p. 132. T. Sinko, Eos vol. XII (1906), p. 106.

[2]) Cf. H. Diels, Die Handschriften der antiken Ärzte (Abhandl. d. k. Preuss. Akad. d. W. d. J. 1905/1906) P. II (Berlin 1906) p. 40 sq. Idem, Bericht über den Stand des interakademischen Corpus Medicorun Antiquorum und Erster Nachtrag zu den... Katalogen... (Abhandl. etc. 1907), Berlin 1908, p. 51. V. Physici et Medici Graeci minores ed. I. L. Ideler, vol. I (Berolini 1841) p. 297 sq.: *Αλατιον cκευαcθεν υπο τηc του αγιου Γρηγοριου του θεολογου ενεργειαc τοιαcδε. Ὀφθαλμίαν οὐ ποιεῖ ἕωc γήρωc, οὐκ ὀδόντεc ἀλγῆcαι, οὐ μῖζαι, οὐ τρίχεc ῥεῦcαι...* Des.: *...φύλλου γο βρ. ταῦτα κόψαc καὶ cείcαc χρῶ ἐν ἐδέcμαcιν οἷc ἂν βουλ'.*

[3]) Lampros, Cat. l. vol. II p. 35.

[4]) A. Olivieri- N. Festa, Indice de' codici greci Bolognesi. Studi ital. di filol. class. vol. 3 (1895) p. 390. Cf. infra l. cod. Oxon. Bodl. Barocc. 150 fol. 32ᵛ.

228: L. *Περὶ ἀλατίων διαφόρων*[1]. Cap. η΄ primum est medicamentum Gregorii ut in supra l. cod., sed aliquantum mutatum[2]).

Hierosolymitano 148 [Patr. bibl.] chartac. saec. XV fol. 56: L. *Ἀλάτια τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Θεολόγου καὶ τοῦ ἀποϲτόλου Λουκᾶ*[3]).

Londiniensi Brit. Mus. Addit. 10058 chartac. saec. XV fol. 47[4]).

Monacensi Gr. 105 chartac. saec. XVI fol. 333v: L. *Ἀλάτιον ϲυϲκευαϲθὲν ὑπὸ τῆϲ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ἐνεργείαϲ τοιᾶϲδε.* Inc. *Ὀφθαλμίαν οὐ ποιεῖ...*[5]).

Monacensi Gr. 288 chartac. saec. XIV fol. 1—1v[6]). Inc. *Ἁλάτιον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ὠφέλιμον πάνυ καὶ εἴ τιϲ χρῶ τούτῳ, τηρεῖται καλῶϲ μέχρι γήρουϲ βαθυτάτου· βῆχα καὶ δύϲπνοιαν οὐκ ἐᾷ γενέϲθαι... φλέγμα ἐν τῷ θώρακι ἐᾷ γίνεϲθαι· οὔτε ὀφθαλμίαν οὔτε πυτηρίδα* (*πιτυρίδα* corrigit Sternbach) *ἐν τῇ κεφαλῇ...*

Oxoniensi Barocc. Gr. 150 chartac. saec. XV in. fol. 32v[7]). Inter varia *ἰατρικὰ ἀντίδοτα* haec leguntur: *Ϲκευαϲία ἅλατοϲ, ϲκευαϲθεῖϲα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου, ἔχουϲα ἐνέργειαν τοιάνδε· ὀφθαλμίαν οὐκ ἐᾷ γενέϲθαι, οὐκ ὀδόνταϲ ἀλγῆϲαι, οὐ βῆχαϲ, οὐ τρίχαϲ ῥεῦϲαι, τὸν νοῦν ὀξύνει. Ἔϲτι δὲ ἡ ϲκευαϲία οὕτωϲ· ὑϲϲώπου κρητικοῦ ογ δ΄, κυμίνου αἰθιοπικοῦ ογ α΄, ϲελίνου ϲπέρματοϲ ογ α΄, γλίχωνοϲ ὀρεινοῦ ογ γ΄, ϲμύρνηϲ ϲιλφίου ογ α΄, ἄμεωϲ ογ α΄, ἅλατοϲ κοινῆϲ ογ α΄, φύλλου ογ γ΄, ταῦτα κόψαϲ καὶ ϲείϲαϲ χρῶ ἐν ἐδέϲμαϲιν*[8]).

Parisino Gr. 2236 chartac. saec. XV fol. 59v[9]).

Taurinensi B. VII. 22 [B. I. 12] chartac. saec. XVI et XVIII fol. 137 (s. XVI). Inc. *Ἕτερον ἀλάτιον ϲκευαϲθὲν παρὰ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου· βῆχαϲ παύει, τρίχαϲ ἀρρεύϲτουϲ*

---

[1]) Olivieri-Festa, Cat. l. p. 449.

[2]) Opusculum concordat cum edito apud I. L. Ideler l. l.

[3]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. I p. 250.

[4]) Catalogue of Additions to the Manuscripts in the British Museum in the years 1836—1840, London 1843, p. 7.

[5]) Hardt, Cat. l. vol. I p. 568.

[6]) Hardt. Cat. l. vol. III p. 211.

[7]) Coxe, Cat. l. col. 263.

[8]) Przychocki l. l. p. 18.

[9]) Diels, Cat. l. vol. II p. 40.

ποιεῖ, τὸν νοῦν ὀξύνει, ὀξυδορκίαν ποιεῖ, φλέγμα, χολήν, χυμὸν διαλύει, ποδαλγίαν καὶ cπλῆναν ἰᾶται, cκευάζεται δὲ οὕτωc... [1]).

Vaticano Gr. 300 membran. saec. XII—XIII fol. 293. Inc. *Δεύτερον ἐννοεῖ κόcμον...* Des.: *...cτοιχεῖα τοῦ ἀνθρώπου* [2]).

6. In codice Mediolanensi Ambrosiano 592 [O. 94 sup.] chartac. ff. 58 saec. XV fol. 39—42 exstant *Τοῦ ἐν ἁγίοιc πατρὸc ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπιcκόπου Κωνcταντινουπόλεωc τοῦ θεολόγου ὀνειροκρητικοὶ κατὰ αβ* (= *ἀλφάβητον*) *διὰ cτίχων. Ἀρχὴ τοῦ α̅· Ἀετὸν ἰδὼν ἄγγελον Θεοῦ νόει... Ῥαῦδοc θλαθῆcα πέραc οὐ καλὸν φέρει...* qui primus versus est litterae *ρ*. Cetera, ut in margine adnotatur, desunt. Cf. Artemidori etc. oneirocritica. Astrampsychi et Nicephori versus etiam oneirocritici. Nic. Rigaltii ad Artemidorum notae. Lutetiae 1603. II p. 11, 1, 3—18, 1, 8 [3]).

7. Exorcismi attribuuntur Gregorio Nazianzeno in codicibus:

Hierosolymitano 57 [Patr. bibl.] chartac. saec. XV fol. 140 sqq. L. *Ἀποκριcμὸc τοῦ ἁγίου Γρηγορίου κατὰ τῆc ἄβραc τοῦ χαλεποῦ κινδύνου.* Inc. *Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸc καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματοc ἐπικαλοῦμαι Θεὸν πατέραν παντοκράτεραν* (sic) *καὶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰηcοῦν Χριcτὸν φοβερὸν καὶ ἀcάλευτον...* [4]).

Matritensi 105 [4643 olim N 104. Bibl. nacion.] chartac. saec. XV manu Constantini Lascaris scripto fol. 79v. Inc. *Ἐξορκίζω ὑμᾶc πάντα τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα κατὰ τοῦ ἐλωῒ ἀδωναῒ cαβαὼθ ἐξελθεῖν καὶ ἀναχωρῆcαι ἀπὸ τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ τοῦ δεῖνοc...* Des.: *...γνῶτε ἔθνη καὶ ἡττᾶcθε· φυγαδεύθητε πάντα τὰ δαιμόνια, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ θεὸc ὁ cαβαώθ, ᾧ πρέπει πᾶcα δόξα...* [5]).

Mediolanensi Ambros. 709 [R. 24 sup. olim T. 319] membran. saec. XIII ex. fol. 140—143v. L. *Προcευχὴ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου πρὸc φυλακτήριον οἴκου καὶ ἀποδίωξιν τῶν πονηρῶν καὶ ἀκαθάρτων πνευμάτων.* Inc. *Ἐφ' ἡμᾶc τὰ πνεύματα τὰ*

---

1) C. O. Zuretti, Indice de' mss. greci Torinesi non contenuti nel catalogo del Pasini. Studi ital. ital. di filol. class. vol. 4 (1896) p. 215. Codex incendio deletus est a. 1904.

2) Diels, Cat. l. vol. II p. 40.

3) Ae. Martini- D. Bassi, Catalogus codd. Graecorum Bibliothecae Ambrosianae, Mediolani 1906, p. 684.

4) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. II p. 103.

5) I. Iriarte, Regiae Bibliothecae Matritensis codd. Graeci mss. vol. I (Matriti 1769) p. 423. Cf. St. Witkowski, Eos vol. XIII (1907) p. 46 sq.

ἀκάθαρτα, τὰ πνεύματα τὰ πονηρά, τὸ γένοϲ τὸ ἀναιδέϲ, τὸ ἀναίϲχυντον, τὸ φυτὸν τῆϲ ἁμαρτίαϲ, τὰ φῦλα τῆϲ Γεέννηϲ, τὰ βρώματα τοῦ πυρόϲ...[1]). Exorcismum sequuntur preces variae aliorum, e. g. in vindemiam, benedictio segetum, casei, ovorum.

8. Brevis tractatus, in quo varia praecepta iuveni dantur, adscribitur Gregorio Nazianzeno in codice Vaticano Graeco 1591[2]) membran. ff. 216 (mm. 218 × 165) a. 965 manu Basilii cuiusdam monachi[3]) exarato fol. 108[4]). Praecepta ex codice profero:

Γρηγορίου ἐπιϲκόπου Ναζιανζοῦ ὅπωϲ δεῖ τὸν νέον ἐν τῇ ἀϲκήϲει αὐτὸν ἄγειν.

Δεῖ τὸν νέον ἀϲκεῖν ϲώματοϲ ἐρημίαν καὶ κοϲμιότητα ϲχήματοϲ· φωνὴν ϲύμμετρον καὶ λόγον εὔτακτον· τροφὴν καὶ ποτὸν ἀθόρυβον καὶ μετὰ ἐνδείαϲ ἐπὶ πρεϲβυτέρων ϲιγήν, ἐπὶ ϲοφωτέρων ἀκρόαϲιν· πρὸϲ τοὺϲ ἴϲουϲ ἀγάπην, πρὸϲ τοὺϲ ἐλάττοναϲ ἀγαπητικὴν ϲυμβουλίαν· ἀπὸ τῶν φαύλων καὶ ϲαρκικῶν καὶ φιλοπραγμόνων ἀναχώρηϲιν· ὀλίγα φθέγγεϲθαι, πλείονα δὲ νοεῖν· μὴ θραϲύνεϲθαι λόγῳ, μὴ περιττεύειν ὁμιλίαιϲ· μὴ πρόχειρον εἶναι πρὸϲ γέλωτα· αἰδοῖ κοϲμεῖϲθαι· γυναιξὶν μὴ διαλέγεϲθαι· κάτω τὸ βλέμμα ἔχειν, ἄνω δὲ τὴν ψυχήν· φεύγειν ἀντιλογίαϲ· μὴ διδαϲκαλικὸν μεταδιώκειν ἀξίωμα· μὴ

3 *κοϲμιώτητα* cod. 5 *ϲοφοτέρων.* 9 *αἰδῶ.*

---

[1]) Martini-Bassi, Cat. l. p. 822. T. Sinko, Eos vol. XV (1909) p. 73. Ex opusculo excerpta edidit (secundum apographum Thaddaei Sinko) et interpretatus est St. Schneider, Egzorcyzm przypisany św. Grzegorzowi z Nazyanzu [De exorcismo S. Gregorio Naz. adscripto], Eos vol. XIII (1907) p. 135—149.

[2]) Integer codex pulcherrime est scriptus binis columnis manu una. Folio chartac. praevio b legitur: „n⁰ 40"; folio c: „*Τοῦτο τὸ βιβλίον ἦν τῆϲ μονῆϲ τῆϲ κρυπτωφέρρηϲ*". Prima folia valde lacera sunt. Cf. Hagiographi Bollandiani et Pius Franchi de' Cavalieri, Catalogus codd. hagiographorum Graecorum Bibliothecae Vaticanae, Bruxellis 1899, p. 132 sq.

[3]) Fol. 216v legitur subscriptio exarata manu eadem litteris capitalibus: *Ϲὺν Θεῷ τέρμα πυκτίδοϲ γραφὲν διὰ χειρὸϲ Βαϲιλείου μοναχοῦ ταπεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ μηνὴ δεκεμβρίῳ κδ', ὥρᾳ ϛ', ἰνδ'. η', ἔτει ,ϛυογ', ϲελένηϲ κύκλῳ ιγ'.* Fol. 107v: *Ὁ Θεὸϲ ἵλαθη μοι Βαϲιλείῳ τῷ ξύϲαντη· Βαϲιλείου μοναχοῦ δὸϲ Χριϲτὲ πάλα τοῖϲ πόνοιϲ:. ὥϲπερ τοῖϲ πείνοϲι ἡδὺϲ ὁ ἄρτοϲ, οὕτω καὶ τοῖϲ γράφουϲιν ὁ ἔϲχατοϲ ϲτίχοϲ.* Cf. Vogel-Gardthausen l. l. p. 56.

[4]) Fol. 1—107v continet codex Vitam Pancratii scriptam ab Euagrio eius discipulo (Inc. *Ἐγένετο μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι τὸν Κύριον ἡμῶν...*); fol. 108v—109v sunt vacua scriptura; fol. 110—147 exstat *Μαρτύριον τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων μαρτύρων τοῦ Χριϲτοῦ Ἀλφίου, Φιλαδελφίου καὶ Κυρίνου...* editum in Actis Sanctorum Mai II p. 772—788.

θαυμάζειν τὰς παρὰ ἀνθρώπων τιμάς, μάλιστα τῶν μὴ εἰδότων, τί τὸ ὄντως τίμιον· μεταδιώκειν δὲ τὴν παρὰ τῶν καλλιόνων ἔπαινον· προκόπτοντα δὲ συνεθίζεσθαι πρὸς τὸ ζητεῖν ἔπαινον μόνον τὸν παρὰ τοῦ θεοῦ· καὶ εἴ τι διδάσκειν καὶ ὠφελεῖν ἑτέρους ἐφίκοιτο, μισθοῦ χάριν τοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ κειμένου τοῦτο ποιεῖν ὡς ἔργον ὀφειλόμενον πληροῦντα τῷ Θεῷ καὶ παρ' αὐτοῦ κομιζόμενον τὴν ἀνταπόδοσιν αἰωνίοις δωρεαῖς[1]).

4 ὀφελεῖν cod. 7 ἀνταπόδωσιν.

9. Libellus de humilitate (*Περὶ ταπεινοφροσύνης λόγος*. Inc. *Πῶς εἰς τὴν σωτήριον ταπεινοφροσύνην καταβησόμεθα τὸν ὀλέθριον ὄγκον τῆς ὑπερηφανίας καταλιπόντες*... Des.: ...*μηδένα καθάπαξ παρορῶν, γλυκὺς ἐν προσηγορίᾳ, φαιδρὸς ἐν ἀποκρίσει, δεξιὸς εὐπρόσιτος ἐν πᾶσιν*)[2]) attribuitur Gregorio Nazianzeno in codicibus:

Mileensi 66 chartac. ff. 82[3]).

Neapolitano Borbon. II, C, 27 membran. ff. 305 saec. XII pag. 126 sqq.[4]).

Vaticano Gr. 1599[5]) membran. ff. 347 (mm. 210 × 285) saec. XI—XII in. fol. 199ᵛ—201 (L. *Περὶ ταπεινοφροσύνης λόγος τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου*).

10. Preces variae Gregorio Nazianzeno attributae exhibentur in codicibus:

Escorialensi Gr. X. IV. 6 membran. et chartac. ff. 134 saec. XIII et XIV fol. 1—11[6]).

Hierosolymitano 86 [*Σταύρου*] chartac. ff. 152 saec. XV fol. 37ᵛ. Inc. *Ἡ πανσθενὴς καὶ ζωοποιὸς παναγία Τριάς*...[7]).

---

[1]) De tractatus huius et aliorum Pseudogregorianorum origine et forma disseram uberius alio loco.

[2]) Videas Photii Bibliothecae codd. 198. P. G. 103, 665 B. Cf. Dorothei Abbatis doctr. II. P. G. 88, 1640 sqq.

[3]) A. Papadopulos-Kerameus, *Κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν κωδίκων τῆς ἐν Μηλέαις βιβλιοθήκης* (*Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Παρνασσοῦ*), ἐν *Ἀθήναις* 1901, p. 28.

[4]) Cyrillus, Cat. l. vol. I p. 289 sq.

[5]) Codex fine mutilus est et complectitur facta et dicta S. Patrum. In cod. Vatic. Gr. 1632 [olim „...*τῆς μονῆς τῆς κρυπτοφέρρης* n⁰ 33"] membran. ff. 218 (mm. 285 × 218) saec. XI, qui continet ascetica varia (codex initio et fine mutilus), tractatum *Περὶ ταπεινοφροσύνης* Gregorio Nazianzeno adscriptum non inveni. Cf. T. Sinko, Eos vol. XII (1906) p. 101.

[6]) Miller, Cat. l. p. 403.

[7]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. III p. 144.

Matritensi 105 [4643 olim N 104. Bibl. nacion.] chartac. ff. 108 saec. XV (manu Constantini Lascaris) fol. 79v. Inc. Ἐπικαλούμεθά cε δέcποτα θεὲ καὶ πάτερ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰηcοῦ Χριcτοῦ ἄφθαρτε ἄχραντε ἀχειροποίητε ἀψηλάφητε ἀόρατε ἀκαταcκεύαcτε...[1]).

Matritensi 16 [Bibl. Palatii] chartac. ff. 424 saec. XVI fol. 341[2]).

Mediolanensi Ambros. 387 [G 20 sup.] chartac. ff. 240 saec. XIV fol. 233 sqq.[3]).

Vaticano Gr. 778 chartac. ff. 588 (mm. 220 × 145) saec. XV fol. 56—56v. L. ..... ἡ εὐχὴ τοῦ ἐν ἁγίοιc πατρὸc ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου. Inc. Κύριε παντοκράτορ καὶ υἱὲ cυνάναρχε· λόγε τοῦ πατρὸc καὶ ἅγιον καὶ cυναΐδιον καὶ θεῖον πνεῦμα· τριὰc τριcυπόcτατε· ἀμέριcτε· ἀcύγχυcτε· ὁμοούcιε· ὁμόθρονε καὶ ὁμόδοξε... Des.: ...γενήcωμαι κληρονόμοc μετὰ πάντων τῶν δικαίων· ἔνθα ὑπάρχει τρυφὴ· εὐφροcύνη τε καὶ ἀγαλλίαcιc· εἰc τοὺc αἰῶναc τῶν αἰώνων· ἀμήν.

11. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου Δικαιολόγοc τῆc Γῆc καὶ τῆc Θαλάccηc εἰc ἔλεγξιν καὶ μάχην, quem ex cod. Paris. Gr. 929 chartac. saec. XV fol. 120v—125 edidit et optime interpretatus est Th. Sinko, Studia Nazianzenica I: De collationis apud Gregorium Nazianzenum usu et de Terrae et Maris contentione quadam Pseudo-Gregoriana (Rozprawy Akad. Umiej. classis philol. t. XLI), Cracoviae 1906. p. 61 sqq., 46 sqq., exstat etiam in cod. Hierosolymitano 697 [Patr. bibl.] chartac. saec. XIII fol. 46v sqq. L. Γρηγορίου Θεολόγου δικαιολογία γῆc καὶ θαλάccηc[4]). Qui dialogus explicationis vice fungi potest eorum, quae in orat. 43 c. 42 (P. G. 36, 577 B) leguntur: Ὥcπερ δὲ γῆ καὶ θάλαcca, τὰ παρ' ἑαυτῶν ἀλλήλοιc ἀντιδιδόντεc, εἰc μίαν δόξαν Θεοῦ cυντρέχωcι...

12. In codice Lesboo 7 [Λειμῶνοc μονῆc] chartac. a. 1421 scripto inveniuntur loco 42 Gregorii Nazianzeni Κεφάλαια

---

[1]) Iriarte, Cat. l. vol. I p. 423.

[2]) Ch. Graux- A. Martin, Notices sommaires des manuscrits grecs d'Espagne et de Portugal. Nouvelles Archives des missions scientifiques et littéraires... vol. II (1892) p. 79. Cf. St. Witkowski, Eos vol. XIII (1907) p. 49.

[3]) Martini-Bassi, Cat. l. p. 461.

[4]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. II p. 652.

τοῦ τῶν Μαccαλιανῶν δόγματος ἀναληφθέντα ἐκ τῆς βίβλου αὐτοῦ. Inc. Ὅτι cυνοικεῖ τῷ ἀνθρώπῳ... [1]).

13. Codex Lesbous 268 [Λειμῶνος μονῆς] chartac. a. 1552 manu Μεθοδίου υἱοῦ Ἰγνατίου Μεθύμνης scriptus fol. 530—533 continet Gregorii Nazianzeni Περὶ ζωῆς αἰωνίου. Inc. Μία ζωὴ τὸ πρὸς τὴν ζωὴν βλέπειν... [2]).

14. Codex Matritensis 16 [Bibl. Palatii] chartac. saec. XVI complectitur fol. 341 Cτίχους, οὓς λέγεται ἀκηκοέναι παρὰ Χριστοῦ τὸν θεολόγον Γρηγόριον (vv. 8) [3]).

15. Richardus Foerster in libro qui inscribitur De antiquitatibus et libris manuscriptis Constantinopolitanis. Rostochii 1877, ex codice quodam Vindobonensi publicavit catalogum antiquum (Ταῦτα τὰ κάτωθεν βιβλία εἰcὶν ἐν τῷ ῥαιδεcτῷ) codicum, qui olim Constantinopoli asservabantur. Quo in catalogo aliis omissis nominatur p. 30: Γραμματικὴ Γρηγορίου τοῦ θεολόγου.

16. De septem mundi spectaculis opusculum [4]), quod in nonnullis codicibus (Caesenatensi Gr. XXIX, 4 membran. saec. XI fol. 269v: L. Τοῦ θεολόγου περὶ τῶν ἑπτὰ θεαμάτων [5]); Roman. Vallicell. 47 [C. 97²] membran. saec. XV [a. 1425] fol. 55v [6]); Taurinen. VIII [B. I. 4] membran. saec. XI fol. 35 [7]). Vindobon. philos. Gr. 178 N [133 L] fol. 44v) Gregorio Nazianzeno attribuitur, est tantummodo paraphrasis Gregorii Naz. epigram. 50 (P. G. 38, 109) [8]) et Pseudo-Nonni hi-

---

[1]) Papadopulos-Kerameus, Μαυρογορδάτειος βιβλιοθήκη tom. I fasc. 1: Κατάλογος τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Λέcβῳ ἱερᾶς καὶ cεβαcμίας τοῦ Λειμῶνος Μονῆς ἀποκειμένων χειρογράφων... ἐν Κπόλει 1884, p. 24.

[2]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. p. 127.

[3]) Graux-Martin, Cat. l. p. 79.

[4]) De septem miraculis mundi cf. B. Montfaucon, Diarium Italicum... Parisiis 1702, p. 272 sq. H. de Rohden, De mundi miraculis quaestt. sel., Bonnae 1875. Plurima gravioris momenti proferunt H. Schott, De septem orbis spectaculis quaestt., Ansbach 1891, et W. H. Roscher, Die Hebdomadenlehren der griech. Philosophen u. Ärzte (Abh. d. ph.-h. Kl. d. k. S. G. d. W. vol. 25 n. VI), Leipzig 1906, p. 186—194. [5]) Cf. supra p. 41.

[6]) Martini, Cat. l. vol. II p. 81. — Cod. fol. 20—74 sunt Ἐρανίcματα ἐκ διαφόρων cυγγραμμάτων, quorum cap. XII (fol. 55v) est Περὶ τῶν ζ' θεαμάτων τῶν ἐν τῷ κόcμῳ cum aliis in Gregorium Naz. scholiis.

[7]) Codice continentur orationes Gregorii Naz. Fol. 35 ad or. 43 addita sunt in margine scholia, quibus septem orbis miracula duplici modo recensentur. Cf. Pasini, Cat. l. vol. I p. 73.

[8]) Carminum paraphrases (ἐκ τῶν ἐπῶν μεταφράcειc...), quae in nonnullis

storiarum in or. 43 c. 63 A (cf. P. G. 36, 1064 CD)[1]. Vide Cosmam Hierosolymitanum in P. G. 38, 533 sq. et 546 sqq.

17. De satira in Armeniorum ieiunium (*Ἀρτζιβούρτζια*), quae in cod. Vaticano Gr. 1119 chartac. saec. XIV—XV Gregorio Nazianzeno attribuitur, et de eius origine plura narrat Anastasius Caesariensis, *Περὶ τῆς δυσσεβοῦς θρησκείας τῶν κακίστων Ἀρμενίων* (P. G. 1 col. 657 adnot.)[2]. Cf. etiam Th. Sinko, Eos vol. XII (1906) p. 102.

Syriaca operum Gregorii Nazianzeni versio propter antiquitatem suam[3] et eximiam translationis fidem permagnam ad textum Gregorii constituendum obtinet auctoritatem[4]. Sed

---

codicibus Florentinis (ex. gr. in cod. Laurent. conv. soppr. 177 fol. 242—242v: L. *Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ἐκ τῶν ἐπῶν μετάφρασις παραγγελμάτων περὶ ἡσυχίας καὶ ἀρετῶν.* Inc. *Ἡσυχίαν μὲν λόγοις ἐπιτήδευε, ἡσυχίαν δὲ καὶ ἔργοις...* Subscriptio: *Παραγγελμάτων μετάφρασις· περὶ ὀρθοῦ βίου καὶ ἀρετῶν*) et Vaticanis (cf. T. Sinko, Eos vol. XV (1909) p. 69 sq.) leguntur, omisi; tractabit de eis perbrevi Gregorii carminum editor Leo Sternbach.

[1]) Textum Graecum opusculi et interpretationem Latinam invenies apud Iacobum Morelli, Bibliotheca manuscripta I (Bassani 1802) p. 391 sq. et apud Pasinum, Cat. l. vol. I p. 73, nec non apud Piccolominium, Estratti inediti dai codici greci della Biblioteca Mediceo-Laurenziana... p. 274 scholion 243—245. Cf. T. Sinko, Eos vol. XII (1906) p. 106.

[2]) *Ἐσθίουσι δὲ* (scil. Armenii) *καὶ ἑβδομάδι τῆς τυροφάγου τὸ κρέας, νηστεύοντες τῇ πρὸ τῆς ἀποκρέου ἑβδομάδι νηστείαν ἐπιτεταμένην ἐκτὸς ἄρτου καὶ ὕδατος μηδενὸς γευόμενοι. Καλοῦσι δὲ τὴν τοιαύτην ἑβδομάδα Ἀρτζιβούρτζια· οὐκ οἴδασι μέντοι τί βούλεται ἡ τοῦ ὀνόματος τούτου δύναμις· ἀλλά τινες μέν φασιν Ἀργίου* (al. *Σεργίου*) *τινὸς εἶναι τὴν νηστείαν· τινὲς δὲ τῶν Νινευϊτῶν, τινὲς δὲ τοῦ Ἀδάμ, ὅτε τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς ἀποβέβληται· κἀντεῦθεν ἁλίσκονται ἀλόγως νηστεύοντες· ὡς δέ τινες διηγοῦνται, καὶ ἔοικεν ὁ λόγος αὐτῶν ἀληθὴς εἶναι, τῶν παρ' αὐτοῖς τις ἐπισκόπων κυνιδίῳ ἐκέχρητο, ᾧ τὸ ἐπώνυμον Ἀρτζιβούρτζης· τοῦτο δὲ προηγήτωρ εἴτουν πρόδρομος ἐξελληνιζόμενον λέγεται· προηγεῖτο γὰρ τοῦ ἐπισκόπου μέλλοντος εἰσιέναι εἴς τινα κώμην ἢ πόλιν. Οὗ θανόντος νηστεία ἑπταήμερος παρὰ τοῦ ἐπισκόπου νενομοθέτηται εἰς μνήμην τοῦ ἐπὶ κυνὶ πένθους.*

[3]) Iam longe ante saec. VII transtulerunt in Syriacam linguam Nestoriani opera Gregorii. Videas Gregorii Bar-Hebraei Librum splendorum I, 5, 4 apud Ios. Sim. Assemani, Bibliotheca Orientalis Clementino Vaticana... vol. II (Romae 1721) p. 30.

[4]) G. Przychocki, De Gregorii Nazianzeni epistularum codicibus Britannicis... Rozprawy Acad. Cracov. Ser. philol. vol. 50 (1912) p. 232 sq. et 236 sq.

iam in corpora Syriaca multa irrepserunt Pseudogregoriana [1]. Ex. gr. Iacobus Edessenus (mortuus a. 708) recensuit voces Syriacas, quae occurrunt in prima et secunda parte operum Theologi, quibus orationes 95 (sic) continebantur [2]. In codice autem Vaticano Syr. XCVI saec. XIV (a. 1352) fol. 96 inest „Gregorii Theologi de miraculis Eliae prophetae homilia, quam e Graeco in Syriacum transtulit Theodosius, Presbyter Edessenus, ex monasterio Kennensrinensi (a. 804)". Quam homiliam sequitur altera „De miraculis Elisaei" [3].

Dialogus inter Gregorium et Basilium, qui incipit: Basilius interrogat: Quo iure petivit Ioseph corpus Domini nostri, et quo modo ei datum erat, cum Iudei ei minarentur. Gregorius respondet: Propterea quod hortus ille, in quo sepulcrum erat, eius erat atque eius causa factum erat... etc. [4] exstat in codice Londiniensi Syr. Add. 12171 [DCCLXXXII] a. 833 [5]. In codice Parisino Arab. 213 saec. XVI fol. 19v—73 leguntur „questions (num. 155) agitées par S. Basile et S. Grégoire" [6]. Etiam in codice Vaticano Syr. Asseman. 408 [A. 151] a. 1549 Arabice Syriacis litteris scripto fol. 421—477 invenitur „dialogus inter sanctos Basilium et Gregorium" [7].

Codicibus Parisino Syr. 238 fol. 188—211 et Parisino Arab. 166 [Anc. fond.] fol. 164v continetur visio quaedam S. Gregorii rerum caelestium [8]. In carmine Ebedjesu (mort. a. 1318), metropolitae Sobae et Armeniae, citatur inter opera Iosephi Huzitae „expositio visionis quam vidit S. Gregorius" [9]. Ad quem locum Assemanus, Bibl. Orient. vol. III p. 103 ad-

---

[1]) In Syriacis codicibus exquirendis singulare studium non posui; quae adnoto, obvia sunt.

[2]) Assemani, Bibl. Orient. vol. III (Romae 1725) p. 290.

[3]) Steph. Evod. et Ios. Sim. Assemani, Bibliothecae Apostolicae Vatic. codd. mss. partis I tom. II complectens codd. Chaldaicos sive Syriacos, Romae 1758, p. 521.

[4]) Przychocki l. l. p. 246.

[5]) Cf. Wright, Catalogue of the Syriac manuscripts in the British Museum, vol. II p. 766 sq.

[6]) De Slane, Catalogue des manuscrits Arabes, Paris 1895, p. 54.

[7]) A. Mai, Codices Chaldaici sive Syriaci Vaticani Assemaniani, p. 59.

[8]) Catalogue des manuscrits Syriaques et Sabéeus (Mandaites) de la Bibliothèque Nationale, p. 191.

[9]) Assemani, Bibl. Orient. vol. III p. 103.

not. 3 adnotat: „In codice Arabico Bibliothecae Collegii Maronitarum de Urbe Syriacis litteris exarato a. 1550 exstat ‚apocrypha visio S. Gregorii Nazianzeni' quaestionibus eiusdem et Basilii Magni subiuncta hoc titulo: ‚Ascensus S. Gregorii: Ascendit hic sanctus spiritualis, raptusque fuit eius spiritus uno et viginti diebus permissu Dei...' Inc.: Ego Gregorius servus peccator, qui me peccatorum omnium maximum confiteor...".

In codicibus Paris. Arab. 108 a. 1421 num. 2 [1]), Paris. Arab. 147 saec. XV fol. 27v [2]), Paris. Arab. 310 saec. XVII fol. 56v – 61 exstant „les maximes de Grégoire et de Galien le médecin" [3]).

II.

LAUDATORES GREGORII NAZIANZENI.

Vitam, mores, doctrinam Gregorii Nazianzeni, qui etiam vivus Ecclesiae et fidei columna et *θεολόγος κατ' ἐξοχὴν* habebatur [4]), exponere iam primis Byzantinae aetatis saeculis officium erat gratum et laudabile. Multi igitur Gregorium ipsius exemplum (oratt. funebres: 7, 8, 18, 43; oratt. 11, 21, 24, 25; epigrammata) secuti Theologum orationibus et versibus laudaverunt [5]), quae encomia hic colligere et signare non alienum esse puto.

1. Nicetae Paphlagonis *(Νικήτας Δαυίδ,* mortuus circa a. 890) [6]) *Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν Γρηγόριον ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τὸν θεολόγον* (Inc. *Τὸν μέγαν Γρηγόριον ἐπαινέσομαι καὶ εἰ τῶν ἐπαίνων ὑπέρκειται· δίκαιον γὰρ καὶ οὐ δίκαιον μόνον· ἀλλὰ καὶ ὅτι μάλιστα πρέπων ὁ λόγος τῷ λογιωτάτῳ καὶ πάσης ἀρίστῳ νομοθέτῃ λογιότητος...* Des.: *...ὡς ἂν*

---

[1]) Slane, Cat. l. p. 25.

[2]) Cat. l. p. 33.

[3]) Cat. l. p. 85.

[4]) Rufinus in prooemio interpretationis orationum Gregorii Nazianzeni (Corp. Vindobon. vol. 46 P. I p. 5): „Manifestum namque indicium est non esse rectae fidei omnem, qui in fide Gregorio non concordat".

[5]) Cf. I. Dräseke, Iohannes Mauropus. Byz. Zeitschr. vol. II (1893) p. 461 sqq.

[6]) Ehrhard apud Krumbacherum, Byz. Litt.² p. 167 sq. L. Sternbach, Spicilegium Laurentianum. Eos vol. VIII (1902) p. 80 sq. et libri ibi allati.

διὰ cοῦ τρανοτέρας καὶ θεοπρεπεστέρας δόξης καὶ χάριτος ὑπερπληςθέντες cὺν cοὶ δόξαν ἀξίως δοῦναι καταξιωθῶμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τῇ μιᾷ θεότητι καὶ βαςιλείᾳ καὶ δυνάμει νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν) exstat in codicibus Parisino Gr. 153 membran. ff. 189 saec. XI (fol. 1—161) et XII (fol. 162—fin.) fol. 167—fin.[1]), et Parisino Gr. 1180 membran. ff. 347 saec. X fol. 141—172[2]). Ex altero codice orationem interpretatus est et edidit Latine Fr. Combefisius in Bibliotheca Patrum concionatoria vol. VI (Parisiis 1662) p. 616—632 (P. G. 105, 439—488)[3]).

2. Ioannes Cyriotes, Geometres nominatus (saec. X)[4]), orationem in Gregorium Nazianzenum composuit, quae servatur in unico codice Vaticano Palat. Gr. 402 mebran. saec. XI fol. 326ᵛ—352ᵛ [5]). L. *Τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Γεωμέτρου ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν ἡμῶν ἀρχιερέα καὶ θεολόγον Γρηγόριον.* Inc. *Θεὸς μὲν ἐν τοῖς οὖςιν, οὐςία ςοφίας τε καὶ δυνάμεως· ὑπόςταςις δὲ ἀρετῆς λόγων, Γρηγόριος· εἰκὼν μὲν Θεοῦ, θείων δὲ ἀνδρῶν καὶ ἀρχέτυπον...* Des.: *...διὰ δὲ τὴν cὴν φωνὴν καὶ cπουδὴν μέγα καὶ μέγιστον ἐν βραχεῖ ποίμνιον, καὶ δοίης αὐτὸ τὸ μέγα τῆς cῆς διδαςκαλίας μυςτήριον, τὴν τριάδα φυλάττειν καὶ τῇ τριάδι φυλάττεςθαι καὶ δοξάζειν τε καὶ δοξάζεςθαι... νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν* [6]).

3. Michaelis Pselli (* 1018 † circa a. 1080)[7]) orationem de Gregorio Nazianzeno (L. *Τοῦ ὑπερτίμου Ψελλοῦ λόγος*

---

[1]) Omont, Cat. l. vol. I p. 18.

[2]) Omont, Cat. l. vol. I p. 246.

[3]) Orationis editionem Graecam praeparat Leo Sternbach.

[4]) Ehrhard-Krumbacher, Byz. Litt.² p. 169 et p. 731 sqq. Cf. supra p. 89 sqq.

[5]) De codice videas plura supra p. 91 sq. Cf. etiam Catalogum codd. hagiograph. Graec. Bibl. Vaticanae... p. 228.

[6]) Orationis nonnulla capita (tria, non integram orationem) publicavit P. Tacchi Venturi, De Ioanne Geometra, eiusque in S. Gregorium Nazianzenum inedita laudatione in cod. Vaticano-Palatino 402 adservata, Studi e documenti di storia e diritto, a. XIV fasc. 2 (Roma 1893) p. 150 sq., 153 sq., 158 sq. cum carminibus Gregorii et Vita a Gregorio Presbytero conscripta comparans ea et de Geometrae scribendi genere disserens. V. Bibliothecam hagiographicam Graecam² p. 101.

[7]) Ehrhard-Krumbacher, Byz. Litt.² p. 79, 433 sqq. Cf. supra p. 176. A. Sonny, Das Todesjahr des Psellos und die Abfassungszeit der Dioptra, Byz. Zeitschr. vol. III (1894) p. 602 sq. putat Mich. Psellum post a. 1097 mortuum esse.

σχεδιασθεὶς πρὸς Πόθον βεστάρχην ἀξιώσαντα αὐτὸν γράψαι περὶ τοῦ θεολογικοῦ χαρακτῆρος. Inc. *Μὴ θαυμάσῃς, Πόθε μοι φίλτατε, εἰ τῶν πρὸ ἐμοῦ ῥητόρων καθ' ἕνα τοὺς σοφιστάς τε καὶ φιλοσόφους...* Des.: *...ἐπειδὰν δέ σοι ταῦτα εἰς πέψιν ἀναδοθῇ, τότε καὶ τὰ λειπόμενα τῆς εὐωχίας συνεισενέγκωμεν)* [1]) post H. O. Coxeum[2]) et A. Papadopulum-Kerameum[3]) nunc optime edidit et commentario bonae frugis pleno instruxit A. Mayer, Psellos' Rede über den rhetorischen Charakter des Gregorios von Nazianz (Byz. Zeitschr. vol. 20 [1911] p. 27—100), et P. Levy, Michaelis Pselli de Gregorii Theologi charactere iudicium. Accedit eiusdem de Ioannis Chrysostomi charactere iudicium ineditum, Lipsiae 1912. De codicibus, in quibus conservata est haec oratio (codd. Paris. Gr. 1182 saec. XIII fol 51ᵛ; Hierosolym. 108 [Patr. Bibl.] saec. XIII fol. 1; Vatic. Palat. Gr. 402 saec. XI fol. 380; Venet. Marc. 524 saec. XIV fol. 160; Oxonien. Bodl. Miscell. 189 saec. XV fol. 195; Escorial. Φ. III. 1 saec. XV—XVI; Escorial. Y. I. 9. saec. XVI; Monac. Gr. 98 saec. XVI) cf. A. Mayer l. l. p. 27 sqq., et P. Levy l. l. p. 3 sqq.

Eiusdem Michaelis Pselli tractatus qui inscribitur *Χαρακτῆρες Γρηγορίου τοῦ θεολόγου, τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης* (Inc. *Ἠρώτησας, λογιώτατε ἀδελφέ, τίνες τε καὶ πόσοι τῆς καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίας πρὸς τὴν τέχνην τοὺς οἰκείους λόγους ἀπέξεσαν...* Des.: *...ἵστασθαι δὲ πρὸς τὸ συμβουλευτικὸν εἶδος καὶ ἀφηδύνειν τὸν λόγον ταῖς ἁπλαῖς καὶ ἀδιηγήτοις χάρισιν, ὡς ἡ χρυσῆ λύρα τοῦ Πνεύματος)* [4]) exstat in codicibus:

---

[1]) Bibliotheca hagiographica Graeca² p. 102. E. Norden, Die antike Kunstprosa vol. II, Leipzig 1898, p. 568 sq. Non Psello sed Anonymo cuidam orationem hanc perperam adscripsit Bruno Keil, Schriftzeugnis über Pheidias. Athen. Mitteil. vol. 29 (1904) p. 383 sq. Cf. L. Sternbach, Ein Schmähgedicht des Michael Psellos. Wien. Stud. vol. 25 (1903) p. 14 adnot. 3b.

[2]) Coxe, Cat. I. col. 743—751.

[3]) Журналь Министерства Народнаго Просвященя, Nova series vol. XXV (Ianuar. 1910) Pars Class. philol., p. 1—25. Cf. E. Kurtz, Byz. Zeitschr. vol. 19 (1910) p. 567.

[4]) Bibliothecae hagiographicae Graecae² editores tractatum non adnotaverunt p. 104. Cf. Norden l. l.

Florentino Laurent. LVII, 40 chartac. saec. XV fol. 243v—246 [1]).

Oxoniensi Bodleian. Miscell. 189 chartac. saec. XV in. fol. 198 sq. [2]).

Parisino Gr. 1182 chartac. saec. XIII fol. 100v—101v [3]).

Vaticano Gr. 671 chartac. saec. XIV fol. 94—97.

Vaticano Gr. 1823 miscell. saec. XIII—XVI fol. 101—103 (saec. XVI).

4. Theodulus Monachus (*Θωμᾶc ὁ Μάγιcτροc*, floruit saec. XIV in.) [4]) composuit orationem (Inc. *Οὐχ ὅπωc οὐδ᾽ ἂν εἶc οἶμαι τῶν πάντων οὐδ᾽ ὁπωcτιοῦν ἐμοὶ νεμεcῆcαι οὐδ᾽ ἀπονοίαc ἧcτινοc οὖν ἕλοι καὶ θράcουc*... Des.: ...*καὶ τὰc ἐπὶ coὶ πολλὰc καὶ μεγάλαc μὴ καταιcχύναc ἐλπίδαc cὺ δὲ καὶ τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων κοινωνὸν ἔπειτα δείξαιc, ἐν Χριcτῷ Ἰηcοῦ*...) in laudem Gregorii Nazianzeni [5]), quae continetur codicibus [6]):

Athoo 4508 [388 *Ἰβήρων*] chartac. saec. XVI fol. 858 [7]).

Hierosolymitano 12 [*Τῆc Ἀναcτάcεωc*] chartac. saec. XIV fol. 190 sqq. [8]).

---

[1]) Bandini, Cat. l. vol. II col. 415.

[2]) Coxe, Cat. l. col. 751. Subiuncta tractatui in codice fol. 199—200 commentatio Pselli, quam Coxe cat. l. col. 751 „in laudem Chrysostomi (?) et Gregorii Theologi" inscripsit, nihil cum Theologo habet; est disputatio de Ioannis Chrysostomi arte dicendi, quae etiam in cod. Paris. Gr. 1182 fol. 45—46 legitur. Edita est primum dissertatiuncula a Paulo Levy l. l. p. 92 sqq.

[3]) Ex hoc codice edidit tractatum I. Fr. Boissonade, Psellus de operatione daemonum, Nürnberg 1838, p. 124 sqq. Cf. P. G. 122, 901—908.

[4]) Krumbacher, Byz. Litt.² p. 548 sqq. M. Treu, Der Philosoph Ioseph. Byz. Zeitschr. vol. VIII (1899) p. 47 sq. Cf. Byz. Zeitschr. vol. X (1901) p. 317.

[5]) Catalogi Bibliothecae Ambrosianae editorum (Ae. Martini et D. Bassi) in recensendo codice Ambros. 482 [L. 44 sup.] adnotatio p. 578 sq.: „Nescimus unde Ehrhard apud Krumbacher, Gesch. d. byz. Litt.² p. 139, 3 hauserit notitiam contineri in hoc cod. L. 44 sup. Thomae Magistri scholia in Gregorium Nazianzenum" caret fundamentis, nam Ehrhard opinionem talem non protulit et Thomas Magister scholia in Gregorium Naz. non scripsit.

[6]) Orationem edidit L. Norrmann, Theoduli monachi sive Thomae magistri laudatio Gregorii Theologi, Upsalae 1693, p. 1—164 = P. G. 145, 216—352.

[7]) Lampros, Cat. l. vol. II p. 135.

[8]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. III p. 212.

Vindobonensi theol. Gr. 210 N [266 L] chartac. saec. XV fol. 167—232ᵛ: L. *Τοῦ σοφωτάτου καὶ ῥητορικωτάτου μαγίστρου λόγος ἐγκωμιαστικός...* [1]).

Vindobonensi iurid. Gr. 12 N [10 L] chartac. saec. XIV ex.—XV fol. 221—292ᵛ: L. *Λόγος ἐγκωμιαστικός... συγγραφεὶς παρὰ τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς (in marg. add. m. 2 nigro: σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου) κυροῦ (in rasura et m. 2 nigro: Θεοδούλου τοῦ μαγίστρου)* [2]).

5. Theodori Metochitae († 13. III. 1332) [3]) oratio in Gregorium Nazianzenum (Inc. *Ὅσα μὲν τῷ παρόντι λόγῳ τὰ δυσχερῆ πρόσεστιν οὐδὲ λέγειν οἶμαι ῥᾳδίως...* [4]) invenitur in codicibus:

Athoo 4508 [388 *Ἰβήρων*] chartac. saec. XVI fol. 858 [5]).

Athoo 5025 [905 *Ἰβήρων*] chartac. saec. XV num. 6: L. *Τοῦ σοφωτάτου μεγάλου λογοθέτου Θεοδώρου τοῦ Μετοχίτου ἐγκώμιον εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Γρηγόριον ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τὸν Θεολόγον* [6]).

Vaticano Gr. 1297 chartac. saec. XIV fol. 1—10ᵛ: L. *Τοῦ σοφωτάτου λογοθέτου τοῦ γενικοῦ Θεοδώρου τοῦ Μετοχίτου ἐγκώμιον εἰς τόν... κτλ.* ut supra. Encomium fine mutilum est et desinit verbis: *...κοινὰ παιδεύματα, οἰκίαι, συναυλίαι, τροφαὶ* || [7]).

6. Petri Arcudii († Romae a. 1634), qui Gregorii XIV et Clementis VIII legatus circa viginti annos in Polonia moratus est [8]), oratio in Gregorium Nazianzenum exstat in codice Vaticano Ottobon. Gr. 189 miscellan. saec. XV—XVII fol. 30—42ᵛ. L.: *Πέτρου τοῦ Ἀρκούδου λόγος εἰς τὸν μέγαν Γρη-*

---

[1]) Lambecius, Cat. l. vol. V² col. 418: „Anonymi cuiusdam Magistri, qui Symeon Sethus esse videtur, oratio encomiastica...". Eadem protulit Nessel cat. l. p. 309.

[2]) Lambecius, Cat. l. vol. VI p. I² col. 81 et Kollar ibid. adnot. B perlegerunt inscriptionem: ... *Θεοδώρου τοῦ μαγίστρου*. Ita etiam Nessel, Cat. l. vol. II p. 28.

[3]) Krumbacher, Byz. Litt.² p. 550 sqq. M. Treu, Der Philosoph Ioseph. Byz. Zeitschr. vol. VIII (1899) p. 1 sqq. Cf. Byz. Zeitschr. vol. X (1901) p. 567.

[4]) In Bibliotheca hagiograph. Graeca² p. 101 sq. encomium non est notatum.

[5]) Lampros, Cat. l vol. II p. 135.

[6]) Cat. l. vol. II p. 235.

[7]) Przychocki, Eos vol. XVI (1910) p. 131.

[8]) K. N. Sathas, *Νεοελληνικὴ φιλολογία, ἐν Ἀθήναις* 1868, p. 262.

γόριον τὸν θεολόγον. Inc. Δίκαιος ἔρανος ἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἀρετῆς ἕνεκεν... Des.: ...εἰ δ' ἐκ καλῆς προαιρέσεως καὶ βαθυτάτης φιλίας, μέγιστός τε καὶ φιλικώτατος ἐν αὐτῷ τῷ φιλίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ [1]).

7. Ioannis Μπουαφέδη (saec. XVI—XVII)[2]) oratio in Gregorium Nazianzenum exstat in cod. Hierosolymit. 85 [Σταύρου] chartac. saec. XVII fol. 190 - 198. Oratio incipit: Ἔδει μέν, αἰδεσιμώτατοι ἐμοί γε πατέρες καὶ δεσπόται λαμπρότατοι, λοιποί θ' ὅσοι ἀκροαταὶ θεοφιλεῖς καὶ φιλέορτοι...[3]).

8. Cortesii Epirotae oratio in Gregorium (L. Λόγος εἰς Γρηγόριον τὸν θεολόγον τοῦ σοφωτάτου Κορτησίου τοῦ Ἠπειρώτου) invenitur in cod. Hierosolymit. 85 fol. 118—125. Oratio incipit: Νόμος οὗτος ἤνθησε παρὰ τοῖς πρὸ τῶν ἡμετέρων χρόνων ἀκμάσασιν Ἕλλησι...[4]).

9. Emanuelis Scylitzii encomium in Gregorium Nazianzenum invenitur in cod. Romano Vallicell. Allat. 214 [139] chartac. saec. XVII (a. 1676) fasc. 6 manu Leonis Allatii scriptum[5]). L. Ἐγκώμιον εἰς τὸν θεῖον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Σκιλιτζίου τοῦ Χίου συμβιότου Λέοντος τοῦ Ἀλλατζίου. Λελεγμένον ἔτει αχος ἰουνίου ιε. Inc. Μέγας μὲν καὶ μείζων ἢ καθ' ἡμᾶς ὁ ἀγὼν οὑτοσί· τίς γὰρ καὶ τῶν ἐν λόγοις εὐδοκιμησάντων ῥητόρων καὶ πολύ τι τῶν ἄλλων ἐπὶ δεινότητι ἐπαινουμένων δύναιτο ἂν εὐλογῆσαι Γρηγόριον... Des.: ...ἐγκωμιάσαι τὸν ἄνδρα τῷ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων φωτὶ καὶ ...δανείσασθαι φῶς καὶ ἀμυδραῖς λύχνου αὐγαῖς τὸν φωστῆρα καθωραΐσαι. Textui Graeco addita est interpretatio Latina fine mutila: „Oratio de divo Gregorio Nazianzeno habita ab Emanuele Schilicio Chio convictore Allatiano. Vicimus aliquando modestiam tuam, sanctissime praesul Gregori, dum enim tuos cineres in Vaticanae huius Basilicae triumphalibus alis veneramur, gratulamur nobis relatam speciose victoriam...".

---

[1]) Przychocki, Eos vol. XVI (1910) p. 131 sq. et adnot 66.

[2]) Ém. Legrand, Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en grec par des Grecs aux XVe et XVIe siècles, vol II (Paris 1885) p. 210 sqq. Sathas, Νεοελληνικὴ φιλολογία, p. 230.

[3]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. III p. 140.

[4]) Cat. l. vol. III p. 139.

[5]) Martini, Cat. l. vol. II p. 227.

10. In codicibus Romanis Vallicell. Allat. 200 [121] fol. 1—3[1]) et Allat. 219 [165] fol. 1—4v[2]) est anonyma oratio in Gregorium Naz., quae incipit: *Πολλῶν πλειστάκις διαθαυμασάντων τὰ τοῦ μάκαρος ἀνοίκειος ἂν εἴη καὶ ὁ ἐμὸς ὁ περὶ τούτου λόγος*...

11. Alius anonymae orationis in Gregorium Nazianzenum fragmentum exstat in codice Vallicelliano Gr. 217 [142] fasc. 26 saec. XVII[3]). Oratio incipit: *Ἐπεὶ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ τάχιστα ἐγκώμιον ἐν ἀρχηγέτῃ πάσης τῆς οἰκουμένης νεῷ, ἐν εὐσχημονεστάτῃ πάσης τῆς ἐκκλησίας συνουσίᾳ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰωθὸς γενέσθαι, ἐμοὶ σήμερον ἀποτρεψάμενον ξυνέηκα, παρὰ βραχύ, ἀκροαταὶ κοσμιώτατοι, ἦλθον τῇ τοῦ ἐπιτιθέντος φόρτους βαρύτητι καὶ μεγέθει ἀποκαμεῖν ὅλως καὶ ἀθυμεῖν*... Des.: ...*ἅπερ περὶ αὐτοῦ παριστῶνται λεξόμενα πρὸς βραχύτητα ἐμφανίζειν ὑμῖν κατέστησα.* Textum Graecum sequitur interpretatio Latina, quae incipit: „Cum primum Gregorii Nazianzeni laudationem in principe totius orbis templo, in amplissimo totius ecclesiae conventu quotannis haberi solitam, mihi hodie demandatam esse intellexi, nihil propius est factum, AA. OO., quam ut impositi oneris gravitate et magnitudine caderem animo penitus, ipsumque desponderem..."

12. In cod. Mosquensi Syn. 380 $\left(\frac{162}{\text{CLXIII}}\right.$. Olim *τῶν Ἰβήρων* in Monte Atho) membran. saec. XI (a. 1022) fol. 274v—288v invenitur *Λόγος εἰς τὴν ἐπάνοδον τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου*, quae oratio incipit: *Πανήγυρις ἱερὰ καὶ ὑπέρλαμπρος*..[4]). Cf. Bibl. hagiogr. Gr.² p. 102.

13. Inter laudatores Gregorii commemorari potest etiam Ioannes Doxopatres (*Ἰωάννης ὁ Δοξοπατρῆς*, etiam *ὁ Σικελιώτης* vocatus, saec. XI in.)[5]), qui in commentariis, quibus uberrime Hermogenis rhetoricam ornavit, saepenumero Theologum in comparationem cum oratoribus antiquis vocavit[6]). Cuius syncrisis fragmenta duo, qui-

---

[1]) Pars haec scripta est manu L. Allatii. Oratio in codice fine caret. Cf. Martini, Cat. l. vol. II p. 222.

[2]) Martini, Cat. l. vol. II p. 233.

[3]) Martini, Cat. l. vol. II p. 230.

[4]) Vladimir, Cat. l. p. 573.

[5]) Krumbacher, Byz. Litt.² p. 461 sq.

[6]) Cf. Rhet. Gr. ed. Walz vol. VI p. 108 sq., 292, passim.

bus Gregorius cum Demosthene comparatur [1]), publicavit iam Imm. Bekker, Anecdota Graeca, vol. III (Berolini 1821) p. 1447 sq. in adnot. [2]). Quanta auctoritate Gregorius Byzantinorum temporibus floruerit, vel initium demonstrat: *Ὁ Θεολόγοϲ οὐ μόνον Δημοϲθένην, ἀλλὰ καὶ πάνταϲ ὑπερεβάλετο. Κἂν τοὺϲ λόγουϲ παραβάλῃϲ, παιδίον εὑρήϲειϲ τὸν Δημοϲθένην. Καὶ τοῦτο δῆλον τοῦ μὲν ἐκ τοῦ πρὸϲ Λεπτίνην καὶ Ἀριϲτοκράτην, τοῦ δὲ ἐκ τοῦ περὶ τοῦ Πάϲχα. Εἰϲ χρείαν γὰρ ἑκάτεροι πεϲόντεϲ καὶ τὸ διαϲαφῆϲαι τοὺϲ νόμουϲ, ὁ μὲν ἀηδὴϲ ἄν, εἰ μὴ τοῖϲ ϲχήμαϲιν ἔτερπε ποϲῶϲ, διὰ τὴν ἀϲάφειαν, ὁ δὲ μεγάλην προχειριϲάμενοϲ ἔννοιαν καὶ τῷ ϲαφεῖ καὶ τῷ κόϲμῳ καὶ πᾶϲι τοῖϲ καλοῖϲ πρὸϲ κολοιόν, φαϲιν, ἀετόϲ...*

Vitam Gregorii Nazianzeni explicaverunt:

1. Gregorius Presbyter (floruit ante a. 733) [3]), cuius opusculum orationibus Gregorii praecedit in plurimis codicibus [4]).

2. Gregorius quidam (Nyssenus?) [5]) in codd. Escorialensibus Gr. R. II. 7 membran. fol. 1 sqq. [6]) et Y. III. 16 chartac. saec. XV fol. 252—296 [7]). Vita haec incipit: *Ὁ μὲν ϲκοπὸϲ εἷϲ ἐϲτιν...*

3. Iosephus Kalotheta (*Ἰωϲὴφ ὁ Καλοθέτηϲ*) [8]) in cod. bibliothecae *τῆϲ ἐν Λευκαϲίῳ τῶν Καλαβρύτων μονῆϲ τοῦ Ἁγίου Ἀθαναϲίου* num. 28 chartac. saec. XVIII fol. 221—240.

---

[1]) Ed. Norden, Die antike Kunstprosa, vol. II (Leipzig 1898) p. 568 adnot. 4.

[2]) Fragmentum primum sumptum est ex Ioannis scholiis in Ideas Hermogenis. Cf. Rhet. Gr. ed. Walz vol. VI p. 75 v. 5—27. Fragmentum secundum invenies in eisdem scholiis Ioannis. Rhet. Gr. ed. Walz vol. VI p. 175 v. 7—p. 176 v. 10.

[3]) I. Compernass, Gregorios Presbyter. Untersuchungen zu Gregorios Presbyter, dem Biographen Gregors des Theologen, und zu dem gleichnamigen Verfasser des Enkomions auf die 318 Väter des Konzils zu Nikaia..., Bonnae 1907, p. 7 sqq. et 17. Cf. Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, p. 38.

[4]) Editum est postremo in P. G. 35, 243—304.

[5]) Cf. St. Witkowski, Eos vol. XIII (1907) p. 57.

[6]) Miller, Cat. l. p. 19.

[7]) Cat. l. p. 19 et 289. Cf. Witkowski, Eos vol. XIII (1907) p. 57.

[8]) Ehrhard apud Krumbacherum Byz. Litt.^{2} p. 105 num. 8. N. A. Bees, *Ἰωϲὴφ Καλοθέτηϲ καὶ ἀναγραφὴ ἔργων αὐτοῦ.* Byz. Zeitschr. vol. XVII (1908) p. 86 sqq.

Vita incipit: Ἐγὼ μὲν ὁμολογῶ τοῦ παντὸς ἐλλελεῖφθαι καὶ ὑστερεῖν περὶ τὰ κρείττω καὶ τὴν τούτων ἐργασίαν... Des.: ...ἀλλ' οὖν ἐξιλάσαιο, ἐξευμενίσαιο τὸν Δεσπότην, ἵνα μὴ μετὰ τῶν κατακρίτων σταίημεν, καὶ ἀπεῤῥιμμένων τῆς μεγαλοπρεποῦς αὐτοῦ καὶ θείας δόξης· ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις νῦν τε καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν [1]).

4. Sebastus ὁ Κυμινήτης. Cod. Mileae 37 chartac. saec. XVII fol. 1—7. L. Εἰς τὸν βίον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἀποσημειώσεις τινές [2]).

5. Alexius ὁ Αὐθορός. Cod. Athous 4830 [810 Ἰβήρων] chartac. saec. XVIII fol. 95—95ᵛ [3]).

6. Anonyma Vita inest in cod. Hierosolymit. 22 [Patr. bibl.] chartac. saec. XVIII fol. 134ᵛ—141. Vita inscribitur: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Θεολόγου. Inc. Εἰς τὸν τόπον τῆς δευτέρας τῶν Καππαδόκων... [4]).

7. Alia Vita anonyma exstat in codicibus: Hierosolymit. 18 [Patr. bibl.] membran. saec. XI fol. 152 sq. [5]), Hierosolymit. 17 [Σταύρου] chartac. saec. XVI fol. 222 sqq. [6]), Vaticano Ottobon. Gr. 54 membran. saec. X fol. 68—71 [7]). Vita incipit: Οὗτος ὁ ὅσιος καὶ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν καὶ ἐν ἱεράρχοις περιβόητος... Des.: ...ἐν τῇ πρός σε ὀρθοδόξῳ καὶ ἀμωμήτῳ πίστει ἀσκανδάλιστον διαφύλαξον... ἀμήν.

* * *

Praeter oratores etiam poetae christiani Theologum, qui poesis ecclesiasticae fundamenta posuisset, versibus celebraverunt. Ita iam:

1. Georgius Pisides (Γεώργιος ὁ Πισίδης) de poesi

---

[1]) Bees l. l. p. 90.

[2]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. p. 18.

[3]) Lampros, Cat. l. vol. II p. 210.

[4]) Κ. Μ. Κοικυλίδης, Κατάλοιπα χειρογράφων ἱεροσολυμιτικῆς βιβλιοθήκης, ἐν Ἱεροσολύμοις 1899, p. 46.

[5]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. I p. 79.

[6]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. III p. 46.

[7]) Hagiographi Bollandiani-P. Franchi de' Cavalieri, Catalogus codd. hagiographorum Graecor. Bibl. Vaticanae, Bruxellis 1899, p. 253. W. Hengstenberg, Das griech. Januar-Menologium (Diss. Monac.), Freising 1910, p. 10 et 32.

Byzantina saec. VII in. optime meritus [1]) epigrammata in Gregorium Nazianzenum scripsit (I. *Єἰϲ τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Θεολόγον. Ὀφθαλμὸϲ ὤφθηϲ, Γρηγόριε, <τῶν> δογμάτων | ἀπομματώϲαϲ αἱρετιζόντων φρέναϲ.* II. *Ἄλλοι. Τῆϲ ἐπταφώτου λυχνίαϲ τῶν δογμάτων | πυρϲοὺϲ ἀνάπτων αἱρέϲειϲ καταφλέγειϲ.* III. *Єἰϲ τὸν ἅγιον Γρηγόριον. Καὶ ῥεῖθρα γλώϲϲηϲ καὶ διαύγειαν τρόπων | τὸ ζῶν ὕδωρ παρέϲχε τῇ ϲῇ καρδίᾳ*). quae primum Leo Sternbach, Georgii Pisidae carmina inedita (Wiener Stud. vol. XIII [1891] p. 17 num. 10—11 et vol. XIV [1892] p. 64 num. 94) ex cod. Paris. suppl. Gr. 690 saec. XII in lucem edidit nec non commentario exegetico instruxit (vol. XIII p. 52 sq.).

2. Theodorus Studita (* 759 † 826) [2]) composuit epigrammata et hymnos in Gregorium Nazianzenum. Hymnum (*κονδάκιον*) ex cod. Corsiniano 366 [Col. 40. E. 7. Bibl. Principum Corsini] membran. fol. 51 publicavit Io. Bapt. Pitra, Analecta sacra spicilegio Solesmensi parata, tom. I (Parisiis 1876) p. 351 sqq. hymn. VIII: *Τὰ ϲοφώτατα | τῆϲ φλογερῆϲ ϲου γλώττηϲ ἔπη, | ἀϲτραπτόμενα | ἐκ τοῦ ἀῤῥήτου φάουϲ, λάμπων, | τὴν οἰκουμένην | κατελάμπρυναϲ, | Γρηγόριε, | βροντήϲαϲ φρικτῶϲ | τῆϲ Τριάδοϲ τὸ δόγμα, | καὶ πάϲαϲ ἀπρίξ | τὰϲ αἱρέϲειϲ μαράναϲ, | ἱεραρχῶν | ὁ θεολογικώτατοϲ...* Des.: *...Μὴ ἐπιλάθῃ τοῦ ϲοῦ λαοῦ, | ὁ ἐποπτεύων ἐξ οὐρανοῦ, | ἀλλὰ τὸν Κύριον ὑπὲρ ἡμῶν | ἀδιαλείπτωϲ ἱκέτευε.*

Epigramma Theodori (*Βροντῶν τὰ θεῖα...*) in Gregorium videas infra p. 272 sq.

In eodem codice Corsiniano legitur (fol. 52) aliud troparium anonymum (Photii?) in Gregorium [3]):

Φωτοβολῶν | τῇ μελλιῤῥύτῳ γλώττῃ ϲου | τῆϲ ἀκραιφνοῦϲ | καὶ ἀκηράτου φύϲεωϲ | τῶν βλαϲφήμων ἀπετέφρωϲαϲ | αἱρετιζόντων τὰ φρονήματα, | τριϲήλιον αὐγὴν καὶ ὁμοούϲιον | κηρύξαϲ, μυϲτολέκτα Γρηγόριε, | ὡϲ θεολόγοϲ καὶ φίλοϲ τοῦ Χριϲτοῦ.

Cὲ τίϲ ἀξίωϲ ὑμνήϲει, πάτερ, | ἢ ἐξείποι τὸν τρόπον | τῆϲ γεννήϲεώϲ ϲου | καὶ πίϲτεωϲ κατορθώματα; | οὐδὲ οἱ πάντεϲ οἱ ϲυνελθόντεϲ | ἐν ϲοφίᾳ καὶ λόγῳ τε καὶ δυνάμει, | κἂν πρὸϲ βραχύ | ἕνα ὅμοιόν ϲοι ὕμνον προϲάξωμεν | ϲωτήριον ὑπὲρ πᾶϲαν | ἀριδήλωϲ Τριὰϲ

[1]) Cf. P. G. 92, 1161 sqq. Isid. Hilberg, Kann Theodoros Prodromos der Verfasser des *Χριϲτὸϲ πάϲχων* sein? Wien. Stud. vol. VIII (1886) p. 291 sqq. Krumbacher, Byz. Litt.² p. 709 sqq.

[2]) Ehrhard-Krumbacher, Byz. Litt.² p. 147 sqq. et 712 sqq.

[3]) Cf. Pitra l. l. p. 668.

ἣν ἐκήρυξας, | καὶ ὡϲ οἰκεῖον θεράποντα | καὶ ϲοφίαϲ καὶ γνώϲεωϲ ἔπληϲεν, | ὡϲ θεολόγον καὶ φίλον Χριϲτοῦ.

3. Theodorus Prodromus (Θεόδωροϲ ὁ Πρόδρομοϲ — floruit saec. XII in.) [1]), philosophus, rhetor, orator, poeta Byzantinus, in Gregorii Nazianzeni laudem epigrammata plura nec non disticha conscripsit. Disticha, quae apud Migneum Patr. Gr. vol. 35 col. 309 sq. Latine tantummodo et sub Pselli nomine leguntur (v. 1—20), nunc denuo [2]) collato codice Parisino Gr. 554 saec. XIII fol. 1v—2 [3]) edere placet:

Ἕτεροι εἰϲ τὸν μέγαν Γρηγόριον τὸν Θεολόγον ἡρωελεγεῖοι.

Θευλογίηϲ μέγα κάρτοϲ ἀείϲομαι ἁγνὸν ἱρῆα,
Γρηγόριον, Ῥώμηϲ ποιμένα κουροτέρηϲ·
ῥητροϲύνηϲ κῦδοϲ ἠύ, πυρὸϲ μένοϲ Ἀττικοῖο
πνείοντα, κρατερῆϲ εὖχοϲ ἐπογραφίηϲ,
παντοδαπῆϲ ϲοφίηϲ ἐπ' ἀπείρονα κύκλα κιόντα
τῆϲ νέον ἡμετέρηϲ καί ποτε ἡμετέρηϲ.
Παρθενίηϲ μέγα χαῖρ' ἐπιήρατε νυμφίε νύμφηϲ,
ἣ πρὸ μὲν ἐν Τριάδι καί τ' ἀΰλοιϲι νόοιϲ
καὶ καθαρῇϲι τρίτον ψυχαῖϲ ἐπιμίγνυται ἀνδρῶν,
ϲὸν δὲ γέγηθε πλέον ἀμφιέπουϲα λέχοϲ.
Χριϲτιανῶν λάχεοϲ χαῖρε πρόμε, πίϲτιοϲ ἕρμα,
ὑψηλὲ Τριάδοϲ Cτέντορ ὑπερμενέοϲ,
πῆμ' ὀλοὸν μανίηϲ ἀδινάων αἱρεϲιάων,
πῆμα Cαβελλίαο, πῆμα Μακηδονίου,
πῆμα τμηξιθέου ὀλοόφρονοϲ ἀνδρὸϲ Ἀρείου,
ὃϲ θεότητα τάμεν, ϲοῖϲ δ' ἀπέτμαγε λόγοιϲ.

L. Ὅμοιοι εἰϲ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον B (= Editio Basileensis) 1 Θεολογίηϲ P (= Paris. Gr. 554). ἱερῆα P 3 ῥηθροϲύνηϲ B 5 κίοντα B 7 νύμφιε B 8 νόϲοιϲ B 9 ἐπὶ μίγνυται B 10 ϲόν δε B 12 ὑψηλὲ] ὑψηχὲϲ B, quae lectio videtur praestare. 13 ἀδϊνάων P ἀδεινάων B 14 Cαβελλιάο B Cαβελλείαϲ P 16 τάμε B ἀπέτμαγε] ἀπέτεμνε B.

[1]) Krumbacher, Byz. Litt.² p. 749 sqq. et 804 sqq.

[2]) Distichi versus publicati sunt primum in libello: Cyri Theodori Prodromi epigrammata ut vetustissima ita piissima... etc., Basileae 1536, p. 161 sq. Cf. P. G. vol. 133 col. 1225.

[3]) Codex continet orationes Gregorii. Versus in Gregorium quasi anonymos exaravit manus posterior.

Χαῖρε λόγων μελέδημα, λαλοῦν ἀφίδρυμα cοφιης,
ζωὸν ἄγαλμ᾽ ἐπέων καί τε λογογραφίης·
cκιρτητά, πενθῆτορ, ἀπάντεcι παντὸc ἀνάccων,
Τριάδα μὲν πνείων, Τριάδα δ᾽ ἐκλαλέων,
Τριάδι δὲ ζώων, Τριάδοc δ᾽ ὑπὲρ ἦτορ ὀλέcκων,
ἧ cὺ μὲν ἀμφὶ πόλῳ ἄρτι πάρεδροc ἔηc·
ἡμῖν δ᾽ ὥc τε μέλιccα καλὸν μέλι κάλλιπεc ὧδε
cούc τε λόγουc ἑτέρουc καὶ τὸ Ἔμελλεν ἄρα.

20 *τριάδι δ᾽ ἐκλαλέων* P   21 *τριάδα δὲ ζώων* B   *ἦτορ* P   22 *ἧc* B *παρέδροc* P   23 *ὧδε* B   24 *Ἔμελλεν ἄρα* Gregorii Naz. or. 43 c. 1 in. 23—24 Desunt in Latina interpretatione in P. G. 35, 309 sq., quos tamen editor in P. G. 133, 1225 D ita vertit: „Nobis autem, sicut apis, mel relinquis dulce, sermones tuos praesentes ac futuros".

Etiam epigrammata Theodori Prodromi, quae apud Migneum non exstant, ex editione Basileensi (a. 1536) pagg. 134—140 hic iterare liceat:

Κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου τετράcτιχα ἰαμβεῖα καὶ ἡρῷα εἰc τὰ κεφαλαιωδῶc ῥηθέντα.

I. *Εἰc τὴν ἐξ ἐπαγγελίαc γέννηcιν Γρηγοριου τοῦ Θεολόγου.*

Ἐπαγγελιαc Ἰcαὰκ πάλαι τέκνον,
μελιῤῥύτων κλήραρχοc ἀπείρων τόπων·
ἐπαγγελίαc Γρηγόριοc νῦν τέκνον,
μελιῤῥύτων κλήραρχοc ἀπείρων λόγων.

II. *Εἰc τὸ αὐτό.*

Ἡ Τριὰc αὖτιc ἔειπε, ποιήcωμεν βροτὸν ἄνδρα,
ἡμετέρην κατὰ εἰκόν᾽ ὁμοίωcίν τε θεουδῆ,
καὶ ῥ᾽ εἰποῦcα ποίηcε Γρηγορίου μένοc ἠύ,
ἄνδρα Θεοῦ μεγάλοιο κατ᾽ εἰκόνα, γῆν προμολοῦντα.

III. *Εἰc τὴν ἐκ βρέφουc Θεῷ καθιέρωcιν Γρηγορίου.*

Θεόc cε, Γρηγόριε, πῦρ πνέον cτόμα,
ὡc τὸν Cαμουὴλ καὶ διδοῖ καὶ λαμβάνει.

I. Lemma in editione Basileensi (= B): *Κύρου Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου τετράcτιχα ἰαμβεῖα καὶ ἡρῷα εἰc τὰ κεφαλαιωδῶc ῥηθέντα εἰc τὴν ἐξ ἐπαγγελίαc γέννηcιν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου* seiunxi.

Ὁμοῦ γὰρ ἐξωλίσθεις ἐς φῶς ἡμέρας,
καὶ τῷ νοητῷ προσκομίζῃ φωσφόρῳ.

IV. *Εἰς τὸ αὐτό.*

Γρηγόριον μερόπεσσιν ὁμοῦ Θεὸς ὤπασε δῶρον,
καί θ' ἅμα ἐκ μερόπων ἀνελάζετο· ἦ τάχα μίμνειν
Γρηγορίου ἀπάτερθ' οὐδ' ὑψιμέδων θέλει Ἄναξ·
τοὔνεκά μιν δόμενος φορέει πάλιν αὐτὸς ἀπούρας.

V. *Εἰς Γρηγόριον ἐκ πάσης χώρας τοὺς λόγους συλλέγοντα.*

Καὶ τίς δέ σου πέφευγε τὴν πτῆσιν πόλις,
μέλιττα Μούσης; Κηροπλαστεῖς γὰρ λόγους
πτὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἰς Παλαιστίνην,
εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὸ Βύζαντος πέδον.

VI. *Εἰς τὸ αὐτό.*

Γραμματικήν τ' ἰδὲ μέτρα πολύτροπα, θεσμά τε ῥήτρης,
θευλογίην φυσικήν τε μαθηματικήν τε σοφίην,
πάντα λόγοιο γένεθλα μετ' ἠελίοις τριάκοντα
Γρηγόριος δεδάηκε, φορεύμενος ἔνθα καὶ ἔνθα.

VII. *Εἰς Γρηγόριον, ὅπως θνήσκων τῇ ἁγίᾳ προσριφεὶς τραπέζῃ εὐθὺς ἀνέστη.*

Τῆς σῆς, ἁγνὴ τράπεζα, φρικτῆς ἰσχύος·
Νόννης ὁ παῖς ἔκειτο λοίσθια πνέων,

I—IV. Gregorii mater, Nonna, masculam prolem, quam cupiebat, cum precibus a Deo impetrasset, ut olim Anna Samuelem filium sibi dono Dei concessum illi, a quo acceperat, Gregorium consecravit. Cf. Gregorii Naz. carm. II, 1 n. 1 v. 425 sqq. (P. G. 37 col. 1001 sqq.) et II, 1 n. 11 v. 68 sqq. (col. 1034 sqq.). Praeterea carm. II, 1 n. 45 v. 197 sqq. (col. 1367); II, 1 n. 92 v. 3 sqq. (col. 1447); II, 1 n. 93 v. 1 sq. (col. 1448); II, 1 n. 94 v. 3 (col. 1449); II, 1 n. 98 v. 1 (col. 1450): *Ἔκ με βρέφους ἐκάλεσσε Θεὸς νυχίοισιν ὀνείροις...* Novum Samuelem se ipsum vocat Gregorius carm. II, 1 n. 11 v. 91 (col. 1036).

V—VI. Gregorius cum aetate adolevisset, primum Caesareae, tum in Palaestinae scholis, deinde Alexandriae litterarum studio se dedit; postea (circa a. 350) Athenas se contulit; Constantinopolim a. 380 profectus est.

V, 2: *μέλι ταμούσης* B. *Μέλιττα Μούσης* correxit Sternbach.

VII—VIII. De hac re mentionem facit Gregorius solummodo carm. II, 1 n. 93 v. 3 (col. 1448): *Τὸ τρίτον αὖ θνήσκοντά μ' ἁγνὴ ἐσάωσε τράπεζα.* Etiam

καὶ προcριφεὶc coι γρήγορον πάλιν βλέπει,
καὶ κύκλα μετρεῖ, θαῦμα, δευτέρου βίου.

VIII. *Εἰc τὸ αὐτό.*

Νόννα, τί ῥα βλεφάρων θαλερὸν διὰ δάκρυον εἴβειc,
οὕνεκα Γρηγορίου φίλον δέμαc ἔκλυcε νοῦcοc;
Ἱρὰν ἀμφὶ τράπεζαν ἱρὸν προτικάτθεο παῖδα,
καὶ τάχ' ἂν ἐξ Ἀΐδαο μεθίζεται ἠέλιόνδε.

IX. *Εἰc Γρηγόριον ὄναρ τῇ παρθενίᾳ ὡc γυναικὶ ὁμιλοῦντα.*

Ὡc εὖγέ coι γένοιτο νύξ, γαμοcτόλε·
τῷ γὰρ καθαρῷ νυμφίῳ Γρηγορίῳ
τὴν παρθενίαν καθαρὰν νύμφην δίδωc,
καὶ τίc δέ coι μέμψαιτο τῶν νυμφευμάτων;

X. *Εἰc τὸ αὐτό.*

Γρηγόριε, προτιόccευ ἐμὸν πολυήρατον εἶδοc·
ἥν με λάβηcθα βίοιο cυνέμπορον, αἰθέρα δ' ἔλθῃc.
Τίc δὲ cύ; Παρθενίη. Περὶ χείλεcι χείλεα βάψον,
cὸν λέχοc ἀμφιέποιμι, γάμοc δ' ἀπὸ τῆλε μολείτω.

XI. *Εἰc Γρηγόριον ναυαγοῦντα κατὰ Παρθενίου πέλαγοc, εἶτα δι' εὐχῆc cωζόμενον, καὶ ταῦτα πρὸ τοῦ βαπτίcματοc.*

Τὸ Παρθενικὸν κῦμα, παρθένε, πλέων,
cυνεμπεcούcηc ἀγρίαc τρικυμίαc
εὐχῇ cεαυτὸν τούc τε ναυλόχουc ῥύῃ,
καὶ ταῦτα μήπω τὴν κολυμβήθραν φθάcαc.

Gregorius senior, Theologi pater, gravi morbo oppressus apud altare sanatus est. Cf. Greg. Naz. or. 18 c. 28 sq. P. G. 35, 1017 C sqq.

VIII, 1: *δάκρυο* B. 3 *ἱερὰν* B.

IX—X. Post visum nocturnum, quo Castitas et Temperantia Gregorium hortatae sunt, ut eis se totum daret, Castitatem Gregorius sequi constituit. Cf. carm. II, 1 n. 1 v. 450 sqq. (col. 1003 sq.); I, 2 n. 9 v. 48 sqq. (col. 671); II, 1 n. 12 v. 805 (col. 1225); II, 1 n. 45 v. 201 sqq. (col. 1367 sq.); II, 1 n. 92 v. 5 sq. (col. 1447).

X, 3 *Τίc δὲ cὺ παρθενίη;* B.

XI—XII. Caesareae et Alexandriae studiis ad finem perductis Gregorius per mare Parthenicum in Graeciam navigavit. Tum gravis exorta est tempestas, et Gregorius nondum baptizatus in periculo mortis erat. Precibus parentum, qui in somnis admoniti, quo in casu fuisset filius, Deum orabant, ut periclitanti opem ferret, servatus est. Cf. or. 18 c. 31. P. G. 35, 1023 B sqq.; carm. II,

XII. Εἰς τὸ αὐτό.

Παρθενικὸν διὰ βένθος ἔπλεις ποτέ, φαίδιμε ἆνερ,
κῦμα δέ τοι πολύαφρον ὀμόκλεε νῆα βυθίζειν,
οὐδ' ἔμπης τόδ' ἔτρεσας, ἐὰς δ' ἀνὰ χεῖρας ἀείρας,
Χριστὸν ἄνακτα κάλεσσας, ὁ δ' ἅρπασεν ἔκ σε βυθοῖο.

XIII. Εἰς τὴν συζυγιαν Γρηγοριου καὶ Βασιλείου.

Καππαδόκιον ζεῦγος ὡς ἐκ πατρίδος,
Ἕλληνες αὖ τὸ ζεῦγος ὡς ἐκ βιβλίων,
σύζωον, ἰσόψυχον, ἰσόπνουν ὅλον.
Τὰ Γρηγοριου καὶ Βασιλειου λέγω.

XIV. Εἰς τὸ αὐτό.

Εἴ τις καὶ τριτος ἦεν ὁμοφροσύνης ὑπὸ δεσμῷ
δοιοῖς σύν ῥ' ἑτέροις, Βασιλειῳ Γρηγοριῳ τε,
σύμπνοος ὢν βιότῳ τε καὶ ἤθεσι πᾶσιν ὁμοῖος,
δὴ τότε καὶ τετράτην Τριάδ' εἴχομεν ἀμφὶ νόοισιν.

XV. Εἰς Γρηγόριον προβαλλόμενον ὑπὸ Βασιλείου ἐπίσκοπον εἰς Σάσιμα.

Τί ταῦτα, Βασίλειε, πάνσεμνον κάρα;
τὸν Γρηγόριον ἐν Σασίμοις τὸν μέγαν
πιθηκιαιῳ καὶ στενῷ χωρυδριῳ!
Οὐ τοῦτο τῆς σῆς ἄξιον φρενὸς κρινω.

---

1 n. 1 v. 307 sqq. (col. 993 sq.); II, 1 n. 11 v. 121 sqq. (col. 1038 sq.); II, 1 n. 92 v. 7 (col. 1447); II, 1 n. 93 v. 7 (col. 1448).

XII, 4: *κάλεσας, ὅδ'... τε* B.

XIII—XIV. Inter Basilium Magnum et Gregorium Nazianzenum arctissima erat necessitudo. Legas, quae dicit Gregorius in oratione funebri in Basilium (or. 43 c. 20. P. G. 36, 521 B): *Ἴσαι μὲν ἐλπίδες ἦγον ἡμᾶς πράγματος ἐπιφθονωτάτου, τῶν λόγων· φθόνος δὲ ἀπῆν, ζῆλος δὲ ἐσπουδάζετο. Ἀγὼν δὲ ἀμφοτέροις, οὐχ ὅστις αὐτὸς τὸ πρωτεῖον ἔχοι, ἀλλ' ὅπως τῷ ἑτέρῳ τούτου παραχωρήσειεν· τὸ γὰρ ἀλλήλων εὐδόκιμον ἴδιον ἐποιούμεθα. Μία μὲν ἀμφοτέροις ἐδόκει ψυχὴ δύο σώματα φέρουσα...* Cf. or. 43 c. 22. P. G. 36, 525 A B; carm. II, 1 n. 11 v. 221 sqq. (col. 1044 sq.).

XIII, 1: *Καππαδόκαιον* B. *Καππαδόκιον* corr. Sternbach.

XIV, 3: *συμπνοέων* B. *Σύμπνοος ὢν* corr. Sternbach, qui etiam de *συμπνεύων* (cf. infra p. 264 n. XXI, 2) cogitabat.

XV—XVI. Gregorius aegre tulit se a Basilio episcopum in Sasima, oppidum parvum, cuius incolae in summa egestate versabantur, missum esse. Cf. or. 9. P. G. 35, 820 sqq.; or. 43 c. 59. P. G. 36, 572 C sq.; carm. II, 1 n. 11 v. 386 sqq. (col. 1056 sqq.); epist. 48. P. G. 37, 97 B sqq.

XV, 3. Carm. II, 1 n. 11 v. 442 (col. 1059) Sasima *στενὸν κωμύδριον* vocantur.

XVI. Εἰς τὸ αὐτό.

Καππαδόκαι καὶ Πόντε λόγιοί τε εὖχος Ἀθῆναι,
ἴστε τόδ', ὡς Βασίλειος ἐφήμενος ἀμφὶ θοώκῳ
Καισαρέων, Σασίμοισιν ἀσημοτάτῃ ἐνὶ χώρῃ
Γρηγόριον θώκευσε τὸν ἥλικον ἀρχιερῆα.

XVII. Εἰς Γρηγόριον ἐποποιοῦντα διὰ τὸ κωλῦσαι Ἰουλιανὸν Χριστιανοὺς ἀναγινώσκειν τὰ Ὁμήρου.

Ἰουλιανέ, τί στενοῖς μοι τοὺς λόγους
καὶ τῆς Ὁμήρου τί φθονεῖς Καλλιόπης;
Ἔχω τὸ λαμπρὸν τοῦ Γρηγορίου στόμα
ὅλας στιχουργοῦν εὐγενεῖς Ἰλιάδας.

XVIII. Εἰς τὸ αὐτό.

Τίπτε τὸ Μῆνιν ἄειδε θεὰ περικεύθεαι, ἄναξ;
Ἔστι τὸ Χριστὲ ἄναξ πολὺ λώϊον, ὅσσα καὶ αὐτός
Χριστὸς ἔοι θεάων μέγα φέρτατος οὐλομενάων.
Γρηγόριον λαλέοιμι, ὅλους δὲ σὺ κεῦθε Ὁμήρους.

XIX. Εἰς Γρηγόριον αὐτοχείρως τοῖς ἀῤῥώστοις δουλεύοντα.

Ναὶ χεὶρ καθαρὰ τοὺς ὀδωδότας ῥύπους
καὶ τοὺς ἰχῶρας τῶν νοσαζόντων πλύνε·
εἰς γὰρ Θεοῦ μίμησιν ἐντεῦθεν φθάνεις,
τοῦ τῆς ἐμῆς φθάσαντος ἀρχισαπρίας.

XX. Εἰς τὸ αὐτό.

Αἵ ῥα θεηγορίην γράψαν χέρες, αἳ θυέεσσι
παμμεδέονθ' ἱλάοντο καὶ ἐς πόλον ἀμπετάνυντο
ἕλκεα νῦν μερόπων νοσεόντων ἀμφιπένονται,
Γρηγόρι', ὡς καὶ ἐμεῖο δυσαλθέας ἵκεο νούσους.

XVI, 1: λόγιοί τε εὖχος Ἀθῆναι. Cf. carm. II, 1 n. 1 v. 97 (col. 977).

XVII—XVIII. Iulianus Apostata Christianis interdixit, ne litteras Graecas docerent alios neve discerent. Cf. or. 4 c. 5 et 100 sqq. P. G. 35, 535 AB et 633 C sqq.

XVIII, 2: Χριστὲ ἄναξ. Est initium carm. II, 1 n. 1 (col. 969). Ita incipiunt etiam carm. I, 1 n. 36 (col. 518); II, 1 n. 38 (col. 1325); II, 1 n. 92 (col. 1447).

XIX—XX. Cf. or. 14. P. G. 35, 857 sqq. Videas etiam supra p. 173.

XIX, 3: μίμνησιν B.

XXI. *Εἰς Γρηγόριον ἐρχόμενον εἰς τὸ Βυζάντιον ἐπὶ ἀνατροπῇ τῶν αἱρέσεων.*

Βυζαντιὰς δέδεξο τὸν Νόννης τόκον
θυμοῦ πυρὰ πνεύοντα καὶ ζήλου φλόγας.
Ἥκει γὰρ εἰς σὲ πίστεως στήσων ὅρους,
καὶ τὰς μιαρὰς αἱρέσεις διασπάσων.

XXII. *Εἰς τὸ αὐτό.*

Ἄμπνυτε ὀρθότομοι Τριάδος πρόμοι ἀρχεσιφώτου·
Γρηγορίοιο βίη γὰρ ὑπέρθυμος Αὔσονα Ῥώμην
θεύει, σύν ῥ' ὑμέεσσι Θεοῖο ἔην τι παλαῖσαι.
Καὶ τίς ἄρ' ἀντιβίων ἀεθλάτορος ἄλκαρ ἐνέγκῃ.

XXIII. *Εἰς Γρηγόριον λιθαζόμενον ὑπὸ αἱρετικῶν καὶ φεύγοντα τὰς βολάς.*

Ἐλιθόλευσε τὸν Λόγον πρὶν ὁ πλάνος,
νῦν λιθολεύει τὸν πρόμαχον τοῦ Λόγου.
Ἀλλ' ὡς πέφευγας ἐκ μέσων σὺ τῶν λίθων,
οὕτω πέφευγε καὶ πρόμαχος σός, Λόγε.

XXIV. *Εἰς τὸ αὐτό.*

Χριστομάχοι παλάμαι τί τ' ἄρ' ἔρδετε, Γρηγοριοιο
κὰκ κεφαλῆς φορέουσαι ἀπείρονα πέτρον ὕπερθεν;
Ὄμνυμι αἰθέρ' ἄνω καὶ ἀχανέα νέρθεν ἄβυσσον·
εὔστοχος οὔ τις ἔοι κατὰ Γρηγορίοιο λιθαστής.

XXV. *Εἰς Γρηγόριον ἐξερχόμενον τοῦ Βυζαντίου.*

Σκιρτᾶτε, καθάλασθε τῆς ποίμνης λύκοι!
Μακρὰν ὁ ποιμήν, ἡ καλὴ λυκαγχόνη.

XXI—XXII. Constantinopolim Gregorius a. 380 a Thraciae episcopis et orthodoxis Constantinopolitanis arcessitus venit, ut haereses varias oppugnaret. Cf. carm. II, 1 n. 11 v. 583 sqq. (col. 1069 sqq.).

XXI, 2: *πνεύοντα* pro *πνέοντα* eadem ratione auctor dixit qua *θεύει* pro *θέει* XXII 3 et *ἐνέχευας* pro *ἐνέχεες* XXVI 1 usurpavit; cf. etiam ad XIV 3' Sternbach.

XXII, 4: *ἀντιβίων* pro *ἀντιβιάων* correxit Sternbach.

XXIII—XXIV. Haeretici ira contra Gregorium impulsi lapidibus eum Constantinopoli aggressi sunt; cuius facti causa non turbatores, sed Gregorius in ius vocatus est. Cf. or. 23 c. 5. P. G. 35, 1157 A; carm. II, 1 n. 11 v. 665 sqq. (col. 1075).

XXV—XXVI. Ut discordiam inter episcopos ad concilium generale a. 381 a Theodosio Constantinopolim convocatos levaret, Gregorius se episcopatu Con-

πλὴν cφενδονᾶν δύναιτο κἀκ τῶν μακρόθεν.
Βυζαντιάc, κλαίω cε τῆc ἀκοcμίαc.

XXVI. Εἰc τὸ αὐτό.

Τίπτε Τριὰc βαcίλεια τόcην coφίην ἐνέχευεc
χείλεcι Γρηγορίοιο θεηγορίην τε χάριν τε,
ὥcτ' ἀνὰ βαcκανίηc ἀτειρέα λαμπάδα καῦcαι;
Ἡμὶν ἔμελλε πόληοc ἀπόπροθι θέcθαι ἀνάccηc.

XXVII. Εἰc τὸν θάνατον Γρηγορίου.

Ποίῳ cέ, Γρηγόριε, cυντάξω μέρει;
τῷ τῶν βιούντων; ἀλλ' ὁ τύμβοc ἐγγύθι·
τῷ τῶν θανόντων; ἀλλὰ ταῖc βίβλοιc πνέειc.
ἢ τῷ Θεῷ ζῇc, τῷ βροτῶν θανὼν νόμῳ;

XXVIII. Εἰc τὸ αὐτό.

Αἰθὴρ ὄμνυc' ὕπερθε, κάτω δ' ἐπιόμνυcι γαῖα,
μὴ τοῖον coφίηφιν ὑπείροχον ἄλλον ἰδέcθαι,
οἷοc Γρηγορίοιο νόοc πέλε Γρηγοριάδου,
Ῥώμηc κουροτέρηc μέγ' ἀμύμονοc ἀρχιερῆοc.

4. Nicephorus Blemmydes (* 1198 † 1272) [1]) scripsit Ἀκολουθίαν εἰc τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν θεολόγον (Inc. Ταῖc τῶν λόγων cου πλοκαῖc ὡc ἐν cαγήνῃ cυλλαβὼν...), qua in componenda auctor non solum in genere dicendi Gregorium Nazianzenum est imitatus, sed etiam sententias et enuntiata integra ex orationibus eius excerpsit et carmini suo intexuit [2]). Ἀκολουθία, quam edidit A. Heisenberg (Niceph. Blem. curric. vitae et carmina p. 122—126) exstat in codicibus: Lugdunensi Bon. Vulcani 56 chartac. saec. XIV fol. 95—99ᵛ [3]); Oxoniensi Ba-

stantinopolitano abdicavit. In universum legas or 42 (P. G. 36. 457 sqq.), qua Gregorius supremum Vale Constantinopolitanis dicit. Cf. carm. II, 1 n. 11 v. 1787 sqq. (col. 1154 sqq.).

XXV, 1: ποίμνηc λύκοι. Cf. carm. II, 1 n. 13 v. 141 (col. 1238).

XXVII—XXVIII. Mortuus est Gregorius a. 389.

[1]) I. Dräseke, Theodoros Laskaris Byz. Zeitschr. vol. 3 (1894) p. 498 sqq. Krumbacher l. l. p. 445 sqq. Nicephori Blemmydae curriculum vitae et carmina ed. A. Heisenberg, Lipsiae 1896, p. IX sqq., XCV sqq.

[2]) De hac re et de aliis similibus disseram fusius alio loco.

[3]) Heisenberg l. l. p. CIII sq.

rocc. Gr. 131 chartac. saec. XIV fol. 358 sqq.[1]; Oxoniensi Miscell. Gr. 205 chartac. saec. XIV fol. 238—240[2].

5. Gregorius ὁ *Βουλγαριας* (saec. XIII—XIV)[3] composuit epigrammata duo in carmina Gregorii Nazianzeni[4]. Epigrammata, quae publicavit Salvator Cyrillus in catalogo codicum Graecorum Bibliothecae Borbonicae (vol. I p. 67—68; epigr. I inc.: *Χρύσεα ταῦτ' ἔπεα ξεῖν', ὃς ποθέεις ἀναγνῶναι...* II: *Εἴ τινά που, φιλόμυθε, καλεύμενα χρύσε' ἀκούεις...*) inveniuntur in codicibus: Neapolitano Borbon. II. A. 24 chartac. fol. 1ᵛ, et Parisino suppl. Gr. 1090 chartac. saec. XIV fol. 5 (fol. 6—212 sunt carmina Gregorii Naz.).

6. Manuelis Philae (saec. XIII—XIV)[5] epigrammata in orationes Gregorii Nazianzeni[6] exstant in codicibus qui sunt:

Florentinus Laurent. VII, 12 chartac. a. 1445 manu Nili hieromonachi[7] exaratus. Orationibus praecedunt epigrammata scripta rubro et eadem manu (oratt. 1, 2, 3, 7, 8, 6. 22. 9. 10, 11, 12, 16. 18, 19, 17, 43, 14, 21, 24, 15, 25, 34, 20. 27—31, 38—40. 45. 44, 41. 32, 33, 23, epist. 101, 102, or. 36. 26, 42, 4, 5, 37, epist. 202, or. 13, carm. I. 2 n. 3, ep. 243. Ezech.. Eccles.). Quae epigrammata cum Latina interpretatione publicavit A. M. Bandini, Cat. l. vol. I p. 242—247.

Mosquensis Syn. 155 $\left(\frac{66}{\overline{\text{LXVII}}}\right)$ chartac. saec. XV in fronte

---

[1]) Coxe, Cat. l. col. 226.

[2]) Coxe, Cat. l. col. 761.

[3]) Krumbacher l. l. p. 553.

[4]) Gregorii archiepiscopi Bulgariae *Στίχοι ἐπιτάφιοι εἰς τὸν... ἀρχιδιάκονον... Ἀλέξιον τὸν Καππαδόκην* (Inc. *Ἔθνηκας, οἴμοι, καὶ καλῶν ὁ καλλίων | Ἀλέξιε κάλλιστε, κανὼν τοῦ βίου...* (vv. 24) inveniuntur in codice Paris. Coislin. 192 chartac. saec. XV fol. 2ᵛ. Cf. Krumbacher l. l. p. 553. — *Εἰς Γρηγόριον τὸν χρηματίσαντα ἀρχιεπίσκοπον πάσης Βουλγαρίας* scripsit Theodorus Metochites (cf. infra p. 280) versus 303 (Inc. *Γρηγόρι' ἀμφὶ μάλ' εἴραμαι θεράπον Χριστοῖο...*), qui exhibentur in cod. Paris. Gr. 1776 membran. saec. XV fol. 51ᵛ—59ᵛ.

[5]) Krumbacher l. l. p. 774 sqq.

[6]) E. Miller, Manuelis Philae carmina ex codicibus Escurialensibus Florentinis Parisinis et Vaticanis nunc primum edidit... vol. II (Parisiis 1857) p. 340—353. Leguntur epigrammata in oratt. 1—34, 36—45, Ezech., Eccles., epist. 101, 102, 202, carm. I, 2 n. 3, epist. 243.

[7]) Vogel-Gardthausen l. l. p. 330.

singularum orationum (τῶν ἀναγινωςκομένων)[1]. In codice Mosquensi Syn. 139 $\left(\frac{57}{\text{LVIII}}\right)$ membran. saec. IX[2]) quibusdam orationibus Gregorii Naz. praefixa manu recentiore leguntur epigrammata alia atque illa Philae[3]).

Patmiacus 37 membran. saec. XIII. Nonnullis orationibus adiuncta sunt epigrammata Philae scripta manu saec. XIV et publicata in I. Sakkelionis cat. l. p. 27—29[4]).

Vindobonensis theol. Gr. 74 N [80 L] membran. saec. X—XI. In fronte oratt. 2, 3, 7, 10, 9, 12, 6, 23 adscripsit manus posterior epigrammata Philae (L. *Cτίχοι ἰαμβικοὶ τοῦ Φιλῆ εἰς τοὺς λόγους τοῦ θεολόγου*)[5]).

In Nicolai de la Torre catalogo (nunc cod. Escorial. X. I. 16) codicum Escorialensium in codice num. 634 signato exhibebatur „Eumolpus Phile sur quatre homélies de s. Grégoire de Nazianze"[6]).

7. Ioannis Eugenici, ecclesiae Constantinopolitanae saec. XV diaconi[7]), versus in laudem Gregorii Nazianzeni inveni in cod. Parisino Gr. 554 membran. ff. 242 (mm. 285 × 235) saec. XIII (codice continentur orationes Greg. Naz.) fol. 2v scripto saec. XV—XVI:

Ἰωάννου διακόνου τοῦ Εὐγενικοῦ[8]).

Πλάκας δέκτο φίλος Μωςῆς μεγάλοιο Θεοῖο
θειοτυπώτους ἐν ὄρει δυςπειθέϊ λαῷ.
Αὐτὰρ ὁ νοῦς ὑψήγορος, εὖχος τῶν θεολόγων,

[1]) Epigrammata haec publicavit Chr. Frid. Matthaei in editione binarum orationum Gregorii Naz. (Mosquae 1780) p. 6 sqq. Cf. P. G. 36, 935 sq. Vladimir, Cat. l. p. 157.

[2]) P. G. 36, 937 cod. C. Vladimir, Cat. l. p. 143 sqq.

[3]) Matthaei l. l. protulit duo epigrammata. Cf. P. G. 36, 937 adnot. 6: In or. 1: *Τὸ Πάςχα Χριςτοῦ δεξιάν...* In or. 11: *Πιςτῶν φίλων ἐνταῦθα...*

[4]) Krumbacher l. l. p. 779.

[5]) Lambecius, Cat. l. vol. III[2] p. 456 sqq.

[6]) Miller, Cat. l. p. 372. Fabricius-Harles, Bibl. Gr. VIII[4] p. 432.

[7]) Ehrhard-Krumbacher, Byz. Litt.[2] p. 117 num. 4 et p. 495 sqq. *Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Βυζαντινὰ Ἀνάλεκτα. Δ': Εὐχαὶ καὶ ὕμνοι Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ.* Byz. Zeitschr. VIII (1899) p. 73 sq.

[8]) In fine carminis exstat subscriptio: *ἰωάννῃ εὐγενικῷ τοῦ ἐπίκλην, διακόνῳ μεγάλης θεοῦ ἔξοχα ἐκκληςίης.*

Γρηγόριος, πάντων μερόπων τὸ μέγιστον κλέος,
κουροτέρης Ῥώμης ἐρικυδέος ἱρὸς ἰθύντωρ,
Καππαδοκῶν γαίης φυτὸν εὐθαλές, ὥριος ἀστὴρ
κόσμου, παμμεδέοντος ἑωσφόρος ἠελίοιο,
θνητοῖς ἀνθρώποις ἀθάνατον ἄνακτα φαείνων,
ἀκροτάτη κορυφὴ προσαναβὰς θείης αἴγλης
δέκτο Θεοῦ σοφίην καὶ φύσιος λόγον ὀρθὸν
λαχὼν φρεσσὶν ἑαῖς καὶ θειονόοις πραπίδεσσιν
εὖ καὶ ἐπισταμένως μερόπεσσιν ἕκαστ᾽ ἀναφήνας
ἅπανθ᾽, ὅσσα τε φίλα Θεῷ καί τ᾽ ἦθε᾽ ἀγάλλει·
φωναῖς θ᾽ ἡδυλόγοισι περιφραδέως ἀγορεύσας,
φράσσατο βαθυνόῳ φρενὶ καὶ φράσεν ὕψει γλώττης,
ὅς θ᾽ ὑψηγορίῃσι πολὺ προβέβηκεν ἁπάντων,
οἷοι νῦν βροτοί εἰσι καὶ οἳ προπάροιθε γένοντο.
Τέκμαρ ἐτήτυμον· ὅς κ᾽ ἐθέλῃσι, χεροῖν τήνδ᾽ ἔχει
βίβλον πουλυπόθητον ἐνὶ κτεάτεσσιν ἐμεῖο,
ἥν μοι Ἰωαννίκιος ὤπασε, γηθόσυνος κῆρ,
θύτης ἁγνὸς ἐὼν πρωτίστου ἀρχιερῆος,
γράμματι ἀσφαλεῖ τόδε χειρὶ ἐῇ σημήνας
τὴν ἐπεκόσμησα καὶ ἐς τόδε ἐκτολύπευσα,
ὅς γε Ῥόδον πάτρην λάχε κεῖθεν δ᾽ εἰληλούθει
κτῆμα λόγους ποθέων κρεῖττον κτεάνων ἁπάντων.

19 ἐμοῖο cod.

8. Andronici Ducae Sguri (saec. XV)[1]) carmen in Gregorium Nazianzenum (Inc. Ὦ κέαρ ὄφρ᾽ ἄγε καὶ σοφὸν αἰνῶμεν μύθοισι...) inest in codice Oxoniensi Cromwell. Gr. 10 chartac. saec. XVI in. pag. 473[2]).

9. Nicolai Malaxi (Μαλαξός saec. XVI)[3]) epigramma in carmina Gregorii Naz. invenitur carminibus praefixum in codice Parisino suppl. Gr. 1090 saec. XVI.

10. Ioannis Memphitae epigramma in orationes Gregorii exstat in fine codicis Oxoniensis Colleg. B. Mariae Magdal. Gr. 5 membran. saec. XI. Epigramma manu posteriore videtur esse scriptum[4]).

[1]) Ehrhard apud Krumbacherum l. l. p. 114.

[2]) Coxe, Cat. l. col. 432.

[3]) Sathas l. l. p. 184 sq. Cf. G. Vitelli, I manoscritti di Palefato. Studi ital. di filol. class. vol. I (1893) p. 246 sq.

[4]) Coxe, Cat. l. vol. II p. 4. Epigramma publicatum est in Gregorii Naz.

Ἰωάννου Μεμφίτου εἰς βίβλον τῶν μζʹ λόγων τοῦ Θεολόγου.

Γρηγόριος μερόπεσσι θεηγόρος ἄνθεα μύθων
τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ σοφαῖς βίβλοισι χαράξας,
αἱρετικῆς ἀπέκερσε θεημάχον αἶσχος Ἐννοῦς,
δήμιον αὐδήεντι νόον θώρηκι πυκάσσας,
καὶ τέμε λυσσαλέους ἀπατήνορος αὐχένας ὕδρης
ἰὸν ὀλεσσινόοιο διαβλύζοντας ἰωῆς.
Εὖτε γὰρ ἑπταλόφοιο θεηδόχα πώεα Ῥώμης
δόγμασι μιστύλλοντο πολυσχιδέεσσι νομήων,
λυγρὸν ἀσημάντοισι ῥοπαῖς νόμον ἀμφιχάνοντα,
μοῦνος Χριστὸς ἔην ἐπιτάῤῥοθος· ἀπροφάτως γὰρ
πλαζομένης πραπίδεσσι φίλης ἰθύντορα ποίμνης,
Γρηγόριον συνάεθλον ἀμαιμακέτου Βασιλείου,
Καππαδόκων μετὰ γαῖαν ἐς ὁπλοτέρης χθόνα Ῥώμης
εἴρυσεν ἀντολίηθεν ἑωσφόρον, ἐκ δέ οἱ ἀκτὶς
ἡδυεπὴς στομάτων ἀνεπάλλετο, πασσυδίην δέ
οἶδμα κελαινοπόροιο διαυγάζουσα μενοινῆς
θυμοπαγῆ κατὰ βαιὸν ἀνωχλίζεσκεν ὀμίχλην.

2 *σοφοῖς* Mont. 3 *θεομάχον* M. 5 *καί γε μελυσσαλέους* Mont. *καὶ τέμε λυσσαλέους* corr Sternbach. 6 *ἴον* M. 17 *βαῖον* M.

11. Ioannis *τοῦ Καρυοφύλλη* († a. 1633) [1]) carmen *Εἰς τὸν τάφον Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου* (Inc. *Τύμβον Γρηγορίοιο θεόφρονος...*) est in codice Hierosolymit. 619 [Patr. bibl.] chartac. saec. XVII sub num. 5 [2]).

12. Ioannis *τοῦ Κασταμονίτου* versus in Gregorium Naz. leguntur in codice Hierosolymitano 276 [Patr. bibl.] chartac. saec. XVII—XVIII fol. 70. L. *Εἰς τὸν μέγαν Γρηγόριον τὸν θεολόγον στίχοι, ὅτε καὶ τὸν λόγον ἐποίησεν ὁ κῦρ Ἰωάννης ὁ Κασταμονίτης.* Inc. *Χριστωνυμοῦντες ἄνδρες...* [3]).

13. Cyprianus (vel Nicolaus) quidam praedicavit Gregorium hymno (Pitra, Anal. Sacra I p. 421 sq. ex cod. Vaticano Barber. Gr. V, 39 fol. 162), qui incipit: *Γρήγορε ὀφθαλμέ,* | *φω-*

---

orationum invectivarum editione, quam curavit Rich. Montagu, Etonae 1610. fol. ultimo verso.

[1]) Sathas l. l. p. 264 sqq.

[2]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. II p. 618.

[3]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. I p. 340.

στὴρ τῆς ἐκκλησιας, | *ἀμίμητε τὸν λόγον,* | *ἐφάμιλλε τὸν τρόπον*... Des.: ...*Πάντα σου ἀκριβῆ· ὁ νοῦς ὁ θεολόγος,* | *ἡ φράσις ἐξηρμένη,* | *ὁ βίος ἡγνισμένος,* | *ἡ πίστις ἡ ὀρθόδοξος.*

14. Ioannis Leunclavii versus in Gregorium (Inc. *Γρηγορίοιο λόγους, μέγα χρῆμα καὶ Ἀττικοεργές*... v. 1—10; aliud epigr. inc.: *Γῆ Καππάδοσσα τοπρὶν ἡμιβάρβαρος*... v. 1—8), in Eliam Cretensem (Inc.: *Θείων Γρηγορίου δυσέφικτα νοήματα βίβλων*... v. 1—8), nec non Scipionis Carteromachi epigramma (Inc.: *Γρηγόριος Μούσας πολλῷ πλέον ἤπερ Ὅμηρος*... v. 1—4) publicata in Gregorii editione Basileensi (a. 1571) invenies nunc in P. G. 35 col. 353 sqq.

Varii versus anonymi maximam partem a librariis facti et scripti in laudem Gregorii Nazianzeni inveniuntur in plurimis codicibus cum orationibus, quorum nonnullos profero:

Hierosolymit. 362 [*Πατρ. βιβλ.*] saec. XIII (a. 1269) manu Xenophontis *ἀζύγου Πεντόζα* scriptus [1]) fol. 116^{v} sq. (L. *Ὁ κανὼν εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν θεολόγον.* Inc. *Γρηγορῶν ἐνθέοις ἀρεταῖς*...) [2]).

Londiniensis Burn. 54 chartac. ff. 221 in 4° min. saec. XVI fol. 78^{v} [3]).

Mediolan. Ambros. 257 [D. 90 sup.] membran. ff. 383 saec. XII ex. fol. 383 (scripto manu post.) legitur epigramma [4]):

Ἡ Γρηγορίου πνευματόκρουστος λύρα,
μέλος παναρμόνιον ὑπηχουμένη
θεηγορίας καὶ καλῶν διδαγμάτων,
τὴν Ὀρφέως δείκνυσιν ἐκμελῆ λύραν.

3 supra *καλῶν* legitur *σοφῶν*.

Mediolan. Ambros. 1014 [E 49—50 inf.] membran. saec. IX fol. II^{v} (scripto manu poster.) [5]) et cod. Mosquen. Syn. 139 [57. LVIII] membran. saec. VIII—IX fol. 167 [6]) exhibent epigramma, quod incipit: *Γρηγόριος βροντῆς νοερᾶς γόνος ἐστίν*... vv. 12.

[1]) Vogel-Gardthausen l. l. p. 367 sq.

[2]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. II p. 475.

[3]) Catalogue of Manuscripts in the British Museum, vol. I P. 2: The Burney Manuscripts... p. 19.

[4]) Martini-Bassi, Cat. l. p. 284.

[5]) Martini-Bassi, Cat. l. p. 1086.

[6]) Vladimir, Cat. l. p. 145.

Monacensis Gr. 495 chartac. variis manibus scriptus. Fol. 50 post Anonymi commentarios in Platonis Timaeum (fol. 40—50 saec. XIV—XV. Inc. *Τίμαιοϲ ὁ Λοκρὸϲ τάδε ἔφα· δύο αἰτίαϲ εἶμεν τῶν ϲυμπάντων...*) scriptum est manu saec. XVI—XVII Gregorii epitaphium:

Πατριαρχῶν Ἑλλήνων τὸ μέγα κλέοϲ ὧδε
Γρηγόριοϲ θεῖοϲ, δαιμόνιοϲ ἐτάφη.
Εἰ δὲ τὸ ϲυγγενέϲ, αὕτη δὴ καὶ πάτριοϲ αἶα·
Ποίμνηϲ τῆϲ αὐτοῦ γοῦν ἀπεληλαμένοϲ.

Infra legitur subscriptio: *ἐν ἔτη ͵ϛξζ Ν ζʹ* (= a. 559)[1].

Mosquensis Syn. 155 chartac. saec. XV cum 16 orationibus Gregorii commentariis Nicetae Heracleensis illustratis[2]) habet fol. 2v varia epigrammata in Gregorium (Inc. *Ἂν ὠκεανὸϲ ταϲ θαλάϲϲαϲ ἐξάγῃ...* vv. 19) et Nicetam Heracleensem (*Εὕροιϲ δ' ἀμοιβὴν τῶν πόνων ἀρχιθύτα...* vv. 5; II: *Ἐνθάδε πηγὴ ναμάτων ζωηρρύτων...* vv. 8)[3]).

In codice Parisino Gr. 554 saec. XIII una cum orationibus Gregorii Nazianzeni[4]) conscripsit fol. 1v—2 manus saec. XV versus in Gregorium Naz., qui sunt:

Στίχοι εἰϲ τὴν θεολογικὴν βίβλον.

I.

Εἰϲ ἀχανὲϲ πέλαγοϲ ἐμπίπτων λόγων,
εἰϲ ὠκεανὸν τὸν πολύρρουν, τὸν μέγαν,
θεωρίαϲ ὕδρευϲον ὑψηλῆϲ νάμα,
ἐξ οὗ ποτιϲθεὶϲ οὐχὶ διψήϲειϲ ἔτι.

II.

Ἔρωϲ ἔχει βλέψειν ϲε Μωϲέωϲ πλάκαϲ;
Ἀποξέϲαϲ νοῦν ἀμπλακημάτων γνόφου
ἐνταῦθα βλέψειϲ καὶ Θεὸν καὶ τὰϲ πλάκαϲ.
Ὡϲ ἐν Σινᾶ γὰρ εἰϲ φρέναϲ Γρηγορίου
Θεὸϲ κατοικεῖ τοῦ θεηγόρου μέϲον,
ὃϲ ὡραΐζων τοῖϲ ἀχράντοιϲ δακτύλοιϲ

---

1) Hardt, Cat. l. vol. V p. 155.
2) Cf. supra p. 138.
3) Prolata in P. G. 36, 934.
4) Omont, Cat. l. vol. I p. 85.

τοῦ Πνεύματος, βέλτιστε, λαξευτηριῳ,
ἐνταῦθα πάντα ῥητορεύει πανσόφως
πῶς ἡ Τριάς, φῶς καὶ μονὰς τρισσουμένη,
καὶ πῶς ὁ Χριστὸς σὰρξ παγεὶς ἀσυγχύτως
ἄνθρωπός ἐστι καὶ Θεὸς κατ᾿ οὐσίαν,
ἁπλοῦν διπλοῦν φῶς εἰς ὑπόστασιν μίαν [1].

Postea leguntur Theodori Prodromi (videas supra p. 258 sq.) distichi versus in Gregorium, quos sequuntur Gregorii Nazianzeni carmina II. 2 n. 99 (P. G. 37, 1451), II, 2, 119 v. 19—22, 24 (P. G. 38, 73). et Ioannis Eugenici versus in Gregorium. Cf. supra p. 267 sq.

Paris. suppl. Gr. 215 membran. ff. 450 saec. X—XI [2]) fol. 449ᵛ (Inc. *Τίς σοφίης ἐπιάρτια μέτρα ἐσήλασεν...* vv. 8).

Anonymum est epigramma in Gregorium, quod in commentario ad Georgii Pisidae epigrammata [3]) (Georgii Pisidae carmina inedita, Wiener Stud. vol. XIII [1891] p. 53) protulit Leo Sternbach ex cod. Paris. suppl. Gr. 384 p. 692: *Ὁ γρήγορος νοῦς, ἡ θεόφθογγος λύρα* [4]) | *ᾄδει τὰ τερπνὰ τῆς ἀληθείας μέλη.*

Patmiacus 687 chartac. saec. XVI fol. 1 et alibi continet *Τροπάρια ἰδιόμελα εἰς τὸν Θεολόγον* et *Κανόνας ὀκτωήχους εἰς τὸν Θεολόγον* [5]).

Vaticanus Gr. 2061 A membran. (palimps.) saec. X [6]) post varios versus (fol. 135ᵛ—136) orationes Gregorii praedicantes exhibet fol. 136ᵛ in circulo versus, quibus Gregorius laudatur (videas versus de Gregorio Naz. in cod. Laurent. VII, 8 saec. XI fol. 158 in circulo; cf. Bandinium, Cat. l. I, 215):

I.

Βροντῶν τὰ θεῖα τῇ βοῇ τῶν δογμάτων
ἤχησας ὄντως τὴν ὑπ᾿ οὐρανόν, μάκαρ·

[1]) Qui iambi exstant etiam in cod. Hierosolym. 276 [*Πατρ. βιβλ.*] saec. XVII fol. 136. Cf. Papadopulum-Kerameum, Cat. l. vol. I p. 345.

[2]) Omont, Cat. l. vol. III p. 234.

[3]) Cf. supra p. 257.

[4]) De figura: *ὁ γρήγορος νοῦς* plurima adnotavit L. Sternbach l. l. p. 52 sq. Videas etiam supra p. 270 epigram. ex cod. Ambros. 257 v. 1, et infra p. 273 epigram. ex cod. Hierosol. 14 etc. v. 1.

[5]) Sakkelion, Cat. l. p. 269.

[6]) Cf. supra p. 23.

καὶ πάσας ἀπρὶξ μαράνας τὰς αἱρέσεις,
τὸν κόσμον ἐστήριξας ἐν τοῖς σοῖς λόγοις [1]).

II.

Πηγὴν ἄληκτον παγχρύσων λόγων βλύσας
ὅλην κατάρδεις τὴν ὑφήλιον, μάκαρ·
θύρας δ' ἀνοίγων τοῖς βροτοῖς σωτηρίας
εἰς οὐρανοὺς τὸν κόσμον ἐκπέμπεις ὅλον.

2 cod. κατάρδης.

III.

Ἤστραψας αἴγλῃ τῷ φαεινῷ σου βίῳ,
καὶ φαιδρύνεις τὸν κόσμον ἔργοις καὶ λόγοις·
λαβὼν δὲ τὰς κλεῖς κ' αὐτὸς ὡς Πέτρος νέος
φύλαξ ὑπάρχεις τῆς πάσης ἐκκλησίας.

1 τοῦ cod. 4 ὑπάρχης.

Vaticanus Reg. Gr. 166 chartac. ff. 217 in 8⁰ saec. XIV fol. 13v (Inc. Γρηγόριος Μούσας πολλῷ πλέον ἤπερ Ὅμηρος...[2]).

In codicibus, qui continent orationes Gregorii Nazianzeni: Hierosolym. 14 [Πατρ. βιβλ.] membr. ff. 314 saec. XI fol. 2 [3]), Mediolan. Ambros. 416 [G 88 sup.] membr. ff. 292 saec. XIII in. fol. 3 [4]), Parisino Gr. 2408 chart. ff. 229 saec. XIII fol. 225v [5]), Sinaitico 347 membr. saec. XI fol. 5v [6]) sunt versus iambici, quibus imago Gregorii circumscribitur:

Ὁ γρήγορος νοῦς, τοῦ Θεοῦ τὸ βιβλίον,
λαμπτὴρ ὁ θεῖος, ἡ στάθμη τῶν δογμάτων,
σύννους, ὁρᾷς, ἔνεστιν εἰκονισμένος,
φαίνων, παραινῶν, νουθετῶν τε καὶ λέγων,
ὡς οἱ θέλοντες τοὺς ἐμοὺς νοεῖν λόγους
τὸν νοῦν καθαρθήτωσαν ἐκ μολυσμάτων.

2 θεῖος] μέγας S στάθμη] στάμνος H 4 φαίων παραινῶν· νοῦς ἐστι τὸ βιβλίον H 6 τὸν νοῦν καθαρὸν ἔχειν H.

---

[1]) Est Theodori Studitae epigramma in Gregorium Nazianzenum. Cf. P. G. vol. 99, 1797 epigr. 67, et P. G. 35, 305 B.

[2]) Stevenson sen., Cat. l. p. 113.

[3]) Papadopulus-Kerameus, Cat. l. vol. I p. 46.

[4]) Martini-Bassi, Cat. l. p. 497.

[5]) Omont, Cat. l. vol. II p. 254.

[6]) Beneševič, Cat. l. vol. I p. 202.

Versu Ὁ γρήγορος νοῦς, τῶν βροτῶν ἡ τερπνότης designat Gregorium Nazianzenum Nicephorus Callistus Xanthopulus in Catalogo sanctorum Patrum Ecclesiae, qui incipit: *Οἱ καλλύναντες ἐν λόγοις Ἐκκλησίαν...* Cf. P. G. 145, 553 sq.

I. Fr. Boissonade in Anecd. Gr. vol. II p. 412 adnot. 2 (in encomium Theodori Hyrtaceni in Aninan Thaumaturgum) profert epigrammata tria (Ioannis Geometrae? Cf. infra p. 307) in Gregorium Nazianzenum ex cod. Parisino 1630 [1]) fol. 63v [2]):

Εἰς τὴν βίβλον τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου.

I.

Ἐνταῦθα σάλπιγξ, ἡ θεόκτυπος λύρα,
βροντῆς λόγων πληροῦσα γῆν τε καὶ πόλον,

2 πόλον] cod. λόγον.

II.

Ἐνταῦθα γλώττης ἀστραπαὶ τῆς πυρπνόου
ὡς ἐκ δυοῖν ῥέουσι πηγῶν τῶν ἄνω
φῶς ὀρθοδόξοις, αἱρετισταῖς δὲ φλόγα.

3 δὲ] καὶ Cramer, An. Gr. Paris. IV, 302.

III.

Ἐνταῦθα κινεῖ τὴν θεόκτυπον λύραν
Ὀρφεὺς ὁ Χριστοῦ· πᾶν ἀπίτω θηρίον·
πᾶν θρέμμα Χριστοῦ τῶν κρότων ἀκουέτω.

* * *

In plurimis encomiis laudatur Gregorius Nazianzenus una cum aliis duobus illius temporis luminibus nempe cum Basilio Magno et Ioanne Chrysostomo. Ita:

1. Nicephorus, patriarcha Constantinopolitanus († a. 829) [3]), scripsit orationem in tres hierarchas, quae exhibetur in codice Vaticano Reg. Gr. 49 chartac. fol. 135—140 exarato manu Anastasii hierodiaconi a. 1574 [4]). Oratio incipit: *Χαίρω συντρέχοντας ὑμᾶς ὁρῶν...* [5]).

---

[1]) Codicem tabulis Omontii in Cat. l. vol. I nisus invenire non potui.
[2]) Cf. Boissonade, Anecd. Gr. vol. III p. 40 adnot. 4.
[3]) Ehrhard apud Krumbacherum l. l. p. 71 sq. et 349 sqq.
[4]) Vogel-Gardthausen l. l. p. 15.
[5]) Stevenson sen., Cat. l. p. 44. Oratio haec non est notata in Bibliotheca hagiograph. Graeca² p. 104.

2. Orationem, carmina, tractatus de tribus illis hierarchis composuit Ioannes Mauropus, Euchaitorum metropolita (saec. XI medio)[1]). Orationem (Inc. Πάλιν Ἰωάννης ὁ τὴν γλῶσσαν χρυσοῦς καὶ πάλιν ἡμῖν ἐπιφανὴς ἑορτή… Des.: …συντηρεῖτε μέχρι παντὸς ἀνεπηρέαστον καὶ ἀκύμαντον, ἡμῖν δὲ βραβεύοιτε τὴν τῶν ἐλπίδων… ἀμήν) primus publicavit El. Tantalides, Τοῦ μητροπολίτου Εὐχαΐτων Ἰωάννου ἐγκώμιον εἰς τοὺς τρεῖς ἱεράρχας. Ἐκδοθὲν σπουδῇ καὶ δαπάνῃ τῶν μαθητῶν τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1852, p. 16—24, postea editionis huius nescius orationem edidit ex cod. Vaticano Gr. 676 membran. saec. XI fol. 132^{v} sqq. Paulus de Lagarde (Iohannis Euchaitorum Metropolitae quae in cod. Vatic. Gr. 676 supersunt Iohannes Bollig S. I. … descripsit, P. de Lagarde… edidit…) in Abhandl. d. k. Ges. d. W. zu Göttingen Philol.-hist. Kl. vol. 32 (1882) p. 106—119. Oratio illa[2]) exstat etiam in codicibus:

Berolinensi Phillipp. 1457 [106 Meerm. 168^{c} Clar.] chartac. saec. XVII fol. 1—22[3]).

Escorialensi V. II. 3 membran. saec. XII fol. 238—252[4]).

In codice bibliothecae monasterii „de Saint-Taurin d'Évreux“ num. 7 [40. 3] insignito chartac. saec. XVII fol. 2 sqq.[5]).

Hierosolymitano 12 [Τῆς Ἀναστάσεως] chartac. saec. XIV fol. 127^{v}—136[6]).

Lesboo 24 [Λειμῶνος μονῆς] membran. saec. XII—XIII fol. 264—273[7]).

---

[1]) I. Dräseke, Iohannes Mauropus. Byz. Zeitschr. vol. II (1893) p. 461 sqq. Ehrhard-Krumbacher l. l. p. 171 sq. et p. 740 sq. L. Sternbach, Methodii patriarchae et Ignatii patriarchae carmina inedita. Eos vol. IV (1897) p. 157.

[2]) De oratione, quae invenitur in pluribus codicibus Athois (cf. Dräseke, Byz. Zeitschr. vol. II p. 491), videatur I. Dräseke in Wochenschr. f. kl. Philol. vol. 25 (1908) col. 606.

[3]) Studemund-Cohn, Cat. l. p. 17.

[4]) Miller. Cat. l. p. 194. Cf. H. Delehaye, Catalogus codd. hagiogr. Graecorum Regii Monasterii Scorialensis (Anal. Bolland. vol. XXVIII), Bruxellis 1909, p. 358.

[5]) Omont, Cat. d. départ. p. 32.

[6]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. III p. 212.

[7]) Papadopulos-Kerameus, Cat. l. p. 41.

Lugdunensi num. 51 [542. Olim in Colleg. Iesuitarum Lugdun.] membran. saec. XII fol. 179ᵛ sqq.[1]).

Matritensi Gr. N. 51 chartac. saec. XIV fol. 2—17 [2]). Oratio initio caret: || *νυνὶ τελευτήν· ὁ γὰρ αὐτὸς ἀνὴρ οὗτος· ἢ ὁ ἄγγελος μᾶλλον τὸ δικαιότερον*...[3])

Mediolanensi Ambros. Gr. 262 [D. 107 sup. olim N 122] chartac. saec. XIV ex. fol. 327ᵛ—340 [4]).

Oxoniensi Barocc. Gr. 192 chartac. saec. XIV fol. 306ᵛ—316 [5]).

Oxoniensi Barocc. Gr. 197 chartac. saec. XIV fol. 460ᵛ—472 [6]).

Oxoniensi Cromwell. Gr. 6 [olim 290] chartac. saec. XV pag. 29—71 [7]).

Oxoniensi Miscell. Gr. 263 chartac. saec. XIV fol. 2—18 [8]).

Parisino Coislin. 304 chartac. saec. XIV fol. 82ᵛ—94 [9]).

Parisino suppl. Gr. 1012 membran. fol. 182—193 [10]).

Patmiaco 179 membran. saec. XIII num. 15 [11]).

Patmiaco 514 chartac. saec. XIV (a. 1322) manu Galactionis monachi scripto num. 19 [12]).

Romano Vallicell. Gr. 24 [B. 115] chartac. saec. XIII ex. fol. 91—107ᵛ [13]).

Taurinensi Gr. 116 [c. V. 7] chartac. saec. XVI fol. 413—423 [14]).

---

1) Omont, Catal. d. départ. p. 41. Cf. Omont, Inventaire... vol. III p. 372.

2) Iriarte, Cat. l. p. 169 sq. et alii eum secuti orationem Ioanni Psello attribuerunt; erroris originem detexit L. Sternbach, De Ioanne Psello, Eos vol. IX (1903) p. 10.

3) P. de Lagarde l. l. p. 106, 25.

4) Martini-Bassi, Cat. l. p. 293. Hengstenberg l. l. p. 11.

5) Coxe, Cat. l. col. 328.

6) Coxe, Cat. l. col. 347.

7) Coxe, Cat. l. col. 422.

8) Coxe, Cat. l. col. 809.

9) Montfaucon l. l. p. 418. Omont, Cat. l. vol. III p. 176.

10) Omont, Cat. l. vol. III p. 330. Hengstenberg l. l. p. 33.

11) Sakkelion, Cat. l. p. 100 et ibid. adnot. 4.

12) Sakkelion, Cat. l. p. 218.

13) Martini, Cat. l. vol. II p. 42.

14) Pasini, Cat. l. vol. I p. 221 sq. K. Krumbacher, Studien zu den Legenden des hl. Theodosios, München 1892, p. 234.

Vaticano Barberin. Gr. 462 membran. fol. 1 (excerpta orationis).

Veneto Marcian. VII, 25 membran. saec. XII—XIII fol. 252—264ᵛ [1]).

Veneto Marcian. VII, 30 chartac. saec. XIV fol. 345ᵛ—356ᵛ (manu paulo recentiore) [2]).

Vindobonensi theol. Gr. 144 N. chartac. fol. 217—229 [3]).

Aliud Ioannis Euchaitensis encomium in tres hierarchas (Inc. *Τρεῖς με πρὸς τριώνυμον παροτρύνουσι κίνησιν...*) invenitur in codicibus Mediolanensi Ambros. Gr. 262 chartac. saec. XIV ex. fol. 340ᵛ—fin. (359ᵛ; oratio fine mutila est) [4]) et Vaticano Gr. 453 [5]).

Carmina Ioannis Euchaitensis in tres hierarchas (Inc. *Τριὰς μὲν εὗρεν ἰσαρίθμους συμμάχους...* vv. 1—8), in Gregorium Nazianzenum (*Τί σοι τὸ σύννουν βλέμμα βούλεται, πάτερ; | λέξειν τι καινὸν ἐκβιάζῃ μοι τάχα· | ἀλλ' οὐκ ἂν εὕροις· πᾶν γὰρ ἀνθρώποις ξένον | ἐγνώρισαν φθάσαντες οἱ σοί μοι λόγοι*) [6]), in Gregorii Naz. λόγους, qui *οἱ μὴ ἀναγινωσκόμενοι* vocantur (Inc. *Τίς ὁ θρασυνθεὶς πρῶτος εἰπεῖν τοὺς λόγους...* vv. 1—24) edidit P. de Lagarde l. l. p. 10 num. 17, p. 9 num. 15, p. 14 num. 29 [7]) ex cod. Vaticano Gr. 676. Prima duo epigrammata leguntur etiam in cod. Matritensi Gr. N. 51 saec. XIV fol. 17 post Ioannis Euchaitensis orationem in tres hierarchas [8]).

Inter epistulas Ioannis Euchaitensis est una (epist.

---

[1]) H. Delehaye, Catalogus codicum hagiographicorum Graecorum Bibl. D. Marci Venetiarum (Anal. Bolland. t. XXIV fasc. 2), Bruxellis 1905, p. 226. Hengstenberg l. l. p. 33. [2]) Delehaye, Cat. l. p. 231.

[3]) Nessel, Cat. l. p. 224. Cf. Dräseke l. l. p. 490.

[4]) Martini-Bassi, Cat. l. p. 293. Hengstenberg l. l. p. 11. In Bibliotheca hagiographica Graeca² p. 104 oratio non est enotata.

[5]) C. Oudin, Comment. de scriptor. ecclesiast. vol. II (Lipsiae 1722) p. 607. Hengstenberg l. l. p. 15 adnot. 2.

[6]) Quae duo epigrammata ex libro inscripto: Cyri Theodori epigrammata..., Basileae 1536, p. 176 sq. ab editoribus Patrologiae Graecae vol. 122 col. 909 sub falso lemmate *Τοῦ Ἰωάννου Ψελλοῦ στίχοι εἰς τοὺς ἁγίους τρεῖς ἱεράρχας* proferuntur. Cf. L. Sternbach, De Ioanne Psello, Eos vol. IX (1903) p. 5 sqq., ubi etiam epigrammata (num. III et V) cum apparatu critico eduntur.

[7]) Legitur etiam cum interpretatione Latina in P. G. vol. 127, col. 541.

[8]) Iriarte, Cat. l. p. 170, ubi epigrammata Ioanni Psello attribuuntur. Cf. Sternbach, Eos vol. IX (1903) p. 10.

17: Inc. *Ἦν μὲν ὡς ἔοικεν ἀγρυπνεῖν ἀναγκαῖον τὸν συνοικοῦντα χαλκεῖ κατὰ τὸν δημόσιον λόγον*... Des.: ...*καὶ μοὶ τὴν ὄντως ἐν κυρίῳ χαῖρε χαρὰν αὐτοῦ τε τούτου κἀμοὶ διά τε τῶν ἡδίστων γραμμάτων σου διά τε τῶν εὐχῶν μεταδίδου*), quae pro commentario in plurimos locos orationum Gregorii Naz. haberi potest. Cf. P. de Lagarde l. l. p. 58—61.

3. Philothei, patriarchae Constantinopolitani († a. 1379)[1], *Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τοὺς ἐν ἁγίοις τρεῖς πατέρας ἡμῶν μεγάλους ἱεράρχας καὶ οἰκουμενικοὺς διδασκάλους*... invenitur in codice Sinaitico 528 [2015] chartac. saec. XIV loco 2[2]. Oratio incipit: *Τοὺς διδασκάλους ἡμῶν ἐπαινέσωμεν, τοὺς πατέρας οἱ παῖδες κατὰ χρέος τιμήσωμεν*... et publicata est in P. G. 154, 768–820[3].

4. Nicolai Cabasilae, patriarchae Thessalonicensis († a. 1371)[4], oratio *Εἰς τοὺς ἁγίους τρεῖς μεγάλους ἱεράρχας καὶ οἰκουμενικοὺς διδασκάλους Βασίλειον τὸν μέγαν, Γρηγόριον τὸν θεολόγον καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον* exstat in codice Vindobonensi theol. Gr. 262 N [267 L] chartac. saec. XV fol. 120v—124v. Oratio incipit: *Οἶμαι γε τῶν ἐννομωτάτων καὶ δικαιοτάτων εἶναι τὴν γινομένην τοῖς πατράσι πᾶσαν γέμειν τιμήν*... Des.: ...*καὶ μεταδίδοιτε δόξης τὸν Θεὸν ἡμῖν εὐμενῆ τιθέντες καὶ ἵλεων, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν*[5].

5. Matthaei Camariotae, qui saec. XV medio Constantinopoli philosophiam rhetoricam grammaticam docuit[6], oratio in tres hierarchas invenitur in codicibus:

Parisino Gr. 817 chartac. saec. XVI fol. 134—146[7].

Parisino Gr. 1214 [olim Hierosolym. Sabae 56] chartac. saec. XV fol. 1 sqq.[8].

---

[1] Ehrhard apud Krumbacherum l. l. p. 107 sq. et 204 sq.

[2] V. Beneševič, Cat. l. p 385.

[3] Bibliotheca hagiographica Graeca² p. 104.

[4] Ehrhard apud Krumbacherum l. l. p. 158 sq.. I. Dräseke, Zu Iohannes Kantakuzenos. Byz. Zeitschr. vol. IX (1900) p. 81 sqq.

[5] Leo Allatius in Diatriba de Nilis, et alii orationem Philotheo, Constantinopolitano patriarchae, adscripserunt. Cf. Lambecium, Cat. l. vol. V² col. 432 sq.

[6] Krumbacher l. l. p. 451 sq.

[7] Omont, Cat. l. vol. I p. 152. Cf. Hengstenberg l. l. p. 36.

[8] Omont, Cat. l. vol. I p. 267. Cf. Papadopulos-Kerameus, Cat. l. vol. III p. 265.

Vaticano Gr. 1098 A chartac. saec. XVI fol. 97—120ᵛ. L. *Τοῦ ϲοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυροῦ Ματθαίου τοῦ Καμαριώτου ἐγκώμιον εἰϲ τοὺϲ ἁγίουϲ τρεῖϲ ἱεράρχαϲ Βαϲίλειον τὸν μέγαν, Γρηγόριον τὸν θεολόγον καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυϲόϲτομον.* Inc. *Εἴπερ ἄλλο τι τοῖϲ τοῦ λόγου θεραπευταῖϲ καὶ λόγος ἐγκωμιων προϲήκων...* Des.: *...εἰ καὶ ἄλλωϲ ὑμῖν οὐδέν τι προϲήκομεν λατρείαν ἄμωμον ἀνατιθέντεϲ, τῇ μιᾷ τριάδι... ἀμήν* [1]).

6. In codice Vaticano Reg. Gr. 44 chartac. saec. XVI fol. 196—197ᵛ exstat oratio anonyma in tres hierarchas, quae incipit: *Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων...* [2]).

In codice Taurinensi Gr. 116 chartac. saec. XVI exstat fol. 412 hypomnema in tres hierarchas, quod incipit: *Τούτων ὁ μὲν πολὺϲ καὶ μέγαϲ Βαϲίλειοϲ ἀρχιεπίϲκοποϲ γέγονε Καιϲαρείαϲ Καππαδοκίαϲ...* [3]).

Anonyma syncrisis brevissima quattuor illorum hierarcharum similis atque ea, quam composuit Michael Psellus [4]), exstat in cod. Vaticano Gr. 899 chartac. saec. XIV fol. 60ᵛ post epitomen rhetorices Hermogenis:

Ἰϲτέον καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν μέγαϲ Γρηγόριοϲ ὁ θεολόγοϲ ἐννοίαιϲ χρῆται ἀπὸ φιλοϲόφων καὶ ῥητόρων, λέξεϲι καθαραῖϲ καὶ ϲχήμαϲι ἐκ πάντων μεμιγμένοιϲ καὶ τοῖϲ λοιποῖϲ ὁμοίοιϲ τοῦ λόγου μέρεϲιν, ὡϲαύτωϲ καὶ ὁ μέγαϲ Βαϲίλειοϲ, ὁ δὲ Νύϲϲηϲ Γρηγόριοϲ τοῖϲ πᾶϲι χρῆται μικτοῖϲ καὶ ἐννοίαιϲ καὶ λέξεϲιν· ὁ δὲ Χρυϲόϲτομοϲ ἐννοίαιϲ μὲν χρῆται ῥητορικαῖϲ καὶ μάλιϲτα ἐν τοῖϲ ἠθικοῖϲ, λέξεϲι δὲ καθαραῖϲ καὶ ϲχήμαϲι ἁπλοῖϲ ὡϲαύτωϲ τὸ πλεῖϲτον καὶ τοῖϲ λοιποῖϲ. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ Μεταφραϲτήϲ [5]).

Et in Syriaca litteratura, praesertim in libris Monophysitarum, exstant scripta, quibus Gregorius Nazianzenus et Basilius Magnus praedicantur. Ex. gr. in cod. Vaticano Nitriensi Syr. 33 scripto a. 563 fol. 102—103 et 116 exstat Severi,

---

[1]) G. Przychocki, Eos vol. XVI (1910) p. 132.
[2]) Stevenson sen., Cat. l. p. 34. Cf. Hengstenberg l. l. p. 36.
[3]) Pasini, Cat. l. vol. I p. 221. Hengstenberg l. l. p. 11.
[4]) Cf. supra p. 250 sq. P. G. 122, 901—908.
[5]) Przychocki, Eos vol. XVI (1910) p. 135.

patriarchae Antiocheni [1]), tractatus „De Basilio Magno et Gregorio Theologo" [2]).

Versibus [3]) praedicantur tres illi hierarchae:

1. Theodori Metochitae († a. 1332) [4]) versus *Εἰς τοὺς τρεῖς ἱεράρχας Βασίλειον τὸν μέγαν, Γρηγόριον τὸν θεολόγον καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον* (Inc.: *Τριάδος αἰὲν ἐούσης πανσθενὲς ἀνώλεθρον ¦ κράτος ὁμοῖιον αὐτό γ' ὁρατῶν ἀοράτων τε...* Des. (v. 692): *Ἔργοισί τε τιμῶντες ἐοικότα δράομεν ἄμμες*) inest in codice Parisino Gr. 1776 membran. saec. XV fol. 81ᵛ—99ᵛ [5]), et Parisino Gr. 2751 chartac. saec. XVI (a. 1541 manu Petri Antonii) fol. 54ᵛ sqq. [6]).

2. Demetrii Triclinii (saec. XIV in.) [7]) varii versus iambici in tres hierarchas asservantur in codice Vaticano Gr. 567 chartac. saec. XV fol. 195ᵛ—196. L. *Στίχοι τοῦ Τρικλίνου τοῦ Δημητρίου εἰς τοὺς ἁγίους μεγάλους φωστῆρας καὶ διδασκάλους τῆς οἰκουμένης Βασίλειον τὸν μέγαν, Γρηγόριον τὸν θεολόγον καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.* Inc.: *Ὁμοῦ δίκαιον τρεῖς σέβειν ἑωσφόρους...* Des.: *Ἐκ τῆς χθονὸς φέρουσι τοῖς τούτων λόγοις* [8]).

3. In codice Laurentiano V, 10 fol. 193 legitur epigramma (Nicolai Hydruntini?) in Gregorium et Basilium (L. *Εἰς τὸν ἅγιον Βασίλειον καὶ Γρηγόριον.* Inc.: *Εἰ σάρκες ἦσαν ἔμπνοοι κατεπλάγης...* Des.: *...φωνῆς μόνης τοὺς ἄνδρας ὡς πνοῆς δίχα*) [9]).

* * *

Cum a. 1580 Iunii die XI Gregorius XIII corpus S. Gregorii Nazianzeni in basilicam Vaticanam ex templo S. Mariae in

[1]) Ehrhard apud Krumbacher, Byz. Litt.² p. 51 sq.
[2]) I. S. Assemanus, Bibliotheca Orientalis vol. I (Romae 1719) p. 52.
[3]) Cf. supra p. 277.
[4]) Krumbacher l. l. p. 550 sqq. M. Treu, Dichtungen des Gross-Logotheten Theodoros Metochites (Progr.), Potsdam 1895, p. I.
[5]) Omont, Cat. l. vol. II p. 141.
[6]) Omont, Cat. l. vol. III p. 35.
[7]) Krumbacher l. l. p. 554 sqq.
[8]) Krumbacher l. l. p. 556 num. 2.
[9]) I. N. Sola, De codice Laurentiano X plutei V. Byz. Zeitschr. vol. 20 (1911) p. 378.

Campo Martio[1]) transtulisset[2]), nomen et laus Theologi inter occidentales denuo vagari coeperant. Iam funebrium die poetae varii plura epigrammata in laudem Gregorii effuderunt. Berardinus Ras-

---

[1]) Constantino Porphyrogenito imperante S. Gregorii corpus ex Cappadocia Constantinopolin translatum et in Apostolorum templo iuxta S. Ioannis Chrysostomi corpus repositum est. Postea — Baronius (Bolland., 9 Mai, p. 454) translationem hanc „subobscuram" appellat — virgines monachae barbaros fugientes S. Gregorii reliquias Constantinopoli Romam detulerunt et in templo S. Mariae in Campo Martio condiderunt. Cf. P. G. 35, 238 sq.

[2]) De translatione hac Franciscus Mucantius, caerimoniarum in Vaticano magister, in sua Historia translationis corporis S. Gregorii Nazianzeni (exstat in cod. Vatic. Barber. Lat. XXX, 76 et in libro Rerum memorabilium Vaticanae basilicae p. 24 sqq.; edita est in Actis Sanct., Maii tom. II p. 454—457) profert quae sequuntur: „Gregorius XIII, Pontifex sanctissimus, ut vigilantissimi illius Pastoris, cuius nomen susceperat, virtutum quoque omnium exempla et potissimum religionis studium summa cum diligentia, divina favente gratia, imitaretur, cum inter alia sacra aedificia ad religionem excitandam et amplificandam Deo erecta sacellum Gregorianum in Vaticana Basilica Deiparae Virgini et B. Gregorio Nazianzeno dicatum, regio sumptu aedificatum, amplissimae Basilicae magnitudine par, opere vero et ornamentis longe splendidius, magnificentissime absolutum conspiceret et post multos annos ad finem perductum videret, ut illud multo illustrius redderet et fidelium mentibus magis contemplandum, si pretiosissimo reliquiarum thesauro decoraret, quam quod ostro, minio auroque praefulgens picturisque eximiis exornaverit, statuit venerandum corpus eximii Ecclesiae Orientalis et scientia et sanctitate Doctoris, Gregorii Nazianzeni, cuius nomine capella sacrata erat, quod multos annos paene ignotum in angusta ecclesia apud Sanctimoniales Campi Martii ordinis S. Benedicti iacuerat, in praedictum augustissimum totius orbis sacellum transferre et in altare, ubi honorificentius custodiretur, recondere: ut uterque Gregorius, et Latinae et Graecae Ecclesiae praeclarissima lumina, sicut duo praefulgentissima sidera, in Vaticana Basilica micarent". Cf. Acta Sanct., Maii tom. II p. 454 F sq. Corpus S. Gregorii Nazianzeni sepultum est in dextra parte Basilicae. „L'epitaphio del qual santo è stato fatto dal non meno gentil che dotto signor Catena secretario del Cardinale Alessandrino ed è tale: D. O. M. | D. Gregorio. Cappadocii. Rhetorum philosopho | rum. Q. studiis. eruditiss. cognomen Theologo. | primum Sasimorum deinde Nazianzeno Episco | po. qua dignitate deposita pristina. q. sede | tandem relicta. ruri. monachi vitam religio | ne. ac studio. complurib. sapientiae. ac. elo | quentie. editis monumentis sub Theodo. princ. | decessit. cuius corpore humili loco iacente | Romam delato in Campo Martio sub sacrarum | Virg. Graec. custodia condito Gregorius XIII | Pont. Max. in operosum. Vaticani templi sa | cellum Gregorianum ditissime a se extructum | amplissima P. R. omnium. q. sacrorum ord. sup. | plicatione veneratione q. traslato honor. nomi | nis ac piet. caussa ipse honorificentissime po | suit ded. q. | An. S. M. D. L. XXX. III. ID. IVN". Cf. Rastelli l. l. fol. ultimo.

telli in libello inscripto: Descrizione della pompa et del apparato fatto in Roma per la translatione del corpo di S. Gregorio Nazianzeno dal Monistero di S. Maria di Campo Marzo nella Chiesa di S. Pietro nella Cappella Gregoriana, in Perugia 1580, folio ultimo recto ita narrat: „...ne lascerò di dire la moltitudine de versi che furon fatti nelle lodi di questo santo non solo nella Lattina lingua ma nella Greca nella Hebraica, nella Arabica, e nella Italiana. delle quali poesie si vedevano ornati tutti i lati (i. e. in cappella Gregoriana) credo saranno tutti stampati e ben meritamente poi che egli tanto si delettò in vita sua della poesia che molti libri de suoi si leggono in versi, de quali infino à trenta mila si legge haverne scritti...". In codice Vaticano Barber. Lat. 2040 [olim XXX, 113] chartac. ff. 129 (mm. 276 × 210) saec. XVI fol. 65^{v}—73 inveniuntur carmina, quae occasione funebrium Gregorii erant composita. In prooemio carminibus cod. fol. 65—65^{v} praemisso legimus: „Nel giorno della processione... dentro la cappella Gregoriana erano attaccati gli infrascritti versi à parte à parte per ordine e con vaghezza et adornamenti di verdure, et altro alle facciate del collegio Germanico [1]... rincontro S. Agostino, rincontro pure di S. Apollinare... fù l'autore il R. padre Ascanio Grimaldo, giovane singolare della congregazione del Giesu...". Quae Ascanii Grimaldo epigrammata nonnulla proferuntur infra:

I.

Tempore iam longo latuit thesaurus in agro
Martis, et inventum sustulit agricola,
Sublatum iussit magna cum laude locandum
In Vaticano, commodiore loco.
Munere, Roma, novo fas est gaudere, superbis
Accessit rebus gloria Cappadocum.
Cur genis oblatum numen Mars? Hunc sibi sumpsit
Gregorius, simili nomine Gregorius,

[1]) Rastelli l. l. fol. B 2^{r} sq.: „...con questo ordine adunque andava questa solennissima processione e per tutte le strade oltre a fiori de quali era ciaschuno asperso, vi erano suavissimi profumi ed in alcuni luoghi mentre passava furono recitati versi, e altrove rapresentate varie cose de Sancti ne voglio lasciare di dire del aparato fatto al Collegio Germanico il quale era ornato non solo di superbe tapezzarie ma di sopra era cinto di bellissimi Epitaphii con versi bellissimi ne quali era discritta tutta la vita di questo Santo che era una cosa molto bella a vedere...".

Hic absens aderit, sed Petri fertur in aedes,
Fiat ut ex uno clarus uterque locus.

II.

Abs te, magne pater, quanto dignetur honore,
Hospitii cernens aethere Gregorius;
Fortunate sospes, dum tu mortalia nobis,
Nos aeterna tibi tecta paramus, ait.

III.

Dum sol iustitiae terras lustraret Eoas,
Nazanzene, Asiae lucifer alter eras.
At simul ingratus viduavit lampade gentes
Et cursum populos flexit ad Hesperios,
Subsequens solem Hesperias et diligis oras,
Lucifer alter eras, Hesperus alter eras.

IV.

Rex vigil in festo, qui circumcingitur hoste,
Suprema vigiles Urbis in arce locat
Gregorium. Sit Gregorius summam Urbis ad arcem,
Quae Petrus est, vigilem ducit et ipse vigil.

IV, 1 circuncignitur cod.

V.

Aurea Mygdeno rident tibi marmore templa
Egregio egregii munere Gregorii;
Iam licet interdum spernas coelestia tecta,
Cui stent in terris aemula tecta polo.

VI.

Martius Eoos fugienti campus honores
Gregorio fasces subicit Hesperios.

VII.

Spernis adhuc vivens claros orientis honores,
Virtutes ultro quos peperere tibi.
At vita dudum functo ter maximus orbis
Arbiter Hesperii templa superba dicat.

Sic quos sol oriens quondam male debet honores,
Hos tibi nunc gaudet sol reparare cadens.

VII, 5 debuit cod.

VIII.

O lux Christiadum, coeli decus et decus orbis,
Notus es Eois, notus es Hesperiis.
Ecce novum solem Arctous vocat orbis et orat,
Ut tenebras clara lampade disicias.
Nil opus hinc migrare, huc Arctos mittit alumnos,
Horum corda tua luce nitore sat est.

IX.

In mare pervolvens flumen de rupibus undas
Rursum agit occultas prima sub umbra vias.
Sic quoque Gregorium mundis de gurgite fas est
De Petro natum flumen adire Petrum.

X.

Constantinopoli vivens sed mortuus Urbi
Invigilat, dispar exitus officii est.
Despicitur vivens, colitur sed mortuus _ ⏑
Eous tantum distat ab Hesperio.

X, 3 mortuus aios (aevis?).

XI.

Utrum Gregorii funus video, anne triumphum,
Pompa triumphalis clausum funerea est.
Quid pheretrum cineresque volunt, si est ille triumphus?
Sin funus, quid agunt agmina laeta chori?
Scilicet inventum claro super astra triumpho
Roma triumphali funere ducit ovans.

XII.

Nazanzene, tuas virtutes novit Eous,
Deerat adhuc qui te nosceret Hesperius.
Id nunc Roma facit, perfecta est gloria, novit
Iam tua sol oriens nomina solque cadens.

XIII.

Virtutem nova Roma tuam, pater, expulit olim,
Roma vetus festo suscipit ossa sinu.

Profuit exilium, meritos cumulavit honores
Roma vetus, debet quos nova Roma tibi.

XIV.

Orbis, Roma, caput stellanti cincta corona,
Te, pater, in summa fronte parare parat.
Iaponiae gentes et divitis ostia Gangis,
Roma, tuas leges et tua sacra petunt.

XIV, 2 parare fronte. 3 hostia.

XV.

Graecia et illustres violat dum perfida divos
Et refugit fatis praesulis imperium,
Excidit imperio, terris invisa poloque;
Mite iugum fugiens, fert iuga barbariae.
At tu dum profugis, ornas altaria divis,
Roma, tibi adiungis foedere coelicolas.
Sic terra pelagoque tuos extendis honores,
Sicque novum imperium, sic nova sceptra paras.

XVI.

Bizanti aede locat vivum terrae arbiter, Urbis
Aede locat bustum claviger aethereus.
Quid par Gregorii est? Vatum suprema potestas
Utraque supremae sedis honore colit.

XVII.

Theologum Graius praesul vero ore tonantem
Negligit, et Latius Theologi ossa tegit.
Scilicet ille nefas nullum est immanius umquam
Ausus, at hic nullum clarius egit opus.

XVII, 3 nullus. 4 clarus.

XVIII.

Obscura illustres cineres contexerat urna,
Nunc merito insolitae lucis honore nitet.
Quod vivus fecit, fecit quoque mortuus. Imas
Dum sedes quaerit, sternit ad astra viam.
Disce hinc, qui alta petis. Coelidum splendor Eous
In Latio latitat, clarior inde micat.

XIX.

Miraris cur Roma vetus me linquere templum
Inque Petri tectis poscere tecta mihi?
Desine mirari, Graius tibi missus ab oris
Nuntius en adsum, gaudia magna ferens,
Affore mox tempus, quo sese subdat habenis
Imperioque tui Graecia tota patris.

XIX, 1 liquere.

XX.

Nazanzene pater, toties mutare sepulcrum,
Et nova quid toties quaerere tecta iuvat?
An quaeris, qui te demum amplectetur amico
Pectore, et hospitii candida iura colant?
Huc diverte, precor, nec unum despice limen,
His fas aeternam constituisse domum.
Sin, ut fama est, te Petri successor et heres
Gregorius vocitat limina ad alta Petri,
Gregorioque patri cedo, Petroque magistro
Nil morior; Petri tecta superba cole.
In modo communem mecum defende patronum
Hospitiumque hospes hospitii in axe para.

XX, 7 heros.

XXI.

Dive, quem summus Latio sacerdos
Mille quem Petrum celebrant tiara
Clara, quem circum volitans peritum
Turba salutat;
Dive, quem tellus generosa coelo
Fudit, et cuius tenebris beatos
Extulit mundo cineres fidelis
Pastor ovilis;
Dive, fecundis docuisse gentes
Cui datum verbis stolidamque doctis
Haeresim scriptis dominasse coeli
Fulminis instar;
Sidus o clarum, pelegrinus ultra
Non eris Romae medius, sed inter
Principes stabis decus occidentis
Et pater Urbis.

Unde nunc felix pete Vaticanum
Et tuam sedem placidae quietis
Vise, qua maius nec uterque mundi
Viderit orbis.

XXI, 20 o|||is.

XXII.

Divus Melentius divo Gregorio Nazianzeno.

Tu quoque, lux Asiae, Romanas tendis ad arces?
Scilicet ut toto clarius orbe mices.

XXII, 1 Romanos.

XXIII.

Arida concussit Moses iuga verbera virgae
Et duro exivit protinus unda suo.
Gregorius lymphis viduum pede percutit agrum
Et novus irriguo prodiit amne Latium.

XXIV.

In sanctum Gregorium Theologum̄ et episcopum Nazianzenum. Achilles Statius[1]).

Proque solo Argivo tibi contigit Itala tellus,
Proque nova vetus est urbs data Roma, pater.
Hic ubi iam pridem latuisti, namque sciebat
Te quotus in parvo quisque manere loco.
Scilicet et mundum et vanos dum spernis honores
Et Christum semper nudum animo reputas.
Virtutem celare queunt non tempora, non vis,
Virtus quoque micat tempore, quoque loco.
Ergo te late, quo terras lumine lustrat,
Vidit Gregorius nocte dieque vigil.
Moxque Petrum Paulumque locat prope nomine eodem
Te sibi, non toto est clarior orbe locus.

---

[1]) In margine fol. 73 adnotavit manus eadem: „Questi versi detto Statio c'erano anche in lingua Greca".

Translationis occasione data Gregorium Nazianzenum laudibus exornavit Angelus de Faggiis, cuius carmen in Gregorium metro Sapphico scriptum praeter alios versus eiusdem auctoris codice Casinensi Q. 158 [396] chartac. ff. 312 (mm. 230 × 180) a. 1586 manu Honorati de Medicis exarato [1]) fol. 35—41[v] continetur [2]). Qui Angelus de Faggiis Sangrino vel Sangrinus ab oppido patrio Sangri dictus, in Samnitibus natus est a. 1518 die Aprilis XIV. Inter monachos regulae S. Benedicti adscriptus postea Abbas, denique Praeses totius Congregationis Casinensis renuntiatus est. Mortuus est a. 1593. Eximia doctrina et ingenio poetico praeditus Angelus ille scripsit plurima, quorum alia iam lucem aspexerunt, alia in Benedictinorum bibliothecis delitescunt [3]). Fusius de vita et scriptis Sangrini agitur in Bibliotheca Casinensi vol. III p. 379 et apud Marianum Armellinum in Bibliotheca Benedictino Casinensi par. I pag. 23 sqq. [4]).

Quod ad tempus spectat, quo Sangrinus Vitam hanc conscripsisse putandus est, cantici I versibus 13 sqq. nisus conicere audeo eam scriptam esse a. 1580, quo anno Iunii die XI Gregorii XIII iussu corpus S. Gregorii Nazianzeni in Basilicam Vaticanam translatum est. Conferas velim Vitae cant. I v. 15, 21 sqq., 45, 55 sq.; II v. 2; III v. 17, 51 sqq., 65 sqq., 93 sqq. cum narratione Mucantii. V. supra p. 281 adnot. 2.

---

[1]) Patet hoc ex cod. fol. 210[r] et 270[r], ubi post titulum carminis legitur: D. Honoratus scribebat 1586.

[2]) Animum meum in hanc Vitam Gregorii Naz. convertit humanissimus P. Simplicius de Sortis, Archivarius in Monte Casino.

[3]) Indicem carminum vide in Bibl. Casin. vol. III p. 379 sqq.

[4]) Ex. gr. H. Hurter, Theologiae catholicae aetas recens. Post celebratum concilium Tridentinum saeculum primum ab anno 1564—1663, (Nomenclator literarius Theologiae catholicae... tomus III), Oeniponte 1907 col. 264 sq. haec de Sangrino profert: „Vir reverendus et in omni bonitate et sanctitate redimitus, religione et vita probatus, abbas et restaurator coenobii Casinensis, poeta insignis et admirabilis praeter quam plurima ascetica et poetica psalmos mira paraphrasis arte colligavit imitatione Hebraeorum, quae paraphrasis exstat Venetiis 1540, Basileae 1551, Romae 1587 in 4°".

Vita D. Gregorii Nazianzeni Magni Theologi, Graecorum Doctoris, Pontificis Eximii in tria cantica melliflue decantata.

Canticum I.

Christe, Rex regum, Deus ante cunctos
Caelites, Verbum Patris ex Maria
Matre nunc factum caro, qua fruamur
Suggere laudem.
Laus Tua in Sanctis, quibus a superno
Gratiam praestas solio daturus
Gloriam post funera <post caducae>
Taedia vitae.
Nos iubes Divum celebrare sacra
Non Tua tantum pietate, verum
Gloria illorum sobolisque Adami
Religione.
Magnus est Gregorius: en coruscum
Graeciae lumen, Tuus ambidexter
Miles ac pastor vigil, hac in alma
Urbe quiescit.
Immo in aede hac inclita, ubi beatus
Cappadox praesul sua condit ossa;
Cuius effulget pius in superna
Spiritus arce.
Tertius nec non decimus Quiritum
Pontifex Gregorius aere sacro
Iussit huic templum fieri superba
Mole venustum,
Arte depictum celebri, columnis
Undique innixum variis, et ara
Et choro mirum: nihil est in Urbe
Par et in Orbe.
Nil magis pulchrum superat vetustas
Ac novas vincit fabricas decore
Et situ: vere domus est superni
Regis et aula.

7 In cod. v. mutilus. Uncis inclusa supplevi.

Maximus Petri vice praesul uno
Omnium Gregorius ore templum
Maxumum Gregorii honore magni
Praesulis egit.
Hunc Tu, Iesu, rector et Orbis auctor,
Quo Tuos spectas oculo ministros,
Cerne, cui laetam modera senectam
Sospite vita.
Inde post mortem meritis beati
Patris hunc tanto meliore sede
Colloca post Te, potiore quanto
Fervet amore.
Graius hic Doctor, per Eoa magnus
Rura, sanctus non minor est repertus
In Patrum claustris monachi secutus
Dogmata vitae.
Semper in libris vigil aut in amplo
Disputans coetu vel in aede sacra
Supplici trinum prece Numen orans
Vir fuit almus.
Thraciis gratus populis et alto
Gratior caelo vitia effugavit
Foeda, virtutes coluit pudico
Corpore claras.
Moribus vicit placidis Achivos,
Quosque doctores Sophiae nitore,
Et piae vitae meritis diserto
Praestitit ore.
Mitis, ut David pater, en pepercit
Ultro bacchanti iuveni cruentam
Mox ei mortem gladio paranti
Stricto et acuto.
Parcat istius bonitate nobis
Qui crucis lignum subiit Creator
Prolis humanae, et pretio redemit
Sanguinis orbem.
Sanctus in silvis et ubique multo
Sanctior, Ponti rabiem furentis

Leniit navem atque homines ab alto
Aequore servans.
Nam semel diras precibus procellas
Dissipans nautas comites carinam
Duxit ad portum placidas per undas
Flantibus auris.
Nos ita errantes per opaca mundi
Tesqua, collisos scopulis et undis
Obrutos ducat super alta Divum
Regna beatos.
Trinitas unum veneranda Numen,
Quam Tibi laudem damus ore terso,
Corde sincero manibus supinis
Sume, precamur.

Canticum II.

Magne Gregori, super astra maior
Praesul et Doctor, Tua si quotannis
Sacra devoto celebramus hymno,
Laetus adesto.
Antequam mater Tua Te sub alvo
Conderet, Christi fore Te fidelem
Vidit asseclam, fore Te ferocem
Haeresis hostem.
Nobili natum patre Te modesta
Mater ut novit, generis datori
Obtulit Christo, velut Anna vatem
Obtulit Heli.
Haec Tua, o Christe, o benedicte Iesu,
Dona sunt, non nostra, ut ubique summa
Laude lauderis meritasque demus
Nos Tibi laudes.
Gratiam fundis miseris sub astris,
Gloriam iustis super astra confers,
Qua nites mira pietate, quo ardes
Perpete amore.
Crevit, ut visus fuit a parente
Pulcher aspectu puer ante partum,

Mente praecelsus, probitate clarus,
Dignus honore.
Cuius admirans genitor sagacem
Indolem nomen Tibi ab amne sacro
Inditum contradidit, ut paterna
Disceret acta.
Inde Musarum studiis tenellum
Iunxit infantem cupiens avitum
Nomen extolli meliore nati
Stemmate docti.
Non puer ludos nec inane quicquam
Egit a matris gremio; procaces
Fugit infantes, coluit magistros
Arte peritos.
E scholis tractus patriis Athenas
Venit altrices Sophiae parentum
Missus assensu celeri futurus
Tempore Doctor.
Quam pius mitis sapiens modestus
Comis et castus fuerit, puellae,
Quas puer vidit sibi grata dantes
Oscula, pandunt.
Castus expavit, sapiens honestos
Fugit amplexus, utriusque Ioseph
More dimittens chlamydem pudicis
Auribus hausit.
Nos Tuas horres socias, sodalis
Caste? Nos, frater sapiens, sorores
Spernis intactas? Sumus ambae ab alto
Aethere lapsae.
Gratus es nobis ab alente matris
Lacte; sed multo magis in iuventa
Carus. En Tecum sumus ad senectam
Usque sorores!
Cur paves? Noli trepidare, vires
Sume! Cur divas fugitas puellas?

47 Cod.: dimictens clamidem.

Ipsa sum mater Sapientiae, ista
Virginitatis.
Laus sit aeternae pia Trinitati,
Sit Patri numen, sit et aequa virtus
Filio, compar Tibi sit potestas,
Spiritus alme.

Canticum III.

Iam sacro lotus puer amne, divo
Igne succensus, puerile collum
Sub iugo Christi positum sophorum
Iunxit aratro.
Grammatum doctus monumenta vates
Rhetores cunctae Sophiae magistros
Et sophistarum proceres secutus
Est duce Iesu.
Crevit aetate ac sapientia ante
Omnium vultus hominum, iuventae
Flore praeclarus, coluit senectam
Caelibe vita.
Se piis totum studiis dicavit
Nil magis gratum pietate summa
In Deum nec non in opima fratrum
Commoda ducens.
Doctor illustris documenta Iesu
Ac Mosis leges docuit per urbes,
Graeciae cives nitet inter omnes
Gemma Sidonis.
Dalmatas inter celebres trilingue
Poenitentum exemplar, imago vitae
Asperae simplex, utriusque legis
Clavis et arca.
Coenobitarum pater atque eremi
Cultor et mundi columen, vetustae
Legis interpres, novae apertus index,
Lucifer Orbis.
O quot, o quales varia notatos

6 Rethores. 18 Mosi. 20 stridonis.

Haeresum lepra medici locavit
Arte sub Christi cruce mente sanos,
Corde fideles.
Quam fuit simplex humilis benignus
Comis ac gratus sibi cautus uni
Infulis antistitii relictis
Rite probavit.
O vir insignis, vir honore tanto
Dignior, quanto probitate maior
Pontifex esse effugis et tiaras
Respuis ultro.
Te cit in patrem Sasimis — paterna
Iussa contemnis potiore cultu,
Civitas Nazantia Te peroptat,
Vix ei adhaeres.
Nonne Te Byzantii honore dignum
Praesulem fecit Tua quae per Orbem
Fama clamabat? Fugis, antra quaeris,
Templa relinquis...
Alterum cerno Stephanum petrarum
Imbre concussum, vice dum magistri
Haeresum damnas pugiles cruenta
Verbera passus.
Praesul invicte, en merito fidelis
Diceris pastor, fera qui luporum
Bella non horres, sed ab ore eorum
Furta revellis.
Grex nimis felix Tuus, o benigne
Pastor, o Nazantie praesul alme,
Haereses absunt gregi et atra frenas
Ora leonum.
An Patrum coetus fuit ullus usquam
Absque Te, praesul pie? Tu malignae
Haeresis messem fidei secabas
Falce virentem...
Hic eras totus pugil aut fidelis
Doctor, infelix ubi fautor esset
Haeresum, Christi vel ubi esset almi
Dogma tuendum.

Tam die quam nocte adeo colebas
Nomen et Christi monumenta, ut illum
Cerneres crebro vigil, in sopore
Crebrius alto.
Inde quid? Dulcis nitet hora mortis,
Praemii tempus, requies laborum,
Gloriae pignus, celer unde victor
Aethera scandas.
Decubas strato, Pater, arctus acri
Corporis morbo, memori laboras
Mente, quem tanto coluisti amore,
Cernere Christum.
Corpus assumis Tui amati Iesu
Sanguinem puro bibis ore sacrum
Spirat (o felix anima) inter ampla
Bracchia Patrum.
Corpus hic linquens super astra mittis
Spiritum, nobis utinam preceris
A Deo culpae veniam, beatae
Gaudia vitae.
Civitas Nazantii honore digna
Unico, felix ubi corpus almi
Praesulis pompa celebri venusta
Conditur urna.
Roma quam ingenti sit honore clara,
Huc pii latum Patris inde corpus
Pandit illustri titulo sepultum
Aede sub alta,
Quam strui summo voluit decore
Maximus Gregorius hic ut omnes
Graeciae sidus veneremur alto
Marmore clausum.
Laus Deo, nobis sacra qui beati
Ossa concessit Patris, et qui in Urbe
Maximo Gregorio adauctet aevum,
Hinc det Olympum.

Nunc liceat mihi ad oculos demonstrare, **quinam commentatores,**

Oratt.	**Pseudo-Nonnus** saec. VI in.	**Dorotheus** saec. VI—VII	**Maximus** Confessor 580—662	**Basilius** Minimus c. a. 950	**Georgius** Mocenus saec. X aut antea	Sylloge			
						Basilius Minimus	**Georgius** Mocenus	**Maximus** Confessor	**Theophilus** saec. X aut antea
1		1		1	1	1	1		
2				2					
3				3					
4	4		4	4					
5	5			5					
6				6					
7			7	7					
8				8					
9				9					
10				10					
11				11		11	11		
12			12						
13				13					
14			14	14		14	14		
15	(15)			15		15	15		
16				16		16	16		
17				17					
18				18					
19				19	19	19	19		
20				20					
21			21	21		21	21		
22				22					
23			23	23					
24	(24)	24		24		24	24		
25			25	25					
26				26					
27			27	27					
28			28	28					
29			29	29					
30			30	30					
31				31					
32				32					
33				33					
34			34	34					
35									
36				36					
37									
38			38	38		38	38	38	38
39	39		39	39	39	39	39	39	
40			40	40		40	40		
41			41	41		41	41		
42				42		42	42		
43	43		43	43		43	43	43	
44			44	44		44	44		
45			45	45	45	45	45	45	
Ep. 101			101	101					
102				102					
202									
243				243					
Carm. I, 2, 3			I, 2, 3						

quo tempore, quas orationes commentariis vel scholiis illustraverint.

Oratt.	**Ioannes Geometres** saec. X	**Elias Cretensis**, saec. X—XI	**Nicetas** Heracleensis saec. XI ex.	**Psellus Constantinus** 1018—1078 (1096)	**Euthymius Zigabenus** saec. XI ex.—XII in.	**Georgius** Acropolites 1217—1282	**Nicephorus** Xanthopulus saec. XIV in.	**Sebastus** Cyminetes 1622—1702	**Anonymi** commentatores
1	1		1	1					1
2		2		2	2		2	2	2
3		3					3		
4		4			4		4	4	4
5		5			5		5		5
6		6			6		6		
7		7			7		7		7
8		8			8		8		
9		9			9		9		
10		10			10		10		
11			11						11
12		12			12		12		
13		13			13		13		
14			14	14					14
15			15						15
16			16	16					16
17		17			17		17		
18		18			18		18		
19	19		19						19
20		20			20		20		
21			21	21					21
22		22			22		22		
23		23			23		23		
24			24						24
25		25					25		
26		26					26		
27		27			27		27		27
28		28		28	28		28		
29		29		29	29	29	29		29
30		30			30		30		
31		31		31	31		31		31
32		32		32	32		32		
33		33			33		33		
34		34			34		34		
35									
36		36					36		
37					37				
38	38		38						38
39			39	39					39
40			40	40					40
41			41	41					41
42			42						42
43			43	43				43	43
44			44						44
45	45		45	45					45
Ep. 101		101					101		
102		102					102		
202					202				
243					243		243		
Carm. I, 2, 3					I, 2, 3				

ADDENDA.

Pag. 20. In cod. Patmiaco 33 post Gregorii orationes notis stichometricis ornatas [1]) exstant Pseudo-Nonni historiae etiam stichometria signatae. Pagg. 350—355 sunt historiae in or. 39 cum subscriptione: *Κεφάλαια ΚΔ cτί^χ C*. Pagg. 355—359 leguntur historiae in or. 43 subscriptae: *Κεφάλαια Κ cτί^χ ΡΟΓ*. Pagg. 359—380 sunt historiae in or. 4 fine mutilatae; pagg. 380—fin. historiae in or. 5 cum stichometria *ΦΚ*.

Pag. 24 sq. In codice Veneto Marc. 70 saec. XI fol. 459—461 post Pseudo-Nonni historias in or. 39 legitur historiarum in eandem orationem expositio alia [2]), quam integram hic in lucem edere placet [3]).

Ἑτέρα ἐξήγηcιc τῶν ἱcτοριῶν, ὧν ἐμνήcθη ὁ θεολόγοc Γρηγόριοc ἐν τῷ Εἰc τὰ φῶτα λόγῳ.

Ἕλληναc διαcύρων καὶ διακωμῳδῶν ὁ θεολόγοc Γρηγόριοc περὶ τῶν cεβαcμάτων αὐτῶν ἔφηcεν ἐν τῷ Εἰc τὰ φῶτα αὐτοῦ λόγῳ Κελεοὺc καὶ Τριπτολέμουc δράκονταc καὶ τὰ μὲν εὖ ποιοῦνταc, τὰ δὲ εὖ πάcχονταc. Οὗτοc ὁ Κελεὸc τὴν Δημήτραν ἐν Ἐλευcίνῃ τὴν Δημήτραν ἐδεξιώcατο περιπλανωμένην ἐπὶ τῇ ἀναζητήcει τῆc θυγατρὸc αὐτῆc Περcεφόνηc ἁρπαcθείcηc ὑπὸ Πλούτωνοc, τοῦ βαcιλέωc τῶν καταχθονίων· δεξιωcάμενοc δὲ αὐτὴν καὶ εὐχαριcτηθεὶc παρ' αὐτῆc λαμβάνει δωρεὰν τοὺc cπόρουc τῆc γῆc, cῖτον, κριθὴν καὶ ὄcπρια, καὶ κελεύεται διατρέχειν τὴν γῆν ὁ τούτου υἱὸc Τριπτόλεμοc ἐπὶ ἅρματοc δρακόντων καὶ cπείρειν τοὺc cπόρουc τούτουc. Εὖ ποιοῦνταc οὖν λέγει, ἐπειδὴ ἐδεξιώcαντο τὴν Δημήτραν· εὖ πάcχονταc δέ, ὅτι ἠμείψατο αὐτοὺc κἀκείνη· ταῦτα δὲ μῦθοι καὶ πλάναι.

5—6 ποιοῦνταc] ποιοῦν cod. 4—6 *Κελεούc... πάcχονταc.* Or. 39 c. 4. P. G. 36, 337 B. 6 - p. 299, 2. Cf. Nonni (= Pseudo-Nonni) hist. 1—2 in or. 39. P. G. 36, 1065 sqq. et Cosmae Hierosol. commentarium in P. G. 38, 488 et 501 sq.

[1]) Cf. Sajdak, De codicibus Graecis in Monte Casino, Cracoviae 1912, p. 53 sqq.

[2]) Cf. supra p. 24 sq. et ibid. adnot. 8 et 1. Patzig, De Nonnianis... commentariis... p. 4.

[3]) Accentus, spiritus, alia levioris momenti tacite addidi vel mutavi.

Ἐλευcὶc καὶ ἡ cιωπὴ αὐτοῦ. Ἐλευcὶc πόλιc ἐcτί τῆc Ἀττικῆc παραλίαc, ἐν ᾗ τὰ μυcτήρια τῆc Δημήτραc ἐπετελεῖτο μετὰ πολλῆc cιωπῆc καλάθου τινὸc καταφερομένου καὶ πομπεύοντοc, εἰc ὃν κάλαθον νέουc ἐντιθέντεc καρποὺc καὶ ἄλλα τινὰ ἀπόρρητα ποιοῦντεc ἀποκαθίcτων καὶ ἐκεῖ ἐμυοῦντο τελετάc τιναc ἀπορρήτουc, μᾶλλον δὲ ἀπηγορευμένας.

Κουρῆτεc καὶ Κορύβαντεc. Δαίμονέc τινεc περὶ τὴν Ῥέαν οἱ Κουρῆτεc, οἳ καὶ Ἰδαῖοι καλοῦνται, καὶ δάκτυλοι δεξιοὶ καὶ εὐώνυμοι δὲ κακαὶ δέκα. Ἰδαῖοι δέ, ἐπειδὴ εἰc τὸ Ἰδαῖον ὄροc ἐτιμᾶτο ἡ Ῥέα· δάκτυλοι δὲ οἷον ἐνεργίαι τινέc· ὡc ἐκ τῆc ἐργαcίαc τῶν ἐντολῶν.

Φρυγῶν ἐκτομαί. Ἄττυc ὁ Φρὺξ πρῶτοc ἱερατεύων τῇ Ῥέᾳ καὶ αἰcθόμενοc αὐτῆc ἐρώcηc αὐτοῦ ἐξέτεμεν τὰ αἰδοῖα. Ἡ δὲ καὶ οὕτωc ἔμεινεν αὐτόν τε τιμῶcα καὶ τὰ ἐκτετμημένα, καὶ ἐκ τούτου οἱ ἄλλοι Φρύγεc ἐκτέμνονται.

Οὐδὲ Διόνυcοc καὶ μηρὸc ὠδίνων ἀτελὲc κύημα ὥcπερ ἄλλο κεφαλὴ πρότερον. Τὸν Διόνυcον ἐκ τοῦ μηροῦ τοῦ Διὸc φαcὶ γεννηθῆναι καὶ τὴν Ἀθηνᾶν ἐκ τῆc κεφαλῆc τοῦ αὐτοῦ Διόc· τὸν γὰρ Δία ποθήcαντα τὴν Cεμέλην ἀπαιτηθῆναι παρ' αὐτοῦ μετὰ τῆc δαιμονιώδουc αὐτοῦ φανταcίαc cυγγενέcθαι αὐτῇ· ἡ δὲ μὴ ὑπομείναcα καταφλεχθῆναι. Τὸν δὲ αἰcχρὸν Δία φαcὶν ἐλεήcαντα αὐτὴν ἀτελὲc τὸ κύημα τὸν Διόνυcον λαβεῖν εἰc τὸν μηρὸν αὐτοῦ καὶ τελεcφορῆcαι αὐτὸν ἐν αὐτῷ.

Θεὸc ἀνδρόγυνοc καὶ χορὸc μεθυόντων, οὐδὲ Φαλλοὶ καὶ Ἰθύφαλλοι. Ὁ Διόνυcοc τρυφερὸc ἦν, καὶ γυναικείᾳ μᾶλλον ἐcθῆτι χρώμενοc, καὶ οἱ χορεύοντεc αὐτῷ οἴνου πολλοῦ μετελάμβανον, ἐπειδὴ αὐτοῦ εὕρημα ἡ ἄμπελοc εἶναι ἐδόκει. Τοῦ αὐτοῦ δὲ ψευδωνύμου Θεοῦ καὶ οἱ Φαλλοὶ ἦcαν αἰδοίων cχήματα, ἐπειδὴ ὅτε διεcπάcθη τὸ αἰδοῖον αὐτοῦ, ἐξερρίφη ἰδίᾳ μόνον καὶ ἀντὶ τούτου ἐκτυπώματα ἐποίουν. Ἰθύφαλλοι δὲ τῶν αἰδοίων τὰ μᾶλλον ἐντεταμένα. Φαλλοὶ δὲ γλώccημά τι, καὶ ὅθεν φαελαρόν, Cυριcτὶ ἤγουν.

1 Ἐλευcίc ... αὐτοῦ. Or. 39 c. 4. P. G. 36, 337 B. 1—6 Cf. Nonni hist. 2 fin. in or. 39. P. G. 36, 1068 B. 7 Κουρῆτεc καὶ Κορύβαντεc. Or. 39 c. 4. P. G. 36, 337 B. 8. 9 Ἰδέοι cod. 9 Ἰδέον cod. 11 Φρυγῶν ἐκτομαί. Or. 39 c. 4. P. G. 36, 337 B. 11 Ἄττηc cod. 11—14 Cf. Nonni hist 5 et 59 in or. 4. P. G. 36, 989 C et 1016 B. Cosmae Hierosol. comment. P. G. 38, 502. 15—16 Οὐδὲ Διόνυcοc... πρότερον. Or. 39 c. 4. P. G. 36, 337 C. 15–22. Cf. Nonni hist. 3 in or. 39. P. G. 36, 1068 C sqq. 20 sq. Θεόc... Ἰθύφαλλοι. Or. 39 c. 4. P. G. 36, 337 C. 30 γλωccήματι cod. ἠγοῦ cod. 23—30 Cf. Nonni hist. 37 in or. 4 et hist. 43 in or. 5. P. G. 36, 1005 AB et 1057 sq.

Οὐ Μίθρου κόλαϲιϲ ἔνδικοϲ, οὐδὲ ὁ Ϲίριδοϲ ϲπαραγμοί, οὐδὲ Ἴϲιδοϲ ἀτυχήματα. Μίθροϲ παρὰ Πέρϲαιϲ λέγεται ὁ Διόνυϲοϲ, παρ' Αἰγυπτίοιϲ Ὄϲιριϲ, παρὰ Ϲύροιϲ καὶ Φοίνιξιν Ἄδωνιϲ· ὁ αὐτὸϲ δέ ἐϲτιν Μῖθροϲ τῷ Διονύϲῳ· διεϲπάϲθη δὲ ὑπὸ Τυφῶνοϲ καὶ τῶν Τιτάνων, δυνάμεων πονηρῶν ἀντικειμένων τῷ Διονύϲῳ. Ὄϲιριϲ γὰρ Αἰγύπτου παλαιότατοϲ βαϲιλεύϲ, ἰϲοθέουϲ παρ' αὐτοῖϲ εἶχεν τιμὰϲ εὑρετὴϲ γενόμενοϲ κριθῶν, ϲίτου, οἴνου, ἐλαίου καὶ ἄλλων χρειωδῶν πολλῶν πρὸϲ τὸν βίον. Τοῦτον δὲ Τυφὼν ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸϲ ἐπιθέμενοϲ μετὰ ἄλλων ἀπέκτεινεν καὶ διέϲπαϲεν πάντα τὰ μέλη αὐτοῦ καὶ ἔκρυψεν πολλαχοῦ, τὸ δὲ αἰδοῖον ἔρριψεν εἰϲ τὸν Νεῖλον τὸν ποταμόν. Καὶ γίνονται τελεταὶ αὐτῷ νυκτεριναὶ κατὰ τριετηρίδα. Ἶϲιϲ δέ, ἡ τούτου γυνὴ καὶ ἀδελφή, ἔφυγεν μὲν πρῶτον εἰϲ Φοινίκην ἔχουϲα τὸν υἱὸν Ὄρον· ἐζήτει γὰρ ἀποκτεῖναι αὐτὸν Τυφών. Ὡϲ δὲ ἠνδριώθη ὁ Ὄροϲ, κατέβηϲαν εἰϲ Φοινίκην· καὶ ϲυνήχθη τὰ Ὀϲίριδοϲ μέλη πολλῷ πόνῳ καὶ ἀνηψήθη, καὶ οὕτω γέγονεν διμήτωρ. Τοῦτον οἱ Ἕλληνεϲ Διόνυϲον λέγουϲιν, τὴν δὲ Ἶϲιν Δημήτραν. Ἢ πάλιν λέγουϲιν ἀνεψηθέντα τὰ μέλη εἰϲ μηροῦ ϲχῆμα ἀποτελεϲθῆναι, καὶ ἔκτοτε ϲέβεϲθαι τοὺϲ Αἰγυπτίουϲ εἴδωλον μηρόϲ.

Καὶ Ἄπιδοϲ μὲν φάτνη. Τὸν Ἄπιν καὶ Μνεῦϊν ταύρουϲ ὄνταϲ Αἰγύπτιοι νομίζουϲιν μεγίϲτουϲ θεοὺϲ προϲφέροντεϲ εἰϲ τιμὴν τοῦ Ὀϲίριδοϲ. Τὸν Ἄπιν λευκὸν ἐν Μέμφει, καὶ τὸν Μνεῦϊν μέλανα ἐν Ἡλιουπόλει. Πρῶτοϲ γὰρ Ὄϲιριϲ δύο βοῦϲ ἔζευξεν εἰϲ ἄροτρον. Λέγεται δὲ ὁ μᾶλλον τιμώμενοϲ τῶν ταύρων ὁ Ἄπιϲ, ὅτι ἤπιοϲ ἦν καὶ πραΰϲ Ὄϲιριϲ. Καὶ τρέφεται ὁ βοῦϲ οὗτοϲ ἐπιμελῶϲ ἐν φάτνῃ κεχρυϲωμένῃ.

Οὐδὲ Ταύρων ξενοκτονία. Ἐν Ταύροιϲ, ἔθνει τῆϲ Ϲκυθίαϲ, Ἀρτέμιδοϲ ὀρϲιλόχηϲ ὑπῆρχεν βωμόϲ, ἐν ᾧ καὶ Ἰφιγένεια ἱεράτευϲεν, ἡ Ἀγαμέμνονοϲ θυγάτηρ, καὶ τοὺϲ ἐρχομένουϲ ἐκεῖ ξένουϲ Ἕλληναϲ ἐϲφαγίαζον. Ὀρϲιλόχη δὲ λέγεται, ἐπειδὴ παρθένοϲ καὶ ἐμίϲει τὰϲ λοχάϲ· ὀρϲιλόχη δὲ ἑρμηνεύεται ἡ ὁρμῶϲα κατὰ τῶν λοχῶν, αἵτινεϲ εἰϲὶν αἱ νεωϲτὶ γεννῶϲαι, ὅθεν αἱ μήτερεϲ πάϲχοντόϲ τι τοῦ νηπίου ἔλεγον· ἡ Λοχεία αὐτὸ τὸ δαιμόνιον ἔκρουϲεν.

1—2 *Οὐ Μίθρου... ἀτυχήματα.* Or. 39 c. 5. P. G. 36, 340 B. 1—18 Cf. Nonni hist. 6 et 47 in or. 4 (P. G. 36, 989 CD et 1009 D sq.) et hist. 9—10 in or. 39. P. G. 36, 1072 A. Cosmae Hierosol. comment. P. G. 38, 506 sqq. 19 *Καὶ Ἄπιδοϲ μὲν φάτνη.* Or. 39 c. 5. P. G. 36, 340 B. 19—25 Cf. Nonni hist. 33 in or. 5. P. G. 36, 1052 BD. 26 *Οὐδὲ Ταύρων ξενοκτονία.* Or. 39 c. 4. P. G. 36, 337 C. 27 ὀρϲινόχηϲ cod. 30 λόχουϲ cod. 26—32 Cf. Nonni hist. 7, 12, 57 in or. 4 (P. G. 36, 989 D sqq., 993 A, 1016 A) et hist. 5 in or. 39. P. G. 36, 1069 C.

Καὶ Λακωνικῶν ἐφήβων ἐπιβώμιον αἷμα μαινομένων (sic) *ταῖς μάστιξιν.* Ὅτι καὶ παρὰ Λακεδαιμονίοις τὸ παλαιὸν ἐγίνετο θυσία ἐφήβων εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐκ Ταύρων ἡκούσης Ἀρτέμιδος. Εἶτα χρόνου προϊόντος ἐσοφίσαντο τὴν θυσίαν, οὐκέτι θύοντες ἑαυτούς, ἀλλὰ τῷ ἱκανῷ ποιοῦντες τῷ βωμῷ διὰ τοῦ μαστίζειν τοὺς ἐφήβους καὶ ἐπιχέειν ἐκ τῶν μαστίγων αἷμα πολὺ τῷ βωμῷ.

Καὶ ἡ Δωδωναία δρῦς. Δένδρον ἦν δρῦς καὶ ναὸς Διὸς τοῦ Ναίου παρ' αὐτῇ. Πελιάδες δέ, ὅ ἐστι περιστεραί, παραμένουσαι τῷ δένδρῳ προεφήτευον τοῖς αἰτοῦσι τὰ μέλλοντα. Ἦσαν δὲ γρᾶες βαρβαρικόν τι φθεγγόμεναι καὶ οἷον φωνῇ ὀρνέων· διὸ καὶ περιστερὰς αὐτὰς ἐκάλουν. Ναῖος δὲ Ζεὺς λέγεται, ἐπειδὴ ἐν Ναῷ τῷ ὄρει ἐτιμᾶτο· ναὸς δὲ λέγεται ἢ ἐκ τοῦ ἐπινεύειν τὸν θεὸν ταῖς ἱκεσίαις τῶν ἐν αὐτῷ δεομένων, ἢ ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ νάειν τὸν θεόν, ὅ ἐστιν οἰκεῖν. Εἰσὶν δὲ εἴδη περιστερῶν· φάβοψ, ὕνις ὡς ἐκ τῆς ὕνεως, πελιὰ ἡ πεδινὴ φύσει, καὶ ἡ περιστερά.

Οὐ Θρᾳκῶν ὄργια, παρ' ὧν καὶ τὸ θρησκεύειν ὡς λόγος. Θρᾷκες διαφόρους καὶ βαρβαρικὰς τελετὰς θεῶν ἐπετέλουν, οἷον ἃς παρὰ Ὀρφέως ἔμαθον, καὶ τὸ θρησκεύειν ἐτυμολογοῦσιν ἐκ τούτων, ὅτι Θρᾷκες πρῶτοι τελετὰς θεῶν ἐπιμελῶς ἐξήσκησαν· οἱ δὲ τὸ θρησκεύειν ἐτυμολογοῦσιν ἀπὸ τοῦ θεῷ ἀρεσκεύειν.

Καὶ τὰ ἐπὶ γῆς Τροφωνίου παίγνια. Τροφώνιος Ἀπόλλωνος ἦν υἱὸς καὶ ἀποθανόντα ἐτίμησεν ὁ πατήρ, καὶ ἔχει μαντεῖον Λεβαδίᾳ, ἐν ᾧ οἱ εἰσιόντες ῥίπτουσιν μάζας μελιτηρὰς τοῖς ὄφεσι τοῖς αὐτόθι καὶ καθευδήσαντες ἐν τῷ ἄντρῳ ἀκούουσι φωνῆς, καὶ ἐξελθόντες διαμένουσι πάντα τὸν βίον ὠχροί.

Ταῦτα εἶπεν παίγνια ὁ ἅγιος Γρηγόριος. Λογολεσχίαι καὶ λήρήματα ἔμπρακτα, ἀπατηλαὶ δαιμόνων.

1—6 Cf. Nonni hist. 11 et 58 in or. 4. P. G. 36, 992 D et 1016 AB· Cosmae Hierosol. comment. P. G. 38, 508 sq. 7 *Καὶ ἡ Δωδωναία* (*Δωδωνέα* cod.) *δρῦς*. Or. 39 c. 5. P. G. 36, 340 A. 7—15 Cf. Nonni hist. 7 in or. 39. P. G. 36, 1069 D. Cosm. Hierosol. P. G. 38, 500. 16 sq. *Οὐ Θρᾳκῶν… ὡς λόγος.* Or. 39 c. 5. P. G. 36, 340 B. 18. 20 *ἑτοιμολογοῦσιν* cod. 16–20. Cf. Cosm. Hierosol.: *Περὶ τοῦ θρησκεύειν*. P. G. 38, 625. 21 *Καὶ τὰ… παίγνια.* Or. 39 c. 5. P. G. 36, 340 A. 21–25 Cf. Nonni hist. in or. 4 et hist. 6 in or. 39. P. G. 36, 988 AB et 1069 C. Cosmae Hierosol. comment. P. G. 38, 512 sq. 26—27 *Λογολεσχίαι… δαιμόνων.* Eadem exstant cod. fol. 487^{v} in fine historiarum.

Pag. 32 sq. De Maximo Confessore Gregorii Nazianzeni commentatore invenies plura apud I. Draeseke, Neuplatonisches in des Gregorios von Nazianz Trinitätslehre. Byz. Zeitschr. vol. 15 (1906) p. 145 sqq.

Pag. 37. Rationem Basilii Minimi et modum in orationibus Gregorii illustrandis [1]) describit uberrime ipse auctor in epistula nuncupatoria ad Constantinum Imp. missa, cum dicit (cf. P. G. 36, 1077 A sqq.) [2]):

... *Τί γάρ σοι τῶν ἁπάντων ἐρασμιώτερον ἢ τί γε τιμαλφέστερον ἄλλο, ἢ Γρηγόριον καὶ τὰ Γρηγορίου ἐνοπτρίζεσθαί τε καὶ ἀκουτίζεσθαι; Τίνος ἥδιον λόγους ἢ νοῦν ἀνιχνεύειν ἢ τοῦ γρηγόρου νοῦ τούτου (οὕτω γὰρ καλεῖν αὐτόν ἐστιν οἰκειότερον); Τίνος ἄβυσσον σοφίας, τίνος ὕψος θεολογίας, ἢ φράσεως ἅμα κάλλος καὶ μέγεθος, ἢ ὅσα παντοίας ἐστὶ τέχνης καὶ θεωρίας καὶ χάριτος; Τῶν οὖν πανσόφων τούτου λόγων, εἰ καὶ τολμηρόν, ὅμως ἔδοξε καὶ τὰ Πατράσιν εἰς ἐξήγησιν καὶ διασάφησιν ῥητῶν τινων ἐσπουδασμένα ἐπιτομώτερόν πως καὶ σαφέστερον κατὰ τὸ ἐνὸν διαθέσθαι, πρὸς δέ τινα καὶ ἡμῖν προστεθεῖσθαι εἰς ἐξάπλωσιν νοημάτων καὶ τῆς ἐν βάθει διανοίας ἐνάργειαν. Ἔτι δὲ κἂν πολλοῖς ὅσοις χωρίοις ὑπεροραθεῖσι μὲν ὡς ἐπιδήλοις ἴσως ἐκείνοις, δεομένοις δέ τινος ἢ κατ' ἔννοιαν ἑρμηνείας ἢ κατὰ σύμφρασιν ἢ σύνταξιν ἀκολουθίας ἢ κατὰ θεωρίαν ἐπιστασίας ἢ κατά τινας τεχνικὰς ἐφόδους περιόδων τε καὶ σχημάτων καὶ ἰδεῶν ποικίλων ἐπισημασίας· τούτοις οὖν ὁ πόνος ἡμῖν οὗτος ἐσπουδάσθη. Πρὸς δέ τι καὶ στιγμῶν τινῶν ἁρμοττούσας ἐπιδείκνυσι θέσεις καὶ τόπους προσήκοντας τούτων ἑκάσταις, οὐκ ἀπό τινος οὐμενοῦν ἀλογίστου ἐμπειρίας, ὁποία τῶν μικρὰ βλεπόντων θέλξαι μόνον ὑπάρχει τὴν αἴσθησιν. Ἐν οἷς περιορᾶν ἐστιν ἀλωμένους ἐνίους, τὰς αὐτάς που περιόδους, τὰ αὐτὰ συνδετικὰ τῶν μερῶν τοῦ λόγου μόρια ἄλλοτε ἄλλως ἐξαγγελλόντων, καὶ τὴν ὑπόκρισιν διαφθειρόντων, καὶ τὸ ἦθος ἅπαν λυμαινομένων, καὶ οἷον ψυχρά*

2 *τὰ τοῦ Γρηγορίου* L(aur. IV, 13. Cf. supra p. 71 sq.). C(oisl. 236. Cf. supra p. 80). 3 *ἐγρηγόρου νοῦ* P(aris. Gr. 573 Cf. supra p. 46). 5 *μέγεθος καὶ κάλλος* C. 10 *πρὸς δέ, τινὰ* con. Boissonade. Cf. P. G. 36, 1078 adnot. 11. *προτεθεῖσθαι* L. 16 *ἐσπουδάσθη οὗτος* C. 17 *Πρὸς δ' ἔτι* Boissonade. 19 *οὔμεν οὖν* PC *οὐμενοῦν* L. *ὁποῖα* P *ὁποῖον* C *σμικρά* C. 20 *ὑπάρχειν* L C.

[1]) Ornavit Basilius scholiis orationes 1—11, 13—34, 36, 38—45 (oratt. 42) et epistt. 101, 102, 243.

[2]) Ad hanc rem adduntur a Basilio nonnulla in fine (l. *Τέλος*) commentarii in or. 5. Cf. P. G. 36, 1157 B sqq.

τινα μέλη περιᾳδόντων, τὰ ἀνειμένα ἐcτὶν ὅτε ἐντεινόντων, καὶ διαλυόντων ἔμπαλιν τὰ τεταμένα· ἀλλὰ τέχνηc θεcμοῖc ἐπιβεβλημέναc καὶ περιόδων εἰρμῷ καὶ τάξει τῶν cυνδεόντων μορίων περιεcτιγμέναc. Τοιοῦτό τοι τὸ ἡμέτερον, γαληνότατε, δῶρον· τοιοῦτό coι τῷ φιλολόγῳ τὸ προcφερόμενον...

2 *τεταγμένα* L. 4 *Τοιοῦτό τοι*] *τοιοῦτόν τι* LC.

Pag. 95 sqq. De Eliae Cretensis „maximi et philosophi et theologi" aetate quaestionem ad temporis spatium inde ab anno 823 usque ad annum 960 pertinens esse revocandam censet I. Draeseke, Quaestionum Nazianzenarum specimen (Commentatio in gymnasii Wandsbekiani commentariis scholast. a. 1876) p. 2. Idem, Neuplatonisches in des Gregorios von Nazianz Trinitätslehre. Byz. Zeitschr. vol. 15 (1906) p. 148 sqq. Cf. Ehrhard apud Krumbacherum, Byz. Litt.² p. 137.

Pag. 120. Commentarii Nicetae Heracleensis in linguam slavicam versi in multis codicibus leguntur. Cf. Ios. Sickenberger, Die Lukaskatene des Niketas von Herakleia Texte u. Untersuch. N. F. vol. VII (1902) fasc. 4 p. 16.

Pag. 120 a. 4. Serrarum historiam enarrat *Π. Ν. Παπαγεώργιοc, Αἱ Cέρραι καὶ τὰ προάcτεια, τὰ περὶ τὰc Cέρραc καὶ ἡ μονὴ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.* Byz. Zeitschr. vol. III (1894) p. 225 sqq.

Pag. 155 sq. In cod. Vaticano Palat. Gr. 24 saec. XII (a. 1144) cum commentario Nicetae Heracleensis est fol. 3 lemma: *Ἐξήγηcιc cύντομοc παραφραcτικὴ εἰc... cυντεθεῖcα παρὰ Νικήτα τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείαc τοῦ Cερρῶν.*

Pag. 161. Nicetae Heracleensis commentarii in orationes Gregorii Nazianzeni exstant etiam in codicibus:

Laurent. LX, 11 saec. XV (fol. 39 est lemma: *Ἑρμηνεία Νικήτα cὺν θεῷ τοῦ Cερρῶν καὶ μεγάλου cκευοφύλακοc τῆc τοῦ θεοῦ μεγάληc ἐκκληcίαc.* Cf. Sickenberger, Die Lukaskatene... p. 16);

Oxoniensi Mariae Magd. 5 saec. XI (Sickenberger l. l. p. 13 adnot.);

Paris. Gr. 576 saec. XII (commentarii, qui carent initio et fine, manu posteriore Georgio cuidam adscribuntur. Cf. Sickenberger l. l. p. 13 adnot. 1; Omont, Cat. l. vol. I p. 95);

Paris. Coisl. 52 saec. XII (oratt. 16. Omont, Cat. l. vol. III p. 122);

Vatic. Gr. 465 saec. XIII (a. 1270);

Vatic. Gr. 2251 saec. XIV (Sickenberger l. l. p. 12 a. 4).

Pag. 175. Responsiones Nicetae Heracleensis inveniuntur etiam in codicibus (Cf. Sickenberger, Die Lukaskatene... Texte u. Unters. N. F. vol. VII, 4 p. 18 sq.): Athoo 1104 [70 *Παντοκρατ.*] saec. XVII fol. *χοε'*; Athoo 2524 [191 *Χειροποτάμου*] saec. XIV fol. 302v; Athoo 2961 [287 *Δοχειαριου*] saec. XVI num. 8; Athoo 3901 [367 *Διονυσίου*] saec. XIV fol. 217; Athoo 4406 [286 *Ἰβήρων*] saec. XVI fol. 11v; Athoo 4410 [290 *Ἰβήρων*] saec. XV fol. 226v et 385v; Athoo 4423 [303 *Ἰβήρων*] saec. XV num. 3; Athoo 4502 [382 *Ἰβήρων*] saec. XV fol. 357v; Hierosol. S. Sabae 225 saec. XIV (a. 1370) fol. 94v; Hierosol. S. Crucis 27 saec. XVI fol. 211v; Hierosol. S. Sepulcri 46 saec. XV; Mosquensi Syn. 322 saec. XV fol. 50; Mosqu. Syn. 323 saec. XV fol. 322; Mosqu. Syn. 328 saec. XVII (a. 1669) fol. 333; Mosqu. Syn. 336 saec. XVII (a. 1687) fol. 70; Mosqu. Syn. 267 saec. XVIII fol. 127; Oxoniensi Barocc. 215 saec. XIV fol. 14 (L. *Πεύσεις ἀποσταλεῖσαι παρὰ Κωνσταντίνου ἐπισκόπου πρὸς τὸν μακαριώτατον μητροπολίτην Ἡρακλείας κυρὸν Νικήταν καὶ ἀποκρίσεις τοῦ αὐτοῦ ἀρχιερέως ὠφέλιμοι*); Patmiaco 447 saec. XVI; Vatic. Gr. 1184 saec. XV fol. 216v; Vatic. Reg. Gr. 57 saec. XIV fol. 483v; Vindobon. hist. eccl. 24 saec. XVI fol. 270; Vindobon. hist. eccl. 34 saec. XVI fol. 167 et 350; Vindobon. hist. eccl. 97 saec. XVI fol. 282; Vindobon. suppl. Gr. 25 [45 K] saec. XVII.

Pag. 176. Nicetae Heracleensis carmina grammatica insunt etiam in codicibus (Cf. Sickenberger, Die Lukaskatene... p. 17): Berolin. Gr. qu. 9 saec. XVI; Dresdensi Gr. Da. 41 saec. XVI fol. 123; Laurent. LVII, 26 saec. XIV fol. 112v; Monac. Gr. 263 saec. XV fol. 427v et 414v; Oxoniensi Barocc. 68 saec. XV fol. 85; Paris. Gr. 2558 saec. XIV fol. 55; Paris. Gr. 2599 saec. XV fol. 203v; Vatic. Gr. 868 saec. XIV—XV fol. 249; Vatic. Gr. 873 B saec. XVI fol. 277v; Vatic. Gr. 875 saec. XIII fol. 297; Vatic. Gr. 889 saec. XVI fol. 174; Vatic. Gr. 1584 saec. XV—XVI fol. 121.

Gravioris momenti opus Nicetae Heracleensis sunt Catenae quae dicuntur [1]) in libros nonnullos Veteris et Novi Testa-

[1]) Ehrhard apud Krumbacherum, Byz. Litt.² p. 206 sqq.

menti [1]). Ita Catena Iob adscribitur Nicetae Heracleensi in codicibus [2]): Bononiensi Gr. A. I. 2 [bibl. comun.]; Hierosolym. S. Sepulcri 24 saec. XVII; Taurin. C. III. 1 saec. XVI; Venet. Marc. Gr. I, 43 saec. XVII; Vindobon. theol. Gr. 73 saec. XVI; Vindobon. theol. Gr. 231.

Catena Psalmorum in codicibus [3]): Athoo 3196 [123 *Κουτλουμουσίου*] saec. XV; Athoo 6074 [567 *Παντελεήμονος*] saec. XVIII; Londin. Harleian. 5677 saec. XIV; Mosquensi Syn. 198 saec. XIII; Paris. Coislin. 190 saec. XIV; Taurin. B. I. 5 saec. XIV; Vatic. Palat. Gr. 247 saec. XIII.

Catena quattuor Prophetarum magnorum attribuitur Nicetae in cod. Laurent. V, 9 saec. XI [4]).

Catena epistularum Pauli in codicibus [5]): Ambrosianis Gr. E. 2 inf. et A. 241 inf.; Laurent. IX, 10 saec. XIII.

Genuinum opus Nicetae Heracleensis sunt Catenae evangeliae Matthaei et Ioannis et evangeliae Lucae. Catena evangeliae Matthaei et Ioannis inest in codicibus [6]): Monac. Gr. 36 saec. XVI (a. 1556); Monac. Gr. 37 scripto eadem manu atque cod. 37; Monac. Gr. 427 saec. XI—XII; Paris. suppl. Gr. 159 saec. XIII; Patm. 203 saec. XIII; Taurin. Gr. B. I. 9 saec. XIII (a. 1214); Veneto Marc. Gr. I, 61 saec. XII—XIII.

Catena evangeliae Lucae exstat in codicibus [7]): Athoo 4491 [371 *Ἰβήρων*] (Sickenberger l. l. p. 42 sqq.); Athoo *Βατοπαιδ.* 457 saec. XIII (Sickenberger p. 46); Constantinopol. 466 [*Τοῦ ἁγίου Τάφου*] saec. XII—XIII (Sickenberger p. 42 sqq.); Laur. conv. soppr. 176 saec. XII—XIII (Sickenberger p. 53 sqq.); Monac. Gr. 33 saec. XVI (Excerpta. Cf. Sickenberger p. 61 sqq.); Monac. Gr. 473 saec. XIV; Paris. Gr. 208 saec. XIV (Sickenberger p. 44 sqq.); Paris. Coisl. 201 saec. XIV—XV (Sickenberger p. 40 sqq.); Roman. Angel. Gr. 100 saec. XII (Sickenberger p. 51 sqq.); Roman. Casanat. Gr. 715 [G II 9]

---

[1]) Sickenberger, Die Lukaskatene... p. 20 sqq. Ehrhard l. l. p. 211 sq.

[2]) Sickenberger l. l. p. 20.

[3]) Sickenberger l. l. p. 20 sq. Cf. Ehrhard l. l. p. 215.

[4]) Sickenberger l. l. p. 21.

[5]) Sickenberger ibid.

[6]) Sickenberger l. l. p. 21 sq. Cf. Ehrhard l. l. p. 215.

[7]) Sickenberger l. l. p. 30 sqq. Ehrhard l. l. p. 216.

saec. XVI (Sickenberger p. 58 sq.); Vatic. Gr. 759 saec. XV (Excerpta. Cf. Sickenberger p. 63); Vatic. Gr. 1611 saec. XII (a. 1116) [Sickenberger p. 31 sqq.]; Vatic. Gr. 1642 saec. XII (Descriptus ex cod. Vat. Gr. 1611. Cf. Sickenberger p. 47 sqq.); Veneto Marc. Gr. 494 saec. XIV (Excerpta. Cf. Sickenberger p. 61 sqq.); Vindob. theol. Gr. 71 N [42 L] saec. XII—XIII (Sickenberger p. 49 sqq.). Excerpta ex Catena inveniuntur in marginibus codicum: Paris. Gr. 193 saec. XVI; Vatic. Ottob. Gr. 100 saec. XVI; Vatic. Palat. Gr. 20 saec. XIV. Cf. Sickenberger l. l. p. 64 sq.

Nicetae Heracleensis varios versus memoriales (an excerpta ex carminibus grammaticis?) profert A. Ludwich, Anekdota zur griechischen Orthographie. Königsberg 1905—1912, p. 63, 28; 73, 23; 141, 24; 242, 13. Cf. ibid. p. 6 adnot. 1.

Pag. 191. De Gregorii Nazianzeni orationis 29 capitibus a Georgio Acropolita explicatis invenies plura apud I. Draeseke, Neuplatonisches in des Gregorios von Nazianz Trinitätslehre. Byz. Zeitschr. vol. XV (1906) p. 156 sqq.

Pag. 224. Etiam in Syriacis litteris sunt commentarii in orationes Gregorii Nazianzeni. Ita in carmine Ebedjesu (mort. a. 1318) legitur: „Ibas... habet praeterea elucidationem tomorum duorum Gregorii Nazianzeni". Ad quem locum adnotavit Assemanus, Bibl. Orient. vol. III p. 175 adnot. 5: „Ibas; Ita in nostro codice at alii Denha, quorum fidem secutus dixi supra p. 24 Denham duos tomos S. Gregorii Nazianzeni dilucidasse. Sub Phetione patriarcha circa a. 740 claruit".

Orationes Gregorii illustraverunt commentariis etiam Elias, Sigarae episcopus, et Cyprianus Nisibensis (a. 767), nec non Elias, episcopus Cascarensis (Elias Bar-Canus, mort. a. 987), et Iosue Bar-Nun. Cf. Assemanus, Bibl. Orient. vol. III p. 23 adnot. 1, et p. 262 adnot. 1.

Pag. 236 sq. Confessionem fidei Gregorio Nazianzeno adscriptam ex cod. quodam Londin. Syriaco Nitr. edidit C. P. Caspari, Alte u. neue Quellen zur Gesch. des Taufsymbols u. der Glaubensregel, Christiania 1879, p. 1 sqq.

Pag. 249. Ioanni Geometrae adscribuntur et epigrammata, quibus Gregorium Nazianzenum celebravit. I. A. Cramer, Anecd. Gr. e codd. Pariss. vol. IV (Oxoniis 1861) p. 281 publicavit ex cod. Paris. suppl. Gr. 352 chartac. saec. XIII, quo plu-

rimi versus Ioannis Geometrae continentur, epigramma, quod etiam in cod. Paris. Gr. 1630 chartac. saec. XIV fol. 134ᵛ exstat:

Εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν θεολόγον.

Ἔνθεος ἦν ὁ Σύρος, πολυγράμματος ἦν δὲ ὁ Φοίνιξ,
Καππαδόκης δ' ἄμφω καὶ πλέον ἀμφοτέροις.

1 δὲ om. Paris. Gr. 1630.

Post Cramerum protulerunt epigramma (tamquam versus Ioannis Geometrae) editores Patr. Gr. vol. 106 col. 917 num. 16, et Ed. Cougny, Anthologia Palatina vol. III (Parisiis 1890) cap. 3 num. 286 (anonymum) [p. 338], ubi v. 2: ἀμφοτέρων correxit Piccolos. Cf. Cougny III p. 382.

Ioanni Geometrae attribuerunt editores Patr. Gr. epigrammata duo, quae vol. 106 col. 975 num. 157—158 secundum Cramerum (An. Gr. Paris. IV, 341. Cf. Cougny vol. III cap. 3 num. 320—321 p. 344) publici iuris fecerunt:

Εἰς τὸν Θεολόγον.

I.

Ἡ γνῶσις ὄντων, Γρηγόριος νῦν βλέπων.

II.

Οἱ μὲν πάλαι θύουσιν ἄρνας καὶ βόας,
ἐγὼ δὲ Χριστῷ τῷ Λόγῳ θύσω λόγον,
τῷ νῷ τε τὸν νοῦν, πνεῦμα πνεύματι, τρία.

Pag. 274. Ex cod. Paris. suppl. Gr. 352 saec. XIII tria illa epigrammata Εἰς τὴν βίβλον τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου edidit I. A. Cramer, Anecd. Gr. Paris. vol. IV p. 302 (L. Εἰς τὴν βίβλον τοῦ θεολόγου. Sequuntur epigrammata duo: 1 = II; 2 = I + III), unde repetita sunt in Patr. Gr. vol. 106 col. 938 sq. num. 80 versus Ioannis Geometrae. Ed. Cougny, Anth. Palat. vol. III cap. 3 num. 367—368 (p. 351) epigrammata ut anonyma secundum Cramerum profert et putat (p. 386) versus ad Ioannem Evangelistam et eius Ἀποκάλυψιν referendos esse.

Corrigenda.

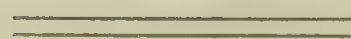
Pag. 2 a. 1 v. 6: „carm. II, 2“ corrigendum est in „carm. II, 2 n. 2“.

„ 109. Fol. 602—606ᵛ. Greg. Naz. or. 9 (non 3).

„ 111. Ottobon. Gr. 5 (non 6).

„ 129 v. 3 infra punctum post „capita“ delendum est.

„ 203. Athous 6299 [792 (non 722) *Πεντελεήμονος*].

INDICES.

I.

Scholiastae et commentatores orationum Gregorii Nazianzeni.

II.

Laudatores Gregorii Nazianzeni.

III.

Initia.

1. Initia commentariorum in orationes Gregorii, qui vel integri vel trunci citantur.

Ἄγαμαι ὑμῶν, ὦ παῖδες, οὐ τὸ ἁπλῶς ἐρωτᾶν... Psellus or. 45 c. 5 p. 179.
Ἀκούσατε, ἐστὶν ἐξ ὑπολήψεως... Nicephorus Call. Xanth. or. 4 p. 194.
Ἄκων εἰς ἱερωσύνην ὁ μέγας οὗτος πατὴρ ἀχθείς... Georgius prooem. or. 1 p. 85. 165.
Ἄκων χειροτονηθεὶς ὁ θεῖος ἱερεὺς Γρηγόριος... Anonym. prooem. or. 1 p. 166.
Ἀληθείας ἐνταῦθα ἔνδειαν δεῖ νοεῖν... Georg. in ultim. l. or. 21 p. 68.
Ἀλλὰ πῶς ἡμεῖς μοῖρα Θεοῦ... Psellus or. 14 c. 7 p. 185.
Ἀλλ' εἰ ταὐτὸν τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός... Psellus or. 29 c. 12 in. p. 182.
Ἀναντίρρητον οἶμαι τὸν διαπρύσιον ἐν θεολογίᾳ... Sebasti Cyminetae epist. de carm. Greg. Naz. p. 199 a. 2.
Ἀναστάσεως γάρ, φησίν, ἡμέρα... διὰ μὲν γὰρ ἐκεῖνο... Anon. or. 1 p. 163.
Ἀναστάσεως ἡμέρα. Ἡ σήμερον δηλονότι... Georg. or. 1 p. 66. 75. 81. 163.
Ἀναστάσεως ἡμέρα. Ὡς ἡμέρα δηλονότι καὶ ἡ ἀρχὴ καλή... Georg. or. 1 p. 85.
Ἀνθοσμίαν· Ἡδύν. Ἀβρούς· Τρυφερούς... p. 218 sq.
Ἀνωτέρω Ναζιανζοῦ ὄρος ἐστί... Anon. or. 24 p. 210.
Ἀπέκειτο ἄρα καὶ τοῦτο... Anon. or. 43 p. 209.
Ἀπὸ γνώμης τὸ προοίμιον... Nicetas Heracl. or. 11 p. 210.
Ἀπὸ τοῦ πολλὰς ἡμῖν ὑποθέσεις.., or. 43 p. 65.
Ἀπὸ τοῦ Σιρὰχ τοῦτο· φησὶ γάρ... Anon. or. 11 p. 212 sq.
Ἀρχὴ ἡ τῶν ἑαυτοῦ λόγων, ἐντεῦθεν γάρ... Anon. or. 1 p. 205. 212.
Γίνωσκε, ὅτι τὸ ἦν καὶ ἔσται... Anon. or. 38 c. 7 in. p. 210.
Δείκνυσι καὶ φυτὸν τῆς ῥίζης τὴν δύναμιν... Psellus or. 45 c. 7 p. 179.
Δέον ἐστὶν ὡς ἀληθῶς καὶ ὑμᾶς... Psellus or. 39 c. 4 p. 185.
Διασταλτέον οὖν πρῶτα τὰ τῆς φυλακῆς... Ioan. Geom. or. 45 p. 94 sq.
Διασύρων οὖν ὁ θεολόγος τοὺς Ἕλληνας... Nic. Heracl. or. 39 c. 4 p. 24 a. 8.
Διὰ τούτων πειρῶνται οἱ αἱρετικοὶ συλλογιστικῶς... Anon. or. 29 c. 15 in. p. 215 sq.
Δικανικοὶ μὲν οἵ τε περὶ Υἱοῦ δύο λόγοι... Euthym. Zigab. or. 29 p. 188 sq.
Δοκεῖ μὲν οὕτως κατὰ τὸ τυχόν... Psellus or. 45 c. 3 p. 179.
Δοκεῖ πῶς ὁ μέγας οὗτος ἀνήρ... Psellus or. 45 c. 2 p. 177. 183.
Ἐὰν δὲ λεγόντων ἡμῶν, φησὶν ὁ πατήρ... Psellus or. 29 c. 15 p. 181.
Ἐγκαίνια, Ἐγκαίνια ἡ πανήγυρις... or. 44 p. 58.
Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶμαι ἐλλιπῶς ἔχειν... Maximus Conf. or. 21 c. 2 p. 36.
Ἐγὼ ὁ Γρηγόριος ἡττήθην, ἐνικήθην... Anonym. or. 2 p. 206.
Ἔδει μέν, ὦ φίλτατοι παῖδες... Psellus or. 45 c. 22 p. 180.
Εἰ καὶ πόρρω τοῦ καιροῦ τὸ ἐρώτημα... Psellus or. 43 c. 20 p. 185.
Εἰ καὶ τολμηρῶς, ὅμως ὑπὸ πολλῶν... Basilius Min. apolog. p. 56.
Εἰ μὲν εἰρηνικῶς καὶ ἀμάχως... In ult. l. or. 21 p. 68.
Εἰπὼν ὁ μέγας οὗτος ἀνήρ, ὅτι τὰ μέν... Psellus or. 41 c. 5 p. 183.
Εἰς τὸ στεφανώσωμεν τέλεια καὶ πάντα... Theophilus or. 38 p. 46. 62.
Εἶτα πῶς οὐκ ἐσκότωνται οἱ μὴ τὸν τοῦ πατρὸς λόγον... Psellus or. 29 c. 13 p. 181. 184.

2. Initia Pseudogregorianorum.

3. Initia laudationum.

4. Initia aliorum textuum Graecorum.

IV.

Ad singulas orationes scholia indicantur paginis:

Oratt.

81. 82. 84. 86. 87. 89. 121. 122. 123—161. 162. 163. 165. 173. 185. 200. 205. 212.

15 p. 2 a. 3. 4. p. 3 a. 5. p. 9. 23. 27. 30. 39. 41, 42. 44. 47. 48. 49. 50. 51. 53. 58. 62. 64. 67. 69. 73. 76. 77. 80. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 106. 122. 123—161. 162. 164. 165. 168. 200. 201. 202. 205. 206. 209. 212. 218.

16 p. 2 a. 3. p. 39. 41. 42. 45. 47. 51. 58. 64. 67. 69. 74. 76. 77. 78. 81. 83. 87. 88. 121. 122. 123—161. 162. 163. 165. 173 sq. 183. 200. 205. 209. 218.

17 p. 2 a. 2. 3. p. 42. 45. 47. 52. 55. 86. 98. 104. 106. 107. 109. 112. 190. 192. 195. 218.

18 p. 2 a. 3. p. 3 a. 5. 4. p. 42. 45. 47. 55. 98. 109. 110. 111. 190. 194. 195. 218.

19 p. 2 a. 3. 4. p. 3 a. 5. p. 39. 41. 42. 45. 46. 49. 50. 51. 58. 62. 64. 67. 69. 73. 75. 76. 77. 78. 80. 81. 82. 84. 85. 87. 88. 89 sqq. 122. 123—161. 162. 164. 165. 169. 201. 202. 203. 205. 206. 209. 212. 218.

20 p. 2 a. 2. p. 42. 45. 47. 56. 98. 101. 109. 190. 192. 195.

21 p. 2 a. 1. 3. 4. p. 3 a. 5. 2. p. 36 sq. 39. 41. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 58. 62. 65. 68. 69. 74. 76. 77. 78. 80. 82. 84. 86. 87. 88. 121. 122. 123—161. 162. 163. 164. 165. 171 sq. 177. 181. 200. 201. 202. 205. 210. 218.

22 p. 2 a. 3. p. 47. 52. 55. 98. 102. 109. 190. 192. 195. 218.

23 p. 2 a. 1. 2. p. 47. 48. 49. 50. 52. 53. 56. 80. 81. 86. 98. 102. 109. 190. 192. 195.

24 p. 2 a. 3. p. 4 a. 5. p. 9. 18. 23. 27—30. 30—32. 39. 41. 42. 44. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 58. 62. 64. 67. 69. 74. 76. 77. 78. 80. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 106. 122. 123—161. 162. 165. 168 sq. 200. 201. 202. 203. 209. 210. 212. 218.

25 p. 1 a. 4. p. 2 a. 1. 3. p. 3 a. 5. 4. p. 38. 42. 44. 45. 47. 50. 54. 55. 86. 98. 106. 107. 109. 110. 111. 112. 192. 195. 218.

26 p. 2 a. 2. p. 42. 44. 47. 54. 55. 98. 102. 109. 192. 195.

27 p. 2 a. 1. 2. 3. p. 3 a. 5. p. 47. 53. 55. 92. 98. 101. 109. 112. 190. 192. 193. 194. 195. 205. 209. 218.

28 p. 2 a. 1. 2. 3. p. 3 a. 5. p. 42. 44. 47. 54. 55. 92. 98. 101. 109. 112. 182. 183 sq. 190. 192. 194. 195. 218.

29 p. 2 a. 1. 2. 3. p. 3 a. 5. 6. p. 48. 49. 50. 54. 55. 92. 98. 101 109. 177. 181 sq. 184. 185. 186. 187. 188 sqq. 191. 192. 194. 195. 210 sq. 214 sqq. 218.

30 p. 2 a. 1. 2. p. 3 a. 5. p. 42. 44. 48. 49. 50. 54. 55. 92. 98. 101. 109. 190. 192. 195.

31 p. 2 a. 2. 3. p. 3 a. 5. p. 42. 44. 48. 49. 50. 54. 55. 92. 98. 102. 109. 181. 190. 192. 195. 200. 218.

32 p. 2 a. 2. 3. p. 41. 47. 48. 52. 53. 54. 56. 80. 81. 86. 98. 102. 106. 107. 109. 112. 183. 190. 192. 195. 218.

33 p. 2 a. 2. 3. p. 3 a. 5 p. 42. 45. 47. 56. 98. 102. 106. 107. 109. 112. 190. 192. 195. 218.

34 p. 2 a. 1. p. 3 a. 4. p. 41. 42. 44. 47. 50. 52. 54. 55. 98. 109. 110. 111. 190. 192. 195.

36 p. 2 a. 2. p. 3 a. 5. p. 41. 42. 44. 47. 54. 55. 102 a. 1. p. 103. 109. 192. 195.

37 p. 190. 224 a. 11.

38 p. 2 a. 1. 4. p. 3 a. 5. 2. 4. p. 39. 41. 42. 43. 44. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 58. 62. 63. 64. 67. 72. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 82. 83. 84. 87. 88. 89. 100.

V.

Codices.

2. **Codices, in quibus annus, quo erant exarati, signatus est.**

3. Scribae codicum.

VI.

Index nominum et rerum.

2. **Auctores recentiores, quorum opera citantur.**

BOUND BY

